

DOPISOVANJA
AVTORIC
SLOVENSKE
MODERNE

Katja Mihurko
Primož Mlačnik
Ivana Zajc
(ur.)

Ljubim lepa pisma

DOPISOVANJA
AVTORIC
SLOVENSKE
MODERNE

Katja Mihurko
Primož Mlačnik
Ivana Zajc
(ur.)

Založba Univerze v Novi Gorici
2025

Ljubim lepa pisma: dopisovanja avtoric slovenske moderne.
Urednici in urednik: Katja Mihurko, Primož Mlačnik, Ivana Zajc
Opombe: Katja Mihurko, Primož Mlačnik, Ivana Zajc, Darko Ilin, Lara Vončina
Lektoriranje: Darja Markoja
Imensko kazalo: Neža Vilhelm
Recenzentki: prof. dr. Milena Mileva Blažič in doc. dr. Irena Selišnik
Oblikovanje in ilustracije: Mojca Janželj Tomažič
Založnik: Založba Univerze v Novi Gorici, Vipavska 13, Rožna Dolina, Nova Gorica
Leto izida: 2025
ISBN 978-961-7025-45-3 (PDF))

Elektronska izdaja
Druga, popravljena izdaja

Format: PDF
<http://www.ung.si/sl/zalozba/>
<http://www.ung.si/en/publisher/>
19. 6. 2025

Izdajo knjige je sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Knjiga je rezultat dela na raziskovalnem projektu Transformacije intimnosti v literarnem diskurzu slovenske moderne (J6-3134) in v programski skupini Historične interpretacije 20. stoletja P6-0347, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici
v Ljubljani
COBISS.SI-ID 238914819
ISBN 978-961-7025-45-3 (PDF)

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND 4.0). Avtor/ji besedila dovoli/jo reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem in priobčitev javnosti samega izvirnega avtorskega dela pod pogoji: priznanje avtorstva, nekomercialno ter brez predelav. Celotno besedilo licence je na voljo na spletu, na naslovu <http://creativecommons.si/licence>

Uvod	7
PISMA	15
Marica Nadlišek Bartol	17
Pisma Franu Vidicu	19
Pisma Ljudmili Poljanec	61
Pisma Ljudmili Prunk	66
Pisma Zofki Kveder	73
Pisma Vidi Jeraj	77
Pisma Franu Govekarju	84
Pismi Kristini Šuler	
in Antonu Medvedu	110
Kristina Šuler	113
Pisma Marici Nadlišek	115
Razglednica Ivanu Cankarju	121
Pismo Ivanu Lahu	122
Pisma Franu Zbašniku	123
Pismo Franu Levcu	125
Ljudmila Poljanec	127
Pisma Marici Nadlišek Bartol	128
Pisma Antonu Aškercu	131
Pisma Ljudmili Prunk	134
Pismo Zofki Kveder	152
Pisma Franu Zbašniku	153
Vida Jeraj	187
Pisma Marici Nadlišek	188
Pisma Zorani Trojanšek	205
Pisma Mariji Reisner	210
Pismo Zofki Kveder	215
Pisma Ivanu Cankarju	216
Pisma Juli Vovk	220
Pisma Ivanu Prijateljju	228

Ivanka Anžič	231
Pisma Zofki Kveder	232
Zofka Kveder	265
Pisma Marici Nadlišek Bartol	267
Pisma Antonu Aškercu	289
Pisma Franu Zbašniku	292
Pisma Ivanu Cankarju	311
Pismo Vidi Jeraj	322
Pisma Ivanu Prijatelju	323
Pisma Ivanki Anžič Klemenčič	325
Pismi Elviri Dolinar	428
Elvira Dolinar	431
Pisma Marici Nadlišek Bartol	432
Pisma Ivanki Anžič Klemenčič	442
Pisma Zofki Kveder	457
Marica Strnad	465
Pisma Marici Nadlišek Bartol	466
Ada Kristan	505
Pisma Ivanu Cankarju	506
Razprave	515
Primož Mlačnik	516
<i>Epistolarne intimnosti: razmerja med pisemskim prijateljstvom, ustvarjalno samocenzuro in žensko emancipacijo</i>	
Ivana Zajc	536
<i>»Nucamo vsaj nekaj žensk, ki se zanimajo za poezijo«: samoreprezentacije avtoric iz obdobja moderne v pismih</i>	
Katja Mihurko	569
<i>»Ljubim pisma kakor nekaj živega«: pisemsko omrežje Zofke Kveder</i>	
Darko Ilin	592
<i>»Piši mi, prav srčkano mi piši!«: intimnost v korespondenci Zofke Kveder in Ivanki Anžič Klemenčič</i>	

Anna Bodrova	609
»... med tem časom sem strašno dvignila slavo slovenskega dekleta«:	
»ruska« pisma Marice Strnad Cizerlj	
Viri in literatura	627
O avtoricah in avtorjih	635
Recenziji	637
Viri fotografij avtoric pisem	641
Imensko kazalo	642

Uvod

Pričujoče delo je nastalo v okviru raziskovalnega projekta Transformacije intimnosti v literarnem diskurzu slovenske moderne (TILDA, J6-3134), ki se ukvarja z različnimi oblikami in preobrazbami intimnosti (spolnost, institucija zakona, starševstvo, prijateljstvo, ljubezen) na področju srednjeevropske literature v obdobju, ko se je zaradi oblikovanja nacionalnih držav ter bolj demokratičnih politik na področju ženskih pravic (pre)oblikovala tudi izkušnja intimnosti. Ta knjiga v slovenskem okolju predstavlja prvo transkripcijo na Rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) in v Domoznanskem oddelku Univerzitetne knjižnice Maribor arhivirane osebne pisemske korespondence med slovenskimi pisateljicami istega literarnozgodovinskega obdobja. Arhivsko delo je potekalo od novembra 2021 do januarja 2023. V tem obdobju so dr. Katja Mihurko, dr. Ivana Zajc, dr. Primož Mlačnik, mag. Darko Ilin, mag. Lara Vončina in Jana Peserl prepisali več kot petsto pisem iz obdobja med letoma 1896 in 1940, ki so jih slovenske pisateljice, dramatičarke, pesnice in urednice pošiljale iz slovenskih krajev, kot so Bled, Bohinjska Bistrica, Dobrna, Haloze, Ljubljana, Maribor, Mengeš, Radovljica, Šmarje pri Jelšah, Trst, Velika Dolina in Zasip, pa tudi med slovenskimi in evropskimi kraji, kot so Bern, Dunaj, Gradec, Kišinev, Opatija, Praga, Rab in Zagreb. Prvi in obsežnejši del knjige tvori osebna korespondenca vseh vidnejših slovenskih feminističnih pisateljic moderne (in njihove kratke biografije), ki so urednikovale ali objavljale v prvem slovenskem ženskem časopisu *Slovenka* in katerih korespondenčna zapuščina se je ohranila do danes: Marice Nadlišek Bartol, Kristine Šuler, Ljudmile Poljanec, Vide Jeraj, Ivanke Anžič Klemenčič, Zofke Kveder, Elvire Dolinar, Marice Strnad in Ade Kristan. Navedene avtorice so tudi prejemnice, ob njih pa še pesnica Franja Trojanšek Zorana in dve ženski, ki sta bili tesno povezani z avtorji in avtoricami slovenske moderne: podjetnica Julia Vovk in igralka Marija Reisner. Med moškimi prejemniki pisem so njihovi pisateljski prijatelji in uredniki drugih slovenskih časopisov Fran Vidic, Fran Govekar, Ivan Cankar, Fran Zbašnik, Anton Aškerc in drugi.

V drugem delu knjige, v poglavju z naslovom *Razprave*, so predstavljeni izvirni znanstveni raziskovalni prispevki, ki so jih napisali prepisovalke in prepisovalci, urednice in uredniki – sodelujoči raziskovalci pri projektu Transformacije intimnosti v literarnem diskurzu slovenske moderne. Ne-

kateri prispevki so bili v obliki krajših konferenčnih predstavitev predstavljeni tudi na mednarodni poletni šoli *Intimacy in women's writing and reading*, ki je potekala v Ljubljani med 22. in 27. avgustom 2022.

Prispevek **Primoža Mlačnika** z naslovom *Epistolarne intimnosti: razmerja med pisemskim prijateljstvom, ustvarjalno samocenzuro in žensko emancipacijo* obravnava pisemsko korespondenco kot obliko zasebne javne sfere, ki je prispevala k ženski emancipaciji. Prispevek, izhajajoč iz vezi med demokratizacijo javnega ter zasebnega življenja in intimnostjo, ki jo je svojem delu predstavil Anthony Giddens, predstavi pisemsko korespondenco med pisateljicami slovenske moderne kot mesto ugovora spreminjajočim se spolnim normam in vrednotam, kar posebej izstopa v transformaciji ženske pisave (abecedni prehod iz cirilice v latinico), kjer pošiljateljice obravnavajo intimne in politično pereče teme. Mlačnik s pomočjo poststrukturalistične nove teorije cenzure obravnava omenjeno transformacijo pisave kot obliko ustvarjalne in neuspešne samocenzure, ki je imela različne vloge v ženski družbeno-politični emancipaciji (oblikovanje nove kolektivne identitete nove ženske, kultivacija zaupnega prijateljstva, intelektualne misli in parezije).

Te vloge podrobneje obravnava **Ivana Zajc** v prispevku z naslovom »*Nucao vsaj nekaj žensk, ki se zanimajo za poezijo*«: *samoreprezentacije avtoric iz obdobja moderne v pismih*. Zajc analizira razmerje med pozitivno idejo *nove ženske*, ki jo je oblikoval feminizem 19. stoletja, in njenimi (samo)reprezentacijami v korespondenci med slovenskimi pisateljicami moderne. Zajc pokaže, da je medosebna epistolarna korespondenca predstavljala komunikativno mesto družbeno-ekonomskih sprememb in transformacij ženskih identitet, ki so jih prevzemale, kultivirale in izražale prek konstitutivnih ter intimnih pripovedi o sebi kot o zaposlenih ženskah, pisateljicah, intelektualkah, kritičarkah, prijateljicah, emocionalnih ter zaljubljenih ženskah, popotnicah kot tudi javnih in emancipiranih ženskah. Prispevek pokaže, da so bile ženske navkljub izrazitim literarnim in kulturnim ambicijam v veliki meri še vedno izključene iz slovenskega literarnega sistema in družabno-literarnih omrežij.

Katja Mihurko v prispevku z naslovom »*Ljubim pisma kakor nekaj živega*«: *pisemsko omrežje Zofke Kveder* po vzoru študije ženskih socialnih omrežij, ki jo je opravila Margaret MacFadden, na primeru mednarodnega, med-

kulturnega in medrazrednega epistolarija Zofke Kveder, njenih pisemskih stikov in omrežij, obravnava mednarodne intimne tokove emancipacijskih idej, ki so prispevale k oblikovanju ženskih organizacij. Mihurko analizira korespondenco Zofke Kveder glede na vrsto intimnega razmerja, ki ga je pisateljica delila z dopisovalci in dopisovalkami (opora in potrditev, duševna sorodnost, sotrudnice in podpornice, mentorski prijateljstvi in generacijska prijateljstva). V analizi pokaže, da so bila pisma Zofke Kveder mesto razpravljanja o ženski identiteti in ugovora anahronističnim družbenim konvencijam. Prispevek rekonstruira potek osebnega ter poklicnega razvoja Zofke Kveder v *novo žensko*, s čimer prispeva k razumevanju oblikovanja različnih predstav o ženskosti ob koncu 19. in v prvih treh desetletjih 20. stoletja.

Darko Ilin v prispevku z naslovom »*Piši mi, prav srčkano mi piši!*«: *intimnost v korespondenci Zofke Kveder in Ivanke Anžič Klemenčič* prek poglobljene teoretske refleksije simbolnih ter pragmatičnih vlog epistolarne korespondence izpostavi tudi njeno kanonizacijsko vlogo, ki v slovenskem okolju odseva večinsko ukvarjanje z moško in manjšinsko ukvarjanje z žensko korespondenco, v kateri se pojavljajo spregledane, z vidika polpretekle literarnozgodovinske kanonizacije »nepomembne« zasebne teme (na primer materinstvo), ki pa so bile vendar ključne pri demokratizaciji slovenske javne sfere in na literaturi utemeljenem »rojstvu naroda«. Ilin, izhajajoč iz teorije epistolarne intimnosti, obravnava korespondenco med Zofko Kveder in Ivanko Anžič v dveh obdobjih (med letoma 1899 in 1901 ter v letih med 1923 in 1926). V prispevku pokaže, kako se je njun intimni odnos skozi čas spreminjal ter krepil, še posebej ob spremembah v razmerju moči, povezanih s prevzemanjem novih poklicnih vlog ter s pomembnimi življenjskimi dogodki, ki imajo v kontekstu izvorov slovenskega ženskega gibanja pomemben kulturno-zgodovinski značaj.

Anna Bodrova se v prispevku z naslovom »... med tem časom sem strašno dvignila slavo slovenskega dekleta«: »ruska« pisma Marice Strnad Cizerlj ukvarja z zasebno-javnim značajem pisem Marice Strnad Cizerlj, ki jih je v posebnem ritmu iz Rusije pošiljala Marici Nadlišek Bartol. Osredotoča se na jezikovne značilnosti (večjezičnost in družbeno-intimna vloga ruščine), na slovanofilstvo ter na fenomen romantičnega prijateljstva v pismih. Bodrova obravnava tudi dela, ki jih je ustvarila Marica Strnad Cizerlj:

potopisa *Pismo iz Rusije* (1899–1900) in *Marsikaj iz Rusije* (1900), krajšo pripoved *Prijateljici* (1897) ter *Prijateljska pisma uredništvu »Slovenke«* (1898–1899). Problemi avtorstva so obravnavani v odnosu do potopisa Marice Nadlišek Bartol *V megli* (1898). Bodrova v navedenih besedilih obravnava tudi temo potovanja v Rusijo ter povezanost nacionalizma z družbenim spolom.

PREPIS PISEM IN UREDNIŠKE OPOMBE

Prepisi pisem, ki se nahajajo v pričujoči monografiji, upoštevajo tipografske posebnosti v originalnih pismih, na primer podčrtane besede, velike in male začetnice pri zapisu, uporabljena ločila, pomišljaje in druge znake. V zapis nismo posegali niti v primerih, ko ta ne upošteva pravopisnih pravil. Posebnosti v prostorski postavitvi besedil so označene v sprotnih opombah pod posameznim pismom, na primer pripisi ob strani; enako so v opombah označene druge posebnosti zapisa, na primer pripisi z z drugo roko. Prepisi pisem upoštevajo obojestransko poravnavo besedila, ki je značilna tudi za večino originalnih pisem, nagovori in pozdravi pa so sredinsko poravnani, kar je lastnost originalnih dokumentov. V prepise pisem nismo posegali z vnašanjem sodobnih odstavkov, zato med odstavki ni prostih vrstic ali zamaknjenih prvih vrst odstavkov, s čimer smo sledili izvirni obliki besedil.

V opombah se nahajajo tudi razlage posameznih izrazov v pismih, ki spadajo v kategorije starinskih, zastarelih in narečnih besed glede na podatke v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, na primer *obečam* (*obljubim*), *sotrudnik* (*sodelavec*), *smotra* (*revija*), *nadeja* (*upanje*), *gledišče* (*gledališče*). V pismih najdemo tudi primere rabe tujih, narečnih in pogovornih izrazov, ki so pojasnjeni v sprotnih opombah, na primer *ekzistuje* (*obstaja*), *osobito* (*posebno*), *colla bella maniera* (*vljudno*), *mašina* (*šivalni stroj*). V opombah so ti izrazi pojasnjeni le ob prvem primeru rabe, kadar se v celotni zbirki pisem pojavijo v treh ali več primerih. Tovrstni izrazi so namreč pogosto značilni za pisma posamezne avtorice oziroma avtorja, ki jih uporablja kontinuirano.

Zaradi številnih ponavljanj v pismih opombe ne vsebujejo razlag starinskih veznikov, členkov in medmetov, na primer *ktere* (*katere*), *ako* (*če*), *nego* (*kakor*), *rad(-i)* (*zaradi*), *dasi* (*čeprav*), *uže* (*že*), pa tudi prislovov, na primer *včasi* (*včasih*), in sicer so v opombah pojasnjeni le ob prvem primeru rabe, kadar se tovrstni izrazi v celotni zbirki pisem pojavijo v treh ali več prime-

rih. V obdobju slovenske moderne opažamo pogosto rabo deležnikov in deležij, ki za sodobnega bralca zvenijo zastarelo. Prepis dosledno upošteva tudi tedanje zapise nekaterih glasov, ki se razlikujejo od sodobnih, na primer: *društvo* (*društvo*), *tacega* (*takega*), *pojezijo* (*poezijo*), *pismice* (*pisemce*), *solnce* (*sonce*), *britkosti* (*bridkosti*), *vrjela* (*verjela*), *udana* (*vdana*), *sè* (*s*), *nekej* (*neki*), *kmalo* (*kmalu*), *kterih* (*katerih*), *kedaj* (*kdaž*), *črez* (*čez*), *kedo* (*kdo*), teh primerov pa ne razlagamo posebej v opombah, saj gre za zastarel tip zapisa izrazov, ki jih sicer uporabljamo še danes. V opombah ne pojasnjujemo posebej zastarelih zapisov glagolskih oblik, na primer pri zastarelem spreganju *podajem* (*podajam*), *bodem* (*bom*), *bodeš* (*boš*), *bode* (*bo*), *jedem* (*jem*) ali pri zastarelih predponah: *izprašuje* (*sprašuje*), enako velja za starejše oblike sklanjanja, na primer *močij* (*moči*), *skrbij* (*skrbi*), *ljudij* (*ljudi*), *vašej* (*vaši*). Enako v opombah ne razlagamo posebej starejših zapisov s presledki v primerih, ki jih v sodobni slovenščini pišemo skupaj, na primer *v naprej* (*vnaprej*), *še le* (*še le*), *na svidenje* (*nasvidenje*), *do tlej* (*dotlej*).

Zaradi omejitev prostora in časa so avtorice in avtorji pisem uporabljali tudi krajšave besed, med njimi: *t. m.* (*tega meseca*), *n. pr.* ali *n. p. r.* (*na primer*), *in dr.* (*in drugimi*). Pogoste so krajšave tedanjih revij oziroma časopisov, pa tudi krajšave pri nazivanju posameznikov, na primer: *gč.* (*gospodična*), *č.* (*čislán*), *blagor.* (*blagorodni*), *velec. gosp. dr.* (*velečenjeni gospod doktor*), v pismih pa se pogosto ponavljajo. Poleg tega so piske in pisci včasih krajšali zapise lastnih imen in jih zapisovali z inicialkami, vključno s podpisi na koncu pisem, prav tako so uporabljali krajšave za imena mest, npr. *Ljubl.* (*Ljubljana*) in praznikov: *Vel. Noč* (*velika noč*). Različnih okrajšanih zapisov v opombah ne razlagamo, kadar je njihov pomen razviden iz konteksta.

Knjiga nima stvarnega kazala, ker so vsa objavljena pisma dostopna v elektronski zbirki Pisma (www.pisma.org), v kateri je mogoče iskati po vseh pismih v zbirki.

ZAHVALA

Za pomoč pri zbiranju in obdelavi gradiva se zahvaljujemo zaposlenim v Rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana, dr. Julijani Visočnik iz Nadškofijskega arhiva, dr. Vlasti Stavbar iz Univerzitetne knjižnice v Mariboru, Darji Peperko Golob iz Knjižnice Mirana Jarca v Novem mestu in ekipi Digitalne knjižnice Slovenije. Za koristne informacije

v zvezi z avtorskimi pravicami se zahvaljujemo Tanji Tuma, za natančno branje pisem pa dr. Viti Žerjal Pavlin in Neži Vilhelm. Za strokovne uvide hvala recenzentkama dr. Ireni Selišnik in dr. Mileni Milevi Blažić.

Prisikarala in res tudi dobila polno
posetov. In roket sem mnogo mislila
na Vas vse popoldne.

Osvetljuje. O poiskit tako. O jutja ali
se junija urobiti prideru se svojim
soprogom v ljubljano in tedaj Vas posetiti
prerogotovo in tedaj se pomeniva do
dobrega, kaj?

Prerogotovo, prerogotovo Vas ljubljana urobiti
Vam

Marica

Za, raj, stokrat raj! Javne je bila tu
Kristina.

MARICA NADLIŠEK BARTOL

Marica Nadlišek Bartol je bila rojena 10. februarja 1867 v Trstu, kjer je pri Svetem Ivanu dokončala prve štiri razrede slovenske osnovne šole, nato pa šolanje nadaljevala v središču mesta v italijanski šoli. Maturirala je na učiteljsku v Gorici, ki ga je obiskovala od leta 1882 do 1886, zatem pa delovala kot učiteljica v okolici Trsta, in sicer na Proseku (1886–1887) in pri Sv. Ivanu (1887–1899). Bila je prva urednica slovenskega ženskega časopisa *Slovenka*, ki ga je urejala od leta 1897 do 1900, ko je urednica postala Ivanka Anžič Klemenčič. Marica Nadlišek Bartol je k objavljanju za to publikacijo pritegnila Antona Aškerca, Zofko Kveder, Viktorja Bežka, Engelberta Gangla, Frana Goestla, Simona Gregorčiča, Antona Medveda, Iva Šorlija, Frana Saleškega Finžgarja, Lojza Kraigherja, Marico Gregorič, Kristino Šuler, Etbina Kristana, Marico Strnad, Elviro Dolinar, Franca Ksaverja Meška, Vido Jeraj in druge. V *Slovenki* je kot urednica poleg slovenskega in prevodnega leposlovja objavljala prispevke o književnosti, umetnosti, ženskih in družbenih temah, pa tudi gospodinjske nasvete.

Tudi sama se je uveljavila kot prozaistka: njena prva novela *Moja prijateljica* je izšla leta 1889 v *Ljubljanskem zvonu*, kjer je zatem izdajala še druga krajša prozna dela, zadnje leta 1901. Pri svojih objavah je uporabljala psevdonime Marica, Nada in Evgen Štefanič. V letu 1898 je pričela periodično objavljati svoj prvi roman z naslovom *Fata morgana*, ki med drugim tematizira ljubezenska čustva duhovnika, lezbično platonsko ljubezen in samsko mater. Njena

dela med drugim opisujejo učiteljski poklic, revščino, ljubezen z vidika ženske, malomeščanski zakon in meščanski sloj v Trstu. V času življenja svojih del ni izdala v knjižni obliki, njen omenjeni roman je prvič izšel leta 1998, njena zbirka novel *Na obali* pa leta 2005. Literarna dela je objavljala v *Edinosti*, *Slovanskem svetu*, *Slovanu*, *Slovenki*, *Slovenskem narodu*, *Soči*, *Slovenskem braniku*, *Ženskem svetu* in v *Vestniku Šolske družbe sv. Cirila in Metoda* oz. *Koledarju Šolske družbe sv. Cirila in Metoda*, kot publicistka pa je bila s svojimi prispevki o ženskih vprašanjih in književnosti prisotna tudi v *Edinosti*, *Slovenskem svetu*, *Soči*, *Slovenskem narodu* idr., medtem ko je v *Zvončku*, *Kraljeviču Marku* in *Mladem Jutru* izdajala kratka otroška in mladinska besedila. Delovala je tudi kot literarna prevajalka, npr. Mihaila J. Lermontova, Aleksandra S. Puškina, Ivana S. Turgenjeva in Heinricha Heineja.

Bila je ena od ustanoviteljic prve ženske podružnice narodnega društva sv. Cirila in Metoda, ki so jo ustanovili leta 1887 in kjer je do leta 1899 delovala kot tajnica. Bila je tudi članica Splošnega slovenskega ženskega društva in ena od ustanoviteljic društva Kolo jugoslovanskih sestara. Leta 1899 se je poročila in pozneje rodila sedem otrok, dva sta v zgodnjem otroštvu umrla. Ker je v Trstu na skrivaj poučevala slovenski jezik, jo je tamkajšnja policija pogosto zasliševala. Leta 1919 se je njen mož, ki je bil po prvi svetovni vojni brezposeln, zaradi službe odselil v Ljubljano, sama pa je z otroki sprva ostala v Trstu, nato pa se mu istega leta pridružila. V Ljubljani je bila dejavna članica

ženskih društev, predavala je na njihovih prireditvah ter na shodu za nravni prerod (1922) in na jugoslovanskem abstinentnem kongresu (1927). Med letoma 1931 in 1934 je bila odgovorna urednica tretjega slovenskega ženskega časopisa *Ženski svet*, ki je bil namenjen širokemu sloju tedanjega ženskega prebivalstva in v katerem je med drugim objavljala tudi predstavitev evropskih pisateljic. Leta 1927 je napisala svojo avtobiografijo, a čeprav jo je dobro desetletje zatem, leta 1938, pripravila za objavo, je izšla šele posthumno 1948. Umrla je v Ljubljani 3. januarja leta 1940.

Ms I 834 (53, 1896–1937 IN B. D.)

✉ 1

Velecenjeni gospod Franc Vidic

Gosp. Milka prišedša slučajno z mano skupaj pravi, da naj Vam zapišem tu-le¹ kaj modrega. Ker pa jaz nisem za take modrosti kličem le prijetni, ljubeznivi družbi, naslajajoči se s pristnim »štajercem«² da jih vse Bog poživi osobito³ mojega prijatelja brez navednic seveda, ker mu podajem res prav prijateljski roko »čez hribe in doline«. Tudi g. Vidicu, ki me je s Pegazom tako zelo razveselil, se zahvaljujem za vse pozdrave, poslane po g. Milki, g. Márico in drugo gospodo, ktere⁴ nimam časti poznati živi Bog! Mimogrede poglejte malo v Trst!

Koliko bi – klepetali! Skušajte!⁵

Kakor vidite, gdč. M. mi ne dovoli kaj več pisati, zato pozdravljam Vas prav na kratko tem srčneje.

Bog in nada!! M.⁶

✉ 2

13. 2. 1897

Velecenjeni gospod Vidic!

Prav nič laskavo ni zame to, da ste se me bali (!?) nadlegovati, ako⁷ bi mi napisali par besed. Saj veste, da v tako groznih slučajih dobro denejo tolažilne besede prijateljev vaših. In vas morem vendar šteti med te, ali ne? Da Vam uboga »Slovenka« ne ugaja popolnoma, da v čem drugače mislite od mene, to vendar ne more odvezeti one simpatije, s katero sem Vas pozdravila prvič in kojo ste le potrdili z vsem, kar sem slišala o Vas. (Včasih⁸ malo pokukam, le kjer se lista ali mene tiče, v Vaša simpatična pisma.) Dejali ste tudi ali pisali g. Milki,⁹ da boste sodelovali, a jaz nisem imela še sreče, da bi prejela od Vas kakovo¹⁰ besedo. Pač pa sem Vas našla v listnici »Narodovi«. Torej prosim Vas, prav lepo prosim za sedaj, ko izteče »*Triglav*«. ¹¹ Govek. ¹² povest v Matici mi zelo ugaja, kakor boste razvideli iz ocene.

1 Tu-le (star.): tu; tudi v nadaljevanju.

2 Mišljeno je štajersko vino.

3 Osobito (hrv.): posebej; tudi v nadaljevanju.

4 Ktere (star. zapis): katere; tudi v nadaljevanju.

5 Besedilo napisano ob robu, obrnjeno v drugo smer.

6 Besedilo napisano ob robu, obrnjeno v drugo smer.

7 Ako (star.): če; tudi v nadaljevanju.

8 Včasih (star.): včasih; tudi v nadaljevanju.

9 Milka Mankoč (1866–1954), slovenska narodna delavka.

10 Kakovo (star.): kakšno; tudi v nadaljevanju.

11 *Triglav* je povest Frana Govekarja, ki je bila objavljena v prvi številki *Slovenke* leta 1897.

12 Fran Govekar (1871–1949), slovenski pisatelj, dramatik, kritik in kulturni delavec. Eden od nekdanjih urednikov Slovenskega naroda.

Srčno, prav srčno Vas pozdravlja udana Marica

Ali Vam je pisala gč. Milka, kako zelo mi je bilo žal o Božiči in mi je še, da sem odhajala, ko ste Vi prihajali? Upam, da se vidimo in dobro pogovorimo o Trstu!

Pričakuje skoro česa finega se Vam lepo priporočam še enkrat

13. II. 97

✉ 3

📅 9. 2. 1897

📍 IZ TRSTA
NA DUNAJ

9. 2. 97

Blagor.¹³ Gospod!

Prosim, pošljite takoj! Po zdravnikovem ukazu moram za nekaj časa pustiti vse dopisovanje – vse je hotel, vsako delo, ali kako bi bilo to možno? Odrečem se dopisovanju, dokler se mi umirijo živci, ki so tako trpeli pri udarcu.

Srčen pozdrav! Zdravim se, voze vsak dan na drugo stran. Pišem v naglici in stoje na postaji.

Morala sem prinesiti dop.¹⁴ domov, ker nisem imela naslova.¹⁵

Marica¹⁶

✉ 4

📅 11. 3. 1897

📍 SVETI IVAN

Pri sv. Ivanu, 11. III. 97

Velecenjeni gospod Vidic!

Lepó se Vam zahvaljujem za ljubeznivo pismo in odgovorila bi Vam bila že prej toda zdrževala sem se dela in letala okoli ter lazila po hribih, kjer se zbuja novo življenje. Recite, kar hočete, v tem času, ob lepem vremenu sredi krasne narave mora izginiti ves pesimizem in človek se mora veseliti. Navdajajo ga čustva, ki so v mestu neznana toda sedaj sem doma v sobi in ni treba, da govorim o tem.

Veseli me, da ste z mano zadovoljni, ker se je pesem tiskala takoj, o, prišla je še za časa. Pomislite, sedaj je četrtek zvečer pa še nisem dobila ni¹⁷ vrste

¹³ Blagorodni; tudi v nadaljevanju.

¹⁴ Dopisnico; tudi v nadaljevanju.

¹⁵ Pripis ob strani.

¹⁶ Stranski pripis na drugi strani.

¹⁷ Ni (zastar.): niti; tudi v nadaljevanju.

korekture. Za jutri opoldne bo nekaj prve korekture, a v soboto popoldne izide tisk. Tiskarna je preobložena z delom radi¹⁸ teh nesrečnih volitev. Bog moj, koliko dajajo te opraviti vsem! Uboga moja »Slovenka« tiska se vedno v naglici.

Glede »Matice« strinjam se povsem z Vami in Bežkom.¹⁹ V konceptu sem tudi jaz napisala za uvod ocene Govek. povesti tako nekaj opazk glede Matčinih knjig pa nisem ni²⁰ zamolčala, da imam rajši Hrvat. Matico nego²¹ našo. Na prvo sem naročena že 10 let, a na našo šele par in še to po pritisku poverjenikov bolj nego iz lastne volje. Lepo Vas prosim, je li²² potem čudno, da je malo udov, ako izdaje same take suhoparne knjige?

Za Govekarja je res škoda, ako ga umori uredništvo, tak talent ni vsakdanji, ali povem Vam, da z raznimi pismi in uredniškim poslom se človek izpiše. Jaz se pripravljam že ves čas da napišem kaj o Adi Negri,²³ tu imam njene divne²⁴ poezije Tempeste,²⁵ a ne morem in ne morem. Hotela sem nekaj prevesti v prozo, ali prevod se mi vidi tako ničeven. Aškerčeva pesem »o premogu« zelo me spominja na l'incendio nella miniera (»požar v rudniku«) dasi je snov povsem drugače razvita. Radovedna sem za Cankarjeve pesmi, meni je Radič (Derganc)²⁶ poslal več reči. S pesmimi sem založena prav dobro in moje pesnikinje²⁷ so vse prav »fajn punice«,²⁸ rada jih imam a s pripovednimi spisi je druga, teh nimam prav nič več. Ako ne dobim, pričnem v 7. št. kakovo²⁹ novelo sama. Eno črtico imam za Slovenko pripravljeno že od novembra pa je vedno le za rezervo, ker je prav za mlada dekleta.

In Vi? Kdaj mi pošljete obležan spis? Dajte, dajte, pošljite mi za skoro. V izobilju imam tudi resnih spisov in razprav, sploh ne manjka mi gradiva, razen – povesti: Oh, kako se oddahnem sedaj, ko zagledam konec »bedastih sanj«! A kriva sem sama. Niti polovice nisem tiskala in že ono sem vse

18 Radi (star.): zaradi; tudi v nadaljevanju.

19 Viktor Bežek (1860–1919), slovenski jezikoslovec, urednik, pesnik in literarni kritik.

20 Ni (star.): niti; tudi v nadaljevanju.

21 Nego (star.): kakor; tudi v nadaljevanju.

22 Li (zastar.): ali oziroma naslonski izraz, ki krepi vprašanje; tudi v nadaljevanju.

23 Ada Negri (1870–1945), italijanska pesnica in pisateljica.

24 Divne (star.): čudovite, sijajne; tudi v nadaljevanju.

25 Gre za pesniško zbirko *Tempeste* Ade Negri, ki je izšla leta 1896.

26 Franc Derganc (Kazimir Radič) (1877–1939), slovenski kirurg in zdravnik.

27 Pesnikinje (star.): pesnice; tudi v nadaljevanju.

28 Fajn punice (pog.): dobra dekleta.

29 Kakovo (star.): kakšno; tudi v nadaljevanju.

spremenila.³⁰ Danes sem bila pri g. Milki, ki se je vrnila včeraj. Blagor njej, da vedno »vandra«.³¹ Nadejava se obe, da Vas vidiva v Trstu kmalu, ker ...³²

✉ 5

5. IV. 97

📅 5. 4. 1897

Velecenjeni Vidic!

Hvala lepa za preljubeznivo pismo. Ne odgovarjam nanje sedaj, ampak Vas samo uverjam, da se strinjam z Vami glede Danice.³³ Nisem ji hotela črtati, ker sem pustila, naj ima svoje misli, mislila sem si pač: mogoče se kdo oglasi. Bravo! Vi ste se, sedaj pa ji lepo »colla bella maniera«³⁴ povejte Svoje misli! To bode še prav zanimivo. Možno je pa tudi, da je Danica mislila³⁵ le tujo literaturo, kajti čudim se, ker je drugače prav modra slovenska žena. Sicer pa to ni nič hudega, ako ona za se ima rajši čitanke in razprave (jaz že ne) in uprav to lahko poudarjate da je glavna stvar pri čitanji kako se čita. Moram pa reči, da baš³⁶ ženske ne znajo čitati, ker se preveč »imedezimirajo«,³⁷ se preveč – kako bi rekla – zanimajo, ne, tudi ne, čutijo preveč z osebami v romanih in nikdar ne mislijo na delo, umotvor, pisatelja.

Med sotrudnicami³⁸ in naročnicami »Slovenke« poznam sama nekaj izvoljenih, ki rajše čitajo članke, ter se za leposlovje ne brigajo. Ako hočete odgovoriti Danici že v tej številki (10. aprila) pošljete mi lahko da dobim 8., ako ne do tedaj, pa prihodnjič. Vendar mi vsaj na dopisnici povejte, ali se oglašite že sedaj, da Vam prihranim prostora.

Gč. Milki sem izročila Vaš pozdrav, saj pravi vedno: Moj Vidic, moj? Moja nečakinja je Vida, pravimo ji Vidic, jaz vedno le: Vidic moj, Vidic; ko me pa čuje gč. Milka, pravi: moj je moj. Jaz pa rečem, da je vendar le Maričin. A propos. Vaša Marica ne piše ničesa? Imeli bi še Marico III.³⁹ Ali ji Vi ne dovolite?

30 Verjetno gre za povest *Pod streho*, ki je izhajala v *Ljubljanskem zvonu*, saj so v povesti velikokrat omenjene sanje.

31 Vandra (pog.): potuje.

32 Nadaljevanje pisma ni ohranjeno.

33 Elvira Dolinar (1870–1961) (psevdonim Danica), slovenska učiteljica, pisateljica, publicistka in feministka.

34 Colla bella maniera (pog. it.): z občutkom, s taktom.

35 Marica Nadlišek Bartol komentira članek Elvire Dolinar z naslovom *Ženske študije*, ki je izšel leta 1897 v *Slovenki*.

36 Baš (star.): prav; tudi v nadaljevanju.

37 Imedezimirajo (it.): imedesimarsi: vživljati se.

38 Sotrudnice (star.): sodelavke; tudi v nadaljevanju.

39 Mišljena je žena Frana Vidica.

Srčno bi me veselilo, ko bi prišli kaj kmalu v Trst, midva tako nisva občevala ko samo par minut. Kako bi politikovali z gč. Milko!

Bala sem se, da nastane suša sedaj v Slovenki, ali te dni mi je prideževalo mnogo spisov, da sem avtorje, ki so le za rezervo, že odtegnila in dala mesta drugim. Presrčno Vas pozdravlja vsa udana Marica.

Pozdrav g. Màrici!

✉ 6

📅 26. 4. 1897

Velecenjeni gospod Vidic!

Res je, da Vam v Št. Pavlu preostaja gotovo malo časa, da bi mislili name in na ubogo »Slovenko« saj tam, kjer je – kakor mi pravijo – biser štajerske dežele, imate že svoj čarobnejši biser, ob strani katerega Vam je kar lahko pozabljati vse drugo. Kako sem pričakovala vašega spisa za našo Danico! Jaz je ne poznam, ali po spisih mi je silno simpatična in razumna mora tudi biti prav gotovo.

Nadejam se vsekako, da mi Vaš obečani⁴⁰ spis ne izostane.

Minuli teden sem imela zopet s tiskarno velik križ, saj ga imam skoro vsakikrat ali tacega pa vendar ne vedno. Pomislite! Jaz nesem večinoma rokopisov že ponedeljek ali torek – zgodaj dovolj! – a staviti pričenjajo še le v četrtek in še to le, da mi vržejo pesek. V soboto popoldne⁴¹ sem imela prvo in drugo korekturo vse silno, silno, kajti list je imel iti v formo.⁴² Včasi dobi upravnistvo »Slovenko« ob 11 ponoči in v soboto je bilo gotovo zopet tako. Upam, da bode dobilo društvo »Edinost« dovoljenje za lastno tiskarno in potem bode boljše. Do tedaj pa smo navezani na to. Druge jeze bi ne imela pri listu, ali ta tiskarna!

Jako⁴³ dobro se mi je zdelo, ko mi je pravila gč. Milka, da je i vas naša izguba bridko zadela,⁴⁴ no v poslednjem pismu pisali ste tudi meni, Vi vsaj niste kratkovidni, da bi ne videli čez mejo. Izguba je zadela vse Slovence in ne samo nas. Povedati Vam pa moram, da je bilo to za nas skoraj potrebno, drugače bi bila okolica spala i nadalje svoje nevzdramno spanje. Ljudstvo je čudovito pobujeno in naše ženstvo še posebe.

40 Obečani (star.): obljubljeni; tudi v nadaljevanju.

41 Popoldne (star.): popoldne.

42 Forma: v tiskarstvu stavek ali več stavkov na eni tiskovni plošči.

43 Jako (star.): zelo; tudi v nadaljevanju.

44 Marica Nadlišek komentira izid volitev v dunajski parlament, na katerih je bil slovenski politik Ivan Nabergoj neuspešen.

Vsega tega bi ne bilo, ko bi bila stvar pri starem. In nazadnje, sedaj, ko premišljujem treznejše, saj nismo smeli pričakovati drugzega, ko so nam naši Lah! to že napovedali. Po volitvah so se pa vedli in se še vedejo grdo, neotesano, strastno. No, mislim, da jih skoro mine prva pijanost. Nadejati se ne moremo, da bi se vrnili z Dunaja izvoljeni poslanci, tega pa ne smemo biti gotovi, da tam ne dosežejo ničesar. Saj so se že osmešili pošteno! Edino nado sem imela, da se vrne lepo pošteno Bartoli (za V. kurijo v Istri), kajti tam kriče številke pa mora vsak otrok izprevideti, da v Istri bi bil moral biti izvoljen Slovan, ako bi šlo po pravici. Ste čitali poslednjo št. Slovenskega sveta? Meni ugaja, kar pravi glede večine, kajti jaz bi bila baš tako radikalna in podpisala z obema rokama program Sl. sveta. Kritiko v Dom in svetu o Govekarjevi povesti sem čitala in sem se ji čudila. Kajti isto povest bi bil lahko spisal pošten odkrit duhovnik. Dvoboj je pa tako motiviran, da ni moglo priti drugače.

Povesti in dram v istem listu pa ne čitam. Bog moj, saj bi tudi že utegnila, ko bi hotela! Moji Rusi spé, francoske knjige pa imajo znamenje vedno tam in vendar sem sklenila, da se posvetim tema dvema jezikoma oziroma slovstvoma, ki sta mi najbolj simpatična. Nemškega že itak ne znam več, saj govoriti. Murnik⁴⁵ Vam torej ne ugaja? V svojem genru je pač edini o Slovencih. Meni ne ugaja, ako hoče spisati kaj resnega, n.pr. v lanskem »Zvonu«. Genre,⁴⁶ kojega si je oblikoval in za katerega ima največ zmožnosti in je najbolj razpoložen, ta genre naj goji. Seveda Murnika ne smemo primerjati z Govekarjem, ali Murnik sam zase, po svoje meni ugaja, morebiti res, da očara diven slog! Kaj pa la bella Gina?⁴⁷ – Meni je neizmerno ugajala povest »Propali dvori«.⁴⁸ Vidite takega, takih »opazovateljev« nimamo še mi. Te podrobnosti, te finese! Ste li čitali? S pristrčnim pozdravom vedno udane

26. IV. 97. Pozdrav gč. Màrici Màrice

45 Rado Murnik (1870–1932), slovenski humorist, časnikar in pisatelj.

46 Genre (fr.): žanr; tudi v nadaljevanju.

47 La bella Gina je kratka novela Miljutina Zarnika, objavljena v Ljubljanskem zvonu leta 1897.

48 Propali dvori je roman hrvaškega pisatelja Janka Leskovarja (1861–1949) iz leta 1896, na prehodu iz realizma v moderno.

✉ 7

📅 3. 6. 1897

Velecenjeni gosp. Vidic!

Gotovo ste vsi, vsi hudi name, da izpolnjujem tako slabo svoje dolžnosti. Kakor urednica in da, – kakor bode te mislili – zanemarjam najprimitivnejše dolžnosti vljudnosti. Temu je pa več vzrokov, katerih Vam nočem naštevati, da Vas ne ozlovoljim.

Najprej torej še enkrat: hvala za črtico, čemu naj Vam jo vračam? Pride – po vrsti saj smo v Trsti! Gč. Milka Vam je morda že pisala o tistej Črtici, katero mi je poslal Bežek. Ne vem, da na Slovenki iščejo vse možne napake, potem mi pa pošlje tako stvar, ki ni za nobeno rabo. Ali naj postane Slovenka koš Zvonu? Ne, dàsi je reva tudi ž njo.

Črtica dr. Švaba⁴⁹ je pa boljša nego sem si mislila in zanimivejša. Ako je ona kritikarica res Pavlina, dovolj grdo saj je pisala izvestno tudi proti svojemu prepričanju in samo zato, ker je povest Govekarjeva. Res, dogajati se mora kaj takega le v nas Slovencih, da se mora obsojati vse, kar pride od neljube nam osebe, če je tudi delo najboljšje. Vse kar že spiše Gov. bodo dotični obsojali zato, ker je on tisti, ki je spisal »V krvi«. Ker je on tisti, ki je razvpit za najhujšega naturalista. Jaz nisem bila in nikakor nisem vznesena za njegovo »V krvi« – dasi mi je jako ugajalo, da so se nekateri našli v povesti – ali zato ne morem kritikovati vsega, kar on spiše. »Majhni smo še, majhni«. Baš tako sem radovedna, da li kdo ponese v deveto nebo povest »Kam plovemo?« Ako to stori kdo, kazal bode ali toliko slabega ukusa ali bode kritikoval in pisal – iz osebnosti.

Gč. Milka pravi, da ako ni nič drugega dobrega, dober je vsaj naslov, ki vpraša po vsi pravici »Kam plovemo?«⁵⁰ Res ne vemo. Pisatelj zna na drobno popisovati, v opisovanji celo ni ga tacega v nas, ali vsebina – vse skupaj je pusto – ničevno!

Ko je lani pisal »Hrast«,⁵¹ rekla sem od začetka – v svesti si, da je samo popis, ta je vreden Turgenjeva, to je divno, novo v nas! Naposled je prišla povest in ...

Vidimo se, menim, v Savinjski dolini in tedaj se pogovorimo kaj bolje, ako boste Vi – utegnili! Veseli me, da se je stanje Vaše g. mame obrnilo na bolje, saj vem, kaj se pravi bolezen.

49 Gašper Švab (1797–1866), slovenski bogoslovni pisec in duhovnik.

50 *Kam plovemo* je roman Ksaverja Meška iz leta 1897.

51 *Hrast* je psevdonim Ksaverja Meška (1874–1964).

Oni teden je bila g. Teterle tu, ali veste?

Sprejmite srčne pozdrave od vdane Vam

Màrice

3. VI. 97

✉ 8

📅 20. 5. 1897

📍 IZ TRSTA NA
DUNAJ

Gospod Fran Vidic

20. V. 97.

Srečen pozdrav tudi od mene!

Do sedaj nisem vedla da ste bili pred »desetimi« leti zaljubljeni! Ni treba Marici da Vas oprosti! Vem, da imate obilo dela in pustim vas pri miru. Bog in narod!⁵²

Velec. Gosp. Vidic

Prejela, hvala. Baš mi je pisal g. Bežek, ako hočemo Vašo in še neko drugo črtico ter nek znanstven spis. Ali vse, ali nič ... Sedaj se mi je nabralo in nakopičilo veliko gradiva, da ga imam dovolj za dalj časa. Spisov in spiskov, morebiti pa pesmi mi ne manjka. Seveda u tej št. ne more Vaš spis na vrsto, vse je še v tisku, prihodnjič. Bog Vas živi,

Màrica

✉ 9

📅 27. 5. 1897

📍 IZ GORICE NA
DUNAJ

Gospod Fran Vidic⁵³

Sami, samcati z gč. Milko v Gorici,

Pošiljava Vam srčne »zdravstujte!«

Dopisnico Vašo prejela, pisala bodem kmalo obširneje o stvari. Prof. Bežka sem iskala, a ga ni, šel je v Ljubljano – govorila bi z njim o poslanih črticah. Mi ne ostaja družega, nego da potrjujem vse gori napisano, samo da Vas še bolj srčno pozdravljam

Màrica

⁵² Besedilo z dopisnice je rotirano nad glavnim besedilom, ki se začne z »Velec. Gosp. Vidic«.

⁵³ Datum poštnega žiga.

✉ 9/1⁵⁴

📅 12. 6. 1897

📍 IZ TRSTA
NA DUNAJ

Velec. gosp. Vidic!

Hvala, hvala lepa. Zakaj bi tega ne sprejela?⁵⁵ Ako bode treba, Vam bode Danica zopet odgovorila (ona je neka gospa na Dolenjskem) in to bode celo zanimivo. Prosim konca in tudi tega tako lepo v rokavicah kakor je začetek, pa saj Vi znate kako. Konca prosim za prih. št. ker pride začetek sedaj. Srčne pozdrave Vam pošilja udana

Màrica

Velec. gospod Vidic!

Odpuščam Vam le s pogojem, da mi do torka pošljete svršetek svojega odgovora. Ako pa mi ne pošljete – potem bojte se me! Vse drugo in mnogo mnogo je družega, pogovoriva se prav ‚skoro‘ v Savinjski dolini. Samo nekaj časa bode morali imeti tudi za to.

Bog Vas živi na domači zemlji!

Udana Màrica

✉ 10

📅 14. 7. 1897

📍 IZ TRSTA
V SV. PAVEL
PRI PREBOLDU

Velec. gospod Vidic!

Oči imam še zaprte – sej je jedva 6h zjutraj – in Vaš spis so mi prinesli na posteljo. Hvala zanj. Nocoj sem že odpotovala – v sanjah, toda upam da v 8 dneh tudi v istini. Gč. Milka odpotuje v soboto. V strahu in veliki zadregi sem bila zaradi Vašega spisa in radi »Prve sreče«,⁵⁶ ki mi ni še došla. Morda danes, ko ste vi pokazal pravo pot.

Srečen pozdrav

Màrica

14/VII 97

54 Dopisnica s številko 9/1 pri prvotnem številčenju ni bila označena. Da se ne bi spremenilo celotno številčenje korespondence Nadlišek-Vidic, so jo označili s številko 9/L.

55 Fran Vidic je pod psevdonimom Fr. V. Javor objavil povest *Gospa Milka* v 15. št. *Slovenke* leta 1897.

56 *Prva sreča* je naslov povesti ruske pisateljice Marije Vsevolodovne Krestovske (1862–1910), ki je izhajala v *Slovenki* v prevodu Adolfa Pahorja.

✉ 11

📅 10. 8. 1897

📍 IZ ŽALCA
V SV. PAVEL
PRI PREBOLDU

10/8, 97

Velec. gosp . Vidic!

Prejela sem kaj še le ob 9. zjutraj, hvala! Ali ste pozabili, da smo se domenili, da pridemo danes pop. v Griže? Ob 3. bomo tam, pridite prav gotovo! Marica

Ako pride Ana, gremo tudi na,⁵⁷ samo naj pride!

Mačica bi bila žalostna ako ne pridete – Seveda samo pri lepem vremenu pojdem tja. Morebiti bi šla pa z Vami tudi ona – recite ja – to bi bilo modro in pametno!

Pozdravlja Vas M

✉ 12

📅 22. 8. 1897

📍 IZ LJUBLJANE
V SV. PAVEL
PRI PREBOLDU

Gospod Fran Vidic

Zahvaljujem se še enkrat, predno oddidem s Kranjske zemlje, za vašo prijaznost ter iskreno pozdravljam vaše č. stariše in Vam Kličem na svidenje v Sv. Ivanu! Pozdrav od Mačice.

Marica

22/8, 97

✉ 13

📅 12. 9. 1897

12. IX. 97

Velecenjeni gospod Vidic!

Še mene jezi že ta Vaša večna obravnava. Ali je res še ne bo konec, da Vas drže tako dolgo na natezalnici? To je menda huje nego obsodba sama, kaj ne? No, vidimo se v pozni jeseni, je-li? V resnem adventnem času. Gč. Milka mi je pisala iz Černovic samo dvakrat, razvajena pride nazaj, ker jo njena prijateljica carta baje kakor otroka ali kakor mene Marica II. Morda počaka v Št Pavlu na svatbo?

O tistem našem sestanku sem Vam hotela govoriti, da, ko bi prišli, a zdaj je že prešlo in zopet sem v ravnotežju. Toliko pa Vam povem, da bi ne hotela biti v naši metropoli, raje sem tu med Lahi.

⁵⁷ Nečitljivo mesto.

Bilo nas je v petek – oh, saj ste bili Vi tudi – no, v nedeljo še manj. Pogovori so bili slični onim od petka, le bolj razdražena sem bila. Temu je pa bil zopet kriv Resman,⁵⁸ s katerim sem govorila, predno sem se sešla s »Klubovci«.⁵⁹ Prišedša z Brda v nedeljo ob 6.20 in ona pot ima za mene še vedno nekaj posebnega, nepopisnega. Kaj popisnega! Nekaj misli mi je rojilo po glavi in oni kraji še le tako lepi! V vsej svojej žalosti bila sem vendar nekako zadovoljna, da ne rečem srečna za trenotek, ko sem videla one ljube ljudi, ko sem jokala se soprogo in materjo, ko smo se objemale v solzah! Vi ne veste, kako sem imela vedno rada vse njegove ljudi in vse, kar je bilo okoli njega. Pa čemu Vam to pravim? ~ Prišedši torej v Ljubljano sem našla svojo družbo Hrvatov iz Kamnika. Šli smo na vrt v »Narodni dom« Mačica⁶⁰ pa sè svoje služkinjo napoti proti Rožniku. Prišel je k meni R. ter mi jel laskati in čestitati brez konca in kraja. Ali to Vam več povem ustno rajši, imenitno, povem Vam. Pustila sem ga, da je svršil, potem sem pa rekla: Zakaj mi govorite v obraz tako laskavo, za menoj pa govorite drugači? – Sedaj je bil ogenj v strehi. Pravil je, da me mora vedno braniti in da me tudi z vsem srcem brani i. t. n. Ker je dejal, da so me napadali prejšnjega dne pri njem v Zalogu, napravila sem se še za Govekarja. No, oni so mi zatrdili, da o meni ni bilo niti govora. Ali res nimajo drugega predmeta nego mene? To je v prav kratkih potezih vse. A molčite, prosim.

Ne vem, kako bo Govekar zadovoljen z mojo kritiko, za »Slovenko« nisem mogla drugače, pišite, kaj se Vam zdi! Kaj pa ona pridgica našim sotrudnicam? No sedaj bodem prinašala le »Prvo srečo« in eno svojo daljšo povest, katero je popravljaj Kersnik,⁶¹ predno je odšel v Gleichenberg, a sem jo spisala že pred 6. leti. Druge članke pa le resne. »Mačica« mi ni nič pisala z Reke, najbrže pa je že doma, ker je dejal g. papa, da bo morala priti kmalu. Zadnjo nedeljo je bila zelo kregana v Ljubljani, smilila se mi je, ker bi jaz bila storila tudi kakor ona. Pač ji verjem, da se dobro počuti s teto Milo.

58 Ivan Resman (1848–1905), slovenski pesnik.

59 Gre za slovenski literarni klub na Dunaju.

60 Mačica je bil vzdevek Marije (Mary) Stergar (1885–1938), nečakinje Milke Mankoč. Ker je njena mama umrla na porodu drugega otroka, je Marija veliko časa preživljala s teto Milko. Leta 1905 se je poročila z Rudolfom Maistrom (1874–1934).

61 Janko Kersnik (1852–1897), slovenski pisatelj.

Prosim izročite moje najlepše pozdrave simpatični rodbini Zanjerjevi⁶² – srčkani ljudje in tista Ana! Vašim č. starišem, Vam pa stiskam v duhu roko ter sem Vam vedno vdana Marica

V Ljubljano, žal, ne pridem; Vaše pismo je tudi malo pripomoglo k temu, ker dvomite o --- uspehu.

✉ 14

📅 23. 9. 1897

23. IX. 97

Velecenjeni gospod Vidic!

Pišem Vam v tem, ko sem nepopisno slabe volje. Zakaj? No, šolo imam, evo vsega. Toda k slabi volji je še mnogo pripomoglo to, da me špikajo od vseh strani, da sem sodila premilo Gov. knjigi.⁶³ Bog moj, ko bi jo sodila kakor sem mislila pred prvim vtisom, bila bi zapisala naravnost, da se mi – gabi. Prav mi pišete, da naj bi vendar opustil tiste vedne boke in kipne prsi ter pogledal malo bolj v dušo. Dolenc⁶⁴ je v poslednjih st. popolnoma drugačen. Göstl⁶⁵ mi je pisal baš danes, da je tudi njemu odveč in da G. pozna le jeden del – slabši – svetovne literature in sicer prozni le – Zola in tega posnema. Oh, da bi on poznal fine, najfinejše realiste, kateri pišejo tako prekrasno! Bah – valjati se po blatu to je vžitek Zole, ki že hira. »Domovino« čitam v čitalnici, hvala. Mene jezi sedaj, da je bila moja kritika tako mila, moja sestra je bila silno huda in hotela mi je poslati v »Slov« odprto pismo, a nisem ga sprejela.

Ne morem dalje, preveč sem razdražena, ker sem že preveč pisala danes. Jutri dalje, Bog!

Toda – jutri – le ni šlo in nadaljujem še le danes 25. IX.

List sem, hvala Bogu, zaključila in sedaj diham svobodneje. Ali suša je bila, suša in ko bi one ne bilo, ne bila bi tiskala odgovora Vam, ali bila sem uprav primorana. A pròpos! Ne vem, če sem Vam pisala, da jaz Danice ne poznam, ker je nisem nikoli videla ter tudi nimam pojma, kako bi izgledala.

⁶² Mišljena je znana trgovska družina Zanier, ki je živel v St. Pavlu pri Preboldu. Ana Zanier (1871-1928) bila hči Norberta Zanierja. Poročila se je z Francem Roblekom (1865-1935), posestnikom in politikom iz Žalca. Njena sestra Adela se je poročila z pravnikom in politikom Ivanom Dečkom (1859-1908).

⁶³ Gre za roman *V krvi* Frana Govekarja iz leta 1896, prvi slovenski naturalistični roman, ki ga je kritika označila kot pohujšljivega.

⁶⁴ Viktor Dolenc (1841-1887), slovenski pisatelj.

⁶⁵ Fran Göstl (Fran Goestl) (1864-1945), slovenski zdravnik, pisatelj, libretist in prevajalec.

Sedaj mi bo boljše v »Slovenki«, leposlovnega imam dovolj. Bežek me je prosil, naj mu dam ono povest, katero mi je dala Kersnikova gospa, za prihodnje leto pa »Zvon« toda zavezala sem se, da mu pošljem kaj novega, modernega in ta povest napisana pred 6 ali 7. leti je res bolj primerna za »Slov« nego za »Zvon«, dási sem bila še dovolj »modra« res, skoro da se čudim. Le tiste veselice na deželi mi ne ugajajo, ali pustim povest, kakor je, kakor jo je Kersnik pustil. Danes sem malo mirnejša, zakaj? Zato, ker je sobota – popoldne prost jutri pa nedelja – tudi mi ni treba v šolo. Ah ne, moj najhujši sovražnik bi mi ne mogel naložiti večje pokore nego sem si jo sama, da sem postala učiteljica. Vtem, ko se drugi redé in debelé, vesele in prihajajo iz šole smehljajoči srečni in veseli se jaz v razredu gnijem, jezim, belim, zelenim, hiram, a ko prihajam iz šole, še pogledam ne nobenega in to sem čisto druga stvar nego kadar me Vi vidite o počitkih.⁶⁶

Odgovoriti sem morala nekaj na napade radi »Salonske« in to sem storila. Govekar čita med vrstami lahko marsikaj če le hoče. Najboljših knjig ne prevajajo, ker so silno, silno drage za prevajalca, torej kakove Francoze pozna? Veste, da mi je žal, res za Govekarja, ker bi res lahko pisal drugače če bi le hotel, pogledjte n. pr. Dolenca!⁶⁷ To je divota⁶⁸ – poslednji zvezki. Kaj poreče, ali me napade? Naj me, odgovorim mu ne jaz, ampak po Francozih in Italijanih. Ali boljše je, da mu prijatelji in jaz sem mu tako govorila kakor bi rahločutna sestra svojemu bratu, katerega se boji užaliti.

To je pa značilno, da Vi vsi – klubovci – vsaj resnejši in treznejši in najbolj resni zdite se mi Vi pa Göstl obsojate tako pisarenje. Dam Vam vzgled. Nek Italijan – spoznala sem ga iz ruskih prevodov – je spisal debelo knjigo takih novel. Ostudne so, dasi pisane v prekrasnem jeziku. No in veste, da te knjige ne imenuje nobena italij. revija, nobena? Da tega pisatelja niti ne štejejo med slovstvenike razen v toliko, da je – slavist, da prevaja ruskega?

Nobeden, nobeden ga ne pozna in jaz sem prišla do njegovih umazanih knjig po čudnem naključji – ne, po moji slavomaniji. Zanimala sem se zanj, ker je prevel vse imenitnejše pesmi in povesti ruske v italijansko in

⁶⁶ O počitkih (zastar.): med počitnicami; tudi v nadaljevanju.

⁶⁷ Najverjetneje je mišljen Franc Ksaver Meško (1874–1964), slovenski duhovnik in pisatelj, ki je pisal pod psevdonimom Karel oz. Karol Dolenc.

⁶⁸ Divota (star.): čudovitost, lepota; tudi v nadaljevanju.

kakav je njegov jezik! Diven Vam pravim in vendar jaz znam da ekzistuje ta pisatelj »revuje« in Italijani pa ne ali vsaj velika večina ne.

»Vaša« Mačica je gotovo že v Ljub. a spomnila se me ni nikoli razven v pismih do gč. Mile. Tam je mnogo pisala o meni: Kregana je pa bila, ker ni šla pozdravit svakinje gč. Milke. Z Vašo sodbo o dr. Strgarju strinjam se popolnoma in čudila sem se, ko mi je Gregorčič⁶⁹ pravil, da je imeniten za družbo, da poje rad smeje in šali se pa še rajši. Čudno!

Včeraj je bila gč. Milka Plaper⁷⁰ tu. Povedala mi je, da ste bili v Mozirji. Torej res ne prideta v Trst z Aškercem, kakor sta obetala? Ah, pridite, pridite! Kaj delajo Zanjerevi? Povejte gospej, da mi je še danes žal za tisti dan, kojega sem tako grozno preživela v gozdu ter da ji poljubljam roko, da mi odpusti. Pozdravite tudi vse druge in Vaše č. stariše. Vsi so mi bili tako ljubi in Vi – še posebno. Da Vas Bog poživi

vdana Mârica

✉ 15

📅 6. 9. 1897

📍 IZ NABREŽINE
V SV. PAVEL
PRI PREBOLDU

V Nabrežini

6. IX. 97

Vlak stoji in jaz uporabim priliko, da Vas pozdravim odtod. Vozim se v Gorico in potem k Gregorč. sè svojo malo Nadico, ki se ni mogla prečuditi, kako hrabro je morje in pa tako veliko, kakor – železnica! Torej odnesli so obravnavo; res žal mi je, da Vas mora veliko mučiti negotovost. Kaj delate v št. Pavlu, je-li vaša vrla Marica že odpotovala? Prosim sporočite moje srčne pozdrave svojim starišem. 14. ne morem priti v Ljub. Ker 15. je začetek.⁷¹ Sto iskrenih pozdravov vaši Marici.

✉ 16

📅 14. 10. 1897

📍 IZ TRSTA V
SV. PAVEL PRI
PREBOLDU

14/10. 97

Hvala lepa za pismo, dobila sem je nocoj z raznimi drugimi stvarmi. Bež. kritika mi je ugajala. Nemškega je bilo res preveč, a drugega ni bilo – pri rokah. Pozdrav starišem, Zanjerevim in Marici. Bila sem nekaj pri Milki

⁶⁹ Simon Gregorčič (1844–1906), slovenski pesnik in duhovnik.

⁷⁰ Mišljena je Milka Mankoč.

⁷¹ Nečitljivo mesto.

in mi je čitala pisma od »Márice«. Taka so, kakor bi imela »Már« 20 let. Imenitna. Bog vas živi!

✉ 17

📅 24. 10. 1897

Uredništvo »Slovenke«

Velecenjeni gosp. Vidic!

Dasi ste mi jako simpatični in Vas imam res rada, vendar sem Vas malo obrekovala gčni. Milki. »Ali ga vidite, sem dejala, »Kako toži po Vas in kako vas pogreša in kako vas ima rad, dasi ima svojo Marico! In kako mu more biti dolgčas, ko je ona tam? Tako sem Vas obrekovala in opravljala, nazadnje sva pa sklenili soglasno, da to je že tako na svetu in da ni nič čudnega ter da se najino mnenje o Vas ne spremeni.

Tudi jaz imam Milko prav rada le nekaj me jezi pri njej, da ima preveč sveta osobito žensk okoli sebe, s katerimi je škoda, da izgublja čas. Odslovila naj bi jih na lep način ali ona bi zopet ni bila ona, ko bi ne bila taka.

Včeraj sem začela čitati radi ocene Pajkove roman »Slučaji usode«. Menda bodo res le slučaji. Ta ocena mi bode silno delo, ako ne bom mogla hvaliti. No, pa bom posnemala Vas, kakor ste proti svojemu prepričanju hvalili »ženske«. Toda slišala sem od nekoga, ki je roman že prečital, da treba imeti dobrih živcev, da se kaj takega prečita. Jaz ne morem reči še ničesa, ker ne vem še. Toliko pa vem, da ima Pajkovka vedno neverjetne ljudi ali tako nadzemske dobre, ali tako peklenke hudobne (kakor ta stric v tem romanu ali Hortenzija v življenji starega samca). Navadnih ljudi z dobrimi in slabimi lastnostmi in z vsemi temi našimi mukami ona ne pozna. Da bi vsaj samo sebe točno preštudirala, da ne bi tako pretiravala značajev.

Tisti nepotrební boj v Edinosti med Levcem in Fajdigo⁷² me je jezil. Nekega dne mi je rekel Fajdiga: »Zdaj bom zopet zaropotal v Edinosti, ker je eden teh mladih ljudi prav nesramno napadel Jurčiča »Kje, kdaj?« Sem ga vprašala. V »Narodu« enkrat. Pa kdo vendar? Nek Vidic menda. Čudno se mi je zdelo, da bi bila kaj tacega spregledala, ako je res bilo v »Narodu«. Nazadnje sem razvidela, da je bil hud zaradi onega poštenega Levčevega nekrologa v »Narodu«, kojega⁷³ sem seveda čitala še na

⁷² Ivan Fajdiga (1854-1935): publicist in pisatelj.

⁷³ Kojega (zastar.): katerega; tudi v nadaljevanju.

Štajerskem. Povedala sem mu, da se je urezal, da Levec⁷⁴ je dejal, da je imel Kersnik širje obzorje, kar je tudi res ali Jurčiču ni kratil slave; rekla sem mu tudi, da mora v prihodnje boljše in pravilnejše čitati. Seveda se je branil ali jaz sem Levčevega mnenja in tudi ko bi mi Kersnik ne bil, kar mi je bil – uзор moštva, kateremu bi zastonj iskala para. Levčev življenjepis je izostal v poslednjem Zvonu, ker je strašno obložen z delom.

Ah, kako je lepo pisal v njem, toda misliti ne morem o tem, da ne postanem zopet otožna in srdita, srdita zaradi tega, da nisem občevala pet let z njim zaradi nespametnih svojih ozirov, dasi sem morala vendar misliti često o njem. Oh, ta moj temperament nesrečni, kakor pravi gč. Milka, koliko mi je že škodoval. Tu pa najbolj, ker mi je ukradel srečo, kojo sem uživala v dopisovanji s tem nenavadnim možem. Tudi mama in soproga sta me kregali, da me nič ni bilo tja, a kaj pomaga zdaj?

Meni ni gotovo bolj žal nego njima, dasi vem, da me imata radi, jaz pa nju še bolj zato ker sta oni.

Gč. Plaper je bila enkrat pri meni septembra potem nič več, dasi mi je obečala. Imela sem teden dni Marico II⁷⁵ – fanj punico – ugaja mi najbolj izmed vseh.

Kaj napišem za Zvon? Morda bodele videli in čitali – toda še ne vem.

Dovolj sem se razgovorila; naj Vas in vse vaše še lepo pozdravim in povem, da sem Vam vedno udana

Màrica

C. f. ako je prilike, pozdravite in priporočite me Zanjerjevem,⁷⁶ in Ani!

24. X. 97.

25. zvečer. Pismo je bilo že spravljeno in znamko je že imelo, pa sem ga zopet odprla, da Vam povem, da mi je Danica po dolgem dolgem času zopet pisala in poslala razni stvari za »Doma«.⁷⁷ Mislila sem že tudi o njej.

⁷⁴ Fran Levec (1846–1916), slovenski literarni zgodovinar in urednik.

⁷⁵ Marica Strnad (1872–1953), slovenska pisateljica in pesnica.

⁷⁶ Družina Zanier se je v St. Pavlu pri Preboldu ukvarjala s trgovino. Norbert Zanier (1848–1918) je bil veleposestnik, trgovec in nekaj časa župan v St. Pavlu pri Preboldu.

⁷⁷ *Doma* je bila priloga časopisa *Slovenka* na temo gospodinjstva.

Radovedna sem kakor Vi, je li bila ona, s kojo ste se vozili; Govekarjeva sestra jo pozna dobro. Še en pozdrav!

✉ 18

📅 28. 11. 1897

Pri gč. Milki, 28. XI.

Ste jo videli! Kritikasta in obskurna Ljudmila!⁷⁸ Göstl mi je pisal nekoč, da je tako grozno domišljava, a jaz bi ne bila mislila nikdar, da to svojo domišljavost spravi v svet. Če je kaj smešnega, torej je to smešno. Ali bode kaj odgovarjali? Ako bi, potem pišite mi, jaz Vam dodam svojih misli nekaj in odgovor bode vkupen. Srčen pozdrav Marica.

Molčita raj da ne zaidete v⁷⁹!

Škoda za take modre ljudi! Pozdravlja Vas lepo M.

✉ 19

📅 IZ TRSTA NA
DUNAJ

Pozdrav iz Trsta.

Čestitam srčno na Vaši kritiki v »Narodu« Tako je fina kakor ... no vendar ima nekaj popra med vrstami. Veseli me, da se tako strinja Vaša z mojo kritiko v »Slovenki«. Kaj je, da ne pišete? Bog Vas živi! Kje ste, doma ali v Beču?⁸⁰ Mārica

Pozdrav vsem.⁸¹

✉ 20

📅 6. I. 1898

Velec. g. Vidic!

Mudi se mi, saj veste danes imamo mi koncert pa morem še nekaj u gledališče, da z Milko pripravimo⁸² in drugo.

Pišem Vam radi Tavčarja.⁸³

Kaj ne, da mi odpošljete oceno za 2. št.? Prosim, prav lepo prosim!

Ali ste se kaj z'lo smejali našim platnicam? Jaz se nisem niti jezila, ker je preneumno. No zunaj je čedno, ali platnice moram ustaviti že pri 2. st.

Bežku sem sinoči pisala, da ga prosim, naj mi ne toliko »retušira«.

Spreminja mi kar meni nič tebi nič prav važne momente. Jaz sem vsaki

78 Marica Nadlišek Bartol je pod psevdonimom Ljudmila v 23. št. *Slovenke* (1897) objavila kritiko romana *Slučaji usode* Pavline Pajk, kjer je izpostavila tudi slabosti romana glede zgradbe likov, neverjetnosti in nemotiviranosti dogodkov. V 69. št. *Slovenskega lista* istega leta je izšel odgovor dr. Janka Pajka, soproga pisateljice Pavline Pajk, v katerem kritičarki Ljudmili očita površnost, ošabnost in pristranskost.

79 Nečitljivo mesto pred klicajem.

80 V Beču (nar.): na Dunaju; tudi v nadaljevanju.

81 Pripis ob strani.

82 Nečitljivo mesto.

83 Ivan Tavčar (1851–1923), slovenski pisatelj.

osebi odločila prej značaj, temperament in delovanje pa mi je mnogo tacega prečrtal, kar bi bilo osebe karakterizovalo.⁸⁴ O Periču npr. – kopiran je – je bilo napisano da od svoje idealne Dane, ktere ni smel nego poljubiti roko, je odhajal naravnost k svoji bujni točajki⁸⁵ ... Hudo se mu je menda zdelo, vendar je res.

Tako pa nočem in na tak način mi ni še nikdar popravljaj. Kaj pravi Govekar?

Ne opozorite Ano⁸⁶ in njene na to, ker jaz sem vzela za to le njeno osebo, ne dogodkov in ne značaja / Meni se zdi, da je Ana mnogo bolja nego bo moja Dana.

Kako se počutite?

Pozdravite mi vse prav lepo a Vi verujte da sem Vam vedno udana četudi malo sitna

Màrica

6. I. 98.

✉ 21

📅 13. I. 1898

📍 IZ TRSTA V
SV. PAVEL PRI
PREBOLDU

13/I 98

Velec. gosp. Vidic!

Z Vašo oceno sem prav, prav zadovoljna in hvala presrčna Vam zanjo. »Mladost«⁸⁷ sem prejela – a z Vašim člankom se ne strinjam popolnoma, ko bi bili tu, vnela bi se gotovo živahna debata in za kaj tacega sem danes prav zelo razpoložena, ker sem »židane« volje. Milka se odpelje danes ali jutri v Žalec; vidita se gotovo. Še enkrat hvala in pozdrav vam posebno udana Màrica

✉ 22

📅 2 I. I. 1898

Bravo gosp. Vidic!!

вемо з з М. сте плесали!⁸⁸ Rekli ste, da obično ne plešete, ko sem Vas jaz naprosila – ko so izbirale dame – v Mankočevi mali hiši! Ewige Bache!⁸⁹

⁸⁴ Nanaša se na roman *Fata morgana* Marice Nadlišek Bartol iz leta 1898.

⁸⁵ Nečitljivo mesto.

⁸⁶ Mišljena je Ana Zanier (gl. opombo 62). V pismu Frana Govekarja Marici Nadlišek Bartol (zač. januarja 1898) izvem, da je vsebino za roman *Fata morgana* Marica Nadlišek Bartol zajela iz zgodbe o družini Zanier.

⁸⁷ *Mladost* je bil časopis hrvaške moderne, ki je izhajal na Dunaju leta 1898.

⁸⁸ Bemo з ... (cir): vemo з М. ste plesali.

⁸⁹ Ewige Bache (nem.): večni Bakh; zapis imena boga Bakha.

Ali ni bilo Marice tudi na plesu? Kaj ne, da se turškim pašam godi dobro, ko smejo ljubiti več ženskih obenem? Srce je tako veliko, da ena sama skoro ozebe v tako velikem prostoru. Hvala na dopisnici! Kaj pravi signor Göstl? Je tako siten kakor sem jaz? Zdaj že dolgo nisem bila a kaj bi ne bila, ko bi se mi revici lahko godilo prav izborno, a drugi hoté, da me vedno preganja »sreče jeza« in pa »slučaji usode«. A propós! Sedaj sem prejela tudi Medvedovo⁹⁰ pismo. Med drugim mi piše: »Pajkova, menim mora utihniti, ako ima le še iskro časti v sebi. O njene pesmi! Sramota, da se je kaj tacega sploh tiskalo in potem še posebej izdalo. Za Boga! Nemo dat quod non habet« (ta citat sem razumela, ker je lahek in se da reči italijanski malone tako) Ali ste čitali v »slov listu« o shodu slov. učiteljic in da so izbrale »Slovenko« za svoje glasilo? Bojim se, da bi ne bilo »zu viel des Guten« pa da bi ne dobivala preveč pritožb, referatov in reči tičočih se šole (in te reči me stresejo do mozga vsakokrat – dovolj mi jih je, dokler sem v šoli!) Janja Miklavčičeva⁹¹ mi je pisala ali bi sprejemala v list vse te stvari, obečala sem jej, toda ko bi bilo preveč, prosim že zdaj Vas in g. Göstla, da se eden Vaju oglasi in napravi – halt! Nikakor bi ne hotela, da bi naš list postal kak učiteljski tovariš ali sopotnik – mraz me stresa! Prosim Vaju oba – na Vaju se zanašam, kakor na nikogar od nove struje – od stare jih ne poznam! Ohranite stvar tajno, a ako bi bilo treba povedja, da list ni šolsko ali učiteljsko glasilo – jaz bi ne bila več na mestu. O Stritarji⁹² sem izgubila še ono dobro mnenje, ki mi je ostalo od nepopisnega navdušenja v bakfiševih listih! Taka bandera!

Za me je on proč, proč in to veste, kaj je, ako pravim tako. Govekar se mi pa res smili, ako je res takov mučenik pri Narodu, kakor se mi pravi. Ne bi se moglo kako napraviti, da bi se lotil študij in opustil uradništvo. Neka dama ljubljanska ki je bila včeraj tu, mi je pravila, da bi se to moglo storiti, tam ga umore! Odkar je spisal tisti božji ali pa drugih – vražji roman »V krvi« se ga moram spominjati često, ker opazujem na sebi vse one slabosti in vrline (mislite, da jih nimam?) katere je imel moj papa. Včasi postojim: besede, kretanje, pogled, škripanje v jezi to je vse tako, prav tako kakor sem videla na njem.

⁹⁰ Anton Medved (1869–1910), slovenski pesnik, dramatik in duhovnik.

⁹¹ Janja Miklavčič (1863–1952), slovenska pisateljica, prevajalka in publicistka.

⁹² Marica Nadlišek piše o pisatelju Josipu Stritarju.

No »V krvi« je pač tako slaven izraz kakor »Slučaj usode«. Zanašam se na Vaši in g. Göstla ljubeznivost in prijateljstvo, ako bi bilo treba oba sta tako fajn fanta, da sem Vaju prav vesela. O Trstu še kaj mislite? Ste se dali slikati? Jaz še ne. Bila sem en dan v Benetkah z neko prijateljsko družino ali kakor navadno imela sem smolo. Jaz smem pač reči vsem Vam, ne bližajte se mi ne sklepajte z mano prijateljstva in načrtov, kajti »nespametna bila bi z mano zveza, ko me preganja vedno sreče jeza«. Nista lepa ta verza Prešernova?

16 ½ ur smo stali na morji, ker kapetan ni vedel kako in kam bi obrnil v gosti megli.⁹³ Tako sem v Benetkah bila le v gledališči – nov svet zame – ona nerazumna gola aristokracija, ki si je ohranila Fenice od slavnih časov le zase. Bila sem tako izmučena in zaspana, da sem med opero – spala! Ni nič ne vem – zdi se mi le sen. Pisala sem Milki v Žalec iz Benetk, ali niste dobili? Priporočam se Vaši in Göstlovi milosti ter sem Vama srčno vdana Màrica

21. I. 98

G. Göstl naj mi pošlje, da dobim v četrtek, dobro!

✉ 23

📅 31. I. 1898

📍 IZ TRSTA
NA DUNAJ

31. I. 98

Preljubeznivi g. Vidic!

Hvala Vam lepa za zalepko in dopisnico. Čestitam za mariborski dekret, a upajmo, da bode ono boljše mesto, kaj? Danes sem hotela nesti Vaše pozdrave z dopisnice »Vašej« Marku, toda odložila sem zopet klobuk in suknjo ter ostala doma. Ona je vedno tako vesela, jaz pa pravo nasprotje, osobito sedaj. Vsi trije sestrini otroci so bili bolni za škrlatico, Nada in mali sta dobra a ona – Vidica se spominjate? – Katero sem oni večer, ko ste bili Vi tu, slušala v prvič reči g, ki je prašala: Še mi smo vojaki kolenjaki? ona je dobila še vodenico in pljučnico pa so ji menda štete ure. Obletnica baš od lanske nezgode. – Prosite še Vi⁹⁴ da mine skoro to leto, da stopim za vselej iz javnosti, tu za pečjo bom pletla nogavice, čitala in se – debelila. Zvon mi dela bele lase, osobito Bežek s svojimi korekturami. Citirala Vam bom prihodnjič nekaj mest. – Pozdravite mi

⁹³ Delo *V megli*, ki je bilo objavljeno v *Slovenskem narodu* leta 1898 in v katerem je opisan izlet v Benetke, je bilo napačno pripisano Marici Strnad; iz tega izvemo, da gre za delo Marice Nadlišek Bartol.

⁹⁴ Vmes med besedama je nadpisano »in G. l«.

prav lepo »mojega« ljubeznivega fanta G.a. pa mu recite, naj me tolaži.
Evo Vam roke »čez hribe in doline«!

✉ 24

📅 14. 2. 1898

📍 IZ TRSTA
NA DUNAJ

[14/2 98]

Velevdeljubeznivi,⁹⁵ златкани⁹⁶ gospod Dr!

V imenu obeh tržaških punčk Vam na doktorskem klobuku. Da bi Vam
le dobro pristajal! Več v Mariboru, kamor vam želiva srečno pot!

Srčen pozdrav

Màrica Milka

✉ 25

📅 98

📍 IZ TRSTA
V MARIBOR

⁹⁷98

Velecenjeni in prelubeznivi g. doktor!

Sedaj še Vam. Pisala sem nekaj Göstlu ter vzkliknila s Preširnom O
predpust ti čas presneti! Ker ste me vsi pozabili v temu norčavem času.
Kako je se šolmaštrijo? Ali ni zum davonlaufen?⁹⁸ – Zakaj ste me pozabila
tako grdo oba моя симпатична фанга?⁹⁹ Ni lepo od Vaju in za kazen mi
mora eden od vaju oceniti Trojko.¹⁰⁰ Pomenita se med sabo. Meni se zdi
povest jako nenaravna – tisti dijalog!! Končala je nisem še, tam nekje v
sredi sem, kjer se Lovro spametuje. Ljudje so marionete. Bog Vas živi in
tolazi v dolgočasnem Mariboru!

Màrica

✉ 26

📅 6. 3. 1898

6. III. 98

Prelubeznivi gosp. Vidic!

(Nada me je ta hip prašala, komu pišem, odgovorila sem Vidicu pa tako
tudi napisala.)

⁹⁵ Nenavaden izraz v pismu.

⁹⁶ Златкани (cir.): zlatkani.

⁹⁷ Nečitljiv datum razen letnice.

⁹⁸ Zum davonlaufen (nem.): za zbežati stran.

⁹⁹ Моя симпатична фанга (cir.): moja simpatična fanta.

¹⁰⁰ Nanaša se na povest Frana Detela *Trojka*, ki je izšla leta 1897.

Da začnem prav šablonski, zahvaljujem se Vam najprej za srčkeno pismo. Seveda, seveda ste imeli mnogo skrbi in opravka zato je pa bila moja dopisnica le šala.

Za »Trojko« mi je žal; baš o Tavčarjevih povestih ste se mi tako priljubili z isto oceno. Zadovoljna sem za Boruta in sama ne vem, ali naj mu pišete Vi ali jaz sama, premislim se še do konca pisma.

Ah, kajne kako dolgočasno je v šoli, da, meni je kar do obupa včas. In korekture, to je nekaj groznega! Pa kaj Vi, kakšne so Vaše korekture, vendar bolj zanimive toda v 2. razredu ljudske šole!! V meni kar vse skače, ko pregledujem tiste sitne umazane, obeljene, črne knjižice. Ne nosim jih pa nikdar domov, kakor sploh nobene šolske stvari, popravljam navadno med čitanjem, kar me dela še bolj nervozno. Ako je kdo zgrešil svoj stan, to sem gotovo najprej jaz. In če slišim: učiteljica, če mi kdo reče: učiteljica kar zbode me, elektricira seveda ne oduševljeno. Povem Vam tudi tako *entre nous*,¹⁰¹ da me je včas res sram, da moram biti učiteljica. Sedaj kot urednica dobivam tudi od tistih-le nekaj pisem, ali kako pišejo! Bog moj niti slovnice ne znajo! Seveda so Krist. Vida in Marica II.¹⁰² častne izjeme. Mene kar vije, ko naletim na kaj tacega in pa drugače tudi kako so nazaj, kako zabite velika večina, no vsaj teh kar jih je okoli nas. Ne morete govoriti z njimi pametne besede, prej s preprosto kmetico nego s tako našemljeno šolmajštrco. Ah, grozno, povem Vam, da Vi ne znate, a ko bi vedeli kakor jaz, bi se zgražali. Zato mi pa kdo naredi najlepši kompliment s pridevkom maestra!! Poudarjam še enkrat, da je dokaj lepih izjem toda večina, večina!

Preidimo drugam! Bežku, ki mi je pisal, da dr. Zbašnik¹⁰³ meni, da piše Fato morgano dr. Vošnjak, sem odgovorila: Ta vest me sicer zanima, laska mi pa ne, kajti je kdo lahko desetkrat doktor pa ne more spisati najmanjše črtice, kojo spiše drugi, ki ni niti enkrat doktor, kar igraje. Ko bodo doktorji po nadarjenji v leposlovji tedaj pač! Vi sami ste lani opisali enega tacega doktorja. Dovolj ste modri, da znate, kako Vas uvažujem sedaj kakor prej, da torej ne govorim o taci nadarjenih doktorjih ampak o onih, ki imajo doktorskega le – klobuk in diplomo. Lepo Vas prosim, naj bo nekdo, ki je doktor, naj bo njegov spis zato večje veljave! In doktorji prava! Enkrat mi je eden teh rekel, da se briga le za pravde – poezija, leposlovje pa mi je wurst,¹⁰⁴ je rekel duhovito. Ne bom

101 *Entre nous* (fr.): med nama.

102 Kristina Šuler, Vida Jeraj in Marica Strnad.

103 Fran Zbašnik (1855–1935), slovenski pesnik, pisatelj, kritik in urednik.

104 Wurst (nem., pog.): nepomembna reč.

se hvalila toda toliko lahko rečem, da leposlovnega okusa in izobrazbe na leposlovnem polji ne dam za deset piškavih doktorjev, kateri so zakopani le v svojo stroko. Doktorja pa à la Vidic – hm – tacega moram ceniti visoko, visoko no in kako mislim o Vas in kako sem oduševljena za Vas, ker ste tako pridni, delavni (sovražim iz srca lenuhe) inteligentni, modri in pametni, pove Vam lahko Milka, kterej govorim o Vas kar v eni sapi. (Sicer bi morala biti jezna na Vas, ker mi niste poslali svoje slike, dasi ste mi obečali!) Če bi tudi bila jezna na Vas, hvaliti bi Vas vendar le mogla vedno, vedno. No, Bežek mi je odgovoril, da ni mislil takó, o čemer sem tudi prepričana. Rekla sem mu, naj pove vse glose, katere sliši o moji povesti in bogme povedal mi je eno imenitno, o kateri skoro vem, od kod da prihaja. Piše mi namreč, da je premnogo, da obstoja vse le v konverzaciji. No kaj tacega morejo reči le Slovenci! Da bi mi bil rekel, da ni pogovor dovolj zanimiv, bila bi rekla, à la bonne heure!¹⁰⁵ ali tako! Smejali sva se z Milko. Baš sedaj čitava – in kakav Vam je to užitek! – Figarove podlistke. Komaj smo prečitali enega, ki je obstojal iz same konverzacije, ker je to fin genre in ne lehak, začel se je drugi Comedienne isto tako iz samih pogovorov. Slučaj usode, kaj hočete, da pride baš sedaj. In ta dva podlistka sta – žal na našo nesrečo – lepša od vseh naših leposlovnih spisov. Krasna Vam pravim, da bi jih kar ukradla. Odgovorila sem Bežku, da li hoče dvobojev, umorov, nezavesti? Lehko mu postrežem. Toda kdo piše dan danes več senzacionalno? Francozi vzamejo kos življenja, začnejo recimo z vsakdanjim srečanjem in pišejo mirno, mirno in vse gre samo od sebe. Niti konflikta ni v teh povestih. Kaj porečejo Slovenci sedaj 4. št.? Pride – kaplan! Gol fakt iz vsakdanjosti: Sploh je vse resnica kar pišem; Kaplanovka, Zdenka, Elza imajo svoje resnične dogodke. Od Dane sem pa vzela le osebo, dogodke pa od drugih. Zdenka in Elza me ne moreta tožiti, poslednja ne zna slovenskega, a kaplanov je mnogo a najboljši so taki. Radovedna sem, kaj poreko ob letu, a pripravljena sem tudi za boj. Zola – dási mi je bil v Dreifusovi aferi¹⁰⁶ jako simpatičen, ni moja simpatija v spisih, ne morem ga trpeti dasi je velik in kdor zahteva naj se v Slovencih vse piše po njem, ta jo iztakne. Joj, kako sem se naklepetala! Zaslužila sem sliko in dolgo pismo! Vedno, vedno sem in ostanem Vaša vdana Marica

¹⁰⁵ À la bonne heure (fr.): prav tako, je res.

¹⁰⁶ Afera Dreyfus je bila politični škandal v Franciji, v katerem so se politično angažirali številni francoski intelektualci, med drugim tudi pisatelj Emile Zola, ki je leta 1898 v listu *L'Aurore* objavil pismo predsedniku francoske republike z naslovom *Obtožujem*.

P. S. Pišite, prosim Borutu v mojem imenu, zahvalim se mu potem takoj posebej jaz. Prosim! Sram me je sedaj, ko vidim kaj in kako sem pisala, momentalna razburjenost, uničite!!¹⁰⁷

✉ 27

📅 24. 3. 1898

Velečislani g. Dr.!

Moj Bog, kaj porečete, da Vam še ne pišem! Danes mi je pisala Mar. II ter me prosila, naj Vam dam njen naslov, da jo skoro obiščete. Piše mi, da bi jo jako veselilo – povedala sem ji kakošni¹⁰⁸ ste – pa ugotavlja, da jo bi taka družba posvežila, ker je revica res nima. Bog moj, jaz bi že bila umrla in pokopana bi že bila, ko bi bila tam! Pojdite, ne bode vam žal. Ona je pri sv. Jakobu v slovenskih Goricah, 1 uro vožnje iz Maribora. Ker sem ji rekla, da se ne sme zaljubiti, odgovorila, da se ne bo, ker je zaljubljenka v – me!!¹⁰⁹

✉ 28

📅 5. 5. 1898

Velec. gosp.!¹¹⁰

5. V. 98.

Kako sem Vam hvaležna, da me umete tako dobro! In jaz sem se bala, kaj porečete ter sem prosila Milko, naj Vam piše, da mi je zdravnik dal prevеч kинина pa da sem Vam zato tako pisala. No, ker me tako divno umete, Vam pač lahko povem, da mislim tudi sedaj tako, dasi me ne boli glava in nisem pila kинина,¹¹¹ Oh le čakajte v počitnicah se bodeva izpovedovala sedaj, ko se pozna tako dobro. Sinoči sem slišala novo rusko dramo z¹¹² Zaccanijem.¹¹³ – V »Slovenki« več. Srčen pozdrav Marica

Оно повест бодете вендар писали^{114, 115, 116}

107 Stranski pripis na prvi strani.

108 Kakošni (star.): kakšni.

109 Ker sem [...] (cir.): Ker sem ji rekla, da se ne sme zaljubiti je odgovorila, da se ne bo, ker je zaljubljena v – me.

110 Nečitljivo mesto, črka imena/priimka naslovnika.

111 Kinin je bilo nekoč zdravilo proti malariji, so ga pa v majhnih količinah dajali v tonike za sprostitev mišic, kot protibolečinsko zdravilo ali za zniževanje telesne temperature.

112 Kako sem [...] (cir.): Kako sem Vam hvaležna, da me umete tako dobro! In jaz sem se že bala, kaj porečete ter sem prosila Milko, naj Vam piše, da mi je zdravnik dal preveč kинина pa da sem Vam zato tako pisala. No, ker me tako divno umete, Vam pač lahko povem, da mislim tudi sedaj tako, dasi me ne boli glava in nisem pila kинина. Oh le čakajte v počitnicah se bodeva izpovedovala sedaj, ko se pozna tako dobro – Sinoči sem slišala novo rusko dramo z.

113 Ernette Zaccani (1857–1948), italijanski filmski in gledališki igralec, predstavnik naturalizma v gledališču.

114 Оно повест [...] (cir.): Оно повест бодете вендар писали.

115 Nečitljivo mesto.

116 Pripisano pokonci na levi strani.

 29

 30. 5. 1898

 Iz VIDMA
v MARIBOR

30/ 5, 98

Любезниви г.¹¹⁷ Dr. Кер сем¹¹⁸ o Вас,¹¹⁹ pa naj vas še pozdravim iz laškega Vidma. Večinoma je bil z nami tudi prof. Bežek a danes in jutri ostane še Rutar.¹²⁰ Kaj več o pismu, npr. o Trojki. Na zdar!

Màrica

 30

 4. 6. 1898

(4. 6. 98)

Veleljubeznivi in srečni g. Vidic!

Iskreno, pristrčno čestitam. Kako me je razveselila Vaša dopisnica veste gotovo, ker znate, kako smo se vsi zanimali za ono stvar. V sredo, ko sva z Milko odšli z doma, da bi bili nekoliko sami ter da bi naju ne motili poseti,¹²¹ je došla vaša brzojavka, katere pa isti dan nisem videla, ker sem šla iz mesta naravnost domov. Danes pa, ker sem bila svobodna, sem takoj tekla zopet k Milki se z mojo dopisnico in obe sva se veselili, ker sva priznali, da zaslužite tak advancement,¹²² ker sta tako »modri in pametni«. Bog Vas živi!

Moj Bog, kako razumem Vašo srečo, ker ste se rešili nevšečne šolmajštrije! Pač blagor blagor Vam! Tudi Vaši in Mária so gotovo presrečni po vsej pravici. Kaj naj vam danes pišem? Vse se mi zdi tako malenkostno proti temu. Z Bežkom sva tudi v Vidmu govorila o tem med drugim. Tudi sem ga radi »Trojke« ali mi je dejal, da ga je Gov. speljal na led, ker je on /Gov./ imel gotovo kak interes, da je knjigo tako hvalil, a se skril za navadnimi šiframi Göstlovimi. Knjiga ne zasluži take hvale zato sem jaz raje molčala. Ne pravite Gov. tega, ker bi bil hud in ker ima dovolj drugih nevšečnosti. Bog Vam daj še mnogo sreč. To Vam iz srca želi vsa udana

Mária

117 Любезниви г. (cir.): ljubeznivi g.

118 Nečitljivo mesto.

119 Кер сем ... o Вас (cir.): Ker sem ... o Vas.

120 Simon Rutar (1851–1903), slovenski zgodovinar, arheolog in geograf.

121 Poseti (zastar.): obiski.

122 Advancement (fr.): napredovanje.

✉ 31

📅 29. 4. 1898

Ljubeznivi g. Vidic!

(Naj Vas zovem kar tako)

Ne bodite hudi name, da Vam nisem pisala tako dolgo. Oh, kolikokrat sem mislila na Vas in na to, da Vam pišem, toda moja neumna, bolna glava se je ustavljala vsakemu delu, ki ni bilo neobhodno potrebno. In ta pisma, Bog moj, še, sotrudniki, kako me moré! Danes popoldne pa sem lepo vzela papir ter si dejala: piši enkrat v šoli med ukom!

Začela me je pa okoli pol pete tako nenormalno boleti glava, prej pa sem imela ustni pouk.

In nocoj? Kaj Vam napišem? Gotovo nič veselega in nič lepega in nič prijetnega. In pisati Vam vendar moram in napišem, kar mi pride baš od dnevne razburjenosti v pero!

Gospod Vidic! Danes sem – grdo ali negrdo – preklinjala življenje, preklinjala svoje živce in hip, v katerem sem postala – učiteljica. Jaz se moram rešiti in ako drugače ne, boljše nego ginevati tako polagoma, ne vem, kaj še storim. Od kar ste Vi odšli, menda nisem bila teden dni zaporedoma zdrava. Zdaj si pa mislite. Tista strašna Fata morgana, ki jo spisujem proti in prav v zadnjem, odločilnem trenutku, »Slovenka« in ona preklemana šola! Pišem pa kakor sem Vam pravila obično le zvečer, a v poslednji čas jela me je vsak večer vedno boleti glava in ob 8. sem že zaspala tu na divanu, od koder sem že spet prešla v spalnico in na posteljo. Po dnevu v šoli, a po kosilu sem zopet spala kakor čok. Tožila sem zdravniku, ki mi je dal drugo zdravilo za živce, a od kdaj – od sobote – je mnogo huje. Jaz sem prava Slovanka, brez poguma brez eneržije ena onih ljudi, ki dela sklepe in načrte, a se boji par korakov od doma. Kolikokrat sem mislila pustiti šolo pa storila nisem še ničesar, da bi se je rešila. In druge, ki niso »Marica«, poskušajo, gredo v svet ... Uprav oni teden me je obiskala – Feodora¹²³ – učiteljica – pa mi je pravila, da bode prosila k železnici, ker ji je šola neznosna. Kaj pravite Vi, Kaj naj storim jaz? Mislila sem učasi pisati Hostniku¹²⁴ in iti na Rusko, mislila na vzgojiteljico ali preponosna sem, da bi služiti morala gospodi,

123 Feodora je psevdonim Karle Pertot - Komac, sodelavke časopisa *Slovenka*.

124 M. M. Hostnik ali Davorin Hostnik (1853–1929), slovenski pisatelj.

ki bi bila taka »le po obleki« po duhu pa fakinska. Kaj bi Vi rekli, ki veste toliko? Ne morem pa ne morem dalje tako.

Mislite si: niti ganiti se ne sme nič v mojem obličji ko sem tako nervozna pa imeti cel razred otrok!

Uboga deca in uboga jaz!

Tudi k Milki redkeje zahajam in občujeva le bolj pismeno po mojej učenki.

Z njo tudi si nista dolgo pisala, kaj!

Baš zaradi tega t. j. bolezni bodem morala Fato morgano stisniti in nehati pred letom.. Prosim Vas, varujte kolikor morete tajnost Štefančičevo! Milka dela dobro, prav fino zatajuje, a jaz se odrezujem kratko: ne vem!

Göstl – mi je pisal par jako lepih zanimivih pisem a na poslednje – Bog ve od kedaj – mu nisem še odgovorila in Bog ve, kdaj bom. Pisal mi je o neki nemški knjigi, kjer piše pisateljica o zaljubljenosti nekega duhovnika. Svetuje mi, naj jo čitam toda do sedaj je nisem še videla. Kupovati pa Nemcev ne maram. In kedaj naj jo čitam? Ta božji Figaro, kar je slovenskega, rusko (tega ne ostavim) pa tudi je bolje, da prej napišem kakor sama mislim in vem o tistem kaplanu, nego dobi drug utis.

Kako vam ugaja »Slovenka?«

Bolje bode vsaj glede tiska, gradiva pa imam toliko, da so hudi, ker ne pride na vrsto in sedaj gre zaradi širokega tiska v list zmeraj manj nego prej.–

Zarconija nimamo; sinoči sem ga občudovala in bi ga bila še bolj, ko bi me ne bila bolela glava.

Prosim Vas, pišite mi, in povejte, da niste hudi name pa mi tudi kaj svetujte. Ali ste se sprijaznili z Mariborom?

Ste videli Márico II? Pojdite jo pogledat, vesela Vas bode prav fest punica je.

Gospod Vidic, sedaj pa evo vam roke, s katero stiskam v duhu Vašo desnico pa ne bodite hudi!

29. IV. 98

Udana Màrica

5. VII. 98

Preljubeznivi g. Doktor!

Danes je prav dan jako pripraven za takšna razburjanja. Pismonoša mi je prinesel Zvon v šolo. Pokukala sem najprej v Fato morgano ter videla, da mi je v tej številki črtal urednik važne stvari, potrebne v razvitju povesti. Jezilo me je. Pogledala sem za tem Vaš spis o Murkovi¹²⁵ knjigi ter čitala Vašo opazko glede moje osebe. No, če me doktor Murko ignorira to še ne zmanjša ni mojega talenta, ni mojih zaslug, ni moje vrednosti; ignoriranje mojega delovanja kaže samo, da dr. pozna pač Pajkovko in Pesjakovo,¹²⁶ ker se že dolgo govori o njih imenuje pa tudi le tiste pisatelje v zadnji dobi, ki so vzbudili kaj hrupa in se je pisalo njihovo ime tako dolgo, da je ostalo še Murku v spominu. Drugega ne morem misliti o njem.

Ali kar me je razburilo najbolj, je Napoleonov samovar,¹²⁷ stvar, kojoj sem prečitala sedaj prišedši iz šole. Bog moj, ali se more taka stvar natisniti in poslati med svet? Ali ni urednika kakor pisatelja sram, da taka neumnost, tak nestvor zagleda beli dan! Boga mi Slovenci smo norci, tako bi moral vzklikniti kak inorodec, ko bi nas poznal. So li to ljudje v igri, ki so ušli iz norišnice? Hoče li posnemati francoske »Pochades«.¹²⁸ Naj bi jih vsaj čital nekoliko! Oprostite, gospod Vidic, ali morala sem izprazniti malo svoje nevolje. Vidimo se na Dunaji po 15. Kaj ne? Milka pojde naprej, jaz pridem zánjo

Hvala na Vaši opazki, ki je povsem opravičena, Bežek mi je že prej pravil o njej. Bog Vas živi!

Màrica

Hvala lepa za dan. pismo! Odgovor ustmeno¹²⁹ na Dunaju. Pišem že v bureau.¹³⁰ Bog Vas živi

Màrica¹³¹

¹²⁵ Matija Murko (1861–1952), slovenski slavist, komparativist in etnolog.

¹²⁶ Luiza Pesjak (1828–1898), slovenska pesnica.

¹²⁷ *Napoleonov samovar* (1898) je drama Radoslava Murnika.

¹²⁸ *Pochades* (fr.): oznaka za lahkotno delo, sorodno burki.

¹²⁹ Ustmeno (star.): ustno; tudi v nadaljevanju.

¹³⁰ Bureau (fr.): pisarna.

¹³¹ Pripis ob strani med 2. in 3. stranjo pisma.

✉ 33

📍 IZ TRSTA V
MARIBOR

Velecenjeni g. doktor!

Morda odpotujeva skupaj. Jaz pričakujem le od Milke poziva, ko pride na Dunaj in težko, da odpotujem pred 18. To bi bilo imenitno, kaj! Hvala za pismo, toda huda sem na Vas in na Marico, ki mi je писала, da je izgubila srce, dasi sem ji povedala, da ste naš.¹³² Ako pa odpotujem prej, ostanem v Mariboru čez noč pride tudi Marica, ker mi je prehudo potovati iz Trsta naravnost na Dunaj. Zmenite se z Benkovičem in z njo, da se snidemo v Mariboru. Ona ostane seveda z mano v mestu do jutra. Srčen pozdrav! Màrica

✉ 34

📅 19. 7. 1898

📍 Z DUNAJA

Dunaj/Wien

19. VII. 98

Potrjujem, kar ste mi pravili o prijateljici iz Vaših otroških let. Evo, dokazi, da vid slepi. Več ustno.

RRRRRrrrrrrr. –

Màrica

✉ 35

📅 7. 8. 1898

📍 Z DUNAJA

Z Dunaja

7. VIII. 98

Велелюбезниви г.¹³³ Dr.! Hvala lepa na dopisnici. Ali je bila v sredo sila! Kako mi je bilo žal, da se nismo mogli posloviti pošteno. V kupeji nismo imeli prostora, zato sva se morali v W. Neustadt preseliti. V Št. je prav lepo in res ne vem, kako mi je od lanskega leta ostala o kraju tako žalostna slika. Prav dobro mi dene počitek, kaj pa hočem več! Saj imam travnike, gozde, visoke griče in bele ceste! Kar čudim se, tako se mi zdi¹³⁴ lepše od lani. In ta Maričina pravljica ljubezen!! Sprejmite, g. doktor, mojo najsrčnejšo zahvalo za tako obilno prijaznost in ljubeznivost. Hvala! Srčen pozdrav

»Koroškim pozdravom« udana Vam Màrica II

¹³² Писала, да [...] (cir.): pisala, da je izgubila srce, dasi sem ji povedala, da ste naš.

¹³³ Велелюбезниви г. (cir.): Veleljubeznivi g.

¹³⁴ Nečitljivo mesto.

Ljubeznivi gosp. doktor!

Hvala lepa za Vaše lepe razglednice. Kako ste vendar ljubeznivi! Z Vašo dopisnico sem dobila oglednico Göstlovo iz Weissenbacha pa Milkino dopisnico iz Žalca, kjer se ji baje godi prav dobro. Zakaj se mi je v Laxenburgu slabo godilo? Mudilo se nama je, to je bila vsa nesreča, sva se menila vendar ves čas tako modro in!¹³⁵ Milka mi piše: »Vidic mi je pisal pa Ti ne povem«. Pravila mi je namreč, ko sva se zadnjič vozili z Dunaja, da ste ji Vi imeli povedati važne stvari, a sila je bila tako velika, da se nisva mogli niti pozdraviti. Zakaj istega ne poveste naravnost meni? Zakaj, a? Vi vedno zahtevate, naj Vam jaz odkrito povem, to in ono, kaj ta ali ona misli in govori o Vas, Vi pa sami tega ne storite. Torej? Ali me hočete vedno le farbat? Proti Celju se odpeljem še le v soboto na koncert, ker se mi tukaj godi prav dobro, kakor bi ne bila niti v sanjah pričakovala, da mi bode tako ugajalo. Le gostilna je prav slaba in jem v njej vse tako-le nekam po sili; zrak pa mi dene tako dobro, da že v teh par dneh vse drugače izgledam, kar pri meni ni čudno, ker se v kratkem pripravim pa v kratkem zopet padem. Včeraj je bil tu Benkovič no, saj sem vam pisala jako duhovito (?) karto. V Poličanah¹³⁶ izstopim, da pozdravim Grileta potem pa v Celje. Saj pridete Vi tudi kaj ne? Dajte, dajte! Sedaj se pripravlja k nevihti; zanimivo je kako poka po vseh gričih na vseh Slov. goricah. Iz dolgih cevi streljajo v oblake, da se zdi, kakor bi bila vojna. Ali ste imenitnega Nandeta že kaj videli? Ja, er lebt! Ako mi odpišete takoj, pišite še sem v Sv. Jakob, ako ne pa v Žalec, morda se ustavim tam za en dan. Iz Celja pojdem še z Márico na njen dom v Šmarje. Ljubezen njena do mene je silno velika, epitetonov nisem toliko, da se še prevzamem.¹³⁷ Dobro, da ni moški! Neverjetno res! Pričnite vendar ono povestico ali pa prej še pridite v Celje, da Márico vidite že enkrat. Pa vsaj kaj književnosti mi pošljete. Na razstanku sem tu prečitala in morala sem mlade pisatelje le hvaliti posebno pa kar piše Grivec¹³⁸ o ruskem realizmu. Hvala Bogu še je nekaj modrih mladeničev v Slovencih. Glede na to modrost sem jih morda hvalila celo preveč, ako bi natančno

¹³⁵ Nečitljivo mesto.

¹³⁶ Mišljene so Poljčane.

¹³⁷ Del stavka od »do mene« naprej je napisan na robu prve strani pisma.

¹³⁸ Franc Grivec (1878-1969): rimskokatoliški duhovnik, teolog, filolog, prevajalec ter ekumenski delavec.

gledala na vsebino, a misel, duh zadnjega me je kar prevzel. Ob letu menim list kar pustiti, saj sama nisem zadovoljna z njim.

Bog Vas živi! Pozdravite mi Pilsenetzter!¹³⁹

Màrica

✉ 37

Gospod Fran Vidic

98

g. Benkovič je prišel in mnogo smo se pomenili o vaši bóli pa ne srčni!
Živeli Marica

Znova vas sept. ali okt. obiščem.

S Koroškim pozdravom

Márica II

✉ 38

Gospod Dr. Fran Vidic

17/8/98

Odhajaje iz Celja Vas presrčno pozdravlja trudna in nekoliko že
domoželjna udana Marica.

📅 17. 8. 1898

📍 IZ CELJA
NA DUNAJ

✉ 39

Gospod Dr. Fran Vidic

1. 9. 98

Gruss aus Trst den 31. VIII 1898

Od 25. t. m. sem že doma, minila je moja sreča kakor prava fata morgana.
Da, srečna sem bila 5 celih tednov ni li dovolj?

Bog Vas živi

Màrica

📅 1. 9. 1898

📍 IZ TRSTA
NA DUNAJ

✉ 40

Gospod Dr. Fran Vidic

Kaj pa mislite Vi zaljubljeni fanti Vi!? Kar vsi ste se mi izneverili! Sedaj
mi je dobro, ker imam Marico II pri sebi, oni teden pa sem imela fanta,
ki je bil skóro nevaren. Da ste mi zdravi! Marica

¹³⁹ Mišljena je pivnica Pilsenetzter na Dunaju.

Márica II.¹⁴⁰

Kaj je z Vami? Milka (?)¹⁴¹

✉ 41

Veleljubeznivi G. dr.! Oprostite me vsaj še nekaj časa! Prej je bil en teden oni fest fant, zdaj pa Márica moja nad 8 dni, tako da mi je zaostala vsa korespondenca. Radovedna sem, ali dopisujejo tudi drugi uredniki toliko kolikor jaz. Včeraj in danes nisem delala drugega nego samo pisala pisma. Vsak želi imeti pismenega odgovora in – zahvale! Za »mojega« fanta ni se Vam treba bati, ker je učitelj in to je dovolj, da se ne ogrejem do tiste meje. Žal mi je, a drugače ne morem. Lepo Vas prosim!! Sé Slovenko ne vem še, kaj bo. Seveda ste se dobro imeli na počitnicah, pa le glejte, da niste Márice segreli preveč! Bog Vas živi! Pozdravite mi Göstla! Njemu moram vendar pisati.

✉ 42

📅 8. I 2. I 898

Veleljubeznivi gosp. dr.!

In še živi ta Márica in še more držati peró v rokah, mi porečete. Kaj hočete? Imela sem sedaj toliko, toliko skrbi in dela in pa neka staro-nova ljubezen kratko-malo, vse je nekoliko pripomoglo, da nisem bila tako pridna v dopisovanji niti sè svojimi zvestimi sotrudniki in sotrudnicami kakor poprej. Danes pa sem našla med drugimi pismi tudi Vaše pa sem si dejala: Veš, Márica, tako fajn je ta dr. Vidic, pač je škoda, da tako dolgo ne veš nič o njem« Vzela sem tedaj pogumno pero v desno roko i. t. d.

Danes me je že nekoliko minola jeza na Bežka, a ko sem dobila 12. št. letošnjega Zvona, sem bila res huda nanj. Čemu sem se skrivala za psevdonomom, če me je sedaj izdal? In če bi bili udrihali radi Kaplančka, udrihali bi bili po Štefančiču in on bi jim bil korajžno odgovarjal. Kako Vam ugaja moja Fata morgana? Ste jo-li sploh čitali? Ne vem, ali smem verjeti ljudem, ki trdé, da sem zelo napredovala v tej povesti. Osebe so – ženske posebno – res realno očrtane ker so vse istinite.

Kaj Vi počnete, kaj g. Göstl? Ali ste kaj hudi name, da se me kar čisto nič ne spominate? Kako je Vaš uredniški posel¹⁴² G. kolega?? Hm, Hm ..

140 Pripis z drugo roko na levi strani.

141 Pripis z drugo roko na desni strani.

142 Fran Vidic se je leta 1898 zaposlil na notranjem ministrstvu na Dunaju kot urednik slovenske izdaje državnega zakonika.

Kaj se Vam zdi o nepopoljšljivem samcu Pepetu, ki se je poboljšal in kaj porečete, če Vam povem, da sem za njim jaz, jaz sama skočila v – jarem! Ali jarem je sladak in jaz sem srčno vesela toda, prosim Vas lepo, molčite še o tem, naj počí kakor bomba v svet pozneje. Kaj ne da ne boste pravili? Jaz se kar veselim na iznenadenje od raznih strani in pa na nekak prah, ki ga napravi moja poroka, ko sem v svoji črtici »Na morji« tako grozno srdila nad moškimi ali tedaj kakor vselej, ko pišem čez moške, sem imela pred očmi можа моѣ сестре, о ктерем сем Вам правила ин ки се ми кай рад всилуѣ за типус тацих мож.¹⁴³ Kaj ne, da sem modro storila, da sem se zavezala? Človeku ni dobro samemu biti osobito meni ne in če ga imam še rada, če je naobražen?¹⁴⁴

Kdaj pa popeljete Vi svojo Mårico na Dunaj? Kaj? Milka se mi niti ne smeje – saj mnogo se mi ne smeje.

Kdaj mi pošljete kaj za »Slovenko«?

Da ste mi zdravi in veseli pa da se me spomnite včasí!

Mårica

8. XII. 98

✉ 43

📅 26. I 2. I 898

📍 Iz TRSTA NA
DUNAJ

Velec. gosp. Dr.!

26. XII. 98

Prihajam v duhu k Vam z neko prošnjo. Prejela sem III zvezek Tavčarjevih spisov, pa bi Vas lepo prosila, če mi hočete Vi oceniti knjigo, ko se Vam je lani toli¹⁴⁵ posrečilo. Odgovora si želim takoj, ker bi morala drugam potrkati kje drugje, toda nadejam se, da mi naš Vidic gotovo ne odreče. Такой по велики ночи скочим в законски ярем ин обесим досадно шало на клин. Мой фант^{146 147} simpatija je že stara. Prav veselo novo leto Vam želi vaša Mårica.

¹⁴³ Можа моѣ [...] (cir.): moža moje sestre, o katerem sem Vám pravila in ki se mi kaj rad vsiljuje za tipus taciخ mož.

¹⁴⁴ Naobražen (zastar.): izobražen.

¹⁴⁵ Toli (star.): tako; tudi v nadaljevanju.

¹⁴⁶ Такой по [...] (cir.): Takoj po veliki noči skočim v zakonski jarem in obesim dosadno šalo na klin. Moj fant.

¹⁴⁷ Nečitljivo mesto.

✉ 44

📅 3. 2. 1899

📍 IZ TRSTA
NA DUNAJ

I. 2. 99

Velec. gosp. doktor!

Kaj je z obečano kritiko o Tavč. spisih? Prosim lepo, pošljite, če se niste skesali. Ali ste morda hudi? Prav »alpiu« Vas pozdravlja udana

Màrica

3. II. 99

✉ 45

📅 27. 2. 1899

📍 IZ TRSTA
NA DUNAJ

Velecej. Gospod Dr!

27. II. 99

Spisati mi torej nečete ali ne poveste kaj? Za 5. št. moram pa vendar napraviti in sicer sama. Сама себе би набила прав поштено, да сем ше лепше обдржала то грозno sitnost toda мой фант прави¹⁴⁸ nikoli; nikoli več, on, ker me ima rad. Če bi modla kar zdaj bi vse poslala v – nič.¹⁴⁹

Vaša huda Марица¹⁵⁰

✉ 46

📅 5. II. 1899

Preljubeznivi gosp. doktor! 5. II. 99

Hvala lepa; silno ste mi ustregli dasi nekoliko pozno, nič ne de. Tudi Vi imate opravila mnogo? In jaz tudi: Šolo, list in vse te homatije za poroko. – Milka mi je tudi tožila, da ji nič ne pišete, kako to?

Zdravstvujte in hvala še enkrat! Màrica

Sedaj sem prečitala: Krasno, bravo! evviva! Ali boste res ocenili Fato morgano?¹⁵¹

Jaz sem ravno oni dan pisala Aškercu in g. Bežku, da je postalo pri nas že preenolično, da te socijalistične slike že grozno naveličajo.¹⁵²

✉ 47

📅 II. 3. 1899

Trst, dne II sušca 1899.

Velecejeni g. Dr!

Prav zdaj sem odgovorila tudi našemu dobremu, plemenitemu Göstlu, ker se smem nekoliko oddahniti zato, ker sem končala »Slov« številko.

¹⁴⁸ Сама себе [...] (cir.): Sama sebe bi nabila pošteno, da sem še lepše obdržala to grozno sitnost toda moj fant prvi.

¹⁴⁹ Има рад [...] (cir.): ima rad. Če bi modla [sic!] kar zdaj bi vse poslala v – nič.

¹⁵⁰ Марица (cir.): Marica.

¹⁵¹ Zapis ob levem robu.

¹⁵² Zapis ob robu zgoraj.

Ubogi Göstl kako nepopisno je dober in Vi vsi ste me še dražili, da sem se ogrela zanj in ga branila, ko so mi vendar imponirale njegove dušne vrline. Zlata duša ta Göstl (samo moj fant ne sme me slišati) Kako je plemenito ravnal zdaj zopet z G. in »Rokovnjači«! Oh, Márica je skoro začutila, kako srce se skriva pod ono ... zunanostjo, ki je silila Nandeta¹⁵³ na smeh.

Med drugim mi je še pisal: »Čul sem pa od več strani, da se oženi tudi Evgen Štefanič. Ker je bil ta naš znani in priljubljeni pisatelj svoj čas precejšen nasprotnik zakonskega jarma, ne bi veroval, kljub »verodostojnim virom«, da tega ni povedal zadnjič nekdo, ki v enakih zadevah ne laže.«

Odgovorila sem mu sedaj, da je tista vest resnična ker da »človeku¹⁵⁴ ni dobro samemu biti. Meni res ni bilo dobro. Še taki uspehi na slovst. polji, naj si sem imela še toliko dela, prijateljev in znancev, moje srce je vedno pogrešalo še nečesa. Pod mojo »amtsmino«¹⁵⁵ se je skrivalo toliko življenja, toliko ljubezni in vdanosti, da sem bila nesrečna. Oh, kako sem zavidala to našo dobro, zlato Milko, ki nima, kakor se nam vsaj vidi – te ženske žeje po bitji, ki bi nas ljubilo z vsemi močmi! Ah, tega srčkanja, te vdanosti, te ljubezni sem si želela iz vse duše a kazala sem se nad vsem tem tako vzvišeno! Moj fant sam mi pravi večkrat: »Kdo bi bil mislil, da znaš biti tako nepopisno ljubezniva, da kar Márica nisi več.« O da, »prišmajhlam«¹⁵⁶ se grozno rada, to je v moji dosti mehki naravi kar vcepljeno. Sè svojim fantom sem pa tudi prav srčno zadovoljna, ker je tako dober, občutljiv, »pameten in moder« ter resen fant. Njemu in vsem se zdim popolnoma druga – saj pa tudi ni bilo zame ono prejšnje življenje, šola me je morila, dasi sem imela dovolj oseb, ki so me imele rade, bila sem vendar na vsem širokem svetu sama, tako sama, odkar mi je umrl oče.

Da ne zaidem v sentimentalnost, preidimo na drugo polje, samo naj Vam še prej povem, da vem, da ste si našli na Dunaji prav imenitno stanovanje, kamor popeljete maja meseca svojo golobico. Midva imava tudi že prav lično gnezdece v čisto novej, komaj dozidanej hiši v Via

153 Nande je glavna oseba romana *Rokovnjači* Josipa Jurčiča.

154 Manjka zaključni narekovaj.

155 Die Amtsmine (nem.): resen, okoren, uradniški obraz.

156 Schmeicheln (nem.): prilizovati se.

Rossetti, taka le mala vila je z majhnim vrtom prav v tisti/podaljšani ulici kakor je Milka. No, saj me obiščete, kaj ne?

Sè »Slovenko« se mi je letos zopet godilo prav slabo, ker sem dobivala večinoma le slabega gradiva a v tiskarni je bilo sè stavci vedno dovolj jeze. V poslednjih dveh tednih sem vendar dobila nekaj boljših spisov. Ali mi ne napišete Vi one stvarice o Mačici? Vaša ocena je imenitna, naše slovstvo je res postalo že grozno šablonsko. Kaj se Vam zdi »Zvon«? meni se zdi grozno šepav. Tam velja in regira grozna protekcija, izza kulis bi Vam povedala lahko marsikaj pa se – bojim. Oh, ko sta bila Levec in Kersnik tam, tega pač ni bilo. Poglejte uvodno skropucalo v zadnji št! Kje ima to noge, kje glavo, povejte! No in to je notri po Ашкерчеви¹⁵⁷ protekciji!

(Varujte tajnost!) Jaz sem Márici II vedno pravila odkritosrčno kakor prava prijateljica, da njeni leposlovni spisi niso dobri, da so njene pesmi rimana proza, ona je to potožila Aš. in! ... Tako se ljudje prevzamejo pa mislijo, da je res Bog ve kaj vredno. Njena pisma ta pač ta so bila imenitna, njeni resni članki non plus ultra ali ta njena novela? Јаз би Ћ не спреѣла.¹⁵⁸ »Z« to Vam je krasen pripovedni talent, ta le »Zofka«¹⁵⁹ zmeče nas vse v koš ako se loti in lotila se je. Veste, da je v Trstu in da ima upravništvo Edinosti in Slovenke. Imenitna punica povem Vam, talent čudovit, ko bi se le mogel razvijati. Tudi to je Aš. grozno hvalil in povzdigoval ali punica je tudi vredna, vendar se ni prevzela, posebno ko ji je povedal, da je пришла по нѣгови протекции в Звон!!¹⁶⁰ Sedaj noče nič več pisati tje, radi tega. To so Vam komedije toda prosim Vas srčno obdržite to zase.

Dovolj sem se naklepetala.

Spomnite se včasih mene in moje hčerke »Slovenke«.

Màrica

Še Milko moramo omožiti, pomagajte mi; јаз би рада дала Грегори́на.^{161 162}

157 Ашкерчеви (cir.): Aškerčevi.

158 Јаз би [...] (cir.): Jaz bi je ne sprejela.

159 Мишлена је Зофка Кведер.

160 Пришла по [...] (cir.): prišla po njegovi protekciji v Zvon.

161 Јаз би [...] (cir.): jaz bi rada dala Gregorina.

162 Verjetno Gregorin Gustav (1860–1942), slovenski politik in gospodarstvenik.

✉ 48

📅 18. 5. 1899

📍 TRST

Velecenjeni gospod doktor in ljuba gospa Márica!

Da vama nisem čestitala na dan poroke, je krivo, da ste adresovali poročni list k sv. Ivanu, od koder je rabil do mene toliko časa kolikor bi ga uporabil, ko bi bil poslan z Dunaja. Pri sv. Ivanu sem imela pošto 3krat na dan tu pa le enkrat, dasi se štejem pod mesto.

Rada bi vama bila brzojavila svoje iskrene, srčne čestitke, no saj tudi pisane niso manj odkritosrčne.

Bog vama daj vso srečo, da lahko rečem, hvala Bogu, tako srečo Vama daj, kakoršno uživava moj pobič in jaz v popolni zadovoljnosti drug z drugim.

Pospravlja se sem mislila vse jutro na Vaju pa na obečanje, da prišedši skozi Trst me obiščeta na novem domu. Od Milke se gre naravnost po eni in isti poti do sem.

Nadajaje se, da vaju prej vidim nego dobite moj list, Vaju oba presrčno¹⁶³ pozdravljam.

Márica

Via Rosetti, villa Giuseppina

Trst, 18. 5. 99

✉ 49

📅 12. 3. 1899

12. 3. 1899

¹⁶⁴upava, da se vam ona sodnijska stvar izteče dobro in tedaj se pogovorimo o vsem, o vsem. Sicer mislim pogledati o počitkih doli opevano Savinjsko dolino, in malo razvedriti se v onem krasnem zatišji. – Priporočam se tudi naklonjenosti vašega Aleks. Nikolajevega, da mi kmalu kaj pošlje. Kaj pravite našim ženskam, ki so se oglasile v tolikem številu in se še oglašajo? Tudi jaz menim, naj bi »Zvon« odmeril več prostora pesništvu a le res dobrim pesmim. Oh, oni Murnik, ta piše res krasno.

Naprosila sem Bežka, da mu izrazi moje občudovanje. Ta opis še posebno pa prvi o onih jezikoslovcih, to je nekaj krasnega v svojem žanru. Kje je on sedaj? Da bi le ne zaspal!

¹⁶³ Presrčno (star.): prirsčno.

¹⁶⁴ Začetek pisma manjka.

Rečem vam, da kar očara, ne vem kako se je moralo Gov. kdaj sanjati, da sem napadala Murnika?

Danes sem dobila vest o Göstlovi smrti,¹⁶⁵ pomilujem ga, res.

Pišite skoro pa sprejmite presrčen pozdrav

udane Màrica

✉ 50

Ljubeznivi in dragi gospod Vidic¹⁶⁶

Kako sem srečna, kedar morem delati tako, kakor sem delala sinoči in danes. Zakaj nisem vedno tako čila in tako razpoložena? Bilo bi – zu viel des Guten.¹⁶⁷

Čakajte, naj se vam prej zahvalim za Vaše – kakor vedno – ljubeznivo pismo in naj Vam povem, da me veseli, da ste veselo, da ste v Milko zaljubljeni. S tem kažete najboljši razum in dober okus, kajti Milka je dekle, kakoršnih je, žal, malo. Bog jo živi! Danes je baje odpotovala in jaz revica pojdem zdaj v tiskarno, ne da bi šla k njej. Strašno se mi je omilila, da ne morem mimo, ako ne stopim gor vsaj za par minut. Morda jo bode videli kmalu – pozdravite jo!

Torej zadovoljni ste bili v Trstu? Žal mi je, da sem jaz bila radi nekaterih domačih neprijetnosti baš one dni grozno slabo razpoložena. No, to ste baje zapazili in oprostite!

Sinoči sem bila prav vesela. Našla sem v nekem drugem nemškem listu podobno kritiko o psihologiji Marholmove. Kritik pravi, kar pravim jaz, da si žena na več krajih pošteno nasprotuje. Ako jo želite in mi jo ob priliki vrnete, Vam jo pošljem.

Potem sem prejela Daničino popolnoma spravljivo pismo. Jaz sem jej namreč obečala, da ji bodem pisala pa jej nisem nego par besed še oni dan, ko ste Vi prišli v Trst in na dopisnici. Poslala sem ji nekaj o »Mladosti«. No, lepa reč, ona ima že list, jaz pa še ne! Dobila smo včeraj tudi Göstlovo pismo in nadaljevanje o slov. skladateljih ter od Paharja¹⁶⁸ začetek povesti.

¹⁶⁵ F. Goestl je umrl leta 1945, zato je najbrž mišljeno ironično.

¹⁶⁶ Pismo je verjetno nastalo februarja ali marca 1898.

¹⁶⁷ Zu viel des Guten (nem.): preveč dobrega.

¹⁶⁸ Adolf Pahar (?-?), (psevdonim Milan Sanjar), slovenski pisatelj in prevajalec.

A ker sem letos bolj previdna, ne zanesem se, zato sem bila radi povesti v groznih škripcih dokler nisem prišla sama za pero ter napisala sliko iz najbližje moje bližine.

A propós! Danica mi je poslala tudi oceno (jako čudno!) o Tavčarjevih spisih, ali jaz sem ji že sinoči pisala in povedala, da imam že vašo oceno od prej in da je ta ocena že v tiskarni. Bode li kmalu?

V Figaro¹⁶⁹ – in to me je zelo veselilo – je uvodni članek o Fogazzaru¹⁷⁰ – italijanskem mojem ljubljencu. Pride v Paris na konferenco, jako se mu laskajo – evo zopet dokaza, da nisem baš na krivem potu.

Drug članek v Figaro je o akademiji nesmrtnih, v katero so 10. dec. sprejeli pesnika André Theuriet¹⁷¹ na mesto pokojnega Alex. Dumasa. Hotela sem posneti za »Slovenko« nekoliko o tem, a premislila sem si in posnamem za »Zvon«. Kaj me je še veselilo? Ne spominam se. – Sinoči sem odpravila nekaj dopisovanj – pisala sem Göstlu, ki se huduje, ker pravi, da se mu dobrikam, a pišem mu le odkritosrčno, da simpazujem z njim in njegovimi idejami – pisala sem vročerkvni Danici, Paharju etc. a Vam nisem mogla. Sklepala sem naglo ono sliko ter dokazala kakov slabi? spol je žena.¹⁷²

Milka pozna oba, njo in njega.

Lamurski¹⁷³ mi je poslal po Milki Karamzina, prečitala sem prav zdaj eno povest, dasi je moralna skozi in skozi izpodtikali bi se morda naši ljudje ob njej.

Meni ugaja in je pisana – kar si morete misliti najrealističneje – toda ne z dopadajenjem pisateljivim ampak bolj kakor neko svarilo.

Oprostite, da vam nisem odgovorila prej, a prej sem morala poskrbeti za 9. st. Fate morgane in potem za »Slovenko«.

Bežek mi je nekoliko nejevoljno odgovoril, ker sem mu najbrž tudi jaz pisala v prvi nevolji.

¹⁶⁹ *Le Figaro* je francoski dnevni časopis.

¹⁷⁰ Antonio Fogazzaro (1842–1911), italijanski pisatelj.

¹⁷¹ André Theuriet (1833–1907), francoski pesnik.

¹⁷² Mišljeno je delo *Žena slabi? spol*, ki je izšlo v 2. številki *Slovenke* leta 1898.

¹⁷³ M. A. Lamurski (Matej Andrejevič Ternovec) (1842–1913), slovenski narodni buditelj, publicist, pravnik in prevajalec.

Zakaj niste še ostali, da bi bili pomagali na koncertu? Moj Bog, ko je bilo vse tako revno! Lehko¹⁷⁴ bi bili. Zavidam Vas radi Milke in Milko radi Vas, da boste skupaj plaušeli¹⁷⁵ in jaz sedaj, ko bi mi se jako ljubilo plavšiti nimam s kom. Ko ste bili tu sem bila – lipov bog! Nisem li mar nesrečen smolar? Oprostite moji naglici!

Bog Vas živi in ohrani – škoda bi bilo Vas in mene – le domišljajva si – se li spominate?

Pred Evropo!

Z lepim pozdravom

Vaša

Màrica

✉ 51

Ljubeznivi gospod Vidic!

Hvala Bogu! Tri »Slovenke« zaporedoma sem poslala v svet in Fato morgano sem tudi napisala za junij, sedaj pa si nekoliko dni zopet oddahnila, dokler mi voda ne pride uprav do grla. Tedaj pa zopet dirindaj! Svobodo teh par dni – o, gotovo si jih privoščim mnogo več – vporabim, da se odzovem več prijateljskim pismom v prvi vrsti pa, da se zahvalim na Vašej ljubeznivosti.

Vaša afera – oziroma Vaša služba – me tako zanima, da res že komaj čakam, kaj odločijo. Iz vsega srca Vam privoščim najboljšega in nadejam se tudi, da se Vam želja izpolni ter da se srečno rešite

šolmaštrije. Poleg Vaše nadarjenosti, ugaja na Vas ona tudi prikupljiva skromnost, ki vendar ne more prikriti Vaše učenosti. Ugaja pa ta lastnost tembolj, ker je tako silno redka, ali ne? Ko bi bil recimo Jagič privoščil komu drugemu one lepe besede,¹⁷⁶ tiskal bi jih bil v vse naše časopise. Vi ste jih pa navedli le Milki in še njej, da Vas pač ne bi ocenila ... Krivo.

Jaz ne vidim izhoda iz svojega labirinta, dragi moj g. Vidic ali izmed vsega, kar se mi navedli, navdušilo me ni nič tako kakor bi me, ako bi mi sreča – Bog ve odkod – podelila recimo le 20–30 tisoč. Oh, potem bi bila

¹⁷⁴ Lehko: lahko.

¹⁷⁵ Plavšeli: klepetali.

¹⁷⁶ Na podlagi pisma Frana Govekarja Franu Vidicu (1. 4. 1898) lahko sklepamo, da gre za Vatroslava Jagića, ki naj bi Franu Vidicu napisal priporočilo.

srečna in ne bi vprašala prav nič več. Da bi živela ob »Slovenki«, to bo morda možno – ako prej ne izginemo Slovenci – v kakem tretjem rodu, a sedaj – prazne sanje. Tu pa – ne vem, ali je temu tudi drugod tako – kruh od Slovencev je silno grenak, menda zató, ker niso še vajeni deliti ga. Skusila ga sicer še nisem, hvala Bogu, a kar vidim, vem, da Slovenec, ako plača, je sila strog in pedanten. Pravila sem Vam menda, da mi je Gabršček¹⁷⁷ so durch die Blume¹⁷⁸ pisal, da bi rad imel »Slovenko«. Pisal je, da ko bi midva(!) imela »Slovenko« bi kmalu ugnala Звон ии Дом ии свет!¹⁷⁹ Meni bi bilo tedaj dovolj, da bi mu javila, da sem zadovoljna prestopiti k njemu kot urednica »Slov« in še zdaj, vem, da bi se lahko zmenila toda on, dasi res neverjetno podjeten, edini v Slovencih pogumni podjetnik, vendar v leposlovju nima nikakega okusa in pa tisti vedni njegov jaz, me tudi moti. Gotova pa sem, da bi pri njemu gmotno lahko živela, ker ni sebičnež v tem oziru. No, ker Vam odgovorim že tako odkrito, naj Vam povem tudi v tretji točki, kako mislim. Fin, naobražen mož, ki bi me umel!! Prvič jaz ne pridem sé Slovenci in z moškimi in sploh v dotiko ako ne v počitkih v Ljubljani in kakor lani v Celji. Tu ne zahajam nikamor, ker nimam niti veselja, niti bratov, da bi me spremljali. In ako pridem tu in tam na koncert, se zmenim za vse fante kakor za lanski sneg, ako nimajo sreče, da bi bili kje napisani kot kakoršni si bodi umetniki: in koliko je takih? V nas nobenega, zato vidite, da tudi s tem ni nič. Prepričana sem, da ko bi bila tako ljubezniva s kakim fantom, kakor sem n. pr. z Gregorčičem tam na Gradišči, morala bi ga omamiti a tega s fanti ne znam in nečem. Fin, naobražen Slovenec – redke vrane! Brez poklonov, Vi ste eden, ki že imate svojo Marico, Trinko je eden, a je duhovnik in drugih ne poznam med njimi nobenega. Zato pa vidite, da sem baš s temi najljubeznivejša in naj imajo bodisi žene, ali zaročenke ali črno suknjo ali sivo brado, samo da so nekaj. Poznam nekatere doktorje, ki so tako naduti, ki ne pripisujejo ženski nikake zmožnosti ali vsaj zasluge in takih ne upoštevam, da si se ponašajo z bahatim naslovom – doktor! Za Vas vse, ki ste mi simpatični čutim enako, zato pa ne priznavam – romantične ljubezni. Ako je le simpatija, tedaj je dovolj,

177 Andrej Gabršček (1864–1938), slovenski časnikar, politik, tiskar in založnik.

178 Durch die Blume (nem.): z rožicami (olepšano govorjenje).

179 Звон ии ... (cir.): Zvon in Dom in svet!

no, morda sem za pok. K.¹⁸⁰ čutila nekaj drugega, ki pa ni bilo *любезен*,¹⁸¹ ampak prosto – oboževanje.

Na, to bi me Milka zmerjala, ko bi vedela, kaj sem Vam napisala in morda se bom že jutri kesala, no, upam, da vi uničujete moje liste, ali jih vsaj držite le záse samo, a vem tudi, da znate, kako mi, ki čutimo res nekoliko drugače od drugih ljudi, smo kar olehčani,¹⁸² ako se tako zaupno izpovemo. In Vi me ne boste imeli krivo, ker ste zato preinteligentni in vrhu še zaročeni. Da ste mi zdravi!

7. zvečer

Màrica

Ko sem navajala može, ki bi me imeli, sem pač mislila kdo bi še bil a onega – ponerodno sem pozabila, ki me ima tako rad. To je Pahar, nadarjen fant ali grozno!!! on je ... učitelj! brrr¹⁸³

180 Mišljen je Janko Kersnik.

181 *Любезен* (cir.): ljubezen.

182 Olehčani: olajšani.

183 Del pisma, ki je napisan ob zgornjem robu notranjih dveh strani vertikalno na glavno besedilo.

Ms 703 (9, 1899–1909)

✉ 1

📅 27. 2. 1899

📍 TRST

Trst, dne 27. svečana 1899

Ljubezniva, draga gospodična!

V zadnji listnici sem Vam napisala par prijaznih besed ter sem se oprostila, da Vam tako dolgo ne pišem a hudomušni stavec, s katerim se jezim, da je groza, mi je izpustil vso listnico kakor mi je izpustil iz 'Slike z Dunaja' cel odstavek. Groza! Nikoli več, gospodična moja, se ne dam pregovoriti, da bi obdržala uredništvo, nikoli! Dovolj sem užila jeze. Toda preidiva k Vam. Vi ste jako pridni in srčkani, pomagajte mi, prosim lepo, pomagajte posebno v prozi. Pesmi imam mnogo in ne slabih a dobre proze nimam nič. Zato Vas prav prisrčno prosim, da mi spišete še za 5. št. kaj proze. To kar ste mi poslali, povem Vam po pravici, me ni posebno zadovoljilo, ali če mi ne pošljete drugega uporabiti bodem morala to, dasi se mi čudno zdi, da bi bil človek na zadnjo uro tako krut in to celo – mati! Kaj se vam zdi? ...

Oprostite, da Vam pošiljam to le sliko od fotografa amaterja, ali dala sem jih napraviti koncem leta 12 pri pravem slikarji in sedaj že nimam nobene več. Tu sem silno dobro zadeta samo malo presuha sem, izraz je pa pravi.

Vašo elegijo pošiljam prav zdaj Medvedu¹⁸⁴ z drugimi pesmimi na ogled. Bomo videli kaj poreče, meni ugaja. Ako morete, napravite mi, gospica, tudi kaj za doma ali kak resen članek ali sploh proze, prosim! Zakaj bi Vi ne mogli, saj ste nadarjeni dovolj! Kaj pravite k dopisovalni zvezi, katero je na Vaš predlog svetoval nekov sotrudnik?

Pišite Marici II, ki si je že vtepla v glavo, da ne bo pisala več, ko mi je lani spisala pol 'Slovenke', ona je Marica Strnad učit. Sv. Jakob v slovenskih goricah – Štajersko. To je imenitna pesnica. Drugikrat Vam dam katero drugo sedaj podrezajte to: Kako to, da letos nič ne piše pa ne povejte ji, da sem Vam to jaz to naročila. Tako, zdaj sem vam odgovorila nekoliko in moja vest bo mirnejša. Nadejam se, da mi skoro kaj pošljete, do tedaj Vas

poljublja

Vaša

Marica

184 Anton Medved je Marici Nadlišek pomagal pri urejanju pesniških prispevkov v Slovenki.

✉ 2

📅 22. 5. 1899

📍 TRST

Trst, dne 22. maja 1899

Ljuba, draga gospodična!

Ne morete si misliti, kako mi je bilo žal, da Vas nisem videla. Upala sem do zdaj, ko odhaja poštni vlak, a upala zaman! Ta nesrečna usoda ali slučaj kakor hočete. In žal mi je tem bolj, ker ste mi Vi ena izmed najbolj simpatičnih sotrudnic našega lista, ker mislim o Vas, da nimate nič pretiranega, da ne iščete efekta, da se sploh vedete naravno kakor navadni ljudje ter si ne dajete posebnega tona zato ker ste pisateljica. Vidite jaz efektiranosti ne morem trpeti in zato, ker slutim, da ste Vi kakor jaz brez vsake prisiljenosti, zato mi je zelo, zelo žal, da Vas nisem videla. V soboto sem šla z doma trenutek predno ste Vi prišli, a v nedeljo, v nedeljo zakaj niste počakali, da bi prišla domov? Oh, kako sem bila huda!

V Miramare¹⁸⁵ nisem mogla, ker sem pričakovala in ne tudi dobila polno posvetov. In zopet sem mnogo mislila na Vas vse popoldne.

Osvetim se. O počitkih tako že julija ali junija morebiti pridem še svojim soprogom v Ljubljano in kdaj vas posetim prav gotovo in tedaj se pomeniva do dobrega, kaj!

Srčno, srčno Vas poljublja udana

Vam

Márica

Žal, žal, stokrat žal! Danes je bila tu Kristina.¹⁸⁶

✉ 3

📅 26. 5. 1899

26. V. 99

Ljuba, draga gospodična!

Hvala lepa, M. biva sedaj še v Kamniku do 13. junija.

V Trstu torej niste imeli nikogar, da bi bil hodil z Vami okoli, pa niste meni pisali, da bi Vas pričakovala doma ter Vam bila za Cicerona.

To sem Vam zamerila.

Poljublja Vas Vaša

Màrica

¹⁸⁵ Grad v bližini Trsta.

¹⁸⁶ Najbrž pesnica in sodelavka Slovenke Kristina Šuler.

✉ 4

📅 3. 10. 1899

3. X. 99

Draga gospica!

Хвала на писму ин на песмих. Все впорабим ше та кrateк час, доклер бом уређвала Словенко. Об новом лету ей дам слово за ведно. Morda prevzame uredništvo ktera druga, če si bo upala jaz ji gotovo ne bom zavidala, ker je to jako nehvaležno delo. Ali nimate nič male proze?

Pozdrav!

Марица¹⁸⁷

✉ 5

📅 14. 3. 1903

14. 3. 1903

Ljuba gospodična!

Vaše pismo me je razveselilo, ali ob enem prav iznenadilo. Tako mi je došlo nepričakovano. Razveselilo me je, da ste se me spomnili ob »ljubih spominih«, kakor pravite, a užalostilo po vsebini. Moj Bog! Tako mlado, lepo, nadarjeno deklé pa bi tako obupavalo! Učiteljski stan res ni niti prijeten, niti lahek, a nadejati se vendar morate, da ne boste učiteljevali vse svoje življenje. Vaš ideal vam je postal nezvest. Peljal je drugo – tujko – pred oltar. Ni bil Vas vreden draga gospodična, s tem se tolažite pa nikar ne mislite na črno obrobljene, biljete. Svet je velik in vsi moški tudi niso verolomni. Še je dobrih, zvestih in Bog varuj, ko bi ne bilo tako. Če ste v nevrednega zaupali, če ste se varali, more Vam ga Vas vredni izruti iz srca. Toliko o tem. Da Vam nisem prej odgovorila krivo je bilo moje interesantno stanje, v katerega zadnjem času nisem nič pisala, sedaj pa smo dobili sinčka in zopet nisem mogla dalj časa na delo. No, danes ima naš fant že 18 dni in najprej sem mislila odpisati Vam. Slovenka je po mojem mnenju zgrešila pot, zato je morala prenehati. Jela je reševati probleme, katerih ne morejo rešiti niti drugi veliki, veliki narodi. Pri tem pa je poudarjala in pisala vedno eno. in isto. Bila je tudi povsem internacionalna in le prav malo, ali nič je bilo na njej slovanskega. Ako hočete dobiti rokopise Svoje nazaj – če so sploh še dobiti – pišite g. Ivanki Klemenčič, Sv. Ivan pri Trstu, (to je tudi moj naslov). Še vedno mi je žal, da Vas nisem mogla osebno spoznati tedaj, ko ste bili v Trstu. Pa saj

187 Хвала на писму (cir.): Hvala na pismu in na pesmih. Vse vporabim še ta kratek čas, dokler bom urejevala Slovenko. Ob Novem letu jej dam slovo za vedno.

niste bili zadnjikrat, kaj ne? Ali ne pišete za Dom in svet? Kaj pa Slovanu ali nočete nič poslati? In Zvon? Vidite, saj imamo toliko leposlovnih listov, pa bi pisali samo za svojo miznico. Toliko v naglici, tako malo utegnem sedaj, rodbinske skrbi zavzemajo me popolnoma, kako se človek spremeni v rodbini!

Mnogo pozdravov!

Màrica

✉ 6

📅 14. 6. 1904

Draga ...¹⁸⁸

V Škedenj moram Vas spremiti jaz; pišite mi torej natančno, kdaj pridete, če mi bo možno, pridem na kolodvor, drugače pridite v Sv. Ivan, »Nadliškova hiša« št. 413. Svojo prtljago odpošljite s fracht,¹⁸⁹ je mnogo ceneje kakor če vzamete sabo. Naslovite Lucija

Škedenj. Do svidanja!

14. 6. 1904

✉ 7

📅 15. 8. 1904

Draga Ljudmila!

Hvala za čestitke, če tudi prave Marije niste zadeli. Jaz se strašansko potim. Ali se spominate, kako smo lani govorile, da pridem v Vaše kraje? Nikamor, ker razen Mašenke in Vladka imam še Xenio, strašno malo Ksenijco. Ako pridete na jug, oglasite se, veselilo nas bode! Srečno!

Màrica

Ali ste srčno bol preboleli?

15. VIII. 1904

✉ 8

📅 13. 9. 1904

Draga Nataša!

Vaše vprašanje, nisem li jaz Mihajlova v zadnji Zvonovi številki me je napotilo, da sem prečitala tisto črtico. Ne, nisem, ker nikakor ne utegnem nič prav čisto nič s tem drobižem. In tam je gotovo mnogo

¹⁸⁸ [nečitljivo zaradi odtrganega papirja]

¹⁸⁹ Fracht (nem. Fracht): tovor. Najbrž je mišljeno pošiljanje prtljage kot tovora.

resnice, notri, jaz tudi pišem pardon! sem pisala večinoma resnične stvari, no to ni moje. Taki ljudje kakoršni ste Vi sedaj in sem bila jaz nekdej: prosti in sanjavi, ti imajo mnogo gradiva. Jaz ga nimam, dasi mi včasih ti 3 pari črnih oči govoré mnogo. Mnogo, ali to je zame, če drugim razodevam, kaj ostane záme? Sadjá je tudi v Trstu letos mnogo, vendar se lepo sadje še zmerom rado kupuje. Jaz poznam štajerska jabolka, ta so imenitna. Pošljite mi jih 60 kg in mi naznanite ceno. Denar pošljem rajši direktno vam nego pa s poštnim povzetjem, ker stane preveč. Prosim skoro! Ruskih knjig imam mnogo in imam učne knjige samo ruske, pa ni lahko, ker imam učiteljico – Rusinjo. Tudi imam eno nemško rusko poiščem pa vam pošljem. Samo prosim, da se mi ne izgubé. Tolstega Vojno in mir in Dostojevskega »Hudodelstvo in kazen« imam, ah, to so vam umotvori! O Rusiji sanjamo tudi mi in ni slabo v Rusiji, verujte mi, prav hitro se pride tam do prav dobrega kruha. Bog vas živi

Màrica

13. IX. 1904

Za Vaš god Всего хорошего!¹⁹⁰

✉ 9

📅 14. 6. 1904

Draga Ljudmila!¹⁹¹

Knjige in dopisnico prejela. Zakaj si niste nič ogledali starih tržaških znancev? Vi pridno poje, le tako dalje! Tržačani pojejo in godejo trije mesto mene! Tudi jaz веруемъ ле мало в вашо болезен¹⁹² Ali ste še tako brhki? In srce? Srčno poljubljam,

Màrica

¹⁹⁰ Всего хорошего (cir.): Vse dobro!

¹⁹¹ Žig na dopisnici s krajem Radenci ima datum 9. 5. 1905.

¹⁹² веруемъ ле мало (cir.): veru(j)em le malo v vašo bolezen.

Ms 1906 (4, 1912–1913)

✉ 1

📅 3. 5. 1912

📍 Iz Sv. IVANA

Velečenjena gospa!

Vašo dopisnico, na kateri mi opisujete smolo, ki ste imeli prišedši v Rim, sem prejela in prav pomilovala sem Vas. Saj vem, kako je strašno hudo, če se ima otroka bolnega, ni čudo, da ste naposled zboleli še Vi. Nadejam se, da sta sedaj obe popoloma ozdraveli in da se z g. soprogom vred veselita solnčne Italije.

Dne 11. in 12. t. m.¹⁹³ bomo torej praznovali 25letnico ženske podružnice in 25letnega delovanja naše Milke Mankočeve.

11. zvečer bode slavnostno zborovanje 12. pa koncert. Gč. Mankočeva je večkrat odločno rekla, da bi zanjo največji in najljubši dar, če v ta namen nabiramo za družbo sv. C. M.¹⁹⁴ Mislem, da se je do sedaj nabralo preko 1000 kron v ta namen. Njej se pa podari samo na zborovanji skromno čipko. Ma – tako praznujejo jubileje prav vse rodoljubke, kaj ne?

Na koncertu bo sodelovala ga Costaperaria¹⁹⁵ glasb. Mat.,¹⁹⁶ salonski orkester in potem bo kaka igra ali samo kakšen prizor iz kake primerne igre.

Gč. Kmetamarija¹⁹⁷ je prevzela, da spiše priložnostno igro, a kar je spisala, ni bilo primerno – bilo je – premoderno.

Igro spisati ni igrača, dobro namreč. Kar je do sedaj slovenskih, najboljša je Funtkova »Tekma«,¹⁹⁸ katero so igrali ljubljanski igralci tudi v Trstu. Povsem verjetna ni, to se mora reči, ampak tehnika je izborna in dialog je krasen.

Ali ste čitali, kako »skačemo« v Trstu z gledališčem?¹⁹⁹ Kar naenkrat Iličič,²⁰⁰ Thalerjeva,²⁰¹ Vintrova,²⁰² vse, kar je videla Ljubljana najboljšega. Naša Janova je tudi jako srčkana, da bi jo videli v Jesenskih manevrih²⁰³ kot »Marošo« ali pa kot »Juliette« v Luksemburgu!²⁰⁴ Res pravi srček. Torej prihodnje leto oz. sezona obeta res nekaj prav dobrega. Dolgo se nisem

193 Tega meseca.

194 C. M.: Cirila in Metoda.

195 Mira Costaperaria Dev (1882–1934), slovenska sopranistka in koncertna pevka (vir: Slovenska biografija).

196 Glasbena matica.

197 Kmetamarija je bil psevdonim Marije Kmet.

198 Drama v treh dejanjih, ki jo je napisal Anton Funtek.

199 Gledališče (star.): gledališče; tudi v nadaljevanju.

200 Ljubiša Iličič (?-?): gledališki igralec.

201 Rezika Thaler (1888–1984): operna pevka.

202 Desanka Iličič, Terezija Thaler in Ana Wintrova: igralke v tržaškem gledališču.

203 *Jesenski manevri* je drama, ki jo je napisal Imre Emmerich Kálmán. Maroš je lik v drami.

204 Juliette Vermont je dramska oseba, ki nastopa v drami *Grof Luksemburški* Franza Leharja.

mogla prav sprijazniti z opereto a sedaj se zabavam. Prej sem si rekla samo drame in to globokomišljene, Tolstega,²⁰⁵ Ibsena, Sudermanna,²⁰⁶ Hauptmanna,²⁰⁷ tem sem se skoraj odvadila sedaj.

V prihodnji sezoni se bo pa tudi drama bolje gojila. Kritika imamo pa res strokovnjaka in to je dosti.

Tako, sedaj sem Vam nekaj povedala, kaj ne? Povejte mi tudi Vi o svojem novem bivališču kaj in kako se Vam godi.

Gospodu soprogu se klanjam, Vas in Vašo malo toplo poljublja

Vaša

Màrica Bartolova

Sv. Ivan, 3. V. 12

✉ 2

📅 11. 6. 1912

Draga gospa!

Na Vaše toli ljubeznivo pismo bi bila prej odgovorila, a znana sem že po svoji smoli. Vedno je kaj, kar ni v redu pri nas, sedaj ta bolan je sedaj oni, to je že strašno. Blagor Vam, ljuba gospa, da imate samo eno dete, kateremu se lahko vsa posvetite ali toliko moj Bog, to je tako težavno. A vse naj bi še bilo, ko bi človek mogel opraviti brez teh pokor – brez služkinj. Stara pesem, kaj ne in če katera gospa ne ve ničesar boljšega povedati, govori o njih. Meni je tak pogovor silno zopern, a morala sem priti danes nanj.

Mojemu najmlajšemu dečku je jel otekati srednji prst na desni roki, dolgo je bil debel, pa ker ni čutil nikakih bolečin, nismo se zmenili za to. Še le²⁰⁸ minuli teden je prst prav močno otekel in postal ves rdeč-višnjev in peljala sem otroka k zdravniku, ki mi je takoj rekel, da je stvar zelo huda in me vprašal, če sem imela bolne ljudi v hiši. Takrat je kakor iz tal stopila mi pred oči služkinja, ki je bila pri meni do polovice julija lans.²⁰⁹ leta, a je že v novembru umrla. Imela je par prstov na roki prav gnjilih²¹⁰ – in to je bilo tisto – otrok se je inferiral.²¹¹ Umrla je za naglo tuberkulozo, a ni to

²⁰⁵ Tolstega (star.): Tolstoja.

²⁰⁶ Hermann Sudermann (1857–1928), nemški dramatik in romanopisec.

²⁰⁷ Gerhart Hauptmann (1862–1946), nemški pisatelj in dramatik, prejemnik Nobelove nagrade za književnost leta 1912.

²⁰⁸ Še le: šele.

²⁰⁹ Lanskega.

²¹⁰ Gnjlilih: gnilih.

²¹¹ Inferiral: okužil.

strašno, moj Bog? Ta zdravnik mi je nasvetoval »Ospizio marino«²¹² ali jaz vem, kako so ti »človekoljubni« zavodi. Obrnila sem se na dr. Perničiča²¹³ in ta mi je svetoval kurirati²¹⁴ otroka doma.

Vedno sem govorila, da mi služkinje zastupljajo življenje – sedaj mi je reva nehote še otroka.

Morate si misliti, kako je ta nepričakovani udarec vplival name in moje živce!

Za jubilej gč. Milke so nabrale preko 4000 kron – seveda med temi je tudi onih 1000, ki jih je ona darovala, lepa vsota, kajne? Koncert je bil aranžiran tako slabo kakor še nikoli, orkester ni bil na mestu, občinstvo se je jezilo, smejalo, zapuščalo dvorano, vsega malo. Zato je bila Edinost tako kratkobesedna.

Ilustr. Tedi²¹⁵ je prinesel govor ge. Rybačeve in sliko gč. Milke, ali ste videli?

Kam pojdete na počitnice ali v Italijo kam ali pridete v našo Švico – na Gorenjsko? Rim študirajte le pridno in mi vsi bomo prav veseli, če boste jeseni o njem predavali, samo pišite mi in naznanite podrobnosti, jaz prevzamem reklamo. Za gotovo!²¹⁶

Žal, da Vaša mala mora v nemško šolo; moj mož je vedno trdno mnenja, da otrok ne bo nikoli tako ljubil slovenščine, če jo tudi doma govori, ako²¹⁷ nima podlage v šoli v slov. jeziku. Jaz se namreč večkrat jezim, ker pravim, da naši slovenski otroci morajo rad²¹⁸ jezika izgubiti vsaj eno leto in sem že v jezi rekla, da dajva otroke v nemško šolo pa vsakikrat me je oštel radi tega. Rajši se žrtvuje in poučuje sam nemščino. Zgrešil je poklic, on bi bil imeniten profesor, v 2 mesecih počitnic je pripravil starejšo hčerko na gimnazijo, kjer uspeva prav dobro – seveda, ker ima doma tako dobrega inštruktorja. Morate si misliti da je napravila le 4 razrede v slovenski šoli tu pri Sv. Ivanu. Kaj pomaga zahtevati in kričati

212 Rehabilitacijski center za otroke z različnimi boleznimi v Gradežu v Italiji, ki deluje od leta 1873, ko ga je ustanovil pediater Giuseppe Barellai.

213 Dr. Karel Perničič, šolski zdravnik slovenskih ljudskih šol Družbe sv. Cirila in Metoda pri Sv. Jakobu v Trstu (Vir: Letno poročilo slovenskih ljudskih šol Družbe sv. Cirila in Metoda, šolsko leto 1912/13, Trst: Edinost).

214 Kurirati (knj.): zdraviti.

215 Slovenski ilustrirani tednik je 23. maja 1912 objavil članek ob petindvajsetletnici ženske podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda v Trstu in petindvajsetletno požrtvovalno delovanje odbornice gč. Milke Mankočeve.

216 Za gotovo: zagotovo.

217 Ako (star.): če.

218 Rad (star.): zaradi.

»slovenskih šol nam dajte!« ko pa bi morale biti prazne (Acquedotto)²¹⁹ če bi je ne polnili okoličanski otroci. Naša inteligenca je le za nemške šole, zato bodo ti otroci pozneje vedno le mlačneži. Seveda je žrtev za nas, ker srednjih šol nimamo slovenskih a dokler je tako moramo se žrtvovati. Vidim n. pr. kako zna naša Mašenka lepo slovensko, ki je imela prvo podlago v tem jeziku in kako znajo oni, ki so zahajali samo v nemške šole in ki sicer govorijo doma le slovensko.

Aškerca ni več! Prehitro je šel, najbližja bodočnost pokaže, kaj je bil Aškerc navzklic blatu, katero so metali naši mladi vanj. Kakor mejnik-orjak bo stal v slovstvu poleg milega, sladkega Gregorčiča.

Tako odletavamo: list za listom. A propòs!²²⁰ Ali ste dr. Lenardu²²¹ odgovorili na stavljena vprašanja? Jaz – nič, prav sram me je ali najrajše imam, da se o meni ne govori in ne piše.

Ko pridete v Trst, pogovoriva se, upam, kaj bolj nego sva se poprej, saj se šele sedaj po pismih bolje poznavata.

Oglasite se zopet kmalu! Prav lepo pozdravljam g. soproga, Vas in malo Vašo toplo poljublja

Vaša

Màrica

II. VI. 12

✉ 3

📅 II. 12. 1912

Spoštovana in draga gospa!

Mislila sem res že, da ste nas vse pozabili, ko mi je došlo²²² Vaše ljubo in zanimivo pismo, ki mi priča, da sem se motila.

Da, draga gospa, povem Vam sveto, pravo istino,²²³ da me sedaj – od kar so se dvignili naši bratje na jugu proti stoinstoletnemu svojemu zatiralnemu – ne zanima drugo nego samo vojska. Vse, vse drugo je postalo sedaj tako silno majhno in neznatno. Beló po môri v sanjah videvam slike iz Balkana, o katerih čitam v novicah. Neko uro sem noč

219 Šola Civica scuola reale superiore all'Acquedotto v Trstu.

220 A propòs! (fr.): da ne pozabim.

221 Lenard Lotrič (1982-1941), slovenski pravnik in sodelavec ter urednik *Svobodne misli*.

222 Došlo (star.): dospelo.

223 Istino (star.): resnico.

čisto jasno videla tisti nesrečni breg ob Jadranskem morju kjer ne dovoli ti ljubi (?) Nemci da bi Srbi pogledali v svet. Nekaj groznega, še slabši kakor sami Turki so Nemci, ali Vam ne zdi? Tako zavistni, tako zlobni so. Naj le kličejo vojsko – Avstrija je vsa pripravljena, le počiti je treba – videli bomo, kaj porečejo milijoni Slovanov ...

Doma pri nas se ne govori nego samo o tem in jaz in otroci po cele dneve prepevamo:²²⁴ Onamo, ,namo²²⁵ in Šumi Marica. Pač kri ni voda, tudi naši klerikalci sè²²⁶ svojim »Slovincem« so se kake 3–4 tedne prav dobro držali, le v soboto je Šušteršič²²⁷ v uvodniku pljunil (oprostite!) na vse in zopet pestil in žugal – Srbiji.

»Narod« je pa tak ves čas, da se mu moram le diviti.²²⁸ Krasna poročila ima z bojišč in nabral je za »Rdeči Križ« toliko, da je pravi čudež. Kranjci so se skazali!²²⁹ Kar je gorkega, so vse že poklicali na meje, škoda, da je naše ljudstvo še premalo prebujeno ... če bi bili prej listi tako učili narod.

Italija je zopet v trozvezi – a kaj če pride do vojske? Menda ne bo držala križem rok proti – svoji zaupnici. Naj bo že kar hoče, samo da bi junaškim zmagovalcem pustili, kar so si priborili s tolikimi in tolikimi žrtvami. Ali zavist je velika!

Stanovanje ste torej dobili po svojem okusu, čestitam! Pač bi rada bila med tistimi, ki morejo Vas obiskati a zame je to izključeno. Vi tožite po domu? Meni se zdi, da bi tako rada premaknila se, menjala zrak in dom. Bog ve, ali bi me tudi ne mučilo potem domotožje, saj imam tako rada ta naš pisani ljubi Trst.

Vi tam doli – tujci. Kakor pravite, – prihajate v družbo, jaz pa nič. Enkrat v mesecu ali še ne videvam gč. Mankovčevu ali pa še ne. V glediše²³⁰ zahajam le malo, ker mi želodec nagaja in ne morem sedeti po več ur zaporedoma. Tako sem doma in le doma, ubijam se z otroci, še bolj pa sè služkinjami, ki so tako moja prava pokora. Najbolje je zanje in najbolj se jim godi, kjer ni gospodinje nikoli doma, da hodi na posete²³¹ in na izprehode.²³²

224 Nečitljivo mesto.

225 *Onamo*, ,*namo* je pesem, ki je bila priljubljena v Črni gori v poznem 19. in v začetku 20. stoletja.

226 Sè (zastar.): s.

227 Ivan Šušteršič (1863–1925), slovenski politik, pravnik in odvetnik.

228 Diviti se (star.): čuditi se.

229 So se skazali (star.): so se dokazali.

230 Glediše (zastar.): gledališče.

231 Posete (star.): obiske.

232 Izprehode: sprehode.

Jesen je zame – če je še tako lepa – otožni čas, letos še bolj. Ker je bila precej deževna. Teden dni imamo lepo mrzlo vreme in to me veseli, da se bližamo zimi, da smo le iz te puste, dolgočasne jeseni.

Za Božičnico ima gč. Milka neverjetno mnogo dela, še veliko več nego lani, vedno je na cesti z oblekami, katere prenaša okrog, da jih gospe zašijejo. Žal, jaz ne morem pomagati, ker imam doma cel otroški vrtec in mi je mašina²³³ vedno vrhom naložena z razno otroško raztrgano šaro, ki čaka, da jo zašijem, popravim.

Tako, ljuba gospa, veselih zanimivih novic nimam, morebiti bo prihodnjič drugače. Bog ve, kaj bo v 25 dneh?

Pozdravljam g. soproga, Vas in malo srčno poljublja

Vaša Màrica

11. XII. 12

✉ 4

📅 24. 4. 1913

📍 Iz Sv. IVANA

Sv. Ivan, 24. aprila, 1913

(dan po zavzetju Skadra!)

Ljuba, draga gospa!

Oh, kako sem se oddahnila in vem, da z menoj vsi pošteno misleči Slovani! Zgubili smo skoro že vso nado, da se junaški Črnogori²³⁴ posreči tako osamljeni priti še živi iz tega boja. Prišla je in njeni junaški sinovi so ponosno stopili v Skader. Najlepši dan za nje, slaven dan za vse Slovanstvo. Živi jih Bog daj jim sedaj dodeljenega miru, da se odpočijejo in opomorejo. Njihovim in srbskim smrtnim sovražnikom pa – smrt in sramoto!

Smešna je bila v vsem tem resnem času tista blokada in najsmešnejša sedaj, ko se je po fait accompli-ju²³⁵ razširila do Drača. Veliko zadoščenje je za nas vse, da razen Nemcev se te slavne junage²³⁶ veseli ves svet – dasi se morajo vlade kazati nezadovoljne. Tudi pri Vas v Rimu so imeli Črnogori²³⁷ mnogo simpatij.

²³³ Mašina (pog.): (šivalni) stroj.

²³⁴ Črni gori.

²³⁵ Fait accompli-ju (fr.): končanem dogodku.

²³⁶ Junage: junake.

²³⁷ Črnogorci.

Čula sem, da je bil Vaš g. soprog v Trstu, najbrže je bil tudi v našem gledališču, videla ga nisem. Sedaj se pripravlja v Rim gč. Mankovičeva, dala sem jej²³⁸ že Vaš naslov, da Vas poseti.²³⁹ Do Velike noči je bila v Zagrebu in sedaj se že zopet pripravlja na potovanje, srečna je, pa jej²⁴⁰ privoščim, saj je tako dobra in delavna.

Naše gledališče se kmalu zaključi – kakor pravijo – z velikim deficitom. Čudo ni, najeli pa so si preveč moči – dragih moči – ob enem. Talerco in Iličiča bomo močno pogrešali. Imeli smo ž²⁴¹ njima krasne operete – nekaj posebnega, tacega nimajo niti Italijani ne, saj gredo k opereti le najslabše moči brez vsakega glasu a naši so obenem tudi operni pevci. Rajnerja²⁴² tudi izgubimo, ta je imel res mnogo talenta ali ga niste videli kot starega kneza v Luksemburgu? Škoda! Nič ne vem, kaj nameravajo prihodnje leto – ali ne ostane morda naš Talijin hram zaprt? Z diletanti bi se težko še sprijaznili, sedaj smo razvajeni. Veliko denarja so zavrgli n. pr. z gč. Vinterovo ki je nastopila tako malokrat, da sem jo videla v vsej sezoni le 2krat na odru. Res, da nisem tako mnogo zahajala kakor prejšnja leta ali vendar ...

Drugače je pri nas vse po starem. Sama ne vem, kaj in kako sem Vam pisala; na desni imam starejšega svojega fanta, ki piše nalogo in me vedno izprašuje²⁴³ in kaže ali so računi prav; na levi pa imam najmlajšega, ki mi kaže ilustrovano vojno na Balkanu [+ Ponatis iz »Dneva«²⁴⁴]²⁴⁵ in mu moram vedno razlagati in gledati »našega« kralja – Nikito. Zunaj dežuje in mrači se že, zato pa vsi okrog mene.

Kaj delate Vi – Rimljani? Kaj Vaša mala?

Pozdravite mi g. soproga, Vas toplo poljublja

Vaša Màrica

238 Jej: ji.

239 Posetiti (zastar.): obiskati; tudi v nadaljevanju.

240 Jej: ji.

241 Ž. z.

242 Igralec in novinar Rajner Hlača se je rodil 18. januarja 1881 na Malem Lošinjcu na Hrvaškem. Pomemben je njegov prispevek k slovenski gledališki zgodovini, saj je delal v SSG Trst od njegove profesionalizacije do leta 1913. Zadnji dve leti je bil celo intendant tega gledališča. Po letu 1913 se je odselil v ZDA in od tedaj o njem ni več zanesljivih podatkov. Umrli naj bi okoli leta 1950 v New Yorku.

243 Izprašuje (star.): sprašuje.

244 Časopis *Dan*, ki ga je izdajala založba Učiteljske tiskarne in je izhajal med letoma 1912 in 1914.

245 Besedilo v oklepaju je nadpisano.

Ms 1175 (2, 1913–1919)

✉ 1

📅 17. 11. 1913

Draga gospa Zofka!

Pravi nič več nisem bila huda na Vas po tistem krepkem poguma in življenja polnem Vašem pismu. Odložila, ne, oddala sem pismo svojemu možu rekši: »Čitaj, kako lepo piše Zofka!« Kakor pisava tako je vsebina vedno krepka prav tako kakor tedaj tista Vaša prva pisma, kjer ste mi delali svoje načrte. Seveda, tako močna, pogumna žena ali dekle, ki ne gleda ne na desno ne na levo, ampak gre naprej po ostro začrtani si poti, mora doseči svoj smoter. Priznati pa mi tudi morate, da mora biti tudi košček srečne zvezde ... ali ne!

Torej zdaj lepo po vrsti: Ona črtica ni bila vredna prevoda, pa kar je, je. Radi resnice že omenjam, da one razglednice niste pisali Klemenčiču.²⁴⁶

Da bi Vam pisala za D. P.²⁴⁷ (dobro ga poznam, ker ga dobivam) Rada, ali zdaj v vseh teh letih sem napisala le par povestic za »Zvonček« in tu in tam kakav članek za »Edinost«. Da, gospa Zofka, tudi jaz sem mislila, da bom zdaj, ko so mi otroci malce odrastli, lahko delala kaj duševno ali prišlo je večje zlo, prišla je bolezen nad me. Spominjam se, kako sva se Vi in jaz enkrat pogovarjali, ko sva bili še obe dekleti in nisva mnogo znali o življenju uboge ženske, hudovali sva se, da mora ženska fizično toliko trpeti in kakšna krivica da je to. »Že tista perijodična sitnost« ste rekli Vi. Ali zdaj, zdaj trpim že dve leti pa ne vem še sama, kaj me muči. Pred dvema letoma je dejal specialist za želodčne bolezni, da je samo silna nervoznost, a to se prepogostokrat in premočno ponavlja, in ker me vse tam notri tako boli, bojim se, da ni tista naša nesrečna maternica. Kako naj zberem misli, kako naj delam, ko tako trpim? In potem ta skrb za toliko nedoraslih otrok; res je, da se svetu nič ne pozna eden več ali manj ali vse eno ti revčki so še premali, da bi ostali brez mame. Drugači me smrt ne plaši, trpljenje pač!

Ne vem, če sem Vam zadnjič »analizirala« svoje otroke, Vi ste meni svoje tako lepo!

²⁴⁶ Fran Klemenčič je bil mož Ivanke Anžič Klemenčič.

²⁴⁷ Domači prijatelj.

Imam jih petero. Mašenka bo decembra stara 12 let in je v III. gimnaziji, ker je med samimi dečki se je tudi ona »podečila«, cel fant je že. Do zdaj je bila vedno odličnjakinja. Talent ima, pridnosti pa malo. Drugi, Vladi bo februar. 11 let, je v I. gimnaziji, ta strastno lovi živali osobito metulje in hrošče pa dobro riše. Onadva se uči vijolino. Tretji je Branko, je v II. razredu lj. šol, bolj neroden je pa vedno lačen. Četrta je Ksenija sladko srčkano dete, ki pohaja I. razred ima sedaj 6 let in peti je Nenad, ki ima 4 ½ let pa prstek cuzlja v drugi roki, pa mora vrteti kak gumb, da jih povsod vse potrje. 2 sta umrla). Če je lepó, gre že, doli so na vrtu in se njih krik in vik izgublja na prostem, ali ko dežuje to je strašno tu gori! Po letu se oddahnem z njimi, a zima, mi jih zapre v tesno sobo in tedaj ubogi moji živci.

Glede literature pa ste moje pismo slabo razumeli. Nisem mislila, na splošno ampak le o svojih proizvodih sem govorila, ker so me tako kritikovali. Ko so nastopili Govekar in njegova garda, moralo je biti vse po njih maneri, drugače je bilo limonada ... Saj ni povsod ta nebuloznost, ali preveč je je. Človek kaj tacega tako rad odloži in nevoljen je potem. Te dni sem čitala »Ženski udesi« od Bertića.²⁴⁸ Sicer je že več let od kar je spisana, ali meni je bila še nova. Kako krepko je tu vse orisano! Doista! Ah da, še to sem vam hotela povedati o D. P. [Najbolj mi je ugajalo, ko ste Vi pisali o svojih malih, nekaterekrat je bilo prav krasno in tako ljubko. Še vedno se spominjam, kako ste bili na Vladošo enkrat hudi pa ste zvečer, ko ste jo umivali z gobico, polili mrzlo vodo. Povedali ste nekatere reči tako naravno in odkrito in tako lepo n. pr. o punčici ko ste dojili Mašo (Pikico) ste jo zvali i.t.d.

Tako, zdaj pa dovolj, če mi bo moj drob milostiv, napišem Vam kaj za »prijatelja«, Vi pa mi še kaj pišite, veselilo me bode prav zelo.

Srčno in lepo Vas pozdravlja

Vaša Màrica

17. XI. 13

248 Živko Bertić (1875–1938), hrvški pisatelj.

✉ 2

📅 29. 11. 1919

29. XI. 19.

Ljuba Zofka!

Od 29. oktobra nosim dan na dan seboj daljši spis za Vas, da bi ga oddali tam kakemu dnevniku, ker tu traja še vedno štrajk stavcev. Lepo Vas prosim njih pretirane zahteve – 30000! Kako naj se potem prodajajo listi? Kdo jih bo kupoval tako drago?

V omenjenem spisu sem Vam napisala veliko lumparijo stanovanjske komisije, vsled katere sem jaz še danes 9. novembra v vagonu s svojimi 5 otroki in to od 10. sept! Dva meseca muke, žalosti, skrbi in jeze! Ko bi mi kdo v Trstu rekel, da bom v vagonu morala preživeti dva meseca, bi kar izpraznila zopet voz in ostala tam doli ob lepi naši Adriji. Upala sem za gotovo, da pridete v Ljubljano, ko ste že bili v Mariboru. Dobila sem Vašo karto, prav lepa hvala. Koliko bi Vam imela povedati, no marsikaj tega ste gotovo slišali tudi v Mariboru namreč o ljubljanski zaspanosti. Bojim se, da bi ne postali še mi taki, ki smo pribežali sem gori. Morebiti pa niti niso krivi sami. Kakršno podnebje – taki ljudje. Tu je vedno mračno, oblačno, deževno, blatno in megleno pa naj bodo obrazi jasni, srca vesela, ko je oživljajočega solnca tako malo? Tam doli pri nas je kaj družega. Boriti se nam je gotovo nad polovico zime se silno kraško burjo, vse svoje dni pa smo imeli boje z lokavimi sosedi zato smo bojeviti. Sinje morje naše duše in srca, da so se tolažila v idealih. Oh Vi, Vi Zofka, kašna burja je vrgla Vas v Loški potok? Ne, po temperamentu, po odločnosti po idealizmu pač niste Kranjica; to sem mislila že mnogokrat.

Ga. Maistrova je pisala svoji teti gč. Mankočevi mnogo o vas in podrobno opisala tudi Vaš odhod iz Maribora. Srčkana gospa ta Maistrova, poznala sem jo, ko je bila še mala deklica. Jaz bi bila tudi rajši prišla na Štajersko, ker smo mi Primorci po mišljenju bolj bliže Štajercem nego Kranjcem, a radi šol smo se morali ustaviti v Ljubljani. Moj mož je tu že od januarja, jaz sem morala z otroci za njim radi šol. Največa je za vseučilišče, trije za srednje, eden pa za ljudske šole. Bojim se, da izgube mnogo radi nesrečnega bivanja v vagonu, saj malih dveh ne morem niti pošiljati v šolo, ker ne morem do oblek v zabojih. Zato se pa širijo po velikih stanovanjih bogate, vesele udove ... Onega spisa Vam ne pošljem za zdaj, moram prej dobiti stanovanje potem pa razkrinkam kako deluje

stanov. komisija. Sicer se pa v obče slišijo samo neugodni glasovi o teh le gospodih.

Razočaralo in nemilo dirnilo me je tudi že kaj prve dni nesporazumljenje se Srbi. Bože moj in mi tam doli smo toliko pretrpeli moralnih muk med vojno radi njih! In dobri so samo, mislim, treba jih je prijeti za pravo struno. Govorila sem tu ž njimi. Od početka so bili nezaupljivi, ker so mislili, da sem tukajšnja, pozneje so pa hitro odkrili svojo mehko slovansko dušo. Seveda, čudežev ne more delati nobena niti najstarejša država ne, kaj še le Jugoslavija, ki se je šele rodila? Kaj z vašimi Hrvati? Ti in pa Slovenci mislijo, da so oni zmagali in da jim gre prvenstvo kaj ne? Pač bi ječali pod nemškim in italijanskim jarmom, ko bi ne bilo Srbov, to naj si zapomnijo. – Mnogo poljubov od Vaše Mârice

Ms 1213 (13, 1896–1929)

✉ 1

📅 3. 3. 1897

📍 IZ GORICE
NA DUNAJ

3. 3. 97.

Ljubezniva gospodična!

Vi poračunajte, kakor se čita v sv. evangeliju: »in stotero vam bode poplačano!« Hvala, lepo hvalo za lepo sliko. Pošljite kmalu zopet kak spis, »Vizija« menim, da bode ugajala onim, ki kaj razumevajo, seveda. Ni li Vam ugajala, »otroška psihologija«? Meni prav zelo in veliki večini tudi. Ostanite zdravi in smejite se vedno tako kakor na sliki. Vsa Vaša
Màrica

✉ 2

📅 26. 11. 1896

📍 IZ TRSTA
V ZASIP

26. 11. 96.

Velecenjena gospodična!

Prisrčna hvala za poslano, kakor tudi za vašo prijaznost! Prosim, da napišete pri drugi priliki mesto Ur. Sl. moje ime M. N. Sv. Ivan – Trst in nič drugega. Veselilo me bode, ako Vas v prih. počitkih kje zopet srečam. Do tedaj bodite pa uverjeni moje udanosti. Priporočam se in iskreno pozdravljam!

Màrica

26. XI. 96

✉ 3

📅 26. 1. 1897

📍 IZ TRSTA
V ZASIP

26. 1. 97

Simpatija moja, ljuba gospodična!

Prejela, hvala, danes dobila tudi od drugih mnogo pesmi, no, pri vsem tem, pridete menda tudi v 3. zv.

Sto srčnih pozdravov!

Udana

Màrica

26. I. 97

3. 3. 1897

Ljuba moja Vida!²⁴⁹

Oprostite, onega dne sem bila res slabo razpoložena in kaj bi ne bila, ko mi²⁵⁰ šlo že od jutra vse narobe? Moja²⁵¹ in nedostatek je pa,²⁵² Klub svoji uglajenosti vsled²⁵³ občevanja,²⁵⁴ ne znam vendar prikrivati prav nič svojega duševnega stanja. In to me večkrat strašno jezi. Povišalo je seveda kontrast med nama še to, da se ste bili Vi tako razposajeno nebeško – veseli. Toda kaj bi več govorili o tem, ko je prešlo?

Seveda mi je bilo žal, neizmerno žal, da nisem dobila Jenkove gospe,²⁵⁵ z njo imam res pravo smolo, niti pišem jej ne, ker se moja pisma pri njej ali izgube ali jih posli založé. Stopila sem pa v voz takó žalostna in potrtá, ker sem videla jezero le od daleč, jezero, ki ima zame toliko mikavnosti.

Imenitna se mi zdi ideja, o kateri ste mi le omenili, prosim sporočite g. Jenkovej moje najpristrčnejše pozdrave pa jej recite, da jo prosim, naj mi piše dolgo, dolgo, naj mi pove v pismu vsaj polovico tega²⁵⁶ bi mi imela povedati²⁵⁷ Jaz jo imam tako rada a sem²⁵⁸ le par ur z njo, ko imam vedno le smolo!

Govekar mi je danes pisal, da pridete na pomenek jutri – soboto – in na pisateljski kongres 14 t. in. Prosim bodite Vi tako dobri in bodite obakrat poročevalka za »Slovenko«. Jaz bržčas ne pridem niti v sredo. Popišite Vi.²⁵⁹ Želim Vam mnoga veselja in zabave pa da tudi ne zabite Slovenke in ne njene urednice

V ponedeljek sem bila pri ljubemu našemu Gregorčiču in on se je izražal jako lepo o Vas. »Talent je, talent«.

Pozdravite mi gč. prijateljico in vse zbrane na kongresu, Vi pa bodite stokrat poljubljeni pa mi blagohotno oprostite oni nesrečni²⁶⁰

Bog in nada!

249 Sredi leve strani prepognjenega lista je odtrgan trikotni del, zaradi česar manjka vsebina na treh popisanih straneh pisma.

250 Manjka del pisma.

251 Manjka del pisma.

252 Manjka del pisma.

253 Nečitljivo mesto.

254 Pripisano med vrsticama.

255 Eleonora Jenko Groyer (1879–1959), prva slovenska zdravnica.

256 Manjka del pisma.

257 Manjka del pisma.

258 Manjka del pisma.

259 Nečitljivo mesto.

260 Manjka del pisma.

Màrica

10. IX. 97

Ne bi li pisali Vi ali g. Jenkova o noši najprej v Slovenko? Prosim!

Imenitna misel, samo ne vem, kako misli to g. Jenkova.

✉ 5

📅 11. 12. 1897

📍 Iz TRSTA
v ZASIP

11. VII. 97²⁶¹

Preljuba, draga Vida!

Prejela, hvala! V. u. pride sedaj na vrsto, ker se mi ne zdi, da bi bila pre... pre... Ako smem nekaj opomniti o pesmi »V Veži«, rečem, da se mi čudno glasi sledeče: »Za dela zdaj jim ni prositi treba Želodcem lačnim po palačah svetlih.« Ako mi jo pošljete morebiti pojasnjene ali²⁶² le besede tiskala bi jo prej – seveda, ako²⁶³ čas. – Moje zdravje? Hm ... tako. Na²⁶⁴ svidanje, biser, a biser kranjske²⁶⁵

11. VII. 97.

Ma²⁶⁶

✉ 6

📅 27. 8. 1897

📍 Iz SV. JAKOBA
v SLOVENSKIH
GORICAH
v ZASIP

27. 8. 97

Predraga Vida!

Čestitam na pesmi v »Zvoni«!

Koncem tega tedna upam, da se vidiva. Soboto ali nedeljo. Sedaj sem do srede pri Marici II. vendar odpotujem v Litijo za en dan, potem v Ljubljano in od ondod – k Vam.

Poljublja Vas že sedaj Vaša

Màrica

Ako pišete, pišite v Litijo!

²⁶¹ Levi spodnji rob dopisnice je odtrgan.

²⁶² Manjka del pisma.

²⁶³ Manjka del pisma.

²⁶⁴ Manjka del pisma.

²⁶⁵ Manjka del pisma.

²⁶⁶ Manjka del pisma.

10. 5. 1897

Predraga in preljubljena Vida!²⁶⁷

Glejte me, baš sem sela k mizi in se pripravila, da Vam pišem in – Komaj sedaj – zahvalim za poslane pesmi in sličico, ker je pa že tiskano. Neko posebno slabost imam za Vas, pa si ne morem pomagati vsi vedo, da sem v Vas kar zaljubljena. Govekar, ki je z mano res prav ljubezniv in ~~bi se~~²⁶⁸ meni tudi sedaj, prav simpatičen, kajti dasi najhujši slovenski realist ima vendar v sebi še mnogo idealizma²⁶⁹ – on mi je torej poslal v soboto neko sliko; na eni strani ste Vi, na drug²⁷⁰ on. Vi z neko knjigo v roki se spominata?²⁷¹ Napravil je nalašč, da je spravil najhujšega realista z najbolj idealno²⁷² Slovenkino skupaj. Kdo bi²⁷³ dejal, o počitkih pa sva si bila²⁷⁴ tako v laseh, da sva si vsega²⁷⁵ kaj? Zato, ker se nisva.²⁷⁶ Sedaj pa on ve, da nisem kakor prepirljiv filister in jaz sem tudi spoznala, da ni tako hud! Kako sem si mislila po njegovem napadu na me – s tisto smešno karikaturco. Na, pridružujem se Aškercu i jaz pa želim, da bi nam še mnogo spisal, osobito tacega kakor letos v Matici. – Trtnika²⁷⁷ je res škoda; Bog moj, saj je res, da Slovenec ne postati velik – čof! že je smrt blizo. Mnogo in prav čudno je, da je umrl tako naglo po nesrečnem nastopu v švabovskem Gradcu. Poznala sem ga osebno, ker je pel tu v Trstu za Ciril Metodovo družbo. Vaša slika je res temna – ne razumem, možno, da sem jo pregledala prehitro ali pa nisem bila baš razpoložena. Meni ugajajo take fantazije, le pošljite mi še, saj ste tako pridni! Vaš je pa za moj okus – krasen. Lepo Vas prosim – tisti obraz! In²⁷⁸ kakšen klobuk in²⁷⁹ suknja! Pravi Italijan se mi je zdel in se mi še zdi. Spomina me moje skoro otroške ljubezni, samo, da moj ni imel čisto nič umetniškega ni v sebi ni²⁸⁰ gosli igra? A divno! Vaša slika pa mora biti zelo slaba saj bi Vas ne niti spoznala. Jaz sem pojdem slikat skoro in prvo novih slik dobite Vi. Kako Vam ugaja ta št. Slovenke? Ponesrečila se mi je nekoliko, no, pa z

267 Pismo je na več mestih odtrgano.

268 Nečitljivo mesto.

269 Manjka del pisma.

270 Nečitljivo mesto.

271 Dopisano med vrsticama.

272 Manjka del pisma.

273 Manjka del pisma.

274 Manjka del pisma.

275 Manjka del pisma.

276 Manjka del pisma.

277 Fran Trtnik (Tertnik) (1866–1897), operni pevec.

278 Manjka del pisma.

279 Manjka del pisma.

280 Manjka del pisma.

drugo popravim. Vaše današnje pismo mi je došlo zajedno z Govekarjem in morala sem se smejati. Njemu sem pisala v soboto ter naznanila, da napišem daljšo povest za »Slovenko«, kar sem že povedala v listnici uredništva. No, graja me, da naj nikar ne storim tega, naj spišem za Slovenko le kako črtico in dovolj je, da »Slovenko« urejum. Vi me zopet kakor mnogo drugih, v istem trenutku drezate, naj spišem daljšo povest. Ali naj Vam pošljem obe sliki²⁸¹ Naznanite, prosim, ker iz pisma²⁸² prav, če je Vaša zame ali ne, njegov itak vem, da ne. O počitkih sedeva kraj jezera, ali v čoln ter prepustivši čoln naj gre kamor hoče, pomenkovali se bodeva in povedali mi boste toliko, toliko, vse. – Osobito večeri so za ... izpovedi. Presrčen pozdrav in sto poljubov

Màrica

10. V. 97

✉ 8

📅 20. I. 1898

📍 V ZASIP

20. I 98

Moja draga, ljuba Vida!

Le ne laskajte se mi, drugače Vam ne bom verjela! – Hvala lepa za »Pogovore«. Napravila sem že Predpust za to št., a ker mi »Pogovori« ugajajo bolje, natisnem prej te a za pozneje – 4. št. bode Predpust – tist⁴ čas presneti!

Ali ste kaj zakopani v snegu in ledu? Nad nas in kraj naš se je dvignila gosta megla kakor najgostejši pajčolani, pa nas tare že par tednov, da je veselje. Rada bi prišla med letom še – pred počitki – tija²⁸³ gori, da bi se sešla četvorica ali petorica nas. Morda ... Gorko Vas poljublja vedno Vam udana Màrica

✉ 9

📅 1 I. 7. 1898

📍 IZ TRSTA
V ZASIP

11. VII. 98

Preljubo naše Vidišče! Hvala lepa na ljubeznivem pismu in na srčkenih pesmicah, katere uvrstim po Vaši želji v to št., dasi sem imela že vse tudi napravljene in izbrane. Rada bi šla v Bohinj, kedaj pa ne vem, ker pojdem najprej na Dunaj in v Prago potem pa na Štajersko k Marici II.

²⁸¹ Manjka del pisma.

²⁸² Manjka del pisma.

²⁸³ Tija (zastar.): tja.

Ali Vam Branko²⁸⁴ ugaja? Povem Vam ustno, kdo je. Jaz ne kolesarim več, ker nimam kolesa; moje je strto in tudi ni razven ene nobene poti pripravne. Pri Vas je pač drugače, Zavidam Vas, ker je to kaj lepa zabava. Imejte me radi in spomnite se me še večkrat s pošiljkami.

Poljublja Vas Vaša Màrica

✉ 10

📅 22. 9. 1898

📍 Iz TRSTA
v ZASIP

22. 9. 98

Драга моя Вида!²⁸⁵ Baš sem pisala Kristini,²⁸⁶ da ste se nam izneverili, česar nas Bog varuj! Hvala srčna na lepih pesmicah, prosim, kmalu zopet kaj! Pomilujem Vas, vrnivšo se s prekrasnega Dunaja. Толожите се, среча ни за никогар становитна. Како сем яз трпела прве дни по врнитви!²⁸⁷ Bila sem na potovanju nad 5 tednov, a zdel se mi je le – dan. Ali veste kaj o narodni noši, o kateri je govorila g. J...o?²⁸⁸ Ali je bila le govorica? Da ste mi zdravi! Màrica

✉ 11

📅 30. 10. 1898

📍 Iz TRSTA
v ZASIP

30. X. 98

Люба Вида!

Прав лепа хвала. – Мени угајяё все Ваше песни. Се ставцем сем ужила же доволь ёзе ин ё ше бом менда. Медвед ё Трновски Каплан в Любляни. Доволь ё та наслов. Да сте ми здрави ин весели ин – залюблёни! Полюб!

Марица²⁸⁹

✉ 12

📅 25. 12. 1929

25. XII. 29

Draga Vida!

Zvedela sem veselo novico, da se poroči Tvoja zlata Vida še pred novim letom. Zelo, zelo me veseli, da se je izteklo vse tako lepo in da se združi

284 Branko: psevdonim Ivana Trinka Zamejskega (1863–1954), pesnika in pisatelja.

285 Драга моя Вида! (cir.): Draga moja Vida!

286 Mišljena je Kristina Šuler.

287 Толожите се ... (cir.): Tolažite se, sreča ni za nikogar становитна. Kako sem jaz trpela prve dni po vrnitvi!

288 J...o: Eleonora Jenko Groyer.

289 Люба Вида! (cir.): Ljuba Vida!

Prav lepa hvala. – Meni ugajajo vse Vaše pesmi. Sè stavcem sem užila že dovolj jeze in je še bom menda. Medved je Trnovski Kaplan v Ljubljani. Dovolj je ta naslov. Da ste mi zdravi in veseli in – zaljubljeni! Poljub! Marica.

par, ki spada tako lepo skupaj. Čestitam Ti, da oddajaš že drugo hčerko možu, ki je je vreden, ni dvoma, da bi ne bila srečna. Izreci, prosim Te moje čestitke tudi g. soprogu in umetnici Vidi! Zdaj pa prihajam k najinim zadevam. Veš, da si prav poredna in da bi Te potegnila najraje za ušesa!? Kaj si pa pisala iz Novega mesta: »Še le zdaj pridem k Tebi«. Oni »zdaj« je že minil pred več meseci le tebe ni. Čakaš doma, čakaš a Vide od nikoder. Še toliko nisi prišla, da bi mi povedala s katero svojo pesmijo si končala. O, ti nepopoljšljivka, Ti! No, radi tvoje Vide Ti oprostim če se mi oglasiš kmalu po poroki bodisi ustno-osebno ali pismeno. Zdaj pa želim Tebi in vsem Tvojim prav srečno novo leto in vse skupaj pozdravljam prav iz srca!

Tvoja

Màrica!

✉ 13

📅 7. 5. 1927

📍 V LJUBLJANO

7. V. 27.

Draga moja, čestitam Tebi in tvoji »Lepi Vidi«! Očarala me je s svojo mojstrsko igro. Pozdrav vsem, Tebi poljub

Tvoja Màrica

Ms 703 (15, 1896–1897)

✉ 1

📅 4. II. 1896

📍 Iz Sv. IVANA

Sv. Ivan Trst 4. XI. 96.

Velecenjeni gospod Govekar!

Nadejam se, da ste prejeli mojo dopisnico, v kateri sem omenila mimo gredé, slutili ste gotovo kaj, da Vas imam prositi.

Vem dobro, da znate pisati in izvrstno pisati o marsikoji stroki in zato si usojam prositi Vas, da napišete tudi za našo »Slovenko« kaj primernega o katerem koli si bode predmetu, ki spada v ženski krog.

Zajedno Vas tudi prosim, da pripravite za to tudi gospoda Göstla, ako bi n. pr. hotel pisati kratka književna poročila, sicer pravim pa to le zato, ker so mi njegova taka poročila vedno ugajala. Napiše naj, pa kar se mu zdi prav in za kar ima najbolj veselje. In Vi, g. polemikar, kaj ne, da pozdravljate z veseljem to prebujanje našega ženstva in mi pritečete gotovo v pomoč?

Nadejam se, da ne prosim zastonj ampak, da Vaše plodovito in elegantno però spiše tudi kaj za nas in zato Vas zahvaljujem prav iskreno že naprej.

Upam, da dobim skoro kaj (agitirajte in nagovarjajte, prosim, Svoje kolege!) nadejam se, da sva prijatelja brez vsake jezice in to mi dokažite le – s pošiljativjo. –

Iskren pozdrav

Za uredništvo Marica Nadlišek

P.S. Sedaj sem prejela Zvon in takoj – kakor vsakokrat – prečitala sem z velikim zanimanjem Vaš roman dalje. Dovolite, da Vam rečem, da je oni popis o volitvah krasen, resničen, divno popisan in da Vam na tem le čestitam. Čestitam tudi za pogum, da ste to idejo spravili v leposlovje, marsikdo je poznal in videl take stvari, a bojzljivosti je v nas toliko, kolikor klečeplastva.

Še enkrat: Nazdar!

Hitim, ker imam spisati o stvari nič manj ko še 7 pisem! Ker se nadejam, da mi odgovorite in dovoljno odgovorite napišem Vam prihodnjič bolje in več.

✉ 2

📅 8. 11. 1896

8. XI. 96.

Velecenjeni gospod Govekar!

Da me je razveselilo Vaše lepo pismo, ne morem reči, ker bi lagala; vendar ugajalo mi je Vaše takó odkrito povedano mnenje gledé našega lista. Naj Vam odgovorim torej po vrsti kakor ste mi Vi pisali. Da ste simpatični, kakor pišete, ljubljanskemu ženstvu, jaz ne dvomim prav čisto nič, ker ste bili – le čudite se, le! – tudi meni takoj, ko ste pričeli pisati. Osebito nekateri Vaši spisi so me uprav čarali, spominjam se nekega podlistka v Narodu in tedaj še nisem vedela, da Kosec in Govekar je vse eden.

Mislite li res, da sva si v temeljnih načelih, »prav nasprotna«?

Vi pesimist – oh včasih sem jaz tudi in večkrat se mi dogaja, da vidim vse tako neizrecno črno in grdo, da bi spala in spala, da bi ne gledala.

Optimistka pa sem tudi; jaz sem uprav i due estremi,²⁹⁰ menda ne samo v tem. Ali mi je vse črno, grdo, blatno, ali mi je vse rožnato lepo, veselo; ali preziram, zaničujem, ne spregovorim z osebami, ali pa sem za nje vznesena oduševljena – zaljubljena in če jih je tudi deset ali več ...

Srednje poti, indiferentnosti jaz ne poznam. Zato pa nimam v svetu mnogo prav dobrih iskrenih prijateljev (misliti si pač morate obeh spolov) ali pa uprav zagriženih neprijateljev katerim vračam njih zagriženost se še večjo zagriženostjo, če je možno.

No, upam, da med temi niste Vi, Vi ste mi bili tam ob stebru že simpatični v Ljubljani, da sem se potem segrela ni čuda, le pomislite g. Govekar, da sem še na oddajo pa me takó diskreditirate pred občinstvom, če je imel kdo kako lepo misel o meni!! Ha?

Kar mi govorite o res žalostnem konci naših listov me je raztužilo ali pomislite, g. Govekar, da bode ta list za ženske – ženski list! Že ta nouvauté bode vlekla in ženske, kolikor vem, naroče se izvestno že zato, ker je ženski! Za sodelovatelje sem povabila in lepó prosila tudi Aškerca, Funtka, Gregoriča, tudi Pajkove nismo mogle prezreti, dási se strinjam s Poljančevo²⁹¹ od kraja do konca in podpišem z obema rokama. Potem pa Dánico, Vašičevo in mnogo mnogo drugih.

²⁹⁰ I due estremi (it.): dva ekstrema.

²⁹¹ Mišljena je Ljudmila Poljanec.

Ne bojte se, stroga bodem navduševati à la – no, pa ne smem govoriti preveč; takih pretiranih strani sploh ne vzprejem. O Vi ne veste kakšna sem: pisati morda ne znam, ali kako ne sme biti in kritikovati znam. Včeraj sem bila takó nesrečna, da sem dobila prvi spis, ki naj bi bil nekaj uvoden članek! Bog moj! no ... zamere bode mnogo in ženske bodo me »nenavidjele«²⁹² bolje nego doslej. Tako malo mi obečate za list, in jaz sama sem Vas hotela prositi toliko, toliko ...

Bežek je tudi me naprosil za prihodnje leto in pišem že daljšo novelo. Ko bodem naveličana in se mi bode zdelo, da je dolga dovolj pa jo vstavim – halt! Skoči v morje ali naj te vstrele! Šalo na stran pišem res in prav iz življenja pišem.

A propòs! Poslala sem pred nekaj meseci eno sliko B. a ni je bilo in ni je bilo. Na, sem si mislila: ta mu ni ugajala. In veste kakova je bila? Pisal mi je da je bila celó – prerealistična. Kaj sem spisala? Vzela sem nalašč za sujet našega soseda – reveža, ki je končal v pijanosti svoje življenje povedala resnico o njegovej hčeri ... Jaz sem fotografovala, umetnosti ni bilo, bila je le obrt! »Matica« o kateri mi govorite, je prenoble za moje – – malenkosti!

Res žalili ste me z besedami »bodem li priobčevala spise od drugod zavržene?« Kaj pa mislite? List ali naj bo dober ali naj neha živeti in naj ne zagleda še belega dne ne. Vi – glava – pomagajte mi, pregovorite z Göstlom in Vidicem tudi druge vseučiliščnike.

Danes sem pričakovala od Vas takega pisma, ker mi je žena Mankočeva le omenila, da ji je pisal Vidic in ne tako navdušeno kakor nekateri drugi. »Vam pa bode pisal g. Govekar« je dostavila in res ni se motila. Odgovarjam Vam takoj, ker sem nervozna in nestrpna takó, da nisem ni čakala, da bi Vam pisala doma, ampak v gostih Vam pišem.

Okolo mene se govori, smeje se, prepira galantno »ma« meni se mudi, da Vam povem kar imam povedati in ne motijo me, če jih je še sto. Vročekrvna sem, kakor da bi bila Italijanka, takó mi pravijo in uprav ta vročekrvnost, ne nervoznost, koliko mi je škodila! Pa dobra sem tudi,

292 Nenavidjele (star.): sovražile.

skesam se takoj po storjeni hudobiji in »nad enim²⁹³ skesanim grešnikom bode večje veselje nego nad 99 pravičnimi.

Moja vročekrvnost speljala me je v polemiko z Vami – no zabavala sva s tem publicum in to je tudi nekaj. Vam ni škodilo nič, meni tudi nič, nadejam se.

»Večerjat!« »Takoj!« Evo od poetiškega pisma k prozi.

Vaše pismo pošljem onim najbolj navdušenim na ogled – bode te hudi?

Ah, še to: 4. oktobra sem se jaz še tej misli smejala in lani nisem ni hotela čuti o njej – sedaj mislim drugače, kakor vidite. In to je odvisno od tega kdo nam pové misel, ne morem si kaj; oni, ki mi je prva govorila o tem, smejala sem se v obraz in to je tudi pravila drugim. Govorili so drugi in Màrica je bila – premagana. Bodite nam dobri!

S presrčnim pozdravom,

udana

Màrica

8. zvečer, XI. 96.

✉ 3

📅 9. II. 1896

dne 9. XI. 96.

Prepisati, to je, drugo pismo bi morala spisati; poslati Vam pa vendar hočem, kar sem spisala sinoči, saj kar je in kakor je, bi Vam bila povedala ustno, ko bi bili mi govorili; kakor ste pisali: Vaše pismo, reči moram, me je užalostilo a pišé Vam, izginjala mi je slaba volja, da, bila sem celó nekako vesela, kakor vidite, a prečitavši pismo Vaše danes še enkrat, plašila me je res misel gledé sodelovateljev.

Tega pa Vam nisem povedala ne v prvem ne drugem svojem listu, da bode moral biti list – tako se zahteva – poljudno pisan za širše ženstvo, hoteli so celó, naj bi bil list prav za prav namenjen le višjem slojem slov. ženstva, jaz sem pa postavila v program, da bodi za boljše, za izobraženo ženstvo gradiva pa tudi za nižje sloje nekaj spisov. Funtek se je danes izgovoril, da ne more pisati. Hud je menda name radi Zvona ali kaj imam jaz pri tem?! – Nocoj sem imela vso noč pred očmi Vas, list in

293 V izvirniku manjka zaključni narekovaj.

zopet Vas. – Zaupam našemu ženstvu, katero se bode naročevalo prav obilo kakor slišim.

Oprostite mojemu sinočnemu vihrastemu pismu – šala je res v pogovoru bolj umestna nego v pisavi – pismo pa Vam kaži – evo taka je!

Màrica

✉ 4

📅 13. 11. 1896

📍 Iz Sv. IVANA

Sv. I. 13. XI. 96.

Velečislani gospod Govékar!

Pisala bi Vam bila danes, ko bi tudi ne bila prejela Vašega lista; dobivši pa tako ljubeznivo pismo, pišem Vam še rajša.

Da ste povedali Svoje pomisleke o »Slovenki«, me pač ni moglo ujeziti, pričela sem misliti potem še bolj trezno o stvari. Do sedaj nimam z uredovanjem prav nobenih drugih sitnosti razen spisati po 5-6 ali še več pisem na dan na vse strani. Ona gčna. Roblekova²⁹⁴ iz Litije mi piše vsak drugi dan litanije naslovov, koga naj naprosim za sodelovanje. Z dopisi nimam sitnosti, ker jih še nimam. Vstrežem Vam s 1. št. Slovenke, mislim, prav gotovo, ker za to št. sem naprosila, da mi kaj napišejo le renomirani pisatelji in zato Vam sedaj pišem.

Aškerc mi je odgovoril v jako ljubeznivem pismu. Priznava, da je v Slovencih prej preveč nego premalo listov, vendar priznava potrebo našega lista, ki naj bi vplival da dobimo tudi žensko národno inteligencijo poleg moške. Tudi on bode moral kaj napisati za 1. šte. Vi mi obečate za 1., kaj ne? Oh, Vam je takó lahko! Bolje bode v 1. št. Zamejski g Trinko iz Vidma idealist skozi in skozi mnogo večji od mene a talent res mnogostranski talent. Ako dovolite, da vtaknem v kak kot še Márico potem pa kak spis, ki bode res dober – – no, pa bode 1. šte.

Ostavila sem tu pismo, da sem šla za 2 uri v šolo. Prišedši domov zopet pismo! Svetuje se, sploh sem jezna sedaj, svetovati hoče vsak in pa še ta svet! Samo 1 pola enkrat na mesec pa za 1 gl!²⁹⁵ Spisi pa – čegavi naj bodo? – za najnižje sloje ženstva! Ostaviva to, ker me jezi. Aškerc mi je pa pisal, da naj se pazi bolj na žensko inteligencijo, ker je od te sedaj

²⁹⁴ Ljudmila Roblek (1853–1937), slovenska narodna delavka in publicistka.

²⁹⁵ Gl: goldinar.

največ odvisno. – Preidiva rajši k Vašem listu! – Poslednjikrat sem Vam pozabila omeniti »Vzor«. O tem pa nisem slutila, da je Vaš in prav to mi dokazuje, da Vi pišete, dasi realno vedno vendar različno realnostjo in baš zato vem, da napišete za »Slovenko« kaj primernega takoj in svet naš se bode čudil: Glej ga, Govékarja, kakó zna na vse načine. N. pr. Vaš »Socijalist«!²⁹⁶ O tem so prav strmeli nekateri, ko sem jim povedala, da je Vaš. In vendar je realno. Mejo med realizmom in naturalizmom, kdo jo more označiti? Mislim pa, da prehud, da ne rečem prestrasten realist prav lahko preskoči mejo in nevede je v naturalizmu. Zola? Ne pravim, da on ni velik tudi v blatu, velik je velik a menda tudi – edin! Njegovo Page d'amour sem čitala, več let je že od tega in spominam se je prav dobro. Nekateri Francozje in Italijani so hoteli posnemati Zolo a spodrsnilo se jim je; Zola je tudi v blatu velik, oni so se pa osmešili in – studili. Nek Italijan – znan mi je tudi osebno – je spisal tako posnemovalno knjigo a brez one nedosežne Zolove umetnosti in osvedočila²⁹⁷ sem se, da jo bere le nižje ljudstvo in sedaj celó spi – večno spanje. Razlika je tudi v tem: Zola opisuje res gnjusobe, nemoralnosti, a ne kaže dopadajenja v tem, med tem ko ti-le pišo s popolnoma družnim namenom nego piše Zola. Ta piše zato da bi se čitatelju takove stasti pristudile, oni pa zato, da je vzbujajo. Ve se tudi, da je je Zola vzgleden, skrben sopro, da živi trezno in jako revno ter da le opazuje druge, a oni – govorim o par Italijanih – živé takó, prav takó kakor pišejo. D'Annunzio,²⁹⁸ Verga,²⁹⁹ Ciampoli.³⁰⁰ Ta poslednji ima veliko zaslug, ker je Italijanom spisal mnogo o Slovenih, literature, prevode, o narodnih pesmih in baš včeraj sem prejela »Intorno al Montenegro«.³⁰¹ Krasen spis o jugoslovanskih nar. pesmih. On še piše a recimo Verga vtopil se je v blatu – umolknil. Zole niso dosegli ni do pasa, sami so pa padli. Zakaj Vam ne dopadajo ruski realisti? Baš sinoči sem zopet čitala nekov kratek spis, kako se oddajajo službe in rečem Vam, da sem vživala. Ste čitali »Pêcheur d'Islande« od Lotija?³⁰² 138. izdaja! pomislite! Če hočete Vam ga pošljem, dasi ni moj, le recite! Rada!

296 *Socialist* je novela Frana Govekarja, objavljena v *Ljubljanskem zvonu* leta 1896.

297 Osvedočila: prepričala.

298 Gabriele D'Annunzio (1863–1938), italijanski pesnik in politik.

299 Giovanni Verga (1840–1922), italijanski realistični pisatelj.

300 Domenico Ciampoli (1852–1929), italijanski realistični pisatelj.

301 *Intorno al Montenegro* je delo pisatelja Domenica Ciampolija.

302 *Pêcheur d'Islande*, roman francoskega pisatelja Pierra Lotija.

Mislili ste torej, da sem filisterska prepirljivka, o ne! Prepričate se, ko me spoznate boljše, upam, da bodeva imela v prih. počitkih – kje so že!! več prilike.

Raznim osebam napravim razen utis, a če mi je dotična oseba simpatična tedaj vidi moje srce v pismu, bere mi ga na obrazu, sliši ga raz jezik. – Gregorčič S. mi je pisal nedavno: »Vidi se iz vsake Vaše besede, če govorite, ali pišete, da ste odkritosrčni« no in z Vami prišel mi je kar sam v pismo takov ton.

Nadejam se, in osvedočilo me je tudi Vaše poslednje pismo, da mi poveste i Vi kar naravnost odkrito in brez ovinkov svoje menenje³⁰³ – hotela sem napisati nekaj drugega – no, da sem popolnoma odkritosrčna, da ohranite to mojo odkritosrčnost pismo le za Se.

Šibali bodete – takó ste pisali – še propalost v Ljubljani in drugod. Ali je možna, povejte, takova propalost kakor je v Vašem romanu? O Ljubljani sem sicer slišala mnogo nelepega in tudi tu pri nas so znane *люблянчанке*³⁰⁴ ali da bi baš bila vsa ona družba taka! O tem bi imela – ne o Vašem romanu, nego o ljubljančankah imela bi govoriti mnogo toda prideva – upam, ustno do tega predmeta. Ostaviva zdaj to.

Kar pravite o navdušenji Slovencev je žalostna istina ali to je podedovanje vseh Slovanov. In izpovedati moram, da sem mnogokrat tudi sama taka! In Turgenjev sam je tožil: »Dokler je stvar še v načrti, zdi se, da smo orli, ali ko je treba delati, smo že utrjeni, nimamo več moči.« To je prokletstvo Slovanov prav kakor nesloga. –

Opominjate me na neke stvari v Edinosti, da sem Vas slabo umela; tudi Vi ste mene nekje slabo umeli. Napisala sem: »da se le ne ustavite na pol pota« Vi ste mi vzeli to za zlo, hotela sem le reči, da ko pridete malo v leta pa nehate pisati liki³⁰⁵ drugi naši pisatelji, ki so se vdali drugim skrbim in ostavili peró.

Pravite mi, da se še celó učiteljice premalo brigajo za slov. knjige. Bog moj, kaj pa da vem! Saj so nekatere izmed njih po nekolikih letih

303 Menenje (star.): mnenje.

304 *Люблянчанке* (cir.): Ljubljančanke.

305 *Liki* (zastar.): kakor.

učiteljevanja prave, pravcate – kmetice! Dokler napravijo 2. izpit, še je kakova šolska knjiga v njih rokah a potem pa vse, vse v kot!

Od mojih součenk ena sama se je nekaj brigala za knjige, drugim je bilo vse – španska vas. In še ta je napisala, ko nam je dal Dr. Kos³⁰⁶ nalogo »kateri slov. pesnik mi je najljubši in zakaj« opisala je – Volknerja!!³⁰⁷ Druge pa niso nikdar čitale ni ene povesti. In kaj vedó, kaj sem vedela, ko sem prišla iz učiteljišča? Nič, nič in nič.

Naučila sem se pozneje, kar vem in učim se še. Potem si morem misliti kaj vedó one, ki pozabijo še to, kar so se naučile tam. O učiteljih pa ne govorim, ti so še rokrat slabši. Malo dela imajo, mnogo prostega časa a so pa taki! Drugači kot fižolkajo! Redke so izjeme.

Náme so bili tudi hudi radi Strtih peroti, ker sem napisala da je bilo 8 parov – ali ne vem koliko že – nog! Ta blagoslov imajo pa res večinoma vsi učitelji. A propòs! Ni Vam ugajala moja »Sirota«? Jaz imam to mi črtico iz sed. dobe najrajši. Nekatere bi pa kar rada iztrgala iz Zvona, če bi ne bilo škoda knjige.

Pomladi mi je pisal nekov urednik iz Srbskega, naj mu pošljem kako svojo novelo, da je prevede, poslala sem – Siroto. –

Plašite me, ker pravite, da bodem imela z uredništvom mnogo opraviť jaz nimam še pojma ne, kaj je to. Kar pa pravite o Dol. in Mank. pa bi ne bile ni ena ni druga. Prva ima le 4 razrede ljud. šole, druga pa izobrazbo bolj nemško. Ali njiju ime imen ne smete mešati! Maša je takó za smeh še, možno, da se popravi, ker je mlada, ali ona Mankočeva ta je pač drugačna! Dejanjem in besedo in kakó se zanima za vse kar je naše, osobito leposlovje. Pa vzgoja te ali one revice! To je dan in noč, možno pravim, da postane tudi noč dan ali zdaj še ni. Dan ima mnogo vpliva, noč pa – nič, no se ve da, Vi tega niste mogli vedeti. Tu pa ni druge in moralo je priti ná me, da bi le bilo smešno!

Bodite uverjeni, da list ne bo zavetišče izgnanim že radi onih izvrstnih pisateljev, ki bodo v njem.

306 Franc Kos (1853-1924): zgodovinar, od 3. okt. 1881 do konca 1883 suplent na gimnaziji v Gorici, od 23. avg. 1883 do dec. 1887 stalni profesor ženskega učiteljišča pravtam.

307 Leopold Volkmer (1741-1816), slovenski duhovnik, vzgojitelj, ljudski pesnik, pisatelj, prevajalec, narodni buditelj in skladatelj.

Vašem talentu se divim, kakor občudujem vse prave in velike talente, sedaj v pismih pa izpoznavam še da ste dobri in ljubeznivi in se ispovem – mea culpa – da imam o Vas vse drugo mnenje nego sem ga imela predno sem Vas spoznala, Vaš spis »V krvi« je bil menda kriv in kdo ve če ni pri drugih takó tudi? Torej roko Vam v prijateljski, odkritosrčni pozdrav pa da bi spisal še mnogo Socijalistov, Strnadov, Vzorov!

Priporočam še enkrat »Slov« za prvo št! Da ne mislite pa, da Vam pišem takó, ker prosim, ne, če mislite to, rajši ne pišite v list!

udana

Màrica

Sv. I. 13. XI. 96.

✉ 5

📅 26. 11. 1896

26. XI. 96.

Velecenjeni gospod Fran Govekar

Živel, živel naš Govekar! In ko bi se komu čudno zdelo, da sem menjala kar čez noč svoje mnenje, poveste mu lahko, kar Vam sedaj le pišem: Sinoči smo imele sejo odborov (žen. pod. C. in M). Gč. Mank. mi pokaže »Narod«, kjer so ljudje takó strašno naivni, da ispovedujejo, da so se dobili v Vaši povesti. Našli so se, spoznali; torej vendar le res! Žalostna resnica! Govorila in Vam tudi nisem zakrivala, da je Vaša povest pretirana, da ne more biti v njej resnice, no, sedaj sem se, žal, prepričala, da ima dobro podlago, da ste izvrstno zadel. Ubogi Slovenci! Priznam tudi plemenitost Vašega namena in sinoči sem bila polna glasnih občudovanj in začudenij za Vas. Tudi druge – osobito neka gospa – ki mi je v sorodu, je odobraval Vaš namen, sedaj, ko vemo kakó stoje stvari. Ali naivni so pa vendar ti ljudje, kaj ne? Poleg tolike podlosti toliko otročje neumnosti! Bravo, g. Govekar. Vous êtes à nous! Tudi onega Vida in družico menda poznam, Bog ju živi! Le tako naprej! In če hočete, lahko poveste, da prav Narod je naredil iz nasprotnice Vaše povesti v – občudovalko oduševljeno.

Màrica

✉ 6

📅 1. 12. 1896

1. XII. 96.

Velecenjeni gospod Govekar!

Prečitala sem vse št. Slovenca, kjer se razpravlja o Aškercu in drugih; tudi oni podlistek sem prečitala in ko bi Vi ne bili omenili, težko – no, čitala bi ga skoraj gotovo ne ali če bi ga, ne vedela bi česa se tiče. Zelo zanimivo ste pisali pa Vi o sestanku slov. literatov – lepo! – ali ko sem videla, da pozivljate pisatelje naj primejo takoj za peró in naj napišejo članek pro ali contra, tedaj sem si pa dejala: halt! ti pač ne bodeš prva! Vidite, le to je uzrok da do sedaj nisem Vam še ustregla. Dejali bi, tej se mudi, da se pokaže na kongresu! In kaj naj napišem o tem česar Vi niste? Mislili ste na vse, na vse in celó na čas, nam pa niste ostavili ničesa, kaj naj rečem torej jaz? Vaše pismo me je razveselilo kakor vsakikrat, le tam sem se čudila, da mi pravite, da sem postala iz Savla Pavel. Ko bi bila jaz le slutila, da more vse ono biti res, ali že sanjalo se mi ni, o Vašem namenu pa – izpovem se – nisem tako dobro mislila kakor sedaj. V svojem poslednjem pismu ste prav prelestni molodjec, ko mi pripovedujete takó lepo in živo – to pač znate! o Svojem deklétu. Tudi to »moje dekle« se mi glasi takó lepó in novo za moja ušesa, Vi pa znate že osobito lepo reči. Pa da Vam ne laskam, to bi ne bilo lepó, govoriva o čem drugem n. pr. o Božiči. Povejte! Sem li Vas vabila, da pridete v Trst, ali se mi je le sanjalo? Meni se zdi, da sem Vam pisala, ali ne! Jaz sem obečala iti enkrat po zimi v Zagreb k operi in drami – jako rada bi videla slovansko predstavo – ali časa nimam kot o Božiči. Tedaj pa bi morala ustaviti se v Ljubljani, ker bi me zanimal literarni klub. Moja gospa, – Videmka je – tira me se sebój in soprogom v Videm, kam naj se obrnem? Na vsak način, ako mene ne bode v Ljubljano, Vi morate priti k sv. Ivanu, da se kaj več pogovoriva nego o počitnicah. Odločiti mi je ali Ljubljana – Litija, od tam vem, da me ne pusté dalje, ali Zagreb. O tem Vam že še pišem. Včeraj sem dobila pismo g. Göstla z obečanjem, da hoče sodelovati ali ta naš Aškerc, ta naš Aškerc! Pisala sem mu v drugem pismu, da moram imeti kaj njegovega za 1. št. Slov. Odgovoril mi je, da pošlje pozneje, ker zdaj nima nič pripravljenega, kakor da bi bilo njemu treba Bog ve, koliko časa, da kaj napiše! Tako me žali to!

Vi ste srčkani, ker imate že toliko pol pripravljenih, hvala, hvala!
Zamejski mi je poslal pesen »Slovenka«, diši malo po italijanskem,

ali dobra je. Neka učiteljica me pa res spravlja v zadrego; pošilja mi dopise, ki nimajo ni nog ni glave; pa pravi: »upam, da je vse dobro«. Vsega izbornega pač ne boste smeli iskati v Slovenki, ali da bode dobro, logično, da bode imelo vsaj smisel! Kaj naj odgovorim takim? Ali naj vse prenaREAM? brr! Eno legendo imam tudi in prav mičnih Vidinih pesni. Vrhu tega še nekoliko malenkosti ah da, tudi o modi, tudi. Nadejam se, da prav radi mode se katera naroči na list mislite, da ne? In kaj, bode še v našem listu – hm! Kaj smo mi! Kobilca je narisala »glavo« za »Slovenko« videla bodem kaj porečete Vi k vsemu; kak utis Vam napravi tout ensemble. Dovolj nocoj, jutri dalje ...

Par ur pozneje.

Zahvalite lepo, prosim, v mojem imenu g. Majaronu³⁰⁸ za novelico. Prebrala je nisem, pa zakaj bi ne bila za Slovenko? Videli bomo. Posebe hvala še Vam, da dobivate sodelavcev, saj pravim čudno se je iztekla naša polemika, ko bi se bila le malo bolje poznala, ne bila bi nikdar žal besede izmed nama. Le eno uro – a propòs – v Brežicah mi je rekel nekdo – ne vem več kdo – da se snidemo po koncertu pri posebni mizi ali potem Vas nisem videla več. Najbrže ste plesali prav pridno, meni se je zdela pregrozna gnječa, da bi šla v dvorano.

V Brežicah je bilo vendar lepó, ker je bilo toliko življenja in življenje, veselje vsemi ugaja. Uni dan sem pisala tudi dr. Mencigerju³⁰⁹ z malo nado še manjšo ko je moja nečakinja, a pisala sem in tudi Hostniku sem se priporočila, da mi sporoči kaj o ruskih ženah.

Podgorniku³¹⁰ bi jaz ne svetovala, da nadaljuje sè svojim listom, pa celó strogo – političnim!

O diese Politik!³¹¹ Prav nič in če se je še takó agitovalo, list se ni mogel udomaćiti, nekateri sodijo za to, drugi za drugo.

Gorje če bi šlo sè Slovenko takoj, zakopljem jo rajši takoj.

Veste, g. Govekar, da se vendar moramo ozirati malo tudi na nižje ali bolje rečeno – manj izobraženu ženstvu osobito pa na mlade dekličke.

308 Anton Majaron (1876–1898), slovenski pripovednik.

309 Janez Mencinger (1838–1912): pisatelj.

310 Fran Podgornik (1864–1904): publicist, izdajatelj revije Slovanski svet.

311 O diese Politik! (nem.): O, ta politika!

»Backfische«³¹² skačejo samega veselja, da bodo imele ta list, prosim Vas torej, da opomnite Svoje tovariše na to, da bi imeli pred očmi ko napišejo kaj za Slovenko.

Radovedna sem, kako pozdravijo 1. št. Gabršček je menda hud, ker je menil on izdavat ženski list toda ženski list, recite kar hočete, brez ženske ni nič.

Gospoda Vidica lepo pozdravite, kadar ga imenujem, vselej se spomnim onega Pegaza, katerega sem povabila v Nar. dom v Brežicah.

Naj ne bode ljubosumen, saj mu ne ukradem tovariša ni prijatelja. Saj piše tudi on dolgo pismo gč. Mankočevi, če povem – Márici njegovi?

Ko utegnate, pišite mi zopet, vedno me bode veselo. Še nekaj! Ne pišite urednica, če bi naš slavní magistrat vedel, imela bi sitnosti, dási me takó lepo puste v miru četudi vedó, da sem Cirilka.

Bog Vas živi!

✉ 7

📅 9. 12. 1896

9. XII. 96.

Kakó mi je žal, da nisem mogla danes svršiti pisma, da bi je imeli Vi že jutri. Takó sem trudna! Beračila sem od 10 zjutraj okoli duhovnikov za našo Božičnico, za uboge otroke, ki pohajajo Cir. Metodovo šolo. Pomislite od 9–10 šolo, potem pa naravnost v mesto tja do Kolodvora pa gor do sv. Justa ali vendar gremo rade k takim ljudem. Ko bi Vi na Kranjskem imeli take duhovnike! Pripravljeni so že na naš posel pa nas sprejmejo takó oduševljeno in lepó. Z enim smo govorili o Mahniču in Kranjskih razmerah, pravil je, da je Italijanom všeč ta škof, ker je Slovence cepil. No, saj res, hvalijo ga. Kako so smešni ti Mahniči in compagnoni. Kaj je delal iz Stritarja, Gregorčiča! Zdaj pa, ko vidijo drugačne ljudi nego so to, sedaj pa naš Stritar, naš Gregorčič!

Nisem mislila, da Vas more to tako razburiti ali povejte: zakaj niste delili svojega gorja sè »svojim dekletom?« Ko Vas ume tako naglo potolažiti! Še meni je šla Vaša pritožba do srca, kaj pa njej? Rahločutni ste, no saj je bilo res preveč od vseh strani. Vašo povest »V krvi« sodijo vsi res jako strogo in sedaj pravijo, da če so tudi oni dogodki vsi res ali nekateri,

³¹² Backfisch (nem., zastar.): frklja, najstnica.

ni treba, da se raznaša na vse strani. Ne, ne, ven s takimi prikritimi nenravnostmi, včeri in uprav danes me je jezilo: Če ubog revež zaide, obsoja ga vse, ker je revež in svojega pregreška ne more zakriti, če pa prehaja iz greha v greh tak, ki vse lahko pokrije z denarjem, frakom, cilindrom, gladkimi rokavicami, on sme v vsako družbo, v vsak salon, v vsako rodbino medtem ko pehajo reveža, ki je zakrivil morda mnogo manje, iz vsake poštene družbe. In temu bi se res morali ustavljati takó ali takó. O Stritarji sem mislila že prej in mislim tudi sedaj, kakor Vi.

Neizmerno rada bi se udežejala Vaših pogovorov o Božiči toda baš malo prej sem bila pri g. Mankočevi, dejala mi je, da o Božiči ne more z doma. Vi ste itak vsi v Ljubljani, kaj, toda komaj bi bilo verjetno, da bi odnesli oni shod Vašega kluba recimo za 6. januarja? Zapomnite si, ako mene ne bode v Ljubljano, pridite Vi v Trst in mi poveste lepó in natanko kar ste razpravljali, kaj ste sklepali in kaj ste sklenili v Ljubljani. Biti boste morali veren in točen poročevalec, boste?

Z isto potjo – ako imate – mi morebiti prinesete knjige g. Marholdove,³¹³ katerih nisem čitala, spominam se, da so se omenjale v »Slov. svetu« in da je potem nekdo kritikoval in razgrajal, da se svetuje kaj takega našim Slovenkam.

Zvona še ni, radovedna sem na zvršetek Vaše povesti, ki pravite, da mi ne bode ugajal, kdo ve? Tudi sem radovedna, kako se reši prof. Bežek iz zadrege s programom »fanj človek, kaj ne?«

On Vas ima rad, a zdi se mi, da se tudi malo maje, omahuje zdaj na eno, zdaj na drugo stvar pa ubožček nima lahkega stališča, res ne.

Sedaj bodem pisala še g. Göstlu in pa Aškercu še enkrat.

Bodite veseli in vedno takó pridni v dopisovanju in spisovanji; seveda Vam je vse to lahko!

Zdravstvujte!

Màrica

³¹³ Napačen zapis imena pisateljice Laure Marholm.

 18. 12. 1896

18. XII. 96.

Prepridni in ljubeznivi gospod Govékar!

Ah srčkana, srčkana je ona Vaša »igrača«. »Slovenka« je bode kaj vesela, da je bode imela v svojem naročji in čitateljicam bode tudi všeč. Dvorite učiteljicam, bravo! Ne mislite pa, da zato pravim, da je povest srčkana. Ah, tutt'altro! – Najini pismi sta se križali, kaj ne? V onem pismu sem Vam tudi pisala, da sem člančič za Zvon že odposlala, da oni dve kritiki tudi napravim. Včeraj sem dobila iz Rima knjigo v oceno (600 in več strani) ne znam kaj je, le to vem, da je roman pisan na podlagi spiritizma. Zanimala me bode knjiga gotovo. Oho, sedaj pa k najinem prvemu srečanju! Vi ste mi bili – kot oseba simpatični – možno pa je že, da sem rekla, da ste »cinični in arogantni« ali to bi pa tudi stavila, da sva si oba nadela nekaj tujega nama nelastnega, da sva odložila naravno občevanje. O sebi vem, da sem Vas merila nekako afektirano, zato ker sem si bila v svesti, da Vi delate napram meni tako, mislila sem si pa že prej, da nisem Vam simpatična že v spisih ne. – O tistih, ki se zaljubijo na prvi hip, moškimi baš tako kakor Vi, ker vem, da baš oni, ko so mi bili na prvi hip simpatični prešla je simpatija kmalu v indiferentnost ali celo v sovraštvo. Svoj nanosnik pa sovražim že sama iz dna vse duše in ko ga ne potrebovala, strla bi ga na drobne kosce.

Tepla bi pa tudi vsacega, ki nosi naočnike brez potrebe. In edino: doma jih ne rabim nikdar ne pri pisanju ne pri čitanju ne pri drugem delu, a na ulico ne morem brez njih, ker ne poznam oseb 30 korakov daleč. In koliko je bilo zamere radi tega!

Da je pa pri meni preveč mode, ha, ha, moram se res smejati, ne vem je li to resno ali je le Vaša šala! »Pod streho« nisem še zvršila; Kakšna snov je? Mešanica, no boste že videli in – kritikovali! Jaz bi rada pisala še in še, kar baš ta povest mi nudi mnogo snovi, a predolgo se ne smem muditi: Povem Vam ustno malo kaj je prav za prav motiv.

Na »Edinost« sem strašno jezna, ker mi je naredila včeraj tako strašilo za inserat. Kdo je neki to spisal? Napram »Narodu« je pa Edinost plemenita gospa, Narod ima res čudne, prečudne izraze, kakoršnih ne rabi izobražen človek. In napram duhovnikom tudi? Tako bi se ne smelo. In se Vam li ne zdi prav, da se je Ed. potegnila za Trsténjaka? Slovinci odstaviti Slovenca,

kar je prevzel uredništvo! Kakovo čudo bi bilo potem, da me odslovi naš slavni magistrat, ako bi izvedel, da urejujem slovenski list! On italijanski in ni mu zamere. Radi Majaronovega spisa pogovorim se še z Vami v Ljub. Imela bi ga rada za Slov.

Vi mi pozdravite, prosim g. Vidica, a Vi me oprostite pozdravov na Bogom. Valenčič – brr! Ona je previsoka (!) a mati njena je huda name, ker še vedno misli, da sem jo jaz vrgla, ko je bila predsednica naše podružnice. Tedaj pa jaz nisem še vedela, da živim, a takó je, druge se laskajo če jih tudi ne morejo trpeti, jaz pa se ne morem laskati in kar sem se držala le od daleč, zato naj bi ji bila jaz vzela predsedništvo. Pa čemu to? To so – pardon – babarije! Kmalu bi bila pozabila. Odpotujem v sredo s poštnim vlakom ob 10. zjutraj. Me li pozdravite na ljub. Kolodvoru? Popeljem se namreč dalje naravnost v Litijo. Ako kaj izpremenim, Vam naznačim. Kedaj pa Vi v Trst? Pred ali po praznikih a? Ker že pride g. Vidic je pač pravično, da pridete še Vi.

Na srečno svidanje!

Z Bogom!

Marica

18. XIII. 96.

✉ 9

📅 6. I. 1897

6. I. 97.

Velecenjeni gospod Govekar!

Ah, kaj sem si naložila brezpotrebno na svoje uboge in šibke rame ter prav takó uboge in šibke živce! Kaj pa je tebe treba biló? Mene namreč pri tem delu, dela samega pa je bilo res treba. Najprej nisem bila zadovoljna s 1. št. sploh ne, ker je bila vse tako v naglici, tiskarna pa je imela o praznikih toliko dela, da ni niti mogla zmagovati vsega. Tiskovnih pogreškov in ispuščenih besedi je cel nebroj. Mislila sem, da se tu neha ... moja nezadovoljnost ali čakalo me je pač še huje!

Spodtikajo in očitajo mi se moralnost sploh neprimerna snov v obeh leposlovnih spisih. Za ono pismo jim ne zamerim, ker ne vedó kakó pride dalje in pri nadaljivanji gotovo vsi ostrmé ali, da se takó spodtikajo nad tistim ubogim Vašim narančami in kostanji, res ne vem, kaj bi dejala.

Sem li jaz takó zeló naivna in nedolžna ali takó silno pokvarjena, da ne vidim tu nič pohujšljivega? Resnično Vam povem, da sem bila žaljena in žalostna do dna duše in vzelo mi je celó moje presladko spanje. In jaz sem delala s takim veseljem s takim zanosom! Ni vedno, ni vredno, ali pa nisem jaz za to.

Rada in sama priznam da ima 1. št. premnogo nedostatkov, ali da bi bila takó zeló pohujšljiva!! Upam, da bodo odslej zadovoljnejši saj tudi »idealistov« spis je najhujši. – Sedaj pa nekoliko Vaši kritiki: Zamejskega sodite krivično in prestrogo. Mislite, da vedó Slovenke, da je to obrabljen sujet. Za nje je staro in prastaro komaj novo. On je italijansko naobražen in zelo naobražen govori in piše v mnogih jezicih in pozna natančno vso moderno svetovno literaturo. Mislim, da bi bil napisal lahko kaj boljšega, ali on je iskal primernega. Pri »ženski osvoboji« so prave Vaše opazke in »manje« res nedostaje. Pri Svetcu sem dela njegovo ime, ko je bilo že vse stavljeno, ker mi ne ugajajo spisi brez imena. Spomnila sem se tudi jaz na »me Slovenke« še predno ste mi pisali. Hvala vam lepa, da tako pridno zasledujete. Imam mnogo pesni posvečene »Slovenki« ali ... ali .. hrvatskih bi se začela rada priobčevati, ker bi potem nastala taka mešanica á la »Slov. svet.« Kaj se Vam zdi? Zdaj nimam še tudi hrvaških pesni. Meni bi ugajal raji čist sam slovenski jezik, saj delajo Hrvatje tudi takó. Napišite kakó mislite o tem, prosim! Za leposlovje tri stvari: Kje naj ga uzamem? Povesti nimam, člankov pa obilo, veste? Tisto pismo, da mi je moral stavec pretrgati baš tam, kjer se vsak lahko spodtika!

Zakaj Vas ni bilo v Trst; pričakovala sem Vas vsaj za 3. Naš koncert je bil res krasen toda ne verjeti Edinosti tej je vsak koncert sijajen, če se tudi samo prekucavajo po odru; naša igra je bila res dobra in skrbno pripravljena, v rokah smo imeli mi Svetoivanci. Da je pa bolj interesantno je kritik opazil, »hibe«. Ko je vredno graje, hvali vse vprek, tu je pa videl hibe, ko se še ni videlo v Trstu, da bi diletantje takó predstavljali. Ne vem kdo je spisal kritiko.

»Karamfil s pes. groba« sramota? Ali povedati moram, da nisem čitala, ker sploh podlistkov ne čitam, ako me spisatelj ne vleče, če je kdo znamenitnejših da, drugače pa nikdar, zato ne vem, kaj je. »Nocoj v deželo sveto« sem videla, ko so stavili, pa podpisano je bilo samo

»Starina« pod jako čedno pisanim spisom. Jaz sem bila sama radovedna na dopisnika.

Kaj pravijo v Ljubljani Slovenko? Povejte, da bode 2. št. boljša, za Vas morda slabša, ne, ne, dobra bode morala biti. Ali kdo naj mi piše? »Stari« pisatelji molče, mlajši so pa vsi po novi struji in – potem?

Vas spoznavajo menda po »kodrih« in po »nadebudnih brkah« toda nič ne de, meni se zdi spis primeren za Slovenko. Holz³¹⁴ je bil pri meni in me prosil odpuščenja, pre naglil se je. Sè svojo karikaturu pa si daje res preveč opraviti.

Cotič³¹⁵ bi – mislim – tiskal isto takó ako mu pošljete kaj za realizem ali realni spis kakor spiše³¹⁶ – skušajte ali skušajo naj! Pomislite in jaz, ki bi bila skoro tiskala Majaronovo lično povestico, izpustivši one stvari o boju literarnem? To bi bil ogenj v strehi še li! Sedaj ima Edinost Daudeta potem pa pride ono. Recite mu, prosim, naj spiše kaj družega! Recite! Naj kmalu pošlje »Slovenki.«

Se li spomnite kakova megla je bila v Ljubljani, ko sem odpotovala? Prišedši še ne do Borovnice, sijalo je najlepše sonce in tu pri nas so bili lepi »suhi« prazniki, tam smo pa vse dni gazili blato! Oh, tam bi ne bilo zame! Solnca, solnca pa naj bo tudi burja! In vse te dni, ko se grejemo ob dobrodejnih žarkih mislim na Vašo meglo pa si mislim, da bi bila v njej še bolj kratkovidna nego sem. Zakaj ne pridete pogledat našega solnčnega, veselega Trsta??

Sprejmite mojo presrčno zahvalo za objektivno kritiko – samo o simpatičinem Zamejs. se ne strinjam z Vami, pa boditi mi še tako dobri. V pismih ste mnogo boljši in tudi ljubši nego kadar govorite – pardon – a res je! o vsem takó zaničljivo. Ste hudi, da Vam to tako odkrito povem?

Srčno Vas pozdravlja

udana Vam

Màrica

6. I. 97.

314 Vatroslav Holz (1844-1914): pisatelj.

315 Makso Cotič (1854-1930), slovenski časnikar, prevajalec, narodni delavec in urednik tržaškega društva *Edinost*.

316 Nečitljivo mesto.

✉ 10

📅 12. I. 1897

12. I. 97

Velecenjeni gospod Govekar!

Pozabila sem Vam zadnjič pisati o dveh rečeh.

1. Vaša povest je popolnoma prav logična, Ivanu piše ves čas Ciril. Ciril je v vsej povesti Franjičin; Tone se pa usmrti. Naj bo Vidic Ciril ali Tone – to je – naj se zove takó ali takó je pač isto, kaj? – Druga številka, upam, da bode imenitna in da se ne bodo spodtikali; –

2. Oceno Tav. spisov – dolgo – prejela sem od nekod se Štajerskega, ali bi Vi bili jezni, ko bi to vporabila v 3. št.?

Ljubeznivi g. Göstl mi je pisal jako ljubeznivo dolgo pismo in on je edini, ki mi je rekel, da ménite prav, ako pristopite k Narodu. Pisal mi je da Vas zdravilstvo ne veseli in da bi Vi bili morda nesrečnejši od pacientov zato, da je boljše, ako stopite k listu.

No, jaz kakor ženska, privoščim Vašej Minki skoro srečo, zato pa le to storite kakor Vam velewa srcé – težko je poslušati razne glasove, to izkušam sama. Kjer koli si bodi, želim Vam vso možno srečo!

Nocoj sem uredila spise za 2. št. Koliko različnih glasov mi je došlo o prvi – najslabši od moje simpatije – Vidica! On je prestrog, še mnogo strožji od Vas. Da Göstlov članek ni Bog ve kako nov in »fin« to ve menda tudi Göstl sam, a da je primeren za »Slovenko« to mora vedeti tudi poredni Vidic. Neslan pa človek ni – protestiram na ves svoj glas! In te ženske! Prav vesela sem jih, res da. – –

Kranjsko Vas je prevzelo popolnoma; na Dunaji ste mi pisali češče, no saj Vam ne zamerim, tam ste blizo nje dihate isti zrak nesmisel! – istega zraku ne morete dihati dva, kaj? V svoji zaljubljenosti in sreči ne rabite vendar prijatelj in »Slovenke«!

Srčne pozdrave Vam pošilja

udana

Màrica

12. I. 97

15. I. 97.

Velecenjeni in ljubeznivi gospod Govekar!

Prav ste govorili in prav govorite, za me je to pretežko breme in umori mi duha, ker me vendar le skrbi. Pa da bi ne imel človek opraviti s takó neresnimi ljudmi, kakor so naši! Sinoči sem dobila od neke učiteljice (na uredništvo seveda) pismo z briljantovanim papirjem, češ: glej, na, kako smo beraške! Ne po zunanosti in materialni strani pač pa so po duhu prav beraške! Ali v 3. št. hočem jim malo posvetiti zamera dol, zamera gor! V istini da me je skoraj sram, kakor lani, ko sem se postavljali radi fižolkanja.

Jaz pravim takó: Kdor se čuti po povestih prizadetega, ta mora biti kriv. Meni je vse eno naj kdo piše o učiteljicah kar hoče, naj piše o ženskah najbolj črno in grdo, mene to ne briga, kajti jaz ne vidim sebe v povestih, vidim umetniško delo: novelo, roman i.t.d. Da bi Vi vedeli, koliko raznih glasov sem slišala o Slovenki v teh dveh tednih! Naročniki in naročnice pa vendar le prihajajo. Ali to je čudno. Jaz sem dobivala samo oduševljena pisma in na uredništvo ter upravništvo so hodili tudi taka, le kar mi je pravila gč Mankočeva od svoje korespondencije, to je bilo vedno slabo. Saj sem ji rekla baš včeraj, da delam po sv. evangeliji vračam kruh za kamen, dobro za slabo.

Direktno náme prišlo je le pismo one duhovite učiteljice, a najbolj so se spodtikali tu v Trstu radi naranč in radi slabe žene v »sanjah«. O učiteljicah nismo še mislili ne, le ko so pošiljale skoro vse učiteljice nazaj, jelo se mi je svetiti. Smešno bi bilo in prav za Fliegende,³¹⁷ ko bi ne bilo žalostno.

Kar mi pravite o ljub. škandalih je res – škandal! Oh pa v tisti megli, mora se umreti, mora pasti... Naš »Piccolo« je prinesel vest o oni materi, a nisem ni verjela, sedaj pa moram seveda. Jaz tudi sovražim kakor Vi tisto svetohlinstvo kakor hinavce in hinavščino sploh, no, to ste videli menda, da se hliniti niti ne znam. Ni straha me, cerkve so v Ljubljani vedno prenapolnjene, da se ne more vanje, naj bi rajše bile bolj prazne, a bi isti ljudjé, ki jih polne živeli drugači. V Italiji so cerkve skoro vedno prazne in če tudi žive grdó jim tega ne zamerim tako kakor našim. Vsaj nimajo Boga za ...

³¹⁷ *Fliegende Blätter* je bil nemški humoristični časopis.

O italijanski pisat. Serao sem čitala, da zahaja v vse kroge, med najrazličnejše ljudi – mislila sem takoj, da mora³¹⁸ imeti izvrstne živce.

V 3. št. pride mnogo Triglava in mnogo sanj. Veste, da nisem vedela za prostor! Dali so mi 12 strani in toliko mi jih dadó odslej vedno.

Od nekega iur. Varla (Bil-El) v listnici 1. števil sem mu obečala, da pride, ali prečitavši pazliveje, sem videla, žal, da nima ni nog ni glave. Same besede in fraze. Kaj naj storim? 20 strani sparim v eno, pa natisnem, kaj? Danes sem »švindlala« v listnici, ali prihodnjič prinesem 2 strani Vaše, 2 strani pa une povesti, tudi zame bode boljše. Sitnosti so pa res z uredništvom. Ali mi skrbite Vi pri kom za kako povest? Kaj? Ali Vam je Bežek kaj pravil o moji Pod streho? Nisem dosegla, kar sem hotela ali razumete? Težko stanje izobražene čuteče osebe med neobičnimi, nevednimi.

Bojim se, da ne bode ugajala, prenašlo sem jo spisala. Veste kaj mi na Vas osobito ugaja? Mnogokrat sem Vam že hotela pisati o tem pa vsakokrat sem pozabila. Vi ste namreč hudi v Svojem klubu – vem iz gotovega vira – zelo strog kritik, a če dobite pri svojih kolegih talent, ne zamolčite, ne skrivate ga, ne morite ga. Tako dela kdor je ali ima »alle Anlage«,³¹⁹ da postane velik – saj se mu ni bati ničesa, kaj ne? O Majaronu ste mi takrat poslali pravo ljubko isto tako lepó ste se izrazili o vsakem talentu iz Vašega kluba. To je jako lepo: Recite, prosim, g. Majaronu, da mi spiše primerno kratko povest (pa če je tudi dolga, nič ne dene) samo primerna mora biti, naj misli vedno, da piše za Slovenko. Meni je v resnici žal za ono, katero mi je poslal, pa kaj hočem?

Za parkrat sem morala pretrgati list zdaj za to, zdaj za ono in tudi sedaj bi najrajša tekla v mesto, da vidim kakó je z listom. Pomislite! list gotov, zaključen pa tam čaka, ker ni še glave. In takrat sem si dejala, mora biti razpošiljatev in vse v redu, oh ta grdi Žid! Petnajst dni že obeča pa le še ni. Utrujena sem zelo, ker sem ves dan na nogah v šoli, potem teci v mesto, samo ni pa po tem prav ljubljanskem blatu ... brr ... že ves teden je vse blatno, vlažno, sivo, grdo in to me sila jezi ...

318 Nečitljivo mesto.

319 Alle Anlage (nem.): vso zasnovo.

Platnice pri Zvonu mi ne ugajajo posebno – sama ljubosumnost jih je. – Murnikov spis je pa res krasen in za naše jezikoslovce jako primeren! Kje je Murnik sedaj? Ali si res nista prijatelja? V tem genru piše divotno, ima žilico pa jo ima. Uvodno povest piše Škrjanec³²⁰ kaj ne? Nič ni mož – beseda, dejal je, da napiše po 1. št. »Slovenke« pa le ni; no, kritikovati menda ni hotel, hvaliti ni mogel.

Veste g. Govekar, ko napišemo kaj ironičnega, zapišemo vedno zraven ironija. Danes sem se morala smejeti tistemu Vašemu članku, znam da je Vaš iz nekih stavkov, ki ste mi že pisali in tudi povedali ustno. Samo tega bi si želela, da bi šel kdo na led, seveda pa da bi mi tudi vedeli, kajti Cotic vendar ne bo bedast, da bi se blamiral. Vse, vse je možno pri nas. Danes sem pisala tudi Göstlu in sem mu rekla, da če bi bila jaz fant bi tako šla vprašat za ženo tisto duhovito učiteljico, ki nam je pisala jako profumirano pisemce:

... »nadalje trdi g. pisatelj, da ona ne zna nič, samo na abecednik se razume. Revna je takó, da ji mož za poroko še obleko mora kupiti. Obžalujem g. pisatelja, ki pod imenom idealist toli prozaično piše« Ni zopet to za Pust?

Dovolj, saj ste me gotovo že naveličani.

Pozdravite mi o priliki simpatično svojo gč sestro – takó mi je ugajala! – Vi pa spomnite se včasih mene in pa naše Slovenke.

Bog Vas živi!

Màrica

15. I. 97.

✉ 12

📅 31. I. 1897

31. jan/I. feb. 97.

Velecenjeni in ljubeznivi gospod Govékar!

Veselila me je vest, da je Aškerc postal pozoren na Vas po dr Strnadu.³²¹ Vidite, to sem Vam jaz pisala takoj v početku najinega znanja, da sem se temu delu res divila! Vidite, da imam nekaj ukusa. Isti čas sem imela »Narod«, ker je bilo naše sv. ivansko bralno društvo še pri življenji in

320 Ivan Škrjanec (1874–1903), slovenski pesnik in pisatelj. Uvodno povest (*Kam plovemo?*) je pod psevdonimom Karol Dolenc pisal Ksaver Meško.

321 *Doktor Strnad* je novela Franke Govekarja, ki je izšla v *Slovenskem narodu* leta 1895.

tedaj sem čitala oni podlistek z velikim zanimanjem. Nekdo, ne vem več kdo je dejal, da mu konec ne ugaja, ja sem pa rekla, da je baš konec krasen. Ne razumem pa Lampeta,³²² ki vas je vabil k sodelovanju, sedaj je pa napisal oni fulminanten članek na Zvon in njegove sotrudnike, kakor mislim, v prvi vrsti Vas. Tu sem morala prenehati sinoči z 31. jan. in nadaljujem nocoj 1. febr. Vidite, mi vsi doma smo uprav zmešani, bolezen je vedno tam in ubogi bolnik ide le počasi na slabše. – Torej radi tretje št. sem se zopet jezila s tiskarno. No, pa Vi si niti ne morete misliti kaj je to biti navezen le na eno edino tiskarno. Prosila sem jih, takó lepó prosila, da bi mi pripravili prvo korekturo za ned popoldne ko sem jaz prosta, drugo za petek in listek v soboto zjutraj. Ali v soboto ob 11. so mi komaj dali korekturo, potem pa v naglici v tisek, ne da bi mi niti prav popravili črkostavci. Danes sem pa tožila v upravnistvu dru Gregorinu in sem rekla: »Naj se jim pa reče da gremo kam drugam.« Nikam, gospodična, je dejal, ne moremo, nimajo naših tisk in naš tiskar to dobro ve zato pa dela tako z nami. In potem? naposled pade vsa krivda náme, kakor, da bi ne pazljivo koregirala. Zum Verzweifeln traurig.³²³ Glejte, ne znam niti več pisati nemškega, saj je že kakih 5 ali 6 let, kar sem pustila popolnoma v nemar ta linder lunder. Ne morem ga trpeti, res da ne.

Kaj je rekel Škrjanec, ko ste mu povedali, kar sem Vam pisala? Ste bili zraven, ko mi je pisal? Meni se zdi – da, ali se motim? Toda ne, saj bi Vi tudi naravnost pisali, ne, pri tem nimate Vi nič, uverjena sam.

Vaš Triglav pride še v 4. in 5. št. in potem – finis! In meni on najbolj ugaja. S tisto »Vando« sem se pošteno prenaglila, pa moram črtati in menjavati kar strani. Prav mi je, drugikrat ne bodem takó nagla. Par strani pa sem morala zavreči in vendar nisem stroga, če je le možno in če je le kaj nade, da dobim s časoma kaj boljšega, oduševljuje dopisnikinje. Kdaj pošljete Vi zopet kaj? »Brivec«³²⁴ me je menda imel tako le: Mårica je Slovenko brez glave poslala v širni svet tem več je Govekarjevih brk in brade brez nade. Ne vem prav kako je bilo, jaz ga pogledam malokedaj, kar nimam talenta za Witze³²⁵ prav nobenega in tudi Witzem se ne morem smejati. Je že takó: Naše učiteljice so menda

322 Evgen Lampe (1874–1918), slovenski rimskokatoliški duhovnik, pisatelj, urednik in politik.

323 Zum Verzweifeln traurig (nem.): žalostno do obupa.

324 Brivec: satirični časopis, ki je izhajal v Trstu med letoma 1891 in 1902.

325 Witz (nem.): šala.

zdaj radovoljne in bodo že bolje ko uvidejo, da sta dobili dve nelepi in ne bogati kolegini v povesti – moža! Ona pesnica iz zelene Štajerske ni Strnadova? Poslala mi je nekaj pesmic. Radovedna sem na salonsko knjižaro in na Vašo povest v Knezovi knjižici. Kritiko seveda preuzamem. Aškerčevo pismo uporabim pri priliki. Ne morem dalje, ostanite zdravi, veseli in srečni pa ne pozabite vedno udane Vam

Màrica

Göstl, Vidic, Nikol. Slav. so mi pisali z Dunaja.

✉ 13

📅 12. 2. 1897

12. II. 97.

Ljubeznivi gospod Govékar!

V naglici samo toliko, da sem prejela v tem hipu Matičine knjige (lažem, pred ½ ure), pa da sem se hlastno, strastno lotila takoj Vaše povesti. Prečitala sem že 4 poglavja in jako, jako me zanima povest. Predno čitam dalje, moram Vam čestitati takoj prav iz srca in veseli me, da bodem morala in upam tudi mogla za 5. št. spisati oceno. Jezik Vaš je pa naravnost diven.

Poznate me in menda ste že tudi spoznali, da sem odkritosrčna in ko ne morem hvaliti – molčim. Zato mi pa morate verjeti, ako vam pravim, da sem do sedaj entuzjaznena za Vašo povest. Ah, tiskar, tu imam komaj prvo korekturo, sedaj pa na delo!

Čestitam in zopet čestitam in Vas prav lepo pozdravljam!

Udana

Màrica

12. II. 97.

✉ 14

📅 1. 6. 1897

1. VI. 97.

Velecenjeni g. Govekar!

Res ne vem, kdo je pisal zadnji: Vi ali jaz. Dolgo je že, kar ne pišem nikamor, ker mi je bilo zopet nekaj slabo.

Uf, komaj čakam, da mine leto in da na vsak način ostavim uredništvo. Ko bi bila samo urednica in ko bi imela malo tršo kožo, že, že tako pa

mi je res nehvaležen ta posel. Žal mi bode le, ako bi moral vsled tega prenehati list, kajti dási slaba vendar še take urednice ni, vsaj zdaj ne, tu le. Glejte, naključje je, da ste Vi prvi, kateremu govorim o tem ni to zato, ker sem si baš prej odločno dejala, da moram prestat.

Ali ste videli kako mi rodoljubka očita strankarstvo? Meni?

Če bi se hotela spuščati v polemiko in podrobnosti bila bi povedala, da je baš tam osebnost.

Lepa je ta: Zato ker ste Govekar, zato ker ste spisali »V krvi«, zato ker ste »najhujši« realist, naj pobivamo tudi »Ljubezen in rodoljublje«, naj pobivamo vse, kar pride od Vas. Res, to se more dogajati le v Slovencih! Tega dela v Matici ne smemo soditi po tem, da je spisal Govekar to je oni, nad katerim se spodtikajo ampak soditi delo samo, kakor bi bil spisal x beliebiger.³²⁶ Ako meni bi ne bilo ugajalo, bi ne bila hvalila, če bi bila že taka prijatelj! –

V četrtek sem iskala Bežka v Gorici, a bil je v Ljubljani. Poslal mi je namreč par črtic – ena je prav slaba, no, sedaj imam tudi jaz gradiiva dovolj, ali ste videli, kako sem naredila za daljšo povest? Oh, kako sem zadovoljna, da se je nisem lotila v teh razmerah!

G. Göstla imam prav rada, on je tako uljuden in priden, da sem mu res hvaležna.

Povejte mi, prosim! Imate li tudi Vi – od kar urejujete list – toliko dopisovanja? In ako neham dopisovati, nehajo dopošiljatve, nastane suša. To je, jako neprijetno izgubljati s pismi toliko ljubega časa.

Menim, da vi morate biti z mano prav zadovoljni, ker sem Vas slušala gledé povesti; dási ne pišem tudi za druge liste, vsaj zdaj ne. Zadnjič sem se malo razgovorila gledé Levca pač mu niste pravili? Jezi me, da sem pokazala, da me kaj tazega jezi – pa kaj pomaga zvoniti po toči?

Cotičev spis bode baš prav za počitnice, ker je že prirejen in glejte – dasi ostane v Slovenki nebroj pomot – korektura mi slabi oči in stavci so slabi – vendar Vaš jezik mi ugaja v sedanjih pis. najbolj, jaz postavljam – a sem tudi že prej postavljala – glagole kakor Vi. Samo, ako bi hotela vsak spis popravljati, to bi bilo strašno, morala bi vse prepisati. Nekateri pa

³²⁶ Beliebiger (nem.): poljubni.

tudi izrecno nočejo n. pr. Göstl prosi, da ostane nespremenjeno, dási mi slog prav za prav ni po volji, zdi se mi, da je trši.

Priporočite me g. soprogi, a Vi sprejmite srčne pozdrave udane

Márice

1. VI. 97.

✉ 15

📅 9. 7. 1897

9. VII. 97.

Velecenjeni gospod Govekar!

Vi ste menda o moji bolezni mislili hujše nego je bilo v resnici. Res, moj prozaični želodec se mi je bil skazil in že sem se bala, da bi se morala hraniti sè samim mlekom, kar bi bilo na škodo meni in mojim povestim kaj ne?³²⁷ No, hvala Bogu, ozdravela sem, za mojo bolezen je pa res znal vsak s katerim občujem posredno ali neposredno, ker se ... no, ker se rada malo »pocartam« in imam rada, da me prijatelji pomilujejo.

Koló pa ni krivo, ker se do sedaj nisem vozila še mnogo. Svoj prvi izlet na biciklu sem hotela napisati za Narod pa oh ta grozna vročina, v kateri bi se samo lenarilo! Tudi nekaj družega iz Trsta sem nameravala poslati Vam ali zopet – ta vročina.

Ali izlet bi bil imeniten popis, povem Vam in napišem ga morda v Savinjski dolini.

Veseli me, da je g. Karla P.³²⁸ napravila tako dober utis na Vas. Imela je izvestno prav dober dan, govoriti pa zna res fino. Vaše nagovarjanje naj bi pisala za Zvon ostane menda brezuspešno, ker ona ve, da je boljša govornica nego pisateljica in to sem ji večkrat povedala tudi jaz. Ko dobimo vse ženske volilno pravo, bode ona prva naša poslanka v državni zbor in ne bojim se, da bi kdaj napravila fiasco z govorom, ker ima zato poseben dar. Ona stanuje v naši hiši in večkrat »rečeva katero modro« kedar se namreč meni zljubi in nimam lune.³²⁹ V nekem listu sem Vam je omenila že prej, dási ne z imenom.

327 Marica Nadlišek namiguje na Govekarjev zapis o Pavlini Pajk v *Edinosti* 1896: »Običajno toži, da jo boli želodec in da uživa že leto dnij samo mleko in vodo. (Zlobni realist Govekar, ki je mimogrede tudi medicinec, mi je o neki priliki zatrjeval z vso resnobo, da kažejo gospejini spisi sploh, da se živi njihova mati že od nekdaj le z – mlekom in z – vodo, ter dostavil: »Mi, ki se živimo ob mesu in vinu, pišemo seveda – drugače!«.)

328 Karla Ponikvar (1864–1924), tržaška kulturna in narodna delavka.

329 Marica Nadlišek uporabi italijanski rek »avere la luna storta«, ki pomeni, da je oseba slabo razpoložena.

Sedaj pa k literarnemu shodu! Kdo Vam je rekel, da sem mislila Dolenca? Ni res; pač pa nekoga družega in Göstl bi Vam morda znal povedati, ker sem mu o dotičnem pisala nekdanj.

Ustno Vam že povem in tudi še mnogo mnogo družega in če bi bila tudi res mislila Dolenca bilo bi ponekod opravičeno, ali ne? Sicer ste se pa ta pot prenaglili, o čemur Vam lahko dokažem. Göstl je res dejal A je D-ov Sprachrohr³³⁰ pa ne o Dolencu.

Ali Vam je moja »Pod streho« res ugajala? Ko sem prišla po prejšnjih št. Zvonovih enkrat po stopnicah, prašala me je Ponikvarjeva: O, Roza, kam greš? In res sama ne vedé in nehoté vlila sem v Rozo svoj značaj, svoj resnični temperament, svoje misli, kri moja, zdi se mi, da se ji pretaka po žilah. Samo dogodki niso moji – ona pa vsa in o poslednji št. sem se sama čudila – sebi.

Glaser³³¹ mi je večkrat tožil o svojih zadevah, no, branil se je res in to mora reči vsak – prav smešno osobito, ker je navajal nekatere stvari, katere naj bi bil pridržal zase. – Strasten kolesar je postal, ni čuda, z dirjanjem se dela veter in veter odnese in ohladi marsikatero neprijetnost. Ako Vam končno še povem, da mi je silno laskala Vaša opazka, da imamo samo eno Márico, odgovorila sem menda povsem točno na Vaše ljubeznivo pismo.

Kako je Vaša Vida? Moja mi je danes poslala dve človekoljubni pesmi, ena pride v prih. št.

Pozdravite mi lepó g. soprogo, Vam pa kličem: na skoro svidanje in na dolg pogovor!

Màrica

9. VII. 97.

PS. Ga Ponikvarjeva Vas prav lepo pozdravlja.

330 Sprachrohr (nem.): trobilo.

331 Karol Glaser (1845-1913) je bil literarni zgodovinar, napisal je tudi biografije znanih pesnikov, pisateljev, znanstvenikov idr. (Jurija Cafa, Johanna Schmidta, Davorina Trstenjaka, Božidarja Raiča, Simona Gregorčiča, Tarasa Ševčenka), ki jih je objavjal v takratnem časopisju.

PISMI KRISTINI ŠULER
IN ANTONU MEDVEDU

Ms I 432 (2, 1897)

✉ 1

📅 11. 10. 1897

11. 10. 1897

Velecenjena in ljuba gospodična!

Hvala, srčno hvala Vam in odličnemu našemu pesniku g. A Medvedu za lepe lepe pesmice! Kako Vaju zavidam, da morete bivati v tako divnem kraju ali o prihodnjih počitkih, ako Bog da, tedaj upam, da izpijemo kapljico na zdravje – naše tam v Bohinji. Tu-le sta mi poslala zopet dva mladeniča svoje pesmi; Erženovih³³² menda ne bode³³³ treba zavreči vseh, oh, od onega družega³³⁴ pa niti ne pošljem, kar sama obsodim v koš,³³⁵ potem ko sem se morala taki poeziji (?) iz srca smejati.

Da sta mi zdrava oba in kakor doslej naklonjena naši ubogi »Slovenki!«

Bog vaju

živi!

Màrica

No, pa smejita se še Vidva – evo vama mrtvaškega odra – groznega!³³⁶

✉ 2

📅 18. 10. 1897

📍 IZ GORICE
NA DUNAJ

18. 10. 1897

Ljuba naša Kristina in divni naš pesnik – kritik!

Hvala lepa, ljubeznivost g. Medveda me spravlja kar v zadrego, tako originalne, tako lepe so poslane štiri pesmice! Jaz bi najrajši kar vse štiri uporabila takoj, tako mi ugajajo in nič ne mislim na – jutri.

Mojo pesem ste pa zavrgli! Ah, smešno! Marica II je bila pri meni teden dni; ko je nekega dne nekaj iskala tu le v škatlji najde eno. »In vendar nedolžne so tvoje oči!« Smejala se mi je iz srca, ker sem ji pravila, da sem pesem kovala ves teden, a da nisem nič skovala, ker sem sama vedela, da ni za nič. In kako sem se potila pri kovanju, Bog moj! No vzela mi jo je, prepisala in pripisala Marico II in prisilila me, da Vam jo pošljem z drugimi vred. Usoda moje uboge nesrečnice me ni skrbela čisto nič pa me tudi ni ganila, ko sem zvedela, da je – zavržena.

Obečam, da tacega greha ne storim nikdar več.

³³² Viktor Eržen (1857–1881), slovenski prevajalec.

³³³ Bode: bo.

³³⁴ Družega: drugega.

³³⁵ Obsodim v koš (star.): ugotavljam, da je primerno za v koš.

³³⁶ Pripis ob levem robu.

Kakor vem iz dopisnice imata tam gori vedno kaj družbe, hvala za pozdrave iz bohinjske Save. Pač bi hotela priti tudi jaz na dolg, dolg pomenek in meni se celo zdi, da bi se ujemali v nazorih, dasi mi je g. Medved nekda ni bil naklonjen, kaj ne g. Medved?

Z najpristrčnejšimi pozdravi sem Vama vedno iskreno udana

Màrica

N. B.³³⁷ Pesem o nedolžnih očeh je bila starega datuma, zdaj pač ne utegnem, da bi kovala ves teden!

337 N. B. (lat.): nota bene, ne pozabi.

No Bohinjeki - Biétrici
dne 9/7. 1897

Univerzitetna knjižnica
Ljubljana
2. 7. 93

Velecenjena gospodična!

Posiljam Vam zopet nekaj
pesmic od g. Antona
Medveda; pošljajte mi
vsake list "Slovenka" in
prilozite prihodnji številki
vse že leto izdane.
Varočnino bode sam
doposlal. Prosim priobči-
te pesmico "Nor gore!"
ako je godna. Namesto
"Gorsko palico & veseljem"
naj se glasi:
Gorsko palico vesela
V roke primem spet!
Z vel spoštovanjem
Vam preudana
Kristina Schuller

KRISTINA ŠULER

Kristina Šuler/Schuller se je rodila 17. julija 1866 v Kropi na Gorenjskem v ugledni in premožni fužinarski družini. Njena mati Hedvika Potočnik, s katero je Kristina Šuler govorila slovensko, je prihajala iz premožne kroparske družine, njen oče Benjamin Schuller, na katerega je bila Kristina Šuler zaradi materine zgodnje smrti (pri sedmih letih) zelo navezana, pa je bil lastnik dveh fužinic. Otroštvo je preživela v Kropi, kjer je skupaj z brati obiskovala osnovno šolo. Nato je osem let obiskovala samostansko šolo v Škofji Loki. V tem času je pričela pisati prve pesmi v nemškem jeziku, bratje pa so ji iz šol prinašali knjige v slovenskem jeziku. Kasneje je obiskovala tudi ljubljansko učiteljsko šolo, kjer je leta 1897 maturirala, in navkljub pičlim urom, namenjenim pouku slovenščine, z lastno prizadevnostjo in branjem pridobila toliko znanja, da je pričela pesniti tudi v slovenščini.

Kristina Šuler je med letoma 1889 in 1898 poučevala v Bohinjski Bistrici, kjer sta v tistem času službovala tudi pisatelj Fran Saleški Finžgar in pesnik Anton Medved, ki sta v mentorskih vlogah Kristino Šuler poleg pesnice Vide Jeraj najbolj spodbujala k ustvarjanju poezije. Čeprav je v tistem času morala skrbeti za obubožanega in oslepelega očeta ter za sestro in brata, je v tem obdobju napisala največ lirskih pesmi o naravi, trpkih ter srečnih pesmi o ljubezni in socialno občutljivih pesmi o trpljenju, slovenstvu in nezakonskem materinstvu. Pesmi je objavljala v revijah *Dom in svet*, v *Ljubljanskem zvonu*, *Domačem prijatelju*, *Slovenskem* in *Planinskem Vestniku* ter v reviji

Slovenka, v kateri je od vseh slovenskih pesnic objavila daleč največ pesmi – občasno pod psevdonimom Gorska. Čeprav je Kristina Šuler skupaj z Vido Jeraj med liberalnimi bralci in bralkami navkljub moralističnim kritikam, ki so se nanašale na erotično poezijo, veljala za odlično slovensko pesnico, ji za časa življenja ni uspelo objaviti pesniške zbirke. Njene pesmi so v zbirki z naslovom *Češnja pod mojim oknom* izšle šele leta 2008.

Če bi takratna konservativna družba slovenskim ženskam priznavala več pravic, slovenskim pesnicam pa več veljave, bi Kristina Šuler morda res postala in veljala za največjo slovensko pesnico, kakor je njeno nadarjenost leta 1898 hvalil Anton Medved v pismu Marici Nadlišek. Tega leta je bila namreč premeščena v službovanje na osnovno šolo v Šmartnem pri Ljubljani, od koder so jo zaradi rojstva nezakonskega otroka leta 1901 odpustili, saj je bil za učiteljice predpisan celibat. Istega leta ji je umrl tudi oče in zaradi slabega finančnega položaja ter družbene stigme se je bila prisiljena s trimesečno hčerko Kristo preseliti v manj klerikalno štajersko okolje na Staro Goro pri Sv. Juriju ob Ščavnici. Poučevala je na tamkajšnji osnovni šoli in lokalnim mlajšim ženskam ter materam nudila moralno podporo do leta 1924.

Leta 1929 se je preselila v Ljubljano, kjer si je poslovenila priimek. Pesniško je molčala do pričetka druge svetovne vojne. Ob vzponu fašizma in ob italijanski okupaciji Ljubljane se je kot članica Jugoslovanske ženske zveze priključila Osvobodilni fronti. Kot ena osrednjih in

najstarejših slovenskih aktivistk, okrog katere so se zbirale mlajše članice Jugoslovanske ženske zveze, je s svojo poezijo in osvobodilnimi gesli sodelovala v protestnih akcijah popisovanja ljubljanskih zidov. V medvojnem obdobju je pisala vojne pesmi, ki so po vojni uživale velik sloves, med njimi pesmi o partizanski hčerki Kristi, ki so jo po drugi svetovni vojni zaradi informbirojske obtožbe za dve leti in pol izgnali na Goli otok, od koder se je vrnila bolna. Kristina Šuler je v pozni in revni starosti do leta 1959 skrbela za neozdravljivo bolno hčer. Pet mesecev po Kristini smrti je tudi Kristina Šuler odšla, kot priča njen epitaf, *praznih rok neznano kam*.

Ms 703 (10, 1897–1901)

✉ 1

📅 9. 7. 1897

📍 IZ BOHINJSKE
BISTRICE

Na Bohinjski Bistrici dne 9. 7. 1897

Velecenjena gospodična!

Pošiljam Vam zopet nekaj pesmic od g. Antona Medveda;³³⁸ pošiljajte mu odslej list »Slovenka« in priložite pri zadnji številki vse že letos izdane. – Naročnino bode sam doposlal. Prosim priobčite pesmico »Na gore!« ako je godna. Namesto »Gorsko palico z veseljem« naj se glasi:

Gorsko palico vesela v roke primem spet i. t. d.

Z velespoštovanjem

Vam preudana

Kristina Schullerjeva

✉ 2

📅 2. 8. 1897

📍 IZ BOHINJSKE
BISTRICE
V TRST

Velecenjena gospodična! Vašo dopisnico sem prejela. – G. Medved rad prevzame pesmi za »Slovenko« v pregled. – Pregledane oziroma popravljene pesmi izročil bode vedno meni in jaz Vam bodem tiste odpošiljala. Jaz sem nekoliko zaostala – kaj ne? Ali kaj hočem – ko mi premnogokrat to in ono zagreni vsako veselje do poezije – Morebiti Vam pošljem kmalo kaj – do tlej bodite pozdravljena od Vam preudane

K Schuller

Na Bohinjski Bistrici dne 2./8. 1897

✉ 3

📅 21. 9. 1897

📍 IZ BOHINJSKE
BISTRICE
V TRST

Velecenjena gospodična! Vaše prijazno pismo sem prejela. G. Medved se Vam zahvaljuje za pozdrave in Vam jih vrača istotako³³⁹ tako prisrčno. Pesmi »V zadnjih hipih« nikar ne priobčite, ker jo je g. Medved že prej družbi Mohorjevi poslal – zdaj pa jo po pomoti uvrstil med poslane.

Srčno Vas pozdravlja

Vam preudana Kristina Schuller

Na Bohinjski Bistrici dne 21./9. 1897

³³⁸ Anton Medved je bil poleg Frana Saleškega Finžgarja literarni učitelj Kristine Šuler v Bohinjski Bistrici.

³³⁹ Istotako (zastar.): prav tako.

 4 27. II. 1897

Tedaj v spomlad pa pozdravimo našega Aškerca v Bohinji. – Oj kako se veselim tistega dne! Komaj si bodem upala dihati v njegovi bližini – zrla bodem tiha v njegov obraz – morebiti zavije vendar kaka sapica njegovega duha v moje srce. – Pred nekaj dnevi napravila sem svojo zadnjo gorsko partijo³⁴⁰ in vrnivši se³⁴¹ zopet v dolino – pozdravila sem Vas z ono dopisnico.

Pišite mi kmalo kaj! Veselim se že prihodnje številke in sem radovedna na³⁴² pesmi od »Vide« katerih že toliko pogrešam. Ona me večkrat spravi iz te puhle proze. – Oh včasih sem tako suhoparna – tako neznosno dolgočasna – dočim³⁴³ Vidi iz vsake besede veje tako sveže, veselo življenje!

Z Bogom!

Vam preudana

Kristina

Na B. B.

27. II. 97

 5 26. 2. 1898 IZ BOHINJSKE
BISTRICE

Ljubezniva gospodična Marica!³⁴⁴

Zahvaljujem se vam za prijazno pismo. Pesmi in pozdrave izročila sem g. Medvedu. Tedaj v veliki noči se vidimo. – Ah, pridite, pridite v naš divni bohinjski kotiček – ne bode Vam žal. A jaz se bojim, da Vas o tem prihodu ne bi razočarala – in potem me straši tisti »gorje vam«. – Upajva vendar, da se vse srečno izide – in tedaj bo moja osebnica toli predrzna, da Vas bo prav vroče na srce stisnila. – Veseli me, da naša »Slovenka« tako dobro uspeva. Za Vas, ki še toliko storite za dobro stvar – je to pač najlepše plačilo. Veseli me tudi, da je spis ugajal – tem bolj – ker ste Vi avtoriteta. – Ali naj se še spustim na prozajiško³⁴⁵ polje? – Bojim se, da bi ono ne bilo potem preveč poetiško.³⁴⁶ Tako rada bi veliko, veliko delala za »Slovenko«, a spoznavam, da mi ne dostaje³⁴⁷ močij.

340 Pohod po določenem odseku.

341 Vrnivši se (star.): po vrnitvi.

342 Na: glede.

343 Dočim (star.): medtem ko.

344 Z drugo roko dopisan datum 26. 2. 1898.

345 Prozajiško (star.): prozno.

346 Poetiško (star.): poetično.

347 Mi ne dostaje (star.): nimam dovolj; tudi v nadaljevanju.

Pišem v šoli – sem raztresena – kar ni lepo – če človek pismo piše. – Pišite mi o priložnosti še – in bodite prisrčno

pozdravljena

od vaše preudane

Kristine

Na Boh. Bistrici dne 26./2. 1898.

9. 8. 1898

Iz BOHINJSKE
BISTRICE

Velecenjena, ljuba gospodična!

Kaj ne, moje pesmice so pošle za to pošiljam danes štiri nove rojenčke.³⁴⁸

Upam, da bodo ugajale – Prosim Vas tudi, bodite tako prijazni in naročite pri upravnistvu »Edinosti« list »Slovenka« za: Gospoda Karola Matajca,³⁴⁹ učitelja v Trziču zdaj na počitnicah v Ljubljani, Rečne ulice, št. 8. Pošljejo naj se mu vse v III. četrtletje že izšle številke. Priloženo naročnino Vam izročam v markah. Torej prosim! Dolgo mi že niste pisali. Kako se Vam godi? V počitkih gotovo pridno potujete. Hvala Vam za pozdrav iz Prage. Zadnjič sem bila v Ljubljani pri slovenskem koncertu in zborovanju »Zaveze«. Upala sem, da Vas ob tej priliki vidim – pa Vas ni bilo. Sešla sem se Ganglom,³⁵⁰ Govekarjem, Doksom,³⁵¹ g. Medvedom in dr. slovstveniki. Veselo sem bila iznenadena, ko so vsi mojo pojezijo hvalili – posebno se je navduševal zanjo Govekar. Izrazil se je prav pohvalno o našem listu. Govorila sva veliko o našem slovstvu in njega strujah. Povsem sva se razumela. – Tudi naša Vidica je bila v Ljubljani. Seveda sve bile³⁵² neločljivi. – Z Govekarjem se pa nekam grdo gledata, menda mu preveč imponira³⁵³ s svojo duhovitostjo. –

V zadnjem času je nekaj grajevrednega na Vidi in meni, namreč, da kolesariva. Poniževalno je to za naji – jahati takega pegaza³⁵⁴ – Kaj ne, da ne, gospodična? Drugače sem zdrava – le za pojezijo mi manjka tovariša ali tovarišice. – odkar je odšel g. Medved. – Bojim se, da bi ne začela hirati ta cvetka.

³⁴⁸ Mišljene so nove pesmi.

³⁴⁹ Karol Matajec (1863-1923), slovenski učitelj na Vrhniki in v Trziču.

³⁵⁰ Engelbert Gangl (1873-1950), slovenski pisatelj in pesnik.

³⁵¹ Dragotin Jesenko, psevdonim T. Doksov (1864-1902): pesnik.

³⁵² Sve bile (nar.): sva bili.

³⁵³ Imponira: vzneta občudovanje, spoštovanje zaradi določenih lastnosti; tudi v nadaljevanju.

³⁵⁴ Jahati takega pegaza (eksp.): začeti pesniti.

Pišite mi kaj – ostanite na naši strani, obdržite »Slovenko« v svojem varstvu da bo uspevala – kot je do zdaj.

Prisrčne pozdrave Vam pošilja

Vam preudana

Kristina

Na Boh. Bistrici dne 9. avgusta 1898.

Kristina³⁵⁵

✉ 7

📅 17. 12. 1898

📍 ŠMARTNO POD
ŠMARNO GORO

Ljubezniva gospodičina!³⁵⁶

Hvala vam iskrena za odposlano sliko! Izenadili ste me žnjo prav prijetno. No, zdaj Vas poznam vsaj po sliki. Rada bi Vam tudi jaz poslala svojo novejšo sliko, žal, da ravno zdaj nimam nobene. Bo treba zopet posetiti³⁵⁷ fotografa. Prisrčno se Vam zahvaljujem za Vašo blagohotno zanimanje glede moje sestre.³⁵⁸ Ona je bila kakih 10 dni v zavodu in je potem stopila v službo pri nekej nemški družini, kjer je jako zadovoljna. Naslov njen: A. Salz. Pri gospodu Dachler-ju – via »Pindemonte« št. 2-4.

Tudi moja nekdanja služkinja je dobila dobro službo in obe sta gospej »Skrinjar« iz srca hvaležni. Mislila sem, da mi bo g. Medved tiste pesmi nazaj poslal – a storil je drugače, odposlal jih je naravnost Vam – jaz pa sem čakala, kdaj da mi jih vrne. Tudi dobro. Obljubila sem Vam nekoč, da Vas v decembru obiščem – a ves ta naklep se je izjalovil – ker selitev iz Bohinja vzela mi je več novcev,³⁵⁹ kot je bilo treba. – Čakam torej potrpežljivo onega časa, ko se s »cesarjem«³⁶⁰ zopet pobotava³⁶¹ – in tedaj morem tudi Vas videti. Kar sem tukaj sem že parkrat zašla med naše ljubljanske slovstvenike, pa mi ne ugajajo vsi. – Voščim vam vesele, srečne božične dneve in vse najboljše k novemu letu!

Srčen pozdrav

od Vaše, Vam preudane

³⁵⁵ Zapis imena je dodan s svinčnikom.

³⁵⁶ Gospodičina (star.): gospodična.

³⁵⁷ Posetiti (star.): obiskati; tudi v nadaljevanju.

³⁵⁸ Antonija Šuler

³⁵⁹ Novcev (star.): denarja.

³⁶⁰ S cesarjem (star.): z denarjem.

³⁶¹ Pobotava se (star.): se dogovoriva, pogodiva.

Kristine
Šmartno pod Šmarno goro
17. decembra 1898.

✉ 8

Šmartno 98³⁶²

Velecenjena, ljubezniva gospica!³⁶³

Prisrčna Vam hvala, da ste mojo sestro tako prijazno sprejeli, bila je tako vesela, tako srečna, ko ji je v tujem, nepoznanem mestu prihitela blaga Vaša duša na pomoč. – Verjemite mi, najraje bi bila z njo odpotovala v Trst, da bi vendar enkrat že videla tisto ljubo znanko in vendar neznanko. – Vam je znano, da službujem odslej v Šmartnem pod Šmarno goro. Toži se mi po Bohinjskih gorah, po sneženem Triglavu, po bistri Bistrici, toži se mi po tistih ljubkih Bohinjčkih – katerih sveži obrazki so mi bili v pravo veselje. Toži se mi po vseh onih krajih in koticah kjer sem si tešila to nemirno – nesrečno srce. – Oj to življenje! – Kako se spreminja to bore,³⁶⁴ ničevo življenje! In zdaj sedim tukaj v Šmartnem – blizu mesta. A kaj meni to?! Saj tam je hrup in šum. – Jaz pa želim si odpočiti in umiriti duhá. – Misli so mi tako neizbrane – vse drugo je še v pravem neredu. Počasi se spravim zopet v pravi tir. – Potem pa enkrat oddrdram proti Trstu – da Vidim Vas. –

Nekaj pesmic imam – pošljem Vam jih drugič. Zahvaljujem se Vam in Vas pozdravljam

Vam preudana

Kristina.³⁶⁵

✉ 9

Velecenjena in ljubezniva urednica!

Pošiljam Vam svoji dve pesmici in vrnem oni dve Márice II z opazko g. Medveda. Misli so izbrane, tudi oblika lepa – le stopnic je v nekaterih verzih premalo, a v drugih zopet preveč. Pesmi se morate toliko popraviti, da bodo povsod šesterostopni »jambi«.

³⁶² Pripis s svinčnikom z drugo roko.

³⁶³ Gospica (zastar.): gospodična; tudi v nadaljevanju.

³⁶⁴ Bore (star.): usmiljenja, pomilovanja vredno, ubogo; tudi v nadaljevanju.

³⁶⁵ Pripis na zadnji strani s svinčnikom z drugo roko: Katera sestra? Antonija Šuler, por.

Zahvaljujem se Vam za Vaše prijazne, ljubeznive vrstice! – Kadar dobim pismice od Vas takoj zaplamti v meni navdušenje do zlate poezije z novo močjo. – Vida me je obiskala. Imeli smo se izborni – da, govorili smo kar v verzih.

Celo noč sve³⁶⁶ čuli – govorili o življenju, usodi – in poeziji. Le prehitro so minevale ure najinega snidenja. Upam vendar, da se bodeve z Vido³⁶⁷ kmalo mogle večkrat jedna³⁶⁸ drugo obiskovati in se medsebojno navduševati za našo „Slovenko“. Dobila sem namreč, kakor se govori, učiteljsko službo v Ribnjem blizu Bleda. Slovo bodem dala divnemu Bohinju – od meni tako premiljenih³⁶⁹ goratih krajev se vendar ne bodem ločila.

Pozdravljam Vas, kakor tudi g. Medved prav pristrčno in se vam klanjam. Z najodličnejšim spoštovanjem,

Kristina

NB.³⁷⁰ Oprostite pisavi – hitim zelo – ker imam malo časa še do pošte. – Moje pesmice lahko priobčite obe – do prihodnjic pošljem kaj družega. –

✉ 10

📅 28. I. 1901

📍 IZ KROPE

Velecenjena gospa urednica!

Prosim, priobčite to-le pesem v prihodnje številki Slovenke, ustregli bode te moji želji – ker je moj oče preminil 27. januarja in bi mu rada postavila mal spominek.

Imam za »Slovenko« še nekaj pesmi in nekaj proze, kar Vam pošljem pozneje.

Preudana

Kristina

Kropa 28./I. 1901.

³⁶⁶ Sve (nar.): sva.

³⁶⁷ Mišljena je Vida Jeraj.

³⁶⁸ Jedna (hrv.): ena.

³⁶⁹ Premiljenih (star.): dragih, ljubih.

³⁷⁰ NB. (lat.): nota bene, ne pozabi.

KRISTINA ŠULER

RAZGLEDNICA IVANU CANKARJU

Ms 819 (1911)

✉ 1

📅 13. 4. 1911

📍 Iz Sv. DUHA

13. 4. 1911

Vespoštovani gospod Ivan Cankar,

Hvala za prijazno čestitko! Jaz in drugi želijo, da pridete enkrat k sv.

Duhu³⁷¹ – ako prej ne, pa vsaj ob priliki učiteljskega zborovanja 11. maja.

Moja »frajlca«³⁷² večkrat govori o Vas in pravi, da ste ji jako všeč! Pozdrav!

KSchuller

Pozdravljam Vas prav srčkano! Žal bi mi bilo ako bi pozabili na obljube, na Zupančičeve »Pisanice.« Prosim, pridite nas kaj obiskat. Vam vdana

Krista³⁷³

371 Sv. Duh: cerkev v vasi Stara Gora, kjer je službovala Kristina Šuler.

372 Frajlca (pog., ekspr.): gospodična, najverjetneje je mišljena njena hčerka Krista.

373 Prvi del pisma manjka.

KRISTINA ŠULER

PISMO IVANU LAHU

 Ms I432 (I, 1911)³⁷⁴

 1

 20. 4. 1911

 Iz Sv. DUHA

20. 4. 1911

Dragi prijatelj!

Pošiljam nekaj pesmi. Kako je s stvarjo? Ali si že kaj pregledal?

V naši bližini biva Cankar;³⁷⁵ bili smo parkrat skupaj. – Kako pa ti živiš? Gotovo jako prijetno. Saj je življenje v Ljubljani jako interesantno. – Novega nič. Olga Te je videla – tako drugi Tvoji znanci – a nihče ni s teboj govoril.

Piši kaj! Pozdrav!

Kristina

Sv. Duh, dne 20. 4. 1911

³⁷⁴ Neznana roka je na pismo dopisala, da naj bi bilo to pismo Antonu Medvedu, ki je bil takrat že mrtev. Verjetneje se zdi, da gre za pismo Ivanu Lahu, ki je tedaj urejal načrtovano pesniško zbirko Kristine Šuler.

³⁷⁵ Ivan Cankar je bival pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah od novembra 1910 do aprila 1911 pri Alojzu Kraigherju.

Ms 1451 (1, 1905)

✉ 1

📅 16. 12. 1905

📍 Iz LESC

16. 12. 1905.

Velespoštovani g. urednik!

Upam, da ste prejeli moje pesmi, katere sem Vam odposlala iz Gorenjskega. Danes pa imam neko prošnjo. Od meseca avgusta sem bolna na pljučih – ogromne stroške imam vsled svoje bolezni – in rabim denarja – a posojila si ne rada prosim – in najsi bo od kateregakoli. –

Ako Vam je možno, izposlujte pri uredništvu Zvona, da bi me nagradilo že v naprej za pesmi – katere imam založene za list. Zelo bi Vam bila hvaležna! Težko sem napisala le-te vrstice – a sila kola lomi³⁷⁶ in g. urednik mi blagohotno oprostite – da sem se v prvi vrsti obrnila na Vas. – Pošljem Vam v kratkem zopet več pesmi. – Blagoslovite mi odgovoriti v zaprtem pismu!

Klanjam se Vam z najodličnejšim spoštovanjem

Kristina Schuller

Lesce, 16. 12. 1905.

Ms 1431 (2, 1903)

✉ 1

📅 8. 7. 1903

📍 Iz Sv. DUHA

Velespoštovani gospod urednik!

Pesem »Ob zibeli« Vam pošiljam nekoliko popravljeno – ker sem našla nekaj napak v prvem sestavku.

Klanjam se Vam z –

Najodličnejšim spoštovanjem

Schuller

Sv. Duh, 8. julija 1903

✉ 2

📅 8. 11. 1903

📍 Iz Sv. DUHA

Velespoštovani g. urednik!

Zahvaljujem se Vam za prijazne vrstice! Le odložite moje poezijé za kolikor časa in kadar Vam drago. Veseli me, da sploh morete dobiti prostora v »Slovenki« za moje skromne pesmi. Imam doma nekaj pesmi,

³⁷⁶ Frazem v pomenu: v sili je treba storiti marsikaj, česar sicer ne bi.

a odkrito povem, da se mi zdi vse kar napišem tako pod ničlo, da si ne upam s stvarjo na svetlo. – Seveda za mnenje drugih ne vem. – Vaše priznanje mi bo dalo pogum, da s časom morda ustvarim kaj boljšega. Najraje bi v svojih pesmih slikala socialne razmere – a v tej samoti – ne morem pogledati globlje v tisto žalostno, siromašno življenje ...

Priporočam se Vašej naklonjenosti in ostajam z najodličnejšim spoštovanjem

Vam

Preudana

Kristina

Sv. Duh, 8. novembra 1903.

Vesepoštovani g. urednik!

Pošiljam »ciklus« Vojna in nekatere druge pesmi. Prosim priobčite jih v Zvonu! Ako bi stvari ne bile za list vrnite mi jih, poštnino poravnam.

Z najodličnejšim spoštovanjem

Kristina Schuller

Učiteljica

Sv. Duh, pošta Sv. Jurij ob Ščavnici

KRISTINA ŠULER

PISMO FRANU LEVCU

 Ms 1409 (I, 1897)

 1

 18. 9. 1897

 IZ BOHINJSKE
BISTRICE

18. 9. 1897

Vespoštovani gospod nadzornik!

Prosila sem za drugo učno mesto na Viču in se obračam do Vas, da bi pri okrajnem šolskem svetu za ljubljansko okolico blagohotno podpirali mojo prošnjo. Minilo je že osem let, kar službujem v Bohinji in iskreno želim priti kam drugam, kjer bodem vsled boljših gmotnih razmer lažje podpirala svojega očeta. –

Izrekam še enkrat svojo prošnjo in se priporočam z vespoštovanjem
preudana

Kristina Schuller

Na Bohinjski Bistrici dne 18. septembra 1897

LJUDMILA POLJANEC

Ljudmila Poljanec se je rodila 6. julija 1874 v Brežicah. Njen oče je bil učitelj, ki je umrl pri njenih štirih letih, kar je njeno mater, vdovo s petimi otroki, prisililo, da se je preselila na posestvo na Kapeli pri Radencih. Tam je Ljudmila Poljanec obiskovala ljudsko šolo, kasneje pa je šolanje nadaljevala v dekliški šoli v Radgoni. Po materini volji je nato do devetnajstega leta vodila družinsko gospodinjstvo, nato pa jo je želja po znanju vodila v mariborski samostan šolskih sester, kjer je med letoma 1894 in 1896 obiskovala tamkajšnje učiteljske. Čeprav je hotela postati redovnica, se njena pričakovanja o samostanskem življenju niso izpolnila, zato je samostan po dveh letih zapustila in še dve leti obiskovala državno učiteljsko v Ljubljani, kjer je leta 1898 maturirala. Eno leto je bila pod mentorstvom Frančiška Lampeta, vodje zavoda in urednika revije *Dom in svet*, zaposlena kot učiteljica v ljubljanskem Marijanišču. Lampe je opazil njen talent in objavil njene prve pesmi. Svoja dela je v letih med 1898 in 1905 objavljala v *Domu in svetu* pod psevdonimoma Posavska in Ljudmila, v *Slovenki* pod psevdonimi X, Y, Zagorska in Bogomila, pa tudi v *Slovanu*, *Domačem prijatelju* in *Ljubljanskem zvonu*, za katerega je po letu 1903 pisala šest let.

Ljudmila Poljanec je med letoma 1899 in 1920 poučevala na Kapeli. Kot izredna študentka je leta 1906 na dunajski univerzi poslušala predavanja iz slavistike, germanistike in pedagogike, vendar študija ni končala, ker ji je deželni svet ukinil dopust. V tem obdobju se je družila s Francetom Kidričem, Ivanom Prijateljem,

Ferdom Veselom, Vido Jeraj, Antonom Aškercem in Kristino Šuler in tudi veliko potovala po večjih evropskih mestih, kot so Dunaj, Beograd, Sofija, Pariz, Praga in Salzburg. Izlet v Opatijo, kjer je srečala rusko plemkinjo Sonjo Knoop, je vplival tudi na nastanek pesniške zbirke *Poezije* (1906), ki velja za prvo slovensko literarno delo, v katerem se pojavlja lezbična tematika, potovanje po Istanbulu pa ji je služilo kot navdih za nastanek pesmi v ciklu *Carigradske vizije* (1908).

Leta 1920 je v Mariboru opravila izpit za meščansko šolo in bila nameščena na dekliško-meščanski šoli. Leta 1923 je izdala igro *Pot k domu*, leta 1926 pa štiri mladinske knjižice *Zmeraj radostni veseli*, *Na domačem dvorišču*, *Naše domače živali* in *Knjiga s podobami za mladino*. Leta 1927, ko se je upokojila, a vseeno ostala vključena v kulturno življenje v Mariboru, je izdala igro *Orač na Topoli*, leta 1930 pa igro z naslovom *Mati*. Leta 1942 se je odselila na svoje posestvo na Kapeli, kjer so jo njeni bivši učenci rešili pred deportacijo v Nemčijo. Umrla je leta 1948.

PISMA MARICI NADLIŠEK BARTOL

Ms 703 (3, 1898)

✉ 1

📅 12. 17. 1898

📍 IZ GORICE
NA DUNAJ

Slavno uredništvo!

Jako me zanima Vaš mladi list. Slovenka! – ker najdem v njem dokaj spisov izpod ženskega peresa! Ko berem pesmice vrlih Slovenk se mi nehote poraja misel, – bi li ne mogla tudi jaz vstopiti v njih kolo, – ter ž njimi delovati za dragi slovenski narod! Pošiljam Vam nekaj pesniških prvencev – za poskušnjo! Prvi so, ki jih zaupam poslati v svet!

V prihodnjem listu pričakujem »v listnici uredništva« najmilejše sodbe. Ako Vam bodem mogla kedaj ustreči s kakim delcem bom storila isto vselej z veseljem, s ponosom, – kakoršnega čuti domorodna Slovenka!

Bog i narod!

Bogomila, učit. kand.

v Ljubljani

Prosim, blagovolite v listnici omeniti le: Bg. V Lj.

✉ 2

📅 23. 7. 1898

📍 S KAPELE

Velecenjena gospodična urednica!

Dokaj časa je minilo, odkar Vam nisem poslala ničesar. Slednji čas, pred maturo se nisem bavila s pesništvo, – saj ob napornem delu navadno muze spe!

Sedaj, ko prijetno odpočivam v dragi domovini Vam pošljam zopet nekaj pesmic v prostovoljni presodek. Pri nekojih³⁷⁷ rabim novi podpis, – to pa radi tega, da se odtegnem neprijetnostim, neusmiljenim sodbam ljudij, ker povem Vam, cenjena gospod. urednica, da sem radi one nedolžne pesmi: »Saj jo je vzgojila ljubav« – slišala že marsikatero grenko.

Zagotavljam Vam, da ostanem vedno zvesta sotrudnica Vašemu listu, ter, da si bom prizadevala, ga razširiti med slov. ženstvom.

Ali bi ne dobila lahko vse letošnje zvezke? Rada bi se naročila na Slovenko, pa mi ne kaže poprej, da dobim določeno službo.

Radostne počitnice!

Prisrčne pozdrave

od

³⁷⁷ Nekojih: nekaterih.

Ljudmile Poljanec³⁷⁸

Kapela, dne 23. VII. 98.

NN. Kapela – Bad Radenci, – Štajersko.

✉ 3

📅 27. 7. 1898

📍 Iz LJUBLJANE

Velecenjena gospica urednica!

Ne vem bo li Vam to pismo umestno ali ne, pišem ga vsejedno, nadejajoč se vsaj kratkega odgovora.

Slednji čas sem se seznanila z dičnim našim pesnikom g. Ant. Medvedom. Zaupala sem mu prav odkritosrčno mlado idejo, – morda še nezrelo za javnost. A g. Medved jo je odobril, na celo pohvalil, želeč ji najboljšega uspeha. I sam je blagohotno pripravljen za to, da se ista kolikor toliko uresniči.

Kar nas je mlajših moči, delujočih na leposlovnem polju, delamo vsak za se ... osameli – skrivajoč se pod poklicnim psevdonomimom tako, da se še po imenu drug drugega ne poznamo. – No to nima, Bog si ga vedi, kake veljave za naš narod – ne za nas same sploh. – Treba bi bilo, da bi se nekako seznanili med seboj – ter se tako vspodbujali k vzajemnemu delu. Evo Vam cenjena gospica urednica, misli našega g. pesnika doslovno, kakor jih sam napisal.

»Jeden, vzemimo jaz bi pisal vsem pisateljem in pesnikom svojega spola in umetnikov zasebna kratka pisemca da naj imajo odprte duri in roke za vsakega izmed onih, ki delujejo kot umetniki za svoj rod. Tako bi se seznanili, med seboj poučevali in okrepljali v idejah in nazorih. Vsakdo bi mi seveda moral pisati, da je z mojo mislijo zadovoljen. Te obiske bi si seveda med seboj naznavanjevali, da bi se gotovo namahnili doma. Tako bi vpljivali drug na drugega in se kakor rečeno, dušno in moralno spopolnjevali. Taki zasebni sestanki bi imeli veliko večji pomen, kot pa nameravan a zdaj menda speči »Shod slovenskih pisateljev.«

Če bi bilo to pretežavno, – meni g. Medved – naj bi se vsaj seznanile potem sotrudnice »Slovenke«

Cenjena gospica urednica kaj porečete Vi k temu? Prosim, javite mi o tem svoje mnenje, da lahko poročam dalje g. Medvedu.

³⁷⁸ Nečitljivo mesto.

Prosim javite mi zajedno vsaj kratko, ste li dobili moje zadnje pismo in v njem doposlane pesmi? –

Želeč Vam »Slovenki« in njenim cenjenim »sotrudnicam« srečnega in veselega novega leta sem z pristrčnim pozdravom

vdana

Bogomila

Ljudmila Poljanec

Ljubljana, dne 27. XII. 98

PISMA ANTONU AŠKERCU

Ms 972 (3, 1903)

✉ 1

📅 29. 7. 1903

📍 Z BLEDA

Čislani gospod!

Na oblubo – da Vam poročam kaj z Bleda – pač nisem pozabila, a imela sem precej pisarij in poročil na razne stvari in tako se je pismo zakasnilo. –

Počutim se kar prav dobro, imam prelepo stanovanje na gradu. Družbe ravno nimam pa je tudi ne pogrešam Bled je dovolj lep in slikovit, človeku ni dolg čas samemu, če ima le količkaj fantazije. Vendar bi mi bilo drago, da bi se videli enkrat tu gori, želela bi le, da mi naznanite svoj prihod za randevouz. Onega gospoda prof. Rusa sem videla že večkrat v parku, sploh je tu mnogo Slovanov največ menda Čehov.

Prosim Vas tudi za nekaj knjig (pesmi) srbskih, čeških ali ruskih. V tako poetičnem kraju bi bilo škoda časa porabiti ga za take prozajiske knjige. Knjige, kakor tudi pismo lahko naslovite L. P. karte poste restante³⁷⁹ – ker tako grem vsak dan sama na pošto.

Če ostanete za več časa na Bledu, lahko aranžiramo skupno nekaj izletov v okolico.

Zadnji čas sem urejala svoje pesmi. Kaj poreče založnik?

Mnogo pozdravov z lepega Bleda

vdana

Ljudmila

Bled dne 29. VII. 03

✉ 2

📅 5. 8. 1903

📍 Z BLEDA

Čislani gospod!

Že sem sanjala o lepih izletih v Vašem spremstvu, kar mi dojde ona zalepka, pa v hipu razdere vse moje upe. –

Vam je torej Bled³⁸⁰ Jaz pa se počutim tukaj prav srečna, saj ima Bled sam na sebi mnogo zabave, okolica je naravnost slikovita! Pred nekaj dnevi sem bila na Prešernovem domu v Vrbi prihodnje dni enkrat se peljem v Bohinj in pozneje še na Belopeška jezera. Tako vidite, tudi jaz ne tičim vedno doma na Bledu! Vi imate rajše širje³⁸¹ umevam; Rusija in

³⁷⁹ Označba na pošiljki, ki označuje, da jo naslovnik osebno prevzame na pošti.

³⁸⁰ Nečitljivo mesto.

³⁸¹ Nečitljivo mesto.

Krim in Norvegija i.t.d. Bled ni! A če bi ostali nekaj dni na Bledu, bi že vedeli, kako ubijati čas; saj ste poet in ta se navadno ne dolgočasi. Tudi jaz nimam družbe pa sem Bogu hvaležna za to, človek navadno ni sam, kadar je sam!–

Kar se tiče izdaje pesmi sem že in bom še izbirala. Bamberg³⁸² je baje obljubil za polo 40 kron in izšle bi potem šele ob vel. noči. – Pa pridejo takrat vsi moji mladostni grehi na dan. Bog mi bo dal, a ljudje ne dajo odveze! –

Na Bledu so prav lepe Rusinje in Čehinje. Sploh se čuje tu mnogo slovanskih jezikov, tudi Slovencev je mnogo. –

Če prodam srečno svoje poezije, pa potujem prihodnje leto na Rusko. Prej seveda se še moram naučiti nekoliko jezika!

Kaj pa ruske oz češke knjige, ali ne smem misliti na nje?

Zdravstvujte!

Ljudmila Poljanec

5. VIII. 1903

✉ 3

📅 18. 09. 1903

📍 Z BLEDA

Čislani gospod!

Pošiljam Vam nekaj spominov z Bleda v zameno za razglednici iz Pariza.

Hkrati vas vprašam za dober svet: Ali naj ločim idile in romance od ostalih lirskih pesmi? Vse so ljubavne vsebine, vendar sem jih razdelila: I. Majski večeri, II. Neubrana lira, III. Vele rože in IV. Idile in romance.

Pesmi bo pred tiskom pregledal kakor je rekel g. Bamberg, njegov urednik g. prof. Funtek.³⁸³ Odgovornost za nje prevzamem sama zaljubljene bodo in pa otožne, kakor je bila otožna moje mladost. Izidejo menda o Veliki noči – torej je časa dovolj!

Doma mi je dobro toda zdravniki so mnenja da bi se umaknila ostri zimi na solnčni jug. Najbrž pojdem kam globje v Italijo, v Toskano ali Florenco. – Cela stvar me pač mnogo stane, toda ni druge pomoči. Kal te nesrečne bolezni je v naši rodbini in padlo je že mnogo mladih žrtev.

³⁸² Otomar Bamberg (1848–1934), slovenski tiskar in založnik nemškega rodu.

³⁸³ Anton Funtek (1862–1932), slovenski pisatelj, pesnik in prevajalec.

Imam še mnogo načrtov, treba bo delati, dokler je še čas. Umreti bi bilo
še prezgodaj! V nadi skorajšnjega odgovora Vas pozdravlja

Ljudmila

18. IX. 1903

PISMA LJUDMILI PRUNK

Ms 1906 (16, 1906–1916)

✉ 1

📅 27. 6. 1906

Draga gospa!

Doslej še nisem dobila št. lit. Rundschau,³⁸⁴ poprosila sem Dr. Zbašnika za njo, pa je rekel, da jo je že oddal.

Pri nas je težko biti literat in kritik. – Imamo stranke in v strankah kartele – in v kartelih zopet strančiče. – pa nas je malo, tako malo, in intelligence imamo malo poleg naše tuje vzgoje, zato podpiramo tuje časnike, čitamo v nemških »Alte und neue Welt«³⁸⁵ romane raje, kakor v prevodih Slovenske knjižice ... Zato imamo liste z malo naročniki – tam kruhoborstvo tu enostranost radi književnega predgovora n. p. pri Dom in Svetu. Zato so naše kritike nepopolne in zanamci jih bodo ponekod zelo popravljali ...

Da nas je I. Prijatelj³⁸⁶ pokazal kot take svetu – to je naposled njegova stvar. Bil je ta gospod svoj čas pisatelj (Semen Semenovič)³⁸⁷ pesnik – in čisto nazadno se je prelevil v kritika! Pri obojem prvem ni imel sreče – v tretje gre rado! Prižnavamo mu da je mož širokega obzorja, pozna dobro svet in literature, ne le našo malo slovensko – in s tega stališča je nemara tudi sodil našo literaturo, s svetovnega mislim, a je pri tem pozabil na vse tisto, kar sem navedla zgoraj. Zato je menda marsikomu delal krivico! No, to se pozabi saj smo tega vajeni. Da je naklonjen Zupančiču, Zofki, Cankarju, tega je pričakoval vsakdo, kdor pozna mladoslovanski kvartet samo en pesnik, en pisatelj, ena pisateljica, in en kritik! –³⁸⁸

Prosim, ali bi mi Vi lahko priskrbeli dotično št. lit. Rund. – ker me res zanima.

Ako potujem na jug, se bom oglasila ali v Trstu ali v Sežani. – Moje pesmi oceni v Zvonu Dr. Tominšek,³⁸⁹ kakor mi poroča dr. Zbašnik. Veseli me, ako vam nekoji verzi ugajajo, nucamo vsaj nekaj žensk, ki se zanimajo za poezijo!

Pri nas je še mrtvo, mrtvo! Drugi narodi se ponašajo s celimi ženskimi zbirkami ... Pa o tem drugokrat!³⁹⁰

Primate lepe pozdrave od Vaše Ljudm. Poljanec³⁹¹

384 Verjetno je mišljen izvod časopisa *Österreichische Rundschau* s Prijateljevim delom *Die Literatur der Slovenen* iz leta 1905.

385 Nečitljivo mesto.

386 Ivan Prijatelj (1875–1937), slovenski literarni zgodovinar, prevajalec, teoretik in esejist.

387 Semen Semenovič je eden od psevdonimov Ivana Prijatelja. Njegovi drugi psevdonimi so bili: Iv. E. Družnik, Jože Arko in Jeronim Anonim.

388 Ta del pisma se nanaša na delo Ivana Prijatelja *Die Literatur der Slovenen*, ki je izšlo v nemščini v reviji *Österreichische Rundschau* leta 1905.

389 Josip Tominšek (1872–1954), slovenski učitelj in slovenist.

390 Postrani dopisano na levi strani.

391 Dopisano postrani čez celotno vsebino tretje strani pisma.

2. 11. 1906

S KAPELE

Spoštovana gospa Prunkova!

Prejela sem Vaše pismo in Vam odgovarjam danes, ker sem bila baš slednji čas bolehnna v vratu (vnetje sapnika in požiralnika) ter prav malo disponirana za korespondenco! – Vi se počutite dobro v zakonu glejte gospa – to je poezija življenja! – A mi drugi, ki smo daleč od tega in druga življenja iščemo to ... hrepenimo v nekaj tega hrepenenja, nemirnega iskanja, teženja je v pesmih Die Poesie ist eine Entbehrung des Glückes, der Liebe ...³⁹²

Umevam Vas, da želite korespondence; človek išče vedno nekoga, ki mu je nekoliko podoben po duši! Jaz imam obširno korespondenco, tudi zagranično, od katere je odvisno mnogo mojih teženj: Rusija! Tam imam znanca, ki me zalaga z ruskimi poezijami, beletristični revijami ter me navdušuje za učenje ruščine. Zdi se mi, da sem obogatela na duši, ko sem se vsaj nekoliko naučila tega prekrasnega jezika. Zdaj prevajam »Ruske narodne pripovedke« to je prelest narodne poezije, pristna slika ruske duše! Knjige so krasno ilustrovane, kakršnih ni menda v nobeni slovanski književnosti!

Vi mi čestitate k izdaji pesmi, ne vem še, kaj poreče kritika! Nekaj neljubih pogrežkov se mi³⁹³ baš v onih ruskih citatih, tako, da skoro ne upam poslati knjige preko meje. – Krivda je stavčeva. Enega citata sploh nisem dobila v korekturo, drugega sem dobila prepozno.

Vi malo pišete, lepo je od vašega soproga, da vas spodbuja k delu. Meni je tak mož simpatičen, ki ne išče v svoji ženi le zveste, poslušne služkinje, temveč sebi enako družico! Ko bi bili vsi možje taki, bi kmalu ponehala tista ogromna masa neziobraženega ženstva ki posvečuje toaletnim skrbem toliko pozornosti, a pozablja, da je življenje vseeno nekaj višjega, lepšega ...

Onega članka v Öster. Rundschau nisem čitala, upam pa, da ga kmalu dobim v roke. Pač pa sem našla še po naših listih v Slovanu in Domu in svetu toliko odpora ... da me stvar res zanima! Dom in Svet ter Slovenec sta včasih preveč strankarska, to pač ve naposled vsak kdor bere trezno

392 Die Poesie ist eine Entbehrung des Glückes, der Liebe ... (Nem.): Poezija je prikrajšanost za srečo, ljubezen ...

393 Nečitljivo mesto.

pisan članek Dr Ilešiča³⁹⁴ v »Hrv. Kolu«³⁹⁵ – pa zadnji kritiki v Dom in Svetu ter naposled tudi oni članek v jan. št. Slovenca, kjer so si privoščili ti gospodje tudi mene, ne vem, baš zakaj!

Govekar odgovarja v Slovanu ne baš v finem tonu – no tega nismo Slovenci baš vajeni! Istotako odgovarja Cankarju – in svoj čas je baš ta Govekar Cankarja tako povzdigoval! Toda, časi se izpreminjejo ...

V počitnicah odpotujem najbrž v Italijo, to se pravi, če mi ne bo prečrtala računa bolezen! – Mogoče se kaj oglasim v Trstu!

Lepo Vas pozdravlja

vdana

Ljudm. Poljanec

Kapela, dne 12. II. 1906.

✉ 3

📅 02. 7. 1906

Draga gospa!

Prejela sem Vašo pošiljko ter sem prečitala že parkrat ono kritiko.³⁹⁶

Velja tisto, kar sem Vam pisala že prej. I. Prijatelj je vsekako dobro poučen v svetovnih literaturah in zato se ozira na našo malo literaturo od »zgoraj«³⁹⁷ – Da je zelo enostransko – o tem ni dvoma: da je pa naposled tudi on kartelist – to je jasno, kakor beli dan. Kako je vedel čuvati svoje – je razvidno iz tega, da je Zofki Jelovšek³⁹⁸ pripomnil, da piše v štirih jezikih, – Zupančiču je omenil, da je bil v Parizu i. t. d. Vse to so malenkosti – vendar sredstva, sploh dobra sredstva ... Da je naposled prezrl vse pesnike, razen Zupančiča – in žensk sploh ne omenja ne, tudi ni nič posebnega, – nič novega. Veste gospa, Slovencev je malo in ne smejo imeti ne velike literature – sicer je ne prebavijo – in ne mnogo pisateljev – sicer se jim porazgubi slava. Premalo pride na enega ...

394 Fran Ilešič (1871–1942), slovenski literarni zgodovinar in publicist.

395 Fran Ilešič je leta 1905 v zborniku *Hrvatsko kolo* objavil članek z naslovom *Ocrt najnovije slovenske književnosti*.

396 Že omenjeno delo Ivana Prijatelja o slovenski književnosti z naslovom *Literatur der Slovenen*, ki je leta 1905 v nemščini izšlo v reviji *Österreichische Rundschau*.

397 Verjetno gre za navezavo na članek Evgena Lampeta v reviji *Dom in svet*, ki komentira Prijateljevo razpravo o slovenski književnosti v *Österreichische Rundschau*: »Dr. Prijatelj meri slovensko slovstvo jako prezirljivo ,od zgoraj dol', a se ni niti potrudil, da bi bil dobro prečital vse, o čemer piše« (1906: 376).

398 Zofka Kveder, poročena Jelovšek.

Sramotilno je za nas, da je vsakem literatu, ki ni v kartelu, dal nekega pisatelja za posnemanje: Finžgar ima Coloma³⁹⁹ – Jaklič⁴⁰⁰ ki davno ni več sotrudnik Dom in Sveta – pa posnema nemškega Rossegerja⁴⁰¹ – To je sploh slabost naše kritike: Največ pisateljem se očita nesamostalnost!⁴⁰² Tudi mene mučijo kritiki s temi opazkami; saj ste brali Dom in Svet, *Slovana* i. t. d. A najhujše me je zdelal v Vašem listu Dr Robida⁴⁰³ – Tam smo prizadeti vsi pesniki in vse pesnice – razen Zupančiča, Zofke Jelovšekove, Minke Govekarjeve⁴⁰⁴ i. t. d. Jaz sem prepisala vse iz Zupančiča in Ketteja! Kolikor je resnice na teh dokazih – ne vem, ker sam tudi z ničesar ne dokaže. – tudi svoje ženske pesmi sem prepisala od teh dveh! Ne vem kje? Dala bi pač temu gospodu, kakor Dom in Svetu odgovor: Slovenski moderni so se razvili z ruskih poetov in tam sem se učila tudi jaz! Da imam seveda nekaj izrazov besed kakor idol, trnjolica in dr. od Ketteja – to priznavam sama – a te besede sem si morala izposoditi radi rime ... Dom in Svet se v svoji kritiki sploh podbije: Na enem mestu trdi, da nisem moderna, a pozneje pravi, da nimam mnogo samostalnega – Da sem se učila pri raznih Kettejih in Aleksandrovih – Ki sta vendar modernista prve vrste ... torej sem slaba učenka teh dveh, ker nisem moderna. – Sicer pa bi odgovorila tem kritikom tudi drugače: Veliki pesniki, kakor Prešeren so se tudi učili od drugih Prešeren – Petrarka, Schiller – Šekspir Šekspir pa je imel mnogo od Grkov in vendar se tem to ne šteje v greh!

Ali je prinesla že Edinost kako oceno? Radovedna sem – sicer pa Vam odkrito povem, da sem tako topa in hladna poleg teh kritik – da se kar sama sebi čudim. –

Kristina je poleg Robidove kritike izgubila ves pogum – izdati kdaj svoje pesmi! Kdaj pridejo Vaše na vrsto? –

Jaz odpotujem prihodnji teden na,⁴⁰⁵ ter prepotujem najbrž tudi nekaj Gornje Avstrijske. Oglasite se kaj, pa mi kaj pišite – magari celo o naši kritiki. Zanima me!

399 Luis Coloma (1851–1915), španski pisatelj in jezuit.

400 Fran Jaklič (1868–1937), slovenski pripovednik, pisatelj in učitelj.

401 Peter Rosegger (1843–1918), avstrijski pisatelj in pesnik.

402 Nesamostalnost (hrv.): nesamostojnost.

403 Ivan Robida (1871–1941), slovenski psihiater in pisatelj.

404 Minka Govekar (1874–1950), slovenska pisateljica in publicistka.

405 Nečitljivo mesto.

Z lepimi pozdravi!

Vaša

Ljudm. Poljanec

Knjigo Vam vrnem, pregledam še jo skupno s Kristino, ako dovolite!

✉ 4

📅 20. 7. 1906

Draga gospa!

Vaše pismo prejela – zelo me veseli, da se zanimате za kritiko in stvari, ki spadajo v njeno področje.

Povem Vam, da sem popolnoma ravnodušna, naj pišejo kar hočejo. – Slabo za poeta, ki piše le za kritike. Piše lahko najslabše – najame si koga, ki ga hvali in slaven lahko postane čez noč. Dovolite mi en vzgled: mlad pisatelj⁴⁰⁶ – urednik Našega Lista v Kamniku je spisal nekaj črtic z naslovom: Iz življenja – knjigi je pridejal sliko ... Njegov najboljši prijatelj ga je ocenil v Našem Listu tako visoko, – kakor smo vajeni pri nas le o Cankarju ... Dom in Svet se je nekako posmehovalno spomnil knjige – ostali listi niso podnesli ocene ... narod jo je odklonil in od tedaj sovraštvo med uredništvu Naroda in N. Lista ... Zato je dobro, naravnost potrebno, ako ima pisatelj med kritiki kakega prijatelja. –

Kar se tiče poprave Dr. Zbašnika ... V onih pesmih, se mi vidi čudno – no besedi ugibale in dognale je izpremenil le radi čiste rime. Sicer pa ima on pravi križ s poeti: Jaz n. pr. sem mu prepovedala nadaljno priobčevanje pesmi. Imam še tam nekaj slabih stvari kakor n. pr. ona Idila⁴⁰⁷ v predhodnji št. – in te niso več za naše moderne čase ... Poslej pa bom pisala tiho, za se, – in se ne bom vsiljevala v naše leposlovne stačune⁴⁰⁸ kakor imenuje Dr Robida naše belest. liste ... Vsi poeti (tudi poetinje) razen Zupančiča nismo nič, pametno bi bilo, ko bi vsi dali prostor edino Zup. – – Vsi drugi se potepamo kot leposlovna mašila med raznimi eseji, članki i. t. d. Zastonj gospa, ako imate talent, veselje ... vse badavo,⁴⁰⁹ če se Vam tudi posreči kaka lirski pesem, pesem občutja, da ob

⁴⁰⁶ Avtor knjige je Ferdinand Lev Tuma, pravičen naslov knjige je V znamenju življenja (1905).

⁴⁰⁷ Pesem Ljudmile Poljanec *Idila* je izšla v šesti številki *Ljubljanskega zvona* leta 1906.

⁴⁰⁸ Štacuna (pog.): trgovina.

⁴⁰⁹ Badavo (pog.): zaman.

nji zadrhte i druge osame ... v kartelu Vam ni mesta in tudi ne priznanja ...

Dr Zbašnik mi je nekoč pravil o vaših pesmih: »Mirtah« – ker jih je moral izpremeniti radi Vaše odkritosrčnosti! Res je, da se ob taki pesmi spotikajo ljudje – iz zavisti! Imel je pri tem najboljši namen, on je sploh blag človek! – Spominjam se, da je nekoč Valenčič⁴¹⁰ napisal nekaj podobnega – pa so ga njegovi tovariši, visokošolci prvotno zato zasmehovali: – Vidite ako ste jasni, odkriti – ni prav; ako odevate svoje misli s tančico slik in prispodob, tedaj ste megleni, nejasni in prazni ... Tako se očita meni: izvrsten talent za nabožno liriko⁴¹¹ – le prenagel je ... ne pusti, da bi mu dozorele misli – da bi se izkristalizirale, kakor mu to prav galantno pravi tudi Dom in Svet – seveda v rokavicah ... Sploh pa mu je tudi Slovan naklonjen, ker je ta list nekako nad strankami ... Moj kritik v Slovanu je pesnik Vladimir.⁴¹² – Ali se Vam ne zdi, da je včasih malenkosten.

Hvala Vam za podarjeno knjigo!

Lepo Vas pozdravlja

vdana

Ljudmila Poljanec

20. VII. 1906

✉ 5

📅 25. 9. 1906

Draga gospa!

Oprostite poznemu odgovoru, preobložena sem z delom in le s težavo pridem do pisma. –

Vi me vprašujete o potovanji? Da bilo je prekrasno! Doli do Carigrada v prijetni družbi, v lepem času samo precej vroče nam je bilo! Toda to se pozabi v prekrasnem užitku na Zlatem rogu v Carigradu!

Ne vem, kaj naj Vam opisujem? Carigrad – samobsebi precej umazano mesto (posebno turški del/ – a okolica lepa prekrasna! Ali ste slikali kdaj v solnčnem zahodu v Carigradu, ko se v Istanbulu bleste okna in strehe

410 Fran Valenčič (1878–1916), slovenski pesnik.

411 Nad »talent« je zapisano: »Slovim [nečitljivo mesto]«.

412 Vladimir Levstik (1886–1957), pisatelj in prevajalec.

v zlatu? Afa Sofija⁴¹³ – je najlepša mošeja, dasi so druge še dragocenejše! Sploh imajo Turki precej okusa za lepoto najnovejše stavbe v Seraju (t. j. carski grad, vrt) pričajo o tem. Mesto ima sila mnogo dragocenosti, starih grških umotvorov pozneje iz bizantinske dobe. Zelo krasne stvari hrani tudi turški muzej, med drugim sarkofag Aleksandra Velikega. Meni je najbolj ugajal nek grški sarkofag na katerem je izdolbena žena žalujoča za možem v vseh mogočih izrazih! Najlepša je, ko zaplaka kakor vdova. –

Videla sem tudi dervise, tuleče in plesoče! Ako človek gleda in pogleda te ljudi, misli na prvi hip, da ima blaznike pred sabo! Ne vem, da trpi turška vlada, – ki se mi zdi dokaj moderna, – take budalosti ... Marsikaj mi je ugajalo tam doli; no vera, Bog se usmili takih ceremonij!

Bili smo v Aziji – v Skutari tam so neizmerno otožna turška pokopališča. Na pokopališčih pokopljejo poleg kakega paša tudi njegovega konja – nad njim zazidajo kapelo. Ženski grobi se ločijo, od moških v tem, da kamen na grobu nima glave t. j. podstavke s turbanom fesom kakor imajo moški. Sploh imajo Turki ženske za manjvredna bitja, same gredo na sprehod, same se vozijo v kočijah k večjemu jih spremlja Evnuh nikdar mož ali soprog. Nekaj otožno sanjavega leži v njihovih očeh, vidi se jim na prvi pogled, da so sužnje. Med njimi se nahajajo tudi krasotice, rekla bi, da od slovanskega plemena. –

Kako so nas Turki mučili s pasaporti t. j. da so nas nadlegovali za potne liste vsak trenutek – o tem ni da bi govorila. Reveži niso bili večši našega, ne nemškega jezika, ali lahko smo jim navezali, kar smo hoteli – Povsod na postajah so ob vlaku stražili vojaki – sploh smo imeli ves čas na Turškem stražo poleg sebe na železnicah.

V Sofiji – to je bolgarskem glavnem mestu smo se najdelj mudili. Bolgari nas bodo prekosili v kulturi! Mestece je povse moderno, mnogo store Bolgari za izobrazbo ženstva. Ženske imajo kar štiri gimnazije in skoro sram nas je bilo Slovencev ko so nas Bolgari vprašali, koliko ženskih gimnazij imamo ...

V Sofiji je bila tudi razstava jugoslovanskih umetnikov. Ker sem si pred enim mesecem ogledala galerije slik na Dunaju zato ta razstava – izvzemši

413 Hagija Sofija, некоč najpomembnejša mošeja Osmanskega cesarstva, velja za eno najlepših zgradb na svetu. L. Poljanec je uporabila nenavaden zapis Afa.

nekotih prekrasnih Bukovčevih⁴¹⁴ del na me ni naredila posebnega vtisa. Pozna se pa na prvi hip – da je vsa jugoslovanska umetnost še mlada in ima baš radi tega pred sabo krasno perspektivo.

Bolgari literati so me založili s knjigami in sedaj se poleg ruščine vadim bolgarščine. Ta jezik je ruskemu precej podoben, izvzemši končnic, ki so popolnoma druge. –

Želim Vam draga gospa, enkrat videti Carigrad o solnčnem zatonu. Sopotniki, ki so bili že v Italiji v Neaplju – so hvalili Carigrad in Neapelj: No, prihodnje leto, ako Bog da ugodne prilike – pojdem v Italijo. –

Ali kaj pridno pišete?

Primate iskrene pozdrave.

Ljudm. Poljanec

V Trst žal, več ne morem, počitnice so ob koncu. Mogoče pozneje ali spomladi! Potovanje v Carigrad popiše g.⁴¹⁵ v Narodu.⁴¹⁶

✉ 6

📅 14. 3. 1907

Draga gospa!

14. 3. 1907⁴¹⁷

Oprostite, proti svoji volji odgovarjam tak pozno!

Bil je predpust – pa imela sem malo več opravila. Pripravljam se za predavanje o balkanskem potovanju in treba malce študirati, da ne bo preveč suhoparno.

Z Vido sem osebno znana, zelo inteligentna ženska – ali nesrečna v zakonu ... Pomiljujem jo od srca.

Kristinino zbirko uredi ali Finžgar – ali Medved ker je z obema znana. Ne vem pa, kdaj in kje izide.

Aškerčeve Jadranske bisere sem čitala koj po izdaji – pred vsako liriko. A dovolite odkrito – meni vse ne ugaja. Naj ga kritika hvali kakor hoče – nekatere stvari so lepe in vredne gornjega naslova – a nekatere so prisiljene! Aškerc piše prehitro – in ne pusti zoreti idejam in obliki in to je menda njegov največji greh!

⁴¹⁴ Vlaho Bukovac (1855–1922), hrvaški slikar.

⁴¹⁵ Nečitljivo mesto.

⁴¹⁶ Dopisano na koncu pisma.

⁴¹⁷ Datirano glede na žig na ovojnici.

Na Adrijo menda letos ne pridem, ker imam neke daljne načrte v glavi. – Jabolk žal – lani niti za domačo rabo ni bilo – ipak pa me ne dobe več v kupčiji tržaški židi ...

Ali kaj pridno pišete? Jaz sem se zopet opravila s kritiko – in pišem. Nedavno sem poslala nekaj novih pesnitev skladatelju Dr. B. Ipavcu, ki se zanima za moje pesmi. – Uglasbil je nekatere iz zbirke – radovedna sem katere!

Hvala Bogu – letos sem trdnejšega zdravja.

Bila je mila zima.

Želim Vam in vsem Vašim zdravja

sem

Vaša

Ljudmila Poljanec

B. Ako vidite kaj gospo Bartolovo sporočite od mene prav lepe pozdrave!

✉ 7

📅 12. 5. 1907

Hvala, odgovorim skoro! Maj je in nerada sem pri pisalni mizi. Začno se različni športi: »Majka« t. j. plezanje na mlajo – račji lov etc.

Zdravi! Vaša Nataša

✉ 8

📅 22. 5. 1907

Draga gospa!

Oprostite zakasnelemu odgovoru, – no saj veste. – v maju ni časa za korespondenco – tu zunaj!

Vi ne pišete o Cankarju kot govorniku. Cankar govori rad o ljubljanski cukrarni najbrž ga vežejo nanjo prav dragi spomini! Gotovo resnica je, da tiči v tem njegovem navdušenju za nekdanje tovariše v cukrarni tudi del socializma glede naših literatov, ki so izvzemši nekaterih, res pravi trpini! Ko bi jim ljudje, ki imajo vsega v izobilju – vsega dvakrat preveč – naklonili vsaj toliko, da bi reveži ne umirali gladu in pomanjkanja!

Cankar se je oslonil na ta svoj literarni krog – zato njegov govor ni našel pravega mesta!

Prav rada bi slišala govor ital. pesnice Ade Negri, o kateri sem že mnogo slišala. Gospa, vi ste zmožni italjanščine, prevedite nam nekaj njenih del! Jaz se pripravljam na rusko Sapho Lohvickajo,⁴¹⁸ da napišem nekaj o njeni poeziji, oziroma, da prevedem nekaj njenih žensko=značilnih pesmi! Sicer nimamo Slovenke pravega lista za to, ker Sl. gospodinja⁴¹⁹ je vendarle nek kavni list – vendar upam da najdem kak dnevnik ki bo sprejel tako delo. Žal mi leži že par rokopisov – prevodov doma (ruske narodne pripovedke) a to me prav nič ne plaši!

Vi čakate novih pesmi, prav tako! Tudi jaz sem mnenja, da moramo liriki malo prenehati z ljubavnimi pesmimi ker mlajša generacija se vsa poskuša v ljubavnih pesmih. Res je, ljubezen je najbliže nam – pravi predmet lirika za vse čase, – a danes marsikdo izrablja to – in zato nam ljudje tako presneto malo verujejo!

Vi ste imeli tam doli viharne boje v politiki – i pri nas tako. Jaz že štejem dni, da mine ta volilna borba ... Politika in poezija si nista v sorodu, kaj ne? –

Ali se snidete kaj z Marico Bartolovo? Pozdravite jo lepo!

Lepe pozdrave, Vam gospodu soprogu in Vaši srčkani Kseniji!⁴²⁰

Vaša Nataša

20. V. 1907

14. 12. 1907

Draga gospa!

Mislila sem že parkrat pretrgati ta – skoro polletni molk!

Oprostite, menda je moja krivda, da vam nisem odgovorila na razgl. v kateri ste mi omenili, da ste namenjeni na Gorenjsko.

Bila sem sama 14 dni na Gorenjskem: v Bohinju, na Bledu (Dobrava) ter nekaj časa na Koroškem Vrbskem, Millstetskem jezeri i. t. d. Čas mi je potekel urno kakor sploh poteka čas urno v prijetni družbi, v lepih krajih.

418 Marija Mirra Lohvickaja (1869–1905), pesnica, ki so jo imenovali tudi »ruska Sapfo«.

419 Časnik *Slovenska gospodinja* je izhajal med letoma 1905 in 1914, urejala ga je Minka Govekar.

420 Hče Ljudmile Prunk Ksenija, ki se je pozneje uveljavila kot ilustratorica.

Na Bledu sem se seznanila z Vido. Ona menda izda prihodnje leto pesmi pri Schwentnerju,⁴²¹ če se ne motim, jih je uredil Zupančič. Ima nekaj krasnih stvari, posebno nekaj lepih mladinskih pesmi.

Kristina se tudi pripravlja, da pošlje svoje duševno delo v svet! Kdaj pa se predstavite vi našemu občinstvu?

Malo pišem – več študiram. Vedno se mi dozdeva, da sem zgrešila svoj poklic! Za me je res ta svet premajhen! Sploh sem si ustvarila svoj svet in živim v njem tako osamela, nerazumljena od vseh drugih ...

Ko bi ne bila v nekaterih stvareh tako idealna – bila bi morda danes srečna, – v lepem bogatem buduarju⁴²² – bogata, – in nesrečna žena ...

A mislim: Nekaj mojih zlih slutenj se je uresničilo! Nemara se uresniči tudi nekaj onih lepih sanj – o sreči ... Za več ne zahtevam!

Kako se imate vi? Kaj dela Vaša Ksenija? Upam, da je povse ozdravela. Vi se menda počutite dobro!

V prostem času se pečam z ekonomijo, z gospodarstvom. Ob Božiču grem spet v Maribor – menda tudi v Ljubljano.

Poleti? Bog ve kam? Ko bi se lahko odzvala srčnim nagibom, šla bi v svatojo matjuško Rus! Oglasite se kaj! Veselilo me bo, čuti o vas in o vaših vesele vesti!

Pozdravite znance!

Vsem vašim, posebno pa vam

Lepe pozdrave!

Nataša⁴²³

14. XII. 07

✉ 10

📅 24. 3. 1908

Draga gospa!

24. 3. 1908

Vi ste me presenetili z urnim odgovorom in dasi sem Vam nameravala prav hitro odgovoriti – vendar nisem mogla do pisma, ker sem bila pretekli teden radi neke vratne bolezni v postelji. Danes sem za silo dobra

⁴²¹ Lavoslav Schwentner (1865–1952), slovenski založnik.

⁴²² Iz boudoir (fr.): salon.

⁴²³ Na tem mestu se je Ljudmila Poljanec podpisala s psevdonimom in v cirilici.

in zato Vam takoj pišem. Moje predavanje je odloženo za nedoločen čas, najbrž v maju – a predavala bodem ali v Ljutomeru ali v Radencih.

Ker nameravam samo skicirati važnejše stvari in govoriti prosto, brez pismenega sestavljenega govora, zato vam žal ne morem ustreči, da bi vam poslala kasneje govor.

Kar se tiče predavatelja, je menda dobra govornica gospa Govekarjeva v Ljubljani.

V Trstu in tam dol ob morju ste Slovenci sploh delavni in ni menda tistega strašnega separatizma med vami, kakor v Ljubljani. Delavska organizacija je velikega pomena; Slovenci moramo gledati, da si pridobimo mase ljudstva inteligenca se nam itak ne izgubi.

Dr. Ilešiča poznam kot govornika iz vesele družbe v vinogradu Dr. Ploja⁴²⁴ – mož je res rojen govornik.

Aškercu delajo kritiki krivico, tisti ki ga dvigajo nad oblake in oni, ki ga teptajo v blato. Moje mnenje je, da piše prehitro, meneč se na ta način maščevati nad nasprotniki. Da Vam ne ugajajo nekatere strani, je umevno samo obsebi, lirikú je epik suhoparen a obratno smo vsi liriki Aškercu monotoni, dolgočasno kakor se je nekoč izrazil napram meni. Rad ima svoj lastni okus in zato tega niti ne zamerim. –

Dolina Šentflorjanska⁴²⁵ je bila pri nas sprejeta po nekod z navdušenjem, ponekod neprijazno. Cankar resnično sovraži rodoljube in tako in tako dalje – ali ima v nečem prav. Za kaj ni dobil C. tajništva pri Sl. Matici, imel bi⁴²⁶ stalne plače, obenem bi se lahko popolnoma posvetil pisateljevanju, sedaj mora pesniti za ljubi kruh. Delal bi lože mirno in počasi – ne bilo bi mu treba iskati v nemških predavanjih na Dunaju zaslužka. In to mesto je v dobil nek zaslužen rodoljub, urednik in posestnik v Ljubljani. In vendar je Cankar – preje, nego kdo drug – zaslužil to mesto. Vidite – tu rodoljubje ni umestno!

424 Miroslav Ploj (1864-1944): politik in pravnik.

425 Drama Ivana Cankarja *Pohujšanje v dolini šentflorjanski*, ki so jo prvič igrali leta 1907, v knjižni obliki pa je pri založniku Ladoslavu Schwentnerju izšla leta 1908.

426 Nečitljivo mesto.

Zato je nedavno na Trubarjevi slavnosti na Dunaju ožigosil prav⁴²⁷ naše rodoljube, ki snujejo odbore in se pogovarjajo o delu – a ne delajo. Ima prav!

Radi kritike bodite brez skrbi – mene ne užali nihče več. Poznam predobro razmere: literarni prijatelji se med seboj hvalijo a ~~h~~udstvo razumnik⁴²⁸ bere molče in sodi sam ... Spominjam Vas na Prijateljevo študijo v lit. Rundschau; pustimo pesnike in pojdemo med pisatelje: vredno se nam zdi prištevati Regalijeve⁴²⁹ Reliefe⁴³⁰ med važnejše pogovore na slov. literarnem polju – Meška, ki je napisal vendar nekaj dobrega in ima kot pisatelj ime tudi v Čehih in Madžarih – sploh ne omenja med pisatelji. Čudno se mi je zdelo, ko sem iz ust Vide čula tako uničujočo sodbo o njem: »Meško sploh ni umetnik!« Ne vem, kaj naj velja potem o nas drugih ...

Bodite zdrava Vi in vsi Vaši!

Ljudmila Poljanec

✉ 11

📅 25. 5. 1908

Draga gospa!

Bodite mirni; pišite dalje ne delajte si nobenih skrbi radi založbe! Najkrajša pot je potem subskribencije, kakor je izdal Spindler⁴³¹ svoje pesmi⁴³² ali pa poskusite pri Hribarju⁴³³ v Ljubljani in sicer komisijskim potom, on vam natisne knjigo, da papir in zato se mu iz prodanih knjig, okroglo št. 200 izvodov plačajo stroške. Ostalo ostane Vam za honorar. – Sicer ni baš prijetno to v Slovencih. Regali je poskusil na ta način, pa je bil nezadovoljen. Narod. založba – kaj pa – nima denarja za pesnike; katoliška založba pa lahko zalaga dela Silvana, Medveda i. t. d. So pač oni vse bolj podjetni, kakor naši ...

Šventner sam mi je rekel, da se res pesmi prodajajo slabo. Aleksandrova ima še več ko polovico, dasi je preteklo že mnogo časa od izdaje one knjige. Vidine pesmi ima za izdajo prirejene: pa mora isto tako čakati

427 Nečitljivo mesto.

428 Nadpisano.

429 Josip Regali (1880–1960), pisatelj in literarni kritik.

430 Delo Josipa Regalija z naslovom *Reliefi* je izšlo pri založniku Dragotinu Hribarju leta 1905.

431 Vekoslav Špindler (1881–1966), politik, kulturni delavec, pesnik, časnikar.

432 Verjetno je mišljena pesniška zbirka *Zapihal je jug*, ki je izšla leta 1904.

433 Dragotin Hribar (1862–1935), časnikar, založnik, tiskar.

celo leto! Nemara še prej izidejo Zupančičeve. Tako vidite je res grozen križ z našimi literarnimi razmerami.

Za zdaj imamo precej dela. Sredi maja sem govorila o Balkanu, zdaj me čaka novo delo: Nekaj pravil za žensko vzgojo. Imam si naročiti nekaj modernih ženskih listov – pa pojde! Za počitnice pa se še nisem nikamor odločila. Rada bi šla v Švico, na Rusko in ne vem, kam še vse ... V Trst najbrž ne pridem, ker se bojim vročine tam doli.

Marica in Kristina menda ne nameravata v kratkem izdajati svojih pesmi – Nemara pozneje enkrat. Sl. Gospodinja je reklamni list za kavine surogate – poznam ta list, res se mi zdi da ne doseza Slovenke. Pozna se mu, da ni samostojno glasilo. –

Slovenski sam. ženski list se bo težko vzdržal. Nemara nam tudi tukaj katoliška stranka preskoči pot ... Govorilo se je že o takem listu, celo meni se je namignilo, če bi hotela biti sotrudnica. –

Imam pač zdaj neke druge načrte v glavi ... no pa – »počakajmo da dozore« ...

Za zdaj sem zopet dobra, ne vem kako dolgo. Čudno je to, da mi zdravnik strogo zapoveduje varovati se prehlada, dasi ni baje stvar nevarna ...

Sicer pa me je potolažil, da mi ostane pljučni katar vse življenje, – a da lahko doživim z njim še stara leta ...

Zdaj delamo majniške izlete, večkrat za zabavo no jaz ne ljubim velike družbe –

Prav lepo Vas pozdravlja

Vaša

Ljudmila Poljanec

25. V. 08

✉ 12

Draga gospa!

Dobro! Ako izdate pesmi, glejte, da Vam jih dobro honorirajo. Človek malo laži pozabi ono zbadanje in žaljenje nekaterih naših kritikov – ako si lahko za duševno delo in duševni trud zopet privoščiti nekaj duševnega užitka!

Meni je plačal Schwentner za sedem pol 300 kron – malo. Bamberg mi je obljubil mnogo več – pa mi je Funtek preprečil celo stvar ...

Nikakor pa Vam ne bi nasvetovala izdati knjige v lastni založbi ali pa na račun. Plačajo se Vam komaj tiskovni stroški. Vendar Vam toplo priporočam, da daste knjigo, to se pravi rokopis kakemu veččaku v pregled! Moje je pregledal Aškerc, dasi mi ni mnogo nasvetoval, vendar sem izpustila nekaj stvari, ki so bile drugim pesmim samo na poti! Pesnik sam ne opazi vseh hib – a kritično oko jih takoj izsledi marsikje je ena sama beseda, ena sama misel – da vsa pesem je zgrešena! Meni je žal, da še nisem bolje izbirala; 20% pesmi bi lahko zamenjala z boljšimi – in z večjim zadovoljstvom bi lahko danes zrla na svojega prvenca! Vi ste znani z Dr. Merharjem;⁴³⁴ on je dober kritik, menda sam nekoliko poet!

V Trst žal ne morem! Celo za Ljubljano mi bo komaj preostalo nekaj dni ... V Gradcu je namreč dobro gledališče, seveda nemško; mene neizmerno vleče v opero!

Radi kritike si ne belite glave; saj smo vajeni danes tako uničujočih in tako povzdigujoč kritik, da se ne ogrejemo ni za ene, ne za druge! »Kdor moder je, ta sam presodi vestno – le tepce vodijo nazori drugih!« –

V indski drami »Šakuntala«.⁴³⁵

Pred prazniki imate izredno mnogo opravil. Pišite čim prej po praznikih ter mi poročajte o svojih nadaljnjih korakih.

Mene je Kristina naprosila, da ji malce uredim zbirko, izbirala bo sama.

Vida menda priobči samo novejša pesmi, pravila je, da izpusti vse one iz Slovenke. Menda sem vam že poročala, da bo uredil knjigo Župančič.

Torej pogumno naprej!

Vsega dobrega vam želi in vas lepo pozdravlja

Ljudmila Poljanec

434 Ivan Merhar (1874–1915), slovenski etnolog, filolog in literarni kritik.

435 Drama *Šakuntala* indijskega avtorja Kalidase, ki je živel okoli leta 400.

✉ 13

📅 10. 11. 1908

📍 Z DUNAJA
V TRST

Draga gospa!

Oprostite – a imam mnogo dela in tako moram krčiti korespondenco.

Vpisana sem na filoz. fakulteti na univerzi.⁴³⁶ Poslušam za zdaj psihologijo, filozofijo in nemško literaturo. Tema zanimiva, krasna predavanja.

Gmotno doslej nisem na slabem, kasneje imam obljubljen lepo instrukcijo. Življenje tu gori je krasno, a človek ne more vsega videti baš radi velike draginje. Cene v gledališčih so neizmerno visoke. Za zdaj imam enoletni štud. dopust, a suplentko⁴³⁷ plačujem sama. Naznanila bom pa podaljšat ta rok – ker me res vesele študije. Kam potem, – ne vem, a vsekako sem na cilju že zdaj ko sem došla zopet h knjigi!

Z lepimi pozdravi!

Ljudm. Poljanec

✉ 14

📅 5. 2. 1909

📍 IZ OPATIJE

Čislana gospica!

Danes šele odgovarjam na Vaše cenjeno pismo. Slabo, deževno vreme me je zaprlo v sobo, kjer v samoti premišljujem svojo prognanstvo v lepi Opatiji. Družbe namreč nimam nobene tako sama sem vedno s svojimi mislimi.

Najbrž ostanem tukaj še ves februar, počutim se prav dobro in imam nade, da do dobrega okrevam.

Z izdajo pesmi še hočem počakati. Bamberg mi je sicer obljubil založiti jih, da izidejo do Velike noči, toda prof. Funtek ni preveč naklonjen mojim verzom, češ, premalo gladki in premalo opiljeni so! A jaz se bojim, da imam itak preveč gladke verze! Dr. Zbašnik sam mi svetuje naj jih nikar preveč ne popravljam ker s tem izgube pesmi mnogo na radostni svežosti! Sicer pa se še jim ne mudi v svet, da tudi pesemcam treba časa!

Zupančiča sem si naročila, seveda ga pridno prebiram. Mnogo lepih stvari ima, a spomnite se, gospodična, za nekaj let bodo Zupančiča drugače sodili! Jaz bridko obžalujem, da je naša slov. kritika tako neodkritosrčna! Berite kritiko tako Sil. Sardenkovih poezij v Dom in

⁴³⁶ Ljudmila Poljanec je med letoma 1908 in 1911 študirala na dunajski univerzi, študij pa je prekinila zaradi ukinitve dopusta.

⁴³⁷ Suplent/-ka: nekdanj profesor/-ica pripravnik/-ca.

Svetu pa v Slovanu! Kako se trudi dr. Lampe v svoji oceni (preveč je naš i. t. d.) svojega somišljenika, stanovskega tovariša e. t. c. z lepimi besedami dvigniti na višino, kamor ga ne bo nikdar dvignila njegova muza?! In berite zopet, kako ironično piše o njegovi nežnosti I. Cankar!

V Slovencih je težko biti literat, posebno pa poet! Kalvarija in Sinaj hkrati!

Veselilo me bo, da se še kaj oglasite!

Lepe pozdrave!

Vaša Ljudmila

Dne, 5. II. 1909

✉ 15

📅 16. 2. 1909

📍 Z DUNAJA

Draga gospa!

Tako neizmerno hitro mine čas, zdi se mi, da sem šele nekaj tednov na Dunaju pa sem že mesece – In do pisanje ne pridem, dela imam dovolj, po predavanju sem v biblioteki, zvečer navadno utrujena in odtod tako dolg molk. –

Za prihodnji mesec se pripravljam za kolokvije iz treh predmetov – torej bo še vse krajši čas, kakor zdaj. V počitnicah (semestralnih) nameravam ostati tu, da spoznam do dobrega dunajsko življenje.

Ogledala sem si parkrat dvorno gledališče, opero i. dr. To je nekaj krasnega ob nedeljah pa se nahajam ob prekrasnih zborih v dvorni kapeli pri maši. Sicer pa nudi Dunaj toliko umetniškega užitka, da je človek navezan kar na izbero. –

Seznanila sem se nedavno s Cankarjem in govorila sem z Vido! Ona nekako boleha po smrti sinka – ljubljenca.

Tudi nekaj drugih dunajskih Slovencev sem spoznala –

Nekaj ur na teden preučujem neko Nemko, soprogo Slovenca – v slovenščini. Tako vidite ... imam res ure štete ...

Upam, da ste zdrava!

Pozdravite mi gospo Bartolovo!

I Vam najlepše pozdrave od

Наташа⁴³⁸

16. 11. 09

Moj naslov:

VIII Wickenburggasse 4. II. G⁴³⁹

✉ 16

📅 18. 1. 1909

📍 Z DUNAJA
v TRST

Draga gospa! Oprostite, da nisem točna! Kakor vidite – se mi je izpolnila ona goreča želja, katero sem Vam tolikokrat naznanila med vrstami. Vpišem se kot izredna slušateljica na univerzi sem na pedagogiji. Moj naslov Wien IX. Georg – Sieglgasse 4.

Pozdravljam Vas in g. soproga

Vaša Nataša

⁴³⁸ Hаташа (cir.): Nataša.

⁴³⁹ Pripisano na levi strani zadnje strani pisma.

Ms III 3 (I, 1899)

✉ 1

📅 28. 2. 1899

Velecenjena gospica urednica!

Nemalo sem se začudila, videč v zadnji »Slovenki« vaš psevdonim »Z« – ki naj bi bil identičen z urednico! Vsa čast, da ste prevzeli težavno uredniško breme na krepke rame! A zakaj je gospica Marica odstopila – tega še sedaj ne umévam, morda se mi s časoma zjasni v glavi – zakaj! – A mislim si pač – vsaka stvar ima svoj pomen in vzrok takisto tudi ta!

Gospica M. je častno reševala dano, a ne prosto vsprejeto nalogo, ustvarila nam je list, pomogla mu na noge, a sedaj ga okrepljenega izročila drugim rokam! Da ji gre za to zaslužena čast in hvaležnost od našega – zavednega ženstva – je umevno samo ob sebi!

Da ni g. Marica žela zaslužene hvale od njenih rojakinj – ko so jo nekatere naravnost obsojale kot pretirano emancipiranko – to je krivda časa – napredku ženskemu osobito sovražnega!

Kadar se razjasni ta mrak, – ko nastopi doba zlate prosvete – bodo i sedaj se dremajoče Slovenke spoznavale v njej duhovito, po blagih vzorih hrepenečo ženo – kakoršnih daj Bog slovenskemu narodu prav mnogo!

Pa do tedaj še je dolgo, dolgo! –

Vam velecenjena gospica urednica, sem napisala te vrstice prav preprosto – od srca!

Sedaj pa še javim nekaj družega – prav tako od srca, vprašam namreč prav preprosto, kaj delajo drobne pesmi moje, koje sem že dvakrat poslala »SL« – pa še doslej o njih ni bilo glásu! –

Želela bi velecenjena gospica, da mi vsaj kratko odgovorili pismeno! Vedela bi namreč rada, ali naj jih pošljem več ali pa! –

Srčno vas pozdravlja s slovenskim »Živela«

udana

Ljudmila Poljanec

učit. v Marijanišču

PISMA FRANU ZBAŠNIKU

Ms 236 (57, 1902–1909)

✉ 1

📅 18. 12. 1902

Čislani g. urednik!

Evo odgovora na Vaše prijazno pismo! Izbirajte izmed poslanih pesmi, ostale pa mi prilično⁴⁴⁰ vrnite. V uredništvo Zvon-a utegne biti poleg zadnje doposlane pesmi: Ciganke še nekaj drobnih lirskih pesmi, ki so pa neznatne in nevredne tiska. Največ mi jih je Aškerc na mojo željo vrnil.

Obljubljam Vam drage volje, biti v bodoče sotrudnica Zvonova, kateremu garantuje Vaše ime lepo bodočnost!

Vstrajajte in zdravstvujte!

udana

18. XII. 02.

Ljudmila Poljanec

✉ 2

📅 20. 4. 1903

Čislani g. urednik!

Pošiljam zopet nekaj malega za Vaš list.

Kakor povzemam iz vaših vrstic ima Zvon mnogo sotrudnikov med slov. ak. dijaštvom. To je prav lepo, samo da bi ostali ti gospodje tudi izven študijskih let delovali na literarnem oz. pesniškem polju, to je kočljivo vprašanje. Poznam jih mnogo, ki so bili dijaki navdušeni za poezijo – a pozneje jih je to navdušenje popolnoma minilo.

Uverjena sem pa, da razpolagate s tolikim pesniškim gradivom, da lahko vsaki čas izbirate. To je jedino pravo, izbirčnost v redakciji je dobro znamenje. Zato se ne morete preveč ozirati na kočljive odnošaje⁴⁴¹ nekaterih pevcev, ker bi sicer trpel zaradi tega list, uverjena⁴⁴² sem, da mi tega ne zamerite.

Vsak pesnik rad vidi, da se sprejmejo in natisnejo njegovi proizvodi. V tem mu je izražena indirektna pohvala, priznanje, katero je narvečji navdih mu za nova dela. A da bi pesnik prosil deloma za to, da bi neprejel za pesmi honorar zdi se mi veliko poezije – velika degradacija.

440 Prilično oz. vprilično (zastar.): ob priliki; tudi v nadaljevanju.

441 Odnošaje (star.): odnose.

442 Uverjena (zastar.): prepričana.

Jaz ljubim najbitno navado, zato sem napisala te besede. Nimam tukaj nikogar, da bi se lahko pomenila ž njim o umetnosti, poeziji, zato mi je draga vsaka beseda, ki mi dojde⁴⁴³ iz daljnih krajev od izkušenega literata. Poslane pesmi objavite, če mogoče v ciklu, – pa ne zahtevam tega, če katera ni zrela za javnost, prosto jo izpusite. Narobne pesmi mi vprilično vrnite! Želeč listu najboljših delavcev in Vam najlepših uspehov

vam udana

20. IV. 1903

Ljudmila Poljanec

✉ 3

📅 8. 5. 1903

Čislani g. urednik!

Pišem Vam, a Vam ne pošiljam pesmi. Zakaj ne? Ker ste strašno počasni v objavi mojih novejših stvari.

Rada bi vedela, ali greste k časnikarskemu sestanku v Volovsko – Da toliko lepih pozdravov bi dala za Opatijo, ko bi vedela, da biva zdaj nekdo tam, ki je bil pred letom. Jaz sama bi šla tja dol, pa ne morem.

Kaj pa misli Narod s svojo literarno polemiko cepiti naše itak razdvojene duhove, da nam zmanjša delo? Aškercu se godi krivica, njegov nastop je bil zaslužil drugačen odgovor. Toda danes se ravna po kritiki po Cankarju. Ako hočeš komu škodovati, osmeši ga, da zardi do ušes in – utihne. Slovenci nimamo ravno literatov na izbiri, ni jih torej treba pobijati s kolom.

Tu in tam zasledim v naši literaturi kako črtico, da me v srcu uveseli. Slovan je imel zadnjič notico o izdaji slov. poetov v Matici. Dobra misel, ko bi se uvaževala. Saj so slov. poetje na najslabšem, vsak se boji izdati delo kakega pesnika. Ni čuda torej, da peša naraščaj, marsikdo raje odloži pero, kakor da bi pisal le za skromne razmere v naših mesečnikih in tisti ubogi honorar.

Jaz se precej dobro počutim in včasih sem celo tako dobre volje – da mislim na fanta, le pri najboljši volji, ne poznam nikogar, da bi bil moj. Tu gori samevam brez vsake družbe. Usoda.

Lepo vas pozdravlja

udana

8. V. 1903

Ljudmila Poljanec

⁴⁴³ Dojde (hrv.): bo prišla.

✉ 4

📅 12. 5. 1903

📍 IZ GORICE
NA DUNAJ

Čislani g. urednik!

Vsled neprijetnih skrbi slednjega časa Vam nisem odgovorila radi naslova onih pesmi. Imenujte jih Lirske pesmi ali Lirski molakordi. Mislim, da bo slednji naslov najbolj prijal njih vsebini.

Proze imam še nekoliko pri rokah, pa se še ne upam ž njo prav v svet. Pošiljam Vam jo, saj mi jo lahko vrnete, če še ni zrela za javnost.

Zadnji čas, začnši od Vel. noči boleham ter imam trimesečni dopust. Zdravniki mi nasvetujejo premembo zraka: ali na gore ali ob morju. Bati se mi je tuberkuloze! Izgledam jako dobro, krepka sem, kakor po navadi in to me tolaži. Muči me le kašelj in ta se zdi zdravnikom sumljiv!

Ako pojdem na jug, se oglasim mimogrede v Ljubljani!

Ostanite zdravi!

udana

12. V. 03

Ljudmila

✉ 5

📅 4. 8. 1903

📍 Z BLEDA

Čislani gospod urednik!

Prejela Vašo razglednico, hvala lepa za trud in prijazno besedo pri Bambergu.

Danes sem pregledala še enkrat vse pesmi. Videla sem, da bo treba tuintam še marsikaj predrugačiti; ponajveč bo jih treba drugače razvrstiti nego so doslej. Torej mi je prav ljubo, da se ne tiskajo takoj, imam vsaj še časa za nje.

Sploh, kar se tiče izdaje, imam včasih več, včasih manj veselja za to kočljivo početje.

Utegne me sicer ravno izdaja precej navdušiti še k večji ljubezni do pesništva – ali pa mi utegne tudi izbiti pero iz rok! Slov. kritika je danes jako izbirčna. Slabo znamenje bi bilo sicer, da bi se poetje in pisatelji bali kritika, – to je ravno znamenje nezrelosti, – a kaj, ko je dandanes ogromna večina čitateljev⁴⁴⁴ tako navezana na recenzijo! In potem še tisti neupravičeni predsodki glede pisateljev i.t.d. Toda tolažimo se z mislijo, da mlajša generacija ne bo tako ozkosrčna kakor so nekateri starejši čitatelji!

444 Čitatelj (star.): bralec; tudi v nadaljevanju.

Na Bledu se imam prav dobro, družbe ravno nimam, pa je tudi ne pogrešam! Človek ni sam, kadar je sam!

Lepe pozdrave od

udane Ljudmile

Bled, dne 4. VIII. 1903

Ostanem še tukaj do 23. t. m.

✉ 6

📅 3. 4. 1903

📍 S KAPELE

Čislani gospod urednik!

Malo nehvaležno je, da na Vaše zadnje pismo tako pozno odgovarjam. No, na Bledu mi je naglo potekel čas in po selitvi sem zopet odlašala, tako se je pismo precej zakasnilo.

Bodite uverjeni, čislani g. urednik, da sem Vam za Vaše prizadevanje pri zal. g. Brambergu zelo hvaležna ter sem tudi jako zadovoljna ž njim. Mimogrede sem se naglasila pri njem, obljubil mi je za polo tiskanih 20K, nenatisnjenih 50K, kakor Mešku. Z Vašo pogodbo sem bila bolj zadovoljna, ko mi je povprečno obljubljenih 40K, ni namreč lahko ločiti natisnjenih pesmi od nenatisnjenih, da bi ne trpela pri tem enotnost in zveza. Tačas pa se bomo že umeli⁴⁴⁵ glede honorarja.

Časa imam še dovolj do konca leta, da jih še parkrat dobro pregledam in razvrstim. Mislim, da jih pred tiskom dobi še prof. Funtek v roke!

Doma se radujem lepega časa in zdravja, katerega želi i Vam obilo udana

Kapela dne 3. IV. 1903

Ljudmila

✉ 7

📅 9. 12. 1903

Čislani gospod!

9. 12. 1903

Evo Vam nekaj verzov za novo leto! Prvi dve pesmi sta iz zbirke, ki sem jo bila pred nekaj tedni odposlala g. prof. Funtku! Upam, da bodo našle te pesmi vsaj nekaj milosti v njegovih očeh! Odgovora še nimam!

Zdrava še nisem do cela, zdravnik mi nasvetuje čez zimo na jug! V ta namen bi mi pač honorar za izdane verze dobro prišel.

⁴⁴⁵ Umeli (star.): razumeli.

Najbrž pridem še ta mesec v Ljubljano in takrat se pogovorimo več ustmeno!

Zdravi!

✉ 8

📅 13. 12. 1903

📍 Iz VOLOSKE
v LJUBLJANO

Življenje tu je prekrasno, ko bi imel človek obilo denarja. Počutim se prav dobro.

Vesel božič,

23. XII. 1903

Poljanec

Voloska št. 70

✉ 9

📅 7. I. 1904

📍 Iz VOLOSKE

Čislani g. urednik!

O mojem rokopisu, vsaj o njegovi usodi ni duha ne sluha. Mislim, da se bo cela stvar zavlekla za vedno, jaz ga namreč ne nameravam preveč popravljati – Ker baš sedaj Slovenci nismo preveč ozkosrčni glede oblike, in prav je tako!

Pisala sem g. Funtku, naj mi vrne manuskript, bodi li njegova kritika taka ali taka! Bambergu še doslej nisem pisala, ker ima pri celi stvari prof. Funtek glavno besedo. Slabe pač pesmi bi izpustila, popravila bi le, kar se da brez škode popraviti – a našega štajerskega narečja ne morem in nočem popravljati! Da imamo Štajerci v nekaterih besedah čisto drug naglas nego Kranjci, je itak znano, mislim, da to ni literaturi v škodo!

Prebrala sem kritiko v Dom in Svetu o naših novih pesn. publikacijah! Da se namenoma piše o Sardenku in Zupančiču jako subjektivno, naravnost strankarsko, je prav jasno razbrati iz vsake vrstice.

Tu na Rivieri se imam dobro! Družbe nimam (kakršne bi želela) in druge ne iščem! Največ sem sama s svojimi mislimi! O lepem vremenu sem največ v Opatiji, kamor vodi pokraj morja krasna pot! Tujcev ni ravno veliko; prihodnje tedne se prične sezija!⁴⁴⁶

V Gradcu so mi podaljšali dopust do 1. maja t. l. Zato ostanem tukaj 6 do 8 tednov, dokončno bo tudi pri nas znova malo prijaznejše.

446 Sezija (star.): sezona.

Da mi vreme pričara popolnega zdravja in leka – za bolno srce! Toda uslednje je težko, skoro nemogoče!

Želeč Vam zdravja Vas pozdravlja

udana

Voloska 7. I. 04

Ljudmila

✉ 10

📅 18. I. 1904

📍 Iz VOLOSKE

Čislani g. urednik!

Vaša ideja glede izdaje mojih pesmi ni napačna, mislila sem že opetovalno⁴⁴⁷ sama na to, toda določenega ne morem ukreniti ničesar, ker prav nič ne vem, kaj misli g. prof. Funtek o celi stvari. Dasi sem ga opetovalno opomnila, naj mi vrne moj manuskript, še do danes ni odgovoril, ne ničesar odposlal.

Pisala sem mu, da nameravam, kolikor je možno, malo popravljati!

Povem Vam pa, da imam do izdaje pesmij sama že prav malo veselja, ker je to v nas Slovencih literatura pravi križev pot! Drugod se talente vzpodbuja – no v nas Slovencih je drugače, prav je govoril pred nekaj leti dr. Lampe, seveda po nazorih svoje stranke. Slovenec, čim manjši je njegova literatura, tem rajši jo ima. In za to ohranitev male literature skrbe prav lepo merodajni faktorji, predvsem pa čitajoče občinstvo, ki prebira raje vse kaj drugega, kakor pa slovensko knjigo. In zato je marsikateri – ki bi utegnil sčasoma lepo napredovati – dal samo nehvaležno pero iz rok! –

Kar se tiče izdaje poezij, – bi pač res zdaj želela, da izidejo, ker bi mi honorar omogočil nadaljno bivanje todi, da se mi dodobra okrepi zdravje! In mislim, da bi mi to življenje v Opatiji ne ostalo brez utiskov na nova dela!

Iskrena hvala Vam za skrb in dobro voljo, ki jo imate za me!

Lepo Vas pozdravlja

udana

Voloska, 18. I. 1904

Ljudmila

⁴⁴⁷ Opetovalno: pogosto; tudi v nadaljevanju.

✉ 11

📅 25. I. 1904

📍 IZ VOLOSKE
V LJUBLJANO

Čislani gospod urednik!

Prosim, poizvejte Vi, kako je z manuskriptom, pa mi javite, od prof. Funtka ne izvem ničesar!

Pozdrave!

Ljud. Poljanec

Voloska broj 70

25. I. 1904

✉ 12

📅 4. 2. 1904

📍 IZ VOLOSKE
V LJUBLJANO

Čislani gospod!

Prejela obvestilo – hvala! Rokopis zahtevam nazaj da ne bom več silila v javnost! Honorar bi itak ne zalegel mnogo. – tako bi ohranila pa vsaj mirno vest in dobro voljo! In to je tudi nekaj vredno!

Pozdrave.

Lj. Poljanec

Prof. Ilešiča še nisem videla.

✉ 13

📅 9. 2. 1904

IZ OPATIJE
V LJUBLJANO

Čislani gospod!

Včeraj prejela pismo od Bamb. – v katerem mi naznanja, da mi založi pesmi, le boljše in še te dobro korigirane. Prvo je bilo itak vedno moja parola – a s popravo ne vem kake bodo. Kar pojde zlepa – brez škode – bodem poskusila – a preveč popravljati se mi zdi škoda verzov ter časa. Saj danes nismo v pesmi več tako ozkosrčni glede ritma in v tem, da bi moralo biti vse tako pedantovsko omejeno in gladko.Počutim se prav dobro – ter navzlic bridki izkušnji – slep je, kdor se s petjem ukvarja.⁴⁴⁸ – pojem in⁴⁴⁹

Zdravi!

Ljudmila

9. II. 1904

448 Verz iz pesmi Glosa Franceta Prešerna.

449 Nečitljivo mesto.

✉ 14

📅 24. 2. 1904

📍 Iz VOLOSKE

Čislani g. urednik!

Prejela sem rokopis od g. Bamberga. Prof. Funtek ga je strašno pozaznamoval in to celo nekoje⁴⁵⁰ verze, ki so bili natiskovani v Zvonu. Zadnjih verzov niti pregledal ni; mislim, da je najbolje, da obdržim pesmi ter jih niti ne popravljam, ker bi jim ne bilo na korist. V tem smislu bom tudi pisala g. Bambergu ter za zdaj opustila misel na izdajo pesmi.

Na Gorupa sem pač že mislila, toda Bogve, bi li ne bila to nova Križeva pot? Seveda bi mi honorar baš sedaj dobro služil. Slovenci pa so vajeni izdajati dela mlajših poetov šele po njih smrti – nekako iz pietete, tako vsaj se je godilo Aleksandrovu in skoraj nič boljše tudi Ketteju!

Prošli teden sem bila za nekaj dni doma, pa sem se morala vrniti, ker mi je bil zrak preoster. V Opatiji se dobro počutim, dasi nimam nobene družbe: mnogo šetam poleg morja. Precej berem, in po malem tudi pišem. Pišem, navzlic temu, da mi korektorji črtajo verze, kakor:

Ne vprašaj po pesmih	Ljubezen mladostna
od kod so mi vzete?	tem pesmim je mati,
Ne misli – saj niso	očeta pa tebe
nezakonsko dete.	smem imenovati.

Ne vem, kaj naj popravim v tej pesmi?

Sploh se mi zdi Funtek strašno ozkosrčen, ne bi pričakovala take pedantnosti od izkušenega in zrelega literata kakor je on. Tu mora biti vse gladko umerjeno in rimano, a naš štajerski naglas, katerega sem ponekod rabila, nima nobene vrednosti v njegovih očeh. In to ni prav!

Čas je, da bi Slovenci enkrat vzljubili poezijo radi poezije same, a ne radi rim in ritma! Do takrat daj bog naši domovini dosti poetov!

Lepe pozdrave!

udana

Voloska 24. II. 1904

Ljudmila

⁴⁵⁰ Nekoje (hrv.): nekatere.

✉ 15

📅 26. 2. 1904

📍 S KAPELE

Čislani gospod urednik!

Čitala sem, da je razpisano v Ljubljani na dekliški šoli mesto učiteljice. Jaz bi se potegovala za to mesto, da bi vedela, da ne čaka nanj katera prava učiteljica, ki bode tam potem def. nameščena.

Prosim Vas torej, poizvedite nekoliko o tej stvari, jaz ukrenem potem potrebne korake – morebiti bo mi bila sreča mila! Svojčas sva se že itak menila o tem; življenje na deželi je sicer dosti ugodno, toda ne navdušuje ravno človeka k delu, monotonost življenja preide naposled človeku v meso in kri. Moja kvalifikacija od Dreflaka me sicer ne bo priporočila, bila sem preveč radikalna in narodna, zato imam baje tudi v obnašanju nezadostno, prva učiteljica na Štajerskem, ki se lahko ponaša s tako lepim redom. Tako mi je rekel nadzornik sam!

Sicer pa me itako pozna g. nadzornik Levec in mislim, da bi njemu in merodajnim faktorjem ne bilo težko pojasniti cele stvari.

Doma se mi zdi – po prihodu iz Opatije vse mrtvo in prazno. Sicer se pa dobro počutim. Prihodnje bodem poskusila zopet v šoli.

Pričakujoč odgovora Vas lepo pozdravljam,

udana

Kapela, dne 26. II. 1904

Ljudmila Poljanec

V zadnji pesmi, Nove pesmi, sem pisala besedo agaje napačno, biti bi moralo aloje.

✉ 16

📅 16. 3. 1904

Čislani gospod urednik!

Čakala sem z odgovorom, da bi Vam imela poročati kaj veselega in ugodnega o pesmih, toda nimam sreče!

Bamberg mi je s pismom od dne 1. marca t. l. da bo do božiča časa na razpolago, da do dobrega pregledam in popravim rokopis. Po Vašem nasvetu vzpodbujena sem šla k Gorupu, toda nisem govorila ž njim, a po posredovanju gospe in žensk sem zvedela: Er wird sich an der Sache nicht beteiligen.⁴⁵¹

451 Nem: V zadevi ne bo sodeloval.

To je bila zadnja pot, poslej bom smatrala izdajo pesmi kot nekaj absolutno nepotrebne in nemogočega.

Edino veselje, ki ga imam poleg tega trnjevega pota, mi je zavest, da sem precej okrevala. V zdravju je moč, človek gre lahko zavednih korakov dalje, četudi ga ovirajo razne neprilike.

V Opatiji je sedaj polno tujcev, – življenje prekrasno, seve neizrečeno drago. Toda jaz imam, kakor ponavadi, prav udobno življenje, primerno za Opatijo in sezono prav po ceni!

Velikega tedna se vračam. Grede se oglasim v Ljubljani.

Do tedaj zdravi!

16. III. 1904

Ljud. Poljanec

✉ 17

📅 9. 6. 1904

📍 S KAPELE

Čislani gospod urednik!

Pozno odgovarjam na Vaše pismo, a sredi maja sem resno zbolela, bila dalj časa v postelji, to je vzrok mojega molka.

Ne vem pravzaprav, kaj bi storila! Zdravniki mi odsvetujejo naporno delo v šoli, a pri meni ne gre le za dvoje službenih let, da bi dobila začasno pokojnino 800 kron. Tako pa dobim le odpravnino (v slučaju, da sem nesposobna poučevati nad dvema mesecema), in potem si bo treba iskati drugje kruha. Seveda, če je človek zdrav, si lahko pomore z dobro voljo in energijo, – a bolan človek? –

Poskusila bodem, dokler pojde, dobro!

Zakaj ne objavite mojih pesmi? Nekateri verzi menda niso slabi. Vse pa ni nikoli zlato zrnje!

Pošiljam vam obljubljeno sliko, ki pa zdaj nekoliko laže. Jaz sem zelo shujšala. – Prosim za revanžo!⁴⁵²

Hvala Vam za trud – slutila sem, da se mi želja po ljub. šoli ne bo uresničila. Vajena sem!

Lepe pozdrave

Lj. Poljanec

⁴⁵² Revanšo: povračilo.

Kapela, dne 9. VI. 1904

Prosim, napišite mi prilično naslov Dr. Iv. Prijatelja v Moskvi. Vprašala bi ga rada nekaj o ženskih učiliščih na Ruskem.

✉ 18

📅 10. 8. 1904

📍 S KAPELE

Čislani gospod urednik!

Pozno Vam odgovarjam, navzlic svoji volji sem se tako zakasnila.

Javljam Vam, da sem precej bolje nego spomladi. Poučevala sem 3 mesece, zdaj imam vsaj upanje za dopust, ako bi ga potrebovala. Morebiti ga ne bo treba!

Radi oslovskega kašlja imamo šolo zaprto za 6 tednov. – Krasne počitnice, ko bi imel človek na razpolago sredstev, šel bi kam daleč v svet. Najraje bi šla na Rusko, tja v Moskvo! Zopet nov idejal, moj nezvesti ljubimec je pozabljen! A ljubiti moramo, sicer mi umerje duša in greh je, živeti brez idejalov na svetu!

Ko sem nekoliko revidirala svoje verze, našla nisem nikjer onih pesmi, ki sem jih napisala za Rusinjo baroneso Sonjo Knoop.⁴⁵³ Jako drago bi mi bilo, da bi dali dotične pesmi skoro v list, ako jih sploh nameravate natisniti, – ako ne, pa mi jih pošljite, da jih prepišem.

Včasih me zopet napada skušnjava, da bi izdala pesmi. Ko bi bil prof. Funtek malo bolj naklonjen moji Muzi!

Ali imate Vi pri rokah ruske moderne pesnike? Prosim, posodite mi jih, rada bi jih preštudirala. Poprosila sem že lani Aškercu za nje, pa mi ni nič odgovoril. Ali je Aškerc v Ljubljani? Jaz si ga mislim kje daleč na potovanju.

Vas tudi najbrž najde to pismo kje na Koroškem?! Doslej nisem mnogo pesnila, zaobljubila sem si slovesno, da ničesar ne napišem več v času bolezni. Potem pesnik nima zdravih pesmi!

Želeč Vam obilo zdravja in razvedrila na počitku, čaka odgovore udana

Kapela, dne 10. VIII. 1904

Ljud. Poljanec

453 Sonja Knoop (Sophie von Knopp) (1858-1895), baronica nemškega rodu, rojena v Moskvi.

✉ 19

📅 14. 14. 1904

Čislani gospod! Vedela bi rada, ali se je odkril oni ciklus ali ne! Jaz sama, kakor sem že rekla, ne bi imela rada ponatisa! Blagovolite mi v tem smislu odgovoriti.

Imam nekaj novih strani, pa še čakam ž njimi!

Z lepimi pozdravi!

udana

Ljudm. Poljanec

✉ 20

📅 28. 10. 1904

📍 S KAPELE
V LJUBLJANO

Čislani gospod!

Na Vaše prijazno povabilo v sodelništvu Jugoslovanskega almanaha odgovarjam v naglici toliko: Mislim, da bo prav malo slovenskih, posebno mlajših literatov objavilo v Jug. almanahu, mi drugod tiskamo stvari. Jaz sama bi ne bila rada objavljala ponatisov. Ako se oglasé tudi drugi s ponatise – no, potem naj bo; sicer pa hočem še enkrat dobro pregledati svoje stvari, mislim, da najdem kaj primernege.

Ako mi lahko zagotovite, da so se odločili za odtis i drugi, tedaj lahko preskrbite odtis za moj naslov v jul. št. t. l., ki se mi zdi med vsemi najdovršenejši. Samo v pesmi Sonji naj se v prvi kitici namesto agaje piše aloje in v drugi kitici pa deva vilinske postave: deva vilinskega stasa, ker je beseda postava dobesedno prevedena iz nemške Gestalt. Mislim, da imam zopet nekaj novih ciklov, pa čakam, da se malo preležijo, potem se jim kaže določiti vrednost!

Kolikor bo možno, Vam bodem pač tudi v prihodnje pošiljala verze, no želim si zdravja in nič drugega kot zdravja!

Z lepimi pozdravi

udana

Ljud. Poljanec

28. X. 1904

✉ 21

📅 28. 11. 1904

Čislani gospod urednik!

Na Vašo željo Vam pošiljam nekaj pesmi. Stvari, katerih ne mislite objaviti, mi prilično vrnite. Mislim pa, da že je nekaj verzov sposobnih za natis.

Glede almanaha naj ostane pri starem! Prosim pa, da se popravi oni verz, kakor sem Vam že pisala.

Mnogo novejših pesmi je po mojem mnenju preveč otožnih. – pa kako bi pela veselo? Moje zdravje je prav navidezno, izgledam dobro, a bolezen čutimo, – prehudo čutim in to sama. Nimam ljudi, ki bi me razumeli in tožiti ne maram.

Prav tako se mi godi glede družbe, – o zabavi sploh ni govora. Ljudje so površni in prav vsakdanji, zaglobljeni vsak v svoje skrbi. Za drugega se zavzemajo le v toliko, kolikor jim je v korist.

Dvakrat sem poskušala spraviti pesmi v izdajo, enkrat pri Schwentnerju, drugič ozir. še tretjič pri Bambergu. Oba se izgovarjata, da sta založena s knjigami in izdajami ter je sploh za sedaj nemogoče. Ne vem, ali imam nesrečo ali so moje pesmi tako slabe, ozir. da jim škoduje samo žensko ime. Pri nas Slovencih je vse mogoče.

Zaupam Vam, velečislani gospod urednik, kar bi Vam že davno rada povedala. Mene zelo vleče na Rusko. Ne glede zato, da sem se mimogrede prav nerodno zaljubila – pa upala bi lepše bodočnosti na Ruskem. Marica bi ostala istotako⁴⁵⁴ vse dni svojega življenja vaška učiteljica, da se ni pravočasno odtegnila tej duševni tlaki! Na Slovenskem se inteligentna ženska prezira, nismo še prebujeni in dovzeti za ženska vzgajališča. Kaj pa rečete Vi k temu?

Zvonu bom prihodnje leto sotrudnica, ako mi bodo dovoljevale v to višje moči!

Za zdaj še ostanem v šoli, sicer pa bi bila rada prosta tega težavnega, napornega dela v ljudski šoli. Morebiti si dobim kako privatno službo?

Z lepimi pozdravi

udana

Ljudmila Poljanec

28. XI. 1904

⁴⁵⁴ Istotako (zastar.): prav tako.

✉ 22

📅 07. 1. 1905

Čislani g. urednik!

Hvala Vam za čestitke, tudi jaz Vam želim vse dobro v novem letu!

Meni novo leto ni preveč milo, burja in mraz sta me zadnji teden spravila v posteljo, danes sem zopet po konci. Upam, da se vročina nekoliko ublaži, in potem bo tudi meni bolje.

Načelna stran Zvona je v novem letu lepa in ukusna, brez vsakega pretiravanja, elegantno moderna. Škoda, da ste djali v I. št. to mojo pesem, raje bi imela eno izmed romanc. Pred Madono ali pa zadnjo romanco. Veselim se Tominškovih spisov, on bode s časom drugi Levec. Človek bi ga čital in čital, tako nagovori bralca.

Obvarujte si »Zvon« pred tako kritiko, v kakoršno se spušča zadnji čas Dom in svet. Jaz ne vem, ali ti ljudje ne morejo ali ne marajo čuti o Aškerčevih delih, saj vendar pri nas vsak dijak pozna Aškerčeve zasluge. Rusi in Čehi ga prevajajo in pišejo o njem literarne študije, njegovi rojaki pa mu odrekajo vsako sposobnost iz zgolj strankarskih namenov. Literatura in še posebej poezija bi morala biti varna pred takimi strankarskimi napadi. Sicer bomo Slovenci pokopali sami sebe.

O naših kritikah bi se lahko napisala cela študija. Pa tako delo bi še bolj razburilo duhove.

Ali bi mi nasvetovali, da bi še enkrat vprašala Bamberga radi založbe poezij? Novembra se je izgovarjal, da mu je do božiča nemogoče. Ker je preobložen z drugimi deli, pa ni definitivno odklonil za pozneje.

Želeč Vam obilo zdravja

udana

Ljud. Poljanec

7. I. 05

✉ 23

📅 20. 2. 1905

📍 Iz VOLOSKE

Čislani gospod urednik!

Kakor bi Vam ne imela ničesar poročati iz lepe Opatije. Imela sem začetkoma precej pisarij in skrbij, o lepem vremenu navadno nisem doma, in tako sem se zakasnila. V Opatiji se dobro počutim, stanujem v Penzionu Ernesta, kjer sem prav zadovoljna, ker imam udobno

stanovanje in dobro hrano. V Opatiji je primeroma z lanskim letom malo gostov, posebno manjka Rusov, kar domačini prebridko občutijo. Nekaj je zakrivila temu tudi nenavadno ostra zima, ki je naredila že mnogo škode v nasadih in rastlinjakih.

Schwentnerju sem izročila rokopis, vendar bi ga še vseeno rada malo pregledala. Danes, ko se pri Slovencih tako zelo uvažuje vsaka najmanjša stvar, mora biti človek prevdaren celo pri ločilih. Ali izda še kateri poet pesmi za Vel. Noč. Za Božič so se obetale T. Doksove, pa niso izšle.

Jaz bom še pisala pesmi, upam da mi prinese življenje novega gradiva. Zadnji čas me nadlegujejo za makedonske pesmi neznanega skladatelja, kakor da je oblikotvorjenje kako rokodeljstvo. Pa imamo Slovenci kar makedonske liste!

Neko neznano, čudno hrepenenje me vleče v svet. Šla bi rada nekam daleč, z novimi ideali, za novo srečo. Jaz še nisem našla življenja ...

Mnogo lepih pozdravov

udana

Ljudm. Poljanec

20. II. 05 Voloska

✉ 24

📅 24. 5. 1905

Čislani g. urednik!

Hvala Vam lepa na spomin iz Opatije – bilo mi je jako drago, da sem dobila razglednico baš od onega lepega južnega pota, ki mi je tako drag v spominu.

Da, verjamem, toži se Vam po Opatiji. No v maju mora bi tam dol res krasno. Jaz se prerada spominjam Opatije, človek uživa toliko prerodnega zraka, toliko izprememb. Obžalujem, da Vas ni poljubilo južno sonce s toplimi žarki – božajočimi in dihaajočimi. Spominjam se pomladnih dni tam doli v marcu in aprilu, ko je sijalo to sonce vse drugače, nego pri nas!

Mojega ideala bi ne mogli najti tam doli in Bogve kje je. – Jaz vzljubim včasi koga mimogrede in ga ne zabim nikoli več. Seveda sem v ljubezenskih stvareh sila neokretna, verjemite mi, da ne razumem ničesar o onih čarih s katerimi nekatere ženske tako umetno preberejo moško ljubezen. Meni bi moral nekdo pomagati.

Počutim se dobro, upam, da ni več nevarnosti za moje zdravje. Življenje je tako lepo!

Ko napišem kaj lepega (novega), Vam izvestno pošljem. Za zdaj pa objavljajte stare stvari, saj jih imate še precej!

Zdravstvujte!

udana

24. V. 1905

Ljudm. Poljanec

✉ 25

📅 9. 7. 1905

📍 Iz LJUTOMERA
v LJUBLJANO

Čislani gospod.

Hvala za prijazno skrb.

Sl. M. lahko izročim rokopis, saj je ponajveč pripravljen ozir. se lahko pripravi – Moja skromna želja bi bila, da bi Matica nekoliko upoštevala tudi obliko knjige, ker drobne lirske pesmi v narobni obliki nimajo nobenega efekta. Ali bi trebalo skoro odposlati rokopis? Procenti? Seveda ne izostanejo!

Z lepimi pozdravi!

9. VII. 1905

Ljudmila Poljanec

✉ 26

📅 10. 8. 1905

📍 Iz GORICE
NA DUNAJ

Čislani g. urednik!

Oprostite, da Vam nisem prej odgovorila, a nisem imela kaj obljubljeni – sicer bi se lahko Muza strašno maščevala.

Napisala sem dve pesmi, podobni gazelicam, ter sem izbrala za motiv nesrečno neuslišano ljubezen Prešernovo. Nisem hotela opevati Prešerna kot pevca Slovenk, ker bi bila potem pesem samoljubna zahvala. A poskusila sem poudarjati moment, da ga ljubimo zdaj vse Slovenke, ker ga ni ljubila njegova izvoljenka. Za zdaj še to pesem ne dam tiskat, ker je še premlada. Rada bi se udeležila odkritja, pa žalibog imam še šolo do 15. X. Ko preglejujem rokopis – pesmi imam že mnogo – spoznavam, da je vmes še mnogo nezrelega, nevrednega tiska. Posebno obsojam one tožeče pesmi,

dasi moram priznati, da sem istinito⁴⁵⁵ čutila, kar pojem. O priliki jih Vam pošljem, da jih pregledate ter izločite manjvredne. Več oči več vidi.

Želeč Vam obilo razvedrila v Zeleni Koroški, ter najlepšega uspeha tudi v sept. št. Zvona.

Vas lepo pozdravlja

Ljudm. Poljanec

10. VIII. 05

✉ 27

📅 17. 8. 1905

📍 Iz LJUTOMERA
v DOBRLO VES

Čislani gospod urednik!

V slučaju, da so zadnjič odposlane pesmi slabe, mi jih vrnite da jih še enkrat pregledam. Ako dobite kaj primernejšega in boljšega, seveda nimam nič zoper to, da se moje odloži. Jaz sem zopet na nekakšnem razpotju – nikdar na cilju!

Bodite lepo pozdravljeni

17. VIII. 1905

Harama⁴⁵⁶

✉ 28

📅 4. 9. 1905

📍 S KAPELE V
LJUBLJANO

Čislani gospod urednik!

Prosim pošljite ozir. vrnite mi o priliki one sonete, katerih 3 so natisnjeni v I. št. Z. 1904, to se ve, ako jih še imate. Rada bi jih pregledala, če so kake vrednosti za zbirko. V zadnji številki se je vrinila pomota v pesmi Julija in Slovenke: Ubral je strune v mile magistrale, a srca hladnega ti ranil ni. Hvala na razglednicah!

Z lepimi pozdravi!

4. IX. 05

Ljudm. Poljanec

✉ 29

📅 20. 9. 1905

Čislani gospod urednik!

Nič ne de, saj imam nekaj shranjenih onih sonetov doma, vsi pa itak niso za rabo. Pomalem bom uredila rokopis – namerjala sem ga že večkrat po nepotrebnem, naposled mi preide tudi do tega veselje.

⁴⁵⁵ Istinito (zastar.): resnično.

⁴⁵⁶ Harama (cir.): Nataša.

Pa danes sem pri Vas v Ljubljani pri Prešernovem spomeniku. Rada bi se udeležila tega slavlja, pa imela bi sitnosti radi dopusta, na Štajerskem imamo v tem oziru precej neprijetno. Sicer pa vem, da me Ljubljana prav lahko pogreša. Slovan je bil to pot drug Prešernov album, vsaj poskušal je biti. – Le povejte mi, g. urednik, za kaj vam niso prispevali mladi, saj so pri Slovanu naglasili kar trumoma?

Da, Prešerna hočemo opevati – pa daleko⁴⁵⁷ ne zapojemo tega, kar bi radi. Jaz bi želela, da v prihodnje denete v list nekaj novejših mojih pesmi, sicer bodo ljudje mnenja, da nazadujem.

Ko dovršim rokopis, pa Vam ga pošljem, da ga izročite Matici.

Mogoče se to jesen vidimo v Ljubljani. Sicer pa še ne vem, kam pojdem.

Z lepimi pozdravi!

Ljudm. Poljanec

20. IX. 1905

✉ 30

📅 13. 10. 1905

Čislani gospod urednik!

S Schwentnerjem sva se pogodila za izdajo pesmi, obljubil mi je 300 kron honorarja (7 pol). Tudi Hribar mi je obljubil izdajo s pogoji, kakor pri Regaliju, samo da bi moja knjiga izšla vezana, kar bi zahtevalo nekaj več stroškov in potemtakem bi ne preostalo mnogo za honorar. Najbrž se odločim za Schwentnerja.

Doma je baš trgatev, edini veseli čas v tej tužni jeseni. Po Vaši lepi Ljubljani se mi toži. Včasih sem tako sanjala, da pridem tja, no, pa danes mislim, da so bile vse to le sanje ter ni mogoče, da bi bilo sedaj kaj drugače.

V Celju sem hotela obiskati Golarja,⁴⁵⁸ pa so mi rekli, da je že odšel. Drugi dan sem našla v Mariboru razglednico iz Lovrana, torej je odšel k morju. Škoda za fanta, da se nič ne potrudi za bodočnost.

Jaz vedno vztrajam pri misli, da grem čez mejo. Samo, da me ne zasači bolezen. Potem sem uničena! In človek nosi tako ponosne misli v duši.

⁴⁵⁷ Daleko (hrv.): daleč.

⁴⁵⁸ Cvetko Golar (1869-1965): pesnik, dramatik in pisatelj.

Z lepimi pozdravi

udana Ljudm. Poljanec

13. X. 05

P. S. Ker se zdaj odločim na vsak način za izdajo, zato se potrudite s pesmimi v list, sicer pa Vam obljubljam v prihodnje vse najboljše.

✉ 31

📅 28. 10. 1905

Čislani g. urednik!

Danes Vas v neki stvari nadlegujem. Vi ste bolj znani o izdaji knjige, njenih stroških i.t.d. ter tudi v kupčevanju. Hribar računa stroškov za 1000 iztisov broširane knjige iz 7 pol okoli 740 kron. Poslal mi je papir za vzorec, pravi, da je najfinejši, kar ga ima na zalogi, a jaz po svoji sodbi spoznavam, da je osrednje vrste, nekoliko podoben papirju, kakršnega ima Dom in Svet. Res ne vem, kaj naj storim. Schwentner mi je obljubil lepo izdajo in bila bi brez skrbi, pri Hribarju bi bil honorar mogoče nekoliko večji, ker upam, da se proda knjig vsaj 400–500 in veliko več bi jih ne dala tiskati. Samo, ko bi človek ne imel sitnosti radi opreme, ker poezije, posebno lirske, se v nerazločni obliki slabo čitajo.

Nič ne de, ako ne morete objaviti vseh pesmi, Vam bom še novih poslala. Ako vam drugi pišejo, da nimajo veselja, ko jim pesmi ne ponatisnete, Vas to naj popolnoma nič ne ovira – urednik mora biti prost! Posebno mladi, t.j. začetniki so baš v tem oziru neizprosni, ker so navadno zelo plodoviti, ter jim je taka usluga v veselje in korist, a listu bi bilo na škodo.

Prosim, odgovorite mi, kako se Vam zde stroški v razmerju s knjigo, – jaz v tej stvari res ničesar ne razumem!

Zdi se mi, da se na Božič pripravlja več novih del.

Z lepimi pozdravi

udana

Ljudm. Poljanec

28. X. 05

Čislani g. urednik!

Prelepa hvala na čestitki, razveselila me je. Tudi jaz Vam želim vse dobro v novem letu! Novo leto naj Vam prinese tudi obilo sreče v našem književnem delu, Vašemu Zvonu, obilo krepkih moči! List lepo napreduje in lahko ste ponosni nanj!

Že dva meseca ni bilo od Vas nobenega glasu. Vprašala sem Vas za svet glede izdaje poezij pri Hribarju – pa ni bilo nobenega odgovora. Zato sem odposlala rokopis Schwentnerju, ki mi je obljubil, da ga izda za Vel. noč. Dobim sicer manj honorarja – pa sem vsaj prosta skrbi in neprijetnosti. Danes smo na Slovenskem zelo strankarski in to ovira zelo naš književni promet.

Pesmi nimam mnogo doma, boljše sem odposlala, a zadnji čas počiva pero. Pesmi imam sicer veliko – tudi neobjavljenih – a jim ne pripisujem nobene vrednosti, ter jih tudi nikamor ne nameravam poslati. Kadar napišem kaj lepšega, Vam izvesno⁴⁵⁹ pošljem.

Z Marico iz Kišineva si dopisujeva. Ona že piše bolje rusko nego slovensko. Jaz se kar čudim, kako je mogoče tako naglo pozabiti materinski jezik in ona je za našo literaturo izgubljena, dasi bi nam pri svojem talentu napisala kaj dobrega, ozir. oskrbela naše časnike z izvirnimi dopisi iz Rusije. Jaz sem jo opozarjala na to, pa meni, da ima mnogo dela, okoli 30 ur na teden v šoli ter, da ne piše dovolj gladko slovensko. Nima nobenega stika z domovino, ne čita naših knjig ne časnikov, ne dopisuje z nikomer slovensko – pravi. Vse je požrl ta ruski velikan. A meni bi se neizmerno tožilo po našem jeziku in govorila bi ga sama s seboj – če bi ne imela govoriti z nikomer drugim.

V Rusiji je strašna revolucija in Marica piše, da pojde najbrž čez granico.⁴⁶⁰ Jaz pa tako sanjam včasi, da bi šla tja ...

Prihodnjič Vam nemara pošljem i kaj za list – za zdaj lepe pozdrave udana

Ljudm. Poljanec

28. XII. 1905

459 Izvesno (tiskarstvo): vzorčno.

460 Granica (zastar.): meja.

✉ 33

📅 12. 17. 1898

📍 S KAPELE
v LJUBLJANO

S Kapele v Ljubljano

Spoštovani gospod! Zanima me zelo, kake blage tendence zastopa Cankar v svoji literni⁴⁶¹ povesti? Interesantno je pravzaprav, da je dal junaku svojega umotvora baš to ime. – Nemara ima pri tem gotove cilje? – Jaz se sicer ne čutim indiferentna z njegovim Štefanom, a vem že dolgo, da sem v Zvonu nekoliko na potu ... Zato se drage volje umaknem. Z lepimi pozdravi

Людм. Полянецъ⁴⁶²

09. I. 1906

✉ 34

📅 21. I. 1906

📍 IZ LJUTOMERA
v LJUBLJANO

Spoštovani gospod urednik!

Kakor sem čitala, se je zopet neki blagi človek spomnil mojega skromnega psevd. v Slovincu. Vem, od kod veje ta veter – svoj čas sem namreč nekaj časa bila sotrudnica pri Dom in Svet-u, kjer sem pristavljala potopise, pisala ocene in pesmi brez vsake nagrade, – v zahvalo za to me zdaj ti ljudje napadajo v svojih listih. Doch, die schlechtesten Früchten sind es nicht ...!⁴⁶³

Zdravstvujte!

Наташа⁴⁶⁴

21. I. 1906

✉ 35

📅 4. 2. 1906

Spoštovani gospod urednik!

Danes Vam pošiljam ta spis, najbrž ne spada v Vaš list – a ga vseeno izročam v Vaše roke! Presodite ga in dajte ga, lahko tudi malo pristriženega ali okrajšanega dalje, če mogoče v Narod. V Zvonu bi zbujal neugodne polemike [sicer pa ako ga skrajšate za listek, naj bo odgovor na brezobzirne napade, saj so naposled oni izvali odgovor!]⁴⁶⁵ kar bi ne bilo prav! Sicer pa je v njem sama gola istina, povedala sem to, ker se mi zdi ta molk poguben! Naši nasprotniki so vedno pripravljeni nas uničiti s

461 Tako je v izvirniku.

462 Людм. Полянецъ (cir.): Ljudm. Poljanec.

463 Doch, die schlechtesten Früchten sind es nicht ... (nem.): Vendar najslabši sadeži to niso ...

464 Наташа (cir.): Nataša.

465 Besedilo, zapisano v oklepaju, je Ljudmila Poljanec napisala pod črto.

Zakaj Vam to pišem? Imam težko stališče. Tu gori samotarim brez prave družbe, brez duše, ki bi me razumela. Moje tovarišice so knjige, ruski zborniki poezij – moja družba je pesem! Zdi se mi, da bi morala umreti – brez pesmi! A zdaj pride nekdo in mi naredi to družbo ljudi še žalostnejšo, še bolj tujo in hladno! Da, tako sama med tujci in nikogar nimam, ki bi me razumel! Tiha škodoželjnost vsepovsodi, kamor pogledam. Ne bojim se pravih kritikov, Dr. Tomiška in drugih, a sovražim iz dna duše te podle, zahrbtne napade – ta sumničenja in tiste zlobnosti, ki jo laže zakrije št. Doma in Sveta – ter oni Slovenec. To pa radi tega, ker sem žal tako sama – med temi ljudmi tu gori ... Zato sem Vam napisala to pismo in oni spis! Storite ž njim po svoji razsodnosti in ako se Vam zdi potrebno – vrzite ga naposled tudi – v peč! Kakor Vam drago!

Ljudmila Poljanec

 IZ OPATIJE
V LJUBLJANO

4. II. 1906

✉ 37

📅 17. 4. 1906

📍 S KAPELE
v LJUBLJANO

Čislani gospod urednik!

Hvala Vam – tudi jaz sem imela na tistem iste želje! Poslednji čas sem precej vprežena radi korekture. Mislila sem biti te dni v Ljubljani, pa ni bilo možno! Ko se nekoliko poleže prva skrb – prvo se bom znova spomnila Vašega lista. Nekatere najnovejše stvari bom še uvrstila v zbirko!

Na napade sem kolikor toliko pripravljena, saj ima naposled vsak razsoden človek svojo sodbo o naši kritiki. Ta je včasih res pod vsako kritiko, dovolite, da se poslužim tega germanizma!

Zdravstvujte!

17. IV. 1906

Наташа⁴⁶⁶

✉ 38

📅 08.06.1906

📍 S KAPELE
v LJUBLJANO

Čislani gospod! Prosim ali lahko dobim št. Ost. Rundschau od 3. maja z ono kritiko od Dr. Prijatelja? Stvar me zanima, ker je izvala v kratkem času toliko odpora ... Imam skromno željo do g. – kritika: Brez moje krivde se je v ruskem motu pri Intermezzu vrinila tiskovna hiba (teh vrstic namreč nisem dobila v korekturo). Biti mora na str. 63

Никогда не взойдетъ

солнце съ запада!⁴⁶⁷А.В. Кольцовъ⁴⁶⁸

in na strani 101.

Душа хотѣла бѣ ей молиться⁴⁶⁹

Zdravi!

Ljudmila Poljanec

8. VI. 1906

⁴⁶⁶ Наташа (cir.): Nataša.

⁴⁶⁷ Никогда не [...] (rus.): Na zahodu nikdar vstalo solnce še ni. Odlomek iz pesmi Alekseja Vasiljeviča Koljcov *Pesem starca* (Песня старика, 1830), ki ga prevajajo v prevodu Otona Župančiča.

⁴⁶⁸ А.В. Кольцовъ (rus.): Aleksej Vasiljevič Koljcov (1809–1842), ruski pesnik.

⁴⁶⁹ Душа хотѣла [...] (rus.): Duša bi rada k njej molila. Iz pesmi ruskega pesnika Fjodorja Ivanoviča Tjutčeva (1803–1873) *Kot nerazrešena skrivnost* (Как неразгаданная тайна, 1864).

Čislani gospod urednik!

Prosim, vrnite mi one slabe pesmi, kar jih imam še pri Vas – ter ne priobčite nobene več.

Prebrala sem nekaj kritik in resnično priznavam, da nisem pričakovala takih ocen, kakor jih imam doslej. Nisem pričakovala hvale – ne, na to nisem bila pripravljena – na tako uničujoče razdirajoče kritike, kakršne prinaša Naš List,⁴⁷⁰ pa tudi ne. Bili smo mnjenja, da imajo naši slovstveniki malo širša obzorja, ter ne vidijo v vsakem mlajšem poetu samo posnemovalcev Kettejev, Aleksandrov ter Zupančičev. Ko bi bili ti ljudje količkaj pravični, bi priznali vsem tem literarno snovanje na Ruskem, – tam so se naučili modernega sloga, slovenska in lastna iniciativa ni dala »modernih«. Tako mi, kar nas je »manjvrednih«, smo se učili pri Rusih, a ker smo slučajno nekoliko let za Zupančičem pa Kettejem, in tudi zato nismo več učenci naših modernih – temveč posnemovalce in plagiatorje naših Aleksandrov, Kettejev in Zupančičev! Jaz sem hotela ostati v pesmih le ženska in nič drugega, – in vendar tudi te ženske pesmi niso moje, samostalne,⁴⁷¹ – tudi te sem prepisala oziroma sem se jih naučila od Ketteja in Zupančiča. Skoro vse za nič, ni vredno tiska, ne branja! Ne vem, ali se bo našel mož, ki bo upal ovreči to kritiko, ker ni opravičena.

V nepravem času sem izdala pesmi, to spoznavam zdaj, ko pišejo tako neprijazne sape iz vseh strani. Zdaj ni časa, ne prostora za druge, za nove srečne izvoljence ...

Vedite, g. urednik, da ste se zmotili, ko ste mi pisali: Vaše pesmi so naredile dober vtisk! – Nisem pisala teh poezij za literarne kritikaste – tudi ne samo za kritike in zato me tudi kritika, še tako neprijazna, ne bo pobila.

Za zdaj se odtegnem za nekaj časa tem viharjem v zatišje!

Ali se udeležite izleta v Sofijo? – Tudi jaz sem se javila – to se ve, če se lahko udeleže tega izleta tudi ženske. Prihodnji teden namreč odpotujem na⁴⁷² na Gorenje Avstrijsko. – Pozneje grem še najbrž dalje. –

Z lepimi pozdravi udana Ljudm. Poljanec

Kapela, dne 9. VII. 1906

470 Mišljena je kritika v 25. številki *Našega lista* z dne 23. 6. leta 1906. Kritika delo Ljudmile Poljanec prikaže kot manj vredno od poezije uveljavljenih avtorjev, na primer Ivana Cankarja, Otona Župančiča in Dragotina Ketteja.

471 Samostalne (hrv.): neodvisne.

472 Nečitljivo mesto.

✉ 40

📅 16.07.1906

Čislani g. urednik!

Prejela sem Vašo dopisnico in ker mi pišete, da niste brali kritike v Našem Listu,⁴⁷³ vam jo danes pošiljam, ker je prav zanimiva.

Z Levstikovo kritiko bi ne bila toliko nezadovoljna, da bi ostal kritik stvaren, ter se ne spuščal v osebnosti n. pr. konec o Aleksandru. Hodi po Cankarjevi poti ter išče z ironijo doseči svoj namen, ker je to moderno. Dokažem mu tudi lahko, da ni umel stiha: teh živih slik čarobni akvarel. Prvotne slike pomladi so nejasne, mehke barve, ter se spopolnjujejo vsak dan, torej se ustvarjajo same ... zato žive slike – lebendige Bilder nicht lebhaft Farben.⁴⁷⁴ Poslala bi mu celo popravek ali pojasnilo, pa nočem biti tako malenkostna, kakor on ... Vsa druga je kritika v Našem Listu! Prosim berite sami in potem presodite!

Na vsak način pa vztrajam pri svojem sklepu, ter se poslej ne srečamo več tako hitro v nobenem leposlovnem listu.

Pisala sem Vam vse to, ker imam pač v Vas edinega človeka, ki me kolikor-toliko umevate!

Bodite uverjeni, da me te kritike, najsi tako neprijazne, ne uničijo.

O izletu v Sofijo nimam nobenega odgovora – ne vem, kako stoji stvar!

Z lepimi pozdravi

Ljudm. Poljanec

16. VII. 1906

✉ 41

📅 11.08.1906

📍 Iz ASPANGA
v LJUBLJANO

Čislani gospod!

Na potu sem se ustavila pri bratrancu, ki pase duše v teh zapuščenih krajih na planinah. Vrlo mi ugaja samota in planinska tišina. Nameravala sem na Dunaj, v Prag in preko Salzkammerguta nazaj.

Lepe pozdrave!

11. VIII. 06

Ljudm. P⁴⁷⁵

⁴⁷³ Mišljena je že omenjena kritika v 25. številki *Našega lista* z dne 23. 6. leta 1906.

⁴⁷⁴ Lebendige Bilder nicht lebhaft Farben (nem.): živahne slike in ne živahne barve.

⁴⁷⁵ Pripisano Man Schaup Fana.

✉ 42

 12. 17. 1898

 IZ GORICE
NA DUNAJ

Čislani gospod urednik!

Pošiljam Vam nekaj pesmi, dasi pišete v Zvonu, da ste dobro založeni s pesniškim blagom za novo leto!

Aškerc me nagovarja, naj objavljam znova pesmi v naših listih – sicer me to prav nič ne veseli, – mislim namreč poleg naših literarnih razmer! Saj imajo pri nas le gotovi ljudje naslove »pesnika« – dasi tudi njihovi proizvodi niso samo klena zrna ...

Imam tudi nekaj pesmi iz Carigrada, a moram jih še pustiti nekaj časa, zde se mi še nezrele ...

Najbrž jih dobite tudi Vi – nekoliko pozneje!

Nikakor pa ne mislim utihniti, dasi so razni kritiki tega mnenja, t. j. goje menda na tihem te želje! Ravno ne! Imam namreč zavest, da moji proizvodi niso najslabši med drugimi, – in moje pesmi le najslabše med knjigami, ki so se poslednja leta tiskale pri nas ... Obžalujem le, da nimam nobenega prijatelja – posebej med kritiki je zelo hvalevredno in priporočljivo ...

Čitala sem nedavno v Slovincu napad na »Levstika« in potem odgovor v Narodu. Čitala sem tudi vašo opombo v Zvonu radi kritike!

Lepo, hvalevredno, plemenito! Umetnost bodi močnejša, kakor strankarstvo! A kolikokrat služi pri nas strankarskim interesom? Videli smo to najbolj zdaj, ko se je klerikalna stranka hvalila z Gregorčičem! Ti ljudje vedo čuvati svoj ugled! Ne le čuvati – nego razširjati ga vedo dobro. A pri nas? Imamo kritike in socialdemokratske literarne kroge z omejenim številom literatov. Literarni kartel mladih priznava edino pesnico Vido – Naši zapiski Marico II. Robida priznava seve le g. Jelovškovo in pisateljico Sonjo!⁴⁷⁶ – Nedavno sem čitala o ruskem poetu Nadsonu.⁴⁷⁷ Kritika ga pritiska k tlom, češ, da je premalo izviren, preveč sentimentalni – a navzlic temu so izšle njegove pesmi v 20. izdanju! Kako je često razlika med občinstvom in kritiko!

Prav lepo Vas pozdravlja udana Ljudmila Poljanec

12. XII. 1906

476 Mišljena je Zofka Kveder. Vladimir Jelovšek ji je posvetil svojo knjigo Simfonije in tam zapisal rusko obliko imena Zofija.

477 Verjetno gre za Semyona Nadsona (1862–1887), ruskega pesnika, ki so ga kritiki sprva kritizirali, njegova pesniška zbirka pa je zaslovela.

✉ 43

📅 04.05.1907

📍 S KAPELE V
LJUBLJANO

Čislani g. urednik! Hagia Sofia je običajno ime za baziliko, nekdanjo cerkev Božje pravičnosti v Carigradu, sedaj najlepšo carigrajsko mošejo. Ime sem čula ter se nahaja tudi v leksikonu. Cela pesnitev se opira na to krasno svetišče – ki je pravi umotvor med stavbami. Mislim, da me ne bo nihče krivo umeval, ako pojem, da pride Krist nepoznan v svojo nekdanjo cerkev. – Zdaj je tam Alah!

Prav drago mi bode, da skoro objavite – molčala sem dovolj dolgo.

Pomilujem Vas, da se ne morete za nekaj tednov odtrgati delu in mestu – gotovo bi okrevali v prirodi!

Poskusite, zdravje je vendar prva stvar.

Z lepimi pozdravi

4. V. 1907 Hаташа⁴⁷⁸

✉ 44

📅 06. 8. 1907

Čislani g. urednik!

Pošiljam Vam danes obljubljene pesmi, med starimi tudi nekaj novih spominov iz Carigrada. Meni se zdi, da bomo morali liriki opevati tudi druge stvari – ne samo ljubezen! Preveč lirikov je na Slovenskem ... in zato nas prezirajo.

Carigrajske spomine še nameravam nadaljevati, da bo malo potopisni cikel. Imam še nekaj napisanih – a Bogve kje – ne morem jih najti. Tudi ona pesem iz cikla »Hrepenenje«, ki sem jo nameravala popraviti, se je izgubila. Kakor vidite – nimam baš vzornega reda v rokopisih.

Prosim, dajte skoro tem pesmim prostora v listu, ker se mi očita od več strani brezdelje. No, jaz sicer nisem popolnoma brez krivde.

Ali imate vi Slov. Přeħled?⁴⁷⁹ Prav rada bi dobila v roke zadnjo št. ker je baje v nji neka literarna študija o slov. slovstvu iz peresa Vidica. Prosim, pošljite mi jo, ako jo imate pri rokah!

Moje zdravje je nekoliko ugodneje – no, vedno visi nad mano Damoklejev meč. – Zdravniki me svare pred prehlajenjem – no, jaz sem precej ravnodušna glede bolezni! Žal samo, da me ovira v mojem

⁴⁷⁸ Hаташа (cir.): Nataša.

⁴⁷⁹ Gre za revijo *Slovanský Přeħled*.

stremljenju – bila bi že davno daleko od tod – tako pa sem navezana na dom in na službo.

Prav lepo Vas pozdravlja udana

Ljudmila Poljanec

29. IV. 1907

✉ 45

📅 06. 8. 1907

📍 S KAPELE V
DOBERLO VES

Čislani g. urednik!

Pa zakaj tako dolgo ne objavite ničesar? Cikla »Carigradu« nimam v prepisu – ako ga ne objavite, pošljite mi ga nazaj!

Poslala bi Vam še novih stvari, pa ker ste tako rezervirani ...

Mogoče na svidenje!

Pa zdravi!

Наташа⁴⁸⁰

6. VIII. 07

✉ 46

📅 8. 8. 1907

Čislani g. urednik!

Včeraj sem Vam pisala radi pesmi. Resnično ne vem, ali so tako slabe, da jih ne sprejmete, – ali odločuje edino le prostor? Toda za druge pesmi je prostor in včasih imate list poln samih pesmi in verzov.

V Zvonu imate polemike, vsak s svojega stališča ima prav. Dobro je, da ste dali Dr. Ilešiču besedo – in vendar od⁴⁸¹ Nakopali ste si s tem nemalo sovražnikov!

Glejte, da ne bodete igrali vloge Govekarjevo, tam se je Cankar maščeval!

Meni je žal, da se ne moremo spoprijazniti moderni in nemoderni. Vem, da so kartelisti že davno določili si mesto in da poleg njih ni nikogar, vendar imam pravo prepričanje, da bodo morali kmalu računati s tem, da se postarajo in da za desetletje nastopi zopet nova generacija, ki bo sodila in odredjala mogoče še bolj strogo nego zdaj oni ...

480 Harauna (cir.): Nataša.

481 Nečitljivo mesto.

Prihodnje dni nameravam na Bizeljsko – ako bo ugodno – če ne pa grem na jug. Zdravje je navidezno. Želela bi vse drugače.

Pozdravlja Vas

Ljudm. Poljanec

8. VIII. 07

✉ 47

📅 31. 12. 1907

Čislani g. urednik!

Oprostite, sama nisem mislila, da bom molčala tako dolgo. Obljubljene stvari dobite, ko si malo oddahnem od precejšnjih skrbi.

Saj veste, da sem nekoliko pisateljica, napol gospodarica in menda najmanj učiteljica.

Kdaj objavite moje stvari o Carigradu? Prosim, skrbite, da se ne izgube, ker nimam ničesar v prepisu! Zadnji Slovan nas je nekoliko pogladil v Aškerčevi oceni – ali boste vi tudi tako hudi?

Če se ne motim, pripravlja Utva⁴⁸² svoje pesmi za izdajo. Vidine pa so itak pri Schwentnerju! Bomo videli, kako bosta onidve sprejeti!

Hvala Bogu, da sem malce manj občutljiva, danes me ne boli več, če me kdo malo razstrga. Saj smo Slovenci vsega tega vajeni, kakor ribe vode! Vsega dobrega v novem letu Vam želi

udana

31. XII. 07

Ljudmila Poljanec

✉ 48

📅 7. 3. 1908

📍 Iz GORICE
NA DUNAJ

Čislani g. urednik!

Pošiljam Vam nadaljevanje P. v. z željo, da jim čimprej date prostora v listu! Nemara že v prihodnjem mesecu – če ni prepozno. Rada bi videla enkrat tudi na prvem mestu tiskane pesmi – prav po želji nekterih slov. modernih – mladih.

Z lepimi pozdravi

Ljudm. Poljanec

7. III. 08

482 Psevdonim pesnice Ljudmile Prunk.

✉ 49

📅 24. 3. 1908

Čislani g. urednik!

Ako se Vam pesem ne zdi jasna, vrnite mi rokopis, da ga popravim in preuredim.

Ni moja navada, da bi silila v list, a ker je to nadaljevanje že objavljenega cikla, zato bi pač rada videla, da pride čim preje v list, sicer izgubi na enotnosti. Samo radi tega razloga sem Vas opomnila na skorajšnjo objavo.

Radi tistih zamer bi ne storila jaz prav ničesar – to so navadne literarne kaprice in nič drugega. Sicer pa mi je zdaj prav jasno, zakaj imate nekatere številke polne enih in istih imen. Marsikje igra tu zraven vlogo tudi honorar.

Zadnji čas sem bolehnja v vratu – imam vnetje grla – pa ne poučujem že teden dni. Nemara mi je škodil bréznov sneg⁴⁸³ ...

Upam, da bom kmalu zopet dobra ...

Imam še vedno dalekosežne⁴⁸⁴ načrte –⁴⁸⁵ moje rahlo zdravje!! –

Včasih si mislim, da sem se pregrešila na lastni sreči, ko nisem pred par leti vračala ljubezni bogatemu starčku – bila bi pač danes bogata žena ... ali srečna? Sicer pa za to še je čas.

Z lepimi pozdravi

Ljudmila Poljanec

24. III. 08

✉ 50

📅 30. 3. 1908

📍 Iz LJUTOMERA
v LJUBLJANO

Čislani g. urednik!

Ker še do danes niste vrnili rokopisa – naj ostane – premenite, kakor ste zadnjič ravnali! Mislim, da Vam bo ono mesto v II. pesmi jasno: vse skupaj je monolog.

Ako nimate prostora – svobodno mi vrnite!

Pozdrav

Ljudm. Poljanec

30. III. 08

⁴⁸³ Bréznov sneg (zastar.): marčevski sneg.

⁴⁸⁴ Dalekosežne (hrv.): daljnosežne.

⁴⁸⁵ Nečitljivo mesto.

✉ 51

📅 12. 6. 1908

📍 Iz LJUTOMERA
v LJUBLJANO

Spoštovani g. urednik!

Vrnite mi oba cikla, sploh vse pesmi, ki jih še imam v Vašem uredništvu, in to v kratkem!

Ljudm. Poljanec

12. VI. 08

52

📅 3. 9. 1908

📍 S KAPELE V
LJUBLJANO

Čislani g. urednik!

Namenjena sem k zborovanji – pa nisem dosedaj v pisat. društvu. Ali bi lahko dobila legitimacijo za predavanje slovenskih časnikarjev neposredno v Ljubljani?

Prosim hitrega odgovora!

Z lepimi pozdravi

Ljudmila Poljanec

3. IX. 08

✉ 53

📅 21. 10. 1908

📍 Z DUNAJA V
LJUBLJANO

Čislani gospod!

Dopust imam 1. leto – a na lastne stroške. Substituta moram plačati sama! Iz dobro situirane učiteljice sem postala revna študentka. Imam nekaj prihranka, da lahko srednje izhajam. Obljubljene imam inštrukcije pri neki bogati hiši, kjer bom poučevala ženo Nemko nekega Slovenca v slovenščini in tako gledam brez strahu v bodočnost. Na univerzi nameravam poslušati psihologijo in Kunstgeschichte.⁴⁸⁶ V enem letu seve ne opravi mnogo, no, jaz nameravam ta dopust premeniti v začasno upokojitev. Samo, če mi ne bo bolezen prečrtala ciljev.

Dela imam mnogo – ne vem, kako pojde s prevajanjem.

Pozdravlja vas

Наташа⁴⁸⁷

21. X. 08

486 Kunstgeschichte (nem.): umetnostno zgodovino.

487 Harausa (cir.): Nataša.

✉ 54

📅 26. 11. 1908

Čislani g. urednik!

Mislim, da nimam ničesar v Vaši uredniški mizi več, zato Vam pošiljam danes nekaj za prvi čas. Priporočam se, da skoro objavite, vsaj januarja nekaj. Zdaj sem študentka in honorar mi bo dobro došel. Kakor Vam znano, imamo radi izgrediv zaprto univerzo! Meni je zelo žal. Sicer pa je potrebno, da si ogleda človek dunajsko življenje tudi zunaj univerze. Zdaj imam čas.

Zadnjič sem govorila z Vido. Ona je radi smrti prvega dečka skoro ubita. Mislim, da ni sreče v tem zakonu ...

Ali verjamete, da skoro samotarim tu gori? V krčme principi⁴⁸⁸ ne zahajam, za kavarne nimam časa, ne denarja. To si lahko privoščim edino v nedeljo.

Za božič bi jo najraje mahnila domov, vsaj za nekaj dni. Doma v kleti izborna kapljica, vse na razpolago ... hm. Sicer pa ravno ne stradam.

Vidite, da sem vsaj nekaj dosegla, t.j. da sem pustila vsega polne lonce – a sem šla malo stradat. A jaz sem pri tem prav zadovoljna.

Veste kaj mi je nasvetovala Vida? Baje naj prosim za umetniško štipendijo. Dobili so jo Cankar, Zupančič, Meško i. t. d. Prosim je treba na ministrstvo za uk in bogočastje. Poskusiti hočem to srečo, Samo ne vem prav, kje in kako je treba stvar začeti.

Z lepimi pozdravi!

Ljudm. Poljanec

26. XI. 1908

✉ 55

📅 1. 12. 1908

📍 Z DUNAJA V
LJUBLJANO

Čislani g. urednik!

V verzu milejšje zvezde je II. sklon -am, IV. bi se glasil milejšjo zvezdo na grob ... Glagol prositi zahteva ponajveč II. sklon, sicer se glasi trdo! Naj torej ostane pri starem, za moje uho je čisto pravilno. Včasih je od I. št. lista odvisno število novih, ozir. starih naročnikov. Zato mislim, da naj se v I. št. objavijo le najboljše stvari in v ta namen se mora tudi stavec ukloniti!

⁴⁸⁸ Principielno: načelno.

Zadnji teden sem prestavljala neke nemške pesmi za pevce, – da bi mi ljudje prizanašali s takim delom, saj je škoda časa! Imam se dobro, živim prav študentsko!

Zdravi!

1. XII. o8

Наташа⁴⁸⁹

✉ 56

📅 04. 2. 1909

📍 Z DUNAJA V
LJUBLJANO

Čislani g. urednik!

Imam nekaj novih stvari! Ali so one pesmi: Spomini z Mollstatskega jezera stavljene? Rada bi jih imela za nekaj časa nazaj. Ali jih lahko vrnete?

Meni se ne godi prav sijajno! Zadnji čas sem izgubila inštrukcije. Ljudje zahtevajo čudežno od učitelja, a sami ne store ničesar! Kolokvija ob semestru prebila dobro, a vendar nimam upanja, da bi nadaljevala študije!

Gmotne podpore nimam nobene! Vaše uredništvo plačuje včasih silno slab honorar. Za 2 1/2 strani pesmi 10 kron – je vendar nekoliko premalo!

Zdravstvujte

phil. Ljudm. Poljanec

VIII⁴⁹⁰ 4. II. 9⁴⁹¹

✉ 57

📅 22. 4. 1909

📍 Z DUNAJA V
LJUBLJANO

Čislani g. urednik!

Prejela pismo in pesmi. Ta cikel mi ne ugaja, zato ga najbrž sploh nikjer ne objavim. Nove pesmi pa lahko pošljem kam drugam! Ker sem ravno zadnjič poročala, da sem gmotno na slabem, Vam danes z veseljem poročam, da sem zelo na dobrem. Dobila sem umetniški stipendij v znesku 600 kron!

Zdravo.

22. IV. 09

489 Haraua (cir.): Nataša.

490 Nečitljivo mesto.

491 Datum na žigu: 17. IV. 09.

Upam, da ste še na Dunaju,
ker drugače bi se bil gotovo
poslovil od mene. - Jaz sem
se vmes odresila neural-
gije, treh zob in prija-
teljice Glave! Pravgaprav
sem zdaj na cedilu s
celim svetom!

VIDA JERAJ

Vida Jeraj se je rodila 31. marca 1875 na Bledu. Njeno pravo ime je bilo Frančiška (Franica) Vovk. Družinsko je bila povezana s Francetom Prešernom. Njen oče France Vovk je bil alkoholik in nasilnež, kar je zaznamovalo njeno otroštvo. Po izgubi posestva zaradi dolgov se je Frančiškina mati Neža skupaj z njo selila zaradi dela. Frančiška je ljudsko šolo obiskovala na Bledu in nato pri uršulinkah v Ljubljani, potem pa se je leta 1887 z materjo preselila k stricu v Dunajsko Novo mesto (Wiener Neustadt), kjer je obiskovala meščansko šolo. Po zaključku šolanja se je vrnila v Ljubljano in se vpisala na učiteljske ter ga leta 1895 končala z odliko. Službo učiteljice je dobila v Ljubnem na Gorenjskem in potem v Zasipu pri Bledu.

Leta 1901 se je poročila z glasbenikom Karlom Jerajem, članom dunajske dvorne opere. Preselila sta se na Dunaj, kjer se je Vida Jeraj vključila v družbo slovenskih kulturnikov, kot so Lojze Kraigher, Ivan Cankar in Oton Župančič. Za nekaj časa se je z družino preselila v Purkersdorf blizu Dunaja, kjer so živeli v času prve svetovne vojne. Njeno psihično stanje je odločilno zaznamovala smrt šestletnega sina. Po koncu prve svetovne vojne se je družina vrnila v Ljubljano, saj je Karel sprejel službo predavatelja na Slovenski glasbeni matici. Po povratku v Ljubljano se Vida Jeraj kljub prizadevanju ni uspela uveljaviti v slovenski javnosti in si je po dolgem obdobju boja z depresijo 1. maja 1932 v Ljubljani vzela življenje.

Vida Jeraj je bila dolgo časa razumljena le kot sopotnica slovenske moderne, včasih celo kot Murnova epigonka. Pisala je poezijo in jo ob-

javljala v časopisih *Slovenka*, *Angeljček* in *Domači prijatelj* ter prevajala dela ruske literature. Znano je, da je vzdrževala korespondenco z Antonom Aškercem in Josipom Murnom, s katerima si je dopisovala tudi o pisanju; iz teh pisem je razviden pokroviteljski odnos pesnikov do literature žensk. Svojo poezijo je leta 1908 objavila v knjižni obliki z naslovom *Pesmi*, ki ni naletela na dober sprejem pri tedanji literarni kritiki. Njena poezija je prežeta z motivi iz ljudskega slovstva in narave, po drugi strani pa izrazito intimistična in erotična. Vida Jeraj tako v svoji poeziji upodablja novo žensko, za katero je značilno, da ne skriva svojih čustev in se ne more podrediti moškemu. V njeni poeziji je najti tudi temačne pesmi z motiviko osamljenosti, smrti in samomora. Po prvi svetovni vojni se je Vida Jeraj posvečala le mladinski literaturi in je leta 1921 izdala zbirko pesmi za otroke z naslovom *Iz Ljubljane čez poljane*. Njene otroške pesmi so slogovno blizu Župančičevi poeziji za otroke in v njih prevladujejo motivi iz narave in humor. Napisala je tudi otroško igro *Desetnica*, ki jo je uglasbil njen mož, in na šolah izvajala pravljicne ure za otroke.

 Ms 703 (29, 1896–1920)

 1

Zasip, nov. 1896.

Veleštovana gospica!

 1. 11. 1896

Vneta za vašo idejo se pridružim i jaz .. To malce naj Vas prepriča mojega zaupanja .. Ob priliki več in kaj boljšega!

 Iz ZASIPA

Odličnim štov.⁴⁹²

udana · / ·.

 2

Velecenjena!

Hvala Vam na ljubkem odzivu, da jih imate na izbiro, pošiljam še 2 pesmici. Kar se tiče II. / krotiti je nisem znala/ ji v slučajih, da vam ugaja, blagovolite dati primeren napis.

Sreča z Vami! Iskren pozdrav od Vaše

 3

Ljubezniva gospica! V naglici sem spredla te-le stike; moja »zaloga« je še silno borna. Veseli me, da imate stroge kritike; kaj ko bi te-le 2 pesmici ne bili tako dobri in srečni? Pa pozneje še kaj? –

 12. 1. 1897

Kako stoji Slovenka? – Bog ji pomози,⁴⁹³ Vaš pogum je itak čudovit!

 Iz ZASIPA

Presrčno Vas pozdravlja

skrajno udana

Franica Vovkova

Zasip, 12. 1. 1897

⁴⁹² Štov. (krajš.): spoštovanjem.

⁴⁹³ Pomози (star.): pomagaj.

✉ 4

📅 31. 3. 1997

Ljuba gospica Márica!

Ako bi uže ne bila dala obljube na sever, prišla bi bila k Vam na jug. Tako pa se moram v Velikej noči peljati na Dunaj, kamor me tudi precèj vleče – srce. Počitke so mi sedaj lepa, lepa nadeja.⁴⁹⁴ Prav rada bi Vam ustregla s kakim spisom, a žal nimam nič kaj zrelega. Pripovednega talenta nikakor nimam. Nekaj podobnega kot zadnjič, morda prepišem, a ne sè samozavestjo!

Tale pesmica mučila me je včeraj pozno v noč – v postelji (zunaj je deževalo) in danes Vam jo pošiljam. Morda bi mi pojutranjem ne ugajala prav nič več in potem bi jo uničila. Prevedla sem jo za – nekoga v nemščino in sedaj me jezi, da je prevod boljši! Priložim i tega.

Vaše mnenje o spisu »Ml. s.«. čitala sem z nekakim zadovoljstvom. V obče mi ugajal. »Triglav«⁴⁹⁵ pa menda ni za rahle dušice –; Govekar, ka-li?

–

Pesnice Radičeve⁴⁹⁶ me jako vesele. Spisi kakor »Maša Iv-«⁴⁹⁷ »Njen god«⁴⁹⁸ so tudi dokaj lepo pisani in zares pripravi za »Slovenko« (Samo da jedna prehitro umre, se reče tako nenadoma – in druga prav tako nepričakovano zblazni). »Demetrija«⁴⁹⁹ obeta. Kaj ne? In kako je z naročniki? Bog daj, Bog daj! –

Zelo rada bi Vam poslala veliko – dobrega, pa nimam, nimam! Tako sproti napisala bom po možnosti. In bajke ... bi tudi rada. Ne vem ali nimam časa, ali ne znam. Imam sama jednorazrednico, toliko posla, vrt, kmalu zrelostni izpit! In včasih dam toliko časa za malenkosti, ker moram. Menim, da čez leto dnij bo bolje. Tako Vas imam rada, pa ste tako daleč! Bog Vas živi! In poljubljam Vas tudi prav srčno.

Vaša Franica.⁵⁰⁰

494 Nadeja (star.): upanje.

495 Mišljena je pripoved *Triglav* Frana Govekarja, ki je izšla v prvi številki *Slovenke* leta 1897.

496 Gre za pesmi Franca Derganca. V sedmi številki *Slovenke* leta 1897 je izšla njegova pesem *Prečuta noč*.

497 Zgodba *Maša Ivanovna* Karle Komac-Pertot, ki je izšla v sedmi številki *Slovenke* leta 1897.

498 Zgodba *Njen god* Antona Zajca, ki je izšla v sedmi številki *Slovenke* leta 1897.

499 Verjetno se nanaša na psevdonim Demetrija in zgodbo *Kdo je kriv?* v sedmi številki *Slovenke* leta 1897.

500 Priložena je pesem *Liebesträume (Sén)* v nemščini.

✉ 5

Bolezen, nič družega, draga gospica, vse pesnikovanje in isto nevarno pisateljevanje moderno!

Moja uboga glava je pravcati panj, v katerem šumi »od zore do mraka, od mraka do dne«⁵⁰¹

In Vam pošiljam najrazličnejšo zmes, pa mi verujte, da je vse nastalo ravno kar v teku tega večera. No saj je že 12 ½ na času!

Kako naj bi bilo vse dobro! Imate vsaj na izbiro! In če možno, mi zopet pišite. Revica, ste preobloženi z delom! Apropos –, v pesmi: »Najino slovo« bi želela popravek: »Kakor zvezdice zlate« – ali pa ne!

Poljublja Vas Vaša Radica.⁵⁰²

✉ 6

📅 11. 5. 1897

📍 Iz ZASIPA

11./5. 97 Zasip

Draga moja!

Tedaj mi res vračale ljubav z ljubavijo? Saj se mi je kar zdelo, da bode tako ...

Veselim se gledati Vaš duhoviti obrazek v novi sliki. Isto malo Vašo podobico si čestokrat ogledujem. Kako pravite, Govekar Vam je poslal – mojo sliko?! s knjigo v roci pišete nemogoče, ker si tega tolmačiti ne znam. Jaz nimam ni se ne spominam nič jedne take slike! Čudne reči to!

In »najbolj idealnim« sotrudnicam »Slovenke« me štejete? Počasi .. Reducirajmo!

Tudi jaz se vnemam trezno za novo smer, občudujem skoro vse njene slov. zastopnike, Govekarja posebej v romanu »V krvi« in sploh odkar so prenehale njegove – prve novelice, pa intermezzo v njegovem slavnem pisateljevanju, ista igračka »Triglav«. Slovenka ima boljši ukus in baš za ta naš list bi moral napisati – galanten kakor je – kaj prav izvenredno lepega. Da bi mogla, povedala bi mu to naravnost! To o pisatelju Govekarju. Osebnost mi je pa (ne vem zakaj) strašno antipatičen!

Nekateri se itak zaletavajo v naš list, kakor ptički v sovo, ki je ne marajo. Seveda nima Bog si ga vedi kaj med sotrudnicami, pa pričakovali so

501 Verz iz pesmi Pevcu Franceta Prešerna.

502 Psevdonim Vide Jeraj.

silno veliko! Dajte jim zadostila, ljuba naša Márica in Gov. je tudi »Sl.« nekoliko nevošljiv, sicer bi Vam ne odsvetoval sodelovanja. Pa rekli boste, da sem malenkostna; saj so drugi tudi .. Delajte z nami – (oh revica, saj itak preveč storite, to znam –) da si pridobimo naročnikov in zagotovimo obstanek listu ... Saj veste, da dijaški list ni mogel izhajati, pa naj mé – mé kaj dosežemo. Prav nezaupna sem v iste, ki kriče: »Da, da povsem potrebno, krasna, prekrasna ideja!« pa ne pomorejo »Slovenki« dosti na noge /. – Najodličnejši pisatelji in pesniki bi morali stopiti v naše kolo in delati z nami. Ali ne? Pa zakaj metati zlato med drobtinice! Pravijo, da Radič nalašč pošilja najslabše pesmi svoje »Slovenki« Zdi se mi to deloma nevrjetno, ker poznam človeško – pisateljsko samoljubje, no in pesmi dasi ne tako lepe, kakor v »Zvonu« vendar niso slabe. – V zadnji številki je tiskar delal skazo, kaj ne da? Sicer pa je prinesla dokaj lepega čtiva. Popolne črtice, ki ne dolgočasijo, ampak nasprotno – tudi niso vsakdanje!

Oj, to bode dolgo pismo! Čas, da neham. Ono »temno« sliko poslala sem Vam na ogled, ker imam samo še to – v spominu ..Vse jedno, kaj! Danes Vam nimam kaj poslati. Saj veste, da Vam vse sproti napišem, včasih pa ne gre. Aškercu sem poslala 2 pesmi, ne za »Zvon« samo v oceno. Ali Vam nisem že nekoč pisala, da nimam samozavesti – (pesniške) in da se bojim vsiljevati se v svetišče lepih, lepih muz? Aškerc mi pokaže pravi pot, ali pa »Ausgang«⁵⁰³ –

Poljubljam Vas, vedno Vaša Vida.

Ali mi boste kmalu odgovorili?⁵⁰⁴

Kedo rastikuje⁵⁰⁵ pesniške pravde Slovenki⁵⁰⁶

Ali veste, kako radi Aškerc v našem listu?⁵⁰⁷

✉ 7

📅 1. 6. 1897

junija 1897.

Preljuba moja Márica!

Danes sem prvič ponosna na svojo muzo! Ali ni dovolj, da smem biti učenka velikega Aškerca?

503 Ausgang (nem.): izhod.

504 Dopisano na koncu pisma.

505 Rastikovati: razkriti.

506 Dopisano ob strani zadnje strani pisma.

507 Narobe obrnjen dopis na začetku zadnje strani.

Zdelo se mi je, da nima dosti mnenja o nas pesni(c)ah,⁵⁰⁸ a to me ni plašilo. Poslala sem mu zadnjič dve pesmici dotične vsebine, spletene morda malo prisiljeno in prav naglo. Včasih si vtepem kaj v glavo in potem z glavo skozi zid! Mikala me je Aškercova šola. Oni dve pesmici mi je – seveda – poslal nazaj in pripisal strogo a temeljito, fino kritiko. Pa to me je izpodbodlo. In moja erotika se mi je nakrat smešna zdela. Morda bi bila gorkeja, živahnejša, ko bi imela »njega« bliže ... In hotela sem brzo napisati nekaj nenavadno (za me!) dobrega – Pa zvečer ni šlo, da si sem podila zaspanec in grizla peresnik. A komaj sem drugo jutro vzbudila, sem takoj ustala in stihni so kar tekli iz peresa. (48)⁵⁰⁹ Pesem »V stolici« – Prilagam pismo, ki Vas bode jako zanimalo in prosim da mi je skoro vrnete. No – Govekar bode komaj spoznal sanjačico, melanholično »Vido«! In Aškerc! Kako prijazno, mično, elegantno poučeva! Danes sem vsa v ognju! Pesmice Vam za sedaj – žal – nimam nobene – Urinilo se mi je mnogo družega posla.

»Und wie die Thränen plötzlich kommen, so kommen plötzlich auch die Lieder«⁵¹⁰

Tako nekako pravi Heine. Morda v kratkem kaj novega pošljem. In kedar Vas gledam, blaga, predraga Marica? – Bog Vas živi do tedaj mi še dolgo dolgo! Negujte se več, da ne zbolite! Poljublja Vas Franica.

Z BLEDA

Predraga Márica!

Kako, da mi uže začetkom zastaja pero?

Menda niste hudi na-me? Ko ste sedla v voz, tako temna, osorna in nezadovoljna! me je kar nekaj zaskalelo pri srci. Ali sem jaz zakrivila da ste skoro povsem razočarana ostavila⁵¹¹ naš Bled? Najine izpovedi na vodi? – Vi ste imeli smolo in ste bili uže naveličani – morda radi daljšega potovanja – Niti razodeti se Vam nisem mogla, da-si sem se za Vas baš tako ogrela, kakor ste pravili Marici II. To pa je moja slabost, da malo govorim.

⁵⁰⁸ Nad »c« je napisano »kinj«.

⁵⁰⁹ Ni jasno, kaj pomeni ta številka, ki jo je Vida Jeraj zapisala na koncu stavka.

⁵¹⁰ Und wie die [...] (nem.): In kakor nenadoma pridejo solze, tako pridejo nenadoma tudi pesmi.

⁵¹¹ Ostavila (zastar.): pustila.

Gospa Jenkova je vsa nesrečna, ker Vas je zamudila. Vse izlete je odjavila na pozneje, da bi bila povsem za Vas, da Vam pove toliko, toliko – Pa njej boste odpustili, ker jo bolje poznate, nego mene. Posetila me je nedavno in mi marsikaj razodela. Ta velika žena je polna krasnih idej! V kratkem Vam napišem njene nazore glede No, ona hoče Slovenke ogreti za novo narodno stalno nošo. Da je ta ideja globoka in bogata se da v hipu premeniti. Pa za sedaj ne več o tem to naj počí kakor bomba v slovenski svet, ko si pripravimo pot. Skoro dolgo pismo o tem!

Poljubim Vas in sem Vaša

Vida

Srčen pozdrav od g. Jenkove!

✉ 9

Ljubezniva Márica!

Zopet nekaj drobtinic! Pesmi »Stava« in »Rojenice« je Aškerc odobril in mi sedaj priznal nekoliko o »Slovenki« – tako-le:

..... »Slovenka« in njena urednica gočna⁵¹² Márica zaslužita vse simpatije in priznanje za poštenu trud. Seveda je vsak začetek težek – pri nas pa še stokrat težji ob priliki bi jaz svetoval gočni Márici da naj izdajo »Slovenko« drugo samo kot mesečnik. Tudi naj bi gojil list bolj praktične stroke iz ženskih sfer, nego leposlovje, ker »Zvon« ter »Dom in svet« že tako absorbujeta vse naše leposlovne moči. To je moje privatno mnenje. Vmes bi list lahko prinašal kot feljton tudi povesti in pesmi – pa le vmes jaz bi ji⁵¹³ rad kaj poslal ko bi utegnil. Saj vidite, da za »Zvon« že dolgo nisem ničesar poslal. Trpim veliko po teh naših gorah«

Nadeja se, da bodem vstrajno napredovala in bistro opazovala realno življenje. Pesem »V Stolici« je prekrstil v »Izprehod po velikem mestu« in jo priporočil prof. Bežeku. Pesem »V palači« mu bode menda ugajala. Da bi vsaj naša »Slovenka« skoro dobila Krepke žile!

Pišem Vam uže danes – 8. 7. v največji naglici. Prihodnjo sredo imamo učiteljsko zborovanje na Breznici jaz pa svoj referat – prakt. nastop! –

512 Gočna: modra; tudi v nadaljevanju.

513 Nečitljivo mesto.

16 menda pride moj dragec – in pridem kmalu Márica kaj ne da? –
Predzadnjič sem Vam res 5 pesmi napisala, pa 3. mi ni hotela ugajati!
V šoli imamo 20° R. – Bore deca in učitelj! Pri vas je pa še mnogo huje!
Poljub od Franice.

✉ 10

Predraga gospica! Pozdravljam Vas z iskrenim sočustvom in prilagam ta-le spis, ki je bolj Vam namenjen nego »Slovenki«. »Vesna« je uže priobčila nekaj tacih le »Spominov« (Radica Bl.);⁵¹⁴ ako se da porabiti za Vaš list, priobčite ga, a pod imenom »Viola« – ne »Vida«.⁵¹⁵
Vsikdar⁵¹⁶ Vaša ·/·

✉ 11

Predpust.
Zarajal mi je krog srca
Na novo novi ta predpust,
Izza norčavih let spomin
Porogal se mi je krog ust ...
V ušesih valček mi šumi,
Ki čula sem ga iz godal:
Lala, lala, lala, lala ...,
Ko sem plesala prvi bal.
V četvorki mi je razodel
Sentimentalen kavalir:
Jaz ljubim Vas, oh, samo Vas,
»Ki vzela ste mi srčni mir!« ..
Tedaj vrjela sva oba,
Da najinih je pol nebes, –
Veselo pa se krohotal
Norčavih let – predpust je vmes.
Gruden 1897. Vida.

514 Radica Bleška je eden izmed psevdonimov Vide Jeraj.

515 Viola in Vida sta psevdonima Vide Jeraj.

516 Vsikdar (star.): vedno.

✉ 12

📅 24. 12. 1897

📍 Iz ZASIPA

Predraga moja Márica!

Ali menite, da se kujam? – Malo sem polenila, in praznega pisma Vam nisem hotela poslati. Obljubila sem Vam zadnjič kratko pesmico, a pesnik – učitelj – chef – kritik⁵¹⁷ jo je obdržal za »Zvon«. Pozneje sem mu poslala daljšo epično pesem, katere mi pa še ni ocenil. Potem je bilo vse⁵¹⁸ okoli mojega Pegaza, in danes – No saj vidite, kaj sem poslala. Ocenil teh dveh pesmic ni še nihče, zato ne vem kako bodo ugajale. V zadnji pesmi (objavljeni) »jeseni« mi je tiskar napravil neprijetno napako; v drugo blagovolite kaj tacega popraviti radi občinstva.

In o Vas bi zopet rada kaj čula ... Ali ste zdrava? Pa pridni ste, Márica, da smo Vas lahko veseli .. Živela naša zvezda – Slovenka!

Želim, da bi za v teh počitniških prav izbornu zabavali (?) Ali da bi si se vsaj do dobrega izpočili! Ter srečno novo leto!

O božiči morda dobim Kristino v Zasip, da jo malo razvedrim, to žalostno dušico! –

Poljub! Vaša Vida

24. 12. 97 (Pol noči sem pekla oziroma narejala⁵¹⁹ a druge pol noči sem pesnila.

✉ 13

📅 18. 01. 1898

📍 Iz ZASIPA

Iskren poljub naši – posebej moji Márici!

Gospodični Mankočevi lepa hvala za pozdrave! Ali ste zdravi? Negujte mi Svoje telesce z isto krasno, nebeško dušo!

Vaša Vida.

Zasip, 18. I. 98.

Kaj, ko bi pesem »Predpust« izpustila? Meni ne prija posebno.

✉ 14

📍 Iz ZASIPA
v TRST

Мáрица, срчно поздрављена!

Вида⁵²⁰

517 Mišljen je Anton Aškerc.

518 Nečitljivo mesto.

519 Nečitljivo mesto.

520 Мáрица, срчно [...] (cir.): Márica, srčno pozdravljena! Vida.

✉ 15

📅 26. 10. 1898

📍 IZ ZASIPA
v TRST

26/10. 98. Zasip

Ljuba Márica!

Tedaj ste imeli pri sebi vrlo Márico II? Hvala za vse pozdrave. –

Meni je ušla Kristina onkraj Save, daleč – brez slovesa celo! Sploh sem vsako zimo in jesen otožna zapuščena in pojem žalostinke – na najbližjo žalost – Govekarju!

Letos nisem prišla z gospo Jenkovo skoro nič v dotiko. Kako to, da je ista njena ideja uže z rojstvom zaspala? Jaz sem se jako ogrela za njo, – saj veste – in čakala, da »poči« ista »bomba«, kar mahoma po vseh naših časnikih, kakor je bolela g. J. – na skromno »Slovenko« bi se naše imenitne Ljubljancanke – rekla je, premalo ozirale. Tudi je rekla, da je treba preje poskusiti pri naših gospodih. Čas bi pa res uže bilo, da se iznebimo teh francoskih in nemških šem. Vzemimo se najlepše od Rusinje, Srbkinje, Črnogorke in potem nesimo svoje denarce v Kranjske mošnjice, a ne v židovske in nemške sploh – To naj dvigne tudi domačo obrt! Tu se emancipirajmo! – Ali se ni nobena Slovenka oglasila na Vaš poziv?

Naj Vam morda g. J. pove pismeno, s čemur je mene ustmeno tako zelo ogrela. Stvar celo za narod ni malo važna. Tudi »Nova doba«⁵²¹ se je, mené se o socialnem našem stanju malu dotaknila te točke.

Da ste mi zdrava!

Vaša Vida

Naj se enkrat opomnim: dajajte v tisk samo iste moje pesmi, ki Vam zares in povsem ugajajo – in kaj ne kako je stavec neroden? Kje je g. Medved? Poslal mi je pozdrav, a ne vem kam vrniti ga – So rekli, da je v Gradcu – ?

✉ 16

📅 27. 12. 1898

📍 Z DUNAJA
v TRST

Поздравляю Васъ съ новымъ годомъ съ новымъ счастьемъ!⁵²²

Марица моя, Боговом ђ добро, мени туди! Полюб! Ваша Вида

Дунай, 27. 12. 98.⁵²³ K. Jeraj

⁵²¹ *Nova doba* je bila hrvaška revija, ki je izhajala med letoma 1897 in 1898.

⁵²² Поздравляю Васъ [...] (rus.): Voščim Vam srečno novo leto..

⁵²³ Марица моя [...] (cir.): Marica moja, Bogovom je dobro, meni tudi! Poljub! Vaša Vida Dunaj, 27. 12. 98.

✉ 17

📅 11. 1. 1899

📍 Iz ZASIPA
v LJUBLJANO

Ljubezniva Marica!

Takoj sem Vas poljubila, pa Vaša slika je ravno tako hladna, kakor tista, ki stoji noč in dan na omarici poleg moje postelje ... In sedaj sem zopet tako sama, da se moram in moram samo se slikami pogovarjati ali pa sama se sabo – Prav je Marica, da se omožite, saj ga imate gotovo prav zelo radi .. Bog Vam daj obilo, obilo blagoslova! – Tudi jaz bi se takoj, pa midva hodiva trnjevo pot in upava in se bojiva ... Pa prav poroka – naj se malo pošalim – hočem zbrati prvo kitico pesme v lepo poročno darilo – njemu – a teh je še tako malo! Vsekako pa bi bilo najlepše plačilo – obroček, sedaj ko ne daje svet več – lovorik!

Pisala sem g. Jenko – naj mi odgovori v »Slovenki« na razmotrivanje« pa menda ne bo nič ... Ali ste kaj čuli – O saj vem, kako je!

Aleksandrov, Cankar, O. Zupančič – so mi poslali pozdrave in »prosil« – Bog zna, kako sodijo o »Vidi«? – Cankar je pristavil:« Ali ste še vedno med socijalisti, pustite jih – imajo umazane roke – in bodite raje sentimentalni, to se Vam bolj poda« Govekar me pa vsakokrat križa radi moje zaljubljene lirike in me spodbuja k epiki .. O naši kritiki!

Sedaj naročam Lermontovega. To bo menda moj R. malik poleg Heineja.

Iskren poljub!

Vsa Vaša

Vida

Zasip, 11. 1. 99

Ali ste prejeli moj pozdrav iz Dunaja?

✉ 18

📅 12. 17. 1898

📍 Iz LJUBLJANE
v LJUBLJANO

Draga Marica, pozdravljam Te izdalje, ker nimam časa, da bi se »napotila« k Tebi in ti želim to, kar ne prinese noben koledar – korajžo lastnega pulza ob vsej mizeriji sveta! Pozdrav vsem Tvojim, 3x od srca Tebi, predobra!

Tvoja Vida

✉ 19

📅 12. 17. 1898

Franica Vovkova

Spomladni pozdrav! Vsikdar⁵²⁴ Vam udana. ·/·

✉ 20

Franica Vovkova

Gorak pozdrav!

✉ 21

Preljuba gospica!

Menda zaradi liričnih pesmic ravno niste v zadregi. Da pokažem najboljšo voljo, pošiljam vse jedno zopet dve, saj ni, da bi morale biti slikani. Spis »Otroška psih.«⁵²⁵ čitala sem zopet in zopet tako izvanredno mi je prijal.

Kaj ko bi materam podajala »Slovenka« i nekaj lepih bajk v istem krasnem žanru Andersenovem?⁵²⁶ Fantastične povesti, ki so tako primerne za pol odraslo deco prinaša moralizujoči »Vrtec« žal tako malo! O istih »jaslicah« in »Miklavžih« pa so naši otroci uže toliko čitali in čuli ... To jim domišljije ravno ne bo ugodno izpodbujalo. In ali ni to nedostatek⁵²⁷ v naši literaturi? Saj imamo le nekaj tacihi prevodov .. Moji nasveti sicer še niso zreli, kar rada priznam. Prišlo mi je to tako slučajno na misel.

Zadnja številka ugajala mi je posebno – morda že radi sličice, ki je prišla iz Vašega peresa ... In brez laskanja spis: »Pod streho« čitam z gorkim občudovanjem. Letošnji »Zvon« – zdi se mi – ustreza v obče bolj, nego preje kedaj.

Še nekaj! Kako sodite Vi, draga gospica, o spisu: »Mladostne sanje«?⁵²⁸ no, in o »Triglavu«?⁵²⁹ Blagovolite se o tem na kratko izraziti, kedar možno. Kedar gledam Vašo ljubko sličico, zdi se mi, da sem Vas poznala in umela uže davno, davno .. Moja slika pa vara; ne verujte ji!

Iskreno Vas pozdravljam in sem vsa Vaša

Franica

524 Vsikdar (star.): vedno, zmeraj.

525 Spis *Otroška psihologija: zapiski iz pogorskega življenja* je Ivan Trinko objavil leta 1897 objavila v sedmi številki *Slovenke*.

526 Hans Christian Andersen (1805–1875), danski pisatelj in pesnik.

527 Nedostatek (zastar.): primanjkljaj.

528 Spis *Mladostne sanje* je Marica Gregorič - Stepančič (1874–1954), pisateljica in prevajalka, leta 1897 objavila v prvi številki *Slovenke*.

529 Spis *Triglav* je objavil Fran Govekar leta 1897 v prvi številki *Slovenke*.

✉ 22

Ljubezniva Márica!

To-le uže za nastopno leto. Menda se boste tudi oprijeli Aškerc-evega nasveta, glede pisanja v pesmih – »Slovenka« je letos mnogo napredovala, vrlo naprej! – Saj veste, da bi zdaj brez nje ne mogle več biti – in kritika naj bo vedno strožja! – Da ne zabim⁵³⁰ ako niste uže natisnila pesmice »Ne bova štela ...« prosim lepo vržite jo v koš, mi ne ugaja!

Kaj je s Kristino?

Medvedov uspeh me jako veseli.

Učim se ruščine. Manjka mi še konverzacije, da pojnim isti nepopisni Ю – ali se ne more izgovoriti približno za i? Čitam Lermontovega. Imela sem uže jako smelo idejo .. Da bi »Slovenka« pričela po malem »učiti« Slovenke ruščine .. ne po slovniških pravilih, razun kar mora priti – le nekako praktično – pogovore morda? – Radovedna sem, kaj porečete ... Da ste mi zdrava! Iskren poljub!

Vaša Vida.

Pridobila bi si tako izvestno⁵³¹ mnogo naročnikov ...⁵³²

✉ 23

12 ¼ po noči.

Nisem mogla drugače, da sem ustregla deloma Vašej želji. Prepisala sem isti spisak, ne, isto misel v naglici. Ako menita, da bo –, no ga pošljite nazaj, da ga čedneje prepisem.

Zdrava! Vaša Fr.

✉ 24

V LJUBLJANO

Ljubezniva Márica!

Zares, dolgo že čakate! Izgovorov bi imela dovolj, a čemu naj vas dolgočasim? Huda pa nisem kar nič, ker nimam nikakih⁵³³ vzrokov. Nisem Vam tudi hotela poslati

⁵³⁰ Zabim (star.): pozabim.

⁵³¹ Izvestno (star.) nedvomno.

⁵³² Dopisano na levi strani druge strani pisma.

⁵³³ Nikakih (star.): nobenih.

praznega pisma, pesnic jaz novih imela nisem. Ta vsakdanja proza mi vse zaduši, in mislila sem že, da se mi je ista žilica posušila. Tisto o »mačici« Vam pošiljam, ker ste želeli, naj jo prevedem. Ali Vam še ugaja?

Komersa⁵³⁴ pisatelj in umetnikov se nisem mogla udeležiti, bila sem pa pri 1. sestanku v »Nar. domu«. Tedaj se je več pilo nego govorilo.

Pa so vsaj začeli!

Gospa Jenkova je že dalj časa v Ljubljani. Najbrže vas prilično obišče (tako mi je rekla).

Tako sem sama sedaj! Mati mi je odšla na Dunaj, in zabavam naj se z kuho, šolo, vrtom – Da imam le to!

Danes imamo megleno vreme, jaz pa sem zrla skoro cel poludan topo skozi okno in poslušala idilično žvonkljanje kravjih zvoncev. O poezija!

Sedaj mi je življenja samo ista »neslana« slavnja ljubezen.

Po stezi, cesti beli
za njim hitim naj v svet,
da opet kot ptič zapojem
posmejem se, kot cvet!

Pišite mi zopet Marica in odpustite Svoji Vidi.

Poljub!

✉ 25

📍 Iz ZASIPA

Preljuba g. Marica!

Najini pismi sta se križali.

Verujem Vam in umevno je, da ne marate vedno tičati pri pisalni mizi. Saj je mnogo bolj zdravo šetati⁵³⁵ v negotovih mislih po zelenih šetališčih.⁵³⁶ Tudi jaz se po šoli vležem često v travo in mižim v poluspanju ali pa zrem v nebesno modrino. Ta počitek si krvavo prislužim .. Saj imam enorazrednico s celodnevnim poukom! Izpit me čaka, referat sem dobila – ah in vendar nisem, nisem za to! Sanjarim ves božji dan, se smejim otrokom, ali pa sem skrajno nervozna. Navzlic temu poslal mi je te dni slavni okr. š. svet⁵³⁷ pismo – priznanja! Ba!

534 Komers: (nem.) veselica.

535 Šetati (star.): sprehajati se.

536 Šetališčih (zastar.): sprehajališčih.

537 Okrajni šolski svet.

Glejte Trtnikova nagla smrt, bila mi je povod k temu-le spisu! Kako Vam bode neki⁵³⁸ ugajal?! Vodilna misel bila mi je tale: Vsacega dné oklepa se tisoč sreč, bolestij, želja .. Ob smehljajočem se dnevu pa jih neprenehoma in neizprosno mori zmagovita smrt. Morda sem

bila premalo jasna. V teh-le »Spominih« se z nekako predantrijo ogibljem prejasnih stavkov. Misli in črke! Pišite mi, prosim, kako mislite o tem-le izródu moje bolne fantazije.

Počitke so blizu .. Kmalu Vas spoznam natančneje. Seveda želim, da spoznavate i njega. Dete, Vam rečem, dete z najotožnejšimi očmi – višnjevimi – zelenimi (ne vem!) očmi, ki so na pol zakrite z dolgimi črnimi trepalnicami Lep? o ne, niti toliko ni, kakor na sliki. Ko bode igral na gosli, prikupil se bode i Vam .. No, pošiljam Vam njegovo sliko in še jedno od mene na ogled .. Sedaj imate tudi od meni drugačen poj. Na tejle sliki izglebam stareja nego sedaj in slikana je pred 4 mi leti! Bila sem tedaj zelo, zelo nesrečna. Strašne so sence, ki krijó mojo preteklost – kako sem se zagovorila! Sedaj pa mi zmanjkuje prostora. Ali ne morete vendar posvetiti »Slovenki« kak daljši spis iz pod Vašega peresa? Poljub! Vaša Franica.

✉ 26

📍 Z DUNAJA

Predraga g. Márica!

K sreči imamo danes tako krasno vreme. Da ne pogrešam onih malih in velikih lepot in znamenitosti, ki jih ima stolica dunajska. Jedno ... seveda ... Pa lepota ni (čemu lep mož?) in znamenitost tudi ne, saj ni duhovit ... Samo dvoje velikih čudovitih očij ne morem zabiti in jih vedno pogrešam .. Kako smo žene otročje! Umetnik pa je, da-si še zelo mlad in najiven, a Nemec iz »rajha« tudi ni, ker mu je oče »Kranjc«, a mati Čehinja in prijatelj Matej Hubad,⁵³⁹ naš vrli glasbenik. Sedaj mi ne hudujete več, ljuba Marica in ko naju boste v počitkah videli, imeli boste veselje z nama. Še mnogo ustmeno!

Obožuje Vas in poljublja

Vaša

Franica

»Duša in srce«?⁵⁴⁰

538 Med besedama »neki« in »ugajal« je prečrtano »vše«.

539 Matej Hubad (1866–1937), slovenski glasbenik in glasbeni pedagog.

540 Dopisano levo na tretji strani pisma.

Preljuba naša Márica!

Kaj ste nas zavidali, ko ste prejeli pozdrave iz Bohinja? – Mi pa smo Vas povsod tako zelo pogrešali!

Sedaj poznam Kristino, in vem, da bi se Vam lahko prav zelo prikupila. Kar objela sem jo, ko mi je povedala pesmico »Zadnji hip« Ali ni čez vse ljubka in sladka? – Čestitam »Slovenki«!

Stopila sem baš iz poštenega voza in našla na Bledu Vaše pismo in – Aškercovo. To me vsikdar elektrizira. Mislim, da me ima prav rad, ker mi tako lepo piše! Izrazil se je nerodno o romancah »V veži« in »Vaški norec«, opomnil malce formalno nedostatkov, in prijale so mu tudi nekatere zadnjih liriških⁵⁴¹ pesnic.

Pošiljam mu zopet jedno veselo kratko v oceno, da Vam jo morda potem pošljem. Tako sem prazna sedaj, ko moram skoro izključno živeti za domače opravke. Mama je že na Dunaji.

Marica II. je malo prezgodaj izprosila idejo g. Jenkove. Ona vsaj je mislila da bi preje med sabo gnetile, a potem bi z velikim efektom na mah po vseh naših časopisih objavile korenite, utemeljene članke. Pa morda ta signal tudi že malo vname. Tudi jaz sem imela že dokaj napisanega, a g. Jenkova je hotela,⁵⁴² da govorimo in pišemo pozneje, ker Vam bo sedaj najbrže pisala. Kaj misli o tej ideji Govekar? Gospa J. namerava poslati pozneje deputacijo tudi k našim prvakinjam, celo k istim morda, ki žive samo za modo!

Pravi, da bodo uže radi njé – radi te velikodušne rodoljubke – vihale mogočne noske. – Priznanja ima žal g. J. že jako malo.

Govekar je v »Narodu« zopet zavidal Medvedu .. Mene pa ta moja osebna antipatija prav nič ne pozna in me povsem krivo tolmači. A da je Kristina boljša od mene sedaj rada pripoznam.

Veselim se odgovora in sem Vaša, zelo vaša

Vida.

541 Liriških: lirskih.

542 Med vejico in besedo »da« je prečrtana beseda.

✉ 28

📍 Iz ZASIPA
v LJUBLJANO

Ljuba naša – moja Márica!

Upam, da se zopet sprijaznite z mano; ali nisem pridna? – Prosim Vas Marica, da (ako Vam je možno) natisnete te-le 3 pesmi v nastopno številko. Rada bi ž njimi iznenadila⁵⁴³ »njega«. Ki pride me 30. 7. z mamó (svojo) v Zasip.

Kadar nas posetila, čemo Vas, kar je v naših močeh vedriti in Vas zabavati. Vem, da ste jako izmučena, zares tantalove muke, vedno se vračajoče delo polno truda in skrbi – ob izhajajočih številkah!

Apropos! Ali smem izvedeti pravo ime delavca »Branka«?⁵⁴⁴

Pišite mi Marica, da me letos posetite, prosim!

Poljub! Vaša

Vida

I jaz kolesarim sedaj prav vrlo.⁵⁴⁵

Potočan⁵⁴⁶ ne želi, da bi Medved ocenjeval, zlasti v slučaji, da pesmi ne prijažo uredništvu – njegovih pošiljatev. Ponos, seveda! No v »Nadi« je napisal res že nekaj prav dobrih stihov, zato si ga le pritegnimo ali ne? – Ali je M. več neče ocenjevati? Potočan rekel je včeraj (bila sem v Ljubljani .. Ko bi Cankarja naprosile? .. Seveda bi bil jako strog, a morda bi bilo res v napredek naši ljubi, ljubi »Slovenki« – To le mimogrede!

✉ 29

📍 Iz GORICE
NA DUNAJ

⁵⁴⁷ Srečno novo leto Tebi in vsem Tvojim! Jaz sem tako vprežena, da je kar hudo! Na silvestrovo imamo poroko. Pozdravljam Te: Tvoja Vida Jerajeva

⁵⁴³ Iznenadila: presenetila.

⁵⁴⁴ Gre za Ivana Trinko.

⁵⁴⁵ Dopisano na levi strani druge strani pisma.

⁵⁴⁶ Pseudonim Baltazarja Baeblerja (1880–1936).

⁵⁴⁷ Žig ni viden, znamka je iz dobe Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.

✉ 30

📅 1. 1. 1929

📍 IZ LJUBLJANE
V LJUBLJANO

Draga Marica, pozdravljam Te izdalje, ker nimam časa, da bi se »napotila« k Tebi in Ti želim to, kar ne prinese noben koledar – korajžo lastnega pulza ob vsej mizeriji sveta! Pozdrav vsem Tvojim, 3x od srca Tebi, predobra!

Tvoja Vida

 Ms 1213 (9 in 1 priloga, 1899–1931)⁵⁴⁹

 1

25. 10. 1900

Pozdrav, dušica! Pridi, dokler še lepa jesen k meni in piši prej, kdaj –
Tvoja Vida

 25. 10. 1900

 IZ RADOVLJICE
v MENGEŠ

 2

Draga Zorana,
v najpristrčnejšem sožalji Te
gorko pozdravlja
Vsa Tvoja
Vida

 3

9. 9. 1899

Искрен поздравъ!

 9. 9. 1899

Вида.⁵⁵⁰

 Z DUNAJA
v MENGEŠ

Karl Jeraj

 4

16. 6. 1899

Da se skoro vidimo!

 16. 6. 1899

Vida

 Z BLEDA
v MENGEŠ
PRI KAMNIKU

da se skup sprehajamo!
Jos. Murn

⁵⁴⁸ Franja Trojanšek (1867–1935), slovenska pesnica.

⁵⁴⁹ V zapuščini so pisma neoštevilčena.

⁵⁵⁰ Искрен поздравъ! [...] (cir.): Iskren pozdrav! Vida.

✉ 5

📍 Z BLEDA
V MENGEŠ

Prelepa duša, Bog te živi!

Pozdravi mi mamico in madame Kosuvo!

Tvoja

Вида⁵⁵¹

✉ 6

📅 2. 4. 1900

2. 4. 1900

Предрага Зорана!

Дисонанца за дисонанцо в свето мелодије Твој прекрасне душе! – Кака гроза само мислити все, кар си престала! ...

Силна, какор си, душица, двигни се знова из обупне онемоглости ин любезен божя най Ти помóре!

Весели ме, да Те посеча наш »батюшка«; је таков злат человек; – рекла би, ено само нежно чувство га ђ, ин не вем, кай ше ...

Спорочи ми, Зорана, како долго останеш в Любл., морда си вендар морем украсти пар ур ... О Вел. ноци па најбрже!–

Закај је било најіно заднђ слово тако жалостно

О мени, кай не, ниси дості чула вмес. Морда Ти ђ кдорколи поведал, да се много, много смейім, да сем често управ пекленско разпосађна ин дивя ... Че ти јз за кратек час адирам живлђнђ седај –; на зунай Каос, дилирий, – на зотрай летаргия ин смрт! Али веш, кая сем Ти некоч ставила за случай? Такрат си се завзела.

Не вем, кедай се ђ скалила моя душа, туди не вем, ђ-ли кай живела од тедай ...

Пияност, из катере се до трезности седай скоро николи не възбудим, ми ђ приђтна ... Тако се живи прав именитно!

В шоли па, при деци се доцела позабим ин сем то, кар со отроци...

Па здај се ми доздева, да ме негуђ вес свет, ин мои⁵⁵² богови со само ше малички ин светинђ со само ше играче ...

551 Вида (cir.): Vida.

552 Beseda »мои« је nadpisana.

A »Словенка« ѓ яко фина ни Твоѓ заднѓ песни ми зело прияѓ
/«Biseri»/ –

Госпа Врили ми ѓ писала пред 3 днєви о Теби. Ако Те посети,
благоволи ѓи изрочити najlepše поздраве.

В мислих сем била нештетократ при Теби ин сем ...

Здравствуй, душица!

Полюбя Те

Твоя

Вида.

3. 2. ИВ. 900⁵⁵³

26./27. I. 1901

Z BLEDA
V MENGEŠ

26/27. I. 1901

Draga moja Zorana!

Oprosti mi za sedaj; pridem uže še do pisma. Nisem ne za to ne za ono.
Razočaranje in utrujenost na vse strani.

Zadnje dni sem prestala hudo duševno krizo –; zdaj mi je odleglo, in
moje življenje je dobilo v enem samem silnem hipu novo smer. Tako me
je hotel Bog od nekdanj ... Otresla sem se vseh obzirov, zajedno vseh laži
in vsega hinavstva. To se pravi zdaj sem jaz in svobodna! Ni moglo, ni
smelo biti drugače! Pogledala sem še v zadnjem hipu skozi ključavnico v
svojo bodočnost – in ustrašila sem se ... Vsakdanjost, vsakdanjost, kako
sem te ljubila! – Moja duša je polna odrešenja ... Poleti so me zaročili, da
se junija omožim ... Jaz pa sedaj nameravam v počitkih na Rusko! Moji

553 Predpaga Zorana [...] (cir.): Predraga Zorana! Disonanca za disonanco v sveto melodijo Tvoje prekrasne duše! – Kaka groza samo misliti vse, kar si prestala! ... Silna, kakor si, dušica, dvigni se znova iz obupne onemoglosti in ljubezen božja naj Ti pomore! Veseli me, da Te poseča naš »batjuška« [Murn]; je takov zlat človek; – rekla bi, eno samo nežno čustvo ga je, in ne vem, kaj še ... Sporoči mi, Zorana, kako dolgo ostaneš v Ljubli., morda si vendar morem ukrasti par ur ... O Vel. noči pa najbrže! – Zakaj je bilo najino zadnje slovo tako žalostno O meni, kaj ne, nisi dosti čula vmes. Morda Ti je kdorkoli povedal, da se mnogo, mnogo smejim, da sem često uprav peklenko razposajena in divja ... Če ti jaz za kratek čas adiram življenje sedaj –; na zunaj Kaos, dilirij, – na znotraj letargija in smrt! Ali veš, kaj sem Ti nekoč stavila za slučaj? Takrat si se zavzela. Ne vem, kedar se je skalila moja duša, tudi ne vem, je-li kaj živela od tedaj ... Pijanost, iz katere se do treznosti sedaj skoro nikoli ne vzbudim, mi je prijetna ... Tako se živi prav imenitno! V šoli pa, pri deci se docela pozabim in sem to, kar so otroci ... Pa zdaj se mi dozdeva, da me neguje ves svet, in moji bogovi so samo še malički in svetinje so samo še igrače ... A »Slovenka« je jako fina ni tvoje zadnje pesmi mi zelo prijajo /»Biseri»/ – Gospa Vрили mi je pisala pred 3 dnevi o Tebi. Ako Te poseti, blagovoli ji izročiti najlepše pozdrave. V mislih sem bila neštetokrat pri Tebi in sem ... Zdravstvuj, dušica! Poljubljaj Te Tvoja Vida.

duši je treba prostora – brez mej, da si oddahnem! Meni je vedno treba, da nekaj z vsem bitjem občudujem, njega – zaročenca bi ne bila mogla, pa celo življenje!

Poljubljam Te in sem Tvoja Vida!

Batjuška mi časih⁵⁵⁴ piše.⁵⁵⁵ Je bil na Bledu; študiral, a izpodletelo mu je tudi marsikatera lepo upanje, revež mora zopet sedeti v Lju⁵⁵⁶ govorila sva časih o Tebi vedno⁵⁵⁷

Gorko kakor o duši sorodne narave ... In Ti? – In Ti? Pridi k meni!⁵⁵⁸

✉ 8

📅 13. 6. 1910

📍 Z DUNAJA
v MENGEŠ

Dunaj, 13. 6. 1910

Ali sem vredna, da se me še spominjaš? Mogoče se vidiva letos. Znaš še pot v Zasip? Letos pridem za par mescev tja gori, in se oglasim še enkrat. Še veš – večer z družino? – Pozdravljena pa od srca Videnga.

Zalar Ivan Prijatelj⁵⁵⁹

Mnogo pozdravov Vam pošilja⁵⁶⁰

✉ 9

Preljuba, zlata moja!

Srčno hvala za Tvoje povabilo v bolnico. Ti sirota moja! Že bi bila pri Tebi, pa je bil danes Ta dan zelo nemiren za nas. Moj zet Tone Kralj je dobil strašno vest: ponesrečil se mu je brat – pilot smrtno v Splitu! Imela sem polno glavo težkih misli in roke polne dela. –

Pošiljam to pismo zdaj zvečer v bolnico. Katera številka sobe? – Morda Te najdem jutri še, da Te objamem, Ti moja zlata!

– Če ne, pridem v Mengeš k Tebi čimprej.

Ako moraš za korak (z avtotaksijem) k meni (dopoldne ali popoldne do 3h) sem: Gerbičeva 11.

554 Časih (star.): včasih.

555 Batjuška: Josip Murn.

556 Del pisma je nečitljiv, ker manjka del papirja.

557 Obratno obrnjen dopis na začetku strani.

558 Dopisano ob strani na levi strani pisma.

559 Dopisano na levi strani razglednice postrani.

560 Dopisano na vrhu strani. Na razglednici so še trije nečitljivi podpisi.

Ti pokažem vso umetnost tvoje Mare in umetnikarski njen dom. Onadva Mara in Tone se pripravljata na Dunaj.

Kako ti je? Jaz sem samo še stroj, ne več duševnost.

Oči upiram v kraj počitka in miru – četudi ljubim to lepo zemljo čez vse!

Ah, koliko je zate v mojem srcu, Ti moja, Ti naša, Ti Prešernova!

Poljubljam Te:

Vida

31. XI 31.

Ms 1161 (2, 1905)

✉ 1

📅 (PRED 2. III.)
[1905]

Preljuba Mimi,

ker nimam boljšega papirja pri roki, začnjam baš prav da po domače, kakor bi sedela v Vaši kuhinji! Za, vraga, ali se pripravljate na kak bal? Danes okoli 5. ih pojdem v Mariahilf⁵⁶² in naročim za Vas celo kolekcijo vzorcev, in kar rabite še, mi sporočite. Tudi zase pojdem malo »špegat«.⁵⁶³ Premislite, moj mož mi pravi včeraj: »Kaj, ko bi si na svilno obleko, ki jo imaš kupila čipkasto čez, kakor se dobijo kar v celem.« To mi je bilo tako všeč od njega, da sem že sparala poročno krilo in pojdem tuhtat, kako bi se napravila stvar. Črno bi rada z dekoltejem pod čipkami in s pletenjem. Če bo kaj iz tega! »Slovenija« vabi na slavnostno akademijo, ki jo priredi 2. marca in predpisuje »Soirée toilette«.⁵⁶⁴ In kaj, ko bi si še Vi kaj taciga napravili – saj ni, da bi morala biti svila pod čipkami In koliko stane, Vam tudi sporočim, ker pojdem v Inehlauhen gledat in prašat. Včeraj smo imeli jako lepo obiskan koncert – programom: Goslarček »Märchen dichtung«.⁵⁶⁵ – 10 leten, jako inteligen ten deček je v kostumu krasno igral: Goslarčka I vijolina in deklamacija I, in sploh so bili v glavnih vlogah samo otroci, tudi v orkestru; pele pa smo dame. Škoda, da Vas ni tu! In v soboto zvečir smo bili klubu, ki je sedaj izborn o obiskan, odkar se udeležujejo Srbi in Hrvatje. Gdč. Zmrzlikar je pela 3 pesmi in neka Hrvatica je svirala⁵⁶⁶ na glasovir.⁵⁶⁷ Moj mož je spremljal pevko. Saj veste, da je Vidic prevzel za Vašim g. soprogom? Z gospo sva si še ravno tako daleč – in z vsemi! P. je stalno na D. in je bil tudi, prav daleč v zadnjem kolu dvorane, še vedno suh in bled in Se strupenim nasmehom krog tenkih ustnic. – »Mefisto« – ste rekli Vi, Mimi!

Gospa Judit! Ah, kaj vam imam na tem mestu reči, pa ne gre na ta zlodjevi papir! Cankar se je hipoma dvignil čez vse na tem smešnem svetu s tako imenitno jezo, da ni nič lepšega v njegovem bogastvu! Fajn jih je dal! Vidic – (gospa, zdaj se krohočem na vse grlo) – Vidic, mi je sam pokazal mesto, kjer je našel svojo figuro, in baš tam se je poiskal (z ozirom na zaplatnico) tudi oni elegantni doktor, ki je plačeval šampanjec v Vaši družbi (ime sem pozabila)! Gospa Mimi, krohota jte se z meno j

561 Marija Reisner (Ogrinec) (1876–1920), v Istri rojena gledališka igralka.

562 Mariahilf je občinsko okrožje Dunaja. Nahaja se v bližini središča Dunaja in je bilo ustanovljeno kot okrožje leta 1850.

563 Špegat (pog.): gledat.

564 Soirée toilette (fr.): Toilette de soirée: večerna obleka.

565 Märchen dichtung (nem.): pravljica poezija.

566 Svirala (zastar.): igrala.

567 Glasovir (zastar.): klavir.

čisto po plebejsko! – Lajovca⁵⁶⁸ menda ni na Dunaju; pozdravil me je nedavno iz Ljublj. – Zupančič jo je pa popihal kar v Pariz in je menda ves židan tam. Kar ste mi sporočili o Kraigherjevih, me zelo veseli. – Sploh me veseli vse Vaše pismo s karto vred. –

Časa nimam veliko; fantek me rabi na vsaki 2 uri! Strašno srčkan je postal, in Vida je tudi zdaj jako čedna punčka. Pridite Veliki noči. Mislila sem; da se preselimo, in odkar sem videla (ne daleč od nas) neko jako fino stanovanje v zelo komfortni hiši sem vsa bolna. Pa moj mož nima časa za to! Za to pa pojdem na Bled letos! »Lepo Vido« mi je obljubil za Vas tekom prihodnj. tedna. Ali pišite mu še tajno do kdaj je rabite, prosim, da se ne izneveri. Sicer pa, verjemi mi, je revček, tako veliko posla ima! In Vaju prav lepo pozdravlja. Za drsanje Vas zavidam in sploh za vse, četudi je samo Idrija⁵⁶⁹ – za sneg, za mraz, za vrabce za vse kmetiško življenje! In za Vaš kraljevi prestol sredi malomestne elite!

Cankar pride časih, pa redko. V kavarni se srečamo ž njim.

✉ 2

📅 3. 7. 1905

Predraga!

Prav rada Vam odgovarjam, in takoj na mestu ...

O sebi ne vem veliko in bi se mi komaj vredno zdelo. Kdor pije kreozot,⁵⁷⁰ si lahko misli svoje in je na jasnem ... To me ne muči čisto nič! Danes ali jutri. Danes je lepo, morda jutri še lepše! In kar si sam, to Ti je vse drugo! Jaz sem čisto zadovoljna, mirna in vsa na svojem! Moje stališče je tako imenitno, da carujem nad življenjem z vso mogočnostjo z celim absolutizmom – E, gospa Mimi, Vi duša moja, prejasen je dan in preveč je distance za sladak, polglasen pogovor, ki bi izpraznil dušo do dna! Morda je duša sama naveličana za izpovedi!

Pa lepo je na svetu v solncu in travi, pod smrekami in sredi žita in kraj otroških oči! –

Jaz ljubim Vaša pisma. Vedno in vsakrat mi dajo razodet hip vašega življenja. Samo še Ivanka, dekle, ki ga žal ne poznate, mi piše tako na najbližjem koščku papirja z naglim svinčnikom. To pa je dušica, ki

⁵⁶⁸ Anton Lajovic (1878–1960), slovenski skladatelj.

⁵⁶⁹ Josip Reisner, mož Marije Reisner, je v šolskem letu 1904/1905 poučeval na realki v Idriji.

⁵⁷⁰ Kreozot (kem.): ostro dišeča strupena oljnata tekočina, dobljena iz katrana.

zagovarja nekoga, o komur ste napisali pol nevede črno sodbo ... Kako lepo je videti senco kraj solncà. In človek gre mimo, ter se ozre smehljaje na oboje. In ljubi oboje! Sliko sloke, duhovite in pobožne čedne punčike⁵⁷¹ sem videla s podpisom vred in nekdo mi je rekel na vprašanje jo li ima res rad – »da.« Pavza ... In nič nisva bila žalostna! Vse gre mimo in vsega bomo še siti do grla! Čim preje, tim bolje! Nič ni bolj smešnega na svetu, kot sentimentalna duša s tisoč željami. Tam je lepo, od koder človek ne mara dalje, ker si ne želi naznaniti ciljev. Pa ko Vas sreča doktor z čedno punčiko, mi sporočite, da skoro čestitam ... Če ne zmaga Baebler!! – Vaše slike sem res vesela. Tragedinja v vsaki pozi! Tudi jaz Vam pošljem dve krasni liki svojih malih. Na Dunaju je bilo zadnji čas jako prijetno zame v krogu treh naših mladih umetnikov .. 16. julija si kupite sliko⁵⁷² Prešerna z rojstno hišo in mi jo pošljite. Šantel mi je naslikal original teh razglednic. Cankarja pa nisem videla dolgo pred odhodom. Bog vedi, kako se bija z življenjem!

Silno in hladno!

Tu so ljudje, hvala Bogu, tako neumni, da ne pridem z dotiko⁵⁷³ ž njimi in da sem čisto sama zase. Kar spada v moje »kuro« je pitanje telesa, mir, lenoba in solnce! Ali pridete na Dunaj? Pišite mi prav kmalu zopet tudi o slavnosti kaj, ki jo prireja Ljubljane cvet – Preširnu na čast.

In dobro se imejte! Zdaj pa Vas pozdravljam kratko in lepo

Vaša

Vida

Achatzberg, 3. julija

1905.

571 Punčike (star.): punčke; tudi v nadaljevanju.

572 Nad besedo »sliko« je napisana beseda »razglednico«.

573 V dotiko (star.): v stik.

Ms 1213 (I, B. D.)

✉ 1

Predraga Mimi!

Fajn si napravila, da si mi pisala, da se mi je že na vse zgodaj zjasnil dan!

Jaz imam vse polno novic, da malo kedaj tacih!

Premislite, kaj se je zgodilo sinoči: Odpro se vrata (v salonu sta bila brat in sestra Polaczek, ki jih menda ne poznate – in smo muzicirali, kar se pri nas zgodi sicer komaj na vse kvatre) in privleče se procesija sledečih fantov »od fare«, Mefisto,⁵⁷⁴ Zupančič (!), (slikar:) Vesel,⁵⁷⁵ Bernekar,⁵⁷⁶ Gašpari,⁵⁷⁷ Smrekar⁵⁷⁸ in Schanda⁵⁷⁹ (ali kako že). Cankarja so mislili poiskati pozneje pa so ostali do 9ih. Taka družba! Jaz – temperamentna, kakor sem, sem bila »ganz aus dem Häusel«!⁵⁸⁰ Taka puščava in zapuščanost, kakoršne sem navajena, pa kar na hip tole! Lepo je od Mef. da mi je napravil to veselje, tako nepričakovano in tako silno! Zupančič je pestoval »Vovka«, Prij. se je pa lovil z Vido! Potem smo pa peli »narodne« in »Lepo Vido« so mi vsilili. Eh, krasno je bilo! Zupančiču kaj lepo pristaja bradica, prav Čehovu je podoben zdaj!

Sicer pa, Mimek, je tiho in prazno v mojem salončku. Cankar-ja že delj ni bilo, in strašno rada ga imam, ker je tako, tako dober! Vaša pisma hoče vsakrat čitati in se Vam čudi in Vas občuduje od vrha do tal! In zibljeva in pojeva romarske! Sicèr je pa samo pri Štefki!⁵⁸¹ Mef. nisem od včeraj videla ravno 2 mes. Sinoči sem ga pa samo dražila, ker sploh z njim ne vem drugega početi!

Pa: »jaz vem, da v spominu name, v spomin na sanje razsute,

V spominu slutiš gorje,

Življenja neskončne minute!«

– Ali ste brali v »Narodu« o »Puklu«?⁵⁸² – Mi bi bili morali sodelovati jutri v »Zvezdi«, pa, kaj storim! Zjezim se, sedem – in pišem Puklu, da z

574 Čeprav je bil Mefisto psevdonom Frana Vidica, se glede na kontekst, v katerem se pojavlja tudi v drugih pismih, zdi, da je tukaj mišljen Ivan Prijatelj.

575 Ferdo Vesel (1861–1946), slovenski slikar.

576 Franc Berneker (1874–1932), slovenski kipar.

577 Maksim Gaspari (1883–1980), slovenski slikar.

578 Hinko Smrekar (1883–1942), slovenski slikar, grafik in ilustrator.

579 Dragan Šanda (1881–1963), slovenski pesnik, dramatik in literarni zgodovinar.

580 Ganz aus dem Häusel (nem.): vsa iz sebe.

581 Steffi Löffler (1887–1962), članica družine Löffler z Dunaja, pri kateri je Ivan Cankar živel okrog deset let; s Steffi Löffler in njeno sestro Albino Löffler je imel pisatelj ljubezensko razmerje.

582 Verjetno Jakob Pukl (1849–1913), rodoljub, novinarski dopisnik in sodni tolmač ter mecen slovenskih študentov na Dunaju, med drugim tudi Ivana Cankarja.

ozirom na št. istega »Naroda« morajo izostati (že tiskanem!!) programu naše ime!

S tem falira ves večer! Sinoči je pa prišlo pismo (katero sem čitala družbi), – naj vendar, da takorekoč moram i. t. d. – To se ve, da ne bom!

Zdaj pa sploh ni več družbe, kamor bi bilo mogoče zaiti!

Klub je tudi izdihnil!

Nič ne de! Ljudij dovolj! a kje človek? Dobro Vas razumem, draga, lepa duša, Mimi, strašno dobro! In sama ne veste, kolikokrat se mi toži po Vas! Samo na poletje mislim, in sem vsa zdrava!

Funtek že maršira!

Zdaj šivam za Božič same srajčke, hlačke, kijkljice, odejice in blazinice za punčke!

Malči mi pa baš dela krasen »Reform«⁵⁸³ Malči dobra duša! Lepo Vas pozdravlja (pa ji kaj pišite!) Znam (Schnitt)

Novomeščanke so čedna sodrga! Imenitno jih užugate, vi Mimi s tisto kraljevo hojo! Le po njih! Nobena Vam ne sega do pasu! (Ali ni v gimn. neki prof. Zupan bivši moj čestilec izza najmlajših let!) Ali ima tudi tako strupeno? – O tisti drugi Bosnjanki mi pa še sporočite. Zanimivo! Prav je imela, če je poljubila gospoda, ki ji je bil všeč! Tako je tudi treba! Vrag, kdo more kaj, če kdo hoče!

Mojo zbirko ima Cankar, in sem naročila Zupanč. naj ga malo dregne, da jo skoro kam pošljem. In Zup. se je tudi veseli! Glejte, Mimi, jaz bi bila sinoči rada poljubila vse od kraja! Moj mož je bil malo »na šivankah« pa kaj mi mar! Kranj'c je Kranj'c!

Po Dun. se vlačí megla!

Ste brali brošuro, jaz še ne. Prij. mi jo menda pošlje!

Zdaj pa Schluß. – V ponedeljek če ne še danes – preskrbim čipke.

Poljub od

Vaše

Vide.

583 Reformkleid (nem.) je bila ženska obleka, ki v nasprotju s takrat prevladujočimi oblačilnimi in družbenimi normami ni vsebovala korzeta, ampak je bila ohlapnejša in udobnejša. Ženske so jo na začetku 20. stoletja pogosto nosile iz protesta do družbenih norm.

Ms III 3 (I, 1905)

✉ 1

📅 27. 3. 1905

📍 Iz GORICE
NA DUNAJ

27. III. 1905

Dušica Zofka,

dovolite, da vtaknem sramežljivi desni kazalec v usta in se na kak čeden način zahvalim za Vaše komplimente. Cankarja si pa prilično izposodim, navihanca!

Nežna niti ne maram biti!

In tudi to bi Vam moralo biti najbolj všeč, da sem hribovka od nog do glave. Da sva druga za drugo, vem, odkar teče Vaše pero. Veselila sem se Vas prav zelo! Samo za to jaz Vam odpuščam, da niste prišli k meni. Z Vlado pridite! Ali zakaj Vas ni na Dunaju! Moja zamišljena Vidica bi se skorajžila kraj Vaše punčike in jaz bi se naužila Vaših sil, Zofka, ki ste samo življenje, gibanje in krepost! Meni je,⁵⁸⁴ odkar sem na Dunaju, bolna sem na duši in na telesu in naveličana vseh ljudi! Samo moja mala dva – moj paradiz! Otroci se mi zde edino, kar je človeško – lepega. Vi bi me morda znali potegniti sabo po širji cesti nego je moja sedaj, v centrum daljših distanc! Žensk, kakoršnih je dovolj, se bojim, kot vic! Z moškimi pa ne znam biti zaupljiva! Cankarja imam rada zaradi umetniškega čela! »Vesna« ni so menda naše sorte, a jaz poznam komaj jednega; temu sem – dala par svojih verzov, da jim med svojimi preskrbi kak risarski kinč.⁵⁸⁵ Ko prejmem, Vam pošljem takoj! Moji predali so prazni; tudi to, kar objavlja letos žalostni »Ljublj. Zvon« je staro že najmanj 7 let in je vzeto iz kake zaprašene miznice meni v sveto jezo in dobrim ljudem v spodoben dolgčas! Ta literarna sodrga! Zadnji čas so me razočarali tudi ljudje, o katerih sem mislila, da imajo pošten ukus! Cankar, Zupančič, Vi Zofka, in če je še kaj mozga v meni – tudi jaz, naj bi zrušili starine naših mesečnikov in pričeli po svoje! Naj se vrag matra z almanahi, v katerih broji⁵⁸⁶ po 51 (!) slov. pisateljev!

In še marsikaj bi govorila z Vami

za danes Vas pozdravljam in

poljubljam in Vašo Vlado tudi – Vaša Vida

Moj fantek je star ½

leta ravno danes, in ne veste, kako ga imam rada!

Dunaj, 27. marca 1905.

⁵⁸⁴ Nečitljivo mesto.⁵⁸⁵ Kinč (zastar.): okras.⁵⁸⁶ Broji (zastar.): šteje.

Ms 819 (8, 1905–1914)

✉ 1

30. 3. 1905

NA DUNAJ

30. III. 05

Люби господ, просим, придите, че могоче кар йутри (в петек) к мени, само тако, кер ми Ћ долгчас по ком такем.

Леп поздрав од

Виде⁵⁸⁷

✉ 2

Z BLEDA
V LJUBLJANO

Dragi gospod Cankar!

Prosim za en čeden odgovor! Kaj in kako?

Se vidimo kdaj?

G. Šventnerju sem poslala pakeljc⁵⁸⁸ poezij in čakam odgovora. Recite mu, da nisem več v Št. R.

Pozdrav vsem našim ljudem! Vida

✉ 3

Z DUNAJA
NA DUNAJ

⁵⁸⁹Ljubi prijatelj Cankar!

Upam, da ste še na Dunaju, ker drugače bi se bil gotovo poslovil od mene. – Jaz sem se vmes odrešila nevralgije, treh zob in prijateljice Slave! Pravzaprav sem zdaj na cedilu s celim svetom!

Toži se mi samo še po tisti Vaši obljubljeni sentimentalni noveli, po novi »tragikomediji« (!) in če hočete po Vas samih! Zakaj ni Štefke več k nam? Vida se je vmes zopet od papa⁵⁹⁰ nalezla angine. Imam smolo, dragi moj, pa dokler je kaj sape ... Kaj dela Mici in kako sta sklenila? Saj nimate potrpljenja in talenta za »srečo«!

Če se vam zljubi kedaj, pridite od 4ih do 5ih, pa ne v nedeljo. – Zadnjič, pa ravno na nedeljo, ko sem se ukvarjala z žlahto,⁵⁹¹ so pustili Štebijeve na vratih vizitko, brez da jih je kdo zavohal; poslali so mi pa po Dolenčevi čudno nezaupnico.

K vragu še to; človek postane ves gorjup!⁵⁹² Da se vidimo! Vida.

Lep pozdr. Löfflerjevim

587 Люби господ [...] (cir.): Ljubi gospod, prosim, pridite če mogoče kar jutri (v petek) k meni, samo tako, ker mi je dolgčas po kom takem. Lep pozdrav od Vide.

588 Pakeljc (pog.): paket.

589 Žig na ovojnici: 11. 11. 1909.

590 Papa (star.): oče.

591 Žlahta (pog.): sorodstvo.

592 Gorjup (star.): grenek.

✉ 4

📅 19. 10. 1909

Dragi nam mojster in gospod!

Da se le vrnete, to me res veseli! – Štefka je prinesla naši Mari šopek rož in mi je bila zelo všeč. Tako posebno lepo zna gledati na otroke, in baš tega ne zna vsaka ženska. Že zato jo imam zelo rada Tudi moje življenje je na ta način dobilo zopet nekaj smisla. Menda mi je zdaj šele vse odpuščeno. – Dete je čvrsto in »fantkovo« in Vovkovo. Z mojo jetiko je pri kraju; razločno rečeno: zredila sem se do neverjetnosti!

Gotovo Vam je malo pri srcu to moje veselje.

Če ste dobre in židane volje, Vas poprosim nečesa. – Take pristno Gorenske čepice se mi ljubi za Maro ali Vido, ki mi jo kupite in prinesite z računom vred! – Ali pa ne!

Vida je do vrha!

In vsi Vas prisrčno pozdravljamo, zopet štirje!

Jaz pa se skromno priporočam tudi g. bratu.

Kdaj se vidimo v Lindauerici?⁵⁹³

Srečno do tja!

Udana Vam Jerajka.

19. okt. 1909

✉ 5

📅 31. 12. 1910

📍 V LJUBLJANO

31. XII. 09

Kar želim Vam v novem januarji: Kranjske Vas cenzure bog obvarji, kranjskih kritik in nadlog enakih, pa bo novo leto, kakor malo takih! V. Jerajeva

⁵⁹³ Mišljeno je Cankarjevo bivališče na Lindauergasse 26 na Dunaju.

✉ 6

📅 4. 2. 1910

📍 V LJUBLJANO

Ker še nisem brala, – prosim! Ali Vas je sneg zapadel? – Kam je najkrajša pot? – i. t. d.?? Kam sedaj letijo klofute, ko ni več Smrekarja? – Ali je »Ivanka« vzrok, ali »cviček«? Tako! Pri nas pa vse drugače! Odkar sem brala »Sam«, – iščem po feljtonih Cankarja. Sicer pa mi samo takrat ni dolgčas, kadar nisem z drugimi. No, Julia!⁵⁹⁴ – Vse sobe mi je že napolnila se smehom; in kar sem jaz, je njena karikatura. Veselim se pa Bleda, ki ga, upam, vidimo letos ... In Vi? –

Prav lepe pozdrave od Vide.

✉ 7

📅 27. 1. 1910

📍 Z DUNAJA
V LJUBLJANO

Kdaj se vrnete s potepa? In kako se Vam zdi?

Lepe pozdrave! Vida Jerajka

Jaz vas pa prav lepo pozdravljam! Jaz sem po starem vaša Julia.⁵⁹⁵

Dunaj, 27. 1. 10

✉ 8

📅 1914

📍 Iz ZASIPA
V LJUBLJANO

Ljubi prijatelj Cankar,

Sam, bog ve, kje ste in kako Vas najde moje pisanje. Neka dobra duša mi pošilja sobotne podlistke »Naroda«, ki jih prebiram na noč takoj po molitvi z otroki. To je vsa moja zveza z Vami in je tesna dovolj.

Na kmetih smo, hvala bogu, kjer stoji vrt, ki je doma nekje na Gorenjskem, tako nedeljsko tih, skromen in naš. Pa prav nikamor bi si ne želeli, ko bi se ne vračal vsako pomlad moj kašel, in če bi moj mož ne bil tako zelo izmučen in bled. Zdravniki pravijo na morje. Pa jaz sem taka, da mi ni mogoče biti brez otrok. Petero glav pa ob Adriji, to je mnogo denarja! Zato mi je prišla skrivna misel, bi si li smela upati, da stopim pred ljubljansko ženstvo, ne s pridigami (kakor Mihačlis!),⁵⁹⁶ ampak, da prečitam par svojih skromnih pesmi, da napravimo skupaj z Vami? literaren večer, z Lajovicem morda, in da dobim znesek za vožnjo zame. Če se Vam, ki poznate ljubljansko ozračje, zdi stvar nemogoča, prosim, sporočite! In smatrajte jo stvar: med nama rečeno!

⁵⁹⁴ Julia Vovk (1891–1967), slovenska podjetnica in hotelirka.

⁵⁹⁵ Pripisala Julia Vovk.

⁵⁹⁶ Karin Mihačlis (1872–1950), danska pisateljica in novinarka.

Meni je dobro, četudi se vsak dan ukvarjam samo z gospodinjstvom in sem brez služkinje. Vida je že večja od mene, Mara je moj portret, Olica pa naravnost krasno dete! Travo imajo pod sabo in drevje nad seboj in ne vidijo zagrajenih parkov! Samo moj mož žrtvuje pol spanja za nas, ker se vozi čez polnoč.

Pozdravljam Vas, ko časih,

vdana Vam

Vida Jerajeva

Dajte, prosim, priloženo stvar »Slovanu«, ker se nečem obrniti sama do Župančiča. Sem že poslala po Prijatelju! Kaj je s »Slov. žen«⁵⁹⁷

Purkersdorf,⁵⁹⁸

herreng. 4.

Jezero mojih dni ...

Jezero mojih dni,
kje je dno, kaj na dnu?
Slutnje, spomina val
straši me, kakor v snu.

Mrtvi na črnem dnu ...

A do bregov prelest,
ko se razgrne nebo,
solnce nasuje, zvezd!

Tiha, večerna pot,
Brezi dve, breze tri ...
žalost zazibljena
vseh prebolelih dni.

Vida.

1914

⁵⁹⁷ Stranski pripis na zadnji strani pisma.

⁵⁹⁸ Naslov tedanjega bivališča Vide Jeraj.

Ms 854 (I, 1907)

✉ 1

27. 2. 1907

Hvala! Kmalu odpišem več!

📅 27. 2. 1907

Nocoj pa takole:

📍 NA BLEĐ

Vida

Štefi

Ivan Cankar

Oton Zupančič

Ms 1633 (8, 1907–1911)

✉ 1

Drago dekle,

📅 28. 2. 1907

📍 Z DUNAJA

pomlad odpira vse duri, in tudi mi smo čisto novi, toliko, da nas ne odnese veter nekam na jug! Zup. odide v 14 dneh študirat in goriške samote »tuhtat«, Cankar se bo razkropil na vse slovenske strani, da pove ljudem, »česar še ne vedo«, in jaz stavim tudi že svoje mejnike! Na vsak način pa je vsega tega kriva edino le pomlad in želja na jug! Razmahniti se je treba, pa naj bo že zaradi nevemkaj! Celo Cank. kandidatura, ki so mu jo toliko časa ponujali, da se je odločil, je pravzaprav le »mittel zum zweck«!⁵⁹⁹ Lepo je še pri celi stvari stopiti med delavce in jim povedati gorko, novo besedo! To bo znal, kot nov prorok, in če nič drugega bo ostal lepo sled, in zrno bo padlo! Če pride ob tem potovanji tudi na Bled, Vas pozdravi od blizu, in pokažete mu, kar je našega!

In dobro je, da bo videl zopet enkrat od blizu ves naš božji in človeški svet! Tako kandidira naposled tudi umetnik!

Lepo je bilo na pr. sinoči, ko smo se zopet enkrat razvili tako sami med seboj ... Ste prejela naše pozdrave? – Razposajeni smo, kot otroci, in le nikar ne mislite, da se v tacih urah – in tudi v bolj samotnih, kdaj grimamo⁶⁰⁰ nad revščino tam doli! Perspektiva nam kaže vse v jasni luči Nesramneži! Tega pa ne povedo, da Cank. dobiva za svoje knjige v

⁵⁹⁹ Mittel zum [...] (nem.): sredstvo za dosego cilja.

⁶⁰⁰ Grimati se: žalostiti se.

naših razmerah skoro neverjetne vsote! Zato, ker se »praše« v knjigarni?! Slab trgovec bi bil založnik! Sploh pa ni vredno besed!

Danes sta me lepo in veselo pozdravila G. in Lmr ...

Seveda pridemo letos zopet, samo julija šele, pa koj začetkom! Do srede septembra upam ostanejo moja vsa tista polja, vsi gozdi in Vi, Jula!

Vida Vas posebej pozdravlja, naj to prav »mehko« napišem, pravi! Krasno slovenščino drobita oba. Veseli me od Tavčara. Mogoče ji še pišem Ah, berite, kar bo zdaj povrsti izšlo v »Zvon« od Zupančiča! – Nadalje prepuščam stvar njeni noblesi, da napravi vse dovolj taktno in delikatno. Jeseni si le napravi izpit, potem se oženi, vmes pa bo stradal in pozabil, da je rojen za pesnika!

Žalostno je, dekle, videti od blizu obraz, kakor Kristusov .. Spominjam se vseh po vrsti Pa vse to pravim samo Vam, ker niso vredni, da bi se jim kazal ranjene prsi!

Vi boste kmalu trgali vijolice! Tam proti Zasipu kmalu pozlate primule ves holm!⁶⁰¹ Sami veseli spomini! Pozdravljam le rože in Vas, Vaše stariše in vse čvrste male!

Vaša Vida.

Dun. 28. febr. 1907.

✉ 2

📍 Z DUNAJA

Draga dušica Jula,

Danes Vam sporočam nekaj zame jako imenitnega!

Mogoče in najlažje mogoče pridem na Kranjsko uže sredi maja! Samo tega še ne vem, kam! V Zasipu imamo stanovanje najeto od julija naprej – in tja ne morem preje zlasti zaradi tega ne, ker pridem sama z otrokoma in mi je treba hrane, ki je pod Holmom nimajo na prodaj, vsaj poštene ne! Mislim malo na Dolenjsko k Zvonki, in malo bolj mislim naravnost na Bled! Zato bi rada hitro izvedela, če je pri Vas še kaj takega prosto, do srede junija vsaj, kakšna je bila sobica, ki jo je imela nekoč tista gdč Lušin-ova.

⁶⁰¹ Holm (star.): hrib, grič.

To se pravi, da bi bila čisto pri Vas! Gospod papa naj naznani mojemu možu vse pogoje! In kako s hrano? – Mogoče bi lahko obedovala pri Vas? Domačo »košto«.⁶⁰²

To vse »malam«⁶⁰³ sedaj seveda naravnost v zrak, ker ne vem, če se ne potegne preveč Zvonka, da pridem k njej! Pridem pa zato (nisem bolna!), ker sem z vso silo zahrepenela po solnci, po širokem obzorji in ker sem sploh vsa zahrepenela! Letos sem nenavadno korajžna. Veste, da izdam celo svoje pesmi? Z Zupančičem jih zbirava, ki jih je bolj vesel, nego jaz sama! Cankar in Lajov. sta mi danes (ravnokar) poslala pozdrav iz Ljubljane. Na Dunaju mi je letos kar se tiče družbe, jako lepo. Pa zdaj videm!

G. papa prosim naj mi odgovori prav kmalu, in povsem »geschäftlich«.⁶⁰⁴

Vam pa povem marsikaj na dolgo in široko, kadar se najdemo!

Pozdravljamo Vas vsi od kraja in se priporočamo vaši obitelji,⁶⁰⁵

jaz pa sem

Vaša

Vida.

XVIII. Sternwartestraße – ne, kakor sta pisala zadnjič.⁶⁰⁶

–!!!–

✉ 3

📅 13. 6. 1907

📍 Iz ŠT. RUPERTA

Predraga g. Julia!

Kakor izprevidim, imate solnce več, kot preveč na Bledu in okoli Ljubljane! Še teden dni, pa smo skupaj in zabrenčimo po svoje! Tako svobodna, kakor sem tukaj, sicer ne bom tam, ker sta letos za menoj skoro vseskozi »ata« in mama, pa si že ukradem kaj, in gozdi so široki!

In na Dolenjskem sem samo zato, da imam od vseh strani »gmah«⁶⁰⁷ in da se v miru redim. Kopljemo se v Bistrici, lovimo libele zravam, pijemo cviček in jemo, kar se da! Vidica in fantek sta oba pri meni. Pozdravite Gašparja in vse ljudi »ta prave sorte!«

602 Košta (pog.): hrana, jed.

603 Malati (pog.): slikati.

604 Geschäftlich (nem.): poslovno

605 Obitelj (zastar.): družini.

606 Nečitljivo mesto.

607 Gmah (nar.): mir.

Zelo se Vas veselim, Vi lastovka vesela!

Mara Ivanovna⁶⁰⁸ je neki grda in stara Če vidite Cank. recite, da ga pozdravljam in da je že žalostno v 16. okraji!

Kar se mene tiče, sem letos boljše volje, kot lani in menda za par kil težja. Kako fajn je vse to – tako rekoč imenitno!

Pride Vida iz Ribn. tudi? In mi jo pozdravite! Kaj pravi Lajovic? – Ima še tako lepe kodre? Malo manj hladne oči? –

Kadar zajadramo čez jezero, se bo dalo lepo govoriti o vsem mogočem.

Pozdravljam Vas

in sem

Vaša

Vida.

Št. Ruprt, 13./6.07

✉ 4

📍 Z DUNAJA
NA BLED

Draga Jula!

Sporočam ti, da mi kaj piši! In sem, kakor oaza v puščavi, ker mi ni dano, da bi se mi ne tožilo po domovini. Gozd je sicer za hrptom pa so mi nekaj čudno tujega ti bori. Samo da je trava zelena, kjer se takata⁶⁰⁹ Mara in Vida in kjer spi po cele lepe ure »Ola«. ⁶¹⁰ Malo tvoja, veliko moja, kako ti je všeč? Do sedaj se ji posmeje vsak obraz in ona se vedno sladko kremži. Velika je, močna in hoče že sama sesti. Grozno »grozna«! Veseli se tistega, kar so ji namenile tvoje predobre roke. Jula! Mara je graciozna, silno šegava, bolj nežna punčika – pravi kontrast Vide.

In jaz sem šekasta, kakor po navadi!

Pa kako je tvoje poletje? Zelo sem bila vesela Tvoje slike, kjer si vendar enkrat spomin ene Jule in tudi tega, da si krenila s svojim srcem drugam. Bog ti žegnaj pot. Kamor je namenjeno! Pa kako bi bilo lepo, če bi bila tu na Dunaju!

⁶⁰⁸ Mara Ivanovna je eden od številnih psevdonimov Mare Tavčar (1882–1953), slovenske pesnice in pisateljice.

⁶⁰⁹ Takata (nar.): kotalita, valita.

⁶¹⁰ Mara, Vida in Ola so hčerke Vide Jeraj.

Pa ti, ki si hipna in bog ve kakšna v svojih trmah in kapricah, vagaj se sama! Zelo mi je dolgčas po tebi, posebno tu med temi dunajškimi čenčami. Polno jih je, in mene ni nič, pravijo, ker se jim ogibljem. – Nikomur ne pišem pa zanima me samo: Kje je Cank., ali je res (z Zup. vred) zaročen s Keslerjevo?⁶¹¹ Kdo te je posetil kdo stanuje v Zasipu.

Rus pride zopet k nam, pa iščem še enega. Ne veš nikogar? Oh, no, kmalu sedi in piši!

Pozdravi domače in k Sekovaniču!⁶¹²

Ostanem še par tednov tu z Pepco (Kamevčanko) in z otroci. Ali prideš morda na Dunaj. Kaj piši, takole: gospa Jeraj, Kasten bei Böheimkirchen Mittergeld 2 (Lobner)

Če nimaš kaj posebnega, pošlji mi kaj novic iz »naroda« da ne bom, kakor medved v brlogu. Ali pa sešitek starih cajtnng.⁶¹³

Adijo, in poljub od Vide.

✉ 5

📅 6. 2. 1924

📍 IZ SMEDNIKA
NA BLED

Draga Julia!

Pozdravljamo te iz Smednika kamor »smeš poslati štedilnik«, če si kedaj dobre volje. Gre se mi pa za neko drugo željo (naši Olici na ljubo) in sicer: Misli par let nazaj, ko so bleški otroci, ne vem več kateremu prestolonasledniku u čast nastopili v narodnih nošah: to rabi zdaj Ljubljana, ki namerava za dečji dom predstavo v gledališču. Morda⁶¹⁴ Tila ali Mara izve vsaj eno tako guvijačo. Če ne, morda posodi Mara svojo, ker je roba prevelika. Je še mesec dni časa – o priliki morda sporoči. Zelo lep spomin je zadnji izlet na Bled. Kako napreduje Tvoja podjetnost? Ostani morda tu.⁶¹⁵ Pozdravi Tvojo zlato deco! Samosvoja, kakor ti! Zelo lepe pozdrave od Vide Jerajove.

611 Mici Kessler (1890–1962), slovenska učiteljica, Cankarjeva »zadnja ljubezen«. Njena sestra, Ani Kessler (1891–1967), prav tako slovenska učiteljica, je bila poročena z Otonom Župančičem.

612 Franc Sekovanič (1895–1972), slovenski pesnik, filozof in duhovnik.

613 Cajtnng (pog.): periodična publikacija.

614 Nečitljivo mesto.

615 Nečitljivo mesto.

📅 SPOMLAD 1911

Spomlad 1911

Oj, ti moj ljubi Zasip! Spominjam se Metke, kako se je otrok ves zaspan in objokan peljal sam s kolodvora nazaj. Mestni otroci nimajo toliko mislij-doživljajev, želja in užitkov, da jih utone duša že zgodaj in prezgodaj.

Metki pa je bila Vida poleti novo življenje in bridkost ob slovesu. Da bi bila Vida taka! In Vaša Mara? Tudi Vida ima letos priliko, da pojde v sneg in led. Travniki ~~na desno~~ poleg hiše in ~~lev~~ drsališče onkraj ceste.

– Kako je zdaj s tvojo svakinjo? Morda vendar okrevi. Jetična je, si rekla. Jaz pojdem vprašat, zakaj vedno pljujem. Pljuča? Da bi bila v takem slučaju bolj oprezna radi otrok .. No, pa saj nimam ne hude sape, ne bolečin, ne potu. Kak zastarel katar mogoče. In glas imam, kakor lev v puščavi. Časih pojemo in godemo. Fant – Tolminec zna tako lepo poslušati in hodi raje v opero, nego v varijete. Najraje se menita o »babah« in ne vem, kako naj krenem, da bi jima koristilo. Mislim, da bi bilo najboljšo da bi se resnično zaljubila v kako srčno dobro nedožnost. Težko s fanti v teh letih!

Ali veš, da je Kljun oženjen? Peterlin je bil tudi na Dunaju – in to mi je povedala Nataša. Ne vem ti pisati kaj drugega!

Pozdravi Lekovanično Mimico Tako je fletna! – Ali se kaj možite, devojke?⁶¹⁶ Rajate in plešete?

Piši vseeno in kmalu svoji Jerajki.

Pozdrav domačim, posebno botri in mami!

Rokopoljub⁶¹⁷ od moža.⁶¹⁸

Zdajle mi je šinilo v glavo: zakaj ne veš mojega naslova? Pisala sem ti, ko se mi je nekoč zdolgočasil po tebi, – in ti povedala, kako prijetno mi je v Gersthofu. Sami smo v celem nadstropju in v zelenem kotu Štajersko mejo nam kaže na jugu vrh Snežnika! Nisi prejela?

PS.

Z velikim spoštovanjem sem položila jabolka po rasi in plemenu --- v shrambo in veliko radost sta imeli na ta način Mara in Vida. Samo 3 so

⁶¹⁶ Devojke (nar.): dekleta.

⁶¹⁷ Rokopoljub (star.): poljub roke.

⁶¹⁸ Pripisano ob levi strani druge strani pisma.

bili gnjili. In dobri so »ošnja«!⁶¹⁹ (Tako kolne naš Tolminec.) Zdaj pa glej, da »spokamo« še tebe kedaj! Poljub! Vida.

XVIII Gersthoferstr. 3.

I.

Stock⁶²⁰

Posetila me je nedavno Zofka, ki je lepa, ko lipov cvet – in Cankar me je danes pozdravil iz Štajerske. Mogoče se vrača!– (Poglej tudi za kako, veselo igrico!)⁶²¹

✉ 7

📅 1911

1911

Preljuba moja Julia!

Nič drugega ni, kakor da letos ne pridemo v Zasip! Ne gre in ne gre. Navedla bi ti vse vzroke, pa me dolgočasi. Dolgočasi me sploh, da idemo⁶²² v bližjino Dunaja nekam, kjer ni poti, ki jo spremlja šum Save, kjer smo ukali še mi stari pozno v noči. Pa sem pametna, in vem, da je to letos neizogibno ... Pošiljam ti samo tale črni pildek,⁶²³ in Julčka – Karolo bomo tudi gor vzeli ...

III Obljubil je, da te obišče, če te že ni tudi dr Prijatelj (»na latvico mleka«) naše študente jezi malopridnost in vriskanje naše Mare, in jih moti tako, da drugo leto ne pridejo Če veš koga? Pa na hrano ne maram več, ker sem premalo g'schäftlich⁶²⁴ za take stvari. Je velikanska soba, in bom računala zanaprej 20 gl⁶²⁵ mesečno naj bo 1 ali 2. – Imam imenitno gorenjko fajn punco za deklo in je čisto fletno. Kdaj prideš ti na Dunaj? Pozimi kedaj? Piši, Julče drago!

Saj se že pokonci »pest'je«!

Pridna je in vsa moja, ta mala! Marek se je začel zopet debeliti, odkar so odnehali zadnji kočniki, in je korajžen fant, ne punca, fant! »Fest fant« bi rekel Zupančič, kakor je rekel v lepših časih nekoč o meni.

619 Ošnja (nar.): izraz začudenja.

620 Napisano na levi strani pisma.

621 Napisano ob levem robu zadnje strani pisma.

622 Idemo (hrv.): gremo.

623 Pildek (star.): sliko.

624 Geschäftlich (nem.): poslovno.

625 Gl.: krajšava za goldinar.

Dr Kelemina⁶²⁶ je kar nalepem stopil nedavno k nam, in smo se fletno pomenili. Meni se kar zdi, da ga vodijo spomini. Obišče te menda, in v Ljubljano pride, ali kam. Naposled pa, jaz ga imam tudi rada! No, Jula, saj se ne smeješ?!

Kaj pa Vaša domovina in matjuška, boter, Mara?

Piši vse, kar si mi mislila načebljati ustmeno!

Presrečno te pozdravljamo,

objem

od

Vide.

XVIII Gersthofenstr 3, I St

✉ 8

📍 NA BLED

Draga punčika,

veste, danes ne morem priti! Sporočite po mojem možu, če je, kakor slutim, kaj zaradi kake dekle, če je pa kaj drugega mi povejte na papirju!

Tole vreme me strašno mori!! Naši Angelci še nisem odrekla službe, ali, to mi je vsakrat tako grozovito težko! Storim pa, kakor hitro mi najdete kako dekle, ki mi bo v olajšavo tega življenja! Ali nimate pri nas še krožnik, serviet etc.

O priliki!

Če lepo, pridem jutri, in če Nam bo prilično se pogugljemo po jezeru.

Pozdravlja Vas prav od srca:

Vida

626 Dr. Kelemina: Jakob Kelemina (1882–1957), slovenski literarni zgodovinar, literarni teoretik, folklorist, utemeljitelj germanistike.

PISMA IVANU PRIJATELJU

Ms 895 (5, 1914?–1921?)

✉ 1

📍 NA DUNAJ

Dragi Prijatelj!

Ker se mi doma ne posreči, da bi mogla prijeti za pero, pozdravljam od tod in prosim, da mi sporočiš novi naslov, ker nas je nekaj veselih Kranjcev, ki bi se radi vrgli k Vam. Zadnjič so »domovali« pri nas Petkovšek, dr. Kavčič, dr. Lavrenčič in sklenili to božjo pot. Kako in kaj? Pozdravljeni vsi od srca Videniga.

✉ 2

📅 8. I. 1919

Dragi Prijatelj!

Ujela sem zadnjič pri Vas besedo, naj napišem kaj za Cankarjevo številko (»Zvon«?)⁶²⁷

Pošiljam Ti Cankarjevi preminuli duši posvečene verze, ki so se mi danes zjutraj izlili na papir. Mogoče sem prenapla, zdi se mi, da je komu komaj v redi in da mora priti še kaj vmes. Pa tvoje oči z očali vred vidijo bolje. Sporoči mi na kratko, kako misliš; ali oddaš?

In glej, da te kmalu zopet vidimo, kregamo in pobratimo! Pozdravi mi tvoje!

Vaša

Vida.

Pdf,⁶²⁸ 8. I. 1919

Kdo slikal te je, Vrhnika, Kračnjica,
spomladi, venčano od božjih rok,
kdo v glorijah ti zarisal lica,
ko solnce je sijalo naokrog?
Razvij mi prapor črni, Cankar šel je:
častilec žen, devojkam kavalir!
Z besedo sladko jim ljubezen pel je,
z besedo ostro zanje vzel rapir.
Sovražil je in ljubil: plamen duše,
ki dvigne se, da v sebi izgori ...
Naj rdeče rože ti vzceto iz ruše,

627 V vabilu na naročnino za leto 1919 je uredništvo najavilo, da bo izšla v februarju t. i. Cankarjeva številka, kjer bodo objavili prispevke o pisateljevem življenju in literarna dela, posvečena Cankarju. Vendar so že v januarski številki zapisali, da se bo to zgodilo kasneje. Take številke niso izdali.

628 Pdf: okrajšava za Purkersdorf, kraj, kjer je živel Vida Jeraj.

naš ~~Makart~~, naš don Juan trubadur
O, Ivan Cankar ti!⁶²⁹

Vida Jerajeva,

Januar. 1919.

✉ 3

📍 NA DUNAJ

Oddala sem ravnokar pismo nate in pesem za Cankarjevo številko. Naj si bo že kakor hoče, pa postavi namesto verza: »naš Makart ...« raje: naš trubadur, o Ivan Cankar, ti!« –

Zahvalila se ti še nisem za prepisovanje in drugo ... Pa ga spijemo en liter na Cankarjev mir in pokoj, kaj ne? – Adijo (Malči), do prihodnjič Vida.⁶³⁰

✉ 4

📍 NA DUNAJ

Dragi sotrpini Prijatelj!

Zopet imam priliko, da Ti pošiljam pozdravljenje v Cankarjevem imenu in Te poprosim (zadnji popravek?!), da napišeš namesto »kraljica« Kranjica, ker se ta pojem da prenesti na dolgost in širokost smisla! 10 K Ti vrnem v tekoči obliki! Pozdravljeni vsi! Vaša Vida

✉ 5

📍 IZ LJUBLJANE
V LJUBLJANO

Prav vesele velikonočne praznike in piruhov poln košek! Jaz sem obesila vso slabo razpoloženje na cvetoče grme. Bled je ves v solncu. Premislite to, ki ste v Ljubljani ...

Srčne pozdr. Vida

⁶²⁹ Prečrtala in dopisala druga roka, najbrž Prijatelj, kakor je mogoče sklepati iz kasnejših razglednic.

⁶³⁰ Pripisano z drugo roko: ok. 9. 1. 1919.

Takaj šase človek odvedla na Koninko?
Oli kje v Troji samostojnosti razveljavila vsebo
in poročila? Kako je to? Troja, da ni
meh, da je to samo blage dušine
- kakor se je v preteklih desetletjih
prebivalstva dušine - Troja bi jo izročila,
da bi se oblikovale in bi se oblikovale
vsebo in vsem prebivalcem. Ticer

ja tudi namočena lahko tudi ustro
tega. - Troja inštruiraj se učiteljica. Obe
ja poročila v poštenimi močmi. To je za
čeneke edno pravo, da je tudi v zakonu
razočarane ne mlačno. - Pa pasčar šaci v
mihu, je edno pametno. Lim dlje molči,
kom bolj. Taleri se o tem, da je 99 % takih
šaci kakor je Troja; mladim in stari naj bi
molek ne prebivali skupaj, ako hočejo
živeti srečno in dolgo - vsekakor naj
vsaj ne običajajo med seboj.

Troja razočaranje, da se kateri malo veče
na Ljubljano in da ne morejo več priti, ne
boli; upam, da to ni Troja zadnja beseda.

Jakšno včer, da najdejo v Radenci -
ki jih dobro poznam - najdejo vsega, česar želi
in potnebuje, ostane.

Troja stana Franka
Lj. S. B. 1924.

IVANKA ANŽIČ

Ivanka Anžič, poročena Klemenčič, se je rodila 6. marca 1876 v Ljubljani materi Ivani, roj. Beck, in očetu Mihaelu, neuspešnemu gostilničarju. Obiskovala je mestno dekliško šolo, vendar se je moralo njeno izobraževanje z očetovo smrtjo prekiniti. Službo uradnice je dobila pri ljubljanskem odvetniku Francu Pappežu. Leta 1900 je po odhodu Marice Nadlišek Bartol s položaja urednice časopisa *Slovenka* prevzela urednikovanje in se takrat preselila v Trst. V tem obdobju jo je zaznamovalo prijateljstvo s pisateljico Zofko Kveder, s katero sta tri leta skrbno vzdrževali epistolarne stike. Njune intimne in poslovne vezi je prekinil spor med njima, do katerega je prišlo po Ivančini poroki s Franom Klemenčičem in ki se je končal na sodišču.

Po koncu izhajanja *Slovenke* se je Ivanka z možem preselila iz Trsta v Dekane, nato pa leta 1908 v Ljubljano. Njeno delovanje in njen svetovni nazor je odločilno zaznamovalo socialnokrščansko gibanje, za katerega jo je navdušil eden od njenih bratov. V Ljubljani sta skupaj z možem sodelovala v uredništvu časopisa *Slovenec*, kjer je Ivanka delala kot novinarka vse do upokojitve leta 1933. Vmes je sodelovala pri različnih ženskih glasilih, kot so *Ženski svet*, *Ženski pokret* in prenovljena *Slovenka*, aktivna je bila tudi pri dejavnostih različnih katoliških društev. Po upokojitvi se je ukvarjala s prevajanjem leposlovja in se ni več posvečala ženskemu vprašanju. Umrla je 15. januarja 1960.

Po začetnih neuspešnih poskusih objavljanja svojih literarnih besedil je začela objavljati tako literarne kot publicistične prispevke v ča-

sopisu *Slovenka*. Kot urednica *Slovenke* je spremenila njeno smer, zmanjšala, vendar ne opustila je objavljanje leposlovja in se osredotočila na objavo prispevkov, ki so obravnavali vprašanja spolne in družbene neenakopravnosti, delavskih pravic in izobraževanja žensk. Pod njenim vodenjem je tako *Slovenka* iz prvega ženskega časopisa postala pomembno feministično glasilo. H kulturnemu zbliževanju jugoslovanskih žensk je prispevala s povečanjem deleža objav sodelavk in sodelavcev iz ostalih jugoslovanskih dežel. Njena uredniška politika je zaslužna, da so v *Slovenki* svoje prispevke začeli objavljati tudi Cankar, masarikovci in narodna socialna inteligenca, vendar se je na koncu izkazalo, da so preveč intelektualistični prispevki počasi odvrčali bralke in naročnice.

Ivanka Anžič Klemenčič je tudi v *Slovencu* nadaljevala svoje poslanstvo in se pogosto lotevala ženskega vprašanja, čeprav se je kot poklicna novinarka ukvarjala tudi z drugimi tematikami. V času prve svetovne vojne je urejala rubriko Pisma z bojišča in ujetništva in objavljala publikacije z vojno tematiko. V njenem delu in tudi v njeni zasebni korespondenci je razvidna združitev dveh na videz konceptualno nezdružljivih nazorov: napredna feministična in socialistična drža ter globoka zaznamovanost njene miselnosti s katoliško vero, zaradi česar se verjetno ni počutila sprejeto ne v enih ne v drugih krogih.

Ms III 3 (22, 1900–1926)

✉ 1

📅 15. 4. 1900

📍 Iz TRSTA

Trst 15. IV. 1900

Najdražja!

V največji naglici samo par besed za danes. Pred vsem Ti za drago pismo najiskrenejša hvala in moje najprisrčnejše in najtoplejše čestitke na velikem dogodku!

Vest, da bodeš mati me ni prav nič iznenadila in še manj prestrašila. Da si neskončno srečna je tudi čisto naravno. Naravno je tudi, da si sedaj mnogo boljša, da popolnoma blaga in dobra in da imaš vedno polno idej in čustev. Kako bi bilo pri Tvoji ljubezni z Jelovšekom drugače mogoče? Ako te na svetu nikaka druga sreča več ne zadene, ako nikakih drugih ciljev več ne dosežeš – ne boš zgubila ničesa, ker je Tvoja ljubezen najvišje, kar daje vrednost in pomen življenju. Da, tako neskončno si srečna!

Dolgo, dolgo sem živela v zmoti, da je ljubezen sveta le tedaj ako je samo duševna in da jo vsako seksualno združevanje oblati. Kaka zmešanost, kaka ostudna zmota! Žal mi je, da sem tako pozno prišla do prepričanja in do pravega razumevanja. Zdi se mi, da prepozno.

»Iz žensk. življ.«⁶³¹ nisi dobro umela. Da sem vedla za spolno združevanje občevanje mej možem in ženo – o tem ne more biti najmanjšega dvoma. Vedela sem celo za zunanje posledice. Ali to ni nič. Le pomisli, kaj se nahaja za zunanostmi seksualnega občenja, kake nedoumne globočine pojmov oziroma težkih zagonetk! Pomisli velikansko, da največjo nalogo spolnega občenja v življenju človeštva! Ako bi bila imela tedaj le najmanjšo slutnjo o tem, to se pravi o veličini in svetosti seksualnega združenja mej možem in ženo nikdar bi⁶³² ne bila doletela ona nesreča. Tudi se popolnoma motiš, ako misliš, da sem bila že tedaj v spolnem oziru tako rekoč zrela in da sem se udala iz spolnega nagona. Kajti to Ti smem najslovesneje zatrjevati, da nisem tedaj ni najmanj čutila družega nego neprijetno nevoljo. Veruj mi, da mi je bilo spolno nagnjenje docela nepoznano. Ono »Pismo«⁶³³ sem pisala s samo fantazijo in sicer na dan, ko sem bila pri izpovedi in sem hotela v njem le manifestirati pomoč Marije v vseh izkušnjavah. Še dobro se spominjam, kako čudno se mi

631 Kratka pripoved Ivanke Anžič, objavljena leta 1900 v Slovenki.

632 Med »bi« in »ne« je vrinjena beseda »me«.

633 Najverjetneje je mišljena kratka pripoved *Žensko pismo*, ki jo je Ivanka Anžič pod psevdonimom Adela objavila v Slovenki leta 1899.

je zdelo, ko mi je rekla neka znanka, ki je prečitala stvar, da je človeku istinito tako v izkušnji – da tako rečem. Kajti jaz sama absolutno nisem doživela do tedaj še prav nobenih takih izkušenj in sem si stvar le predstavljala tako. Ako sem zadela istino je bil to slučaj. Seveda pa Ti tega ne pišem zato, da bi omilila svoj slučaj. Povem le radi stvari same.

Toliko za danes, ker nimam več časa. Kadar Ti opišem svoje najnovejše faze duševnega življenja, me bodeš pač še težje razumela, ali pa bodeš meni sami pomogla do pravega razumevanja.

Še enkrat prisrčna hvala in soradovanje!

Iskren pozdrav in poljub!

Tvoja

Ivanka

Najsrčneje čestitke!⁶³⁴ Vse pozabljeno!

Srčen pozdrav!

FKlemenčič

✉ 2

📅 3. 9. 1923

📍 Iz LJUBLJANE
v DOBRNO

Draga Zofka! Na celo Tvoje pismo vsesplošni: Prav imaš! V tej zavesti naj se Ti oddih v Dobrni v vsakem pogledu izplača. Snidenja se zelo veselim, samo drži besedo. Čas prihoda mi, če mogoče naznani.

Prisrčen pozdrav!

Lj. 3. IX. 1923 Ivanka

✉ 3

📅 16. 4. 1924

📍 Iz LJUBLJANE

Draga Zofka!

Tvoje pismo mi je torej zopet došlo, kakor sem ga bila za trdno pričakovala. Jedem najboljšo grozdje. Ker Te ni bilo in tudi nisi nič pisala, sem si mislila: Dobro, biti hoče sama s seboj, že ve, zakaj. In sem čakala, da se Ti zopet zahoče po mladostnih znankah. To sem tudi dočakala. Da mi je bilo tvoje pismo drago, ni treba, da naglašam. Vem, da veš, da Te imam rada. To pove vse.

⁶³⁴ Čestitke se nanašajo na rojstvo hčerke Vladoše.

Iz Tvojega pisma razvidim da ti življenje še vedno ne prizanaša in da imaš tudi navadnih vsakdanjih neprilik dovolj: Škoda, to te bržčas odvrča od pisateljevanja. Tvoje zadnje knjige, katero omenja dr. Lah v Ž. S.⁶³⁵ še nisem videla. Oskrbim si jo čim preje.

Zelo me je zanimal v Tvojem pismu pasus o solzah. Ali ti znaš jokati v lastni boleti? Jaz ne. Lenau opeva solze kot znak srčne plemenitosti, kot učiteljice gorja. Razumem popolnoma, a sama jokati ne znam.

Pomlad čutiš? Naj ti bo blagoslovljeno! Tudi mene je ta pomlad od sile prevzela in doživela sem čudne reči, da se sprašujem, ali so bile sanje ali je bila resnica. Na vsak način bi mi bilo danes veliko ljubše, ako bi bile sanje. No, vsaj zanimive so izkušnje vedno in če drugega ne, se lahko smejiš nad seboj in nad drugimi. Življenje – komedija!

Tako ti pišem danes. Ako bi ti bila pisala pred par dnevi, bi Ti bila govorila o življenju »Himmelhoch jauchzend!«⁶³⁶

Ganljivo se mi zdi, kako skrbiš za svoji hčerki, kako zvesto govoriš o svoji služkinji. Dobra si. Da Maša ni v Škofji Loki, nisem vedela. Vsekakor bo na Korčuli še lepše zanjo nego v Škofji Loki. Mirica se pa torej dobro drži? Le pomisli, človek bi rekel, da se to dete ne bo dalo tako hitro ukloniti v tak-le jarem, ki le na vseh straneh tišči. Tem bolje.

Ko prideš v Ljubljano, bom rada tvoja spremljevalka na grob materin. Za svojo osebo bi seveda mnogo raje hodila, ker mi noge – vsaj doslej – še imenitno služijo, da jih niti ne čutim, a Tebi na ljubo se tudi peljem. K Lovrenčičevim Te ne bom vodila, marveč bom le obvestila franko, da si tu in kdaj in kje Te more dobiti. Ne kosim več tamkaj, ker je bila gospa še avgusta lani, predno sem se jaz vrnila tjakaj zaradi prepira s služkinjo leto odpovedala in ostala potem sama s skrajno omejenim gospodinjstvom. Celo postrežnice si ni najela. Sedaj kosim pri družini, kjer sem kakor doma.

S. Eleonora je v tem postala redovna predstojnica – vizitatorica – vseh usmiljenih sestra v Jugoslaviji. Zelo proti lastni volji in želji. Je tudi takoj obolela in še do danes ni okrevala. Pisala mi je z bolniške postelje par nad vse ljubeznivih pisem, Čudno zvesta in dobra mi je – vrača mi mojo

635 Ž. S.: krajsava za revijo *Ženski svet*.

636 Himmelhoch jauchzend (nem.): vriskajoč do neba.

mladostno ljubezen in občudovanje do nje. Obiščeva jo, ker jo bo gotovo zelo veselilo – zaradi Tebe namreč.

Ampak veš kaj? V naprej moraš skleniti, da mi hočeš biti ob tokratnem snidenju brez pridržka dobra, da hočeš imeti pred očmi, da se zgolj konvencionalnega znanja med nama sploh ne izplača gojiti. Nobenih Tvojih skrivnosti ne hrepenim izvedeti poveš le, kar sama hočeš, a na splošno se moraš obnašati nasproti meni z absolutno iskrenostjo. To v polni meri zaslužim. Vsaj topot naj snidenja ne izkvari nikaka disharmonija. Silno sem občutljiva in srce mi je utrujeno. Torej: ali sva si dobri ali si nisva, tretjega za naju ni. Želim si pa zelo tvoje družbe, ker si žena, ki je veliko trpela in ki je pogledala življenju globoko v oči in ki ima vrhu tega široko obzorje. Razen tega je važen del mojega življenja zvezan s Tvojim imenom. Privlačila me je vedno tudi Tvoja sijajna osebnost kot taka. Na vsak način razlogov dovolj, da ti v svojem srcu hranim odličen prostor.

Ker sem ravno dobila večje število svojih slik, Ti eno prilagam. Če Ti ni zanjo, jo lahko vržeš v koš. Želim Tebi in Tvojim deklicam prav lepe velikonočne praznike, da bodo po začasni ločitvi greli spomini. A tebi posebej: na veselo svidenje!

Tvoja

vdana

Ivanka

Lj. 16. IV. 1924

Iz LJUBLJANE
v RADENCE

Draga! Ko je bilo Tvoj pismo že zaprto, sem dobila v roke zadnjo – majsko – štev. Ž. S. sem ter sem prebrala Tvoj odgovor oz. pismo prof. Glonarju.⁶³⁷ To si zopet imenitno napravila! A sedaj se še bolj čudim Tvojemu stališču v mojem slučaju. Škoda, da nisem tega preje čitala, ker bi Ti bila pisala drugače. No, pogovoriva se drugič, ko mi zopet pišeš ali pa se osebno oglasiš v Ljubljani. Da?

Ivanka

⁶³⁷ Zofka Kveder je v tem odprtem pismu izrazila pomisleke glede Glonarjeve objave pisma Pavline Pajk. (Pismo gospodu dr. Glonarju. Ženski svet 1924, letnik 2, številka 5, strani 111–114.)

8. 6. 1924

Iz LJUBLJANE

Draga Zofka!

Tvoje pismo me je zelo presenetilo. Ves čas sem Te domnevala srečno nekje doli na morju, Ti pa se nisi ganila iz Zagreba in si menda celo bolna! Veruj mi, da me je poslednje v srcu zbolelo. Zadnji si bila videti sveža in krepka, zato mi je prišla vest, da si na srcu bolna, nepričakovano. Mislim še vedno, da si bolj duševno potrta nego fizična bolna. Poznam to betežno⁶³⁸ onemoglost pod vplivom duševne potrnosti. Ko bi le vedela, kaj ljubega in lepega naj Ti povem, da Te vsaj malo razveselim!

Na vsak način si, ljuba duša, moje zadnje pismo krivo razumela. Da bi bila iz napuha odbila tvoj nasvet! Kako moreš kaj takega misliti? Veš, da imam pred Teboj velik respekt in v kakršnikoli drugi stvari bi Tvoj nasvet gotovo hvaležno upoštevala. V tem slučaju pa gre za sile, ki ne poznajo ukazovalca in še manj svetovalca, ki jim je prostovoljni odhod iz življenja sprejemljiv, ne pa odpoved. Ti pa si mi prišla ravno z odpovedjo – ravno Ti, od katere bi bila pričakovala največ umevanja. Lahko si torej misliš, kako je Tvoj – gotovo dobrohotni, upravičeni in modri nasvet deloval name v kritičnem trenutku, ko sem se sicer z odpovedjo navidezno sprijaznila, a mi je v podzavesti uporno živela nada, da bo ipak⁶³⁹ drugače. Iz Tvojega pisma razvidim, kako hudo Te je zadel moj odgovor. Odpusti mi, draga, in veruj mojemu ponovnemu zatrdilu, da ostopost ni bila izraz zle volje proti Tebi, ampak proti usodi, ki mi je vskratila⁶⁴⁰ izpolnitev nasilnejših želja.

Ti, draga moja Zofka, preživljaš v zadnjih dobach težko duševno krizo. Rane, na katerih boluješ,⁶⁴¹ si mi nekako odkrila, a zdi se mi, da nikakor ne popolnoma. Pa naj bo karkoli: tako hudo gotovo ni, kakor Ti to sedaj občutiš, a kar je glavno: življenje, ki tako neusmiljeno seka rane in ne gleda, kam udari ne kako globoko pojde njegov meč, je obenem tudi čudotvorni zdravnik, ki zaceli in najhujše in najgloblje rane, ki se zde na prvi pogled brezupne in neozdravljive. Vse le zato, da človek prebije neki čas, ne da bi obupal. Vse drugo pride ob sebi. Ti si v svojem življenju že veliko veliko trpela in mnogo po krivici. Bila si pač čisto drugačna nego so povprečni ljudje, zato si se na vsakem svojem koraku zadevala obnje.

⁶³⁸ Betežno (zastar.): bolezensko.

⁶³⁹ Ipak (zastar.): vendar; tudi v nadaljevanju.

⁶⁴⁰ Vskratila (star.): preprečila.

⁶⁴¹ Boluješ (pog.): bolehaš.

Glavni vir vseh kasnejših britkosti pa je bil po mojem razumevanju – vsaj zase vem, da je tako – v nesrečnih družinskih razmerah. A teh nisi bila sama kriva in tudi Tvoji starši ne. Vsekakor si stremela vedno kvišku, vedno navzgor, pogumno si hodila svojo pot, se junaško borila za svoje prepričanje in s polnimi rokami delila iz zakladov svojega srca in svojega uma. Bila si junaška moderna žena, ki se ji mora klanjati tudi nasprotnik. Ako je bilo kaj zmot v Tvojem življenju, so nastale v iskrenem, neustrašnem stremljenju in iskanju resnice in lepote, brez ozira na izhrojena pota drugih. »Es irrt der Mensch, solang' er strebt.«⁶⁴² A kdor stremi, tudi tvega in v tem samem je že tudi zadostilo za njegove morebitne zmote. Boren bi bil svet brez bojevitih, junaških narav, ki utirajo pota novim spoznanjem, a to na svoj lastni račun in riziko. Njim se ima človeštvo zahvaliti za svoje pridobitve in modrost. Sem spada tudi, kar si povedala tako lepo o opustelosti src katoliških duhovnikov. To je resnica, ki sem jo z nekoliko drugačnimi besedami naglasila v nekem pismu pred polpreteklim časom tudi jaz. Srca brez ognja so mrka srca. Vidiš, da se ipak strinja!

Iz srca želim, da bi se Ti sedanje težave kmalu oblažile in končno popolnoma izginile. Potem postaneš zopet veselejša, vrne se Ti pogum in borbenost in spoznala boš, da je tudi življenjska modrost, o kateri govoriš sedaj s tako globokim prepričanjem, samo relativne vrednosti, kakor vse drugo na svetu. »Nečimrnost in vse je nečimrnost« – ne izvzemši modrosti. Glavno je, da smo vedno iskreni, vedno pristni, vendar pripravljeni iti za glasom Resnice in Lepote. In srčne dobrote. Potem nas Bog ne more zavreči. In za to končno gre.

Zakaj Maše nisi odvedla na Korčulo? Ali ima v Tvoji odsotnosti zanesljivo varstvo in oporo? Kako je sedaj z njo? Škoda, da nimaš kje kake zanesljive, blage družine – kakor so npr. v protestantskih deželah pastorske družine – kateri bi jo izročila da bi se otroku izlečile⁶⁴³ rane in bi se obenem izobraževala o vsem potrebnem. Sicer pa tudi samostan lahko nudi veliko tega. – Mirico izštudiraj za učiteljico. Obe pa poroči s poštenimi možmi. To je za žensko edino pravo, dasi je tudi v zakonu razočaranje neizbežno. – Da puščaš taščo v miru, je edino pametno. Čim

642 Gre za verz iz Goethejevega *Fausta*, ki se v slovenskem prevodu Boža Voduška glasi: »Dokler pač išče, vsak greši.«

643 Izlečile (zastar.): pozdravile.

dlje molčiš, tem bolje. Tolaži se s tem, da 99 % takih tašč kakor je Tvoja; mladi in stari naj bi nikdar ne prebivali skupaj, ako hočejo živeti srečno in dolgo – vsekakor naj vsaj ne občujejo med seboj.

Tvoje zatrjevanje, da te tako malo veže na Ljubljano in da ne maraš več priti, me boli; upam, da to ni Tvoja zadnja beseda. Iskreno želeč, da najdeš v Radencih – ki jih dobro poznam – najdeš vsega, česar želiš in potrebuješ, ostanem

Lj: 8. VI. 1924 Tvoja udana Ivanka

✉ 6

📅 22. 6. 1924

Draga moja Zofka!

Kakor z veseljem razvidim iz Tvojega pisma, Te zapušča mora, ki Te je trapila in postajaš zopet vedrejša. Moj obisk torej izlahka⁶⁴⁴ odpade. Da Radenci niso kratkočasni, mi je itak znano. Hodila sem po tistih krajih s Klemenčičem, ki je bil tamkaj v bližini doma. Pa Ti itak nisi šla v tjakaj iskat zabave, ampak zdravja. In tega si, kakor vidim, našla. Zato čez Radence nobene zle besede več.

Slutim, da je Maša tvoja največja rana. Mislim, da je za obe dobro, ako nista preveč skupaj, ker se morda druga drugo mučita. Poskrbi zanjo, kakor najboljši veš in znaš, ostalo prepusti času in dobrotni usodi, polagoma se vse lepo uredi. Rada bi jo spoznala, da bi se prepričala, da si Ti domišljaš stvari, ki niso. In lepa je, praviš? To je velika reč, lepota! Praviš, da ne zahajaš nikamor, da bi ji izbrala moža. Že zato bi bilo dobro, da bi jo dala v kako vzorno družino, s katero bi prišla med ljudi. Sicer pa stvari ni treba forsirati,⁶⁴⁵ saj je še tako mlada. – Mira je kar najboljši spravljen v Škofji Loki; tam naj doštudira in dozori, vse drugo pride ob sebi.

Kar mi pišeš o svojem možu, mi je zelo všeč. Bogu zahvali, da ni romantik, ki bi v sedanji silni borbi za obstanek ne bil kos nalogam vsakdanjega življenja in bi Vas vse skupaj ubijala beda. Saj imaš dovolj drugih možnosti, da tudi duši daš, kar je njenega. Žena, ki ima skrbnega, uporabnega, značajnega moža, naj si ne želi – oprosti banalnemu izrazu – ptičjega mleka. Ali veš, kako neizbežno pusto in klavrno je vdovi, ženi, ki nima krepkega oslona.

⁶⁴⁴ Izlahka (nar.): zlahka.

⁶⁴⁵ Forsirati (pog.): vsiljevati.

In s tem prehajam nase. Da Ti je bilo biti le mesec dni vdova kakor sem bila jaz osem let, sama samcata, brez svoje druge polovice, s katero človek šele tvori enoto, celoto – gotovo ne bi mi svetovala resignacije. Lepo govoriš o idealni, netelesni ljubezni, kakor so jo gojili in opevali razni geniji. Toda, draga, priznaj, da so vsi ti možje gojili tudi naravno, realno ljubezen, da so poleg svojega ideala imeli žene, pri katerih so iskali in našli tisto, kar je narava določila kot izraz in smoter ljubezni med možem in ženo. Mož, ki ljubi samo eno ženo, žena, ki ljubi samo enega moža, bosta iskala iskala drug v drugemu polnega zadoščenja, ne samo duševni simpatiji, ampak tudi telesnemu teženju po združitvi. To je prav, da je naravno; odpoved brez globokih socialnih razlogov se mi zdi nemarnost in pregreha. Priznam pa, da ima družba pravico zahtevati legitimno obliko za ljubezen, tj. pravnoveljaven zakon. Seveda pa ima potem tudi dolžnost, da odpravi nesocialne ovire za sklepanje zakonov, ovire, kakor je npr. celibat kat. duhovščine (ali vdovski celibat pravoslavne). Priznam, da daje neizpolnjena ljubezen duši spoznati vse radosti neba in vse bolečine pekla, da je zato za umetniške genije silna vrednota. Toda za človeka ob sebi je nesrečna ljubezen vseskozi zgolj nesrečna, izguba, zlo, ki prizadetega samega osiromašuje in nikogar drugega ne obogatuje. Seveda velja to le za slučaje resnične, velike, strastne ljubezni, ki ne najde v ničemer drugem utehe oziroma, ki ji ne zapirajo vrat do izpolnjenja večni zakoni. Ne prešestvuj, ne postavljalj v svet bitij, ki bi nosila v sebi prekletstvo Tvojih grehov itd. Odpoved v takih slučajih je neizbežna zapoved in plodna, zaslužna žrtev. Celibata katoliške duhovščine pa ne štejem semkaj. Cerkev je postavila to zapoved bolj iz špekulacije na svoje zunanje interese nego iz želje po zveličanju duš. Ne, celibatu ne priznavam večnostne veljave, tem manj, ker ubija srca in duše, ker osiromašuje toliko žena. Ne rečem, tudi celibat ima svoja aktiva, a pasiva so vsekakor znatno večja.

Še nekaj! Praviš, da postane ljubezen v zakonu sčasoma banalna, vsakdanja, materialna. Ljuba moja Zofka, iz najglobljega prepričanja, izhajajočega iz izkušnje vsaj v enem delu, Ti naj najslovesnejše zagotavljam, da je najbanalnejša ljubezen – ampak ljubezen mora biti, zvesta in udana, – še vedno neprimerno svetejša in plodnejša nego najidealnejša, najsilnejša nelegitimna ljubezen. Tako ti še enkrat pravim, bodi hvaležna usodi, ki ti je naklonila življenje ob skrbnem, poštenem možu, a njega upoštevaj in ljubi.

Da bi jaz mogla imenovati moža tistega, ki ga ljubim! Tako neizrekljivo, obupano ljubim! Ti, se mi zdi, to moje čustvo podcenjuješ, ne pojmiš, ker mi šteješ leta. Toda, draga, živela sem osem let pravo asketsko življenje, otrok sploh nikoli imela nisem, sploh se ob bolehnem možu nisem izživela, razen tega me je varal in vedno mi je v srcu živelo prepričanje, da mora moja prava, velika ljubezen še-le priti. Leta so pri tem šla mimo mojega srca neopaženo, zame enostavno ne eksistirajo:⁶⁴⁶ ljubim z vso silo polnega, neizčrpanega srca. Telo? Sveže je še in prožno in polno težnje po sladki omami. Ako se lepo oblečem in me oživlja srečna zavest ljubezni – tedaj vem, da izgledam čisto mladostno, da mi morajo zavidati 20 let mlajše ženske. Nešteto krat sem že slišala, da sem kakor dekle. In se dejansko tudi počutim mlado, nekako brez vsake dobe, večno mlada. Taka sem tudi v »njegovih« očeh, ki je 3 leta mlajši od mene. Z eno besedo: to mojo ljubezen moraš vzeti povsem resno, krvavo resno! Nisem je iskala, ne bi si bila sama usodila niti pomisliti nanjo; prišla je nepoklicana kakor usoda. Naj bo blagoslovljena! Lepšega in slajšega ni nikdar občutilo žensko srce, nego sem občutila jaz, ko sem prvič naslonila glavo na njegove prsi. To sploh ni bila več zemška radost, ampak rajska. Taki trenutki so utrinki večne sreče, ki se pa ne ponavljajo. Poslej sem užila poleg kratkih sladkih trenutkov morje bridkosti. Če bi se mogla poročiti in doseči naravni izid silnega doživetja! Tako pa se mučiva, beživa drug pred drugim in neodoljivo⁶⁴⁷ teživa drug za drugim. Pri tem večni strah pred ljudmi. Kako grenka je ta moja ljubezen in kako tragična! Kljub vsemu namreč, kar sem bila gori rekla o letih, vendar vem, da je čas moj neizprosni sovražnik: postaram se neizbežno, v bridkosti tem preje⁶⁴⁸ in potem bo konec ljubezni, ki nima prilike, da se izživi v legitimnem zakonu in utrdi v medsebojni pomoči in opori v dolžnostih in težavah vsakdanjega skupnega življenja. Tega sem se od začetka zavedala vse trenutke in si neizrečeno želela smrti v polni posesti njegove ljubezni. Sedaj živim in umiram in me je strah bodočih dni ... Pa – Kismet!⁶⁴⁹

Kako malo smo gospodarji svoje volje! To pismo sem ti mislila čisto drugače napisati – veselo in objestno, pa se mi je pod roko izoblikovalo

646 Eksistirajo (pog.): obstajajo.

647 Neodoljivo (star.): nezadržno.

648 Preje (star.): prej.

649 Izraz kismet pomeni usodo.

v grenko izpoved. Zaradi mene bodi, da le Tebi ne bo presedalo? Potem odpusti! Nimam žive duše, kateri bi smela govoriti o tej svoji ljubezni, razen Tebi, ki si resna, izobražena žena. Vrh tega upam, da mi tudi ti hraniš vsaj košček prijateljstva, dasi si že ob nekaj prilikah naglasila, da prijateljstva med nama ni bilo in ni. Jaz sem Te v mladosti obožavala; kasneje je prišel razdor, ki je bil zame naravnost usoden. Vendar sem Ti v srcu ohranila toliko toplega čustva, kakor morda nikomur drugemu iz moje mladosti, da kakor nikomur drugemu. Usodi sem od srca hvaležna, da mi je po tolikih letih vrnila zvezo s Teboj. Vsako tvoje pismo mi je dogodek, dopisovanje s Teboj kot s polnovredno osebnostjo dragoceno. Želim le, da bi ti mogla tudi jaz kaj pomeniti.

Kdaj in kje se vidimo? Veš, jaz čustvujem kakor Turkinje: če se prijateljice snidejo, mora to biti najmanj za sedem dni, da se je mogoče od srca nagovoriti. Daj, določi kak kraj, kjer bi ti bilo ljubo prebiti kak teden tam meseca avgusta ali septembra. Ali ni še znano, kdaj dobim dopust. Neizrekljivo me vleče na morje, a kaj, ko so cene tako visoke. Sicer so nam v zadnjem času zvišali plače, a izdala sem vse za obleko in perilo. Vendar za kak teden moram kam. Z »njim« sva se v lepi uri menila, da pojdeva skupaj v kak skrit kotiček Dalmacije, da si bova vsaj par dni blizu, sama med seboj na morski plani; a to je bila pač le pravljica, ki sva si jo pripovedovala. Prelepo bi bilo.

O politiki danes nič, ker gredo tu najine poti docela navzkriž. Na srečo ženam politika ni to kar mozem – življenje samo. Nam je življenje ljubezen najsibože v tej ali oni formi, zato nas politika ne more in ne sme osebno ločiti.

Samo glej sedaj, da v Radencih pustiš vso svojo bolezen in vso duševno moro ter se vrneš v Zagreb vsa sveža in pogumna, da Vam bodo počitnice lepe in radostne. A meni piši, da se bom mogla radovati s Teboj.

Pozdravlja Te od srca

Tvoja iskrena

Ivanka

22. VI. 1924

27. 7. 1924

Draga Zofka!

Neizrečno mora biti lepo, biti majka. Gledati samega sebe v drugi izdaji, in to krasni, sijajni izdaji – čudo neponovljivo! Bodi vendar vesela, bodi hvaležna Bogu (v zadnjem pismu sama opominjaš Boga, zato se tega izraza tudi jaz ne bom izogibala, temmanj ker mi prihaja od srca), da ti je dal biti mati, da ti je dal lepi hčerki. Lepota je poseben dar božji, lepi ljudje so kakor cvetlice med travo ali v skalovju – po individualnosti –, odlikovanci, protežiranci matere narave. Lepega človeka moraš občudovati, neprimerno lažje ga ljubiš nego nelepega. Kaka sladkost biti od vseh občudovana, od mnogih oboževana! Ti si to okusila, užila v veliki meri. Še danes si lepa žena, lepša nego 20letne po naravi manj odbogadarjene mladenke, in med te bi jih štela vsaj 80%. Kako ne bi bili hčerki lepi in kako bi ju ne bila vesela, kako naj Ti ne bi ob pogledu na nju privrela iz srca želja: Bog jima daj srečo! To je molitev mater: »Bog, daj jim srečo – mojim otrokom! ...« Srečne matere, srečni otroci. Bog Vam daj obojim vso srečo, ves blagoslov! _ _ _

V zadnjem pismu sprašuješ, kaj počnem, ali sem korajžna ali rezignirana. Odgovarjam Ti: Rezignirala sem i rezignirana sem. Še več: izgubila sem vero vase in v svojo ljubezen. Z oderušskimi obresti vračam dolg kratke sreče, kratke iluzije, da bi mogla biti trajna. Zdelo se mi je, kakor da se rušijo gore, ko se mi je bližala ta sreča, tako strašno težko sta našli srci pot drugo do drugega. Tedaj nisem premišljevala, kaj in kako bodem, samo do njegovega srca sem hotela. Ker me je bil zgrabil vihar in me je gnal v tej smeri, in mu nisem mogla odoleti. Svoj cilj sem dosegla. Toda izkazalo se je, da so tla ob tem cilju kakor pesek in da vodi edina pot – nazaj, nazaj v odpoved in osamelost. Poti, ki jih črtaš ti v svojem pismu, so za moj slučaj nemogoče. Zvestoba do ideje, do stvari, v družbi katere je kot d. osivel, ne more in ne sme biti nikdar cena za mojo srečo. Tudi, če bi on hotel. A o tem mu sploh omenila nisem. Pač je sam koj izpočetka nekoč rekel, da bi se koj poročila, ako bi bil v civilu. Jaz na to nisem sploh reagirala z nobeno besedo in tako je ostalo pri tem. Sedaj prihaja iztreznitev, spoznanje. Zame neizrečeno grenko. Ko je prihajala sreča, se mi je zdelo, da se rušijo gore, sedaj ko odhaja, se mi zdi, da se trga življenje od življenja. Neizrekljivo sem bedna. Gre za končnoveljaven razstanek s srečo, za končnoveljavno slovo od življenja. Pa da se življenje

ne bi upiralo, da srce ne bi umiralo od bolesti? Premalo vere imam, da bi sedaj našla v njej tolažbo, preveč, da bi obupala in segla po življenju.

Svet bi rekel in tudi sama si očitam: žena naj v teh letih ne misli več na ljubezen. Toda prvič nisem hotela sama, ampak je enostavno prišlo nadme. Drugič pa imam iz zadnjih let okolu sebe mnogo zgledov, ko so se starejše žene od mene poročile in so danes srečne. Morda se spominjaš neke Dešnak iz Lichtenturna⁶⁵⁰ ali od Tilla? Pred leti se je 48 let stara poročila z nekim korektorjem v državni tiskarni na Dunaju, dosti postavnim in inteligentnim možem. Ker je bil ločen in prva žena še živi, je na moje prigovarjanje prešla v starokatoliško vero in je danes srečna. Telesno je sila skromno obdarjena od narave, duševno pa še mnogo skromnejše. A vendar jo ima mož rad in sta srečna. 60letna vdova znanega notarja Kuntarja se je poročila z možem enake starosti, ki pa se zdi 40leten, in sta srečna. Gospa Franja Tavčarjeva⁶⁵¹ ima že sina 40 let starega, imela je imenitnega, sijajnega moža, ki jo je do zadnjega idealno ljubil, a danes je tudi zopet nevesta ali vsaj izvoljenka (dr. Voduška). Tudi v ljudskih slojih poznam ganljive slučaje kasne zakonske sreče. Torej se tudi meni ni ničesar nečloveškega pripetilo in zahotelo, ko sem vzljubila moža, dasi sem stara 48 let. Nesrečna je bila le izbira, ki pa kakor rečeno, itak ni bila prostovoljna. Usoda? Ali božja kazen za bogvedi kaj, za bogvedi kateri dolg naproti večnosti? Bog ve. Ali prenesem, prebolim in kako? Bog ve. Bog, ki sem mu svojo ljubezen od prvega trenutka dalje, ko sem se je bila zavedla, do danes vsak dan iskreno izpovedovala in ga prosila, naj mi pomaga, kakor on ve in zna. Ko bi vsaj mogla proč od tod. Toda kje naj si v moji dobi iščem novega kruha? Ko bi obladovala srbohrvaščino – tako namreč kakor materinščino –, bi človek še lahko kaj tvegat. Saj bi v Srbiji gotovo rabili ljudi, ki prevajajo iz štirih jezikov (slovenščine, nemščine, latinščine in francoščine) in ki so kolikor toliko uporabni za časnikarski posel. A kako? Sama skrb mi je za to, da pred njim prekrijem svoje družbeno stanje, da mu prihranim vsako vznemirjenje, da ga prepričam, da obema ni treba drugega, nego da enostavno izbriševa iz spomina, kar je bilo in živiva vsak na svojem mestu, kakor sva živela prej. Naj bo zopet miren in srečen, kakor je bil toliko let. Samo to naj se mi posreči!

650 Zavod Lichtenturn je bil izobraževalna ustanova za sirote in deklice iz manj premožnejših okolij.

651 Franja Tavčar (1868–1938), Osrednja predstavnica slovenskega meščanskoliberalnega ženskega gibanja.

Dopust, mislim, da dobim s 1. septembrom. Nameravam na vsak način na morje, in sicer v kako istrsko gnezdo. Najbrže v Piran. Mislim, da se bo dalo izhajati s 100 din. dnevno. Drugače ostanem pač samo 14 dni.

Nekaj te moram prositi. Ti kot pisateljica uporabljaš motive, ki Ti jih nudi vsakdanje življenje. Prosim Te iskreno, da z ozirom na moj slučaj ohraniš popolno diskrecijo. Umevno ti bo, kako usodno bi bilo zame, ako bi se kaj zvedelo v javnosti. V svoji vesti in pred Bogom se sicer ne čutim niti najmanj krive ali grešne, a svet sodi drugače. Torej štedi me!

Ako izdaš kako svojo stvar, me obvesti, da si nabavim. Literarnih poročil ne zasledujem stalno. Silno je škoda, da si opustila »Jugosl. Ženo.« Listu si dajala resnično žensko obeležje in smer, tržaški Ž. S. je sicer zelo spretno urejevan, a je bolj družinski list nego žensko glasilo. Kakšen je belgrajski »Pokret«?⁶⁵² Oficielno⁶⁵³ jugoslovansko žensko gibanje je, sodeč po zadnjem kongresu, bankrotiralo?

Od srca te pozdravlja Tvoja

stara Ivanka

Lj: 27. VII. 1924

✉ 8

📅 28. 7. 1924

📍 LJUBLJANA

28. VII. 1924

Čuden slučaj, da me žene čitati Ž. S. vselej potem, ko Tebi napišem pismo. Tudi danes se mi je zgodilo tako. Čitala sem o dr. Slavikovi ženi in hčerki.⁶⁵⁴ Globoko me je pretreslo. To je res velika tragika, grška ... Človeku bi se spodobilo molčati ... Poslej tudi bodi tako. Zadnja številka Ž. S. je sploh lepa. Daj, oglašaj se tudi Ti kaj več v njem. Založi jih z lepimi črticami. Kaj praviš k Milčinskega »Mladi dami«?⁶⁵⁵ – Kakšni ljudje izdajajo »Uzgajatelja«⁶⁵⁶ v Sarajevu? Tendenco je lepa – kolikor sem razvidela iz števil, ki mi je prišla v roke. Ipak gremo navzgor – ali vsaj stagniramo!

⁶⁵² Časopis *Ženski pokret* (slov. *Žensko gibanje*) je izhajal v Beogradu od 1920 do 1938.

⁶⁵³ Oficielno (pog.): uradno.

⁶⁵⁴ Antonija Lavrenčič Slavik (1868–1938), slovenska narodna delavka; v 7. številki *Ženskega sveta* je bil objavljen članek o njej.

⁶⁵⁵ Kratka pripovedna proza F. Milčinskega *Ko je šla mlada dama v drugi mesec*.

⁶⁵⁶ *Uzgajatelj* je bil »časopis za moralno i etičko poboljšavanje društva«. Ta revija je izhajala v Sarajevu med letoma 1923 in 1928, izdajal ga je Milenko Vidović.

✉ 9

📅 20. 9. 1924

📍 Z RABA V NOVI
VINODOLSKI

Rab, 20. IX. 1924

Draga Zofka! Še le danes sem – žal! – dobila Tvoje pismo. To ti v naglici naznanjam, da še nocoj oddam karto. Da bi bila zopet bolna, nisem vedela, saj mi nisi bila nič pisala. Sedaj pa se že enkrat vzemi pošteno skupaj, da ozdraviš in se okrepiš. Z obiskom ne vem, kako bo, ker mi dopust že poteka. Na vsak način Ti vsaj pišem. Kako mi je žal, da nisi prišla semkaj, je še vedno tako lepo, a v Novemu je najbrže že hladno. Za danes od vsega srca pozdrav! Tvoja stara Ivanka⁶⁵⁷

✉ 10

📅 24. 9. 1924

📍 Z RABA V NOVI
VINODOLSKI

Draga Zofka!

Oprosti, da ti pišem s svinčnikom: večerja je in ne bi hodila rada iz svoje sobe iskat črnila. Kakor bi želela, da Te vidim in se osebno prepričam, kako je s Tvojim zdravjem, se topot zopet ne snideva. Dopust mi je pri kraju, v ponedeljek odpotujem. A glavno je, da nikakor nisem v razpoloženju, v katerem bi Ti mogla biti v razvedrilo, s puščobo Te pa pač ne maram moriti.

Razbijam si glavo, kaj sem svoj čas v nekem dnevnem listu čitala o »angini pectoris«,⁶⁵⁸ pa se ne morem prav nič spomniti. Kolikor upam, da ni nič brezpogojno nevarnega in da si v Novem lepo okrevala in se okrepila. Saj se Te ne morem predstavljati bolne – Tebe, ki si svojim značajem in svojim velikim talentom kljubovala vsem nasprotnikom in jih pohodila. V naši književni zgodovini si si priborila tako čvrsto mesto, kakor ga pred Teboj ni zavzemala še nobena Slovenka; nešteto iskrenih spoštovateljev imaš, ki pričakujejo od Tebe še novih del, družino imaš, vse pogoje imaš, da združuješ širok krog ljudi – živi sedaj in bodi zdrava še dolgo dolgo! Ko bi Ti le mogla odstopiti svojo telesno odporno silo, ki je zame tako brez smisla in koristi. Pa kakor rečeno, trdno upam, da si se v Novem itak zopet okrepila in Ti bo življenje nudilo še mnogo lepega. To ti iz celega srca želim!

Ali si se smela kopati in plavati? Jaz se nenormalno dobro počutim.

Plavam, veslam in hodim mnogo tudi peš, to kljub temu, da limfomatoze⁶⁵⁹ še vedno nisem docela pregnala. Črna sem kakor ciganka.

⁶⁵⁷ Napisano na drugi strani razglednice.

⁶⁵⁸ Angina pectoris (med.): srčna bolezen z napadi hudih bolečin in tesnobe v prsih; tudi v nadaljevanju.

⁶⁵⁹ Limfomatoze (med.): limfomi v raznih delih telesa.

Pa mi je tako neizrečno malo na življenju! Danes imamo že ves dan silen »jugo«, morje se zdi razrvano do dna. Zvečer sem si poiskala samotno mesto na obali in se zazrla v divjo kavalkado. S čudno silo me je vleklo in vabilo valovanje; reči sem si morala, da bi bilo edino pametno, da končam življenje, ki je zame in za druge popolnoma brez koristi – toda poguma mi nedostaje. Poslej bom imela pred samomorilci še večji respekt, nego sem ga imela doslej: (Iz tega lahko spoznaš, da duševno nisem nemoralna.)

Zadnjič me je v Ljubljani obiskala urednica »Ženskega Sveta« – Pavla Hočevanjeva.⁶⁶⁰ Povedala mi je, da si je vzela pravico do materinstva in da ima svoje dete, ne da bi bila poročena. To mi imponira, dasi seveda ne vem, ako ni s tem prikrajšana otrokova pravica do očeta. Vsekakor pa je še vedno boljše biti brez očeta nego imeti slabega očeta.

Tu je bila 14 dni neka Zagrebčanka, ki se mi je opetovano⁶⁶¹ skušala približati, katero sem pa v svojem strahu pred ljudmi izbegavala. (Od občevanja z ljudmi nimam nikoli drugega nego razočaranje, pekoče rane ali vsaj zbodljaje.) Končno pa me je frapiral njen organ, poln in globok – kakor Tvoj. In zares – koj v novem pogovoru me je vprašala, če poznam Tebe. Govorila je o Tebi z velikim priznanjem in spoštovanjem. Bila je to žena zrelejših let, izobražena in pametna, po poklicu knjigovodkinja pri neki veliki zagrebški tvrdki, izvrstno plačana. Pametne žene Te pač vse čislajo.

Ali Ti je Rab znan? Meni tu mnogo bolj ugaja nego v Kraljevici. Bolj široko – ne glede na naravne krasote in zgodovinske zanimivosti. Sem me bo pa poslej še vleklo – ako me bo sploh kam vleklo. Ljubljane me je vnaprej strah ... dasi mi je neizrečeno ljuba – kot moje rojstno mesto in kulturno središče Slovenije. Oporo najdem le v misli, da izbire sploh nimam, da gre meni pač storiti, kar moram, a Usoda naj potem stori, kar hoče.

A ti, draga Zofka, bodi zdrava, bodi srečna, da bodo potem tudi drugi srečni! Kadar nimaš boljšega posla, piši

Tvoji
stari Ivanki

Rab, 24. IX. 1924

⁶⁶⁰ Pavla Hočevanjeva (1889–1972), slovenska učiteljica, urednica, feministka in publicistka.

⁶⁶¹ Opetovano (zastar.): ponovno.

5. 10. 1924

IZ LJUBLJANE
V ZAGREB

Draga Zofka!

Lepo te prosim, ne sodi me po zamudi tega pisma. Spodobilo bi se bilo in želela sem Ti na tvoje zadnje pismo, v katerem se kaže Tvoje dobro srce in obenem velik smisel za takojšno pomoč, takoj odgovoriti: Toda opravki in druge okoliščine mi niso dali priti do tega. Zato sem pa tem več in tem iskrenейše mislila na Te in obžalovala, da se nisva videli. Kdo ve, kdaj bo sedaj zopet kaka prilika? Nerodna in nesrečna ženska sem, ki si v najenostavnejših slučajih ne vem pomagati.

Kakor razvidim iz Tvojega pisma, si resnično bolna; doslej sem mislila, da le nekoliko bolehaš. In tako bolna bivaš sama! Ne mislim, da bi Ti pretila nevarnost, toda če Ti je slabo, bi vendar morala imeti koga blizu sebe, da Ti postreže. Toda po drugi strani poznam naravnost razkošno počutje, ako je človek čisto sam v hiši, posebno ponoči. Tudi jaz sem v svoji težki bolezni pred sedmimi leti bivala čisto sama v hiši in sem odločno odklonila, da bi kdo ponoči spal v njej. Seveda je tu mesto, a Tvoja vila stoji menda na samem. Na vsak način razumem Tvojo težnjo po samoti. Enega pa na noben način ne razumem: da se tako malo hraniš. Draga moja, ako tako malo ješ, potem si lahko slaba in ob tej hrani si nikoli ne opomoreš. Nič ne razumem o zdravniški vedi, toda izkušnja me je poučila, da živi telo v prvi vrsti vendarle od hrane. Ne morem verjeti, da bi Ti bil zdravnik predpisal kako dieto. Svetujem ti, da se vrneš h krščanskemu kosilu: dobri juhi, zeleni prikuhi, solati, kuretini (piščancem), kuhanemu sadju, večer kaj mlečnega. Kaj praviš? Na vsak način bi Ti morala kuhati dobra kranjska kuharica, ne pa kaka Dalmatinka ali kak kuhar. Praviš, da se Ti zdita in svet in življenje lepo in da imaš še razne lepe želje. Pravi imaš! Ampak potem se tudi prilagodi naravnim zakonom in hoti živeti kakor bi bila ptič ali zgolj duh. Pomisli, kako lepe reči so to: kasete,⁶⁶² venecijanski robci in lastna hišica! Da, a najprej treba jesti! To si zapomni.

Ganilo me je, da mi dovoljuješ, da si nekako posvojim Tvojo hčerko Miro. Bojim se samo, da Ti ona za to ne bo hvaležna. Z mladimi ljudmi se sicer na splošno izredno razumem, a samo pod pogojem, da se na prvi mah porodi obojestranska simpatija, kakor hitro opazim, da odbijam,

662 Kasete (star.): škatlice za shranjevanje dragocenosti.

mi upade pogum in nisem sposobna za nobeno prizadevanje, da se ipak prikupim. Potem z mano ni nič. (To velja tudi za občevanje z odraslimi.) Vidiš in Tvoja hčerka je vajena sijajne družbe, a jaz sem tako simpel!⁶⁶³ Vendar bom o priliki le tvegala poizkus, morda se bova pa le razumeli. Potem Ti bom poročala, kako je bil.

Naj ti povem, da se tudi meni zdi življenje zopet lepo, da neprestano hvalim Boga, ker sem zopet našla, kar sem mislila za večno izgubljeno. Dobra hočem biti, skromna in ponižna v vsem in nasproti vsem, samo to eno naj mi ostane! Sram me je, da sem tako slaba kristjanka: k Bogu prihajam z dobrim srcem samo takrat, kadar mi je lepo; če me tare bol in obup, se mi duša zakrknje, klanjam se še Bogu, a tuj in dalen se mi zdi. Naj mi odpusti! Zaradi Begunj še nisem poizvedovala, a bom Te dni, potem Ti sporočim.

Iskreno Ti želi zdravja in vsega dobrega

Lj: 5. X. 1924

Tvoja Ivanka

Tolikokrat sem Te že mislila vprašati, ako si dopisuješ z Etbinom Kristanom. Jaz mnogokrat mislim nanj in ga hvalim nasproti vsakomur, če nanese pogovor nanj. Bil je vendarle blaga, mehka duša. Te dni sem doživela presenečenje: Neki bivši ljubljanski obrtnik, ki me je poznal kot dekleta, se je oglasil na mojem stanovanju in pustil – ker me ni bilo doma, Kristanovo vizitko, na katero je zadaj napisal svoje ime. Sporočil ni ničesar. Sedaj ne vem, pri čem sem. Veselilo bo me, če bi se Kristan spomnil name, a ne verjamem.⁶⁶⁴

✉ 12

📅 22. 12. 1924

Iz LJUBLJANE
v ZAGREB

Draga Zofka!

Mnogo sem bila razmišljala, s čim bi Te bila v svojem zadnjem pismu razžalila, da mi nanj nisi odgovorila. V resnici bi mi bilo zelo žal, ako bi izgubila vsak stik s Teboj, ker me vežejo na Te najznatnejši spomini mojega življenja. Sploh – no pa kaj naj Ti delam nepotrebne besede: dejstvo je enostavno to, da sem se Tvoje karte razveselila. Samo žal, da mi tudi zopet o svojem zdravju ne poročáš kaj. Kar ne morem verjeti,

⁶⁶³ Simpel (nem.): preprosta.

⁶⁶⁴ Pripisano na prvo stran pisma.

da si bolna, ker sem Te pač vedno imela pred očmi kot ženo polno moči in življenja. Samo da Te ne izda volja do zdravja in življenja. Od tega je mnogo odvisno. Človek more, kar resnično hoče – v to verujem. In kako Ti ne bi hotela hoteti živeti! Ko imaš življenju ali če hočeš narodu, bližnjemu, svoji družini še toliko dati in obratno. Ne morem in nočem misliti drugega, nego da se Ti stanje kako izboljša, da se boš čutila kakor preje.

Ali sta Ti hčerki došli za praznike domov? Jaz nisem bila nič v Škofji Loki; sedaj me je bil oviral tudi Tvoj molk. Odpusti, ako bi Ti bilo drugače ljubo.

Želiš mi srečen Božič. To zveni zame kakor ironija. Da, ako bi še imela tako globoko vero v Boga in vase kakor nekdaj. Saj verujem v večno veljavo Deset božjih zapovedi, a tolažbe najdem več v veri in ker ne zidam več svojih nad na Boga – odkod naj mi bo zaupanje vase? Tolaži in opira me zgolj še zavest, da ne gojim do nikogar nikakega sovraštva, nikakih zlih naklepov, da mi je vsaka laž in vsaka nizkost čisto tuja. Baš snoči sem si iz Hiltyja⁶⁶⁵ izpisala ta-le stavek: »Man muss sich ernstlich vorsetzen, alle Geschöpfe wenig zu plagen, wo immer man es vermeiden kann; das ist mehr wert als alle unsere positive Wohltätigkeit.«⁶⁶⁶ Izgubljeni, upam, nismo.

Ali poznaš Hiltyja? »Das Glück« je čudovita knjiga – sega čisto do dna in pove brez vseh verskih in drugih predsodkov. Iste misli v krajši obliki podaja v knjigi »für schlaflose Nächte«. – V zadnjem času sem si nabavila Weissovo svetovno zgodovino – v antikvariatu seveda. Vedno sem si je želela, le žal, da imam tako malo časa za študiranje. Predolgo v noč ne smem bedeti zaradi oči in sploh zaradi nezadostnih telesnih moči. Človek je res bedna stvar. Mota se, mota na potu življenja in ne vem, kaj naj bi prijel, kaj je važnejše in med osnovnimi poizkusi mu hiti dan v zaton. Ne vsem, a meni vsekakor. Bog ne daj, da to do dna premislim.

Ali si bila jeseni v kakem kopališču? Po sebi spoznam, da je izpremembra okolice – neglede na drugo – izredno dobrodejno za dušo in telo. Upam, da prav gotovo ne ležiš – vsaj ne veliko in da moreš na izprehod. Ali ima

665 Carl (tudi Karl) Hilty (1833–1909), švicarski pravnik, avtor več filozofsko-teoloških knjig, ki so bile pri bralstvu zelo priljubljene.

666 Man muss [...] (nem.): Resno se moramo odločiti, da vsa bitja čim manj nadlegujemo in se temu vedno izogibati; to je vredno več kot vsa pozitivna dobrodelnost.

Zagreb lepo okolico za izprehode? Parke imate pač lepe. Jaz jočem za naravo, na katero sem iz mladosti navezana s tisoč vezmi, a mi je sedaj zaprta.

Mimogrede o Kristanu: Tisti obrtnik se je kasneje še enkrat oglasil; a kakor sodim, si je hotel s Kristanovo vizitko zagotoviti dostop do mene. Mrzki so ti ameriški petičniki! Drugače je rekel, da je Kristan sporočil pozdrav in da je oženjen z lepo mlado Američanko in zelo srečen.

Iz srca Ti želim zdravja, dobre, zveste služkinje in vsega, kar Ti more olepšavati življenje o Božiču in bodočem letu! Naj Ti bo Bog blizu!

Tvoja zvesta

Ivanka

Lj. 22. XII. 1924

✉ 13

📅 23. 8. 1925

Iz LJUBLJANE
v ZAGREB

23. VIII. 25

Draga! Kako je s Teboj? Včeraj je bila pri meni Danica (E. Dolinarjeva) pa sva govorili o Tebi s skrbjo, ker tako molčiš. Ali si se kje krepčala v poletju?

Najlepše pozdrave in poljub

Ivanka

✉ 14

📅 19. I. 1926

Draga Zofka!

Stara ljubezen ne zarjavi! Dasi imam silne cilje in posla z njimi preko glave, vendar sem se Tvojega pisma iskreno razveselila kakor vselej. Vesela sem ga tembolj, ker veje iz njega zopet nekaj zdravega in veselega – e, saj sem Ti pravila, da se da s krepko voljo vse premagati – tudi angina pectoris. Samo drži se! Življenje je na vsak način zanimivo, če že ne vselej lepo – živimo, sodelujemo na bodočnosti! Smešno, kaj ne, da jaz Tebi tak evangelij propovedujem, ko si mu bila sama vsekdar vneta pobornica. Pa boš vsaj vedela, da mu vstajajo vedno novi spoznavalci.

Čestitam Ti, da imaš zopet dobro služkinjo v hiši, saj vem, da je slaba prava šiba božja za gospodinjstvo in celo hišo. Vsaj par bot⁶⁶⁷ Ti bo zopet

⁶⁶⁷ Par bot (pog.): nekaj časa.

lahko – sčasoma postanejo namreč običajno tudi najboljše služkinje neznosne.

Da si imela bolnega soproga nisem vedela. Zahvali Usodo, da Te ni pustila vdove. To je strašno nehvaležen stan, beden do sile.

Katoličanov pa nikar ne grajaj zaradi mene! Že enkrat sem Ti rekla, da so oni nedolžni nad menoj. Jaz sem tujka med njimi – dasi jih ljubim in sem z vsem srcem navezana nanje. Če me kregaš, kregaj me kar tako, kakor zaslužim. Ampak da bi Ti štela besede v dolg – nak, tega pa ne. Ako bi bila vedela, da bi Ti bilo moje pismo ljubo – ljubo, veš, in ne tako, da bo ga malomarno komaj napol prečitala, nato pa vrgla v kot – bi Ti bila prav gotovo pisala; tako pa sem si Tvoj molk tolmačila tako, da Ti ni za moje dopisovanje. A mi smo »stolz wie ein Spanier«!⁶⁶⁸ Mi, ki stojimo v svetu popolnoma sami in nimamo nobene opore ne v žlahti ne v premoženju. Tudi Aleksandrov - Murn je bil ponosen iz istega samoobrambnega razloga, česar pa dr. Prijatelj – ali kdo je že napisal uvod njegovim poezijam – ni razumel, in mu je podtaknil ošabnost šentpeterskih mesarjev. Tako je torej in da ne vagam svojih besed nasproti Tvojim in da ne merim časa za odgovor po Tvojem roku – Ti je priča to moje pismo.

Z menoj je na znotraj veliko novega, na zunaj nič. Boj je trd, a ne popustim – če me le zdravje ali druge prilike ne izdajo. –

Lepo pa ni, da mi topoti niti ne omenjaš svojih otrok. Ali je Mašenka še na Korčuli in mlajša v Škofji Loki? Stavim, da sedaj ne bi spoznala ne ene ni druge.

O politiki nič.

Torej zdaj povej, kdaj približno naj pričakujem odgovor na to pismo, danes leto? Vsekakor slovesno izjavljam, da mi ničesar nisi na dolgu, dostavljam pa, da bi mi bil vsak prostovoljni prispevek zelo drag.

Naj Ti bo lepo in dobro v novem letu, zlasti pa zdravstvuj!

Tvoja stara Ivanka

Lj. 19. I. 1926

⁶⁶⁸ Stolz wie [...] (nem.): Ponosni smo kot Španec! Nemški rek, ki poudarja občutek ponosa, ki naj bi bil še posebno značilen za Špance.

✉ 15

📅 6. 6. 1926

📍 Iz LJUBLJANE

Ljuba Zofka!

Topot sem ti jaz dolžnica. Ni bilo ne lepo ne prav, da se nisem zahvalila za prijazno velikonočno voščilo Tvoje hčerke, a kljub temu vem, da ne boš odložila mojega pisma. Ko bi človek le vedel, kakšno je trenutno tvoje zdravstveno stanje, da bi Te morda ne mučil s predolgim pismom? Zanašam se, da Ti je dobro.

Zakaj ti prav za prav pišem ravno danes? Ker sem čisto slučajno slišala nekaj, kar me je vznemirilo do dna. Ob takih prilikah mislim na Te. Sedaj imam precej znank in znancev, pa vendar ob takih prilikah le na Te mislim. A o čem naj ti pišem? O literaturi, ki je tako potrpežljiva ...

Fran Erjavec,⁶⁶⁹ urednik »Ilustr. Slovenca« pripravlja antologijo starejših slovenskih pisateljic. Parkrat mi je že pravil o tem delu, a te dni mi je pokazal eno revizijsko polo iz predgovora. To bo po mojem mnenju za Slovence epohalno delo. Mož se je namreč z resnično ljubeznijo posvetil delu in zbral prav vse, kar se je kdaj pri nas tiskalo izpod ženskega peresa in vse registrira v predgovoru. Posebno znamenito je pa to, da je odkril in izvedel o Pavlini Pajkovi Turnograjski i. dr. dosedaj popolnoma neznane dogodke in korespondenco in nam jih je človeško silno približal. Antologija sega do »Slovenke«, ki jo smatra Erjavec za mejnik o slovenski ženski književnosti: »Slovenkine« sotrudnice in sploh sedanje pisateljice samo kratko navaja, ker izda o njih posebno delo. Grajala sem, ker Tebe imenuje Zofija in ne Zofka, kakor smo Te edino poznali.

Da pripravlja slovensko napredno ženstvo razstavo in da izda ob tej priliki brošuro o slovenskih javnih delavkah, Ti je itak znano. Vse vodi ga. Govekarjeva, katere agilnost in neutrudnost je v resnici občudovanja vredna.

Zadnjič smo praznovali 50letnico Cankarjevega rojstva. V gledališču je bila akademija, na kateri seveda nisem bila in mi je bilo v naprej žal – za Izidorja Cankarja govor. Toda čudna so pota Božja; včasih pokliče najmanjšega, da izreče pravo besedo o največjem. Bilo je že skoraj ob 6h zvečer, ko pride glavni urednik v mojo sobo in pravi: »čisto sem pozabil na Cankarjevo 50letnico, pa bi bilo treba, da prinesemo članek, napišite

669 Fran Erjavec (1893–1960), slovenski učitelj, novinar, urednik, publicist in zgodovinar, avtor knjige *Starejše pesnice in pisateljice*, v kateri je predstavil Josipino Turnograjsko, Luizo Pesjak in Pavlino Pajk.

mi Vi kaj lepega, jaz pa za nocoj prevzamem vaše delo.« Začudoma ga pogledam: »zdajle naj pišem članek o Cankarju za nocojšnjo številko?« – »Časnikarju mora biti vse mogoče.« Vedela sem: Moram in hočem! Cankarju se enkrat javno oddolžiti za njegova razodetja – kakšna sveta naloga! – Hitela sem domov, prosila dobre Duhove, naj mi bodo ob strani, obdala se s Cankarjevimi deli in ob roh sem hitela v uredništvo z rokopisom. Vedela sem samo eno: pisala sem s srčno krvjo; če bo za kaj ali za nič nisem vedela. V uredništvu so bili vsi pobiti, da je glavni pozabil na tako važno priliko in se spomnil še le zadnji hip. Nihče ni verjel, da bi se dalo v enem večeru o Cankarju kaj napisati, kar bi bilo Cankarja vredno. Pobitost je bila tem večja, ker tudi akademija v gledališču ni bila bogve kaj in je bilo poročilo o njej revno. Šef je pa molčal in se smehljaj; mojega članka razen njega nihče ni čital. Drugo jutro je pa Ljubljana v »Slovenčevem« uvodniku doživela Cankarja, kakor še nikoli. Čudo božje. Sedaj znova čitam Cankarjeva dela. Po usodi sva si bila brata in po duši; zato ni čudno, da sem ga vse globlje doživela in razumela nego ga morejo razumeti ljudje, ki niso nikoli pogledali v brezno trpljenja, ki ga je zmožna izvoljena, a v najnižje razmere porojena slovenska duša. Obenem znova čitam Webra⁶⁷⁰ »Goliath« in »Dreizehn Bilder« – popolno nasprotje Ivana Cankarja. Toda tudi to pristno, iskreno: idealizem, kakor ga je zmožna zopet samo globoko verna katoliška duša. V »Goliathu« je sledeče mesto:

Und als er aufgerichtet vor ihr stand und ihre Hand ergriff und auf sie sah mit seinen tiefen treuen, blauen Augen, da stieg das heisse Blut in ihre Wangen, da war sie doppelt froh des raschen Worts, dass sie zuerst ihn »Lieber Olaf« nannte. Es kam ihr vor, ihr sei zu Theil geworden. Ein köstlich Kleinöd das ihr Eigen war. Doch wie ein Schatz im Berge, noch gehütet und ihr verwehrt von einer fremden Macht. So war sie reich und arm, gesund und krank. So war si Hoffnungsfreudig und verzagt.⁶⁷¹

Tako je bilo v tistih urah in dneh, ki se zde kakor nerazumljivo lepe sanje, potem je pa od vsega ostala samo odpoved – gorje, da ne prostovoljna.

670 Friedrich Wilhelm Weber (1813–1894), nemški zdravnik, politik in pesnik, avtor pripovedi *Goliath* (1892).

671 »Und als [...] (nem.): In ko se je vzravnaval pred njo, jo prijel za roko in jo pogledal s svojimi globokimi zvestimi modrimi očmi, ji je vroča kri privrela v lica in bila je dvojno vesela hitre besede, ki jo je prva rekla: »Dragi Olaf«, ga je poklicala. Zdelo se ji je, da je postala njegova. Slasten mali zaklad je postal njen. Toda kakor zaklad v gori ga je tuja sila še vedno varovala in ga prepovedovala. Bila je torej bogata in revna, zdrava in bolna. Tako je bila polna upanja in malodušja.

Pripravljam se na dopust; lani sem bila na Lošinju, letos se še nisem odločila. Rada bi kam, kjer bi ne bilo ljudi ali vsaj ne letoviščnikov, med preprostimi ljudmi se počuti človek, kakor jaz, mnogo boljše. Pa vem, da bom že zopet kje »noter padla«, kjer mi bo najmanj ljubo. Vsekakor bo krivda zopet samo moja.

Kdaj prideš zopet v Ljubljano? Vzameva voz in se peljeva k Dev. Mar. Polju⁶⁷² in v Dol in na Fužine. Lepo je pri nas. Vem, tudi na Hrvatskem je lepo in v Srbiji, ali jaz se čutim povsodi drugo izgnanka, samo ne v Ljubljani. Mislim na to, da si zgradim malo hišico kje blizu Božjega groba.

Tvoj mož je eden najboljših delavcev v parlamentu; vedno z razumevanjem čitam o njemu. Le žal, da naša skupščina ne pride do trajnega, resnega dela. Sam Bog ve, kdaj se bomo končno vendar pošteno in iskreno sporazumeli. Pa saj nimamo samo pri nas nepravil – na prehodu smo pač iz starega v novo.

Zdravje in sreča s Teboj!

Tvoja stara Ivanka

Ljublj: 6. VI. 1926

✉ 16

📅 14. 6. 1926

📍 Iz LJUBLJANE

Draga, uboga moja Zofka!

Torej je za vse žene brez izjeme ena ter ista usoda: biti možu samo v izpremembo. Žena išče ljubezni, mož išče izpremembe; tragika je ženi neizbežen delež. Razlika leži že v prvotni osnovi moža in žene, vzrok ženine tragike je že od početka dan. Ko bi nas kultura potem vsaj ne varala in nas vzgajala tako, da bi nam bila razočaranja prihranjena. Zakaj naj žena s tolikimi strašnimi bolečinami pomaga ohranjati neki lažnjivi videz, kakor bi bil človek kdo ve kako višje bitje, ko je v resnici – moški vsaj – le živad?⁶⁷³

Pa vendar višja ženska duševnost v ljubezenskem življenju ne more biti le prevzgojena iluzija ali samoutvara, to naše nezaslišano trpljenje ne more biti brez namena v stvarstvu. Cankar pravi, da se nobena trohica

⁶⁷² Župnijska cerkev Marijinega vnebovzetja se nahaja v vzhodnem predmestju Ljubljane, v Polju.

⁶⁷³ Živad (star.): živali.

trpljenja ne izgubi. Morda to žensko trpljenje le služi velikim večnostnim namenom?

V tej misli je tolažba, vsekakor šele potem, ko se je polegel elementarni odpor splošno človeškega dela v Tebi. In potem – usodo je treba nositi, do konca pač. A kar je glavno: življenje ima več plati; če na eni osiromašiš, moreš na drugi obogateti. V nesreči se prav posebno spomniš, da končno človek ni samemu sebi namen, da je njegov pomen splošnosti, v občestvu. Dajati in jemati, sodelovati z družbo na njenem potu, ki je Golgota – kaj hočemo več?

Če pa moreš moliti, moli in bodi prepričana, da ne boš zapuščena. Nobena trohica globoke molitve se ne izgubi.

Sama obupati nikar! Pomisli, da nas je na milijone, ki trpimo isto, kar Ti. Trpimo, morda s svojim trpljenjem bodočim ženskim rodovom zaslužno srečo, ki nam ni bila dana? Posebno pa Ti ne smeš obupavati, ki nisi živela samo za ozki domačinski krog, marveč si delala za splošnost, in toliko let pogumno stala v javnosti. Tega nihče ne more izbrisati, s tega Tvojega mesta v naši kulturni zgodovini Te nihče ne more odstaviti. In to je končno vendarle več nego nagnjenje moškega srca, ki je, kakor se kaže, vsekdar tako borno in plitko in sebično.

Drugače pa ti svetujem, da sama ne siliš na popoln prelom, ako on sam na to ne sili. Sicer o celi stvari ne vem drugega, nego kar mi sama pišeš, in to ni veliko ne jasno. Kakor Ti rečem, da ne odbij vsaj njegove socialne zaščite, njegovega kavalirstva – zunanjega namreč; ne loči se, ako on tega ne tirja. Potrpi! To je ženski delež – stokrat proklet, a neizbežen. Vem, da se tudi Vika Kraigherjeva⁶⁷⁴ kesa, da ni raje še več potrpela, nego je. Svetujem Ti, da prosiš najprej Demetrovića,⁶⁷⁵ da Te spremlja v Gradec. Veruj – boljši nezvest mož nego biti sam! Saj je banalno, saj je žalostno, a je tako. Posebno, če je v možu vsaj nekoliko viteštva, je njegova osebnost v tvojem življenju vendarle še mogočen faktor. Ubogaj me, ki poznam življenje.

Ako bi pa drugače kakorkoli ti mogla biti na uslugo, bom to seveda z veseljem storila. Samo piši mi jasno, kako in kaj želiš.

⁶⁷⁴ Viktorija Kraiger (1876–1944), narodna in društvena delavka.

⁶⁷⁵ Juraj Demetrović (1885–1945), hrvaški politik, mož Zofke Kveder.

Zadnjič, ko sem Ti pisala, sem imela čut, da moram do Tebe, ne zaradi sebe, ampak zaradi Tebe.

Slutnje.

Zvesto srbsko sestro mi iskreno pozdravi! Ne poznam je, a ker je Tebi dobra, je meni draga. Blaga duša mora biti.

Toliko med delom, da že danes oddam na pošto.

Od mene ne zvedo ljudje ničesar.

Bodi močna v potrpljenju; tudi najgloblje rane so ozdravljive. Pomisli koliko ljudem si storila dobro, kolikim si pomagala v stiski in potrebi. To ne more biti izgubljeno.

Bog s Teboj!

Tvoja

v sotrpjenju

Lj: 14. VI. 1926

Ivanka

✉ 17

📅 28. 6. 1926

📍 Iz LJUBLJANE

Draga moja Zofka!

Kako je s teboj? Na moje pismo mi nisi nič odgovorila ali sporočila. Ako se ne bi bala, da bi Ti bil moj obisk neljub, bi Te rada obiskala. Včasih pride kdo človeku ob zelo nepravem času. Na vsak način bi ti rada povedala, da sem Ti v nekem oziru na razpolago, samo sporoči mi, kaj morem morda za Te storiti.

Sicer je pa čudno: ne morem verjeti, da se Ti je res to pripetilo in vedno si pravim: sanjalo se ti je, ne pa da ti je ona pisala. Če je pa res? Potem se mi zdi od sile, da Ti nisem blizu, da Ti v ničemer nisem v pomoč.

Ali veš kaj mi večkrat prihaja na misel? Da je Tvoja bolezen morda samo oslabeledost vsled prestroge diete. Premalo ješ, pa Ti slabi organizem in predvsem srce. Odkar sem se splošno okrepila, nimam več tistih srčnih napadov, o katerih sem ti bila pisala; samo tu in tam kak opomin, a vselej tedaj, kadar se zapuščam. Pa sklepam po sebi na Te, češ: prestrašile so Te zdravniške diagnoze, nehala si jesti vsako krepkejšo hrano in tako si oslabela. Na vsak način bi bilo potrebno, da bi govorila in se dala preiskati po kakem zdravniku, do katerega bi imela popolno zaupanje. To je glavno: če grem k zdravniku, moram čutiti, da mi je človeško

blizu, moram vedeti, da je to ne le enkratno sposoben človek, ampak tudi plemenit mož, na čigar besede se morem tako zanesti, kakor na besede človeka, ki bi mi bil najbližji, npr. očeta. Njegova beseda mi je evangelij, daje mi novo moč, zdravje! Zdravnik mora biti duhovnik – čudodelnik! Jaz silno veliko držim na primarija dr. Jenkota. Saj mi nikoli ne zapiše druga nego jod z železom, ki ga niti ne jemljem, ampak vedno znova se okrepim! Ali v Grazu poznaš osebo kakega specialista? Na vsak način treba, da čisto resno znova pričneš graditi svoje zdravje in zato potrebuješ arhitekta – umetnika – zdravnika – prijatelja. Ne odlašaj nič. Spominjam se, kako lepo si vedno govorila o svojem možu, spominjam se, da si branila njegovo čast na junaški način, spominjam se, kako varno si se čutila v njegovem zavetju. Kako brezpogojno si mu zaupala. Vem, da sta preživela skupaj velike, usodne ure, bodisi težke bodisi radostne – kje je sedaj vse to? Kaj je moglo potrgati te vezi dveh tako pomembnih ljudi? Zame so to nerazrešljive uganke. Razumela bi končno, da se moški izživi tod in tam zgolj spolno, ker mu je menda dana taka narava; toda da mož pozabi svojo ženo, s katero ga vendar veže toliko duševnih in moralnih vezi, s katero sta vendar nekako zrasla skupaj po srcu in usodi, sta eden v dveh in dva v enem – tega ne razumem, to se mi zdi groteskno, protinaravno. Če že ne more drugače, naj bi tajno grešil, a svoji ženi naj bi ostal viteški soprog, svoji družini skrben oče in zaščitnik. Tako je bilo doslej po stari morali. Ni bilo idealno, a vsaj naravno, človeško. Kakor se godi sedaj, morajo prenehati vse človeške vezi in družba se mora razleteti v atome. Tipkarice ogrožajo obstanek družine; to je prekletstvo sedanjega družbenega reda, ki je pognal žensko z doma.

Drugače pa – Ali si čitala, kar je o Leji Faturjevi⁶⁷⁶ napisala v Ž. S. Pavla Hočevarjeva? Primero s Teboj je globoko pogodila. Ali poznaš osebno Lejo? Kakšna bedna usoda z ženskega stališča! Sužnja, dekla svojih ljudi je. Pere, riba, pomiva posodo – za boro prehrano. A njen brat, kateremu hlapčuje, je ravnatelj na železniški direkciji, neoženjen! Hočem reči, da so na svetu ljudje, ki še nikoli niso ničesar prejeli od življenja. Če ti žive in dan za dnem doprinašajo skupnosti žrtve, vdano in brez tožba, mora imeti življenje še drug smisel. Na vsak način nam pogled nanje, pomakne v novo luč naše lastno trpljenje.

676 Lea Fatur (1865–1943), slovenska mladinska pisateljica, pesnica in dramatičarka.

Ti, ljuba Zofka, si bila tolikim nekaj najlepšega, najsvetlejšega, zanetila si toliko src v simpatijo in dobro, da moraš končno pristati tudi na razočaranje – že zaradi ravnovesja v splošnosti. Presilna bi bila drugače razlika med usodo enih in drugih. Ali se ti ne zdi tako? In končno je trpljenje ob sebi nekaj velikega in zato predpravica izvoljencev. Samo utolaži se, draga!

Ali mi moreš in hočeš poslati vsaj par vrstic zopet, da bom vedela, kako je s Teboj? Prosim, daj!

Od srca

Tvoja stara

Ivanka

Lj: 28. VI. 1926.

✉ 18

📅 6. 7. 1926

Mila in ljuba Zofka!

Kako Te razumem, kako sočustvujem s Teboj! Nikoli mi nisi bila bližnja nego sedaj. Biti izdan, nesrečno, nečloveško izdan od tistega, ki nam je bil najdražje, najpametnejše na svetu, ki smo bili pripravljeni zanj dati zadnjo kapljo srčne krvi, to je bolečina, ki je ni okusila Mati pod križem, ki je imenovana Kraljica mučenic.

Nepojmljiva, brezsramna krivica je prizadeta ženi: je, kakor da je ustvarjena možu samo v užitek, ne da bi ji bila dana trajna mladost ali da bi bila ustvarjena res brez duše in brez srca. Tako je njena tragedija neizogibna. Zavpil bi človek proti nebu, poklical na odgovor Silo, ki je rodila življenje in mu dala zakone. Toda Ti zakoni menda le niso taki, kakor se zdi in so jih le moški izpačili po svoji volji. Na vsak način mislim, da mora ženska ali po tisti poti kakor moški ali pa bo treba organizirati odpor, ki bo zalegel.

A ti se drži, ne daj se zlomiti bolezni. Nisi živela, nisi bila, kar si, po njegovi milosti. Če Ti je vzet človeški del življenja, Ti ostaja še cel idejni, moralni svet. Pomisli, koliko ljudi te visoko ceni, spoštuje in ljubi! To se je pokazalo posebno sedaj ob ženski razstavi v Ljubljani⁶⁷⁷ in tudi to, koliko veljaš v naši književnost: Ne, Ti nisi živela od njegove milosti,

⁶⁷⁷ Gre za razstavo *Slovenska žena*, ki je leta 1926 v Ljubljani predstavila literarno in likovno ustvarjanje žensk ter ročna dela.

Tvoje življenje je samo ob sebi vrednota neštetim, da celemu narodu. Zato se ne daj ubiti od bolečine zaradi enega, ki je le pokazal, da Te ni bil vreden in da ni boljši nego najpovprečnejši moški.

Ampak, ko to pišem, vem, da Tvoja bolečina dalje kljuje ... Preveč si žena, da bi mogla nad čemer koli pozabiti to krivico, pozabiti to bol. Predobro poznam to. Dokler je rana sveža – – trpi! Kar Ti pripovedujem, naj ti bo kakor obet miru in novega življenja v bodočnosti, kakor tolažba in dalje. Potem že pride iz Tebe samo zdravi odpor proti bolečini, proti uničenju. In potem bo najhuje premagano.

Tvoj podlistek v »Slov. Ženi« sem brala, zelo je lep in si ga mogla napisati samo Ti, ki si toliko potovala in znala ponavadi najti pot do srca ljudske žene. Drugega nisem opazila, a poiščem. Škoda, da ni kakega drugega boljšega lista pri nas, v katerega bi mogla pisati in priti med naše ljudstvo. Priloženo ti pošiljam izrezek iz nedeljskega »Slovenca«, kjer sem se skušala oddolžiti našemu svobodomiselnemu ženstvu, da me pri tej prireditvi ni prezrlo, kar bi me bilo, kljub vsej resnični skromnosti, strašno potrlo. Pri tem sem hotela dati tudi Tebi zadoščenje za davno zadolžitev ... Kolikor vem iz pogovorov, se mi je to v polni meri posrečilo. Ne vem, če se bodo Tebi sami zdele moje besede o Tebi srečno izbrane, vendar vedi, da sem jih skrbno in iskreno iskala.

Dr. Jenko je primarij na notranjem oddelku splošne bolnišnice. Lahko pa bi seveda prihajal k Tebi v Leonišče, samo tega Ti zaenkrat ne vem povedati, v kolikor je specialist za srčne bolezni. Lahko pa to poizvem. Počitnice bom najbrže imela od srede avgusta ali septembra. Na razpolago sem Ti vedno za vsako željo.

Jutri odidejo Kraigherjevi s skavti na počitnice v Omišalj. Gospa se bo morala ubijati s kuhinjo ... Da bi mogla iti s fanti samostojno na morje ali v kako drugo letovišče, ji ne dostaje sredstev. »Druga žena«, to se pravi priležnica se pa vozi z avtomobili ... Tak le postaren moški, ki upa obnoviti svojo mladost ob mladih gendih⁶⁷⁸ izprijene tipkarice, je trapast kakor zaljubljen petelin in pripravljen, da svoji oboževanki prezentira na krožniku glave svoje družine ... Odpusti izraze, a vse To me preko mere ogorčuje.

⁶⁷⁸ Tako je beseda zapisana v pismu.

Ne vem, ali je v vsem tem pismu kaka beseda, ki bi Ti bila v tolažbo?
Moja želja je bila velika. Piši, da bom vedela, kako je s Teboj.
Od srca Te pozdravlja Tvoja
Ivanka
Lj: 6. VII. 1926

✉ 19

📅 8. 8. 1926

📍 Iz LJUBLJANE

Moja ljuba Zofka!

Najini zadnji pismi sta se morali križati ali pa se je res zgodilo, kar sem se bala, da se je namreč moje pismo v poštni skrinjici zamaknilo, kar se mi je bilo takoj zdelo, in Ti pisma nisi dobila.

Hotela sem Ti še nato posebej poslati dopisnico, kjer bi te opozorila na pismo, pa sem mislila, da ima pošta že pač tak sistem, da pisma ne morejo ostajati v skrinjici. Dejstvo je, da sem Ti pisala v sredo in pismo tudi takoj odposlala.

Sinoči sem Ti brzojavila. Dopust nastopim 25. tm., dasi ni šlo gladko. Te dni si preskrbim potni list in vse drugo. Prtljago za Štajersko si pripravim in naročim, da mi jo prinesejo na kolodvor, da jo vzamem, ko se bova peljali v Gradec. Saj se gotovo tudi brzovlak v Ljubljani mudi toliko časa, da bo to mogoče. Treba je samo, da ti točno določiš dan in uro potovanja v Gradec.

Ker ne vem, kje se bova potem videvali, ne vem, koliko in kakšne obleke naj vzamem s seboj. Med elegantni svet ne želim. Pa o tem bova že govorili.

Gradec poznam; bila sem dvakrat po en teden tam, ko je Klemenčič polagal I. državni izpit. Simpatično mesto! Pojdeva k Maria Hilf⁶⁷⁹ odnosno pojdem sama, če Ti ne boš želela. Prav rada grem enkrat med Nemce.

Želim samo eno: da bi za Te bila ta pot uspešna! V naprej izjavljam, da tu ne gre zame, marveč za Te in Te prosim, da po svojih željah enostavno odrejaš v vsakem pogledu. Da bi nama le bilo vreme naklonjeno! Danes je v Ljubljani dež in mraz kakor koncem oktobra.

⁶⁷⁹ Najbrž je mišljeno romarsko središče Maria Trost v bližini Gradca. Maria Hilf je župnija v središču Gradca.

Pričakujem Tvojega naznanila, kdaj naj pridem v Zagreb in s katerim vlakom potem odpotujeva.

Prisrčno Te pozdravlja in poljublja

Tvoja

Ivanka

Lj. 8. VIII. 1926

✉ 20

📅 10. 8. 1926

Draga Zofka!

Vse je v redu! Potni list za vse dežele Evrope! Kakšna magična sila je v tej predstavi: enkrat potovati v Evropo – ne samo v to ali ono deželo. Da nisi Ti bolna, bi zavriskala. Razume se, da potujem jaz na lastne stroške; nekaj imam v hranilnici (dobila sem odškodnino za prejšnje stanovanje), tako že pojde – saj v kos Evrope izven Avstrije. Največ skrbi mi dela prtljaga; pa si že uredim.

V Zagreb pridem 15.; s katerim vlakom, še ne vem, a te že najdem.

Bog s Teboj! Priročno pozdravljam Mašo in posestrimo, a Tebe poljubljam

kot Tvoja

iskrena

Ivanka

Lj. 10. VIII. 1926

✉ 21

📅 20. 8. 1926

📍 Iz MARIA
TROST
v GRADEC
(AVSTRIJA)

20. VIII. 1926⁶⁸⁰

Moja draga Zofka! Včeraj sem se prepričala, da mene v nobenem oziru ne potrebuješ več. Zato Te dni – menda že jutri odpotujem, da poiščem miren kotiček za ostal čas dopusta. Tvojemu možu sem itak že v pismu naznanila, da ne ostanem v Grazu in da naj pride sem po Tebe. Tu imaš tudi Tauskove.⁶⁸¹ Nočno srajco ti jutri prinesem, če ne odpotujem, drugače jo dobiš pri sobarici v Steirerhofu. – Danes sem bila tu; molila sem tudi za Te. Katolištvo je velika stvar tako v življenju posameznika kakor naroda. O tem sem prepričana bolj nego kdaj. Prisrčno te pozdravlja Ivanka

680 Poštni žig, razglednica iz romarskega središča Maria Trost pri Gradcu), poslano v Gradec, Landesspital, Nervenklīnik.

681 Martha Tausk (1881–1957), novinarka, borka za ženske in delavske pravice ter prijateljica Zofke Kveder, ki je tedaj živel v Gradcu.

✉ 22

📅 25. 8. 1926

📍 IZ GRADČAC
V GRADEC

Draga Zofka!

Prof. Crimis mi je zagotovil, da je Tvoj nervozni sistem popolnoma intakten in da potrebuješ le miru in lečenja pljučne tuberkuloze, ki je pač dosti resna.

Meni je rekel, naj grem čim preje na morje. Ker sem prepričana, da pride Tvoj mož v najkrajšem času v Gradec, bom jaz jutri odpotovala, kakor sva se dogovorili.

Več ustmeno.

Zdravo!

Ivanka

Graz, 25. VIII. 1926

Praga, dne 6. / 11. 1904.

Veleužni gospod!

Počítám obliběným pohlavím, Gvratě, že ne
budete zadrželi, neli sami je žal, da nimen možla napisa.
Ta to stvar take, kakor bi bila rada. Koo je to mišje
žuljenja, ali je pač take, kadar bi ilovele rad pisal
lepo in toplo, pa je noroden in besede okorno prihajajo
izpod peresa. - - Tudi za me Amerikane se priprav.
gum je dolgo. Rada bi jih poslala go list. Konturo. Suro
inam rada ali sama ne vem, kako se bo napisalo.
- Jezim se reših zelo na to svoje nerodnost.

Korespondence je bila nemika in v prevodu se
tudi ne glasi lepo. Kako bi se n. pr. reklo: Welche Dame
unser geneigt mit einem Herrn in eine glückliche
de Correspondenz zu treten. -

Al hitim, da obide pismo se daves.
Soglasja Koo lepo

v protivarju

Kyffhauzer

ZOFKA KVEDER

Zofka Kveder se je rodila 22. aprila 1878 v Ljubljani. Takrat je bil njen oče Janez Kveder pomožni železniški sprevodnik v Ljubljani, mati Neža, rojena Legat, pa je bila hči hišnega posestnika iz Kranja. Kasneje je oče kot občinski uradnik, trgovec oz. gostilničar služboval v različnih notranjskih krajih in vaseh (Lož, Velike Bloke, Nova vas na Blokah, Draga, Retje) in njegova izguba ali odpoved službe je za družino vedno pomenila veliko spremembo – selili so se na podeželje, v še bolj patriarhalno okolje, kjer sta bila edina prostora družabnosti gostilna in cerkev. V pomanjkanju drugih razvedril se je Janez Kveder zatekal v prvo in vse bolj tonil v alkoholizem, Neža Kveder pa je našla mir v cerkvi in postajala vse bolj verna – oboje je zaznamovalo Zofko Kveder za vse življenje. Po vaški dvorazrednici je Zofka Kveder obiskovala zavod Lichtenturn v Ljubljani, kjer so se šolale predvsem deklice iz revnejših družin, za katere je predstavljalo šolanje pri uršulinkah prevelik strošek. Po vrnitvi s šolanja v Ljubljani je doma zdržala le kratek čas. Popotnica, s katero se je odpravila v življenje, ko je leta 1897 dokončno zapustila družinski dom, sta bila občutek, da je bila prikrajšana za starševsko ljubezen, in odločitev, da bo v življenju kljubovalno uresničila svoje cilje – predvsem ljubezen do odkrivanja novih svetov, tako realnih kot simbolnih.

V prvi službi v Kočevju in kasneje v Ljubljani se je lahko prepričala, da ženska iz srednjega sloja brez višje izobrazbe nima veliko možnosti za zaposlitev. V Ljubljani je opravljala slabo plačano pisarniško delo pri dr. Ivanu

Šušteršiču in začela resno premišljevati o pisanju. Napisala je nekaj zgodb in jih pod psevdonimom, da ne bi izgubila službe, poslala različnim časopisom in revijam. Prvo objavo je prinesla tržaška revija *Slovenka*, kmalu se je razveselila še drugih. A najbolj razumljena se je počutila prav v *Slovenki*, zato je sprejela ponudbo njene urednice, da se pridruži uredništvu v Trstu.

Ob tem je vse bolj spoznavala, da potrebuje tudi formalno izobrazbo in to si je lahko pridobila le v Švici, saj so tam tujke lahko študirale tudi brez opravljene gimnazijske mature. Pogoj je bil le uspešno opravljen pogovor z rektorjem, ki ga je opravila brez težav in se potem vpisala na bernsko univerzo. Nova izkušnja univerzitetnega življenja, nove prijateljice in predvsem prijatelj – bolgarski študent Petko Conev, s katerim je gojila stike vse življenje – so jo navdihovali pri pisanju zgodb in daljšega pripovednega besedila *Študentke*, v katerem je opisala novo generacijo žensk. V iskanju sredstev za preživetje je začela pisati tudi v nemščini. V Švici ni ostala niti do konca semestra, spet je bila ljubezen tista, ki jo je gnala naprej – kot vedno do novih izkušenj, a tokrat tudi do moškega. Čeprav jo je v Pragi čakal zaročenec, hrvaški študent medicine in dekadentni pesnik Vladimir Jelovšek, se je za dva meseca ustavila še v umetniško navdihujoči bavarski prestolnici. Na deževen in hladen zgodnjemarčevski dan se je pripekljala v Prago, ki je za šest let postala njen novi dom. V češki prestolnici je uživala boemsko življenje mlade uporniške generacije in obi-

skovala različne kulturne dogodke, o katerih je poročala v slovenske in hrvaške časopise. Tu se je razmahnila tudi njena literarna ustvarjalnost – v samozaložbi je leta 1900 izdala zbirko kratkih pripovednih besedil *Misterij žene* in leto kasneje zbirko dramskih besedil *Ljubezan*. Naslednji dve knjigi sta izšli v uglednih založbah – *Odsevi* (1902) pri Gabrščku in *Iz naših krajev* (1903) pri Schwentnerju. S temi deli si je Zofka Kveder utrdila ugled prve pripovednice slovenske moderne. Čeprav se je leta 1906 preselila v Zagreb, je ostala povezana tako s češkim kot slovenskim literarnim življenjem. V Pragi so izšle tri njene knjige v češčini, v Ljubljani pri Slovenski matici pa drama *Amerikanci* (1908) in roman *Njeno življenje* (1914), ki je bilo njeno zadnje daljše besedilo, objavljeno v slovenščini. Dejavnost je bila tudi

kot urednica revije *Domači prijatelj* in ženske priloge zagrebškega dnevnika *Agramer Tagblatt*. V hrvaščini je med prvo svetovno vojno objavila roman *Hanka* (1915), po vojni pa več dramskih besedil. Med vojno je urejala revijo *Ženski svijet*, ki jo je kasneje preimenovala v *Jugoslovansko ženo*.

Osebno življenje Zofke Kveder je bilo zelo razgibano. Rodila je tri hčerke, vendar se je zakon z njihovim očetom Vladimirjem Jelovškom po številnih težkih trenutkih končal leta 1912. Drugič se je poročila z novinarjem in politikom Jurajem Demetrovićem, vendar sta se po vojni, ko je on kot pomemben hrvaški politik večino časa preživel v Beogradu, odtujila. Smrt najstarejše hčerke in številne bolezni so jo zlo-mile. Umrla je 21. novembra 1926 v Zagrebu.

PISMA MARICI NADLIŠEK BARTOL

 Ms 1175 (3, 1899–1917)

 1

 19. 10. 1899

 Iz BERNA
v TRST

19. X. 99

Eto me v glavnem mestu Švice! – Prav lepo je tu. Poguma imam še ravno toliko, kakor sem ga prinesla seboj iz Avstrije in to ni malo. Prav trdno sem uverjena, da si vstvarim tu svojo eksistenco. Tukajšnji uredniki so prav prijazni in blagajne administracij niso tako skope in suhe, kakor pri nas. – Stotisoč poljubov in pozdravov Vam in gospodu soprogu!

Oh vi cilji, moji zlati cilji.⁶⁸²

Adr. Z. K. stud. Phil. Willerstrasse Nr 41 b II. St.

 2

 V TRST

Velecenjena gospa!

– Mislila sem Vas zares obiskati, pa je taka burja, da ne morem iz kavarne.

Pozdravljam Vas zato le pismenim potom prav lepo!

Zofka Kveder Jelovšek

 3

 20. 9. 1917

 Iz KRALJEVICE
v TRST

20. IX. 17

Tukaj sem par dni, da malo oddahnem, pa me spominja morje Trsta na Vas. Ali ste mi že kaj napisali za »Ž. S.«?⁶⁸³ Upam, da ste dobili prvo številko in da Vam je po volji. – Pišite mi v Zagreb in bodite najlepše pozdravljeni od Vaše vedno enake Zofke

Zofka Kveder, Kraljevica

 Ms 703 (9, 1898–1899)

 1

 14. 2. 1898

 Iz LJUBLJANE
v TRST

Velecenjena gospdč. pisateljica!

Nekako peto kolo sem, nikjer ni pravega mesta zame. – Jaz ne vprašam dosti za to, mirno se obračam svojo pot dalje in drugi ne slutijo, da vem, da sem odveč.

⁶⁸² Poved je zapisana ob strani razglednice iz Berna.

⁶⁸³ *Ženski svijet*: revija, ki jo je urejala Zofka Kveder med prvo svetovno vojno (1917–1918).

Navadno sem vesela ... a časih tudi ne. – Mnogokrat sem »čudna«, kakor pravijo drugi. Tedaj premišljam sama sebe in druge in rezultat je, da ježno stresem glavo in vzkliknem: »Vse skupaj ni nič!« –

Da, vse skupaj ni nič – zame že. – Čudili se bode, da Vam pišem tako, pa nič ne de. Včasih me prime, da pišem dolga pisma, polna tistega kaosa, ki se mi plete po glavi ... Odpošljem jih večkrat, – večkrat jih pa tudi vržem v peč, – kakor pride.

Ne prime se me izlepa kaj, dejal je že marsikdo, in menda bo res. – Zdaj mi ni hudo – o ne! – Sedim sicer vsak dan osem ur v odvetniške pisarni in prepisujem razne tožbe, rekurze, apelacije in kakor se vsem tem pustim stvarem že pravi. – Ni ravno prijetno delo. Dan na dan vedno isto brez prenehljaja, brez spremembe! – Pri tej mizi sedim že šest mesecev, nekaj dimnikov in par streh je moj vis-a-vis,⁶⁸⁴ star maček, ki se leno sprehaja vrh streh, je moj znanec, in ura na steni je moja prijateljica. Ko bije osem, sedem k mizi, ob dvanajstih pa pospravim svoje stvari do treh, ko zopet pridem in sedim do sedmih. Ni sile ravno. Prsa me malo bole včasih, pa se že potrpi, in saj pijem čaj, bo že bolje. Zato dobivam koncu meseca 40 gld.; lep denarček, pa kaj, porabi se ga lahko. Imam brata, – ta precej strga, in moje obleke tudi ne drže dolgo. – Pa prej mi je bilo slabje. Bila sem doma od 15. leta do 18. – Bilo je hudo doma! – Nisem bila lačna in strgana – pa saj je dosti, kar bolj boli. Tri leta sem vztrajala, marsikdo bi ne bil tri dni – pa morala sem. Ne obsojam nikogar, ljubim vse odkritosrčno, a rečem le, da smo nesrečni zaradi – pijače, da bo naša družina propadla zaradi nje. – Ne vem, če veste, kaj je to, pijača. – Brali ste nešteto krat, pisali tudi že kdaj, a doživeli niste in bolje je, da ne veste, kaj je to, – ne na papirju, ampak v resnici! –

Stara bom zdaj dvajset let, pa se ne spominjam, da bi bila kedaj le mesec dni srečna. Kakor daleč se spominjam, tako daleč mi je tudi življenje prepleteno z dogodki, katerih nisem kriva, a so mi vendar zagrenili vse.

Smola je, če človek ni srečen, in jaz jo imam! Ne želim si dosti – za tacega, ki nič ne doseže, so želje nepotreben luksuz, – pa živim tja v en dan od danes do jutri.

684 Vis-a-vis (pog.): nasproti.

Zabave nimam nikake, na sprehod ne grem, edino knjige me še razvedre. – Vas poznam že precej dolgo iz »Zvona«. – Ne bom Vam pisala poklonov in praznih fraz – teh čujete itak brez mene dovolj, povem Vam le, da kadar vidim natisnjeno »Marica«, se mi nehote zbudi želja, da bi naš narod imel še več takih iskrenih rodoljubkinj, kot ste Vi! – Bog Vas blagoslovi še nadalje, da ne omahnete. – Trda je res ledina, ki jo orjete, slovensko ženstvo večina še spi trdno spanje nevednosti. Priprosti sloji se ne zavedajo še svojih pravic in dolžnosti, kar pa je bolj inteligentnega ženstva, to pa večina nemškutari.⁶⁸⁵ – Pa naj Vas krepi zavest, da se trudite za vzvišen cilj, da kljub vsem in vsim Vaš uspeh ni majhen.

Mogoče, da Vam te moje besede pokličejo pomilovalen posmeh na obraz, češ »tako ubogo, neznatno, dvajsetletno dekle!« – Ne, – pa tega ne verujem, vem, da bi se besedam zadnje Slovenke ne posmehovali, če jih narekuje ljubezen do naroda.

Še nekaj! – Imela sem že dolgo skromno željo, pisati Vam, a manjkalo mi je poguma. – Čudim se sama sebi, da izrekam danes tudi ob enem prošnjo. – Priložila sem nekaj svojih prvih poskusov. – Prosim, preglejte jih, rada bi vedela, imam li kaj nadarjenosti ali ne. Jaz si ničesar ne domišljam, to mi znate verjeti, ali želela bi vendar, da bi mi kdo odkritosrčno povedal, jeli bi morda kdaj kaj dosegla ali ne. –

Prosim le, da se ne norčujete iz mene, – tudi zaradi tega pisma ne, – bolelo bi me. Prosti »ne« mi bode zadostoval, da se ne silim več h kaki stvari, za katero nisem.

V prihodnji številki »Slovenke« bom pogledala, če bo ostalo v »Listku« kaj prostorčka za »Mileno«. –

Oprostite mi, prosim, cenjena gospica, da Vas nadlegujem, in to se s tacim dolgim pismom. – Tudi tega mi ne štejte v zlo, da sem v začetku toliko govorila o sebi, žal mi je že, toda časa nimam mnogo in zato moram pač pismo odposlati tako, kakor je.

Kaj ne – saj mi oprostite vse? –

Z najodličnejšim spoštovanjem /:morda bi smela pristaviti tudi prisrčen pozdrav?:/ se Vam priporoča

685 Nemškutariti (slabš.): vpletati v svoj jezik besede ali značilnosti nemškega jezika.

Vaša
Vam udana
Zofka Kvederjeva
Ljubljana, 14./II. 98

✉ 2

📅 1. 3. 1898

📍 Iz LJUBLJANE
v TRST

Velecenjena gosp. pisateljica!

Hvala lepa za prijazne besede v listku »Slovenke«. – Nisem se nadejala, da mi boste tako naklonjeni. – Kako sem bila vesela, ko sem brala Vaše vrstice: Torej smem res vrjeti svojim tajnim željam, smem res upati, da se mi izpolnijo!?

In moje povestice bodo res za rabo!? – O drugič se hočem že potruditi, učiti se hočem in vaditi in če mi še Vi kdaj pomorete z svojo prijazno sodbo, se mi bode gotovo posrečilo, da kaj dosežem.

Torej moje zadnje pismo Vas ni užalilo? – Jaz sem se že res bala. – Včasih sem tako čudna in pišem tudi vse vprek kakor mi je ravno krog srca. Veseli me neizrečeno, da ste zadovoljni z menoj – in moj ubogi listič naj bi bil za javnost – pravite! –

Pisala sem vse skupaj, pismo in one spise, v pisarni v Bog zna kolikih presledkih in u vednem⁶⁸⁶ strahu, da me šef ne zasači. Doma sem pisala le ono sličico »Pri oknu«. – Pa zdaj bode že bolje! – Nisem imela doslej svoje sobe a ta teden dobim sobico, kjer me ne bode nihče motil. Danes sem si kupila lep tintnik,⁶⁸⁷ stensko torbo za pisma in peres; kar veselim se že, kako prijetno bode gori v mojej sobici!

Torej »Tak otrok« Vam je še precej všeč kakor pišete. No resnica je vse od a do z. – Da sem samo do srede nadaljevala s spomini, je zato, ker sem s 15. letom res odšla domov in kaj naj neki zvem v mali naši vasici o svetu!? – Pa če je prav, napišem še kdaj kaj iz svoje preteklosti. –

Ko bi bila mogla upati, da bi mi bili sami pismeno odgovorili, naznanila bi bila gotovo že zadnjič svoj naslov. – Žal mi je pa vendar le, da tega nisem storila – lahko bi imela sedaj Vaš list že v rokah.

⁶⁸⁶ Vednem (star.): nenehnem.

⁶⁸⁷ Tintnik (pog.): črnilnik.

Torej jaz, kakor sem že zadnjič povedala – spadam h uradniškemu osebju tukajšnjega odvetnika dr. Ivana Šušteršiča, zadostuje torej za naslov opomba da sem v njegovi pisarni. –

Ako mi pa hočete pisati na moje stanovanje, pa prosim: »Poljanski nasip št. 14, pritličje.« –

– Še enkrat hvala lepa za Vašo prijaznost. Nestrpno bom pričakovala Vašega lista.

Z najodličnejšim spoštovanjem se Vaši naklonjenosti priporoča

Vaša

vdana

Zofka Kvederjeva

Ljubljana, 1. III. 98

7. 3. 1898

IZ LJUBLJANE
V TRST

Velecenjena gospodična!

Kako me veseli, da ste mi pisali osebno, kar ponosna sem!

Hvala za prijazne svete – spolnjevati jih hočem.

»Tak otrok« ni samo do polovice, ampak vse resnica. – Celo ono zadnje srečanje je res, le da ni bilo pod Tivoli ampak v mestu.

Kar boste spremenili, bo spisu le v korist in zato sem Vam hvaležna za Vaš trud.

Zaradi čitanja bi Vam bila zelo hvaležna ko bi hoteli, draga gospodična, mi povedati imena pisateljev, o katerih Vam je znano, da bi bili dobri zame. – Življenja seveda nimam dosti prilike opazovati; v prostih urah tičim doma, v pisarni sem pa – automat. – Pa bo že, poguma zato ne izgubim.

Oni povesti, prosim, da dodaste sami naslov, ki bi ji bil primeren. Ta in »Kapčev stric« sta skromna produkta moje fantazije. – Nekaj sem zdaj začela, mogoče da ne bo za v koš. Poslala bi Vam že danes, pa sem nekaj bolehnna in zato nisem mogla dokončati.

Tudi imam v svojem notezu⁶⁸⁸ zaznamovane nekaj tvarine za nekaj daljšega. Napravila bom kratek obris in potem bom prosila Vas da

⁶⁸⁸ V notezu: v beležnici.

mi bodete povedali – ako Vam ne bom preveč nadležna – če se bode izplačalo razpeljati vse v večjem okviru.

Za pesmi sem itak vedela, da niso za nič in kadar me bo ravno »prijelo«, Vas bom mogoče še nadlegovala ž njimi za zdaj pa se ne mislim lotiti te stroke.

Pisala bom drugič vse tako, kakor ste mi naročili.

Da bi »Slovenko« priporočala in razširjevala med našim ženstvom, to bi storila prav rada in tudi iz svojega lastnega nagiba pa žalibože⁶⁸⁹ ne poznam čisto nič ljudji in znank, ne vem, če imam v Ljubljani in drugod vseh skupaj dvajset. – Saj sem Vam že pisala, da sem čudno dekle. Da bi se klanjala, sem preponosna, prijaznosti pa tudi težko verjem, ker mislim, da težko prihaja iz srca, zato sem sama povsod in tuja najbližjim. –

Kolikor se mi da, toliko vračam, ne silim se nikomur in raje nimam nič, kakor da bi sprejela nekaj, kjer hočem imeti vse. – Nesrečo imam pa že od nekdaj, da mi nikdo ne da vsega, in tako mi ostane le bori – nič. – Nič sem, nič nimam, a vendar nosim glavo po koncu in hladno gledam v oko gospodom s cilindri in damam, ki razširjajo krog sebe neznosni parfem svoje prevzetnosti, ter pravim sama sebi: Jaz sem nič a vi ste tudi nič. –

V svoji sobici sedim pod streho. Zebe me, peč je sicer gorka, pa tukaj pri mizi ne čutim nič o tem. – Skleniti bo treba, pa mi oprostite, če ni kaj prav! – Posebne vljudnosti, fraz in poklonov ne znam, zato prosim, da me suspendirate⁶⁹⁰ v tem za danes in za prihodnjič. – Jaz pišem, kakor čutim, in Vas imam rada, ker ste tako prijazni in dobri in zato se mi še manj posreči tisto umetno zavijanje. – Z Bogom za nocoj.

Neštetokrat Vas pristrčno pozdravlja

Vaša

iskrena in hvaležna

Zofka Kvedrjeva

7. III. 98

689 Žalibože (zastar.): na žalost.

690 Me suspendirate: mi oprostite.

✉ 4

📅 31. 3. 1898

📍 IZ LJUBLJANE
V TRST

Velecenjena!

Upam, da mi oprostite, da Vas zopet nadlegujem. – Kako sem nadležna, kaj ne? – Pa morda ne bode tako ostri. –

Zopet nekaj pošljem: »Silvo« in »Pri zdravniku« za »Slovenko«. V zadnji številki brala sem »Kapčevega strica«. No, jaz kar odkritosrčno povem, da sem občutila precej veselja, ko sem videla prvikrat natisnjeno svoje delce. Pa obenem me vzpodbuja to in dobila sem nekaj pogum in res pravo veselje do dela. – Napisala sem med tem časom neko povest, katero sem poslala »Narodu«. No in tam pri uredništvu so mi dejali, da pride moja »Gabrijela« že o priliki na vrsto in naj le ne izgubim »korajže«. ⁶⁹¹

Saj se mi menda ne bodejte smejali, če povem, da sem kaj ponosno šla domov od tega za me mnogo pomenljivega obiska v uredništvu »Slov. Naroda«. Otročja sem še, pa s časoma se že odvadim. –

Kaj sem hotela reči. – A da! Jaz imam precej malih povestic iz kmetijskega življenja. Resnični originali so večina iz naše vasi ali iz sosedstva. Spisala sem to še pred precej časom, ko sem bila še doma, a zdaj mislim, če bi vse opilila in nekoliko obširneje popisala, dalo bi se porabiti. – Jaz mislim, da bi to izdala pod naslovom »Slike iz naše vasi« v Slovenki, seveda, če bi Vi bili pripravljeni to priobčiti. Imam dokaj finih tipov, katere poznam osebno in katere opisati bi po mojem mnenju ne bilo tako nehvaležno delo. – Ako ste Vi, mnogocenjena gospodična, zadovoljni z mojim predlogom, poslala bi Vam v kratkem eno tako povest, in ako bi Vi videli, da je vredna za natis, nadaljevala bi te »slike« za kakih osem ali deset števil »Slovenke«. –

Prosim, da mi naznanite o tem svojo sodbo, obenem pa tudi prosim, da potrdite prejem danes poslanih stvari in če ste zadovoljni z menoj in mojim delom.

Kaj pa »Tak otrok«, pride tudi na vrsto? –

Sploh imam sedaj jako dobro voljo ravnati se po Vaših nasvetih.

Preskrbela sem si nekje neko staro nemško-rusko slovnico in zdaj z veliko vnemo študiram cirilico. Meni se rusko ne zdi kar nič tako težko in kar čudim se, da toliko umem, seveda me tiste črke tudi prav pošteno jeze,

⁶⁹¹ Korajže (pog.): poguma.

berem kakor otroci v prvem razredu prav počasi po zlogih, pa se mi še zdi kako znamenje tako tuje kakor egiptovski hieroglifi.

Kaj ne, da mi kmalu odgovorite – prosim prav lepo!

S takim veseljem čitam vedno »Slovenko«, samo to se mi čudno zdi, da je toliko prevodov in primeroma tako malo originalnih stvari. Saj je vendar precej lepo število slovenskih učiteljic in jaz mislim, da jim gotovo ne manjka ne prilike ne zmožnosti delovati kaj za naš list. – Jaz vedno sanjarim, kako bi bilo lepo, ko bi se »Slovenka« razvila v par letih tako kakor n. pr. naš »Zvon«. In lahko bi bilo to, ko bi se le potrudile vse izobražene Slovenke za razvoj našega lista. – Pa to še bo, samo obupati ne smemo. Jaz kar vidim v bodočo »Slovenko« v večjem elegantnem formatu z lepim tiskom na finem papirju in pred vsem z izborno vsebino. In avtorji vseh onih lepih pesmi, tehtno dovršenih romanov, zanimivih črtic, temeljitih kritik so ženske – ženske in Slovenke! – – – Bi li ne bilo lepo! Meni že kar pri sami misli trepeče srce od veselja, kaj li, ko bi bilo, – ne ko bode res!! – Da, ko bode res! –

Pa dovolj bodi za danes, – za nocoj – ura je že II. – mojega klepetanja in mojih sanjarij – pa še drugič kaj. – Saj menda niste preveč hudi, če Vam kar tako brezvestno kradem dragi Vaš čas. – In še tako neskromna sem, da h koncu še enkrat prosim odgovora – če je tudi kratek, ali strogo, ali oster! –

Prisrčno Vas z najodličnejšim spoštovanjem pozdravlja

Vaša

Vam od srca vdana

Zofka Kveder

(prečrtan zapis:) Ljubljana, Poljanski nasip št. 14, 31. III. 98.

NB.⁶⁹² – Prosim, če bi še kaj mojega priobčili, ne priobčite pod »Mileno«, ampak pod »Z«, kakor se hočem tudi nadalje podpisovati, če mi bo sreča mila na pisateljskem polju, kjer sem baš poizkusila prvo stopinjo.

692 NB. (lat.): nota bene, ne pozabi; tudi v nadaljevanju.

✉ 5

📅 3. 7. 1898

📍 IZ LJUBLJANE
V TRST

Ljubljana, Poljanski nasip št. 14, 3. VII. 98.

Blagorodna gospica!

V prilogi pošljem zopet nekaj za morebitno uporabo v »Slovenki«. Ako še niste popravili one moje povesti brez naslova, prosila bi, da mi jo vrnete. Nekaj bi rada premenila.

»Pri zdravniku« ste itak dejali, da se svoječasno porabi.

Še nekaj bi prosila, – upam, da ne bodeite napak tolmačili. – Jaz imam namreč zadnji čas vrlo mnogo stroškov, vrhu tega se nameravam v jeseni preseliti v Prago, da se še nekoliko naobrazim.⁶⁹³ Naravno je, da moram paziti na vsak izdatek. Prosim torej, velečenjena gospica, če bi bili tako prijazni, uredite, da se mi »Slovenka« za drugo polletje l. l. pošilja brezplačno. Naročena sem še na »Zvon«, »Dom in svet«, »Nado« in »Vienac« in težko mi je zmagovati vse naročnine.

Agitovala sem nekaj za list, pa brez uspeha. Nekaj si list izposodi, nekaj jih pa stvar ne zanima. Ene pa mi je celo dejalo, da »Slovenka« niti pravega programa nima, da so sotrudniki »ženskega glasila« večinoma moški, da se priobčuje preveč prevodov i. t. d. – Je pač težava vsem ustreči.

Tudi gospodične in gospe, s kolikimi sem se seznanila, so jako mrzle. Takrat še kimajo in potrjujejo, ko človek sedi pri njih, stori pa nobena nič. Upajmo, da se kdaj vendar prebudi naše ženstvo iz te nesrečne letargije. Z najodličnejšim velespoštovanjem

Vas pozdravlja

Vam vdana

Zofka Kveder

✉ 6

📅 26. 8. 1898

📍 IZ LJUBLJANE
V TRST

Ljubljana, 26. IIX. 98

Blagorodna gospica!

Prosim, da mi odpustite, ker sem toliko časa molčala. Zahvaliti bi se bila morala na Vaši ljubeznivosti, a jaz nisem storila ničesar. – Odpustite mi, moje duševno stanje bilo Vam je uprav grozno. – Ensetzlich mutlos!⁶⁹⁴ Moj

⁶⁹³ Naobrazim (zastar.): izobrazim.

⁶⁹⁴ Ensetzlich mutlos! (nem.): Grozljivo brezvoljno! Zofka Kveder je nemško besedo »Ensetzlich« zapisala nepravilno.

Bog, niti delati nisem mogla, niti misliti! Ta melanholija prevzela me je popolnoma. – Komaj zdaj sem postala zopet malo pridnejša. Moji dragi »Slovenki« pošljem v prigibu nekaj malenkosti. »Sličice« sem vzela »Dom in svetu« nazaj. Najbolje mi je hotel zavreči, a tega nisem pustila. Naj raje v predalih »Slovenke« zagledajo dan. – Natisnite, kakor in kadar Vam drago, jaz bi rada, če natisnete kmalu in dosti na jedenkrat. Prijema se me neka grozna reakcija in prav potrebujem dokazov, da ne obupam o sebi. – Tiskajte, jaz Vam pošljem še več. Za verne duše kaj, za Božič kaj, o delati hočem!

V pisarni mi postaja čezdalje bolj neznosno. Neki cenjeni moj šef mi je te dni prepovedal pisateljstvo sploh tako »durch die Blume«⁶⁹⁵ in posebej še fabriciranje »Narodovih« podlistkov naravnost. – Duševna sužnost! – No jaz sem mu povedala svoje mnenje in na to mi je »milostno« »dovolil«, da radi »materijalnega« uspeha smem še pisati in tudi v »Narod«, a sicer pod možko šifro. – Jaz sem se morala ukloniti tem milim in pravičnim zahtevam iz navadnega vzroka, ker človek o zraku živeti ne more! – Odvisnost! In potem še drugo! – Govekar mi je obljubil, da natisne vsak teden vsaj dve moji stvari, a zdaj pride jedva vsaka dva meseca ena na vrsto. Gabršček mi natisne moje stvari enkrat drugo leto, »morda« namreč, ker še ni pregledal vsega gradiva, četudi ga ima že dva meseca v rokah in četudi mi je zatrjeval, da izda moje stvari, če bodo le sploh »količkaj« za tisk. – Profesor Bežek mi ne reče ni »dobro«, ni »slabo«, četudi imam neko stvar čez mesec tamkaj. In moja Praga se mi, naravno, odteguje po taci uspehih vedno dalje in dalje.

Ah kako delam z veseljem, kedar slišim kje kako vzpodbujevalno besedo, a tako spim in požiram razna razpravljanja našega šefa o dolžnostih. – Dobili smo pisalni stroj. – Na njem se spočetka ne more absolutno po besedah agenta delati več ko štiri ure na dan. Jaz sem razbijala v nedeljo na njem osem ur in ko sem popolnoma utrujena, ko me je bolela glava, ko so me bolele roke, da sem mislila, meso mi odstopi od kosti, ko sem dejala, da ne morem več, odpustil me je s par špičastimi in pikrimi opazkami. In to je bilo še celo vse v nedeljo, ko so druge pisarne redno zaprte. Obiskala me je prijateljica, a jaz sem morala sedeti v pisarni in šef je v svoji »velikodušnosti« nakazal Medenu, naj si zapomni, da imam jaz

695 Durch die Blume (nem.): z rožicami v pomenu olepšano govorjenje.

prvič, ko »ne bode dela«, en prost dan. – Ha ha, seveda pravično! – – Oh svoboda, prostost! Ne sme se biti človek, treba je biti mašina! –

In če bi imelo vse hlapčevstvo kaj smotra! – Pa nič, da sem »sita«, to je edini rezultat. – O ne, če ostanem tu, otrpnem popolnoma za vse, a kaj, kaj naj počnem!? Svojo pot morala sem odložiti na 1. februarja, pa kaj...!? – Ne, ne, tedaj grem na vsak način, bodi tako ali tako! Da le vem, zakaj stradam, potem mi ne bo sile. A tu to vsakdanje ubijanje duše in pameti, samo da se človek naje, ne, to se mi že gabi, tega mora biti konec!

– V gledišče sem jela pohajati, na galerijo seveda. Tam sedim med proletarijatom in poslušam vsakdanje neumne opazke, ki mi kvarijo čutila, ki mi z neko ironijo duše vsak vzlet. – – In ta smeh! – »Ha ha, kak fin špas,«⁶⁹⁶ slišim v najbolj dramatičnem prizoru! – Ah ta banalnost! – Tam v ložah pa sede nafrizirane goske, koketirajo med pavzami in zdehajo med igro ter niti ne slutijo, kaj je prostost in kaj je sužnost.

In to naše ljudstvo, ti obrtniki, ti čevljarji, te mesarice, ti pekarski učenci, nisem niti vedela, kako surove živce imajo. Samo komičen čut, ta je še nekaj razvit pri njih, drugega pa absolutno nič.

Ideali neumnost, optimismus⁶⁹⁷ norost!

Ljudje z oliko srca so bele vrane, ponavadi je plemenitost le nekak Staatskleid,⁶⁹⁸ ki se po potrebi sleče in obleče!

Jaz moram v drugo novo sfero, to me uničuje! – Oprostite, da Vam pišem tako! Ali v meni se že to kuha in vre skoro cel mesec.

Oprostite mi in smejajte se mi! Saj sem neumna! Kaj pa je življenje, ko cela vrsta takih prismodarij!?

Plavaj ali utoni! – No pa še plavajmo, če se vlije kedaj ravno malo prevelika porcija vode v grlo, nič za to, par požirkov ne škodi, človek postane le bolj trdoživ! Plavajmo, enkrat se menda gotovo pride na breg, in če ne!? – Na, dosti jih utone, in le kadar je sam, je človeka strah! –

Pa z Bogom! Klanjam se!

696 Špas (pog.): smešen dogodek.

697 Optimismus (nem.): optimizem.

698 Staatskleid: svečena, razkošna obleka.

Prisrčen pozdrav

od

Zofke

Prosim, če mi izvolile prejetje tega lista z jedno dopisnico naznaniti.

✉ 7

📅 5. 10. 1898

📍 IZ LJUBLJANE
V TRST

Ljubljana, 5. X. 98.

Predraga gospodična!

Res ne vem, kako bi se Vam zahvalila za Vaš zadnji list. Jokala sem se, ko sem ga brala, četudi nisem ravno premehke narave, kakor ste videli. – Zdaj že zopet delam, namreč spisujem! Tako sem vesela, da se mi je zopet povrnila ljubezen do dela! – In to se imam zahvaliti Vam! O tako sem Vam hvaležna! – Draga gospodična, ne morete si misliti, kako sem Vam vdana, kako Vas spoštujem in ljubim! – Prav prisrčno se Vam zahvaljujem za Vaše prijazne ponudbe. Prvo seveda ne morem sprejeti, saj bilo vendar greh zlorabiti dobroto družih, dokler sem zdrava in mlada. Oprostili mi boste, kaj ne, četudi Vašega drugega predloga za sedaj ne uporabim. Ne dvomim, da bi mi bilo bolje, ali mene kar vleče v Prago in tje gori na slovanski sever. Čez kake dve, tri leta bi se pa v resnici rada nastanila v Trstu. – Torej prav iz srca se Vam zahvalim. Uverili ste me, da so še dobri ljudje na svetu. Tako sem sama in da si sem res samostojna in odločna, včasih s tem vendar ne izhajam. Potrebujem prijateljstva in naklonjenosti, in sicer tacega, ki ne izvira iz sebičnosti. A tacega mnogokrat pogrešam in potem postanem vsa potrta in obupana. Ne veseli me nič in nekako trmoglavno in jezno hodim okrog.

O Vaše zadnje pismo mi je tako drago! – Smejali se bode morda, če Vam povem, da sem ga poljubovala, a jaz sem že taka: vse brez meje. – Aškerc mi je pisal, – vem, da se imam tudi to zahvaliti Vam! – Jutri ga obiščem. Vprašala bi ga rada mnogo stvari, a nekoliko se ga skoro bojim. Pa menda se privadam, saj ima tako dobre oči.

Moj šef je tak, kakor je bil, pa potrpeti hočem na vsak način do 1. svečana. – Včasih mi sicer vre kri, a premagam se – še štiri mesece! –

V kratkem spet kaj napišem in pošljem! –

Prav prisrčno Vas pozdravlja

Vaša iskrena in vdana

Zofka

Še enkrat prav pristrčna hvala za Vaš list!⁶⁹⁹

✉ 8

📍 Iz LJUBLJANE
v TRST

Predraga gospodična!

Prav, prav lepo bi Vas prosila, če bi hoteli posredovati, da se priloženi dopis prav v kratkem natisne v »Edinosti«. – Molčati ne kaže, pisati v »Narod« ne smem, v »Slovenca« nočem, torej mi ostane še »Edinost« – Saj boste tako dobri, kaj ne? Prav lepo prosim! – Me uboge ženske, še tega borega kruhka nam ne privoščijo! –

V petek sem bila pri Aškercu. O to Vam je res dober človek, jaz sem vsa srečna, tako je prijazen! –

Po Vašem zadnjem pismu sem čisto prerojena. Draga gospodična, vedno mislim na Vas; se li Vi kdaj spominjate onih dni, ko ste bili v Ljubljani? – Aškerc je pravil, da je bil v Trstu, a Vas ni videl. Meni je žal zanj, da ni mogel govoriti z Vami. –

Toda hiteti moram, – jaz res ne vem, kam mi čas izginel! –

Torej še enkrat: Prosim, bodite tako dobri, kakor ste vedno, in oprostite, da Vas vsak čas nadlegujem.

Prav pristrčno Vas pozdravlja

Vaša

vdana

Zofka

✉ 9

📅 I. IO. 1899

📍 Iz LJUBLJANE
v TRST

Predraga gdč. Marica!

Ali lahko pridem jutri popoldne, po kosilu? – Tako bi Vas rada videla! – Neko pismo imam tudi za uredništvo. No, in Bog zna kako važno! Jaz prav pridno delam in pišem – v pisarni in na pošti. Danes sem spisala že celo kopo pisem in včeraj tudi. – Jelovšek⁷⁰⁰ je odšel v nedeljo zvečer.

⁶⁹⁹ Obstranski pripis na zadnji strani.

⁷⁰⁰ Vladimir Jelovšek (1879–1931), hrvaški pesnik, publicist in mož Zofke Kveder.

Dolgčas mi je malo. Kako se Vam dopade ta dečko? – Name ima precejšen vpliv. Ali Vam je Marica⁷⁰¹ iz Štajerskega kaj pisala? – Toda, da ne pozabim. Kaj ne, saj tukaj lahko odpovem s 15. – stanovanje namreč. Jaz mislim, da v 14 dneh že dobim pri kakih Italijanih primerno streho. Laščine⁷⁰² znam že grozno dosti. Tako moško se odrežem: no, no, kadar mi ponujajo svoje usluge. – Prebita stvar, – en četrt na štiri in pisati moram še Aškercu in Jelovšku! –

Torej – ali jo primaham? – Zdaj bom že znala; samo če boste imeli čas! – Če nič ne pišete, pridem, drugače bom pa že vedela.

Prisrčni pozdrav – in menda gospod Bartol ne bo hud, če pridenem še en skromen poljubček.

Zofka

Trst. 10. I. I. 99.

 Ms 1113 (7, 1898–1922)

 1

 11. 11. 1898

 Iz LJUBLJANE
v TRST

II. II. 1898

предрага господична!

присрчна хвала за слико! Мој Бог али сте флетни. Тисте Ваше благе добре очи! Прав, прав лепа хвала! – Тореј о Новем лету се пополнима поставим под Ваше покровитељство! – Придна бом, босте видели! – Сај придете в Децембру сем, кај не? Присрчен поздрав ин најлепши пољуб⁷⁰³ Zofka

 2

 29. 12. 1898

 Iz LJUBLJANE
v TRST

Velecenjena gospica!

Kakor vidim iz Vašega molka, se na-me srdite, če tudi ne vem zakaj. Oprostite torej, da Vas s tem pismom že zopet nadlegujem.

Vi gospica bili ste tako dobri, poprej, ko še niste bili hudi na-me, vprašati me kje naj dobite stanovanje za-me. Jaz sem Vas nato za to ljubav naprosila in če ste takrat to za me storili, prosim, če mi hočete

701 Mišljena je pesnica Marica Strnad, sodelavka Slovenke.

702 Laščine (star.): italijanščine.

703 Предрага господична [...] (cir.): Predraga gospodična! Prisrčna hvala za sliko! Moj Bog ali ste fletni. Tiste Vaše blage dobre oči! Prav prav lepa hvala. Torej o Novem letu se popolnoma postavim pod Vaše pokroviteljstvo! – pridna bom, boste videli! – Saj pridete v Decembru sem, kaj ne? Prisrčen pozdrav in najlepši poljub.

z dopisnico naznaniti in sicer Retje, pošta Travnik pri Rakeku, ker se namreč na Silvestrov večer že od tu odpeljem.

Ako ste gospodična na to pozabili, prosim, da se ne trudite dalje, ne sprejemam rada dobrot, katere so drugim nadležne.

Kakor rečeno, ne vem in ne slutim, kaj bi bilo vzrok Vašemu molčanju, prepričani pa bodite, da se usiljevati ni moja navada.

Da me pa to boli, to mi lahko verjamete, ker si res ne vem kaj očitati.

Vaš molk je ali znak, da se čutite žaljeno, ali pa znamenje, da Vam za moja odkritosrčna i iskrena čuvstva ni nič – in drugo je huje od prvega.

Prepričani pa bodite, da moje spoštovanje napram Vam ostane isto, četudi v bodoče v privatnem življenju ne bodem več iskala prilike nadlegovati Vas o čimur koli in če tudi le s svojo simpatijo.

Prosim torej še jedenkrat, da mi oprostite mojo nadležnost ne le za prej ampak tudi za danes!

Velespoštovanjem⁷⁰⁴

Zofka Kveder

NB. Ako smem, želim Vam srečno in veselo Novo leto!

Ljubljana 20. XII. 98

✉ 3

📅 I. 4. 1906

📍 IZ BREMNA
V TRST

Veledenjena gospa! Velika noč je, pišem svojim znancem iz tujine in spomnila sem se tudi na vas! – Morje je tu, pa mislim mnogo na Trst. – Obljubili ste mi gospa, da mi pošljete kaj za »Domačega prijatelja« ali do zdaj mi niste poslali še nič. Ali vas smem spomniti na Vašo obljubo! Zelo bi me razveselili! Jaz tu študiram transport naših Amerikancev. V Hamburgu sem že bila, a jutri odpotujem v Antwerpen. Junija meseca pojdem na Reko in morda tudi v Trst. Obiskala bom tudi Vas, – če dovolite. Pozdravljam vas lepo in želim Vam in vaši c. družini vesele praznike.

Vaša stara

Zofka⁷⁰⁵

⁷⁰⁴ Tak zapis v pismu, verjetno je mišljeno: z velespoštovanjem.

⁷⁰⁵ Poštni žig v Trstu: 16. 4. 1906; velikonočna nedelja je bila leta 1906 15. aprila.

8. 11. 1913

IZ ZAGREBA
V TRST

8. XI. 1913

Draga gospa!

Hvala lepa za Vaš list, čeprav ste me malo ošteli. Jako mi je žal, da niste zadovoljni z izborom. Meni je ranvo ona črtica prav všeč, nekaj toplega je v nji in pozlačuje lepo poklic učiteljice. To so pač malenkostni ljudje, ki so vam mogli delati zaradi tega kdaj kakšne neprijetnosti.

Kar se tiče tiste razglednice na Klemenčiča, res ne vem, kaj bi rekla. Cela tista epizoda je tako daleč za menoj, tako totalno pozabljena, da se nikakor ne morem spominjati na detajle, ki sem jih pisala žalostnemu junaku one epizode. – Če je res, Vas prav lepo in odkritosrčno prosim, da mi oprostite, bila je pač le hipna nestalnost mladega dekleta.

Žal mi je, da tako neprijazno govorite o literaturi. Zakaj »literarni mrtvec«. Ne, zdaj bi se morali še le začeti. Jaz imam vedno to čustvo, da še niti prav začela nisem z literaturo in da je to doslej samo pripravljanje. Preveč sem doslej potrošila svojih močij v lastno življenje, ki je kljub viharju in nevihti vendarle lepa in veličastna stvar. Ostala sem kljub vsemu velikanska optimistinja in čeprav sem dobila od usode dosti batin, mi spet vedno znova dokazuje, da imam prav zaupati v življenje. – Moje razmere so zdaj prav ugodne. In četudi sem z Jelovškom doživela marsiktero razočaranje in pred 1 1/2 letom naravnost tragičen prelom, vendar bi tudi onih 12 let, ki sem jih preživela ob njegovi strani, ne hotela izbrisati iz svojega življenja. Mnogo velikega in lepega sem doživela in zdaj vidim, da nosijo tudi borbe in trpljenje svoj plod v duši. –

Imam 3 hčerke. Nisem, seveda več tako idealna, da bi v otrocih gledala vir same najčistejše sreče, ampak vseeno rada jih imam vse tri, veselim se jih in nadejam se, da bodo v življenjski borbi junaško stale na svojem mestu. Hočem jih že zgodaj navaditi, da se zanašajo same na se in da za vse iščejo sodbe pa tudi sile najprej v sebi. Najstarejša je v Ljubljani v 4. liceju v »Mladiki«. ⁷⁰⁶ Februarja bo stara 13 let. Izredno je nadarjena, tudi telesno imenitno razvita in velika, trmasta pa in poredna tudi enako – nad normalo. Srednja ima šest let. V prvi razred hodi, za učenje in štev. nima mnogo smisla ali priliznjena je, ima razvito fantazijo, dobrega srca je, tudi lepa, da jo ima vse rado. Najmanjša ima 2 leti, sladko in pametno

⁷⁰⁶ Mladika je bil licej in dekliški internat v dveh palačah na Prešernovi cesti in Šubičevi ulici v Ljubljani.

dekletce. Jelovšek jo ima strašno rad in pustila sem jo pri njemu, ker je trdil, da ga bo edino ona še privedla k sebi. Če pustim njo, bo osigural bodočnost vsem trem, kar je tudi storil. Bil je sicer slab mož ali dober oče. Naredili smo, da je Vladica takorekoč »neutralna«, Maša je pri meni a Mirica, najmlajša pri njemu. Vendar prihaja dvakrat na teden od 2–7 k meni a Mašo si vzame on ali v nedeljo ali v sredo, kakor mu konvenira. Vidim, da se otroci pri tem prav dobro počutijo, boljše kakor da bi bila ostala in v večnem kregu, nezadovoljstvu in žalosti propadla.

Tukaj gori mi je zelo lepo. Nad mestom sem in vendar blizu centruma;⁷⁰⁷ krasen razgled imam, lep vrt in dobre ljudi, ki bi me na rokah nosili, da nisem tako velika. Zdaj pred Božičem bo ločitev z Jelovškom mislim vendar-le končno perfektna⁷⁰⁸ in potem bom tudi juridično ravnopravna v ti družini, kjer sem našla svoj novi, topli dom in kjer me že 14 mescev obdajajo s pristrčno ljubeznijo. Za gospodinjstvo se moram malo brigati. Ne kuham doma in za polizke⁷⁰⁹ skrbi tu in tam njegova dobra in inteligentna mati. – Moje zdravlje je popolnoma trdno, glava me še včasih boli – (bila sem tako nespametna, da sem se takrat zastrupila), ampak že se mi počasi vračajo stare moči. Izgledam sicer izvrstno, ampak tudi misli so zdaj zopet vedno bolj poletne. Kadar bom popolnoma na konju napišem vsako leto vsaj 2 knjigi. Ne, tudi Vi ne smete pustiti peresa. Če bi mi napisali kdaj za »D. P.« Domači Prijatelj, kaj bi Vam bila hvaležna. Honoriramo po 8 vin.⁷¹⁰ od vrste. Pošljem Vam prih. šte., da boste videli, da lahko brez škode napišete kaj v naš skromni listič. Meško je moj stari, zvesti sotrudnik.

Kar se tiče prevodov iz slov. za Hrvate, nimate prav. Slovenci že čitamo hrv. v originalu, Hrv. pa prav malo.

Glede vzgoje otrok, bi tudi polemizirala z Vami, da ste bližje. Ne sme človek vzeti pri otrocih vse pretragično. Vzgoja, hm – pravzaprav se razvijajo otroci čisto drugače, kakor smo jih spočetka mi namenili. Samo, da so zdravi, to je glavno a drugo že pride in če je v njih jedro, ki kaj velja bo že prišlo na dan, tudi če se mi ne ubijemo prav do kraja zaradi njih.

707 Centruma (češ.): centra.

708 Perfektna (pog.): dovršena.

709 Polizke (star.): poslastice.

710 Krajšava za vinar, nekdanj avstrijski novec za pol krajcarja.

Otroci imajo radi tudi v poznejših letih stariše,⁷¹¹ na ktere so lahko ponosni a kaj ostane, če izda žena najlepšo svojo moč za – plenice in zašite nogavice.

Prisrčen pozdrav in je kaj za oprostiti, oprostite!

Vaša stara

Zofka

✉ 5

📅 2. II. 1920

📍 Iz ZAGREBA
v LJUBLJANO

Zagreb, 2. IX. 1920

Draga gospa Marica!

Mea culpa, mea maxima culpa!⁷¹² – bila sem prejšnji mesec v Ljubljani in Vas nisem obiskala! – Ampak verjemite mi, Ljubljana, t.j. Ljubljančanje, t. j. pravzaprav literati so napravili na me tako zadušljiv, separatističen in ozkosrčen utis, da sem kar pobegnila! Prišla sem v petek zvečer in sem mislila ostati do ponedeljka zvečer, pa sem jo že v soboto zvečer pobrala nazaj! Vse psuje, zabavlja čez Beograd, čez Zagreb, hoče nekaj posebnega, slovenskega in ne vidi pet pedi pred nosom, ne vidi kako nas je malo med Trstom in Grazom in kako lahko nas snedo Italijani ali Nemci, če nas pustita Beograd in Zagreb na cedilu. –

Pri Šventnerju sem kupovala knjige. »Ali ni nič slovenskega, originalnega izšlo?« »Nič. Saj naši pisatelji ne pišejo,« pravi Šventnerica. »Zakaj pa ne?« vprašam.

»Ko nas pa Srbi tako potiskujejo!« mi odgovori! – Odšla sem na pošto in brzojavila soprogu, da pridem zvečer domu. To je bila zadnja kaplja pri prepolni čaši. – V nedeljo sem hotela k Vam, da sem ostala v L. –

Prišla sem na materin grob in da malo vidim svoje Slovence. Čudni ljudje so postali. »Oni su, ko ribe«, mi je rekel moj pobratim Srbin, ki je časnik v Ljubljani. »Ukočeni su i hladni.« Pa je res. A pred njim se najbrž niti ne upajo tako strahovito zabavljati čez Srbe in Hrvate, kakor so zabavljali nad menoj.

Ampak danes ne pišem radi tega. – »Jugosl. žena« je izdihnila. Stroški so tako ogromni, abonentic nič, da nima smisla dalje vleči pretežko karo. Da pa dosedanji abonenti ne bodo trpeli škode in da tudi tiskarna ne izgubi 100 ali 150 tisoč kron za nič in za nič, smo sklenili da izdamo

⁷¹¹ Stariše (star.): stariše.

⁷¹² Mea culpa [...] (lat.): Moja krivda, moja največja krivda!

almanah jugoslovanskih žena v formi knjige. Knjigo bi trebalo dati čim prej v tisk, da izide konec novembra. Rada bi, da bi bile tudi Slovenke zastopane. Prosim Vas zato, da mi napišete kakšno kratko črtico iz življenja našega ljudstva, ki je ostalo pod italijanskim jarmom. Saj boste že sami vedeli kako in kaj. Ampak kratko mora biti in pisano tako, da bodo tudi Srпкиnje in Hrv. razumele. Ne mnogo opisov. Saj vam ne moram objašnjevati. –

Posljite mi prosim še drugi teden, tako da dam 15. t. m. že lahko v tisk. – Zelo bi vam bila hvaležna, če bi mi poslali naslove: Ljudmile Poljančeve, Kristine in Marije Kmetove. Morda najdete v kakšni »Slovenki« kakšno lepo pesmico od Marice II. Prosila bi Vas, da mi jo prepisete in pošljete z opazko: »Izšla tega in tega leta v »Slovenki«, prvem slov. ženskem časopisu, ki je izhajal v Trstu od l. ... do l. ...

Jaz sem že mislila, da bom »sav javni rad« definitivno pustila pri miru, ampak vidite, nekaj me prime, pa spet poskušam vedno na drugo vižo.⁷¹³

Gospa, prosim Vas odgovorite mi kolikor mogoče kmalu!

Prav lepo in pristrčno Vas pozdravlja

Vaša

stara Zofka

NB. Spomnila sem se, da imam kakšnih 10–15 letnikov »Ljublj. Zvona« in »Slovana« pa bom iz njih pobrala nekoliko pesmic od Marice II, Nataše, Vide itd. Od Vas potrebujem torej samo črtico. – Zapomnite: Kdor hitro da, dvakrat da.

✉ 6

📅 22. 12. 1921

📍 IZ ZAGREBA
V LJUBLJANO

Zagreb, 22. XII. 21

Draga gospa Marica! –

V veliki hitrici par besed. Zelo mi je žal, da niste v »Narodu«. Saj nekaj časa da se rešite gospodinjskega jarma. Večna enoličnost in večne male dolžnosti, male brige me ubijajo.

⁷¹³ Na drugo vižo (star.): na drug način.

Naročila si bom koledar, ki ga je slovenskim gospodinjam izdala
»Jugoslovenska Matica«.⁷¹⁴

Me prav veseli da se dela. – Jaz sem strašno okupirana z raznimi malimi
intervencijami, ki jih človek ne more odbiti. Mnogo se dobrega stori na
ta način. –

Kako je ta stvar z »Nado«? Ne vem ali sem Vam že pisala o tej zadevi ali
ako nisem, recite Vašemu svaku naj napiše pismo direktno na mojega
soproga v Zagreb. – Jaz sem ga vprašala, kako je ukrenil ali on ima
toliko in tako težkih stvari in odgovornosti, da se na zadevo »Nade« ne
spominja več. – To ni niti čuda, ker mu vsaki dan pride pod roke nešteto
raznih prošelj in spisov. On vam petek-svetek sedi v svoji pisarni od
8–½ 3 popoldne in ½ 5 – ½ 9, tako da se že jezim. Ampak saj veste kako
kočljivo je tlo na Hrvaškem.

Jaz se žalostim da nisem do zdaj z mojimi živci v takem stanju, da bi se
smela opogumiti za kakšno večje delo. A polna mi je glava idej. –

Skupština⁷¹⁵ »Nar. žen. Saveza«⁷¹⁶ me kar skrbi. Ne vem kako bo izpadlo.
Gotovo bodo seje zelo burne. Pa naj slobodno pridejo na krmilo nove
sile. – Samo mi ne bi bilo všeč, če bi nacionalni moment trpel zaradi
feminističnih zahtev. Morda se bo vseeno dalo zvezati eno in drugo. –
Želim Vam srečen Božič in veselo Novo leto!

Prisrčno Vas pozdravlja

Vaša stara

Zofka

14. 10. 1922

Iz ZAGREBA
v LJUBLJANO

Zagreb, 14. X. 1922

Draga gospa Marica! – Pisala sem danes Pustoslemšku,⁷¹⁷ da ga vprašam
zakaj ne će⁷¹⁸ tiskati Vaše ocene. – Knjigo sem poslala naravno vsem
slovenskim redaktorjem pa me tem bolj čudi, da ni niti en časopis
natisnil niti uradne reklame, ki jo prilaga tiskarna vsakemu recenz. iztisu.

⁷¹⁴ Gre za *Gospodinjski Koledar Jugoslovenske Matice* za leto 1921, ki ga je izdala Založba Jug.

⁷¹⁵ Skupština (hrv.): skupščina.

⁷¹⁶ Narodni ženski savez (slo.: Narodna ženska zveza) je bila jugoslovanska organizacija za pravice žensk, ustanovljena septembra 1919 in ukinjena leta 1961.

⁷¹⁷ Rasto Pustoslemšek (1875–1960), časnikar, publicist, med letoma 1919 in 1925 urednik *Slovenskega naroda*.

⁷¹⁸ Neče (hrv.): ne bo.

Ne razumem ta bojkot. Morda oni postopajo tako zaradi političnega nastopanja mojega soproga? – Pri nas je sicer res vse mogoče čeravno bi bilo smešno maščevati se na ženi literatu zaradi moža politika. –

– Prosim vas, bodite tako ljubeznivi pa pojdite čez par dni k g. Pustoslemšku pa ga tudi Vi vprašajte kaj je na stvari in če neče priobčiti kritike pošljite jo meni; meni bo dragocen dokument čudne zasukanosti mojih rojakov. –

Pisali ste mi v zadnjem pismu, da imate velike skrbi. Kdo jih nima?! – Tudi mi lezemo v strašne dolge. Moj soprog je idealist in dela le za druge a na sebe ne misli. Ko smo bili zadnjič skupaj v Beogradu je bil pri kralju in med drugim je zopet govoril za izjednačenje⁷¹⁹ činovniških⁷²⁰ plač. In kralj je obljubil, da bo sprožil to stvar v takozv. »Krunskom veću«. (To naravno, ni za javnost.) Tudi drugače se po ministrstvih bije moj mož vsakikrat kadar je u B. tudi za izjednačenje uradniških plač. –

Rekla sem mu zdaj, ko je odpotoval v B.: »Čuješ, reci tudi za sebe besedo. Imamo iste odhodke kakor Leginja⁷²¹ a draginja je od takrat desetkrat večja. Imaš iste dotacije za reprezentacijo kakor Metličić⁷²² u Splitu in kakor Hribar v Ljubljani a Tvoj teritorij je petkrat večji.« Odgovoril mi je: »Kad svojim radom donašam ne samo moralne nego i materijalne žrtve i kada se nikakor ne borim za sebu – mogu se mnogo uspješnije boriti za ideju i za druge.«⁷²³

Še nekaj! – Kaj vse Vaše otroke študirate? Mislim, da je to zelo nepraktično. Tako se ustvarja inteligen ten proletarijat. Mi imamo že zdaj več srednjih šol kakor Angleži! Šole ubijajo samostalnost in originalnost, ustvarjajo odvisne ljudi, ki se v življenju na znajo obrniti. Naša država je prav Amerika – ampak potrebuje tudi ameri kanski h, samostojni h ljudi, a ne slabe, dresirane, omejene intelligence. –

Moja Maša gre v strokovno šolo, pa mi že zdaj s 15. leti prištedi mnogo. – Izobražava se lahko s čitanjem stiki z intel. ljudmi, gledališčem itd. Miro

719 Izjednačenje (hrv.): poenotenje; tudi v nadaljevanju.

720 Činovniških (hrv.): uradniških.

721 Matko Leginja (1852–1930), hrvaški politik, v letih 1920 in 1921 hrvaški ban.

722 Stefan Metličić, hrvaški politik, letnic rojstva in smrti nismo uspeli najti.

723 Kad svojim [...] (hrv.): Ko moje delo prinaša ne le moralne, temveč tudi materialne žrtve in ko se ne borim zase, se lahko veliko uspješneje borim za idejo in za druge.

sem dala v višjo dekliško šolo in ne v gimn., čeravno je talent prvega reda. –

Vidim, da so naše doktorice in profesorice, z malimi častnimi izjemami več ali manj omejene in zasukane in narod nima od njih pravzaprav nobene koristi.

Prav lepo Vas pozdravlja

Zofka Demetrović

Ms III 14 (I, 1902)

✉ 1

📅 27. II. 1902

📍 Iz GORICE
NA DUNAJ

27. XI. 02

Vaše blagorodje!

Ravno danes čitam v »Narodu«, da ostanete še v uredništvu »Zvona«, kar me le veseli. – Jaz mislim, da sploh ne bi bilo prišlo nikdar do konfliktov, ako bi bili vedno z energijo zastopali svoje pravice proti založništvu. Pri naši gospodi človek ne sme biti občutljiv, nasprotno mora imeti zelo debelo kožo in znati mora vrniti vse z dvojno mero. –

Dr. Zbašnika ne poznam, zdi se mi pa, da je precej konzervativen in da o moderni svetski literaturi dosti ne ve – saj njegove kritike so napravile tak utis na me – Dr. Robida bi mi bil bolj simpatičen. Sploh pa vidimo! –

Kako bo pa s honorari? – Tisto, kar ste mi povedali, da dobivajo nekteri po 4 ali celo 5 kron od strani me je zelo jezilo in vsekakor se ne dam več tako bagatelizirati. Končno pa sem tudi bolj potrebna, kakor druga gospoda profesorji, ki imajo svoje mastne stalne plače med tem, ko mora človek te krajcarje⁷²⁴ okrog beračiti. –

Pošiljam Vam še malo novelico »Zločin« in prosim, da me obvestite ako ste prejeli. Za prih. št. mislim vposlati kratke kritike o izložbah⁷²⁵ Orlika, Novopackega, Aleša in Hudečka⁷²⁶ in kaj malega o gledišču.

Da, hvala lepa za certifikat, – sedež imam že, prav imenitno v parteri, kakor hočem. –

Prosila bi Vas tudi, ako dobi uredništvo kaj čeških knjig, da mi jih odstopi, jaz bi rada večkrat referirala⁷²⁷ o češki literaturi a da si sama kupim knjige je predrago. Uredništvo bi lahko dobilo knjige v recenzijo a za Vas itak nimajo mnogo cene, ker seanimate bolj za rusko literaturo. –

Pišite mi o tem! –

Pozdravljam Vas

s spoštovanjem

Zofka Kveder

Praga – Vinohrady. Karlova třída 16

dne 27. XI. 02

⁷²⁴ Krajcarje: v času Avstro-Ogrske kovance z vrednostjo ene stotine goldinarja.

⁷²⁵ Izložbah: razstavah; tudi v nadaljevanju.

⁷²⁶ Emil Orlik (1870–1932), češko-nemški slikar, grafik, fotograf in pedagog, Jan Novopacký (1821–1908), češki slikar, Mikoláš Aleš (1852–1913), češki slikar in ilustrator. Njegove lunete krasijo Narodno gledališče v Pragi. Antonín Hudeček (1872–1941), češki slikar, krajinar. O njih je pisala v članku Umetniške razstave v Pragi (Ljubljanski zvon 1903, letn. 23, št. 8, str. 509–511; št. 9, str. 573–575).

⁷²⁷ Referirala (zastar.): poročala.

Ms 972 (1, 1904)

1

24. 3. 1904

IZ PRAGE
V LJUBLJANO

24. III. 1904

Vaše blagorodje!

Prihajam s prošnjo. Iz prilož. poziva in iz prve šte. »Dom. Prij.« razvidite za kaj se gre. Prosim Vas za prispevek. Vi ste slavni, prvi naš pesnik. Velika čast bi bila za moj listič, ako mi kaj pošljete. In potem – povem odkritosrčno, da tudi meni osebno napravite veliko uslugo. Ako objavim kaj od Vas, dobim tudi od drugih naših pisateljev in pesnikov laglje in boljših spisov.

Menda je prvič, da Vas za kaj prosim in ne bi bilo lepo, da mi moje želje ne spolnite.

Gotovo imate v svoji miznici polno načrtov, poznank⁷²⁸ i. t. n. in ne bo Vam težko mi ustreči. Rokopis bi potrebovala vsaj do 10. aprila. – 1. šte. je sestavljena v naglici, druga bo že boljša, osobito, ako se tudi Vi odzovete.

Morate! Prosim lepo!!!

Spoštovanjem

Zofka Jelovšek

2

23. 3. 1904

IZ PRAGE
V LJUBLJANO

V Pragi, dne 23. III. 1904

Vaše Blagorodje!

Gospod F. Vydra,⁷²⁹ posestnik češke tovarne za žitno kavo izdaja za odjemalce svojih izdelkov mesečnik »Vydrove besedy«,⁷³⁰ ki se tiska v 22.000 iztisih in kjer sodelujejo tudi pisatelji kakor n. pr. Vrchlický,⁷³¹ Arbes,⁷³² Heyduk,⁷³³ Osten,⁷³⁴ Sekanina,⁷³⁵ Dostal⁷³⁶ i. dr. Med ilustratorji

⁷²⁸ Poznamk (hrv.): opomb.

⁷²⁹ František Vydra (1869–1921) je bil češki tovarnar in raziskovalec.

⁷³⁰ František Vydra je na Češkem izdajal mesečnik *Vydrove besedy*, ki je bil predvsem oglasne narave, vključeval pa je tudi literarna besedila.

⁷³¹ Jaroslav Vrchlický (1853–1912), češki pesnik, osemkratni nominiranec za Nobelovo nagrado za literaturo (vir: Wikipedia).

⁷³² Jakub Arbes (1840–1914), češki pisatelj in začetnik žanra romaneto.

⁷³³ Adolf Heyduk (1835–1923), češki pesnik in pisatelj.

⁷³⁴ Jan Osten (1871–1921), češki pisatelj.

⁷³⁵ František Sekanina (1875–1958), češki pisatelj, pesnik in literarni kritik.

⁷³⁶ Karel Dostal Lutínov (1871–1923), češki duhovnik, pesnik, pisatelj in prevajalec.

tega lista so med drugimi tudi Švabinský,⁷³⁷ Kalvoda,⁷³⁸ Réink⁷³⁹ in Häusler.⁷⁴⁰

V začetku prih. meseca začne izhajati podobni slovenski list »Domači prijatelj«. G. F. Vydra je poveril uredništvo meni. Prve številke se bodo tiskale po 25.000 iztisov. List ima 32 str., 8 str si je pridržal izdajatelj g. Vydra za reklame svojih izdelkov, – na ostalih 24 str. bodo pripovedke, črtice, pesmi, smešnice in uganke. Čtivo bo zabavno – poučno in moja najvestnejša skrb bo, da bi imeli vsi spisi tudi umetniško ceno.

Obračam se zato na Vas s prošnjo, da bi mi blagovolili v ti težnji podpirati s Svojo naklonjenostjo in mi poslati tu in tam kakšen prispevek. Dandanes se toliko razpravlja o populariziranju umetnosti, zato mislim, da bi se ne smela prezreti nobena priložnost, da se take hvalevredne teorije tudi v praksi uresničijo.

Ideja g. Vydre je vsekakor simpatična in ne brez koristi za naš narod. Vsestransko solidnost tega podjetja nam jamčijo imena čeških sodelujočih umetnikov. Izhajal bo slov. meseč. »D. P.« najmanj eno leto, – brez ozira, ako bo imela trgovska stran podjetja uspeh ali ne.

Prispevki v prozi (želijo se krajše stvari do 250 vrst) se honorirajo po 8 k, pesmi manjše po 2, večje po 3 krone. – List se pošilja Vydrovim odjemalcem zastonj. Prvo štev. dobite te dni. – Priporoča se Vam še enkrat

z velespoštovanjem

Zofka Jelovšek

737 Max Švabinský (1873–1962), češki slikar, tehnični risar, grafični umetnik in profesor.

738 Alois Kalvoda (1875–1934), češki pejzažist.

739 Rene Reinicke (1860–1926), nemški slikar in ilustrator.

740 Franz Häusler (1845–1920), nemški slikar in žanrski ilustrator.

Ms III 5 (2I, 1902–1908 IN B. D.)

✉ 1

📅 I. 12. 1902

📍 IZ PRAGE
V LJUBLJANO

December 1902 –⁷⁴¹

Velecenjeni gospod!

Kar takoj vam odgovarjam. – Prvič mi je prav ljubo, da je prišlo moje pismo v Vaše roke – čisti računi, to je moje geslo – a take »hrubiante?«⁷⁴² kakor pravijo Čehi bi vam vendar ne pisala tako naravnost.

Torej najprvo zakaj sem dejala, da se mi ne zdi, da ste mnogo čitali. V Vaši kritiki o moji »Ljubezni« ste napisali: »Da bi mogel kak doktor konstatirati, da je prišlo dete mrtvo na svet vsled moževe krivde, se mi ne zdi samo neverjetno, ampak naravnost nemogoče.« – Kak zdravnik vam bo dejal, da se to dogaja vsak dan – žalibog niti ne redko. Tudi je že mnogo pisatelj obdelalo to te snov na različne načine, recimo n. pr. Ibsen in mnogo drugih. Kadar mož spolno ni zdrav ali nima otrok ali pa ima bolne otroke ali pa žena abortira.⁷⁴³ To ve danes vsak lajik, jaz pa vem to še temeljiteje, ker je moj Vlado medicinec in mi vse pove, kaj se na klinikah leči, operira in sploh dogaja.

Drugič konzervativni ste se mi zdeli zaradi tiste Vaše trditve, da je tisti mož v »Tujih očeh« neumen, ko svoji ženi razgrne, da je imel prej otroka z drugo. – Jaz mislim, da je prva in poglobljena stvar v zakonu zaupanje. Če pa naj svoji ženi polovico svojega življenja zamolči se to zaupanje nikoli udomačiti ne more. Pametna ženska bo vedela ceniti možovo zaupanje, čeprav bi jo morda bolelo – in moževa krivda je, če si ženo odgoji tako, da njegovega zaupanja ne prenese. – Če je mož recimo 35 let star, bodo samo omejene, naivne in bebaste dušice mislile, da je to njegova prva ljubezen. In če je tudi mlad, bo vsekakor bolje, da je odkritosrčen proti oni, ki ga ljubi, da ji pove vse svoje misli, strasti in vse kar ga vznemirja in razburja, kako pa da se hlina in dela tacega, kakršen ni. – Jaz to vem po sebi, da se take izpovedi ne poslušajo lahko, pa naj bi bile tudi še nedolžne. Midva z Vladom bi se bila kmalu razšla, ker mi je pisal, da je s poželenjem mislil na me i.t.d. a danes sem mu hvaležna, da je postopal tako, ker moje zaupanje je trdnejše kakor skala, nikoli nisem ljubosumna pa naj občuje z najlepšimi ženskami in on ravno tako, še nikoli me ni sumničil, čeravno mnogo občujem z mladimi možkimi,

⁷⁴¹ Dopisano z drugo roko.

⁷⁴² V češčini pomeni hrubiant nesramnež, najbrž je pisateljica mislila na češko besedo »hrubost«.

⁷⁴³ Abortira (med.): splavi.

hodim sama v gledišče, v kavarno ob vsakem času in tudi nisem tako strašilo, da se ne mogla nikomur dopasti. – Vsako leto se po par mesecev ne vidiva ali niti senca sumnje naju ne vznemirja. – In ako bi se kdaj pripetilo, da bi me več ne ljubil, mi bo povedal sam. --- Sploh se je pa tista stvar tu v Pragi resnično zgodila. – Konflikt v »pravici do življenja« niste razumeli, glavni zastopnik mojih idej in vodilne misli je Pepi v svojem razmerju proti staršem.

Sicer pa ne mislite, da sem občutljiva. – Kdor me pozna ve, da prenesem mirno najostrejšo obsodbo. Če bi bili pisali, da sem svoje stvari pisala nelogično, površno in neumetniško, bi se ne jezila, ker je to deloma res, – jezi me pa najbolj, kadar kdo pride življenje ni tako, učite se od življenja! – Jaz pravim v življenju je mogoče vse, – sploh pa zajemam svoje stvari vselej iz resničnih dogodkov.

Tako a zdaj Vam dam roko in odkritosrčno me veseli, da sem se vsaj malo zmotila. Zakaj nekaj prav imam vendar! Vidite tisto popravljanje mi ni všeč in to se dela menda sploh samo pri nas na jugu. Pisala sem dovelj zmerno – in potem naš kmet je še vse bolj surov kakor mislite, jaz ga jako dobro poznam. Moj oče je bil občinski tajnik, gostilničar in trgovec in jaz sem prišla z ljudstvom v dotiko v pisarni, v gostilni, prodajalni, kakor malo kdo. – Jaz mislim, da pride vselej nekaj tujega mišljenja v vsako literarno delo, katero se popravlja od tretjih oseb in da še pisatelj sam ni tako neposreden, kadar pili, kakor če pusti tako, kakor mu je prvič palo na papir. – Sicer pa naredite po svojem, ako ste kaj karakterističnega popravili – potem se le pripravite! Naslov – ne vem drug, jaz nikoli naslove ne vem.

Da so se honorarjiboljšali me prav veseli. Ne želim si sicer palač, ali toliko, da pošteno izhajam in da mi ni treba veliko trepetati, jutri nimaš kaj jesti, – se dogaja večkrat! – Toliko bi mi tudi moj narod lahko dal. Saj sem skromna! – Čakajte kaj si želim: par čevljev, ker so ti že raztrgani, eno krilo, ker je to že obito, denar za telovadno obleko, ker bi se rada zapisala v »Sokola«, ker se premalo gibljem in me večkrat glava boli, na Vltavi je tako krasen led! – in če 20 gl, da poplačam svoje dolge! – Če ni to dovolj skromno! – Ah, moja mala! Kako je fletna in kako jo imam rada! Njej se dobro godi! Tisto svojo mlečno kašo že dobi – izgleda imenitno! – igrač ji dajo znani, obleko dobi od Vladovih staršev, – ki

bi jo sploh radi vzeli k sebi – ali midva z Vladom jima jo dava samo na »posodo« vsako leto par mesecev. O Veliki noči jo vzame »tatek« doli v Zagreb, da bo mama zopet lahko kaj več pisala, ker me ta šment zdaj precej moti. Inteligentna je, pa hoče vse videti, slišati, potipati – če bi mi mogla držati nekako žensko, da bi šla vsak dan dvakrat z njo na sprehod bi bilo fino – ali tako moram sama, samo včasih gre Vlado z njo ali pa si jo kdo od hrvatskih študentov na jedno popoldne izposodi in jo vodi na sprehod.

Tako se živi tu! Pol beraško, pol bogataško!

Srečni ali lačni aristokrati smo, če hočete. Sami smeh, sama sreča, opoldne namesto obeda duševna hrana s kavo v kavarni, popoldne izložba, zvečer gledališče – za večerjo pa pečen krompir. – Jaz sem vegetarijanka – pol iz prepričanja, pol iz pomanjkanja. Samo, če bi se skrbij odpravila, pa bi bilo fino!

Pišite mi zopet kaj!⁷⁴⁴ tudi poznam.

Pozdravlja

Vas s spoštovanjem

Zofka Kveder

2

26. 12. 1902

IZ PRAGE
V LJUBLJANO

26. XII. 02

Velecenjeni gospod doktor!

Srečno novo leto!

Od listov, katere dobiva »Zvon« v zameno bi prosila: Květy in Češko misel – ako Vam je mogoče tudi »Češko revue«. »Osveta« me ne zanima. Mod. revue in Slov. prehled ima Vlado naročene. Ali nekaj bi Vas prosila. Ali bi ne mogli dobiti v zameno »Naše Doba«, ktero izhaja in zalaga Jan Laichter⁷⁴⁵ Praga Vinohrady. Jaz bi jako rada imela ta list. Redakter mu je Masaryk –.⁷⁴⁶

Veste, oba sva zdaj res dobra prijatelja, kakor ste prerokovali? – vsaj od moje strani. Vidite, kakšen drug bi bil lepo molčal, da je čital vse tiste

⁷⁴⁴ Nečitljivo mesto.

⁷⁴⁵ Jan Laichter (1858–1946), češki založnik in prodajalec knjig.

⁷⁴⁶ Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937), češkoslovaški politik, državnik, sociolog in filozof.

lepe poklone o sebi, molčal bi bil se morda osvetil o priliki. Vi ste mi pa lepo odkrito in s humorjem dejali: Taka je stvar.

Mislila sem, da izide 1. št. »Zvonova« še pred Božičem, drugače bi bila poslala par vrstic za listek. – Pa za 2. šte. – Verujem, da imate osobito zdaj v začetku mnogo posla z dopisovanjem i.t.d. no, to je potem lepše.

Pozdravljam Vas

z velespoštovanjem

Zofka Kveder

Praga, 26. XII. 02

✉ 3

📍 IZ PRAGE
V LJUBLJANO

marca 1903⁷⁴⁷

Velecenjeni gospod! – Prosim, odpustite mi, ker se tako dolgo ne oglašam. – Imela sem influenco skoro celi mesec in še dlje sem bila nezmožna vsakega književnega dela. To so težki časi in marsikdaj obupujem nad vsem. Ko bi ne bilo Vlatka in moje male, verjemite mi, da bi napravila že konec. Ali to me drži k višku in nada v boljše dni. – Najstrašnejše mi je, kakor ne morem delati, neizmerno sem potrta. Ali zdaj, ko se bliža pomlad, upam, da bo bolje, da bom zopet, pisala. – Pošiljam vam nove črtice, ako ktere nečete objaviti, vrnite mi jo. Te dni še pošljem tudi dopis iz Prage. Kaj bi rada delala, ne samo rada. – morala bi, kajti zelo slabo se mi godi – ali kakor ne morem pa ne morem, vse zastonj. – – Od listov dobivam »Květy« in »Češko mysl«.

Začudila sem se nad vestjo, da se o »Zv.« trosijo govorice po Ljubljani. – Nu, jaz mislim, da »Slovan« ne dela prevelike konkurence »Zv«. Ljudje so se razočarali. Vlado je napisal kritiko o⁷⁴⁸ knjigi ali Govekar mu je črtal ne le mnogo kritike ampak tudi karakteristične – citate.⁷⁴⁹ Neče se zameriti. Ker je ta gospod M.⁷⁵⁰ baš G. hvalil. – Tudi je pisal, da naj jaz ne pišem za Slov. N. o glediščih in izložbah. – ker »Slovan« o tem piše ... – Pozdrav! Zofka Kveder

⁷⁴⁷ Pripisano z drugo roko.

⁷⁴⁸ Nečitljivo mesto.

⁷⁴⁹ V tretji številki prvega letnika *Slovana* leta 1903 je bila objavljena Jelovškova kritika knjige Jana Fr. Magiere *Slowianie*.

⁷⁵⁰ Jan Magiera (1876–1958): poljski pisatelj, avtor knjige *Slowianie*, o kateri je pisal Vladimir Jelovšek v 3. številki *Slovana* (1902/03).

7. 4. 1904

IZ PRAGE
V LJUBLJANO

Praha, 7. 4. 03

Velecenjeni gospod!

Vi ste pa res dobri, vendar ste mi natisnili tiste črtice že v aprilski številki!
Lepa hvala! Jaz, pomislite, sem imela v sušcu⁷⁵¹ osobito smolo. Moja
influenca le ni hotela biti boljša in ko sem se zopet na novo prehladila ni
pomagalo nič. – morala sem v posteljo. 10 dni sem ležala in menda je bilo
ravno to dobro, kajti drugače bi ne bila tako do dobra ozdravila. Zdaj
sem sveža kar je veselje. Delam in časa imam tudi. Ravno včeraj, sta se
Vlado in mala odpeljala v Zagreb. Vlado pusti malo preko leta tam, da bi
imela jaz več miru. No, v juliju pojdem tudi jaz doli. – in potem v jeseni
pridem v Ljubljano in obiščem tudi Vas, prav gotovo rada bi Vas tudi
osebno spoznala. Zdaj mi je neznansko všeč, ker je tisto moje preklicano
pismo na Aškerca prišlo v Vaše roke. Moje mnenje se je takrat prav
hitro preobrnilo in Vaša odkritosrčnost se mi je zdela nenaravno lepa in
simpatična. Kak drug bi bil molčal, pa bi mi bil že prvi priliki vrnil milo
za drago, kaj ne? No, ali Vi niste taki.

Tukaj sta zdaj dve izložbi odprti. »Manes«⁷⁵² in v Rudolfinomu.⁷⁵³ O
Manesu vam ne bom mnogo poročala, v Rudolfinum pojdem pa jutri,
ker te dni še ni katalog izšel. Interesantno bo primerjati češke umetnike v
»Manesu«, kjer so tudi drugi češki veljaki, ki so v drugih društvih zastopani
in češke nemške umetnike, ki so izstavili korporativno v Rudolfinumu.

Pošljem Vam še pred Veliko nočjo referat in še kakšno črtico. Za danes
Vam pošljem samo dve. Za junijsko številko pa napišem kakor lani daljšo
povest, snovi imam že. Vesele praznike in mnogo pirhov! In če dovolite
tudi vaši gospej soprogi in sinku, ki sta oba, kakor slišimo, nenaravno
lepa in mila. Da, – v maju se tudi jaz poročim na praškem magistratu. –
morate mi čestitati! Dan še ne vem.

Če mi pišete kakšno karto še pred Veliko nočjo, naslovite jo pod mojim
imenom: Katerinska ul. čis. 13, Praha II.

Veseloštopovanjem

Zofka Kveder

⁷⁵¹ V sušcu (star.): marca.

⁷⁵² Češko društvo upodablajočih umetnikov, ustanovljeno leta 1887.

⁷⁵³ Stavba v Prahi, kjer so organizirali razstave in koncerte.

✉ 5

📅 2. 7. 1903

📍 IZ PRAGE
V LJUBLJANO

2. VII. 1903

Veledenj. gospod!

Pošiljam Vam tu dva rokopisa. Beletrijo in umetniški referat! Hvala bogu, samo da imam ta referat z glave, saj me je že vest pekla. Priobčite ga prosim celega že v ti števil. Za drugo napišem zopet tako dolgo klobaso o celi sezoni o gledišču in potem še o najimenitnejših knjigah, ki so letos izšle. –

Pozno, kaj ne? – No, ali vendar! In to je tudi že nekaj! – Tudi v »naših hribih« mi tiskajte, če je mogoče! – Za »Slovana« pišem neko poetično stvar. Imela sem nekaj drugega obljubljenega, ali to predelam za »Zvon«. »Zvon« prej prenese, kako odkritosrčnejšo besedo. Ne jezite se name, prosim Vas! Dela imam vse polno. In pomislite, še zdaj nimam vseh dokumentov za močitev. Ne, to je muka! Človek se res pri tem ne more prenačiliti. – Morala sem se smejati vašemu zadnjemu pismu. Kak razloček?! Oh, veledenjeni gospod doktor, če se z Vladom poročiva, se mu zato še nikakor ne mislim obesiti na vrat. On še nima doktorata, hoče tudi že na kaki drugi univerziteti poslušati nekaj slavnih med. avtoritet – ergo, ostane tako, kakor je že bilo. Jaz nečem stanovati skupaj z njim, jaz ga ljubim pa mu nečem biti v križ, posebno materijelno ne! O, Zofka Kvedrova se že pretolče sama še za nekaj časa, bova pa potem bolj srečna. – Prosim Vas, ali bi mi ne mogli naznaniti Lachserjev⁷⁵⁴ naslov v Ameriki in naslov njegovega lista?–

In obvestite me z dopisnico, da ste mojo današnjo pošiljko prejeli in kaj mislite z njo storiti.–

Moj naslov je: Praha I., Ulice Karoliny Světlé, 21.

Priporočam se Vam

Udana

Zofka Kveder

2/7. 03

754 Verjetno je mišljen Fran Sakser (1859–1937), ustanovitelj slovenskega časopisa *Glas naroda*, ki je izhajal v Združenih državah Amerike.

6

10. 7. 1903

IZ PRAGE
V LJUBLJANO

Velecenjeni gospod!

Resnica je, malo sem se pač nasmehnila vašemu pismu, v katerem ste se tako po krivičnem majčkeno zjezili na-me. Menda Vas je moja pošiljatev vendar uverila, da tudi na »Zvon« mislim. – Še celo!

– Govekar me je tudi prosil za referat o izložbah, pa sem mu ga odbila, ker sem ga bila Vam obljubila prej.

S tisto »Nado« pa, ki je začela zjutraj izhajati v »Slovanu«, ⁷⁵⁵ je pa taka: še lansko leto v jeseni sem obljubila Govekarju, da mu napišem obširnejšo povest iz našega ljudstva. Osnovo imam že dolgo, ali še zdaj se mi ni vse čisto zjasnilo. Ko je bil Govekar zdaj poslednjikrat v Pragi, me je zopet spominjal za stvar in jaz sem rekla, da mu jo pošljem. Potem me je pa zgrevalo in odločila sem, da napišem stvar raje za »Zvon« ker imam pri »Zvonu« bolj prosto roko.

Z njimi bi se morda kaj prepirala zaradi vsebine. Dam namreč sliko, kakršni so naši duhovniki in kakšni bi lahko bili (to se razume, da ne mislim porabiti v dokazovanje farovških škandalov), potem naj bi bil še učitelj tam, kakršnega si jaz mislim, katerem pa ljutstvo vendarle ne zaupa, ker je škric ⁷⁵⁶ in ni iz njihove vasi doma, in nazadnje še mlad župan, ki resnično in uspešno deluje v korist celi okolici. Za župana imam model, mladega Rusa v Loškem potoku, kterega morda poznate. Tako, to je za ogrodje, vse drugo se šele kuha – Mislim, da bi Vam stvar lahko dala za glavno povest drugo leto. Letos Vam pošljem še nekaj črtic, referat o gledišču, nekaj čeških knjigah in morda še več Zagreba kaj, če bo v jeseni, ko bom doli tam kaj »los«. ⁷⁵⁷

Ali zdaj še nekaj! Ali Vam je znano, kaj je s tisto častno nagrado, ki je bila pred enim letom pri »Zvonu« razpisana? Jaz bi se namreč tudi rada enkrat za nagrado oglasila. Koliko knjig je že dobilo nagrade, Cankarja ne mislim, ta jih zasluži desetkrat toliko! Ali drugi! Jaz vsaj mislim, da ne ostajam za njimi. – kaj vendar pošteno delam in se trudim, uspeha imam pa od vseh najmanj. – Glejte, zdaj pišem »Nado«, ki bo imela 10–12 poglavij in mislim, da bo lepo umetniško delo, četudi nič epohalnega,

⁷⁵⁵ Roman *Nada* Zofke Kveder je v reviji *Slovan* periodično izhajal v obdobju med letoma 1903 in 1904.

⁷⁵⁶ Škric (star.): gosposki človek, meščan.

⁷⁵⁷ »Los« (nem.): se kaj dogaja.

tisto dolgo povest za Vas pripravljam. Pri Kleinmayerju⁷⁵⁸ bi rada tiskala »Na otoku«, moderno idilo, ki jo imam že vso v glavi, samo napišem jo še doli na počitnicah. Zdaj pa še seštejte, koliko sem tega že napisala! V Edinosti vsaj 100 feljtonov, v »Narodu« ravno toliko, v nemških listih tudi toliko in še štiri knjige. To je vendar dovelj, kaj, ko sem še le 25 let stara! In da mi lahko privoščijo enkrat eno nagrado, to tudi stoji, kaj?! In potem, koliko rečij sem prevela! 1 češko, 1 nemško dramo na slovenski, 1 slovenski roman 180 tr. 1 hrvatski roman 320 str. na nemški. O drugih manjših rečeh molčim. To je poštena bera za teh pet let, kar pišem. In za to mislim, da imam pravico, da se tudi jaz oglasim, kadar bo zopet kakšna nagrada izpisana, a »Zvon« bi jo za drugo leto lahko razpisal. In koliko drugih osnov imam! – Za Mohorjevo družbo hočem napisati »Zdravje otrok prva skrb matere!« – higijenično razpravo o odgoji otrok, osobito v prvem letu, ker vem, kako se v tem pri nas strašansko greši. Potem prevod dveh aktovk in eno 3dejanko iz češkega in kako slovensko povest na nemški. Torej vidite, da delam in ne lenarim!–

Ali zdaj dost! – Tisto je Const. = Konstantin, kakor ste prav uganili, – sploh, pa če Vam ni težavno, mi lahko pošljete prvo korekturo, da imena evtl.⁷⁵⁹ popravim, če bi jih stavec ne znal čitati.

Naslova sta oba prava. Stanujem v »Neureutterjevi« hiši Ulice Karoline Svetle, ki pa se je imenovala prej »Poštarni ulica«.⁷⁶⁰

Zato sem tudi jaz spočetka javljala, da stanujem v P. u., četudi je po novem prav U. K. S. 21.⁷⁶¹ –

A zdaj mnogo najlepših pozdravov!

Zofka Kveder

10. VII. 03

⁷⁵⁸ Ferdinand Kleinmayr (1881–1944), slovenski humorist, učitelj, pisatelj.

⁷⁵⁹ Krajšava za eventualno.

⁷⁶⁰ Zofka Kveder je tedaj živela pri Maruši Wodwarka Neureutter, v njeni hiši na nabrežju Vltave. Že leta 1901 zahajala v njen salon.

⁷⁶¹ Naslov: Ulice Karoliny Světlé 21.

10. 8. 1903

IZ PRAGE
V LJUBLJANO

Praga 10./8. 03

Velecenjeni gospod!

Saj sem Vam že pisala, da mislim letos napisati Vam še kaj o češkem gledišču in nekterih čeških knjigah. Tudi črtic pošljem. Za drugo leto gotovo tudi kaj napišem. – Obširneje iz Zagreba, kamor pojdem drugi teden. –

Zdaj pa zaradi moje knjige. – Vidite, povem Vam odkritosrčno, da bi me ogorčilo, če kritikuje mojo knjigo Nataša. Jaz nečem prisrčne kritike, ampak kritike od koga, ki je te kritike tudi sposoben. Ki pozna literaturo malo boljše, kakor n. pr. Nataša, ki piše samo sentimentalne zaljubljene pesmi. –

Lani je »Narod« dal Vdovičevi⁷⁶² napisat kritiko o »Odsevih«. Vdovičeva je moja prijateljica, jaz pa nečem kritike od prijateljic in tudi ne od kakih drugih naših gospodičen, ker vem kakšnega mišljenja so. »Nataša« ni doslej še nikoli pisala kritik, niste ji dali kritizirat niti Cankarja, niti Šorlija⁷⁶³ – in tudi jaz ne bi rada, da začne ravno pri meni. Sploh je naša kritika naša najslabša stran. Čitajte kritike pri drugih narodih, n. pr. Hrvatih, pa bodele videli, kako smo mi pri nas ubogi. Edini kritik pri nas je Robida. Zakaj tudi za kritika mora biti človek rojen. – In jaz mislim, da imam za slovensko literaturo tudi toliko zaslug, da lahko vsaj zahtevam, da piše kritiko človek, ki se razume na to in ne kakšna sentimentalna pesnikinja, ki ravno za mojo zadnjo knjigo ne more imeti smisla, pa naj me hvali in povzdiguje ali pa obsoja! – Raje n. pr. imam desetkrat, da me Marjanovič ali Matoš, ki sta rojena kritika, da me ta dva strgasta do kosti, kakor da me hvali do nebes Márica Nadliškova, Nataša, Vida, Kristina Jaz jih spoštujem in nektre njihove stvari se mi jako dopadajo ali toliko jih poznam, da kritičnosti nimajo nič. Jaz hočem, da me kritizira pošten, slobodoumen in naobražen človek. Pišite to-le n. pr. Robidi in recite mu, da mu bom hvaležna, naj me le tudi opsuje, ali karkoli, po svojem.

Začela sem zadnji čas pisati zopet nemško in verjemite mi, človek bi skoraj vso slovensko pisarijo na kol obesil! Tam so vsaj obzirni in potem,

⁷⁶² Mila Vdovič (1882–1906), učiteljica, zaročenka Antona Dermote. Njena življenjska zgodba je Zofko Kveder navdahnila za nastanek novele *Mila*, objavljene v hrvaški reviji *Domaće ognjište* leta 1906.

⁷⁶³ Ivo Šorli (1877–1958), slovenski pisatelj, pesnik in notar.

človek ne mora robotati! V »Zeitu« sem imela dve črtici, za ktere bi od »Zvona« dobila največ 6 K, od »Zeita« sem pa 34 K – to je vendar razloček!

Šventner mi je pisal naj mu pošljem rokopisov, zdaj pa se obotavlja na vse strani – no drugi teden pojdem doli, če bo preveč, vzamem vse skupaj prevedem in izdam nemški. Tega mi je že dost. Kako dolgo je izhajala ravno ta nova moja knjiga, par let! a Šorliju je tiskal takoj! –

In zdaj pridete mi še Vi s to vestjo, da piše Nataša kritiko o meni. O ti moji knjigi nečem, da se piše prisrčno, ampak z razumevanjem! –

Prosim Vas samo, nikar se ne preplašite preveč tega pisma. Strašno imam dela, pa hitim, hitim. Prevela sem Cankarjevega »Na klancu«, potem »Gazdino robo« od Preissove⁷⁶⁴ in drugih reči pišem tudi dosti. a 18. odpotujem. 17. bo na praškem magistratu poroka. To je trajalo! – Potem grem takoj na jug.

Prosim Vas, kaj mislite, ne mogla bi se kje videti? Jaz bi se rada pogovorila z Vami o mnogih rečeh, pa sem mislila, če bi mi bila ta Dobrla vas kje na poti, da bi se par ur tam ustavila, ali pa bi Vi morda lahko prišli na bližnjo štacijo. Peljem se iz Dunaja v Ljubljano in od tam v Zagreb. –

Pišite mi takoj, če bi to šlo. – Mislim, da bi bilo samo koristno, da bi se slovenski Parnasovci malo bolj seznanili medsebojno. Pisma, to ni nič. Koliko bi moral človek napisati! –

Če se bo le količkaj dalo, pošljem Vam še ta teden, kako črtico.–

Pozdravlja Vas

s spoštovanjem

Zofka Kveder

In nikar se ne jezite! –

31. 3. 1903

IZ ZAGREBA
V LJUBLJANO

Zagreb 31./3. 03

Velecenjeni gospod!

Pošiljam Vam tukaj dve črtici. Rada bi, da ju objavite kmalu. –

Opozarjam Vas, da sti sicer obe že v »Nadi« v hrvatskem jeziku izšle. Ali to so originali. Jaz napišem navadno stvar najprej slovensko, potem pa jo

⁷⁶⁴ Gabriela Preissová (1862–1946), češka pisateljica.

prevedem na drug jezik. Sploh pa imam tudi juridično pravico izdajati vsako svojo stvar v vseh jezikih, katerih sem zmožna, kakor original in ne kakor lastni prevod. – Če bi imeli še kake pomišljaje, češ, jaz ne bom tega v »Zvonu« tiskal, kar je že bilo kje drugje, četudi v drugem jeziku tiskano, Vam povem, da tudi neki Bartel,⁷⁶⁵ Slovenec, ki živi v Zagrebu, piše in tiska najprej hrvatsko potem pa še isto stvar v »Dom in svetu«, kar smatram čisto pravilno in pošteno. – To je kar se tiče strogo pravne strani tega vprašanja. Če se pa vzame stvar iz čisto praktičnega stališča pa stavim, da ni pet Slovencev zapazilo, da jaz kaj v »Nadi« tiskam, ne pa da bi bilo to tudi čitalo. – V Ljubljani moji najboljši prijatelji, ki tudi hrvaško čitajo in se za hrv. literaturo zanimajo, niso vedeli, da pišem tudi hrvatski.

Ob enem Vas opozarjam zaradi »listka«, da Vam pošljem najkasneje do 14. referat o pretekli sezoni češkega »Narodnega Divádlá«.⁷⁶⁶

Ko sem bila zdaj v Ljubljani, obiskala sem tudi dr. Robido. Glava me je bolela, potem pa mi je dal nekake praške in smo on, njegova soproga, dr. Krajger⁷⁶⁷ in svetnik Franke debatirali do štirih v jutro! Tako dolgo debato še sploh nisem doživela.

Pisala bi Vam danes tudi še o mojem pešpotovanju po Kranjskem – ali toliko imam dela, da absolutno ne morem.

Sploh pa pridem tudi letos v Ljubljano na predavanje. Takrat pa obiščem tudi Vas.

Pozdravlja Vas med tem in do Vašega drugega pisma prav lepo

Vaša

Zofka Jelovšek

✉ 9

📍 IZ PRAGE
V LJUBLJANO

[zač. 1904]⁷⁶⁸

Velecenjeni gospod! – To je bil molk. Jaz ne vem kaj je to, da se mi tako težko piše. Kar nič volje nimam za literaturo. Da bi mogla bi najraje eno ali dve leti pavzirala. –

⁷⁶⁵ Anton Bartel (1853–1938), slovenski kulturni delavec, jezikoslovec, leksikograf in pripovednik.

⁷⁶⁶ Narodno gledališče v Pragi.

⁷⁶⁷ Alojz Kraigher (1877–1959), slovenski pisatelj in zdravnik.

⁷⁶⁸ Pripisano z drugo roko.

Pošiljam Vam tu neke malenkosti. Če Vam ne bo všeč pa mi vrnite. – Vlado Vam zapiše kratek pregled hrvatske literature za 1903. Do 15. Vam pošljem gotovo. Od mene dobite tudi še nekaj misli o Květech,⁷⁶⁹ Moderni revue, Slovn. Da se malo odmerim, ker ste mi nekatere liste odstopili.

Priporočam se Vam in gospej soprogi

Vaša Z

✉ 10

📍 IZ PRAGE
V LJUBLJANO

[apr. 1904]⁷⁷⁰

Slavno uredništvo!

Blagovolite prosim, upozoriti v vašem cenjenem listu naše pisatelje na razpi na ./ str. natanč. označenih nagrad.

Z osobitim⁷⁷¹ spoštovanjem

za »Dom. Prijatelja«

Zofka Jelovšek

Nb: Še ta mesec dobite rokopis, s katerim začnjam daljšo vrsto novel (ala Hrvatarji)⁷⁷² pod naslovom »Amerikanci«. – upam, da boste zadovoljni z menoj.

✉ 11

📅 6. 6. 1904

📍 IZ PRAGE
V LJUBLJANO

Praga, dne 6. VI. 1904

Velecenjeni gospod!

Pošiljam obljubljeni rokopis. Oprostite, če ne boste zadovoljni, meni sami je žal, da nisem mogla napisati to stvar tako, kakor bi bila rada. Kos je to mojega življenja, ali je pač tako, kakor bi človek rad pisal lepo in toplo, pa je neroden in besede okorno prihajajo izpod peresa. – Tudi za one Amerikance se pripravljam že dolgo. Rada bi jih poslala za lit. konkurs.⁷⁷³ Snov imam rada ali sama ne vem, kako se bo napisala.

– Jezim se včasih zelo na to svojo nerodnost.

⁷⁶⁹ *Rudé květy* – češka literarna revija.

⁷⁷⁰ Pripisano z drugo roko.

⁷⁷¹ Osobitim (hrv.): posebnim.

⁷⁷² Mišljena je pripoved *Hrvatarji* o hrvaških sezonskih delavcih, ki je izšla v zbirki Zofke Kveder *Misterij žene* leta 1900.

⁷⁷³ Konkurs (star.): natečaj.

Korespondenca je bila nemška in v prevodu se tudi ne glasi lepo. Kako bi se n. pr. reklo: Welche Dame wäre geneigt mit einem Herrn in eine geistanregende Correspondenz zu treten.«⁷⁷⁴

Ali hitim, da odide pismo še danes

Pozdravlja Vas lepo

v spoštovanju Zofka Jelovšek

✉ 12

pred 9. IX. 1904⁷⁷⁵

Velecenjeni gospod!

Prosim Vas natisnite to črtico (celo!) sigurno še v oktoberski številki. Jako bi rada. – ali bi bili tako ljubeznivi, pa bi mi zopet kaj poslali za »Dom. Prijatelja«?« –

Z najlepšim pozdravom

Z

Nb; Nikakor mi nič ne črtajte. to črtico imam jako rada.

✉ 13

📅 9. 9. 1904

📍 IZ PRAGE V
LJUBLJANO

Praga, dne 9. IX. 1904

Velecenjeni gospod!

Saj sem vedela! Oh, in potem naj ima človek veselje do pisanja! Jaz ravno čutim, da je moj talent bolj v ti stvari., da se mi »starke farben«⁷⁷⁶ bolj posrečijo, kakor lirično čivkanje. – Nu, naj bo! Natisnite Evo sfrizirano, ali morate mi jo priobčiti še v oktoberski številki. Potrebujem namreč denarja. Moja toaletta je v mizernem stanju. – Ali morate mi obljubiti, da mi vrnete rokopis Eve. Namreč stvar je ta: Jaz sem se tu v Pragi seznanila z nekaterimi nemškimi literati, ki mi prigovarjajo, naj izdam nemško knjigo, da založnika lahko najdem in da bom imela gotovo uspeh. Imam še par tacihi stvari ala »Eva« in petto,⁷⁷⁷ – pa bi jih izdala v nemški knjigi, da me ne bi Slovenci psovali, da jih pohujšujem. »Kajna« pošljem »Slovanu«, ki mi ga bo sigurno tudi ostrigel. Da izdam slov. knjigo na

⁷⁷⁴ Welche Dame [...] (nem.): Katera gospa bi bila nagnjena k dopisovanju z gospodom, ki spodbuja duha.

⁷⁷⁵ Pripisano z drugo roko.

⁷⁷⁶ Starke farben (nem.): močne barve.

⁷⁷⁷ In petto haben (nem.): imeti na zalogi.

svoje stroške zato nimam dosti denarja in niti volje. – Pošljite mi torej rokopis »Eve« prav gotovo nazaj, ko ga dobite iz tiskarne! –

Poznam Ljubljano, žalibog imate prav. – Meni je značaj, kakor je Eva nekaj grandioznega. – Samomor njen sem posnela iz resničnega dogodka doli na Hrvaškem. – No, ali vem. – v Ljubljani bi »snifflali«. ⁷⁷⁸ »Narod« ni nič boljši. Odkrite besede ne prenese, pač pa lahko prinaša prevare iz »Albuma«. »Lüsternheit« ⁷⁷⁹ to je nekaj, kar našim ljudem imenitno ugaja, samo če je majčkeno pokrita in zavita, resnične strasti ne prenesejo. Če tudi je zame v vsakem velikem čustvu nekaj imponujočega, pa naj je to jeza, ljubezen, karkoli. – Tako vidite se meni zdi, da je moja »Eva« bolj moralna, kakor pa ta Vaša gospodična, ki s tako vervom ⁷⁸⁰ koketira s svojimi vadelni. ⁷⁸¹ »Zvon« končno ni čtivo za otroke. Ali seveda, če so Ljubljančani taki, da njihova duševna aristokracija taksira ženske po tem (to je rekel sam Govekar v družbi!), ako bi bilo fletno pri njej ležati ali ne – a si hočejo ohraniti pri tem najnedolžnejši obraz – naj jim bo. Pojmim da hočejo reči: »die die Sinne nur kitzeln«, ⁷⁸² a so potem za druge »wo ihnen wenigstens die Kraft der Seelengröße imponieren müsste«, ⁷⁸³ – preumazani. Zde se mi, kakor impotentni »Lebemännerji«, ⁷⁸⁴ ki imajo v svojih mizicah pornografične fotografije, a če se ženijo, zahtevajo, da bi njihova nevesta še v štoklje verjela – ne zaradi morale – ampak zaradi svoje lastne duševne umazanosti. Fuj!

Oprostite mi, prosim in nikar se ne smejajte preveč moji zgroženosti. Ali v človeku včasih res kri zavre. Dr. Tavčarju vsa čast – ali mislim, – če je res, kar sem slišala. – Da ni ravno on v to poklican, da bi apostoloval v stvareh spolne morale. –

In še enkrat, ne jezite se! In hvala za rokopis. Seveda ga priobčim. In pišite mi, kaj pravite na te moje historije. – Jaz vem, da bodele tudi Vi priznali, da imam prav, ker je Ljubljana pač bolj hinavska kakor moralna.

Zofka Jelovšek

⁷⁷⁸ Popačenka iz nemške besede schnüffeln (vohljati).

⁷⁷⁹ Lüsternheit (nem.): požljivost.

⁷⁸⁰ Verva (knjiž.): ognjevitost, živahnost.

⁷⁸¹ Poznejši Zbašnikov pripis: Se nanaša na neko črtico, ki sem ji jo poslal za »Domačega prijatelja«.

⁷⁸² Die die [...] (nem.): tiste, ki samo dražijo čute.

⁷⁸³ Wo ihnen [...] (nem.): kjer bi jim morala imponirati vsaj moč duševne veličine.

⁷⁸⁴ Lebemann (nem.): lahkoživec.

✉ 14

📅 28. 9. 1904

📍 V LJUBLJANO

Velecenjeni gospod! – Vaša ideja je briljantna in prav zelo sem Vam hvaležna za njo. Ravno zdaj nimam nič časa. In potem tudi je stvar precej zapletena. – Dobila sem od Dermote to karto, ki Vam jo tu prilagam. Moram reči, de mi Govekar ne leži v srcu in da nimam vzroka ne udeležiti se take demonstracije proti njemu. On ni odkritosrčen človek in le redkokdaj pove naravnost, kaj misli. – – Nasprotno pa ne bi rada demonstrirala proti »Zvonu« in osobito ne proti Vaši osebi ne. Saj se spominjate na tisto pismo, ki sem ga pisala Aškercu a je prišlo v roke Vam. Od takrat imate vse moje simpatije, če Vam je kaj za nje. Odkritosrčni človek mi je bil vedno vreden največjega spoštovanja. –

In zato sem še bolj vesela, da ste prišli s tem predlogom zaradi »Eve«. Jaz se nisem spomnila na to. A če dam Zapiskom, oziroma Drmoti, spis, ki je ravnokar izšel v »Zvonu«, ne dotaknem se niti »Zvona« niti Vas. Dajte jim rokopis, saj so sami modernisti in radikalci, pa naj se zastavijo, da se tiska v almanahu neostrižen. – Za I. »Zv.« štev. pošljem že v kratkem kaj. –

Saj se ne bodete jezili, da Vam dam toliko dela? Prosim Vas lepo, da pošljete »Evin« rokopis po pošti »Zapiskom«.

Pisala jim bom še danes o tem.

S posebnim spoštovanjem Vas pozdravlja

Zofka Jelovšek

28. IX. 04⁷⁸⁵

Draga prijateljica! – Na sestanku radi jugoslov. almanaha smo Govekarja napadli zaradi njegovega nastopanja pri tem podjetju in radi njegovega značaja sploh. »Mlajši« smo se odcepili in hočemo nastopiti sami. Spisi mlajših se pošiljajo na N. Zapiske. To, koliko in kakšnih in čigavih spisov nabere, bo odločilno za naš nastop pri volitvi jury.⁷⁸⁶ Šlo bo zopet proti Gov.! Prosim Te, pošlji Ti svoj prispevek, ki ga potem še lahko poljubno porabiš, Naš. Zapiskom. Omeni to še komu drugemu pametnemu svojemu znanem. Govekarju moramo izpodmakniti stolec! Kajti čemu bi take »literate« pustili, da nas pred svetom reprezentujejo?!

⁷⁸⁵ Pismo Antona Dermote, ki je priloženo pismu Zofke Kveder.

⁷⁸⁶ Ni jasno, na kaj se ta beseda nanaša.

Cankar, Župančič, Regally, Prijatelj, Grošelj,⁷⁸⁷ Škapin,⁷⁸⁸ Abditus,⁷⁸⁹ Kristan, Lončar,⁷⁹⁰ dr Robida, dr Merhar itd. – vse je s tem načrtom sporazumljeno. – Lahu reci na vsak način! Javi mi to do 25/10. 04.

Lj. 19./10. 04

Pozdravlja Te Tone (Dermota)

No! Iz zasebnega svojega življenja Ti ne pišem nič več; zakaj naj samo jaz pišem?!

✉ 15

📅 21. 5. 1905

📍 Iz MEJE
v LJUBLJANO

Meja. Hrv. Primorje, 21. V. 05

Velecenjeni gospod urednik!

Pošiljam Vam tu črtico »Misijon«⁷⁹² in Vas prosim, da jo blagovolite uvrstiti v julijski štev. morda Vam bo všeč. Če se Vam zdi opazka »psihološka študija« neumestna, pa prosim izpustite.⁷⁹³ Stvar bo komaj 5–6 str. dolga in mislim, da jo bode lahko namestili. – Prosim za polni honorar po 4 K od strani, ker so moje financije precej derutne⁷⁹⁴ a toliko mislim, da tudi slovenski literati zaslužimo. –

Hotela sem tudi na žurnalistični sestanek v Opatijo. Pa je bilo slabo vreme, zato nisem šla. Če pridete po leti o počitnicah v te kraje, me prosim obvestite, da pridem na Reko ali v Opatijo. Do Bakra ali do Kraljevice imam po ¾ ure hoda

Kaj mislite, ali bi bilo kaj upanja, da bi izdal Kleinmajer v doglednem času kakšno knjigo? – Za »Matico« do jeseni vsekakor napišem kaj.

Pozdravljam Vas z velespoštovanjem

Zofka Jelovšek

⁷⁸⁷ Marija Grošelj (1881–1961), slovenska pisateljica in pesnica.

⁷⁸⁸ Karel Škapin (1878–1953), odvetnik in stenograf, sodelavec revije *Naši zapiski*.

⁷⁸⁹ Albin Prepeluh Abditus (1881–1937), slovenski publicist in politik.

⁷⁹⁰ Dragotin Lončar (1876–1954), slovenski zgodovinar in politik.

⁷⁹¹ Pripis na koncu z nasprotno smeri.

⁷⁹² Črtica Zofke Kveder Misijon je izšla v 11. številki revije *Ljubljanski zvon* leta 1905.

⁷⁹³ V objavi *Misijona* v reviji *Ljubljanski zvon* leta 1905 oznake »psihološka študija« ni.

⁷⁹⁴ Derutne: opustošene.

✉ 16

📅 25. 7. 1906

📍 IZ ZAGREBA
V LJUBLJANO

15. VII. 1906

Velecenjeni gospod in dragi prijatelj!

Prosim Vas zelo ponižno in skesano, ne jezite se preveč na me! Pisala bi Vam bila že zdavnaj, pa nisem hotela priti tako popolnoma praznih rok. – Če bom kdaj napisala »Naše rudarje«, potem ne dobi tega nihče drugi, kakor Vi. Za zdaj je pa stvar v takem stadiju, da niti sama ne vem, kdaj to povest napišem. Dala sem se na roman za »Matico«. In ker sem po rojstvu neizmerno len otrok mi daje to delo sto preglavic. Kako težko se odpravim k pisalni mizi – niti povedati ne morem. – Sicer je res, da imam sto drugih sitnosti in sto drugih pisarij vmes ali faktum je, da sem lena, neodpušljivo lena. To ni izgovor. Oh, ko bi bil le izgovor! Ali zaradi te svoje duševne lenosti sem prebila že toliko težkih ur. To je najhujše, če si človek sam sebi dela očitke! In jaz sem vedno v tej prijetni situaciji.–

Če ne napišem roman o pravem času pa ne pojdem v Sofijo. – To sem si obljubila. In morda bo pomagalo. Kajti v Sofijo bi šla že zato jako rada, ker bi potem potovala cel september po bolgarskem in po Srbiji. –

Če pridete kaj v Zagreb obiščite nas prav gotovo!

Od srca Vas pozdravljam!

In kaj ne, – jezite se nič?

Zofka Jelovšek

Zagreb,⁷⁹⁵ 25. VII. 06

NB: Prosim Vas, če je mogoče tiskajte mi to malenkost že v avgust. šte., potem Vam hitro zopet kaj pošljem.–

✉ 17

📅 18. 7. 1907

📍 IZ ZAGREBA
V LJUBLJANO

Zagreb, 18. 7. 07

Velecenjeni gospod doktor!

Po dolgem času se zopet oglašam. – Upam, da mi ne bodete zamerili.

Pisarila sem nekaj po hrv. časopisih, z »D. P.« sem imela dela – in potem družinske razmere so me dokaj okupirale. Menda veste, da imamo punčko, ki bo stara jutri tri mesece. Preselili smo se tudi. Zdaj smo v Ilici. Moj mož je bil par tednov na Dunaju in je zdaj specialist za oči. Skrbi

⁷⁹⁵ Nečitljivo mesto.

in dela imava oba čez glavo. In zdaj 15. sem se jaz preselila na svoje lastno stanovanje. Moj mož je prevzel stanovanje po nekem drugem očnem zdravniku. Drago je sicer strašno, prostora je pa malo. Imamo samo tri sobe a dve potrebuje mož za ordinacijo in čakalnico. Jaz nisem imela doli potrebnega miru za delo. Ulica je bučna, nabita na enem kraju (vis a vis hotel Roya) in prašna. Zato sem si najela tu gori na Josipovcu majhno sobico s kuhinjico pol zaradi sebe, pol zaradi otrok. Tu imam jaz svoj mir, otroci pa zraka zadosti: Služkinja je ostala doli, samo po perilo hodi vsaki drugi dan. Medve z Vladico hodiva na obed in večerjo doli – blizu imavi. »Pikica« pa – to je naša najmlajša, imenuje se prav za prav Micika – je tako dobro punče, ker spi in je čisto po minutah. Tako imam vedno dovolj prostega časa, če hočem kam oditi, –

Upam, da bom tu delala, kakor želim. Prvo stvar sem napisala za Vas, pa prosim, da me kmalu zopet uvrstite med Vaše stalne sotrudnike.

Letos ne morem v Ljubljano, čeprav bi rada. Ne morem pustiti »Pikice«. Ima temne oči in lase in strašno jo imamo radi vsi. –

Pozdravljam Vas posebno lepo in če niste maščevalni in če ne plačujete vselej in brez izjeme enako z enakimi, Vas prosim, da me razveselite s kakšnim pismom, če imate čas.

Vaša stara vesela

Zofka Kveder Jelovšek

Naslov: Zagreb, Ilica 41.

✉ 18

📍 V LJUBLJANO

3. ali 8. V. 1908⁷⁹⁶

Velecenjeni gospod! Jutri, t. j. v ponedeljek popoldne ob 5.39 min. pridem v Ljubljano. (Moj oče je namreč nevarno obolel, pa ga grem obiskat.) Zelo bi me veselilo, ko bi mogla z Vami govoriti. V torek zjutraj že odputujem dalje. Ako Vam dopušča čas prosim Vas, da me počakate na Kolodvoru.

Z osobitim⁷⁹⁷ spoštovanjem. Zofka Jelovšek

⁷⁹⁶ Pripisano z neznan roko.

⁷⁹⁷ Osobitim (hrv.): posebnim.

✉ 19

📅 6. 6. 1909

📍 IZ ZAGREBA
V LJUBLJANO

6. VI. 09

Velecenjeni gospod Dr.!

Zadnje dni sem slučajno listala v starih štev. »Slov. Naroda« in tam sem našla obvestilo o smrti Vaše matere. Moje iskreno sožalje! –

Pisala bi bila pri priči ali razna nujna dela so me zadržala. Zbolela mi je tudi zopet hčerka drugič na pljučnici in lahko si predstavljate v kakih skrbah sem bila – zdaj je bolje. – ali danes sem dobila brzoglav, da mi je umrl oče. Imela sem ga rada in vse kar sem, imam od njega. Siromak, malo veselja je doživel in posebno me boli, da mu vsaj zadnje tedne nisem mogla razvedriti tako, kakor bi bila rada.

Vem, gospod svetnik, da se zanimате iz resnične simpatije tudi za moje privatno življenje, kakor sem Vam tudi jaz v resničnem prijateljstvu udana. Zato sem Vam napisala te vrste brez vsega konvencionalizma.

Pozdravljam Vas prisrčno in z odkritosrčnim spoštovanjem.

Zofka Jelovšek

✉ 20

📅 12. 12. 1908

📍 IZ ZAGREBA
V LJUBLJANO

12. XII. 08

Velecenjeni gospod svetnik!

Nekoliko prežgodaj Vam čestitam za Božič. Ali hotela bi Vas vprašati, če imate kakšno študijo o Kranjčeviću.⁷⁹⁸ Če nimate, naznanite mi, prosim, bi jaz kaj napisala. Jaz sem ga osebno poznala in reči moram, da mi je najljubši slov. pesnik sploh. Pri nas je žal še skoraj popolnoma neznan.

Po Božiču grem na kmete. Rada bi zopet pisala kaj boljšega a tu se razbijam v same feljtone. Človek nima miru.

Pozdravljam Vas in Vašo gospo soprogo
s posebnim spoštovanjem

Zofka Jelovšek

⁷⁹⁸ Silvije Strahimir Kranjčević (1865–1908), hrvaški pesnik in urednik sarajevske literarne revije *Nada* (1895–1903).

PISMA IVANU CANKARJU

Ms 819 (12, 1904–1914)

✉ 1

📅 30. 4. 1904

📍 NA DUNAJ

30. 4. 1904⁷⁹⁹

15. bo moj god. Piši mi za vezilo dolgo pismo. Jaz strašno rada dobivam dolga pisma in lepa pisma. Sem Ti pripovedovala o Marti v Sarajevu, ki sem se zadnjič seznanila ž njo. Ona in njen mož mi pišeta krasne reči, čisto ne zaslužim. – Ti mi niti toliko ne pišeš, kolikor zaslužim. – Pomisli, moji lasje so danes strašno električni. Kadar jih češem, kar praska in zdaj sem jih pogladila v drugo⁸⁰⁰ pa so se čisto svetili. Tudi to me veseli! – Danes sem strašno neumna. – Zakaj si Ti žalosten. Take krasne stvari pišeš in toliko ljudi Te ima rado. Nekaj bi napisala – ali to ni lepo pismo. – Veš, to je škoda, da nisi Ti tukaj v Pragi. – Ti Slovenci, ki so tu so suhi, suhi, suhi! Prepiram se ž njimi o rusko-japonski vojski. – Torej, piši, če si dobil moje zadnje pismo, če mi prevedeš Heineja, piši mi, kar si mi obljubil: .).).

Moja mala spi. – Krasna je. Vlado je proč, jaz pojdem zdaj tudi proč okoli po dežju. Da piši tudi, če imaš mene rajši ali Vido? Veš, to ne dovolim

Da, pošlji mi svojo fotografijo za moj god – enkrat si mi jo obljubil!⁸⁰¹

✉ 2

📅 10. 7. 1904

📍 IZ PRAGE NA
DUNAJ10. 7. 1904⁸⁰²

Tako lepo sem Te prosila, – kaj mi res ne boš nič poslal? – Hvala za knjigo.⁸⁰³ Krasna, kakor vse Tvoje!

✉ 3

📅 22. 9. 1904

📍 IZ PRAGE NA
DUNAJ

22. 9. 1904

Dragi!

Prosim Te, oprosti mi, da Ti nisem poslala denarja, kakor si želel, da ga niti danes ne morem poslati. Vydre ni tu, jaz sama imam pa še – 6 kr! Še za kosilo si moram isposoditi. Ali pred 2 dnema sem imela še 20 for., dala

799 Datum na poštne žigu.

800 Nečitljivo mesto.

801 Napis ob levem robu pisma.

802 Dopisano z neznan roko.

803 Gre za delo Ivana Cankarja *Hiša Marije Pomočnice*.

sem jih šivilji za dolg. Tudi sem Tvoje pismo dobila še le včeraj zvečer, ker sen bila cel dan proč od doma. – list izhaja, denar pošljem jutri. – Za kaj nisi pisal par dni prej! – Za danes Ti pošljem to pismo in nekaj stare čačkarije, – da boš videl, da mislim na Te bolj, kakor Ti name. – Kaj je, da si tako potrť? – Veš Tvoje pismo me je naravnost razburilo. To je vendar grozen škandal, da si v takih skrbah, Ti naš najbolji pisatelj, ki bi morali Slovenci na kolenih boga hvaliti, da Te sploh imamo. V kakšnem drugem narodu bi imel že par vil a Tebe ponujajo s takimi sinekurami, kakor je uredništvo »Domovine« ali »Naroda«. To si lahko mislim, da bi Te radi izrabili. In potem, da bi se jim človek za par grošev prodal z dušo in telesom! Farizeji! Veš, jaz Te le občudujem, da se Ti hoče v takih razmerah še kaj pisati. Veš, tak narod, ki pusti, da njegovi največji talenti stradajo, tak tudi ni vreden drugega, kakor da ga vrag vzame čim prej. In potem tisto hinavstvo doli! Samo poglej kakšne poslance volio na Štajarskem, samo beri vsak dan tisto čivkanje »Edinosti« pa »Narod« in »Slovenec«! Vesela sem, kadar jih iz roke danem. – In tista umazanost doli! Če le morejo odščipnejo par kronc pri vsaki priložnosti. Napisala sem zdaj serijo precej dobrih novel– starke Sachen,⁸⁰⁴ za drugo sploh nimam nič talenta, – če ga sploh kaj imam. Poslala sem eno (»Evo«) v Zvon, pa mi Zbašnik piše, da mora križati, ker bi se vsi vzdignili proti njemu, v prvem redu sam Tavčar! – Moja junakinja je namreč noseča in se umori s tem, da si zasadi handžar – v trebuh! –To Slovenci ne prenesejo a moja Eva stoji in pade s tem! – Prosim Te, kaj imajo Sl. pravico, da mi ostrižejo še tisto malo nadarjenosti, kar jo imam?! –

Pa kaj me briga to! – Piši Ti o sebi kaj! Ni čuda, da si tak, ko nikamor ne greš. Kristan je rekel, da Te ni videl ne vem kako dolgo že, pri Macharju⁸⁰⁵ tudi nisi nič več bil, kakor sem slišala. – Oženi se! – Vsi najdejo take luštne in pametne žene, ki jih niti ne zaslužijo, pa bi Ti ne! – Lončar se je tudi oženil in njegova žena je zelo simpatična. – Pridi vsaj v Prago za kakih 14 dnij. Boš videl, kako bo imenitno. Jaz Te povabim na obede, stanovanje dobiš za 6 – 8 gld. imenitno sobico za 14 dnij, potem se bomo zabavali »po praško«. – Letos bo zopet imenitnih ljudi tu. Z mojo malo se malo pogovoriš, saj imaš rad otroke in ona je zdaj

804 Starke Sachen (nem.): močne stvari.

805 Josef Svatopluk Machar (1864–1942), češki pesnik in esejist.

že imenitno dekle. – Jaz le ne vem, kaj počneš v tistem dolgočasnem nesrečnem Beču. Tacega pustega mesta pa res še ne vem, kakor je tisti Tvoj Dunaj! – Sploh pa moraš priti sem; ko je Tvoja drama na repertoaru »Narod Divadla«. ⁸⁰⁶ – Mi ostanemo samo do 15. februarja tu, potem na rajžo v Zagreb. Oglasim se za par dni v Beču. –

Pišem ti to vse zgoraj v mojem balkoni in vsa modra sem od zime. Nocoj se mi je vso noč Tebi sanjalo, pomisli. – In prosim Te, nikar ne zameri, da Ti ne morem poslati vsaj še danes tisti petak!, saj veš da bi, če bilo mogoče, – mogoče da kje izpumpam, – jutri pa Vydra zopet pride. – Pošljem Ti tudi hrv. »Sijelo«. – Za sotrudnike se tiska na lepšem papirju, tudi »D.P.« se bo od novega leta naprej. Upam, da boš s »Sijelom« bolj zadovoljen, kakor z »D.P.«. – Prosim, prečitaj si v prih. št. »D.P.« črtico od Lee Faturjeve; ona je 37 let stara šivilja a mislim, da je zelo nadarjena. Že v 16. letih je nekaj pisala, potem pa je morala vzdrževati vso družino s šivanjem. – Ta črtica v »D.P.« je več ali manj autobiografija. –

Dragi, dragi Cankar piši mi zopet kaj, dolžen si mi še poročilo o tistih mesecih v Ljubljani. Vedno mi obljubljaš obširno pismo, pošlješ pa nikoli! – Zdenka ⁸⁰⁷ je tu, – bolehnja in brez službe. Sirotica! A tako je lepa! Zelo jo imam rada in mnogokrat pride k meni. – Prideš v Prago? – Pozdravlja Te prav posebno lepo Zofka Jelovšek

✉ 4

📍 IZ PRAGE
NA DUNAJ

Dragi prijatelj! ⁸⁰⁸

– Ja kaj pa je s Teboj, dragi moj človek, da se nič ne oglasiš? – To nikakor ni lepo! – Jaz čakam, čakam ali Ti mi niti ne pošlješ pesmu, niti mi ne javiš, da jo ne boš poslal. In tako sem res morala pustiti moje lepe klišeje na 4. števil. – Torej sedi in takoj napiši prevod ali mi pa naznani, da nečeš, da naberačim kakega drugega. –

Si videl, kako so Te prijeli v »Narodu«. – Ne, jaz sem se strašno smejala. Ljubi Cankar, če ne boš tako pisal, kakor si mi kranjski filistri in hinavci želimo, pa nič! Veš, to je tako žalostno, da je že smešno ali pa narobe. Prosim Te, daj povej jim vendar svoje mnenje. Ne zaradi njih, ali mene in morda še nekaj Tvojih častilcev bi veselilo, kako jim bi posolil. – Po

⁸⁰⁶ Narodno gledališče v Pragi.

⁸⁰⁷ Zdenka Hásková (1878–1946), češka pisateljica, prevajalka in gimnazijska profesorica, dobra prijateljica Zofke Kveder.

⁸⁰⁸ Prvi del je bil napisan v maju, drugi v juniju ali juliju 1904.

pravici rečeno, se mi ni zdela Tvoja umetnost nikoli tako velika, kakor v tem, kako si krasno orisal vsa ona dekleta, ki so jih vlačili po blatu in smradu in jim vendar niso mogli umazati duš. Jaz ne vem, če sem samo jaz tako čitala in si Ti v resnici hotel, da se Te tako razume, – ali jaz čisto vidim oči tistega dekletca, ki so malo prestrašene ali tako čudovito otroške in čiste, kakor če vodo skališ a je za par trenutkov zopet čista in prozorna, neomadeževana. –

Veš, rada bi Ti povedala prav mnogo lepih stvari. Sicer jih slišiš od drugih dovolj in lepše povedane in napisane ali zakaj bi ne bil vesel tudi mojih besed, kaj? – Če jih zaslužiš, ko pišeš tako lepo. Saj čitam mnogo drugih dobrih pisateljev, ali Ti, Ti si mi tako znan, rečeš besedilo in kakor da bi odmaknil zagrinjalo pred očimi, da se zagledajo v lepe, znane kraje. Veš imam Te rada, ker si tak sanjar. Zato tudi poznaš tako dobro vse ljudi. – Se boš smejal mojim okornim komplimentom? – Nikar se ne smejaj, saj veš, jaz sem strašno odkritosrčna. –

In zdaj sem jako srečna, zelo, zelo ljubim svoje življenje. Ne stanujeva z Vladom nič več skupaj. Veš, jaz nisem zato. Jaz hočem imeti lepo življenje, lepo in poetično ali če stanuješ skupaj v eni sobi z možem, se mi zdi, da postane vse tako nekako vsakdanje, malenkosti zamore ves cvet – če ni to preneroden izraz – ljubezni. – No, vidiš in potem jaz tako zelo ljubim svojo svobodo, ljubim včasih samoto. Zdaj je tako lepo. Imam vsega. Imam veliko sobo z balkonom, – z balkonom, prosim! – in kuhinjo imam tudi. Krasen izgled imam na vse strani po parku. Vso noč imam odprta okna. Zjutraj pa me prebudi mala. Stoji v svoji postelji in me kliče tako dolgo, da vstanem in grem po njo. Potem se še dolgo razgovarjave v moji postelji. Ima zjutraj tako lepe, leskeče in sveže oči. – Vpraša me včasih: Ti bomo danes pridni? – Bomo, bomo! – pravim in obe sve strašno veseli. Vstanem in jo postavim v mrzlo vodo in obema se zdi, da bo ta dan imeniten dan. Potem pospravim, pometem, pobrišem prah – zdaj sem zelo redna in čista, – samo na moji pisalni mizi imam še razmetano. Pa kuham. In tudi to se mi zdi nekako posebno imenitno in z malo se vsak hip objemavi od veselja. – Pa pride vsaki drugi dan Vlado na obed. Včasih imam celo goste. N. pr. danes, ko sem kuhala kisló zelje, fižol in kranjske klobase je bil tisti tehnik iz Dunaja pri nas, ki sem Ti pripovedovala o njem, da smo bili skupaj na Poreznu. – Popoldne grem

v mesto v banko in v tiskarno. Grem, kakor bi bil ves svet moj, tako veselo. V predmestju me že poznajo delavci in včasih me kdo pozdravi in pravi : »To jdetel!« – Jaz po kimam: »Jo, že jdu!«⁸⁰⁹ Pa grem dalje in sem vesela nad njimi in oni nad menoj! Otroke pobiram, če kateri pade in če kaki gospodični igle lezejo iz las, se dotaknem njene rame in ji povem, da naj si popravi in zopet se mi zdi to strašno imenitno. – V banki, če ni nič dela malo poklepetam in dokazujem vsem tistim ljudem, slugi, kakor direktorju, kako je imenitno na svetu in kako radi moramo imeti življenje in vsi me poslušajo in imajo takoj vesele oči. – Zvečer dam malo spat, domenimo se, da je bil res lep dan, potem se sedem na balkon (– to je prav Erker in ima okna) – Veš glavo si položim na roko, da gledam tako od strani v oblake. In to je še posebno moj čas, najlepši čas v dnevu. Nekako tiho postane v meni in spomnim se vseh lepih rečij, ki sem jih doživela in vse si mislim, da je bil lep dan, da me je tisti otrok tako toplo pogledal, ko sem ga pobrala in da se je ona stara ženica, ki sem ji pobrala krompir, ki se ji je bil iztresel iz torbe, s posebnim dopadajenjem ozrla za menoj! In vse se mi zdi zvečer lepo in dragoceno in vredno, da bi se človek nad vsem posebno razveselil. – Dolgo sanjarim tako. Včasih že pozno v noči sedem na mizo – na mizo, kej je tako bolj veselo. Črno kavo si skuham in iz dolgega čibuka pušim cigarete. Tako sem vesela in imenitno se mi zdi, da sem tako samo za se vesela. In smejam se, pa si mislim, da nekje strašno plešem. Ciganska muzika je in jaz strašno plešem. Včasih čisto zaciknem od veselja in potem se še bol smejam, da sem tako neumna in si mislim take reči. – Sploh sem se navadila živeti sama s seboj! – Prej sem si vedno mislila, da bi z Vlado tako živela, da bi mu povedala v se karkoli misli, da bi bil on vesel ali žalosten z menoj. Bila sem žalostna in nesrečna kolikrat, ker ni imel smisla za take reči. Pa zdaj me ne boli več. On je tako jeklen značaj, da rani. Jaz vem drugi mož bi ne bil zame, ker jaz ne sanjarim samo, ampak sem tudi zelo gospodovajna željna ženska, – t. j. Tega se navadno zavem, kadar analiziram vse svoje dejanje in nehanje. Ne, in če bi bil moj mož mehak, da bi bil slabji od moje volje bi ga strla in zlomila in potem bi ga prezirala, ker je slab. – Nu, a vsega v enem človeku ne najdeš. Tudi jaz bi nikogar ne zadovoljila popolnoma. Včasih se jezim na Vlada in pravim mu, da je

809 »To jdetel« (češ.) »Pa greste«. »Jo, že jdu.« »Ja, že grem.«

neuman, ker neče tistega, kar smatram jaz za najboljše in najlepše v sebi – ali on samo molči in ne prepričam ga. On trdi nasprotno, da je to slabost – Schwäche⁸¹⁰ in da močni in silni ljudje ne sanjarijo. – Pri njemu je fakt vse a sanje nič. – In on je zelo trd oster sodnik sebi in drugim. A moram ga spoštovati. On me vendar le pozna. Zaupa mi in veruje mi in še nikoli me ni žalil s kakim natolcevanjem. Ve, da nisem zmožna kake nizke stvari.

Pisala sem to pismo že pred mesecem v neki restavraciji, a potem sem se spomnila, da mi Ti nič ne pišeš in ga nisem odposlala. Ali danes je osobito lepa noč in zato sem sentimentalna. Bila sem jako vesela danes ves dan. Vroče je bilo a jaz imam rada, kadar kar gorim. Lepo se mi zdi. Šla sem k Vladu po knjigo – on stanuje jako daleč. Spremil me je, kar je velik čudež. On ni galanten in mehak in nikoli ne dela nepotrebnih rečij. Potem sve šle z malo k Vltavi daleč iz mesta. Bila sem skoro uro v vodi. Ali sem skakala. To je tako fino, kadar se človek lahko giblje, kolikor more. Zdaj mala spi in toži se mi po ne vem čem. Včasih mi je dolgočas po ljudeh. Mnogokrat grem v »Slavijo«; najraje sedim tam v kadilni sobi. Tam se lepo govori. Imajo me jako radi. Ali ne vem kakšni ljudje so. Radi imajo kadar jim jaz kaj skupaj sfantaziram ali oni sami so suhi, kakor trska. Imam nekaj častilk, celo neko zelo staro gospo, ki me jako protežirajo ali one same so prazne. Nek češki literat pravi, da je zaljubljen vame, ali kar govori je sam dolgočas in če mi hoče reči nekaj posebno lepega je še le prav posebno plitko in banalno.

Iščem prijateljice ali Zdenke ni. Vsak dan smo se shajale in vse smo si pripovedovale najbolj neumne sanjarije. Danes mi je pisala. Strašno se mi toži po tem dekletu. N. pr. nocoj zvečer bi prišla sigurno k meni, če bi bila v Pragi. Posadila bi jo v balkon ali lepo v zatišje in zavila bi jo z ruto, da se ne bi prehladila. Skuhala bi čaj, pa bi se pogovarjale. Jaz bi sedela na mizi, ona pa v fotelju. Ona bi se zasmejala in bi mi pripovedovala o njihovem debelem katehetu, ki se na vsaki konferenci nad njo zgraža. Potem bi ji jaz pripovedovala vse mogoče kako hodim pozno zvečer iz kluba, kar zginem, da bi me ne spremljevali. Praga je krasna po noči, kadar sije mesec. In potem bi ji pripovedovala o svojem »športu«. Če se

810 Schwäche (nem.): šibkost.

mi kdo ponudi na ulici v spremstvo, rečem naj le gre z menoj. Pa mu pripovedujem, kakor staremu znancu o naši mali, o knjigah, o vsem mogočem ali samo o lepih rečeh. In vsak je dober. Kakor bi potrkala na vrata, kjer ima spravljene svoje najlepše misli, spomine in doživljaje. Jako lepo je to. Enkrat me je nagovoril neki delavec prav surovo, potem je šel z menoj in videla sem da je dober človek. Govorila sva vso pot in ko sem prišla pred mojo hišo se mi je lepo zahvalil, prosil me je, naj mu oprostim. Ko sem Vladu pripovedovala, je rekel da sem smešna ali Zdenka bi vedela, da nisem smešna. Zadnjič je šel neki oficir za mano in me je vprašal če me sme spremeniti. Rekla sem naj le gre. Bila sem tisti dan jako dobra in menda se mi je to poznalo ali kaj. Pripovedoval mi je jako lepe stvari o svoji sestri in o svoji materi. Prosil me je, če mu dovolim, da mi piše, pa sem rekla da ne. Da je lepše tako. Pred hišo se mi je zahvalil »Ich danke Ihnen für diese Stunde. Ich habe sie nicht verdient und doch war si so schön!«⁸¹¹ Včeraj sem ga srečala v mestu. Spoznal me je in me je pozdravil. Njegove oči so me pogledale tako resno in spoštljivo, da sem se razveselila.

Vidiš take reči delam. Ali žalostna sem, da nimam nikogar, ki bi mu lahko vse to povedala in bi se mu zdelo ravno tako lepo, kakor meni. Vlado se smeje in dela vtipe, prerokuje mi, da me bo že enkrat nekdo tako razžalil, da bom imela dosti. Zdenka pa vem, bi ravno tako mislila, kakor jaz.

Pišem nič. Ko ni nikogar, ki bi imel veselje nad tem. Kaj bi pisala!

V avgustu pojdem na Triglav. Dermota mi je že pisal naj grem. In moram iti! Veš tako si želim tako, tako!! Kakor, da bi bila strašno lačna, tako je to čustvo. Moram iti, moram videti mnogo lepega. – Denarja nimam nič, same dolgove, pa bo že nekako.

Nečem Ti pisati in vendar Ti pišem. Jaz vem, da Ti je vseeno, če pišem ali ne in to me jezi. Kakor če človek zakriči v gozd in čaka na odmev ali odmeva ni.

Včasih bi rada pogledala komu v oči, tako globoko, da bi me bolelo v srcu. Tako sem Tebi enkrat pogledala v oči, da me je zbolelo v prsih. Ne vem, če se spominjaš. Morda Ti zato ne dam miru in Te mučim s temi

811 Ich danke [...] (nem.): Hvala za to uro. Nisem si je zaslužil, pa vendar je bila tako lepa!

pismi. Zdi mi se včasih, da Te jaz jako dobro poznam in Ti mene tudi, čeravno sva čisto različna človeka.

Veš, včasih imam ta smešen občutek, da imam nekaj odveč v srcu in ponujam to okrog ali nihče neče; zato nimam mira in me vedno nekaj tišče v duši, kakor bi bilo premalo prostora.

Moram nocoj končati pismo, ker bi se jutri zopet premislila in bi ga ne odposlala. Pošljem Ti tudi kuverto, ki sem jo še pred mesecem napisala. Če hočeš se jo poslužiti. Saj si rekel, da mi boš pisal. – Pridi enkrat v Prago. Menda ne bom dolgo več tu.

Pozdravljam Te lepo Zofka Jelovšek

NB. Piši mi, kako je bilo na Kranjskem. Ne bodi samo literat ampak tudi prijatelj. Heineja mi je poslal Kristan.

✉ 5

📅 4. 5. 1905

📍 NA DUNAJ

[4. 5. 1905]⁸¹²

Najlepše pozdrave!

Zofka

Ada Kristan

Mila Vdovičeva

Dr. Lončar

Etbin Kristan

✉ 6

📍 Z JESENIC V
LJUBLJANO

7. 4. 1908⁸¹³

Dragemu Cankarju in rodbini Kristanovi na potu iz Ljubljane v Prago srčen pozdrav pošilja Z.

812 Poštni žig.

813 Poštni žig.

✉ 7

5. 11. 1910

IZ GORICE
NA DUNAJ

5. XI. 1910

Bog Te živi Cankar, že zaradi matere, ki ji delaš tako lepo spomenike v naših srcih. Prevajam »Skodelico kave«⁸¹⁴ – dovoli, prosim! – in vsak stavek se mi zdi, kakor biser! Bodi pozdravljen!

Zofka

✉ 8

30. I. 1913

IZ ZAGREBA
V LJUBLJANO

30. I. 1913

Dragi prijatelj!

Pomisleki so odveč. Stvar je več ko sigurna. Saj so Matičini odborniki sami mene oblastili, da Ti rečem, da napraviš ponudbo. Oficijelno »Matica Hrvatska« ni mogla pozvati Tebe, da kaj pošlješ, ker bi s tem hudo razžalila Dr. Ilešiča. Drugače pa komaj čakajo Tvoje ponudbe. Ne bodi torej malenkosten in pošlji! Pošlji takoj, da ne bomo pri »Savremeniku« blamirani. Morda dobiš knjigo privatno kje. – Jaz jo tudi nimam – žalibože. Izginila mi je že zdavnaj.

Lep pozdrav!

Zofka Kveder

Vseslovenec ali jugoslovan – za to se ne gre – ampak za to da izda Hrv. Matica dobro slovensko knjigo. To je enako važno za »Vseslovene«, kakor za »Jugoslavene«.

✉ 9

18. I. 1914

Z JESENIC
NA DUNAJ

Zagreb, 18./I. 1914

Dragi prijatelj!

Že dolgo Ti nisem pisala, niti Ti meni. Kar se čita v »Zvonu« in »Narodu« o Tebi, poznam. Kakor lep dar mi je vse, kar pišeš. Jaz Te še vedno dobro poznam, Ti mene pač ne več. V marcu pridem v Ljubljano, – skušala bom dobiti en večer »Mestni dom« pa da čitam svoje novele. Druga predavanja me ne veselijo.

Ali to ni vzrok, da Ti danes pišem. Stvar je taka. Ponudila sem »Matici Hrvatskoj« svoje novele: slovensko-hrvaške. Slovenske so ljubke, hrvaške pa

814 Črtica *Skodelica kave* Ivana Cankarja je izšla leta 1910 v sedmi številki *Ljubljanskega zvana*.

»odviše smione«, ⁸¹⁵ kakor mi je rekel nek odbornik. Zgodilo se je zato, da so slovenske sprejeli hrv. pa ne. Jaz pa sem že iz kolegijalnosti do drugih slov. pisateljev rekla, da ne morem prepustiti svojih novel Hrv. Matici ⁸¹⁶ (slov. namreč) dokler niso tiskali od Slovencev vsaj Tebe. – Domenili smo se na koncu, naj Ti jaz pišem in svetujem, da Ti ponudiš »Matici Hrv.« svoje slov. novele (zbirko). Lahko izbereš že tiskane in tudi take, ki so izšle že v knjigi. Sprejeli jih bodo za sigurno. Pošlji čim prej. Ako moreš že do 1./2. pa bodo tiskane morda že za l. 1914. Gre se za to, da izigrajo brez osebne žalitve prof. Ilešiča. On je zelo priden in vse hvale vreden mož, literarnega okusa pa nima in tudi urednik ni noben. »Matici Hrv.« plača jako dobro, kakor več. Pa tudi ne glede na honorar bi bilo lepo, da Te dobo Hrvatje v lepi dobro odbrani knjigi. – Če hočeš prevzamem jaz izbero, – ampak najboljše bi bilo, da sem določiš, kaj naj bode v knjigi. – Odpiši mi takoj!

Drugače sem zadovoljna in srečna, kakor morda še nikoli. Živim mirno in lepo nad Zagrebom, imeniten razgled imam, zdrava sem in še vedno optimistična, – da prav povem: zopet optimistična. Pred poldrugim letom sem bila zelo nesrečna – ampak to je minilo. Z Jelovškom sva se razšla; ravno včeraj sem dobila odlok zadnje instance, da je najin zakon razveljavljen. Zdaj pa se zopet možim ... Imam tri punčke, lepe in pametne. Vladica je v ljubljanski »Mladiki« že drugo leto in ostane do mature. Ampak poetična ni nič, še mojih knjig ne čita ... Kaj češ! Maša bo krasotica a Mira je tudi dražestno dete, vsa zlata in kodrasta.

Lep pozdrav, dragi, stari prijatelj! Zofka

✉ 10

📅 24. I. 1914

📍 IZ ZAGREBA
V LJUBLJANO

24./I. 1914

Dragi prijatelj!

Stvar je imenitno v teku. Ali si poslal ponudbo in knjigo »Matici Hrvatski«? – Pošlji do prvega gotovo. Govorila sem z nekaterimi odborniki, zagovarjali bodo ravno ta roman. In tudi v »Savremenik« sem že stisnila notice o celi zadevi, da bodo ljudje preparirani že pred sejo. Ugovarjal ne bo, mislim, prav nihče.

Lep pozdrav!

⁸¹⁵ Odviše smione (hrv.): preveč drzne.

⁸¹⁶ Matica hrvatska; tudi v nadaljevanju.

Zofka

Ne pozabi mešetarske cene:
par svojih knjig!

✉ 11

📅 16. 2. 1914

📍 Iz LJUBLJANE
v LJUBLJANO

16. II. 14

Dragi prijatelj!

Jutri, v torek popoldne pridem na vsak način gori. Torej na svidenje

Zofka Kveder

✉ 12

📅 13. 9. 1914

📍 Iz ZAGREBA
v LJUBLJANO

13./9. 1914

Dragi prijatelj! – Stvar je v teku, knjiga se čita. Razume se, samo po sebi, da bo sprejeta, gre se le zato ali bo tiskana že letos ali pa še le drugo leto. – V nedeljo sem v Ljubljani. Če bo lepo vreme Te obiščem na Rožniku z Vladico; če ne Ti pa javim, da prideš v mesto.

Lep pozdrav!

Zofka

Ms 1863 (I, 1905)

✉ 1

📅 4. 3. 1905

📍 IZ GORICE
NA DUNAJ

Gospa Vida!

Ali se jezite name, da nisem prišla? Ko bi bila vedela, da bode te čakali na me bi prišla kljub vsemu gotovo ali tako nisem vedela ali izveste o naših naklepih. – In veste, kdo je kriv, da nisem prišla? Cankar! – Ne jezite se nanj ali on mi je rekel: – posebna žena je to, gospa Vida, krasna žena in najboljša pesnica na celem slovanskem jugu. Ali bojim se, Ti ji ne boš všeč in ona Tebi morda tudi ne. – To zadnje sicer ni res – Vi bi mi bili gotovo všeč. Ko imate tako lepo ime »gospa Vida« kako bi mi ne bili všeč? Zaljubila bi se bila v Vas morda. – Samo bala sem se, da jaz ne bom všeč Vam. Kakor je rekel Cankar. Sem, kakor medved – ne ravno star medved – al vendar neroden medved in Vi ste – sem slišala – kakor mimoza, nežna dražestna. Saj bi se me bili ustrašili. In velike roke imam, pomislite, kako bi Vam bila všeč?! – In zato nisem šla k Vam.

Saj se ne jezite, gospa Vida! – Lepo Vas pozdravljam in rada Vas imam v resnici že od nekdaj. Vsaj sedem let in to je vendar že tudi nekaj. Ne zaslužim, da bi se jezili.

In – če ni to predrzno, – prosila bi Vas tudi nekaj! – Pošljite mi kakšno svojo pesem! Gospa Vida, prav posebno lepo Vas prosim. – In če hočete biti posebno dobri, posebno imenitni, dajte pesem ilustrirati kakemu slovenskemu umetniku. Jaz mislim, da se ne bo nobenemu zdelo to, da bi risal za »D. P.« nekaj prenizkega. Navdušena sem za vse. – Dr. Prijatelj in Cankar posredovala sta mi toliko lepega od njih, da mi je v resnici žal, da se nisem z vsemi seznanila.

Pišite mi, če hočete kmalu. Veselilo me bo zelo!

Kakšne otroke imate? Zelo lepe? Pozdravljam oba. In tudi moja mala pozdravlja!

Vaša

Zofka Jelovšek

Zagreb, 4. III. 05

PISMA IVANU PRIJATELJU

Ms 895 (4, 1906–1920)

✉ 1

18. 6. 1906

Iz ZAGREBA
NA DUNAJ

Gospod Dr. Ivan Prijatelj

Oprosti, da ti še le danes pošiljam »Prijatla« in »Iskre«. – Strašno sem zaposlena. Jutri grem spet na pot: Berlin – Hamburg – Bremen – Amsterdam – Rotterdam – Antwerpen – Bruxelles – Currier – Cöln – Düsseldorf – Essen – Frankfurt – Nürnberg – Praga. – Če imaš kakšne znanke, Slovence ali h.⁸¹⁷ v teh krajih mi daj priporočila! – Naslov do 4. aprila napraviš lahko: Victor Tausk, Berlin N4, Eichendorfstr. No. 15. – Na poti se zadržim 3 tedne. – Das war eine Leistung⁸¹⁸ spraskati potreben drobiž. Dovolj! Že kakšne tri tedne delam, kakor v fabriki. Kar praši se!

Pozdrav Zof

✉ 2

18. 6. 1918

Iz ZAGREBA
NA DUNAJ

18. VI. 18

Gospod Dr. Ivan Prijatelj

Dragi pobratime! V administraciji naročam neprestano, da ti pošiljajo »D. P.« in »Sijelo«. Če ne dobiš, reklamiraj direktno Vydrova tovarna Praga VIII. – Tudi danes sem jim zopet pisala. – Knjigo sem ti sama poslala in sama dala na pošto takoj, ko si pisal. Morala se je na pošti izgubiti. Pošiljam še en iztis. – Stritarjeva slika je lepo spravljena v moji pisalni mizi. – Ali šele danes se selimo v stanovanje in bomo razpakirali naše stvari. Potrpi še par dni. Če te obišče neki Hrvat Pavić,⁸¹⁹ bodi ljubezniv z njim. Jaz ga imam rada. Pristen in talentiran dečko je toda brez primerne službe. Zavzemi se malo zanj, če moreš.

Prisrčen pozdrav! Zofka

✉ 3

21. 7. 1918

Iz ZAGREBA
NA DUNAJ

Lep pozdrav tebi in soprogi! Daj no, napiši mi kaj kratkega in lepega za moj »Ž. Svijet« (o naših starejših pisateljicah ali podobnega kaj.) Lep pozdrav

Zofka Kveder

Jos. Ribarić⁸²⁰

Juraj Demetrović

817 Verjetno krajsava za Hrvate.

818 Das war [...] (nem.): To je bil dosežek.

819 Nikola Pavić (1898–1976), hrvaški pesnik.

820 Josip Ribarić (1880–1954), hrvaški filolog in jezikoslovec.

4

15. 12. 1920

V LJUBLJANO

Kaj pa delate v Ljubljani? Kdaj pa kaj prideš v Zagreb?

Lep pozdrav! Zofka

Težki so časi, kaj ne, in danes bi se moglo drugače govoriti?

Pozdrav Vaš⁸²¹

821 Nečitljivo mesto.

PISMA IVANKI ANŽIČ KLEMENČIČ

Ms III 3 (135, 1899–1926)

✉ 1

📍 IZ TRSTA
V LJUBLJANO

(pisarna: dr. Papež-a⁸²²)

Draga gospodična! – Hvala lepa na Vašem prijaznem pismu. Zelo sem bila vesela, da se me še malce spominjate. –

Oprostite, da Vam ne odgovorim tako obširno, kakor bi rada. Lotila sem se necega daljšega dela za katerega rabim vse dušne moči. – Svetovala bi Vam, da poskusite spisati kak daljši članek za »Slovenko«. Ne dvomim, da bi se Vam ne posrečilo. Imate zdravih misli in treba Vam le še malce poguma. – Poskusite! Snovi je itak več ko dovolj. To žensko vprašanje je vprav neizcrpno. Jaz nimam dosti talenta za članke, moj genre so samo pripovedni spisi in o Vas sem prepričana, da postanete, če se le malo potrudite jedna najboljših dopisovateljic o ženskem vprašanju v naši Slovenki. Poskusite! Manuskript lahko pošljete meni. Z veseljem ga izročim urednici. Le čvrsto na delo, mladih novih moči potrebujemo krvavo.

Srčni pozdrav! Kmalu zopet pišite!

Nb: Drugič ne bodite tako formalni, saj smo – kolegince; Na zdar!

Vaša Zofka Kveder

✉ 2

📅 2. 3. 1899

📍 IZ TRSTA
V LJUBLJANO

2. III. 1899

Saj sem vedela! – Srčen pozdrav novi sotrudnici. – Pišite mi kaj! Živela! Le srčno naprej!

Marica Zofka

✉ 3

📅 20. 3. 1899

📍 IZ TRSTA
V LJUBLJANO

20. 3. 1899

Draga Ivanka!

Prisrčna hvala za sliko! V svojem pismu se revanžiram. – Poslano izročila gdč. Marici.⁸²³ – Te dni pišem pismo več.

Da ste mi zdravi! Srčni pozdrav od

Vaše Zofke

⁸²² Dr. Franc Papež (1838–1929), pravnik in politik.

⁸²³ Mišljena je Marica Nadlišek.

22. 3. 99

IZ TRSTA
V LJUBLJANO

22. 3. 99

Draga Ivanka!

Ali se še zelo jezite name? – Jaz nič ne vem kakih 14 dni se pripravljam, da Vam pišem prav dolg list, pa nikdar ne pridem do tega in še danes to-le Vam pišem v naglici. Prav lepa hvala za sliko. Pokazala sem jo Marici in ste ji prav všeč. Čakajte, kadar bodo moje finance kaj bolje pošljem Vam takoj svojo, sedaj pa nimam nič ne fotografij ni denarja.

Vaš zadnji rokopis sem izročila urednici. Kaj namerava ž njim ne vem, ker nisem bila ta čas še nič pri njej. Le pogumno naprej. In čitajte pridno knjige o ženskem vprašanju o ženi in socializmu, da dobite novih snovi. Priporočala bi Vam tudi, da se vpišete v ono korespondenčno društvo katero je »Slovenka« priporočala v letošnji 3. številki. Jaz sem se te dni vpisala. V imeniku jih cela vrsta iz vseh dežel in iz vseh delov sveta, ki se zanimajo za žensko vprašanje.

Pošljem Vam jeden prospekt, če se hočete vpisati. Napišete, katere jezike pišete in čitate, katere samo čitate, zakaj se zanimate, matični naslov in leto rojstva. Celoletna vpisnina stane 4f 20 kr.

Videla sem pri uredniku »Edinosti« imenik udov, ki je že sam na sebi jako zanimiv.

Menda sem Vam že pisala, da se snuje tu literarni klub, ki bo prvič neko zbirališče tukajšnjih literatov, neko zavetišče onih piscev, ki samo mimogrede prihajajo v Trst, drugič pa tudi širšem občinstvu v korist. Prirejevala se bodo namreč predavanja o domači književnosti in tako budilo v občinstvu zanimanje do naše literature. Jutri zvečer zberemo se, da sestavimo pravila, ki se predlože še pred veliko nočjo vladi v potrditev.

Kadar zopet pišete kak članek za kak list, pišite samo na jedni strani, ker je to bolj pripravno za stavca in korekturo. Če imate priliko in veselje, opišite v obširnem članku emancipirano žensko kot ženo in mater posebno dokazujte, da je emancipirana ženska tudi lahko soproga in mati in naobratno, da je vsaka soproga in mati lahko emancipirana brez, da bi kvarila ugled ženske in kratila pravice moža. – Pri nas je namreč celo mej intelligentnimi sloji mnogo taci, ki menijo, da ženska ne more biti emancipirana, če se omoži in da se emancipirana ženska nikako ne more in ne sme močiti, če se noče izneveriti vsem svojim idealom. –

Kadar vstanovimo klub, me morate enkrat obiskati, da si naše tržaško življenje malo ogledate. Tu je mnogo rodoljubnega ženstva in zavednih požrtovalnih narodnjakov, sploh se tu stori skoro več ko v Ljubljani za našo slovensko idejo, če tudi ne s tistim pompom, katerega Ljubljanci tako čislajo. – Pišite kmalu zopet!

Vesele Velikonočne praznike!

Prijateljski pozdrav od Vaše

Zofke

Prosim ne pridite mi zopet z »cenjenimi gospicami« in z tisto vljudnostjo. Pišite mi brez nepotrebnega balasta raznih vdvorljivih fraz! – Če Vam je prav me tikajte!

Na zdar!

✉ 5

📅 28. 3. 1899

📍 IZ TRSTA
V LJUBLJANO

28. III. 1899

Draga Ivanka! – Danes prejela pismo – Hvala lepa! Oh to Ti je miserija z našim kruhoborstvom. Prebito niti računati ne znam vedno mi zmanjkuje. Ali znaš cirilico? – Vesele praznike! Srčen pozdrav in poljub od tvoje Zofke.

Te dni je bil moj Vlado tu. – Morda veš kedo je to? –⁸²⁴

Kedo je tisti v – Budimpešti –⁸²⁵

Če vidiš Julko, reci naj mi piše. –⁸²⁶

✉ 6

📅 7. 4. 1899

📍 IZ TRSTA
V LJUBLJANO

7. 4. 1899

Draga Ivanka!

O Ti neumnica, neumnica! Vrjemi, da je še meni hudo! Moj Bog tako zavreči življenjsko srečo, mar to ni greh, zločin!? – Kaj pa si moreš misliti vzvišenejšega krasnejšega ko je ljubezen in to zavržeš, pahneš od sebe radi fanatične ozkosrčnosti nekaterih pretiranih sester, ki samo tako nekako sanjarijo a ne žive v svojej verskej ekstazi!

⁸²⁴ Na glavo obrnjen pripis ob zgornjem robu.

⁸²⁵ Pripisano ob strani.

⁸²⁶ Pripisano ob spodnjem robu.

O Ti neumnica!

Čisto razburjena sem. Moj Bog kako blazno si želi človek sreče, ljubezni!
Sirotica, kako Ti mora biti hudo, kako te mora grizti kes!

Vidiš vera je in mora biti, ali prosim te, kaj Bog zahteva, da ubiješ
lastno srce, kaj more biti greh to kar nam je sam dahnil v dušo, kar je
najvzvišenejše čustvo človeka?! –

O Ti, Ti.

Ne pretiravaj nikjer! – Glej, jaz imam vero, Bog mi je priča. Ti ne veš
ali morda čutiš, da nisem pokvarjena, da imam čisto dušo ali pretiravam
nikjer jaz sem napisala mnogo vsled česar, – kadar izide – me bodo naši
klerikalci proklinjali ko izmeček ženstva. Jaz se tega ne bojim, moja vest
je mirna. Glej n. pr. Zupančičevo: »Čašo opojnosti«, kako zabavljajo
čezenj in vendar se mu moraš diviti, kadar čitaš njegove pesmi.

Edino, vsled česar se nekaterniki zgražajo nad njim je, da so presurovi,
da njih duše niti ne slutijo onih finih čuvstev, ki so napajale pesnika, sie
mit ihren groben Gefühlen sind zu dumm um ihn zu verstehen⁸²⁷ in zato
mečejo blato nanj, blato svojih lastnih čuvstev, ko so tako »gemein«, ⁸²⁸ da
najlepše vlačijo v kaluže.

In ljubezen?! Prosim te, kaj Ti ni poviševala duše, nisi bila bolja,
plemeniteja, ko si ljubila?

In usmiljene sestre! Prosim analiziraj jim srca in duše in kaj boš našla? –
Finoč prav malo. Čednostne so, plemenite so ali ne iz prave plemenitosti
srca in duše ampak samo iz fanatizma – verskega fanatizma. One morajo
biti fanatične to jim je potrebno, drugače bi ne mogle vztrajati v svojih
prisiljenih institutih. Prosim, ali katera pozna literaturo, ali je katera, ki
bi ne obsojala Preširna, deloma tudi Gregorčiča, da o novejših pesnikih
niti ne govorim?

Prosim ali te pesmi res pohujšajo, mar Ti ne finijo duha in srce?!

Vprašuj se, misli in potem sodi. Jaz verjamem, hodim k spovedi, k maši,
molim ali verskemu fanatizmu se ne klanjam. Naš Bog, je Bog usmiljenja

827 Sie mit [...] (nem.): oni z grobimi čustvi so preneumni, da bi ga razumeli.

828 Gemein (nem.): preprosti, neomikani.

in ljubezni in ne ono strogo kaznujoče božanstvo, ki samo preti in kaznuje. Mi moramo Boga ljubiti a ne se ga bati.

Pa pojdi Ti enkrat v Šenklaščko⁸²⁹ cerkev in poslušaj kako pridigo o čistosti n. pr. ali te ni groza, ali se ne zgražáš nad čutili in nagibi, kateri se podtikajo najnežnejšim, najlepšim osječajem⁸³⁰ tvoje duše!!

Ne, ne, Ti veruj a v fanatizem se ne vtapljaj!

– Kako je Vlado?

Moj Vlado je medicinec, rojen Hrvat, študira v Pragi in je tudi pesnik. Spoznala sem se ž njim z dopisovanjem pred 2 leti v oktobru. Spočetka sva si pisala jako pridno o ženskem vprašanju o literaturi, pozneje pa je korespondenca dobivala vedno intimnejši značaj. V Ljubljani me je večkrat obiskal, tudi tu v Trstu že dvakrat! V jeseni je izdal svoje »Simfonije«⁸³¹ posvečene meni, katere so nekateri hvalili drugi pobijali, ker so pisane odkritosrčno in v modernem duhu. Za filistre niso a če želiš, pošljem Ti jih, da jih prečitaš, pisane so hrvatsko. – Da me ljubi, povedal mi je še le – zadnjič t. j. ko je bil pred Veliko nočjo tu. Jaz ga imam grozno rada. Neizrecno je fin in nežen in zelo me ljubi. Piše mi še od lanskega septembra – vsak dan a jaz mu odgovarjam vsak teden. Toliko o meni.

Ravno sedaj čujem, da je škof kupil vse Cankarjeve pesmi, da ne pride »ta kuga« med ljudi.⁸³² To je pa že naravnost tiranstvo! Celo novodobna moderna inkvizicija! – Ha, ha, divno!

Tvoj spis sem v naglici takoj pregledala. Všeč mi je in mislim, da bode tudi Marici dopal. – Sicer pa pišem tudi o njem še v kratkem.

Za jedenkrat bodi dovolj; jako jako malo imam časa. Napisati moram nadaljevanje za »Telegrafistko«⁸³³ in neki spis za slavnostni almanah – naših soc. demokratov. – Ne vstraši se, ne zlagam se povsem z njih(o)vimi nazori a tako podli in slabi istotako niso, kakor so razupiti.

Sploh Ti tudi o tem še pišem.

Cankar mi ne gre iz glave. – Vidiš to Ti je oni fanatizem!

829 Šenklaščka cerkev: ljubljanska stolnica.

830 Osječajem (hrv.): občutkom.

831 Vladimir Jelovešek je leta 1898 izdal pesniško zbirko *Simfonije I*, leta 1900 pa pesniško zbirko *Simfonije II*.

832 Ljubljanski škof Anton Jeglič je ukazal pokupiti in sežgati 700 izvodov pesniške zbirke *Erotika* Ivana Cankarja iz leta 1899.

833 Novela Zofke Kveder *Telegrafistka* je izšla v šesti številki *Slovenke* leta 1899.

Prostosti potrebujemo, prav mnogo prostosti!

Z Bogom!

Prisrčno te poljublja

Tvoja Zofka

✉ 7

📅 19. 4. 1899

📍 IZ TRSTA
V LJUBLJANO

Trst, 19. 4. 1899

Draga zlatuška!

Časa nimam sicer prav nič, a pišem Ti vendar-le. Ali bi Ti prišla v Trst? – Tako namreč za vedno ali saj za delj časa. Odgovori mi na to takoj. In pri dr. Pretnerju⁸³⁴ dobilo bi se mesto za te. – Fini Slovenec nadušen narodnjak. Takoj bi imela 40 gl, pozneje več, posebno, če se naučiš stenografije. – Ali bi ne bilo to imenitno, da bi skupaj stanovale? Ah, kako bi se delalo, kako bi se fabricirale črtice in novele in vse! Oh ti! – Pridi, piši! – Moj Bog, saj malo je dobro, da prideš iz Ljubljane. – Daj, daj, piši pa hitro! – Poglej, potem bi skupaj šle v svet, na Češko in na Rusko, v Moskvo, Petrograd!... Tako sčasoma seveda. Ah, Ti, jaz sem čisto brez uma, če le pomislim, kako bi bilo to krasno! Skupaj bi se sprehajale, skupaj snovale nakupe, skupaj delale...! Oh, Ti ali bi ne bilo nebeško?! Časa nimam prav nič! – Zdaj sem napravila z Gabrščkom dogovor, da mu napišem kaj za avgustovo štev. »Slovanske knjižice« 180 strani in za to moram biti pridna. – Kaj imam pri Šventnerju,⁸³⁵ naj Ti pove Julka, če te zanima, njej sem čitala čisto vse, njej sem povedala vse svoje osnove. – Piši prav precej! Prisrčno te poljublja Tvoja Zofka

Moj Vlado je bil v nedeljo zopet tu. Šel je iz Zagreba po najkrajši poti čez Trst v Prago. Piši!

✉ 8

📅 23. 4. 1899

📍 IZ KOPRA V
LJUBLJANO

23. apr. 1899

Na zdar Ivanče! – V kratkem zopet pišem.

Srčni pozdrav

Zofka

⁸³⁴ Matej Pretner (1858–1944), slovenski pravnik, ki je imel odvetniško pisarno v Trstu.

⁸³⁵ Katera dela je Zofka Kveder tedaj ponudila založniku Lavoslavju Schwentnerju, ni jasno. Morda mu je poslala novele, ki so leta 1902 izšle v zbirki Odsevi pri založbi Andreja Gabrščka v Gorici.

Etbin Kristan

Franjo Klemenčič

skrivnostne rožice srečni pobratim

✉ 9

📅 29. 4. 1899

📍 Iz TRSTA
v LJUBLJANO

Trst, 29. 4. 99

Zlato moje Ivanče!

Ne veš kako zelo sem žalostna. Nič ni, pomisli nič! In jaz sem se že tako veselila, da prideš! Dr. Pretner je vzel necega družega in zdaj je konec mojih sanj! Tako srčno rada bi imela kako prijateljico tukaj! Ali kaj misliš na me dušenka? – Julka mi nič ne piše, drugi tudi ne in meni je tako zelo dolgčas! Ti si tako dobra, daj, moli malo za me, jaz sem v groznih duševnih krizah.

Márice niti videla nisem odkar se je omožila. To tudi ni lepo od nje, posebno, ko ve kako zelo sama sem tukaj! Povej mi, povej, če vendar kaj misliš na me. Jaz se te kak dan spominjam. Vsa naša pisma in vsi moji znanci – znank žalibog nimam – te poznajo. Pošlji spet kak članek. Lahko tudi kako razpravo o našem slabem materijelnem stanju kot učiteljice, poštna opraviljice itd. Napiši tudi kako poljudno razpravo n. pr. o prijateljstvu sploh in med raznimi spoli posebej. To bi bilo prav zanimivo. Tudi o naši napačni vzgoji bi ne bilo napačno. – Kako se sicer kaj imaš? – Kedaj je tvoj god, kedaj tvoj rojstni dan? – Piši prav natanko, ker sv. Ivanov je poln koledar! – Še nečesa bi te prosila, drago dekle! Prav, prav lepo! Nagovorila bi koga družega ali jaz bi imela res prav zelo rada, če bi Ti hotela biti tako dobra. Veš jaz bom o Binkoštih za kumico⁸³⁶ pri Rakovčevih, pri oni družini na Poljanah, kamor sem tolikokrat zahajala. O Binkoštih ne morem priti v Ljubljano, ker prideta moj oče in moja teta semkaj in pojdemo potem vsi skupaj v Benetke. Iskati bi morala toraj namestnico in res ne vem nobene, katera bi mi bila dražja in na katero bi se laglje⁸³⁷ obrnila, kakor na te.

– Prosim stori mi to dobroto, jako Ti bom hvaležna! Darila, seveda, pošljem jaz. Ali hočeš biti tako ljubeznjiva in iti enkrat tjekaj. Jaz jim bom takoj danes pisala – veš odpisati, da že kar trdno predpostavljam,

⁸³⁶ Kumico (nar.): botrico; tudi v nadaljevanju.

⁸³⁷ Laglje (star.): lažje.

da mi prošnje ne odbiješ. Reci, da si Ivanka, da te pošlje Zofka in sprejeli te bodejo z odprimi rokami. – Prosim, prosim Ivanče, bodi tako drago! – Pisala bi Ti še mnogo, mnogo, toda nocoj moram še »Telegraf.« nadaljevati in tudi ono za Gabrščka sem že začela. – Prosim odpiši mi takoj, da vem kako in kaj! – Pristrčni poljub in pozdrav od tvoje

Zofke

Za kumico bom: Pepici Rakovec, Poljanska cesta, nova Predaničeva hiša poleg klavnice, II nadstropje.

Kaj ne saj pojdeš k moji punčiki? –

Prosim, prosim, prav lepo prosim!

✉ 10

📅 2. 5. 1899

📍 Iz TRSTA
v LJUBLJANO

2. V. 1899

Draga! – Hvala lepa za pismo. O Ti dekle, ti, to je vendar grozno pretiravanje! – Jaz in vzor! Naravnost smešno. – Te dni pišem daljši list. – Grozne duševne boje imam. – Hvala lepa za »zastopstvo«: – Pristrčni pozdrav in najtoplejše poljube od tvoje

Zofke

✉ 11

📅 6. 5. 1899

6. 5. 1899⁸³⁸

Zlata moja dušice!⁸³⁹ – Oprosti, da Ti ne morem tako pisati, kakor sem obljubila, neizrecno sem preobložena z delom. Kaj misliš v »Edinost« pišem neko stvar »Na kmetih«, sicer ni dosti vredno a dela mi da vendar, ker pišem proti. In Gabršček, ta Gabršček! Pa nič ne misli! Še nikdar nisem bila tako suha! Zdaj priračunaj k temu še »Telegrafistko«, članek za »Slovensko pisarno«⁸⁴⁰ in celo kopo privatne korespondence z Prago, Tropavo,⁸⁴¹ Švico⁸⁴² in še ne vem s katerimi kraji še, v pisarni seveda posla čez glavo – pa imaš tako nekako podobo, kako mi gre. Čisto sem – prosim ne smejaj se – nervozna, same hitrice. – Danes je 6. a do 1. treba 120 strani, kje jih neki dobim?!

⁸³⁸ Dopisano z drugo roko.

⁸³⁹ Dušice (hrv.): ljubica.

⁸⁴⁰ Slovenska pisarna je bila pravniška revija, glasilo društva slovenskih odvetnikov in notarjev, ki je začela izhajati šele leta 1901. Morda je Zofka Kveder z namenom ustanovitve revije in s prošnjo, da kaj prispeva, nagovoril kateri od njenih tržaških znancev.

⁸⁴¹ To korespondenco s starejšo gospo je Zofka Kveder opisala v pripovedi Pisma (Ljubljanski zvon, 1904).

⁸⁴² Najbrž so mišljena pisma socialnemu demokratu Brunu Marquardt (1864–?), s katerim jo je povezal Etbin Kristan.

~~Drug~~ Ta mesec prideš k meni, kaj ne? Prosim te prav, prav lepo! – Finance! Hm, misliš, da so moje sijajne; Prebito nikdar nimam krajcarja; Pa to nič ne de! 1. avgusta grem v Švico, jaz se tako, tako veselim! Pomisli one alpe, ona vožnja, jezera in vsa tista krasota! Ah, Ti duša, ne veš, kako mi je, srečna sem, verjemi, da sem tako srečna! –

Kako lepo pišeš, Ti zlato dekletce ti! Jaz tako uživam v tvojih pismih! Kaj ne, da prideš na Sv. Petra? Pomisli, prenočevala boš pri meni, pa bomo klepetale celo noč. In potem se peljemo po morju v Piran ali Devin, kjer je tako krasno in divno in govorile bomo o vsem. Ah, ti, pridi no! – Za tvojimi vzori žaluješ! Ah Ti prismodica, čemu neki! Če se Ti zrušijo eni, zidaj druge. Vrjemi največja sreča je biti otrok in si vedno staviti cilje in vzore in vedno upati in si želeti vse, vse!

Ah, vi cilji moji zlati cilji. Kak bleščite v dalnji se krasoti. Moj Bog, da veš, kako jaz to citiram! Vse se nekako zamaknem v daljavo in pred očmi se mi kreše in blešči same svitlobe in mamljivosti. Jaz sem sicer grozna prismoda. Nič ne vem, kaj si želim, a želim si toliko, toliko in vse je tako krasno, kar si želim! Želim želje! – kaj ni to neumno a je res? – Socijalistka sem seveda tudi in še kaka, toda brez programa. Demokratika nisem, krščanka socijalistka tudi ne. Pri nas se sploh to izrablja v namene raznih strank. – Pridi, pridi, da Ti povem toliko, toliko! – Z Bogom! Stotisoč poljubov! Ne bodi žalostna! Veruj in ljubi in upaj – upaj največ! Najlepše je Das Wünschen u. das Hoffen!⁸⁴³ Z Bogom, Ti o draga duša ti!

✉ 12

📅 8. 5. 1899

📍 Iz DEVINA
v LJUBLJANO

8. V. 1899

Srčen pozdrav! – Kako je bilo pri mojih malih? – Tu je jako lepo – lepše, kakor na sliki.

Na zdar! Zofka

⁸⁴³ Das Wünschen [...] (nem.): želeti in upati.

✉ 13

📅 22. 5. 1899

📍 Iz PIRANA v
LJUBLJANO

22. V. 1899

Драга Иванка! – Вчерај је било тукај зборованје друштва нотарских ин одветнишких урадников при katerem сем предлагала, да би си спрејемале туди женске. – Циленшека ни било. – Како си се па ти имела? Пиши ми кај! Ше енкрат прав лепа, лепа хвала! Мислиш кај на ме? – Најприсрчнейши пољуб ин поздрав!

Твоја⁸⁴⁴ Zofka

✉ 14

📅 1. 6. 1899

📍 Iz TRSTA
v LJUBLJANO

1. VI. 1899

Драго моје декле!

Добила сем данес твој лист. Тако сем била весела! Оно сем читала в »слов. листу«, Пишеш јако дивно вендар јаз нисем за оно смер, katero застапа »Слов. лист«; пишем ти о тем кмалу обширно. Сплох јаз нисем за нобено странко в социјализму, кер vsaka по своје претирава. – Оно твоје сем пречитала, не стрињам се в всем с Тебој! Јутри ти пошљем некај звезков »Dokumente der Frauen«⁸⁴⁵ – приди ше енкрат обискат! Просим те прав, прав лепо! – 20. н. пр. потом па останеш до 30./6. тукај! – Кај не, да придеш, драга, драга Ivanka? Тако, тако те имам рада! – Срчен поздрав ин пољуб од твоје⁸⁴⁶ Zofke

✉ 15

📅 10. 6. 1899

📍 Iz TRSTA
v LJUBLJANO

10. 6. 1899

Злато моје⁸⁴⁷ Ivančel!

Али си кај худа на-ме, да ти не одпишем такој на твоја срчкана писемна? Веш такој вчерај сем зачала писати одговор а кај хочеш та врочина! Глава ме је почела болети, да сем мислила, да бом об памет. Морала сем ити домов ин потом ме цел дан ни било веч в писарно! Та тржашка врочина, то ти је некај грознега, човек мисли вчасих,

844 Драга Иванка [...] (cir.): Draga Ivanka! – Včeraј je bilo tukaj zborovanje društva notarskih in odvetniških uradnikov pri katerem sem predlagala, da bi si sprejemale tudi ženske. – Cilenska ni bilo. – Kako si se pa Ti imela? Piši mi kaj! Še enkrat prav lepa, lepa hvala! Misliš kaj na me? – Najprisrčnejši poljub in pozdrav! Tvoja.

845 *Dokumente der Frauen* je bila avstrijska feministična revija, ki je izhajala med letoma 1899 in 1902.

846 Драго моје [...] (cir.): Drago moje dekle! Dobila sem danes tvoj list. Tako sem bila vesela! Ono sem čitala v »слов. listu«, Pišes jako divno vendar jaz nisem za ono smer, katero застапа »Слов. list«; пишем Ti o tem kmalu obširno. Sploh jaz nisem za nobeno stranko v socializmu, ker vsaka po svoje pretirava. – Ono tvoje sem prečitala, ne strinjam se v всем s Teboј! Jutri Ti pošljem nekaj zvezkov »Dokumente der Frauen« – priди še enkrat obiskat! Prosim te prav, prav lepo! – 20. n. pr. potem pa ostaneš do 30./6. tukaj! – Kaj ne, da prideš, draga, draga Ivanka? Tako, tako te imam rada! – Srčen pozdrav in poljub od tvoje.

847 Злато моје (cir.): Zlato moje.

да се му можгани топе в глави. Чакај а јутри ти готово пишем. –
 »Телеграфистко« ин теби! – па ше кај књиг ти пошљем. – Јаз се сипер
 не злагам з всем кар је в тистих књигах, а читам па вендар.⁸⁴⁸

Srčen pozdrav in poljub. Zofka

✉ 16

📅 9. 6. 1899

📍 IZ TRSTA
V LJUBLJANO

Trst, 9. 6. 99

Ti, Ivanček ti!

Glej, kako mi zna hraniti znamke! – Kaka ekonomija je to! Ah, ti, ti, tako bi te za ušesa! Veš ugriznila bi te! Oh, kaj te imam tako rada! Duško ti! – Danes sem dobila celo kopo pisem. Veš to Ti je tako krasno, taka-le dobra zlata pisma, od katerih vseh vem, da so bila pisana z veseljem, da se je vsak smejal, ko jih je pisal. Vidiš a Tebi odgovarjam najprej. Ti, ti, ti! – Kaj ne ti, da nisi hud, Ti Ivanče moj, če imam malo drugačne nazore in misli, kakor ti! Vidiš mene to čisto nič ne moti, prav čisto nič! – Kaj ne, da tudi Tebe ne, da me imaš ravno tako rada, prav čisto nič manj! – To bi me jako bolelo, če bi radi tega moralo najino prijateljstvo kaj trpeti.

Glej, danes me zopet glava boli in še kako! Kar vse se mi bliska pred očmi. Da z Vladotom sva si že dobra – še bolj kakor poprej, tako je dober, Ti ne veš!

11./6. Glej, zdaj sem na pošti. Tako zelo me je spet bolela glava. – ali kaj misliš na me? – Tvojo fotografijo sem dobila, ah ti, Ti kako smo fletni! Zum Küssen!⁸⁴⁹ Tako sem razposajena! Ah Ti tako le en fletkan Zwickbusser!⁸⁵⁰ Ti bi pa res rada dala. Veš nekaj časa pa moram biti z Teboj skupaj! Ni drugače, 1. avgusta odmarširam od tu, 15. pa še le odidem v Zürich. Ali razumeš to? – 14. dni ostanem v Ljubljani, prav gotovo. Me bodo že vzeli kje pod streho. Ti jedna noč, potem Rakovčevi, potem Alešovčevi, potem Julka, potem Klinarjeva Mici – ej bo že! – Ti, Ti, Ti, jaz se že tako veselim! Ha, kako bode imenitno! Na Fužine⁸⁵¹ bomo hodile na sprehod. Veš na tiste imenitne moje Fužine. Ah, kaj Tivoli,

848 Али си [...] (cir.): Ali si kaj huda na-me, da Ti ne odpišem takoj na tvoja srčkana pisma? Veš takoj včeraj sem začela pisati odgovor a kaj hočeš ta vročina! Glava me je počela boleti, da sem mislila, da bom ob pamet. Morala sem iti domov in potem me cel dan ni bilo več v pisarno! Ta tržaška vročina, to Ti je nekaj groznega, človek misli včasih, da se mu možgani tope v glavi. Čakaј а јутри Ti gotovo пишем. – »Telegrafistko« ин теби! – па ше кај књиг Ti pošljem. – Jaz se sicer ne zlagam z vsem kar je v tistih knjigah, a čitam pa vendar.

849 Zum Küssen! (nem.): Za poljubiti!

850 Zwickbusser! (nem.): ušcip v lice.

851 Fužine: del Ljubljane, kjer so v času Zofke Kveder prevladovali travniki in polja.

tam nisem bila nikdar rada, a na Fužinah! Tisti tihi park in voda in vse! Kolikokrat fantaziram o vsem! Kadar bom zdrava se grem fotografirat, veš danes sem mislila iti pa imam vse lice zatečeno vso noč me je trgalo! Ali se kaj veseliš? Uh, meni se kar bliska pred očmi samega veselja! Pa res to je imenitna ideja, sama ne vem, da nisem se prej spomnila! Med tem ko boš Ti v pisarni, pišem jaz feljtone za »Narod«. Govekar mi je obljubil, da mi vse precej plača.

Klemenčiču sem tudi pokazala tvojo sliko. Veš v petek Ti je napravil grozno budalost. Takrat, ko me je glava bolela, veš. Pa je mislil, da sem šla s Kristanom, ta otrok. – Sploh so vsi tako otročji! Ti, tistega hudega socijalnega demokrata Kristana bi mogla videti, kak otrok je to časih! Jaz se tako smejam! Vedno Ti pripoveduje take neumnosti iz svojih otročjih let, da se mora človek smejati. – Veš ljudje so vsi dobri, prav za res. Nekateri malo drugače mislijo in čutijo in malo drugačne nazore imajo a dobri so zato vendar-le, samo poznati se jih mora in tako neki talent morajo imeti, da vse to zasledijo v družih. – Ti ubogi veliki otroci! Kako si to fletkano povedala! Ti duška ti! – Tvoja fletna fotografija! Veš, tu pred menoj je, pa tako rada jo gledam! Uh, uh, ali bi te sčipala! Seveda smo se postavili, pa še kako! Kako Ti kak stoji ta moj knedel!⁸⁵² Hm in kako smo elegantni! Pa res tako smo poredni! Saj, to smo mi, mi! Čakaj, čakaj! »Fesch«⁸⁵³ smo pa res prav pošteno »fesch!« – Oh to moje modro pismo! Hm, kje je neki socijalizem ostal! Ha, ha! Beži, no, kedo bi se ukvarjal s tem v pismih na te. – Jaz sem socijalistka, uh, pa še kaka, ampak, stranke pustim lepo v miru. Socijalni demokrati pretiravajo, krščanski socijalisti, namreč, naši, so pa tako prebitno osebni, da je strah. In masa, eh, samo nekaka klika jo vodi, ki jo izrablja v svoje namene. Čitaj no par »Slovenskih Listov«, ⁸⁵⁴ tako čisto objektivno! Sploh so vsi naši častniki jednaki in vse stranke! Druzega ne znajo, ko pobijati se in razvešavati slabosti tega ali onega na veliki zvon. Ah, ni res tako? – Vprašaj me, če mislim kakor Liza v »Telegrafistki« – Da, včasih! Sploh je tista »Telegrafistka« vsa nekako moja, vse tiste dobre in slabe čute, čutim sama, včasih še drugič druge. Poglej n. pr. ljubezen in strast. Es steckt doch viel Feigheit drin in diesem Furcht

852 Knedel (hrv.): cmok.

853 Fesch (nem.): čedne; tudi v nadaljevanju.

854 Slovenski list je bil krščansko socialni časopis, izhajal je med letoma 1896–1903.

vor Sünde u. vor Strafe.⁸⁵⁵ Meni pa ravno tista brezobriznost, ki stavi za trenutek vso večnost na kocko, imponira. In potem jaz življenje precej dobro poznam, – seveda samo iz knjig. Ah, ti, was es da nicht alles gibt.⁸⁵⁶ Jaz sem preštudirala že mnogo knjig o prostitutkah in o vseh teh gnjilobah naše družbe. – Veš, to še ni dovolj, da se človek ogiblje taci tema, da si maši ušesa in zatiska oči, gledati je treba, s tem se lažje premore.

Toda dovolj! Mene tako trga! Ah, to Ti je res prava smola! – Rakovčevi se jeze nad menoj – ah moj Bog, če bi Ti vedela, kako mi manjka časa. Sicer pa saj pridem v avgustu. Reci, naj se ne jeze, jaz imam tako malo časa, prav zares – Ti kedaj je že tvoj god? Pomisli, pozabila sem in zdaj sem že vsa pisma pretaknila in nič ne morem najti. Piši mi no, pa točno in hitro in natanko.

Z Bogom! Z Bogom!

Prav prijazen pozdrav prav fleten poljub! Ali si hud Ti Ivankuš? Ne smeš biti hud, tega ne! Ti, v avgustu! Veš na kolodvor me prideš počakat in jedno perronkarto si vzameš, ah in jaz te tako vščipnem v roko samega veselja

Addio mia cara!⁸⁵⁷

Ti, ti, ti!

Tvoja Zofka

✉ 17

📅 14. 6. 1899

📍 Iz TRSTA
v LJUBLJANO

14. VI. 1899

Srčen pozdrav, drago Ivanče! – Bila sem na koncertu. Piši kaj! Srčen pozdrav od šaljivega junaka

Zofka F Klemenčič

855 Es steckt [...] (nem.): Veliko strahopetnosti tiči v tem strahu pred grehom in kaznijo.

856 Was es [...] (nem.): česa vsega ni tam.

857 Addio mia cara! (it.): Nasvidenje, draga moja!

✉ 18

📅 16. 6. 1899

📍 IZ TRSTA
V LJUBLJANO

16. VI. 1899

Zofka

✉ 19

📅 23. 6. 1899

23. VI. 99

Draga moja zlatuška!

Če bi bila danes pri tebi, objela bi Ti glavo in dolgo, dolgo gledala v tvoje oči. Ti bi ne vedela, kaj Ti hočem povedati, vse bi čutila, kaj se mi godi v dnu duše, vse bi me razumela, kaj Ti pišem. Ti hočem povedati in če tudi bi usta molčala.

Ti, ti! Kako bi bilo lepo, kaj ne? –

A ker ni in ne more biti želim Ti v duhu vse, kar je dobrega, blagega in osrečujočega! Bog te blagoslovi, Ti draga duša moja! Jaz bom ves dan v duhu vsa pri Tebi in Ti moraš biti zopet vesela.

Tvoje današnje pismo me je jako ganilo. Ti dragica ti, kako si bila žalostna. O jaz razumem vse to jako dobro.

Ti se mi čudiš, da sem jaz včasih tako sanjava, pogumna in polna najkrasnejših upov. To ni nič čudnega, vrjemi mi, da ne. Jaz gledam naprej, kar je za menoj to vse polagoma tone v pozabljenost in posebno bridkih ur se jaz ne spominjam nikdar. Vidiš jaz sem se naučila hitro pozabljati vse, kar je žalostnega in neprijetnega. Jaz vse to tako hitro pozabim in tako popolnoma, kakor, da bi sploh vsega onega strašnega niti ne doživela.

Ne misli, da je moja preteklost Bog si ga vedi, kako mamljiva.

Spominjaš se morda, da sem Ti nekoč pisala, da sem začela delati nek nemški roman. – Danes Ti začetek tistega dela prilagam. Čitaj ga, ker to je moja mladost. Morda se bodeš mnogokrat zgražala, morda se Ti bode zdelo nevrjetno toda res je, kaj hočeš. Pretiravala nisem nikjer nič, pisala sem mnogokrat lepše, ker bi one strašne resnice niti resnično naslikati ne mogla v vsej svojej grozi. Razočarala se bodeš morda tudi v meni, a vedeti

moraš, da sem jaz zelo vročega, strastnega temperamenta in da je po oni vzgoji, ki sem jo imela res še pravi čudež, da sem postala taka. Ker zdaj sem mnogo boljša, nego sem bila kot otrok. Ona strahovita jeza, v kateri sem si doma, ker se nisem mogla drugače premagati, razgrizla dostikrat roke do krvi, pride mi le še jako redkokdaj.

Čitaj torej draga Ivanka in potem sodi, če mi je bila usoda res mila! Toliko sramu, kakor sem prebila jaz od 15–18 leta, ne pretrpim celo življenja več.

Ti praviš »največje gorje človeštva so strasti.« – Deloma imaš prav, popolnoma pa ne. Tudi strast ima nekaj občudovanja vrednega n. pr. ljubezen, jeza, žalost, obup. Meni so bolj všeč ljudje, ki so zmožni taci duševnih revolucij, orkanov, ali kako bi jim človek dejal, kakor pa tiste mirne narave, ki niso zmožne najmanjšega vzneta⁸⁵⁸ svojih čustev.

Auch die Leidenschaft kann erhaben sein,⁸⁵⁹ si mislim jaz. Čakaj, kadar pridem v Ljubljano debatirave o vsemu. Oprosti, da Ti ne pišem več a jaz se počutim še vedno jako slabo. Če mi ne bode bolje, pojdem v ponedeljek k zdravniku. Veš, kar slabo mi pride in jaz mislim, da kar padem. Bog te živi, dušenka! Neštevilno prisrčnih poljubov

Od tvoje Zofke

Pisala bi Ti rada bolj fletno, pa mi je res zelo slabo.

✉ 20

📅 26. 6. 1899

📍 Iz TRSTA
v LJUBLJANO

26. VI. 1899

Драга Иванка! –

Tu pri Hössu sedimo Клеменчи, jaz in še en drug gospod, pivo pijemo in godbo poslušamo. – Клеменчи je prav slabe volje. Закај не vem. Jaz pa sem tako herrlich zufrieden.⁸⁶⁰ – Ујутри одпошлем књиге, данес сем замудила пошто. – Али кај мислиш на ме? – Смејала би се че би нас послушала о чем се все поговарјамо! – па пиши, пиши кај! – Мени је ше долгчас. – Збогом, драгица! Твоја драга придна (?)⁸⁶¹ Zofka

⁸⁵⁸ Vzhita (zastar.): prevzetosti.

⁸⁵⁹ Auch die [...] (nem.): Tudi strast je lahko vzvišena.

⁸⁶⁰ Herrlich zufrieden (nem.): čudovito zadovoljna.

⁸⁶¹ Драга Иванка [...] (cir.): Драга Иванка! – Tu pri Hössu sedimo Клеменчи, jaz in še en drug gospod, pivo pijemo in godbo poslušamo. – Клеменчи je prav slabe volje. Закај не vem. Jaz pa sem tako herrlich zufrieden. – Jutri odpošljem knjige, danes sem zamudila pošto. – Ali kaj misliš na me? – Смејала би се че би нас послушала о чем се все поговарјамо! – па пиши, пиши кај! – Мени је ше долгчас. – Збогом, драгица! Твоја драга придна (?).

Поздрав од Хөса⁸⁶²

Ваш стари сентиментални знанец Фрањо

Зофка је добра, па не заради мене

Postscriptum: Здај је баје придна...⁸⁶³

✉ 21

📅 27. 6. 1899

📍 Iz TRSTA
v LJUBLJANO

27. 6. 1899

Molino piccolo No. 3

Драга златушка! – Кедaj ми спет кај пишеш? – Мени је ше долгчас по теби. Ах чакај ше месец дни, потем придем в Љубљано! –

На здаровје!⁸⁶⁴

Zofka

✉ 22

poleti 1889?⁸⁶⁵

Draga Ivanka!

Evo Ti obljubljene knjige. Prosim, da tiste tri »Homo sapiens« kmalu prečitaš. Za »Graf Leo Tolstoj Sohn«⁸⁶⁶ se ne mudi tako. Ne vem, če se boš strinjala z idejami – tudi jaz se ne z vsem a kljub tem je pisatelj izvanreden pojav v literaturi. Etwas Kräftiges!⁸⁶⁷ – Kedaj dobim tvoje pismo? Oh jaz imam toliko posla! Piši mi, piši! To poletno tržaško podnebje mi jako slabo de, vedno sem bolehn. Ali kaj misliš na me? Ali greš kaj k Rakovčevim? Z Julko kaj govoriš? Meni nič ne piše to leno dekle! Reci, da jo pozdravljam.

Srčkan, srčkan pozdrav in poljub v naglici

Tvoja, tvoja

Zofka

862 Pripisano z drugo roko: Pozdrav od Hösa.

863 Pripisano s tretjim rokopisom v cirilici: Vaš stari sentimentalni znanec Franjo Zofka je dobra, pa ne zaradi mene Postscriptum: Zdaј je baјe pridna ...

864 Драга златушка [...] (cir.): Драга златушка! – Кедaj ми спет кај пишеш? – Мени је ше долгчас по теби. Ах чакај ше месец дни, потем придем в Љубљано! – На здаровје!

865 Dopisano z drugo roko.

866 Očitno je Zofka Kveder Ivanki Anžič poslala eno izmed knjig Alekseja Lvoviča Tolstoja, sina Leva Tolstoja

867 Etwas Kräftiges (nem.): nekaj močnega.

✉ 23

📅 1. 7. 1899

📍 IZ TRSTA
V LJUBLJANO

1. VII. 1899

Златкана ти!

Сај веш, да те имам тако zelo, zelo рада! – Не в Љубљани бом vedno зs тебој, бодеш видела! Тако те имам zelo рада! – Мене то прав нич не моти, да имава другачне назоре, – прав нич! – Срчкан, срчкан пољуб од твоје твоје⁸⁶⁸ Zofke

✉ 24

📅 4. 7. 1899

📍 V LJUBLJANO

4. VII. 1899

Кедај добим обечано долго писмо? –

Срчен поздрав!⁸⁶⁹ Zofka

✉ 25

📅 9. 7. 1899

📍 IZ TRSTA
V LJUBLJANO

9. VII. 1899

Срчек! – З оним ради управништва жали боже ни нич, кер со најели ше једнега господа.

Срчкан пољубчек!⁸⁷⁰ Zofka

✉ 26

📅 11. 7. 1899

Draga zlatuška ti! – Vidiš, tu moja fotografija. Tako sedaj poleti na ulici izgledam. Kaj ne, kako se modno držim? Zdaj mi je moj vrat že ozdravel. Tudi Jel. sem oprostila vse –

Kako tudi ne! Pomisli danes pride moj Vlado semkaj in seveda potem vse drugo izgine. – Ah tako, tako ga ljubim! Ko bi Ti vedela. Tako se veselim, da pride! Saj potem ga zopet tako dolgo ne vidim!

Odpiši mi takoj, če si prejela sliko. Klemenčič je tudi bolan, revež! Prosi me, naj Ti pišem, da te pozdravlja in, da prosi, da mu oprostiš, ker Ti ne more takoj odgovoriti. Tu je vsak trenutek drugačno vreme. Dež in solnce in vročina! No, da veš, kako je tukaj vroče! Strašansko, pravim ti! – Zjutraj sem bila v morski kopelji. Ah, ali je bilo lepo. Samo pazila sem,

868 Златкана ти [...] (cir.): Zlatkana ti! Saj veš, da te imam tako zelo, zelo rada! – Ne v Ljubljani bom vedno zs Teboj, bodeš videla! Tako te imam zelo rada! – Мене то прав ніч не моти, да имава друга́не назоре, – прав ніч! – Ср́чкан, ср́чкан по́љуб од твоје твоје.

869 Кедај добим [...] (cir.): Keday dobim obečano dolgo pismo? – Srčen pozdrav!

870 Срчек! [...] (cir.): Srček! – Z onim radi upravnishva žali bože ni nič, ker so najeli še jednega gospoda. Srčkan poljubček!

da se ne prehladim, kakor zadnjič. – Danes sem tako sveža in zdrava in vesela. –

Za Gabršeka sem napravila samo še le polovico. – Najbrž me da v salonsko knjižnico in tudi že neke moje natisnjene stvari. Tako, da bode kakih 400 strani. – Ta »Slovenka« – Veš to ni vse skup nič – Jaz jo tudi pustim. Saj bo tako počasi zaspala. Ali mi boš kaj kmalu pisala? Pa dosti mi piši! Jaz Ti potem tam v Ljubljani toliko naklepečem! – Uh, ušesa te bodo bolela in prosila boš, da kmalu spet odidem.

Pa z Bogom dragica! Tako imam malo časa! –

Srčkan srčkan pozdrav in poljub od tvoje pridne Zofke

✉ 27

📅 17. 7. 1899

📍 Iz Trsta
v Ljubljano

17. VII. 1899

Srčni pozdrav! Tako je krasno, krasno, krasno!

Zofka

To je res! V Jelovšek⁸⁷¹

✉ 28

📅 18. 7. 1899

📍 Iz Trsta
v Ljubljano

18. VII 1899

Драга Иванка! – Срчан, срчан поздрав! – Пиши вендар kaj ti, ti! – Jaz sem prav gotovo huda! – Kl- je grozno čuden, jaz se naravnost jezim. – пољуб⁸⁷²

Ти наши филистри ми одсветујејо ити в Zürich! Ха, ха! Не бо ме конец не!⁸⁷³

Тako sem srečna ti ne vesh! – Samo še ti bodi tako! Из срца ти желим!⁸⁷⁴

871 Pripisal V. Jelovšek.

872 Драга Иванка [...] (cir.): Draga Ivanka! – Srčkan, srčkan pozdrav! – Piši vendar kaj ti, ti! – Jaz sem prav gotovo huda! – Kl- je grozno čuden, jaz se naravnost jezim. – poljub.

873 Pripisano ob strani v cirilici: Ti naši filistri mi odsvetujejo iti v Zürich! Ha, ha! Ne bo me konec ne!

874 Pripisano ob strani v cirilici: Tako sem srečna Ti ne vesh! – Samo še Ti bodi tako! Iz srca Ti želim!

✉ 29

📅 19. 7. 1899

📍 Iz KOPRA
v LJUBLJANO

19. VII. 1899
Srčen pozdrav
Zofka
V Jelovšek
F Klemenčič
E Kristan

✉ 30

📅 23. 7. 1899

📍 Iz TRSTA
v LJUBLJANO

23. VII. 1899
Драгица! –
Кл. Је бил тако добер, па ми је посодил то-ле карто да на њо напишем
прав леп присрчен поздрав ин пољуб! Ти, ти, ти!⁸⁷⁵ – Zofka
Данес сем тако болна! – али кај мислиш на ме? – Че не преј, ти пишем
од дома прав лепо те ше енкрат поздрављам. –⁸⁷⁶
Поздрав! Фрања⁸⁷⁷

✉ 31

📅 26. 7. 1899

📍 Iz MILJ
v LJUBLJANO

26. VII. 1899
Srčen pozdrav!
Zofka
Etbin Kristan

✉ 32

📅 27. 7. 1899

📍 Iz TRSTA
v LJUBLJANO

27. VII. 1899
Draga Ivanka! – Kaj je vendar s Teboj, da mi nič ne pišeš. Niti glasu ni od
tebe. – Kaj si huda? – No ne jezi se na me! – Jaz te imam tako zelo rada! –
Oglasi se še malo do 1. sem še tu –⁸⁷⁸

875 Драгица! [...] (cir.): Dragica! – Kl. Je bil tako dober, pa mi je posodil to-le karto da na njo napišem prav lep prisrčen pozdrav in poljub! Ti, ti, ti!

876 Pripisano ob strani v cirilici: Danes sem tako bolna! – ali kaj misliš na me? – Če ne prej, Ti pišem od doma prav lepo te še enkrat pozdravljam. –

877 Pripisano ob strani v cirilici z drugim rokopisom: Pozdrav! Franja

878 Razglednica iz gradu Miramar. Spodaj je napisano Camera da letto, Zofka Kveder je dodala prevod – Spalnica.

✉ 33

📅 28. 7. 1899

📍 IZ GORICE
V LJUBLJANO

28. VII. 1899

Srčen pozdrav dragica!

Zofka Kveder

✉ 34

📅 30. 7. 1899

📍 IZ BENETK
V LJUBLJANO

30. VII. 1899

Dragica! Tu je nebeško! – Jaz sem kar v devetih nebesih! – Srčen pozdrav in sto poljubov iz lepih prekrasnih Benetk! Zofka

✉ 35

📅 2. 8. 1899

📍 Z RAKEKA
V LJUBLJANO

2. VIII. 1899

Злата моја! Ето ме скоро дома – ше 5 ur vožnje s pošto. – Пиши kaj! – 3 Кл. nisem razun z Bogom pregovorila ničesar – srčen pozdrav in 100 poljubov!⁸⁷⁹ Zofka

✉ 36

📅 2. 8. 1899

📍 IZ TRAVNIKA
NA KRANJSKEM
V LJUBLJANO

2. VIII. 1899

Просим те, че си тако добра, да греш на пошто взамеш ено poste restantno pismo pod mojim imenom in mi ga pošlješ: – Kaj ne, da mi to storiš! – Najlepši poljubek od tvoje⁸⁸⁰ Zofke

Srčen pozdrav! Pa kaj piši! – Moj naslov Z. K. Retje Travnik via Rakek Kranjsko – Saj pišeš, kaj ne? Zofka

879 Злата моја [...] (cir.): Zlata moja! Eto me skoro doma – še 5 ur vožnje s pošto. – Пиши kaj! – Z Kl. nisem razun z Bogom pregovorila ničesar – srčen pozdrav in 100 poljubov!

880 Просим те [...] (cir.): Prosim te, če si tako dobra, da greš na pošto vzameš eno poste restantno pismo pod mojim imenom in mi ga pošlješ: – Kaj ne, da mi to storiš! – Najlepši poljubek od tvoje.

✉ 37

📅 13. 8. 1899

📍 IZ TRAVNIKA
NA KRANJSKEM
V LJUBLJANO

13. VIII. 1899

Опрости, нек немшки роман пишем, имам же 103 стр. – веш та нич
друзega не делам. – В тореk та ти пишем долг, долг лист. Најлепше
поздраве ин пољубе – само на рачун од⁸⁸¹ Zofke

✉ 38

📅 19. 8. 1899

📍 IZ TRAVNIKA
NA KRANJSKEM
V LJUBLJANO19. VIII. 1899⁸⁸²

Zlato Ivanče ti! – No, vendar sem tokrat gotova. – Uh, da veš, kako
sem pisala in hitela! Kar vsa sem proč. Počitnice to niso bile prav
nikake. – Kako se imaš še Ti duša? – Zadnjič je bila Márica tukaj. – Jaz
imam mnogo skrbi, Gabršček se nič ne zmeni za me in jaz bi zdaj nekaj
honorarja prav prebito rabila. Vsaj veš 26. odrinem v lepi daljni svet.
V Ljubljani ostanem morda dva dni. Malo se že pomenimo, ne? – Ali
bi si ne mogla vzeti jedno popoldne prosto? – Danes gre dež tu pri
nas – hvala Bogu, bila je namreč že grozna suša. Ja zdaj pa naj Ti kaj
povem. Da sem bila v Benetkah že veš. Oh, to Ti je kras. Veš meni
se še sedaj vse v glavi meša samih vtisov. Markova cerkev, – ne veš to
je nekaj impozantnega. Stene vse pokrite z mozaiki. Kako se to blišči
in spreminja! Nepopisno je to! In potem razstava! Cel alfabet velikih
sob z najkrasnejšimi slikami. Ali si moreš to misliti? Toliko umetnosti
nakopičeno na enem mestu! Tiste barve, snovi – divota! In potem kanal
grande z svojimi krasnimi starimi palačami. Cela vrsta družih cerkev še
in mestni muzej z originalom Mihelangelá »Diana z Labodom« in še
cele dvorane najdragocenejših slik najstarejih in najslavnejših slikarjev. In
narava sama. Zvečer tiste krasne diskretne slike barve, ki ima morje ravno
tako svetlo modro rožasto nadah⁸⁸³ o nianso kakor nebo!⁸⁸⁴ in godba
zvečer na prekrasnem Markovem trgu. Lido, tisto divno izletišče Benetk!
Oh ti, saj ima človek premalo besed za ves oni bajni kras! Oni polni jasni
zvoki, simbol sanjajoči plavajoči po večnem morju. In tisti gondoleri in

881 Опрости, нек [...] (cir.): Опрости, нек немшки роман пишем, имам же 103 стр. – веš да ниč друзега не делам. – В тореk та Ти пишем долг, долг лист.
Најлепше поздраве ин пољубе – само на рачун од [Zofke].

882 Dopisano z drugo roko.

883 Manjka del pisma.

884 Manjka del pisma.

mostovi in hiše in palače, črna kava v kavarni na Markovem trgu in led na morskem obrežju, vse je tako polno poezije, čara, da kar nikakor ne morem pozabiti. – Z Kristanom sem hodila skupaj in kar na debelo jedla umetnost – Bil je moj papa – tako mu je bilo zapisano na karti, ki jo je zastonj dobil za-se in zame za vožnjo. Odtlej mu pravim »papaček«.

Moj profesor iz Švice⁸⁸⁵ mi tudi prav pridno piše. Izvanreden človek! Pa tudi Zero iz Tropave je postal malo bolj marljiv. – Klemenčič seveda me je povsod pred seboj in pred družimi ometaval z blatom, – zato, da bi se naučil me sovražiti! – Kakih grdih motivov je vedno dolžil Kristana, kakor, da bi vsi mislili tako podlo in nizko, kakor on sam! – Prav gotovo, da sem želela, da je enkrat popolen konec med nama. – Vlado mi prav pridno piše. Zadnjič mi je poslal celo kopo svojih fotografij na ogled. Veš še čisto majčken otroček v srajčici z debelimi rokami in velicimi začudenimi očmi in potem v čipkah in zanjkah gizdavo nališpan kot dve-tri in štirileten dečko in z petimi leti v hlačicah. Tako je srčkan! Jaz sem se tako zelo smejala tistim slikam. – Veš pa sem vendar kljub vsemu tako zelo (manjka del pisma) srečna! On mi piše vsak⁸⁸⁶ popoldneve sama in včasih sem že res čisto zbita zvečer. To je še dobro, da je tukej tak imeniten svež zrak. Glava me kar nič ne boli, med tem ko me je v Trstu vsak teden najmanj trikrat. Pošljem Ti danes dva zvezka »Dokumente der Frauen« če te zanima. Meni se posebno tisti črtici dopadata. Zdaj mi pa spet kaj piši dragica in ne bodi preveč huda, če ne pišem tako točno, kakor bi morala. Veš res absolutno ne morem. In vsaj zdaj se itak kmalu vidimo. – Pa veš vsaj jedno popoldne si moreš vzeti prosto! Daj Bog, vsaj potem se Bog zna kako dolgo ne vidimo. – Rakovčevim tudi nič ne pišem, moj Bog, vem, da se bodo jezili. Ono tvoje »Žensko pismo« sem izročila Marici. Stotisoč najlepših poljubov od tvoje Zofke

NB. zdaj pa treba še Marici I, Marici II, gospej Grom,⁸⁸⁷ Vladu, Kristanu, teti! Tukaj mal spominek z našega gozda. Pa kaj piši! Ti se imaš zdej gotovo dobro v Ljubljani. Vsaj malo razvedriš se kedaj. Zdaj pa res nimam prav nič več časa. Še en puser!⁸⁸⁸ v naglici!

885 Bruno Marquardt.

886 Manjka del pisma.

887 Maša Grom (1872–1949), narodna delavka.

888 Puserl: popačenka od Busserl (nem.): poljubček.

✉ 43a

19. in 26. avg. 1899^{889, 890}

Draga moja Ivanka! Hvala najlepša za tvoje zlato pismo.

Težke stvari me sprašuješ. Vidiš, jaz Ti ne svetujem ne tega ne onega, povedati pa Ti hočem vse svoje pomisleke, vse kar vem in če tudi mogoče ni prav, da Ti odkrijem to, kar ni moje. Svetujem pa Ti kot prijateljici, da se ne prenagliš, da dobro premisliš vsak svoj korak in tudi njegove posledice, predno se za kaj odločiš. – Glej vse tisto kar sem trpela v Trstu – in da ni bilo malo mi lahko vrjameš, – imam se zahvaliti jedni sami prenagljeni minuti.

Po mojem mnenju, – Bog mi je priča, da ne govori užaljen ponos ali kaj tacega iz mene, – Klemenčič ni mož za te. Glej, Ti si jako idealna, za te bi bil mož, ki bi bil povsem tvoj, ki ni imel še nikake tako zvane preteklosti in naj si je tudi še mlad in naj si nima tudi še nikake eksistence. Ne daj se zapeljati po napačnem sočustvu, po lepih mamljivih besedah. Meni bi bil postal Kl. ravno tako nesimpatičen, kakor mi je, če bi tudi ne bila že prej ljubila Jelovškega. In on ima tudi preteklost. Ne vem, morda je Tebi že tudi izpovedal vse dogodke svojega življenja. Če Ti je, – tem bolje zame, ker s tem ne storim nikake indiskrecije. On je še kot dijak »živel« – vsaj veš kako mislim to, – z več dekleti, imel intimno daljše znanje z neko natarico in da kot begun⁸⁹¹ ni postal drugačnih načel glede žensk si lahko misliš. On je smatral to do poznanja z menoj – kot zahtevo higenije. Kar koli tudi mi more predbacivati,⁸⁹² da sem brez srca in kaj vem kaj! To mora priznati tudi on, da sem mu vendar-le jaz prva prižgala drugačno luč kar se tiče morale. Nadalje je tudi menda skupaj 2 leti živel z neko kuharico na Štajerskem. Sedem mesecev ali koliko, jo je ljudem predstavil kakor svojo ženo. Ona je bila čisto surova, navadna ženska, kateri je potem plačal 35 gl, da ga je pustila. – To je bilo predno je prišel v Trst. V Trstu je živel spočetka, kakor vsi, – pohajal je redno obiskovat prostitutke tja v staro mesto. To je njegovo življenje. Dasiravno morda ni vsega kriv sam, morda le napačna vzgoja, naključje i. t. d. vendar premisli dobro, ne le če moreš to odpustiti, ampak tudi pozabiti za vse večne čase.

889 Pismo se nahaja v zapuščini Ms 1116 v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, in sicer med gradivom, ki zadeva tožbo Frana Klemenčiča proti Zofki Kveder.

890 Dopisano z drugo roko.

891 Begun (star.): begunec.

892 Predbacivati (hrv.): očitati.

Jaz ne vem, morda bi bila tudi jaz drugače ravnala ž njim, ko bi mi ne prišel tolikokrat spomin na nekatere epizode njegovega življenja, katere je sam pripovedoval.

Ne, mene je znala njegova odkritosrčnost, njegov kes, momentalno ganiti a potem se je takoj oglasila neka neopisna antipatija v moji duši. Tudi mu tega nisem mogla nikdar odpustiti, da je druge sodil vedno kar najostreje in jim podtikal pri najnedolžnejših stvareh najpodlejše namene. Menili smo se o Hoban, katerega je žena, – kakor Ti je morda znano svoj čas grdo goljufala, kateri pa je on vse odpustil in s katero sta zdej srečna. Kl. je dejal, da bi on svojej ženi v takem slučaju ne odpustil nikdar in motiviral je to s tem, »da bi se mu drugače ljudje smejali«. – Mi smo se o tacih stvareh mnogokrat prepirali in je li čuda, da sem potem hkoncu vprašala: In Ti to praviš, ti?! – Kristan mi je takrat o tistej aferi pisal lepo pismo. Dejal je med drugim: »Ne vrzi se proč, če ne ljubiš v resnici!« – Zaradi tega ga je Kl. tako črtil potem in trdil, da je Kristan baje kriv njegove namišljene nesreče. Zakaj je on mene toliko žalil že sedaj, ko je bila vsa stvar še popolnoma končana Ti tudi lahko povem: ker so se njegovi prijatelji, ki nota bene sleherni večer pohajajo k prostitutkam, norčevali iz njega, češ, da imam jaz vse za norca, njega, Kristana in Jelovšeka. – In on je take baže ljudem vrjel in storil vse, da zopet »opere svojo čast« pred njimi.

– Ne misli, da kaj pretiravam, ali, da to pišem morda iz kake mrznje. Bog mi je priča, da mi je Kl. sedaj popolnoma ravnodušen. Tebi pa sem pisala bolj pikro o njem še za to, ker se mi je zdelo, da nekoliko preveč simpatizuješ zanj. Malo slik o njegovem značaju si lahko dobiš tudi iz zadnjih dogodkov. – Po Veliki noči se je zaljubil v me. Vstreliti se je hotel, utopiti in še sto drugih stvari je obljubljal v svoji velikanski nesreči. No in njegova čustva so bila tako pristna in globoka, da je zdaj čez tri mesece že zdavnaj ozdravljen! – Jaz Ti povem odkrito: on ni slab človek, morda ima še dobro, mehko srce. – A to je ravno, on je premehek, on se preveč prepusti vsakaršnim vplivom, on nima prav nič močnega, trdega značaja. Jaz dvomim, da bi bil on mož za te. – Sicer pa premisli sama dobro vse in potem se odloči brez ozira na moje besede. Mislim, pa, da bi postala Ti z mladim, nepokvarjenim mladeničem, ki ima pa vendar trden značaj in bister razum, srečnejša. – Veš pozabiti je jako težko. In posebno me ženske smo prav tenke v teh stvareh – ali vsaj nekatere.

Če sem jaz čista, neoskrnjena, zahtevam, da je tudi mož, kateremu dam svoje srce in svojo dušo! – Tako jaz mislim. – Glej in če Kl. primerjam tako prav popolnoma nepristransko recimo Jelovšku, Kristanu, tistemu profesorju iz Švice ali mojemu dobremu staremu »stricu« iz Tropave, nikakor ni rezultat v njegov prid. Mogoče, da je to tudi zategadelj, ker sem jaz sama in vsi Ti z katerimi si dopisujem mnogo slobodoumnejši in bolj prosti predsodkov, kakor Kl. – Pri njem pa je, kakor rečeno, tudi to, da on pač smatra predsodke napram drugim kot pravične in prav, a on sam vedno najde zase olajšujočih momentov.⁸⁹³ – Toda dovolj o tem! – Veš kaj, ko pridem jaz v Švico, napravim mogoče kako znanstvo z tistimi vseučilišniki in študentkami, pa jih napotim par, da si dopisujejo s Teboj. Jaz v Tebe mnogo zaupam a zato me ravno jezi, da bi Ti tista načela naših socialistov omejila horizont. Če me hočeš ubogati, ne vdajaj se nobeni stranki, s tem si le tako nevede pridobiš neko strankarsko strast, katera omeji Tvojo trezno splošno razsodnost. Kaj pa tisti Tvoj luštkan fantek? – Ah Ti, če hočeš biti pametna, ne sili v hude duševne boje, katere bi mogla brez dvoma prebiti na Kl. strani.

Ne vdaj se prehitro! Poglej midva z Jelovšekom sva si od oktobra in do velike noči dopisovala tisto hladno in formalno pod »cenjeni gospod« in »cijenjena gospodjice«⁸⁹⁴ in še je potem trajalo celo leto predno sva si priznala, da sva si dobra. V Ljubljano pridem čisto gotovo v torek 29. t. m. zjutraj z mešancem,⁸⁹⁵ – saj me prideš čakati ne? – če ne boš preveč zaspala. Veš, jaz sem mislila že 26. iti od doma pa je 27. pri nas »žegnanje« tako, da še dotlej ostanem. – Vidiš danes si lahko vesela! – Čisto sem bolna pa nisem za drugo delo, ko k večjem za pisma. Pa oprosti za to, če ni posebno duhovito! Danes sam tako nekako za filozofije. Že celo dopoldne in zdaj že tudi 2 uri sedim tu na našem mostovžu⁸⁹⁶ pa zrem v gozd in rešujem razna težka vprašanja. Hm, Ti imaš prav!

To prebito naše samoljublje! To Ti je pravi vrag! Imeti ga moraš, samo rabiti ga je treba prav. Vidiš pa zdaj me že prav do cela glava boli. Treba skleniti! – Jezi me, da me včasih prime, da sem tako nervozna! –

⁸⁹³ Momentov (pog.): trenutkov.

⁸⁹⁴ Cijenjena gospodjice (hrv.): cenjena gospodična.

⁸⁹⁵ Mešanec: vlak, sestavljen iz potniških in tovornih vagonov.

⁸⁹⁶ Mostovžu (star.): hodniku.

Dopoldne sem nekaj čitala pa sem bila tako razburjena, da sem se o vsaki priliki jokala. »Eine gute liebe Frau war seine Mutter« »Sie hatte ein herziges kleines Kind« »sie verlor eine liebe Freundin« »sein Vater küßte ihn mit überströmender Zärtlichkeit«⁸⁹⁷ alo vse je bilo signal za mojo preklicano sentimentaliteto! –

No danes moram malo počivati, potem mi že spet pride. Menda sem se te dni res preveč gnala. – Ali mi še kaj pišeš? – Z Bogom duška! Sto najlepših, najbolj srčkanih poljubov od Tvoje Zofke

NB: Lojz⁸⁹⁸ gre že danes v Ljubljano, ker bi rad že 1. odšel v Pulj, – vendar pa pride vendar še za par dni domov.

✉ 39

30. ali 31. VIII. 1899⁸⁹⁹

Ivanka Anžič

Draga Ivanka! – Tako mi je hudo, hudo! Tako bi se razjokala! – Vidiš – vsaj vem, da jaz nisem med ljudi. Tebe sem razžalila nevede in nehote, Lojzi se čuti užaljeno – ono komedijo sem si navlekla na glavo – ne veš, jaz sem naravnost nesrečna. – Veš, da mi je hudo. – Jaz čutim, da je Lojzi užaljena. Ti si mi tudi povedala dovolj in mi je tako hudo! – Jaz res nisem hudobna, prav gotovo, da ne – a kaj vendar hočem, če sem taka. Es ist mir so schwer zum weinen!⁹⁰⁰ Kar nekaj me davi! – Kaj sem res prišla samo za to v Ljubljano, da si pokopljem vse simpatije še tvojo in Lojzkino?! – Ko bi ne prišla, ne bilo bi tega. Tako mi je hudo! Duši me nekaj in ravno komaj diham! Ne jaz sem samo za med tuje ljudi, katerim jaz nisem nič in ki oni meni niso nič. – Daj vendar potolaži Lojzko in Ti ne bodi huda! Najlepši poljub od vse tvoje nesrečne Zofke

✉ 40

📅 6. 9. 1899

📍 Iz INNSBRUCKA
v LJUBLJANO

Драга душичка! Твоје златкано писмо сем прејела туди трак же парадир при моји ури. В Бељаку сем се имела непричаковано добро – цело копала сем се в тамошњем рудничкем студенцу. Била сем все пополдне тамкај па сем заправила само једно кроно. Имела сем се

897 Eine gute [...] (nem.): Dobra, ljuba ženska je bila njegova mati. Imela je srčkanega majhnega otroka. Izgubila je ljubo prijateljico. Oče ga je poljubil s prekipavajočo nežnostjo.

898 Alojzij Kveder (1882–1932), brat Zofke Kveder.

899 Dopisano z drugo roko.

900 Es ist [...] (nem.): Hudo mi je, da bi jokala!

изборно; за то па се имам захвалити гостољубни четуди препрости словенску družini, о kateri ти ше пишем. В купеју сем се зопет пељала з једним јако уљудним Швицарјем.

Али ми пишеш кај в Мјунцхен? – Мало си менда постала сентиментална! Ти, ти! Из Мјунцхена ти пишем како оправим при тистем заложнику⁹⁰¹ – Ко би се всај добро изшло!

Стотисоч пољубов! Твоја⁹⁰² Zofka

✉ 41

📅 8. 9. 1899

📍 Iz MÜNCHNA
v LJUBLJANO

Злата моја драгица! – Ето ме, седај сем пришла из разставе, кјер је било толико лепега ин краснега, да се ми кар в глави врти. – »Glaspalast« – ромисли велико палачо – могочо вечјо, какор љубљанска крањска хранилица – чисто из стекла, севеда железно омрежје ин опоро одрачуњено. По дневу направи то на човека нек посебен вечпластен ненаваден утис – Како мора изгледати та ставба ше ле по ноци, че је разсветљена! Ох, ин сплох ти је Мјунцхен красно дивно место. – Само че би човек имел веч часа ин – денарја – па би остала кар пар месецев ту. – Ланген ни бил навзоч – в Норвешкем је на потовању, вендар упам, да се бо ствар туди тако дала уредити.

Стотисоч пољубов!⁹⁰³ Zofka

✉ 42

📅 9. 9. 1899

📍 Iz MÜNCHNA
v LJUBLJANO

Draga zlata moja Ivanuška! – Ha ha, da veš, kako se mi godi – Ti bi se gotovo smejala – Sinoči sem šla v Ratskeller – na večerjo. Ne vem, kaj me je notri zaneslo, sicer je ta klet res jako originalna in znamenita, ampak vino in jed ima prav precej visoko ceno. – Tako sem torej sinoči prav imenitno večerjela, danes pa sem brez zajtrka. No, sicer tako čisto na suhem tudi nisem, jedla sem moj ljubljanski paprika – špeh in košček

901 Mišljen je Albert Langen (1869–1909), nemški založnik, ustanovitelj in izdajatelj satirične revije *Simplicissimus*, prijatelj danskega slikarja Willyja Gretorja, s katerim je imela razmerje Ivana Kobilca. Langen je med drugimi izdal tudi knjige skandinavskih avtorjev in avtoric in z njimi seznanjal nemški kulturni prostor. Izdal je tudi knjigo *Das Buch der Frauen* nemško pišoče baltske pisateljice Laure Marholm, ki jo je Zofka Kveder citirala v svojem prvcencu *Misterij žene*.

902 Драга душичка [...] (cir.): Драга душičка! Tvoje zlatkano pismo sem prejela tudi trak že paradija pri moji uri. V Beljaku sem se imela nepričakovano dobro – celo kopala sem se v tamošnjem rudničkem studencu. Bila sem vse popoldne tamkaj pa sem napravila samo jedno krono. Imela sem se izbornjo; za to pa se imam zahvaliti gostoljubni četudi preprosti slovenski družini, o kateri Ti še pišem. V kupeju sem se zopet peljala z jednim jako uljudnim Švicarjem. Ali mi pišeš kaj v München? – Malo si menda postala sentimentalna! Ti, ti! Iz Münchena Ti pišem kako opravi pri tistem zalozniku – Ko bi se vsaj dobro izšlo! Stotisoč poljubov! Tvoja.

903 Злата моја [...] (cir.): Злата моја dragica! – Eto me, sedaj sem prišla iz razstave, kjer je bilo toliko lepega in krasnega, da se mi kar v glavi vrti. – »Glaspalast« – pomisli veliko palačo – mogočo večjo, kakor ljubljanska kranjska hranilnica – čisto iz stekla, seveda železno omrežje in oporo odračunjeno. Po dnevu napravi to na človeka nek poseben večplasten nenavađen utis – Kako mora izgledati ta stavba še le po noči, če je razsvetljena! Oh, in sploh Ti je München krasno divno mesto. – Samo če bi človek imel več časa in – denarja – pa bi ostala kar par mesecev tu. – Langen ni bil navzoč – v Norveškem je na potovanju, vendar upam, da se bo stvar tudi tako dala urediti. Stotisoč poljubov!

črnega kruha, katerega sem prinesla iz Inomosta⁹⁰⁴ seboj! Kaj ne, fino jem, pa ne misli, da morda že več nimam, – o ne, imam še celih 13 mark, pa to je ravno za vožnjo do Züricha razven tega imam še 63 frankov nekaj okrog 30 naših še zdajle stojim tu v nekem uradu, ki je pa še le ob 8 odprt. No jaz sem se že zdaj vtihotapila notri. – Pivnik imam tudi jako fini – kar na steno pritisnem in koj se jako imenitno posuši. – sploh so pa ljudje tu jako prijazni in vljudni jako radi pokažejo eto⁹⁰⁵ neki to in ono. – Na pošti pa tu ni zdaleka ni tako imenitno kakor v Trstu ali Ljubljani. Tu se le stoji povsod in če imaš pisati še daljša pisma. – Mi pišeš v Zürich? Jaz sem že radovedna, če kaj dobim. – Veš, drugače bom huda. – Hm, zdaj-le bo pa treba menda kmalu iti na kolodvor. Iz mojega novega stanovanja Ti že še pišem. Pozdravi mi prav lepo vse pri Rakovcu, veš prav posebno lepo. Tudi tvojo mamo pozdravljam in Kušlana in vse druge. Prav lep fin gorek poljubek.

Tvoja Zofka

✉ 43

📅 10. 9. 1899

📍 Iz ZÜRICH
v LJUBLJANO

Драгица! Ето ме ту. – Твојо разгледницу в Мюнхну сем добила. Хвала лепа. – Јако рада би се реванширала – па vsaj vеш, како је з меној – зато ми мораш же опростити. Ту је прав красно. Становање сем добила: Universitätsstrasse No. 94, Zürich – Oberstrass. Па ше Раковчевим ин Јулки повеј мој наслов. Јаз здај не бом много писала доклер нисо моје финанце до цела в реду. – Ох, ти, да веш, како ми је било срце, ко сем стопила на швицарска тла! Сај сем пришла з танкими упи. – Грозно је шел деж, а јаз сем си дејала з неко отрошко самозавестјо. Mit Regen hinein – mit Sonnenschein heraus.⁹⁰⁶ О морам, морам досечи своје циље. – Ох ти vsa сем те нора од упов ин наклепов! Такој јутри напишем некај за Симплиција?⁹⁰⁷ – Кристан ми је писал, да си написала неко красно модерно ствар, – али ми јо хочеш послати, кадар бо натисњена. Јаз имам здај кар целе коше идеј! Севеда сем ше трудна од пота, зато се ми вес чудно меша в глави. – Ту на тех поштах па је ше то, да мора човек повсод стати, кадар пише, нити једнега стола никјер. – Си добила моје писмо из Münchena? – Дај пиши ми кмалу,

⁹⁰⁴ Inomost (zastar.): Innsbruck.

⁹⁰⁵ Eto (hrv.): tam.

⁹⁰⁶ Mit Regen [...] (nem.): V dežju notri, v soncu ven.

⁹⁰⁷ Simplicij: mišljena je nemška satirična revija *Simplicissimus*.

душа! – Јаз се те толикократ спомињам. – Шкода, да се нисве же преј познали! Ти, ти! – Прав леп флеткан пољуб ин сто поздравов на все знане! Твоја⁹⁰⁸ Zofka

✉ 44

📅 20. 9. 1899

📍 Iz ZÜRICH
v LJUBLJANO

Златушка. Же пар дни сем ме грозно глава боли. Кар нич не морем делати. – Успеха ше никакега никјер. То чакање је тако мучно! – Могоче, да ме в Берну спрејмо кот редно слушателјико – потом грем тјекај. – Че не останем ту. Ко би те штудије ле не биле тако драге а за vsako уро треба плачати – 4–5 франков. – Ма бодемо видели. Од »Единости« ми нисо послали ше једнега чиста ин вендар је изшло некај мојих ствари, од Словенке ни духа. – Пиши, пиши, Кл. да нај ми пошљејо. – Скрби имам јако много. Габршчек ми ни послал ше крајцарја. – Од »Народа« vsaj упам добити за прво сило некај. – Пиши ми долго, долго писмо. Прав лепо те просим! Глеј, јаз нимам кар нич часа – Сај ниси худ срчек! Vsaj веш, мало морам ити, па туди на зрак другаче ше ресно зболим. – Стотисточ поздравов!⁹⁰⁹ Zofka

✉ 45

📅 22. 9. 1899

📍 Iz ZÜRICH
v LJUBLJANO

Драга душичко! – Веш кје ти пишем? – На цуришкџм језеру. – Тако красно је! Ух, да веш! Тако в чолну среди језера! – Данес сем оне твоје разгледнице зело, зело весела. – З Викторјем се тикаш – Кај не, да је именитен дечко. – Реци нај ми хитро кај пише! – Лојзи ми је данес писала, реци, да јо поздрављам. Кај је з »Словенко«? – Честитам! Ти севеда само молчиш! Закај ти! Али веш кедо ме вози? Нек Болгар, сам сем ти же писала. Именитен човек! Зди се ми, какор, да би ми бил брат. – Сплех со vsи Словани фини људје, да веш – тореј з Кристаном се препираш? – Сај је јако духовит кај не? – Ох да веш, колико скрби

908 Драгица! [...] (cir.): Dragica! Eto me tu. – Tvoje razglednice v Münchnu sem dobila. Hvala lepa. – Jako rada bi se revanširala – pa vsaj veš, kako je z menoj – zato mi moraš že oprostiti. Tu je prav krasno. Stanovanje sem dobila: Universitätsstrasse No. 94, Zürich – Oberstrass. Pa še Rakovčevim in Julki povej moj naslov. Jaz zdaj ne bom mnogo pisala dokler niso moje finance do cela v redu. – Oh, ti, da veš, kako mi je bilo srce, ko sem stopila na švicarska tla! Saj sem prišla z tankimi upi. – Grozno je šel dež, a jaz sem si dejala z neko otroško samozavestjo. Mit Regen hinein- mit Sonnenschein heraus [iz nem.: noter z dežjem – ven s soncem]. O moram, moram doseči svoje cilje. – Oh Ti vsa sem te nora od upov in naklepov! Takoj jutri napišem nekaj za Simplificija? – Kristan mi je pisal, da si napisala neko krasno moderno stvar, – ali mi jo hočeš poslati, kadar bo natisnjena. Jaz imam zdaj kar cele koše idej! Seveda sem še trudna od pota, zato se mi ves čudno meša v glavi. – Tu na teh poštah pa je še to, da mora človek povsod stati, kadar piše, niti jednega stola nikjer. – Si dobila moje pismo iz Münchena? – Daj piši mi kmalu, duša! – Jaz se te tolikokrat spominjam. – Škoda, da se nisve že prej poznali! Ti, ti! – Prav lep fletkan poljub in sto pozdravov na vse znane! Tvoja.

909 Златушка [...] (cir.): Zlatuška. Že par dni sem me grozno glava boli. Kar nič ne morem delati. – Uspēja še nikakega nikjer. To čakanje je tako mučno! – Mogoče, da me v Bernu sprejmo kot redno slušateljico – potem grem tje kaj. – Če ne останем tu. Ko bi te študije le ne bile tako drage a za vsako uro treba plačati – 4–5 frankov. – Ma bođemo videli. Od »Eđinosti« mi niso poslali še jednega lista in vendar je izšlo nekaj mojih stvari, od Slovenke ni duha. – Piši, piši, Kl. da naj mi pošljejo. – Skrbi imам јако много. Gabršček mi ni poslal še krajcarja. – Od »Naroda« vsaj upam dobiti za prvo silo nekaj. – Piši mi dolgo, dolgo pismo. Prav lepo te prosim! Glej, jaz nimам кар нич часа – Saj nisi худ срček! Vsaj veš, malo morам iti, па туди на зрак другаче ше ресно зболим. – Stotistoč pozdravov!

имам ин какшних! Ох ви циљи моји, красни циљи! – Срчен пољуб! –
Твоја лахкомишљена⁹¹⁰

Зоџка Цонеџ⁹¹¹

Јазъ семъ тисти Болгаръ⁹¹²

Поздравлявам Ви. Долженъ былъ по-руски написать⁹¹³

П. Цонеџ⁹¹⁴

✉ 46

📅 25. 9. 1899

📍 Iz ZÜRICH
v LJUBLJANO

Draga zlatuška! – Kako sem bila vesela tvojega pisma. Ne, veš ti, Ti si reš fino dekle, uh, jaz te imam tako rada. – Torej ruski? – Hm, ali imenitno pa je bilo, da si se postavila malo po robu tistim našim zabitim filistrom. To so Ti ljudje! – Čakaj o »Slovenki« Ti jaz tako-le povem svoje mnenje, če hočeš imeti strokovni list, potem si ne smeš delati preveč upov. – Vsaj veš, bila sem pol leta v administraciji potem že malo vem, kako in kaj. – Seveda bi bila ta ideja imenitna a misliti moraš na razmere in – na gmotni uspeh. Koliko naših gospodičen pa misliš, da bi se naročilo nanj? – Prebito malo.

Vidiš, jaz bi Ti svetovala tako-le: List prevzemi na vsak način. Takoj o novem letu mu spremeni obliko, t. j. da bode imel ravno tak format, kakor 1. leto. (To pride mnogo ceneje po 12–14 gl pri vsaki št. In zdaj ima samo za letos »Slovenka« najmanj svojih 500 gl deficita.) Agitiraj prav pridno za oglase, ker Ti ti nekaj prinesejo in čim bolj trdno gmotno podlago ima list tembolj je lahko neodvisen. Ekspedicijo nikakor ne smeš pustiti tiskarni ali Godniku,⁹¹⁵ ker je zdaj grozno slaba in nezanesljiva in ekspicija je važen moment pri listu! Naročniki lista ne dobivajo redno, jeze se in se ne naročajo več.

910 Драга душничко [...] (cir.): Draga dušičko! – Veš kje Ti pišem? – Na curiškem jezeru. – Tako krasno je! Uh, da veš! Tako v čolnu sredi jezera! – Danes sem one tvoje razglednice zelo, zelo vesela. – Z Viktorjem se tikaš – Kaj ne, da je imeniten dečko. – Reci naj mi hitro kaj piše! – Lojzi mi je danes pisala, reci, da jo pozdravljam. Kaj je z »Slovenko«? – Čestitam! Ti seveda samo molčiš! Zakaj ti! Ali veš kedo me vozi? Nek Bolgar, sam sem Ti že pisala. Imeniten človek! Zdi se mi, kakor, da bi mi bil brat. – Sploh so vsi Slovani fini ljudje, da veš – torej z Kristanom se preprišaš? – Saj je jako duhovit kaj ne? – Oh da veš, koliko skrbi imam in kakšnih! Oh vi cilji moji, krasni cilji! – Srčen poljub! – Tvoja lahkomisljena.

911 Petko Conev (tudi Zoneff) (1875–?), filozof in pedagog, ki je študiral in tudi doktoriral v Zürichu, pozneje pa delal na Univerzi Sv. Klimenta Ohridskega v Sofiji.

912 Цонеџ [...] (cir.): Conev. Jaz sem tisti Bolgar. Pozdravljam Vas.

913 Izraz Поздравлявам Ви je napisan v bolgarščini in pomeni: Pozdravljam Vas. Naslednji stavek z napakami je napisan v ruščini in pomeni: Moral sem napisati v ruščini.

914 П. Цонеџ (cir.): P. Conev.

915 Fran Godnik (1872–1920): tiskar v Trstu.

Skušaj da se nekatere dame zavzamejo za stvar, ker to je za agitacijo jako dobro.

List pa uredi tako: Slovstva ne zavrzi. To je končno tudi koristno. Prinašaj pa raje originale, to je bolje za list. Če boš hotela Ti glavni roman, katerega bo za celo leto dovolj, napišem jaz. Saj ne bo slab, zato se ne boj, se bom že potru⁹¹⁶ moči. Zupančič in Cankar in vsi moderni bi Ti z pesmimi gotovo radi postregli – seveda dokler je Maric⁹¹⁷

Skrbi za dobre, izvrstne članke! Ne, o narodi noši in nekih študentkinjah! To ni nič za nas, ki nimamo od tega najmanjšega dobička. Članki naj zastopajo in izražajo interese naših domačih žensk in ne samo učiteljic, ampak sploh. »Ženska v odvetniški pisarni«, razmere priprostih delavk, zaslužki dekel, kuharic in tako dalje. Ne samo idealne, ampak tudi praktične članke. Tu Ti naj bodo vzgled »Dokumente der Frauen« – Sotrudnice in sotrudnike dobiš gotovo. – Stvar bo tudi vsa drugačna, če bo list tvoj in nimaš proti nikomur kakih obveznosti. – Korekture to je najmanjša stvar.

Za članek bi se seveda morala tu največ pobriniti.⁹¹⁸ – Sploh imaš pa močen talent in glavno – živo zanimanje ravno za to stroko. – Vidiš, jaz za to nisem, mene to v prvi vrsti ne prevzema.

In zdaj še, kako si morda lahko dobiš naročnic. To je glavno. Kaj pomaga, če je list še tako izboren, duhovit in izvrsten, če nima naročnic.

Vidiš in to je ravno pri nas težka stvar.

Piši še tako dobre članke zaradi tega se Slovenke ne bodo naročale na list. Ti ne potrebuješ 50 ali 100 naročnic Ti jih potrebuješ desetkrat toliko in več. In misliš ne, da je 50 takih žensk, ki bi se zanimale za žensko enakopravnost, moderno žensko enakopravnost pri nas?! –

Jaz poznam stvari. – Dr. Jenkovo, ki je vendar na glasu izobražene napredne ženske je morala administracija skozi advokata tirjati za zastalo naročnino! –

Vidiš, stvar je taka: Ti moraš loviti naročnice skozi druge stvari ne z tistim, kar je Tebi glavno, kar je tvoj smoter. Naše ženske so še vse precej zabite.

916 Manjka del pisma.

917 Manjka del pisma.

918 Pobriniti se (zastar.): pozanimati se.

Ti napravi stvar tako: Vstanovi list z prilogo, ki se bo pečala z modo, ki bo prinašala tudi kako sliko in tacega. – To bode morda »vleklo«. Naročale se bodo šivilje po deželi, ekspeditorice in učiteljice pa tudi⁹¹⁹ pojdi v Trst, govori z dr. Gregorinom in povej, kaj sem Ti jaz dejala. Pojdi tudi k gospej Škrinjar,^{920, 921} moraš na vsak način. Posebno gospa Škrinjar Ti bo povedala mnogo pametnih nauk in tudi kake so naše ženske in kako je treba začeti, da se je kedaj pozneje nadejati uspeha.

Strokovni list – o ljubi Bog za to naše ženstvo še dolgo ni zrelo. Ne poslušaj v tem Kristana. On je v tem preidealni. –

Tako to bi bilo o tem.

Ti si vendar dobra dobra duša.

Ne, Ivanka! Prav, prav iz vsega srca sem Ti hvaležna za tvojo velikodušno ponudbo a sprejeti bi je ne mogla nikakor nikoli in če bi morala tudi umreti od lakote. Jaz sem v teh stvareh jako natančna. – Ali pak če mi hočeš storiti dobroto, pojdi k Govekarju in ga vprašaj, če je denar že odposlal. Reci mu, da naj to takoj stori, da ga prosim za to. Ako pred prvim, slušaj pred prvim ne dobim denarja bom v grozni zagati. Ne samo, da potem sploh nimam več kaj jesti, ampak tudi moralično dobim zaušnico, ki mi zna postati usodna. Obljubila sem gospodinji, da ji plačam v 7.–8. dneh gotovo pa do prvega a dosedaj ji nisem dala še ničesar. Ne moreš si misliti kako mi je to mučno.

Saj potem se že prerijem, ampak zdaj spočetka en mesec ali kaj, naj mi domačini vendar gredo malo na roko.

Danes sem dobila v listnice »Schweizerzeitung« ta-le odgovor na mojo pošiljatev:⁹²² Wir nehmen gerne gesendete Artikel von Ihnen auf. Die Honorierung erfolgt nach Abdruck derselben. Wo so viel frisches, temperamentvolles Blut dem die nötige Energie Kraft giebt, wie es bei Ihnen der Fall zu sein scheint, da kann man freudig zurufen: Freudig voran!⁹²³

Vsaj nekaj!

919 Manjka del pisma.

920 Poškodovan del pisma.

921 Marija Škrinjar (1857–1931): tržaška narodno zavedna borka za ženske pravice, novinarka, ustanoviteljica revije *Slovenka* in Zavoda sv. Nikolaja v Trstu, ki je skrbel za brezposelne služkinje.

922 Začetni narekovaj manjka.

923 Wir nehmen [...] (nem.): Z veseljem bomo sprejeli članke, ki nam jih boste poslali. Plačilo bo izvedeno po tiskanju člankov. Kjer je toliko sveže temperamentne krvi, ki ji daje moč potrebno energijo, kot se zdi v vašem primeru, lahko z veseljem vzdiknemo: Z veseljem naprej!

Zadnji zvezek »Slovenke« sem dobila, pa se mi zdi precej slab. »Edinost« je pa že kar pod vsako kritiko! Bogme jaz sem kar odskakovala na svojem stolu.

Ah, sicer bi bilo vse samo če bi bila mošnja polna. Bolgari in Rusi so imenitni. – Ha, ha, veš, zdi se mi, da se je eden celo – zaljubil vame. – Povedala sem seveda, da sem zaročena in od tedaj je večkrat prav potr. Čita slovenske časnike in meni ponuja, da me hoče učiti bolgarski, a to ni nič. Jaz grem najbrž v Bern, drugače pa v Genf.

Piši mi zopet kaj kmalu! – Ti veš, malo sem pa tudi jaz ljubosumna, namreč na – Klemenčiča. – Saj vem, da mu bolj pridno pišeš, kakor meni in to me zelo jezi. Veš, ti! – Uh! –

Sinoči sem bila v gledališču v operi. Peli so »Lohengrina«. Divno, rečem ti! A danes imam še en frank« Ha, ha so lumpenmassig leichtsinnig!⁹²⁴ Za osem pisem! – Piši Klemenčiču in ga vprašaj, koliko bi mi dali za daljši originalni roman circa 60 nadaljevanj pri »Edinosti«. – Ne, ne pa ne vprašaj, vsaj itak vem kako honorirajo! – 40 forintov! –

Toda z Bogom, zdaj moram k večerji. Samo če mi Govekar ne sne besede, potem bo že. 24 f. moram imeti! –

Stotisoč poljubov! – Kristanu nič ne pišem, Vsaj veš te znamke in sploh niti ne vem kam.

Pa spet kmalu kaj piši.

Tvoja korajžna Zofka

✉ 47

pred 10. X. 1899⁹²⁵

Draga Ivanka! To za nekaj. – Jutri pošljem za »Edinost« z »Priateljico« vred. Najlepši pozdrav in poljub!

Tvoja Zofka

⁹²⁴ Ha, ha [...] (nem.): Ha, ha, tako veseljaško lahkomišno.

⁹²⁵ Dopisala neznana roka.

✉ 48

📅 10. 10. 1899

📍 Iz ZÜRICH
v LJUBLJANO

Draga Ivanka! Danes me nekaj glava boli, čisto slaba sem. – Ne čudi se, da Ti pišem kar a la manuskript, – to je le radi pošte. Kaj misliš, kedo bo za vsako pismo toliko zmetal! – Pošljem Ti v prilogi: »Moja prijateljica;⁹²⁶ »Težka ura« in »Stara pisma«.⁹²⁷ »Moja prijateljica« napisala sem včeraj. Prečitaj in ako se Ti ne zdi preslabo, prosim, da oddaš v Narodni tiskarni za »Ljubljanski zvon«, če ne pa pošlji »Edinosti«, kateri prosim, da tudi drugi dve stvari izročiš za »Edinost« imam sedaj nekaj daljšega v delu, oziroma še celo dve stvari. Za jedno bi rada, da jo ponatisnejo. Prepričana sem, da bi ne napravili preslabe kupčije. – Sicer pa jim o tem pišem, kadar bo stvar gotova.

Od »Naroda« poslali so mi samo 10 gl. do 15. bi prav nujno potrebovala še ostalih 14 gl, ker odidem v Bern. Skrbi imam seveda vse polno in da mi o naših domačih ni upati najmanjše olajšave to vem. Gabrišček mi ni niti odgovoril! – To je že res škandalozno! – Za »Dokumente der Frauen« poslala sem neko kratko stvar in zraven omenila, da se mi ne godi najboljšje. Urednica mi je poslala takoj telegrafičnim potom 25 gl! Tukajšni urednik »Neue Zürcher Zeitung« mi je nakazal 20 frankov, kar naprej in sam od sebe četudi se od mojih stvari ne upa ničesar natisniti zaradi publike, ki je ravno tako ali pa še bolj filistrozna, kakor pri nas. Nur nichts Erotisches.⁹²⁸ Da bi te vrag! Zdaj čakam, kedaj me svet duh razsvetli, da napišem par stvari nad katerimi se ne bode mogla škandalizirati nobena duša. »Hauszeitung« je moje že tiskala. Honorar še nisem dobila a uredništvo me v listnici prijazno vabi, če hočem priti v vilo »Bela Vista« v Belinzoni malo na počitnice. »Sie sind uns als Gast willkommen«⁹²⁹ – seveda ne morem, ker hočem na vsak način v Bern. – Vidiš, to od tujcev, ki me niti videli niso, ki vedo, da sem Slovanka! Slovani niso tu ravno priljubljeni moram Ti še povedati. – Moji preljubeznjivi rojaki! No, o tem raje molčim. Vsaj imam lepe zglede. Pomisli niti odgovoriti ne! No, ali danes pišem Gabrščeku pismo, da me bo pomnil.

Z mojim bratom si večkrat vkup? – Prosim te bodi tako dobra in mu reci naj se ne jezi, ker mu nič ne pišem. Denarja sama nimam nič, naj si

926 Zgodba *Moja prijateljica* Zofke Kveder je izšla v 11. številki *Ljubljanskega zvana* leta 1901.

927 Zgodba *Stara pisma* Zofke Kveder je izšla v *Edinosti* leta 1899.

928 Nur nichts [...] (nem.): Samo nič erotičnega.

929 Sie sind [...] (nem.): Dobrodošla gostja ste pri nas.

pomaga, kakor ve in zna. Naj piše domov. Pa naj mu oče pošlje na moj račun. Vsaj imam še nekaj denarja pri očetu. – Če mu Gabršček dozda ni nič poslal in tudi naprej ne bo, ker mene tudi ni volja dalje prepirati se z takim človekom. – Jaz mu ne morem zdaj dati nič. Pretrgati pa se tudi ne morem. – Če bom v Bernu sprejeta, na vsak način študiram in potem bo še zame šla trda. Če ne bom sprejeta, stopim v kako privatno službo in potem bo tudi zanj bolje. Reci mu, da naj mi piše, kako je doma, ali je Lojz pri vojaki ali kje. Ako me v Bernu ne sprejmo pojdem v francosko Švico, da se priučim vsaj jeziku. Oprosti, dragiška, da Ti tako pusto in dolgočasno pišem, ali kaj hočeš, če je življenje zdaj za me sama ljuba groza. Da bi pri »Slovenki« ne bilo deficita ne morem verjeti. Draga v jednem mesecu se vendar ni toliko na bolje obrnilo! – Seveda, če Klemenčič samo – glavno knjigo gleda, potem ga že ni, a treba pomisliti, da je »Slovenka« dolžna »Edinosti« za tisk, koliko jaz vem še za vse letošnje leto. Vsekakor, če prevzameš, glej, da Ti ne puste preveč neporavnanih računov. In agitiraj za nove naročnice že sedaj! Če kaj Kl. pišeš, reci, da onega pred 14. dnevi obetanega pisma do danes še nisem dobila. – Danes sem prav pošteno bolna, zato ne zameri, dušico! – Če »Zvonu«, »Moja prijateljica« ne konvenira, oddaj jo »Edinosti«! – In piši zopet kaj kmalu! Meni je prav dolgčas po domačih novicah. Gabrščku pišem, da mi še danes vse skupaj vrne! – Naveličala sem se tega moledovanja! – Kdaj pojdeš v Trst? – Ali kaj misliš na me? Me imaš kaj rada? – Stotistoč pozdravov in poljubov. Pozdravljam tudi vse druge, naj se ne jeze, ker ne pišem, ali veš imam jako dosti skrbi! – Tvoja Zofka

✉ 49

📅 14. 10. 1899

📍 Iz ZÜRICH
v LJUBLJANO

Злато Иванче! Закај ми не пишеш? Мени се небо јасни. В редакцији елегантнега литерарнега листа »Die Schweiz« нов успех – ин vzprejeta als ordentliche Hörerin der Philosophie an der Universität zu Bern.⁹³⁰ В тржашкем новом месту је баје нек подметек Мишка з потписом »Иванка«, а Владо не верује, да би била ти оно писала. – В понедељек допутујем в Берн. Пиши ми тукај poste restante. Сто пољубов ин поздравов.⁹³¹ Zofka Pozdrav Viktorju, Lojziki, Rakovčevima, Krstanu in vsej Ljubljani!

930 Als ordentliche[...] (nem.): kot redna slušateljica filozofije na Univerzi v Bernu.

931 Злато Иванче [...] (cir.): Zlato Ivanče! Zakaj mi ne pišeš? Meni se nebo jasni. V redakciji elegantnega literarnega lista »Die Schweiz« nov uspeh – in vzprejeta als ordentliche Hörerin der Philosophie an der Universität zu Bern. V tržaskem novem mestu je baје nek podmetek Miška z potpisom »Ivanka«, a Vlado ne veruje, da bi bila Ti ono pisala. – V ponedeljek doputujem v Bern. Piši mi tukaj poste restante. Sto poljubov in pozdravov. Zofka.

✉ 50

📅 17. 10. 1899

📍 Iz BERN
v LJUBLJANO

Драга Иванка! – За Бога кај нај вендар то помења, да ми нич веч не пишеш! Јаз сем же в скрбех, да ниси оболела! – Пиши! – Мени се ведно бољ свита редакције »Die Schweiz« добила сем 100 франков! Кај мислиш, то је же некај! Ин данес сем же записала в листах тукајшње универзе какор редна штудентка – пристопнине станејо сичер лепих новцев, а же гре, – за ме здај в зачетку ни било конец в напреј ше туди не бо. – Пиши душа! – Си била же в Трсту? – Стотисоч поздравов ин пољубов!⁹³² Zofka

✉ 51

📅 22. 10. 1899

📍 Iz BERN
v LJUBLJANO

Драга! Но, то је па рес лепо! Кар нич веч ми не пишеш! Толико дела менда вендар нима! Али си добила poste манускрит з писмом? Ин кај је з »Словенко«? Сај нич не здем, все је тихо. – но всај, че се одправи в Австрији часнишки колек.⁹³³ бо туди »Единост« лажје дишала се ми зди. Је рес? – Виктор се ми нич не огласи. Габршчек ми је писал, да зачне ше ле з л-ја чуварјем плачевати тисте 12 gl зањ на месец. – Ту је прав красно. Била сем же в вечих предавањих. То је некај, правим ти! Чловека се мора же з сило некај пријети. – Универза је ту же јако стара. Преј је бил самостан босоножцев. – Штуденткињ највеч Русињ је цела армада. – Там кјер станујем со јако добри љубезњиви људје, кјер обедујем со саме господичне. – Пиши ми вендар кај ин како је ше в Љубљани. Како ста з?⁹³⁴ – Ин они абитуријенти? Пиши ми вендар кај, душка! Ах, веш, да сем страшанско љубосумна! – Ох ти! Дела имам прав в правем беседе помену чез главо! – Toda з Богом. Стотисоч пољубов ин поздравов од твоје Zofke. Најлепши поздрав Раковчевим! – На здар и Бог! –⁹³⁵

✉ 52

📅 31. 10. 1899

📍 Iz ZÜRICH
v LJUBLJANO

Злато Иванче! – Но, да веш в како именитно вољо ме је справило твоје писмо. Тако из срца сем се смејала. Ох, ти си рес прави шкрат кадар се

932 Драга Иванка [...] (cir.): Драга Ivanka! – За Boga kaj naj vendar to pomenja, da mi nič več ne pišeš! Jaz sem že v skrbeh, da nisi obolela! – Piši! – Meni se vedno bolj svita redakcije »Die Schweiz« dobila sem 100 frankov! Kaj misliš, to je že nekaj! In danes sem že zapisala v listah tukajšnje univerze kakor redna študentka – pristopnine stanajo sicer lepih novcev, a že gre, – za me zdaj v začetku ni bilo konec v naprej še tudi ne bo. – Piši duša! – Si bila že v Trstu? – Stotisoč pozdravov in poljubov!

933 Časniški kolek je bila posebna vrsta obdavitve časopisa, odpravili so ga decembra 1899.

934 Nečitljivo mesto.

935 Dpara! [...] (cir.): Драга! No, to je pa res lepo! Kar nič več mi ne pišeš! Toliko dela menda vendar nimaš! Ali si dobila poste manuskrit z pismom? In kaj je z »Slovenko«? Saj nič ne zdem, vse je tiho. – no vsaj, če se odpravi v Avstriji časniški kolek bo tudi »Edinost« lažje dihala se mi zdi. Je res? – Viktor se mi nič ne ogasi. Gabršček mi je pisal, da začne še le z l-ja čuvarjem plačevati tiste 12 gl zanj na mesec. – Tu je prav krasno. Bila sem že v večih predavanjih. To je nekaj, pravim ti! Človeka se mora že z silo nekaj prijeti. – Univerza je tu že jako stara. Prej je bil samostan bosonožcev. – Študentkinj največ Rusinj je cela armada. – Tam kjer stanujem so jako dobri ljubeznjivi ljudje, kjer obedujem so same gospodične. – Piši mi vendar kaj in kako je še v Ljubljani. Kako sta z [nečitljivo]? – In oni abiturijenti? Piši mi vendar kaj, duška! Ah, veš, da sem strašansko ljubosumna! – Oh ti! Dela imam prav v pravem besede pomenu čez glavo! – Toda z Bogom. Stotisoč poljubov in pozdravov od tvoje Zofke. Najlepši pozdrav Rakovčevim! – Na zdar i Bog! –

приправиш. Писала би ти била же преј а здај сем же теден дни болна. – Данес грем всеједно в место. В универзи имам оправило, па је треба поставити болезен на час в кот. – Писала сем »Звону«, че спрејме од мене даљши роман, в katerem би насликала тукајшно штудентско живљење. Ствар је прав хвалежна. – Че »Звон« одклони, понудим »Словенки«, че бо ше живела. – Да, како је вендар, јо ми спрејмеш али не. – Назнани ми вендар, како ин кај. Че хочеш ти пострежем за прво шт. з каким дописом али повестјо. – Здај сем севеда права ревница. Вса сем збита ин змучена, да се комај по конци држим. – За твоје злато задње писмо би те најраје пољубила, ко би не било тако зело далеч! – А пропос! Ради Викторја би те некај просила. Же на двех писмих од њега се је подписала нека Франица Фен. Јаз јо не познам, туди ми ни прав нич вшеч, да Виктор толико з њо обчује. Просим те прав лепо, реци му, да на добен начин не трпим каких неумности за тазега отрока, какор је ше Виктор со936 ин кake присмодарније, реци му, да че кај звам, нај се потем ле приправи за последице. – Кај не, да му повеш! С теми отроци има човек саме скрби. Какор хитро оздравим пишем ти обсежен лист. За данес стотисоч најлепших поздравов ин пољубов од твоје Zofke. Срејми^{937 938}

✉ 53

📅 2. 11. 1899

📍 Iz BERNA
v TRST

Драго Иванче! – Равно добила твој задњи лист. – Кај па фантазираш о неки сенци: ти, ти, ти! Кај је з листом? Спрејми, спрејми! – че мореш, че ле мореш под погојем, да је »Словенка« пополнима неодвисна од »Единости«, кер другаче је вендар ситно ин неродно. – Кацега дефицита па не спрејемај! – Ин пиши ми такој, кадар бо ствар дефинитивна. – Поздрави ми все знанце. Господо в писарни; прав все веш! Ин реци, да се лепо захваљујем за »Единост« ин да напишем кај о Швици, какор хитро се мало оддахнем. Клем. ми ни писал нич. Поздрави морје! Ин моло Сан Цагло ин Св. Андреј! Ин в тисти

936 Неčitljivo mesto.

937 Неčitljivo mesto.

938 Злато Иванче [...] (cir.): Zlato Ivanče! – No, da veš v kako imenitno voljo me je spravilo tvoje pismo. Tako iz srca sem se smejala. Oh, Ti si res pravi škrtat kadar se pripraviš. Pisala bi Ti bila že prej a zdaj sem že teden dni bolna. – Danes grem vsejedno v mesto. V univerzi imam opravilo, pa je treba postaviti bolezen na čas v kot. – Pisala sem »Zvonu«, če sprejme od mene daljši roman, v katerem bi naslikala tukajšno študentsko življenje. Stvar je prav hvaležna. – Če »Zvon« odkloni, ponudim »Slovenki«, če bo še živila. – Da, kako je vendar, jo mi sprejmeš ali ne. – Naznani mi vendar, kako in kaj. Če hočeš Ti postrežem za prvo št. z kakim dopisom ali povestjo. – Zdaј sem seveda prava revnica. Vsa sem zbita in zmučena, da se komaj po konci držim. – Za tvoje zlatо zadnje pismo bi te najraje poljubila, ko bi ne bilo tako zelo daleč! – A propos! Radi Viktorja bi te nekaj prosila. Že na dvех pismih od njega se je podpisala neka Franica Fen. Jaz jo ne poznam, tudi mi ni prav nič všeč, da Viktor toliko z njo občuje. Prosim te prav lepo, reci mu, da na doben način ne trpim kakih neumnosti za tazega otroka, kakor je še Viktor so [nečitljivo] in kake prismodarije, reci mu, da če kaj zвам, naj se potem le pripravi za posledice. – Kaj ne, da mu poveš! S temi otroci ima človek same skrbi. Kakor hitro ozdravim pišem Ti obsežen list. Za danes stotisoč najlepših pozdravov in poljubov od tvoје Zofke. Sprejmi.

каварни при гршки цркви изпиј чашо каве на моје здравје! Јаз бом кар седај ено али две шалички чаја на здравје приходњи уредници »Словенке«. Бог те живи! Ин здај пољубов сто! Твој удани штудент⁹³⁹ Zofka

Госпеј Марици мој поклон ин поздрав! Ин повеј, да се ми не годи слабо! Корајжно па напреј!⁹⁴⁰

✉ 54

📅 15. 11. 1899

📍 Iz BERNA
v LJUBLJANO

Иванка! – Никакор си не вем разлагати твојега молка! Чакам, чакам – а од тебе ни врсте! – Она карта из Трста ин потем нич веч! Ин јаз би вендар тако рада ведела, како је било в Трсту, кај бо з Словенко, кедај настопиш и. т. д. – Пиши ми вендар за бојжо вољо. Си болна али худа, али кај ти је. Просим те пиши! Все молчи, же над 14 дни нисем добила из Крањскега никакега гласу. – Пиши душа! – Кај не да бош? Јаз сем же вса взнемирена! Твоја⁹⁴¹ Zofka

✉ 55

📅 29. 11. 1899

📍 Iz BERNA
v LJUBLJANO

Ох, на вендар енкрат! – Јаз сем била же обупала, да се ме сплох ше кедај спомниш – прав готово, – то ни било лепо од тебе! – али, да ми не сториш зопет кај тацега. – Тореј Кл. се је кујал – ма јаз познам то. Кристана од негдај не море. – За »Словенко« частитам 50 гл, туди ни преслаба – јаз сем имела 50 фл а сем од тех всак месец 7 послала братома. – Заради становања ин хране је најбоље, да инсерираш в »Рисоли«. Добиш најмањ 30 оферт ин потем же лахко кај избереш. – Марицо не впрашај, – мени је добила грозно слабо морала сем се за 14 дни преселити. – Сплох ти па в тем Кл. Лахко светује, та има же праксо. – До среде децембра ти за »Словенко« же кај пошљем, туди зачетек онега романа »Штудентке«⁹⁴² – наменила сем га најпрво за »Звон«, а че си ти уредница »Словенке«, га дам раје теби. –

939 Драго Иванче [...] (cir.): Drago Ivanče! – Ravno dobila tvoj zadnji list. – Kaj pa fantaziraš o neki senc: ti, ti, ti! Kaj je z listom? Sprejmi, sprejmi! – če moreš, če le moreš pod pogojem, da je »Slovenka« popolnoma neodvisna od »Edinosti«, ker drugače je vendar sitno in nerodno. – Kacega deficitu pa ne sprejemaj! – In piši mi takoj, kadar bo stvar definitivna. – Pozdravi mi vse znance. Gospodo v pisarni; prav vse veš! In reci, da se lepo zahvaljujem za »Edinost« in da napišem kaj o Švici, kakor hitro se malo oddahnem. Klem. mi ni pisal nič. Pozdravi morje! In molo San Carlo in Sv. Andrej! In v tisti kavarni pri grški cerkvi izpij čašo kave na moje zdravje! Jaz bom kar sedaj eno ali dve šalički čaja na zdravje prihodnji urednici »Slovenke«. Bog te živi! In zdaj poljubov sto! Tvoj udani študent.

940 Госпеј Марици [...] (cir.): Gospej Mariči moj poklon in pozdrav! In povej, da se mi ne godi slabo! Korajžno pa naprej!

941 Иванка! [...] (cir.): Ivanka! – Nikakor si ne vem razlagati tvojega molka! Čakam, čakam – a od Tebe ni vrste! – Ona karta iz Trsta in potem nič več! In jaz bi vendar tako rada vedela, kako je bilo v Trstu, kaj bo z Slovenko, kedaj nastopiš i. t. d. – Piši mi vendar za božjo voljo. Si bolna ali huda, ali kaj Ti je. Prosim te piši! Vse molči, že nad 14 dni nisem dobila iz Kranjskega nikakega glasu. – Piši duša! – Kaj ne da boš? Jaz sem že vsa vznemirjena! Tvoja.

942 Študentke so izhajale v nadaljevanjih v Slovenki od januarja do novembra 1900.

Заговорим па си, да ми »Словенка« че бо имела угодне материјелне
размере плача всај по 2 кр од тискане врсте – сај веш мени је перо
об једнем туди ексистенца. – Севеда, че не бо шло, потом бо треба
писати туди за мањ. – Роман ти пошљем до Божица готово, могоче
приправим туди Марицо II. да напише зопет здај па здај как чланек.
Всекакор мораш писати ведно сама всем доседањим сотрудницам
»Словенке«. – Нај ти да Марица наслове. – Пиши, че звеш адресо
Зупанчичу ин Цанкарју, готово пошљета о прилики како примерно
песем, ки бо бољ угајала какор тисте Кристинине солзе.⁹⁴³ – Нарочи
се на некатере немшке часописе »Dokumente der Frauen«, »Dresdener«,
»Frankfurter« »Frauenzeitung«. – Поишчи в администрацији
»Единости« »Zeitungskatalog« па пиши на все женске листе, да ти
пошљејо »Probefblätter«, то нич не стане а ти вендар видиш како со
другод таки листи урејени. – Сплех ти в краткем пишем даљши лист,
седај нимама часа. – З Богом ти!! Веш како сем рес худа. – Па ме не
позаби! Сто пољубов⁹⁴⁴ Zofka

✉ 56

📅 3. 11. 1899

📍 Iz RAVECCHIE
v TRST

Zlata Ivanka! – Torej smo že v Trstu? – Bog te živi in stotisoč sreč! Na
»Slovenko« se zelo, zelo veselim. – Kristan mi je pisal nekaj o Maričinih
člankih – za Boga samo koj v začetku ne kake budalosti in prepira.
Posebno, ker treba računati tudi z gmotnimi uspehi in za to nikakor ni
treba, da se kaj za prvo štev. vzame protiagitacija. – Do Novega leta Ti
pošljem nekaj vrstic za »listek«. – Meni se izvrstno godi, samo danes se
me prijema melanholiја. Vsaj veš Božič! – Torej Bog daj srečo! Poljubom
Marice ne vrjemi preveč, – vprašaj Klem. Ta Ti pove par črtic iz mojega
izkustva! – Sto pozdravov in poljubov! Zofka

Vesel, srečen Božič!!!!!!!!!!!!

943 Kristinine solze: mišljena je pesnica Kristina Šuler.

944 Ох, на [...] (cir.): Oh, na vendar enkrat! – Jaz sem bila že obupala, da se me sploh še kdaj spomniš – prav gotovo, – to ni bilo lepo od tebe! – ali, da mi ne storiš zopet kaj takega. – Torej Kl. se je kujal – ma jaz poznam to. Kristana od nekdaj ne more. – Za »Slovenko« častitam 50 gl, tudi ni presla-ba – jaz sem imela 50 fl a sem od teh vsak mesec 7 poslala bratoma. – Zaradi stanovanja in hrane je najbolje, da inseriš v »Piccolu«. Dobiš najmanj 30 ofert [it.: ponudb] in potem že lahko kaj izbereš. – Marico ne vprašaj, – meni je dobila grozno slabo morala sem se za 14 dni preseliti. – Sploh Ti pa v tem Kl. lahko svetuje, ta ima že prakso. – Do srede decembra Ti za »Slovenko« že kaj pošljem, tudi začetek onega romana »Študentke« – name-nila sem ga najprvo za »Zvon«, a če si Ti urednica »Slovenke«, ga dam raje tebi. – Zagovorim pa si, da mi »Slovenka« če bo imela ugodne materijelne razmere plača vsaj po 2 kr od tiskane vrste – saj veš meni je pero ob jednem tudi eksistenca. – Seveda, če ne bo šlo, potem bo treba pisati tudi za manj. – Roman Ti pošljem do Božiča gotovo, mogoče pripravim tudi Marico II. da napiše zopet zdaj pa zdaj kak članek. Vsekakor moraš pisati vedno sama vsem dosedanjim sotrudnicam »Slovenke«. – Naj Ti da Marica naslove. – Piši, če zveš adresu Zupanciču in Cankarju, gotovo pošljeta o priliki kako primerno pesem, ki bo bolj ugaјala kakor tiste Kristinine solze. – Naroči se na nekatere nemške časopise »Dokumente der Frauen«, »Dresde-ner«, »Frankfurter« »Frauenzeitung«. – Poišči v administraciji »Единости« »Zeitungskatalog« па пиши на vse ženske liste, da Ti pošljejo »Probefblätter«, to nič ne stane а Ti vendar vidiš kako so drugod taki listi ureјeni. – Sploh Ti v kratkem pišem dalјši list, sedaj nimaма чаsа. – Z Bogom ti!! Veš како sem res huda. – Па me ne позаби! Sto poljubov.

✉ 57

dec. 1899 ali zač. jan. 1900⁹⁴⁵

Zlatuška! Na vidiš tu Ti pošljem precej gradiva. – »O tem in onem«⁹⁴⁶ moraš na vsak način priobčiti razumeš na vsak način brez čitanja. Ako nočeš sama prevzeti obveznosti, napravi pod črto opazko, da mi prepuščaš vsako odgovornost in da sem za objavo tega članka prosila, kakor pridna sotrudnica »Slovenke«. – O honorarju sedaj še ne govori – nekaj mi bodo menda tudi dali. – ali članek priobči na vsak način v prihodnji štev. Piši mi takoj! – Z obratno pošto. – Jaz sem precej potrta. Zobje me tudi zopet bole. – Skrbi, da mi »Slovenko« takoj pošljejo na mojo addresso, kakor hitro izide, da napišem nadaljevanje. – Skleniti moram. – Oprosti, če Ti ni kaj všeč. – Stotisoč poljubov! Zofka

✉ 58

8. I. 1900

✉ Iz MÜNCHNA
v TRST

Драгица! – Како је кај? – Мени се прав добро годи, четуди је бил зачетек тега месеца управ страшен. – На то згорај сем писала ше в Белинзони. Здај сем же в Мюнхну. Грозно ме трга по ушесих, али си добила »Штудентке«? Јих vzprejmesh? »Звонове платнице со рес фине. – Како је з Кл.? Ше скупај станујета? – Мој наслов је: München Ützschneiderstrasse No. 2, II. St rechts. – повеј туди Кристану наслов. – же четрти дан ме враг трга, да кар зијам.

Пољуб ин поздрав!⁹⁴⁷ Zofka

✉ 43b⁹⁴⁸

Zlata moja Ivanka! – Ravno sedaj čitam iz »Edinosti« famozni napad »Slovenca«. ⁹⁴⁹ Ne, to je že skrajna nesramnost! In Ti si še vedno vsa navdušena za naše »katoliške« može, katerim obrekovanje in natolcevanje ni prenziko! – Jaz mislim, da je bila vsaka beseda, s katero se je »Edinost« opravičevala! odveč! – Na take napade treba odgovarjati tako, kakor zaslužijo – z zaničevanjem in strogostjo! – Če bi bila jaz mesto Tebe bi bila takoj obesila »Slovenca« na vrat tožbo radi moje osebno žaljene časti.

⁹⁴⁵ Dopisano z drugo roko.

⁹⁴⁶ Članek *O tem in onem* je izšel v prvi številki *Slovenke* leta 1899.

⁹⁴⁷ Драгица! [...] (cir.): Dragica! – Kako je kaj? – Meni se prav dobro godi, četudi je bil začetek tega meseca uprav strašen. – Na to zgoraj sem pisala še v Belinzoni. Zdaј sem že v Münhnu. Grozno me trga po ušesih, ali si dobila »Študentke«? Jih vzprejmeš? Zvonove platnice so res fine. – Kako je z Kl.? Še sкупај станујета? – Moј naslov je: München Ützschneiderstrasse No. 2, II. St rechts. – повеј туди Кристану наслов. – же четрти дан ме враг трга, да кар зијам. Пољуб ин поздрав!

⁹⁴⁸ Pismo se nahaja v zapuščini Ms 1116 v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, in sicer med gradivom, ki zadeva tožbo Frana Klemenčiča proti Zofki Kveder.

⁹⁴⁹ Gl. članek *Edinost Slovenca* (*Edinost*, 9. 1. 1900, str. 1).

Ne, to je pa že preveč! Vidiš, kaka emancipacija je pri nas! Ženske morajo samo za pečjo sedeti. »Edinost« naj bi bila poslala »Slovincu« odločen popravek na podlagi tiskovnega zakona in ne ponižnega pisma! – Nihče ne misli in ne zahteva, da bi »Slovenka« razširjala ateizem in anarhizem a svobodoumna mora biti vsaj toliko, kakor si Ti, če se Ti ni ves napredek pod vplivom Klemenčiča olupil. – Vraga, če Te je ta človek že sprejel pod svoje okrilje naj Ti vsaj svetuje in Te brani in sicer odločno in ne s tem, da se sklicuje na – »kavalirsko čast«! Ha, ha »Slovenec« in kavalirska čast! Ti bi se bila morala odločno braniti iz svoje strani in brez bojazni. Samo bati se ne! Zdaj si sužnja Konsorcija in – to po lastni krivdi. Reči moram, da Te je »Slovenec« osebno – osramotil, grdil in obrekoval! In Ti nisi niti zinila!! V meni se vse trese jeza na to hinavsko gospodo! O, jaz jih dobro poznam, vso tisto bando krog »Slovenca«. V dr. Šusteršičevi pisarni sem imela dovolj prilike pogledati marsikdaj za kulise. In Ti molčiš in potrpežljivo čakaš novih vrstic! Veš, to me jezi, da je groza. Vsi ste se strašansko blamirali, Ti in »Edinost« in »Slovenka«. – mesto da se lažnjivemu obrekovalcu predstavite po robu mu ponujate spravo in obečate poboljšanje. – Kaj mu niste mogli vreči pod noge, da se gre pri njem samo – za osebe in ne za stvar! Kristan je bil vendar sotrudnik »Slovenke« in njegovi spisi mislim da niso – pohujšljivi za najbolj nedolžno gospodično kranjske dežele. A morda, ker je on – Kristan – so tudi njegove novele že proklete predno se še natisnejo. – si brala »Žarke in snežinke«?⁹⁵⁰ – ali jih smatraš za blato in kalužo, kakor »Slovenec«? – a pri nas se gre samo za osebe. – In potem še tisti neumni Klemenčič! On Ti menda še daje instrukcije v ponižnosti, mesto, da bi te opozoril in navduševal, da se brani na take podle napade! – Jaz ne vem, kaj si pisala Jelovšku. Pisal mi je, da je grozno razočaran, da si odklonila sotrudištvo z žaljivimi zavitimimi frazami in kaj vem kaj. To me sicer ne briga, kaj imate osebno vkup ali Kristan mi je pisal, da si mu odpovedala osebno prijateljstvo. Jaz mislim, da bi zaradi tega, če Kristan ni in ne more biti sotrudnik »Slovenke« ostala vendar-le lahko osebno prijatelj. In ne misli, da je tako podel, da te bode osebno Tebe preganjal, ako se ne strinja z »Slovenko« je to druga stvar, ki z Tvojo osebo ni v zvezi. Tako podel zna biti le tvoj blagi plemeniti Klemenčič! – Ali to Ti povem pusti tisto

950 Etbin Kristan je deset zvezkov zbirke pesmi z naslovom *Žarki in snežinke* izdal v samozaložbi med letoma 1899 in 1901.

jezično plemenitost in dobroto! – zdi se mi, da je vsa ta komedija zaradi »Slovenke« Klemenčičevo maslo. Postavi se po robu tudi konsorciju! Vraga konec Te ne bo in boljše je vendar, če je človek prost kakor, da postane marioneta! Meni se ne godi najboljša, a z Tvojim stališčem bi ne menjala, če mi tudi trikrat toliko plačajo. In jaz vem, da bi se dalo kaj rešiti, samo imponirati se jim mora. Vsaj sva se midva z Dr. Gregorinom tudi sprla, pa nazadnje je le moja obveljala.

Na mojo zadnjo dopisnico mi nisi odgovorila. Slutim, da je bil Klemenčič tako »diskreten«, da jo je čital, kar me bi res neizrecno veselilo. Zdi se mi pa tudi, da so Ti prepovedali. Ali se bojiš sprejeti moje sotrudištvo, ker še do zdaj nimam Tvojega odločila. Ne misli, da bi bila v tem slučaju huda. Ne, ali, da se po mogočnosti potrudim proti listu to mi lahko vrjameš. – Osebnost mi menda tudi v tem slučaju ne odpoveš prijateljstva. Vsaj meni ostaneš vedno moja draga zlata Ivanka, kljub vsem mogočim diferencam v najinih načelih in delovanju. – Kristan mi je pisal jako dolgo pismo in povedati Ti moram, da v tem slučaju res nisi lepo postopala. Če se je šlo za stvari bi ne bilo treba precej potegniti osebe vmes. Midva z Kristanom sva se in se še v mnogih stvareh ne strinjava, prepirala sva se mnogokrat prav resno ali zaradi tega mi je osebno ravno tako simpatičen kakor bi mi bil, če bi bila tudi drugače popolnoma enakih načel. On je prestrasten a to je tudi vse. – Vse drugo, vse tiste fraze, ki mi pišeš čez njega pa so Klemenčičev produkt. Slušala sem jih od njega samega že neštivilnokrat. Mene to najbolj jezi, da tak človek, ki prej sam ni imel ni morale ni nič in ki se je prebito malo brigal za Boga in njegove zapovedi, potem kar naenkrat vpije malo nad vsako prosto idejo! Jaz ne vem ali je Bog ali ne, morda je. Kadar imam željo ga molim a vse drugo je komedija. Ljudstvo se mora toliko emancipirati, da bo dobro tudi brez vseh obljubljenih večnih kaznij in pohval. No, zdaj se duhovniki ženijo, kar je prav pametno a neumno je, da bi le en človek – papež – tiraniziral ves svet. Jezus je bil vendar Bog ljubezni in ne strog Bog maščevanja in kazni. Toda, kam sem zašla. – Piši mi vendar kaj, jaz bi tako rada čula kaj se vse godi tam doli na jugu. Če me Klemenčič Tebi odtuji, potem ga bom črtila iz dna duše, vse žive dni. Ljubiš ga tako ne. To je samo nekaj vsiljenega. Pa reci, če ni res! – Meni, kakor rečeno, sedaj ni baš najbolje, a prepričana sem, da se v kratkem spremeni. Krog 1. grem

v Prago. Tam mi lahko Jelovšek kaj svetuje, tudi radi hrvatskih listov. Ako me še »Slovenka« odbije potem je itak na Slovenskem za me odzvonilo. – Tudi radi nemških listov je bolje, če sem v Pragi. Pri dveh listih imam upanje biti sprejeta, kakor referentka slovanskih avstrijskih listov! Češčine se v kratkem toliko priučim, da jo razumem, toliko časa pa mi lahko pomaga Jelovšek. Sicer pa se ne boj kacih budalosti od moje strani, ako je človek vsako minuto na straži proti življenju za obstanek in eksistenco ga hitro minejo strasti. – Zadnjo številko »Slovenke« sem še le včeraj prejela. Márica me preveč slavi. –

Toraj piši kako je. In ne bodi tako bojazljiva. Če te bo ves konsorcij z sprogami vred komandiral potem ne boš mogla nikdar nikomur ustreči, postavi se jim raje v začetku malo nasproti, bodo imeli vsaj nekaj respekta.⁹⁵¹ – Ali imaš že mnogo gradiva? Kaj pa naročniki so se zelo pomnožili. V zadnji številki vidim, da ste pridobili tudi precej inseratov, kar me res veseli. – Sprijazni se zopet z Kristanom, saj Ti osebno vendar ni nič žalega storil, on vendar me more za to, če se krščansko, katoliško glasilo smatra dovolj nizkim z tako umazanimi sredstvi, kakor je laž, obrekovanje in natolcevanje pobijati njemu neljuba podjetja. – Piši mi takoj. Prosim tudi, da skrbiš, – da dobim »Slovenko« kakor hitro izide, da morem pravočasno napisati nadaljevanja. Najlepši pozdrav in poljub od tvoje Zofke

✉ 59

📅 27. I. 1900

Draga Ivanka! Tu Ti pošljem nekaj za drugo številko Slovenke. Upam, da boš zadovoljna. Ono o monakovski pinakoteki prosim, da ne pretrgaš preveč.⁹⁵² V dveh številkah menda lahko izide. Sploh bi bilo dobro, če bi imela tiskarna za take dopise manjše črke, kakor sicer za povesti. Vsi drugi časopisi imajo tako formo. – In potem še nekaj! Jaz moram sedaj živeti od peresa v pravem pomenu besede in žalibog moja situacija ni tako fina, da bi mi ne bilo do honorarja. Zato povej gospodi krog »Edinosti«, da zahtevam glede honorara gotov modus t.j. po 2 kr. od vrste = 80 kr. od strani, – računa se povsod po vrstah samo pri nas ne. – »Študentke« pišem Tebi na ljubo in jih bom tudi nadaljevala naj bo potem že tako al tako, – vendar mislim, da 2 kr od tiskane vrste ni preveč zahtevano! (Če ima stran »Slovenke« sedaj 2 koloni –

⁹⁵¹ Respekta (pog.): spoštovanja.

⁹⁵² Članek ni izšel v *Slovenki*, ohranil se je v zapuščini Zofke Kveder v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani in je objavljen v peti knjigi *Zbranega dela Zofke Kveder*.

po 1 kr.) Dopise pa – sploh druge stvari absolutno ne pišem, ako mi ne dajo in ne potrdijo mojega računa. Prosim torej, da se o tem informiraš, ker me ni volja se potem zopet prepirati – Kaj je z podlistki? Ali jih in kako jih sedaj honorirajo? Jaz imam povest iz kmečkega življenja v delu. – Narodu sem včeraj pisala naj mi vrnejo moje rokopise. Pisala sem tudi: Ker ima pri nas samo denarna in diplomirana inteligenca pravico do obzirov in ker imam naberačene milosti prvakov našega literarnega pokreta več ko dovolj se s tem najlepše zahvaljujem za milostive, bogate dobrote dosedajnega mecenatstva.⁹⁵³ – Ali tako nekako. – Vržemi, da sem že skoro bolna jeze. Ja vraga če bi bila gospa profesorica, ali če bi se bliščali v ozadju denarja polni žepi, bi bilo kaj družega, ali tako, ko nimam niti kacega učiteljskega diploma, s katerim se pri nas edino more ubogo dekle, brez denarja pospeti v afere človeštva je to kaj drugega povsem naravno, da nikakor ne pade v glavo meni nasproti spolnjevati obveze uljudnosti in dolžnosti. Gabršček mi je sam diktiral obroke v katerih mi hoče izplačati onih bozih 200 gl. – misliš, da jih res drži?! – Vselej moram posebej beračiti, prositi, prepirati se in groziti, predno kaj dobim. Danes je 27! Pisala sem mu štirikrat a doslej niti sluha o kacem odgovoru ali pošiljki, ki bi bila morala že pred prvim biti v mojih rokah. – Ali udam se pa ne. Vidiš slabje, kakor mi gre, bolj trmasta sem in za vraga bi ne odnehala. – Tisto Jelovškovo pismo tudi ni bilo tako nezasluženo, kakor misliš. Kaj pa je značajan človek? – Če veš, da n. pr. Kristan zasluži osebno vse simpatije a zaradi ljudij ne občuješ z njim, če veš, da »Slovenka« pod patronatom klerikalnih listov nikakor ne more uspešno delovati za ženski pokret in Ti trpiš, da se lastniki lista pulijo za to proktekijo – ja, kaj pa je to? – Nikdo ne bo dejal, da je list tak in tak je kriv konzorcij, ampak vsak: kriva je urednica. – Prav lahko bi si bila rešila samostojnost, kar se uredništva tiče. Saj niso imeli nikake druge priprave osebe za ta posel. – Torej! – Radi »Študentk« se nič ne obvezujem, tudi ne bom pustila, da bi se kaj črtalo. Pisala bom tako, da bodo povest lahko prenesli živci naročnikov, za konzorcij pa se ne menim. Tu je Gregorin, njegova sestra, svak, Slavik⁹⁵⁴ z soprogo, Gorjup⁹⁵⁵ z družino in kaj vem kdo še vse! Zdaj naj pa kdo dela po tej številni komandi.

953 Mecenatstva (knjiž.): mecenstva.

954 Edvard Slavik (1865–1931), pravnik in politik, predsednik tiskarne političnega društva Edinost.

955 Ivan Gorjup (1859–1936), gospodarstvenik in politični delavec, odbornik in dve leti predsednik političnega društva Edinost.

Da si tako sama mi je res žal a tudi meni se zdaj ne godi nič boljše. Spočetka je povsod tako. Ti imaš duševne boje, jaz materijelne. Jaz samo še kolnem, ta babnica od moje gospodinje je pravi vrag. Človeka bi živega odrila za par soldov. Samo, da bom enkrat od tu proč, potem bom zopet srečna. – Piši mi vendar večkrat. Ne veš kako dobro mi de, če vidim, da vendar nisem tako grozno sama. Jokam se ne, jezim pa se nad sabo, ker se morem. Tega demona bi tolkla in dušila, da bi mi moral bit pokoren!⁹⁵⁶

✉ 60

Pinakoteka Edinost febr. 1900, po 2. II. 1900⁹⁵⁷

Draga Ivanka! – Eto, tu pošiljam nekaj za »Edinost«. – samo začetek seveda. – Porabila bom nekoliko oni nemški začetek, vsaj več⁹⁵⁸ – v toliko namreč v kolikor bi je to za »Edinost« prilično, stvar bo obsegala kakih 50–60 nadaljevanj v »Edinosti«. Prav rada bi, da mi tiskajo. Tudi svoje sodbe o očetu in materi pozneje zblažim, namreč v zadnjih tednih, ko Lenka vsa bolj razmišlja in spozna tudi vzroke, zakaj je vse tako prišlo. Prosim te interveniraj, da mi stvar natisnejo, garantiram, da bo razvitek interesanten. Pozneje pripravim nekaj prevodov iz ruskega. Veselilo bi me ako z priobčevanjem takoj prično, radi točne pošiljatve nadaljevanj se jim ni treba bati. – ali si jim ono od Monakovske pinakoteke dala? Jaz bi imela skoro raje, da mi natisnejo v »Edinosti«, ker članek ni tako neposredno v zvezi z ženskim vprašanjem, torej ni za »Slovenko«. – A-a Ti hodiš na maskarade? Plešeš tudi vidiš jo, dekleta! – Jaz še nisem našla službe, ali zato nisem še izven sebe. Jelovška seveda vidim vsak dan, čitam tudi zelo pridno. Pišem ne ravno mnogo, torej prosim, da mi spraviš stvar z »Edinostjo« v red. – Koliko mi dajo za sotrudištvo pri »Slovenki«? Po kr. vrsta, ne? – Veš za Velikonoč bi si rada kupila novo obleko, nimam nič. In Marici moram vrniti 15 gl, ki mi jih je nedavno posodila. – Pri meni so zdaj honorarji »Lebensfragen«.⁹⁵⁹ Z »Narodom« sem se sprla docela in za vselej. Sita sem vsega. Tudi v »Zvon« ne pišem več. – Ti si menda oddala uredništvu neko mojo stvar, ne? – Prosim zahtevaj jo v mojem imenu nazaj! Daj jo »Edinosti«. Prosim, da mi to nalogo storiš. – Napišem Ti za tretjo štev. kak članek. Če imaš dovolj

⁹⁵⁶ Na tem mestu se pismo zaključuje.

⁹⁵⁷ Dopisano z drugo roko.

⁹⁵⁸ Dopisano z drugo roko: gl. pismo 23. V 99.

⁹⁵⁹ Lebensfragen (nem.): življenjskega vprašanja.

gradiva, ga pa v četrti lahko uporabiš. »Slovenka« se mi vidi nekoliko mala. Prebito, samo štiriindvajset strani. Priloga za nižje ženske sloje je imenitna ideja. Prepričana sem, da bi se dala tudi praktično uvesti. Zakaj ne uvedeš »listnica uredništva«? meni se to nekako dopada. – Ali bi ne pozvala v listu tudi druge sloje, recimo poštne opraviteljice, telefonistke, prodajalničarke, – posebno te, – v Ljubljani so razmere grozne, – da kaj napišejo o svojem stanju za list. Ali bi se ne dala ustanoviti nekaka jugoslovanska ženska organizacija v prospeh⁹⁶⁰ ženskega napredka. – Sploh, pišem o tem v članku. Vidiš, prav veseli me, da je prva št. uspela. Samo pogumno naprej! Sploh mislim, da se da z odločno besedo več doseči, če tudi si nekateri bojazljivci v strahu in studi tišče ušesa, kakor z kako limonado, o kateri človek sam ne ve ali je kislja ali je sladka. – Pošiljam Ti nekatere doneske gospe Adele Milčinović,⁹⁶¹ soproge ljudskega učitelja. Če bi Ti kaj za list ne ugajalo pošlji ji manuskripte nazaj. Njen naslov je: Adela Milčinović, Zdenci Kraj Broda na Savi Slavonija.

Ona tudi želi, da se ji plača navadni honorar. – Pošlji tudi »Slovenko«. – O Daničinem članki Ti jedenkrat v pismu pišem.

Toda časa nimam več mnogo. – Poskrbi zaradi »Moje prijateljice«⁹⁶² v »Edinosti«. – Opisati hočem poznejše različne faze, katere preide tista Lenka v svojem razvitku. Duševnem namreč.

– Piši mi skoro zopet kaj!

Najlepše pozdrave in poljube

Tvoja Zofka

NB. Ona Hrvatica, Milčinović je jako naobražena⁹⁶³ žena, svršila je zagrebačko pripravnico z odliko.

960 V prospeh (star.): za razvoj.

961 Adela Milčinović (1879–1968), hrvatska pisateljica, učiteljica in feministka, prijateljica Zofke Kveder.

962 Zgodba Zofke Kveder *Moja prijateljica* je izšla v 11. številki *Ljubljanskega zvona* leta 1901.

963 Naobražena (zastar.): izobražena.

✉ 61

zač. 1900? zač. 1901?, po 2. II. 1900⁹⁶⁴

Draga Ivanka! – Čitala sem Maričin podlistek v »Narodu«.⁹⁶⁵ – Infamno! – Pisala sem ti, da dolgujem Marici 15 gl. Prosim te kakor prijateljico posodi mi ta denar in ga v mojem imenu z pošto kakor od administracije »Edinosti« vrni Marici. Bilo bi mi pretežko dolgovati njej! – Sej, kako prosta, grda, umazana nevoščljivost! – Še danes ali jutri napišem o »Slovenki« par besed za »Edinost«. Skrbi, da mi tiskajo. – In da mi to glede Marice gotovo storiš. Če ni mogoče pa pojdi k Gregorinu in mu reci, da ga prosim, da mi da na tvoje roke za znesek, kakor predujem za podlistke »Edinosti«. – Kaj spet zdvajaš⁹⁶⁶ in obupuješ! Sramota! To bi te morala krepiti, izzivati tvoje moči, tvoj ponos in tvojo voljo, a ne da kimaš zdaj sem, zdaj tja brez lastne volje in lastnega prepričanja. Danica je še premalo povedala bogme! Trdno se drži začete poti, drugače ne bodeš imela ne tu ne tam prijateljev. Bojim se že, da ne bo 2. štev. prepohlevna! – Kdaj vendar izide? In tretja? – Na zdar! Najlepši pozdrav in poljub! – Jaz sem tako srečna! Kako je ljubezen krasna, človeka čistoboljša in ublaži! Zofka

✉ 62

4. 2. 1900

IZ PRAGE
V TRST

Drago Ivanče! – Kako se imaš? Kako je z »Slovenko«? Čudno se mi zdi, da še ni izšla. – Tvojega pisma še nisem sprejela. – Natisni mi vendar »O tem in onem«. Saj je vse tako prebito ponižno – Razumeš moraš! – In ne bodi tako melanholična, vsaj je svet vendar-le lep in tam imaš morje in vse. – Ali je z Kristanom še vedno pri starem? Jaz vendar mislim, da je to postopanje proti njemu nelepo. – Prosim naznani ekspediciji mojo adresu! Ker mi še vedno pošiljajo list v Bern. Naslov moj je: Praga – Vinohrady, Palackého střída br. (53/III). Z Vladom sva se še prepirala, ali je vendar fin dečko. Kako so zdaj tamošnje⁹⁶⁷ razmere? Boljše? – Najlepše pozdrave in poljube od tvoje vdane Zofke.

✉ 63

10. 2. 1900

IZ PRAGE
V TRST

Draga Ivanka! – Danes še le sem dobila tvojo dopisnico, o tvojem pismu še nič ne vem, tudi ponatis »Študentk« še nisem dobila. Prosim pošlji

⁹⁶⁴ Dopisala neznana roka.

⁹⁶⁵ Marica Nadlišek Bartol je 5. marca 1900 v *Slovenskem narodu* objavila odziv na kritiko bontona *Vzgoja in omika*, ki jo je v *Slovenki* zapisala Ivanka Anžič Klemenčič.

⁹⁶⁶ Zdvajaš (knjiž.): dvomiš.

⁹⁶⁷ Tamošnje (star.): tamkajšnje.

mi tako, da napišem nadaljevanje. 2. svečana sem prišla semkaj, pa je morda pismo zastalo kje na bavarski pošti. Pisala sem že v München radi tega, – Tudi nekaj drugih stvari še nisem dobila ne vem kaj je to. – Kako je to, da »Slovenka« tako dolgo ne izide? – Če hočeš Ti prevedem kaj iz češčine, kak članek ali kaj enacega. – Ali bi sprejela prevod kacega članka iz »Dokumente der Frauen« o »Dienstbotenfrage«.⁹⁶⁸ Jaz mislim, da bi bilo to za »Slovenko« prav dobro. – Kako Ti je sicer kaj? Radovedna sem, kaj vse mi pišeš v onem pismu. Ali je dolgo, dobro, srčkano? Jaz tu iščem službe, mislim, da dobim kaj do 1. ali morda že 15. – Vlado je jako dober, popoldne greva skupaj v čitalnico, zvečer smo pri njem do devete, jaz, on in neki Hrvat Prelog,⁹⁶⁹ imeniten dečko, tako á la Kristan. – Prepirava se tudi tako vmes, vsak dan pride kaka scena a Prelog se nama smeje. Stanujem dobre četrte ure od Jelovška v predmestju. Jako lepo sobico imam za 7 forintov. – Tudi o Tebi mnogo govorim a Jelovšek vedno goni svojo. Jaz poznam razmere, pa te zato ne obsojam, vsak človek se lahko moti, kaj ne? In jaz vem, da postane tudi moja Ivanka pogumna. – Stotisoč poljubov!

✉ 64

📅 17. 2. 1900

📍 IZ PRAGE
V TRST

Draga Ivanka! – Tvoje pismo dobila. Ne soglašam v vsem z Teboj. »Slovenke« še ni. Nadaljevanje »Študentk« pošljem v ponedeljek. Kacih 20 pisanih strani. To da veš radi prostora. Mogoče najdem kje kaj za listek. – Kritike se ne boj. Kritika mora biti. Slab list o katerem se niti kritika ne piše. In če plujejo kaj za to! To je tudi reklama! – Ali si čitala Zolino Triologijo: Lurd, Rim, Paris?⁹⁷⁰ Pa ono Govekarjevo ni taka reč,⁹⁷¹ vsaj je, kakor Ti hočeš, postavil nasproti Suzane dobro, blago, nedolžno soprogo. – Vraga Govekarja ne spoštujem ni malo ali prosim, reci, če res ni tacihi žen, kakor je Suzana, če ono razmerje do tistega tepčavega⁹⁷² adjunkta obračunaš. Ono je res škandalozno, takih žensk ni, ki bi iskale možkih samo, da udovoljijo svojo umazano svinjsko strast! Panj! Ne vem, kako je to, da se jedno tvoje pismo zgubilo. – Prosim te za to, da mi na moja vprašanja še enkrat odgovoriš tudi glede podlistka »Edinosti«.

⁹⁶⁸ Dienstbotenfrage (nem.): problematika povezana s služkinjami, del t. i. ženskega vprašanja.

⁹⁶⁹ Milan Prelog (1879–1931) hrvaški zgodovinar in prevajalec.

⁹⁷⁰ Gre za romaneskno trilogijo Emila Zolaja *Tri meta: Lurd* (1894), *Rim* (1896), *Pariz* (1898).

⁹⁷¹ Fran Govekar: *Suzana, Ljubljanski zvon*, 1900 (številka 1).

⁹⁷² Tepčavega (pog.): neumnega.

Poslala sem par stvari v »Agramer Tagblatt«⁹⁷³ – ali veš, kako je to, da si zdaj nakrat 7 ur v uredništvu »Edinosti«. To v začetku ni bilo. Piši mi kmalu spet kaj. Jaz sem zelo, zelo srečna. Jelovšek je tako blag in dober, tako sem srečna. Poljub in pozdrav. Zofka

✉ 65

📅 18. 2. 1900

18. II. 1899 (= 1900)⁹⁷⁴

Draga Ivanka! – Včeraj me je glava bolela, tudi danes mi ni posebno dobro, zato sem napisala samo 14 str. nadaljevanja. Mislim pa, da bo vsejedno dovolj. – Nadaljevanje mislim tako razviti, da se tista Saša Timotejeva naposled ubije, ker pride z Farinellijem v interesantne okoliščine in ve, da Farinelli ne ljubi nje ampak Lizo. Ana postane profesorica na ženski gimnaziji v Sofiji, Sonja Ivanova pa še pred sklepom svojih študij radi prevelicega napora na sušici umrje.⁹⁷⁵ Pustiti mi moraš nekaj prostosti in če se bom tudi v celoti ravnala po tvoji želji se v posameznih poglavjih in v vsakem nadaljevanju ne morem. Vsaj to razumeš, kaj ne. Jaz sem si odbrala samo nekaj interesantnejših originalov. No, upam, da boš zadovoljna. – Piši mi radi podlistkov »Edinosti«. Ali bi kaj dali za podlistke? – Ono o Monakovski pinakoteki, naj »Edinost« priobči in ne »Slovenka«. Za sedaj Ti ne morem poslati drugega gradiva. Pa za tretjo šte. kaj. – Do kedaj naj pošljem nadaljevanje za 3. šte. Prva šte. mi jako ugaja, posebno Daničin članek. – No, veseli me, da je Gregorinova pisarna enkrat z menoj zadovoljna. – Pošlji mi takoj odtis mojih »Študentk«, kakor hitro jih stavijo, da napišem nadaljevanje. – Kaj z Kristanom zdaj spet občuješ? – Torej Ti stojiš zdaj v znamenju narodnosti? – Na, dober tek! – Vse te stadije sem že prošla. Slovenka sem in bom a zato se mi ne dopade več tisto opojevanje na frazah in lepih besedah. Ginjena in solz, narodnih vesel in plesov, govorov in napitnic je pri men vedno obilo a družega nič. – Vem, da so Gregorin in drugovi požrtvovalni do skrajnosti a mislim, da bi več dosegli, če bi energično in nevstrašeno hodili svoj pot ne vedno povsod gladili in mirili. Bogme, kaka je včasih »Edinost!« No sicer ne misli, da morda kak drug slovenski list višje čislan a drugi imajo saj nek svoj duh. »Narod« je surov, »Slovenec«

973 Dnevnik v Zagrebu, ki je izhajal v nemščini in kjer je Zofka Kveder v začetku stoletja objavila več besedil. Po preselitvi v Zagreb (1906) je bila članica uredništva in kasneje urejala prilogo *Frauen-Zeitung*.

974 Letnico je dopisala neznana roka.

975 Gre za like iz romana Zofke Kveder *Študentke*.

fanatičen a »Edinost« piše tako brez vsega »safta«,⁹⁷⁶ da človek ne ve, ali je krop ali voda. In tista ponižnost Cotičeva! Vraga zato, če je deset let urednik in mu kupijo zlato uro, mu še ni treba vedno trkati na prsa, da ni tako pameten, tako vzvišen, tako usposobljen, kakor »gospodje voditelji«. – In tiste novice! »Pes necega celjskega nemškutarja je ugriznil ...« Bogme, kakor, da bi slovenski psi ne grizli! In tista »dvatisočletna kultura« ji jo za vsako surovost kakega laškega barabe »Edinost« pogreva. Zaradi surovosti in izprijenosti posameznikov ni treba še napadati celega naroda. – Ustanavljajte ljudstvu brezplačne knjižnice, prirejte shode predavanja, s tem boste bolj branili narod pred potujčevanjem kakor cele tone vodenih in frazarstih člankov, a pri nas so samo čitalnice za gospodo in pridige za ljudstvo! V vsaki kmetski hiši imajo cele kope molitvenih knjig a družba sv. Mohorja leto za letom prinaša dve, tri nabožni knjigi molitvenikov imamo na vagone, kaj treba še vedno novih! Torej imaš socializma na katoliški podlagi dovolj? – Hvala Bogu! Na boš videla, kako se še sčasoma preleviš! Piši mi spet kaj kmalu. Jelovšek, Prelog in jaz gremo večkrat v gledališče: Stehgaleriebillet⁹⁷⁷ 20 kr! Oh, ali se včasih smejemo! – Vpisala sem se v »Slavijo«. Samo daleč je skoro $\frac{3}{4}$ ure od mojega stanovanja. Vselej grem z Jelovškom tja, sama še zdaj ne znam. – Prag se mi sedaj ne dopade preveč. Večno blato, megla in kislo vreme. Včeraj sem bila na Hradčanih. – Čakaj po letu me obišči. Vožnja še stane morda 10 for. Sem in tja, ker dobiš kot žurnalistka⁹⁷⁸ polovično karto. – Ali, da, to mi je neumevno, da čepiš zdaj toliko časa v redakciji. Ne bodi neumna, kdo Ti vrne oči, če jih spridiš, kdo Ti da zdravje! – Sedem ur v tistej luknji je preveč, saj nimaš železnih pljuč. In potem še urednikovanje »Slovenke«. Tista kritika našega bontona je fina! Bravo! Jaz sem se prav od srca smejala. – Veš, kaj bi bilo tudi lahko v »Slovenkinih« oglasih? Ponudbe služb. – Priloga za priproste žene je imenitna misel. V tako pičlem prostoru, kakor ga ima »Slovenka« na razpolago se ne more skrbeti za vse sloje tako, kakor bi bilo treba. – Toda z Bogom, duška! Najlepši, najpristrčnejši poljub! Tvoja Zofka

NB: Kako sta zdaj z Kl.? – Sploh mi piši več o sebi, o tvojem lastnem dejanju in nehanju, o Ivanki! – Odgovori mi takoj, da si rokopis prejela!

Ivanka Anžič

⁹⁷⁶ Saft (nem.): sok.

⁹⁷⁷ Stehgaleriebillet (nem.): vstopnica za stojišče v najvišjem nadstropju (galeriji) v gledališču.

⁹⁷⁸ Ivanka Anžič Klemenčič je bila prva slovenska poklicna novinarka.

NB: ako moreš pošlji mi z obratno pošto takoj vse štev. tistih listov, ki so napadali »Slovenko«! – Če ne stane preveč – ekspres! –

Še Ti govori z Gregorinom in onimi v tiskarni, da mi ponatisnejo one povesti, katere pošiljam. Prosim, Zofka⁹⁷⁹

✉ 66

📍 IZ PRAGE
V TRST

med 18. II. in 24. III. 1900⁹⁸⁰

Drago Ivanče! – Ali si kaj hud, duško? Viš, to Ti je dirindaj. Pišem, drgnem! Hej! – Bosenski »Nadi«⁹⁸¹ sem poslala velik članek – 45 fol. vrednosti prosim! – ali kaj! Kranjčević prof. in urednik mi piše laskavo pismo dele mi poklone na desno in levo, tiskati pa mi ne more, ker je preveč – svobodnih idej, za katere osebno simpatizuje ali list ne gre. – Na tu nekaj za »Edinost« v obrambo »Slovenke«. – Skrbi, da mi natisnejo vse, da mi nič ne črtajo! – Vraga, piši mi vendar kar mislijo radi onih družih črtic glede ponatisa. – saj veš, da me zanima. In potem, koliko mi eventualno dajo za podlistke. – Tako, kakor Kristan se ne menim. 15 gld! Za 35 nadaljevanj! Saj je vsak diurnist⁹⁸² na boljšem. Toda z Bogom! Adijo! Ne jezi se, ne bodi hud! Časa nimam skoro nič! – A propos! Prosim te prav lepo, če imaš tu kake slovenske tiskane kratke šaljive stvari, ki bi bile vredne prevoda! – Pošlji mi jih! Poljub in pozdrav! Zofka

✉ 67

📅 4. 3. 1900

📍 IZ PRAGE
V TRST

Draga Ivanka! – Tvojega pisma še ni, – kaj je to? »Slovenka« še ni izšla? Prosim te bodi tako srčkana in pošlji mi »Ein Zeitungskatalog« od Mosse-ja.⁹⁸³ V administraciji jih imajo več. Če je tudi lanski letnik, – nič ne de! – Kedo je prevel ono iz »Agramer Tagblatta«?⁹⁸⁴ Hvala lepa za ono notico. Torej »Moja prijateljica« pride? – Pošlji mi »Zeitungskatalog« potrebujem zaradi adres redakcij. – Mimo te cerkve⁹⁸⁵ grem vsak dan vsaj dvakrat! – Piši vendar! V »Slaviji«⁹⁸⁶ sem čitala modrost »Slov. lista«. Na, taki zaplankani ljudje! –

979 Besedilo od »Ivanka Anžič« naprej je zapisano na ovojnici.

980 Dopisala neznana roka.

981 Nada (slov. Upanje) je bila bosanska literarna revija, ki je izhajala med letoma 1895 in 1903.

982 Diurnist (star.): pisar, ki je plačan na dan.

983 Založnik Rudolf Mosse je letno izdajal katalog časopisov, ki so izhajali v nemško govorečih deželah.

984 Agramer Tagblatt je bil dnevni časopis v nemškem jeziku s sedežem v Zagrebu, ki je izhajal od leta 1885.

985 Na razglednici je prikazana bazilika sv. Ljudmile v Pragi.

986 Slavija je bila kavarna v Pragi, priljubljeno zbirališče pripadnikov in pripadnic slovanskih narodnosti.

Prosim, pošlji mi vabila za maskerado tržaskega sokola, če jih je kaj.
Za manuscrite je papir kakor nalašč. – Tu je zdaj mraz in sneg. – Piši
kmalu! Zofka

✉ 68

📅 24. 3. 1900

📍 IZ PRAGE
V TRST

Draga Ivanka! – upam, da ste mi ono o »Slovenki« v »Edinosti« že
natisnili – ali kaj mi zdaj že tudi »Mojo prijateljico« črto vse. Kaj pa
pomeni tisti – jej, jej! Jaz tega nečem, da veš. – Oni članek mi pošlji
nazaj, da ga predelam in razširim, menda bom morala tudi Danici
odgovarjati. – »Študentke« Ti pošljem najkasneje do 5./4. – Ilešič,⁹⁸⁷ no, to
ni posebna čast! – »Edinost« prodaja res naivno berilo! Razvajena glediška
publika ljubljanska! – To je res smešno! – Piši zopet kaj! Jednomoštvo in
jednoženstvo⁹⁸⁸ – ne razumeš prav o tem drugič. – Pozdrav in poljub! Zofka

✉ 69

📍 IZ PRAGE
V TRST

Konec marca 1900⁹⁸⁹

Draga Ivanka! – Kako smo postali gosposki, – ni duha ni sluha, – čisto
po uredniški! – To me v istini⁹⁹⁰ jezi. Kaj vraga ne pišeš! Jaz ne zvem ni
tega, ne onega, čeravno veš, da nestrpno pričakujem končnega odločila. –
Ono moje radi »Slovenke«, »Edinost« še sedaj ni objavila. Kaj so res taki
strahopezljivci!⁹⁹¹ Vraga, jaz tudi ne pišem samo zato, da se meče v koš! –
Oni članek, ki sem Ti ga zadnjič poslala, sem že enkrat zahtevala nazaj,
da ga predelam in popolnim – Vraga in ono, kar mi pišeš od Danice! –
Kako jednoženstvo in jednomoštvo! – Če bi bila n. pr. Ti v tistem tvojem
sentimentalnem navalu vzela Klemenčiča, ki bil recimo čez pol leta umrl, –
kaj bi bila res potem obsojena, da nikdar več ne poskusiš sreče z možem
in da se naletiš na še tako plemenitega, dobrega, vrednega tvoje ljubezni. –
Pojdi mi no! – Pa čemu potem piše Danica oni svoj prvi članek, če ga
sedaj preklicuje! – Če n. pr. kaki stariši oženijo svojo sedemnajstletno
hčer z prvim možkim, ki ima denar, kaj se potem ta hči ko se zavede, ko
se ji prebudi duša in čustvo res ne sme oprostiti sramotilnih vezi? – Mora
res, recimo dvajsetletna resignirati za vse svoje bodoče življenje?! – Kako
neumno, nenaravno, nepravično?! – Pa o tem drugič.

987 Fran Ilešič je v drugi številki *Slovenke* leta 1900 objavil članek *Pevec-slepec-dalekovidec*.

988 Glede na razlago teh izrazov v pismu 70: izbira izključno ene partnerke ali partnerja za vse življenje.

989 Dopisano z drugo roko.

990 V istini (zastar.): v resnici.

991 Strahopezljivci (pog.): bojzljivi ljudje.

Pošiljam nek prevod Maharjev od Dermote⁹⁹² in te prosim, da ga v prihodnji št. gotovo objaviš! Priznala boš sama, da je to divna stvar! – Pošiljam Ti podlistek za »Edinost« in nadaljevanje »Študentk« – Porabi vse za 4. števil! Do konec aprila Ti pošljem vso ostalo, dogotovljeno povest. – In še nekaj! Pošiljam Ti črtico iz moje zbirke »Misterij žene«, ⁹⁹³ katero mislim dati prihodnji mesec na lastne stroške v tisk. – Prosim te objavi jo. Želela bi tudi, da priobčiš v kratkej notici pod književnostjo mojo namero. Reci, da se bode prodajala po 50 kr. komad, tiskana bo na finem papirju, imela bo tudi mojo sliko in povsem moderno opremo. Kdor hoče numeriran, na holandskem papirju tiskan izvod naj se naroči prej. Ta izvod stane 80 kr. z pošto 85 kr. oni na prostejšem papirju nenumeriran z pošto 55 kr. Želela bi, da se naroči kmalu, da vem približno koliko tiskati, objavi mojo adresu! In zdaj še to! – Prosila sem te zadnjič za prijateljsko uslugo, katere, kolikor vem, mi storila nisi! – Jaz vem, da nisem zahtevala nemogočega! Ali administracija »Edinosti« ali administracija »Slovenke«, jedna bi lahko zmogla tistih borih 15 gl! Vsak delavec je vreden plačila. Dr. Gregorin računa za prepis od vsake strani dvajset vrst potem 10–12 kr, prebito. Človek potem tudi zasluži ono bore! Ti veš, da mi je neprijetna ona stvar! – Prepričana sem, da bi bila Ti prav lahko že vse uredila, samo, če bi bila hotela! Pa to je ravno, Vi ljubeznjivi slovenski rodoljubi, ki res niste materialisti, ker se ogibate vsega, kar bi Vas stalo malce truda kakor živega ognja, se zadovoljujete samo z frazami! – Slovenski klerikalci, da so osramoteni! – Kedo je odjenjal? – Danica! – No, viš! Toda časa nimam več! Z Bogom! Lep pozdrav! Zofka

✉ 70

📍 IZ PRAGE
V TRST

Pred 25. IV. 1900⁹⁹⁴

Draga Ivanka! – Tu Ti pošiljam članek, – upam, da za gotovo v tej št. uvrstiš, ker bi mi drugače ne preostalo drugega, kakor, da res sploh nič več ne pišem za »Sl.« – »Študentke« pošljem ta teden. Mnogo imam dela. – Ono knjigo izdam koncem maja, menda si se morala Ti pomotiti. Prosim, če si tako ljubeznjiva, da popraviš. Nekaj naročnikov že imam, – iz Trsta samo Slavikovo gospo. – Ne vem, kako, da se tako držiš. Na Tebi je, da razjasniš, kaj je prišlo med najino razmerje. Tvoje zadnje pismo, –

⁹⁹² A. Dermota je prevedel Macharjevo *Pismo*, ki je bilo objavljeno v sedmi številki *Slovenke* (1900).

⁹⁹³ Kratkoporna zbirka Zofke Kveder *Misterij žene* je izšla leta 1900 v Pragi.

⁹⁹⁴ Dopisala neznana roka.

no pa raje molčim. Sicer pa še enkrat rečem, kakor te je volja – usiljujem se nikamor ni Tebi ni »Slovenki«. Pošlji mi moje manuskripte, katerih ne natisneš nazaj. In piši mi, jasno, kaj misliš. – To je menda tudi Vaša taktika, da molčite. – Na zdar! Zofka

Čakam. Žal bi mi bilo, da se zruši vse med nama tako. –

✉ 71

📅 25. 4. 1900

📍 IZ PRAGE V
TRST

25. IV. 1900

Danes me je Lončar tirjal za ono notico, katero mi je dal pred 14 dnevi za »Sl.« in katero sem Ti včeraj poslala. – Njemu sem dejala, da sem jo že poslala a Tebi jo nisem odposlala za to, ker je bilo za 4. št. itak prepozno in Ti nisem pisala nobenega pisma. – Kaj nisi mogla mene uprašati o tem, da ne pridem v luč lažnjivke? – Tvoje ponašanje napram meni je res že več ko čudno. O oni Maharjevi pesmi »Pismo«, ki je Dermota prevel tudi molčiš. Odgovori vsaj odkrito kaj misliš in ne skrivaj se vedno za diplomatskimi frazami ... Sicer sem Ti o tem pisala že v pismu. – Zahtevam, da mi pojasniš kaj vse to pomenja! Usiljujem, kakor veš se ni Tebi niti komu drugemu, rada bi pa vendar le vedela, kar je temu vzrok! Zofka

✉ 72

📅 27. 4. 1900

📍 IZ PRAGE V
TRST

27. IV. 1900

Tvoje pismo sem prejela. – Povsem, kakor te je volja. – usiljujem se nikamor. Da ni bilo to prijateljsko pismo prijateljici moraš priznati. Pri vseh mojih napadih je bilo v vsakem mojem listu še vedno toliko da si lahko spoznala, da sem Ti dobra, da te smatram prijateljico. Ti prva si začela danes govoriti o bivšem prijateljstvu. – To me boli odkritosrčno povedano jako in bolj, kakor sem pričakovala. – Nisem se jaz spremenila proti tebi, ampak Ti proti meni! – Jaz sem bila odkritosrčna, Ti nisi bila! Samo pomisli na oni članek. V prvem pismu za njem se nisi prav nič razburjala, a potem si me jela napadati. Za »Št.«⁹⁹⁵ sem Ti pisala. Pošiljala Ti jih bom vedno tako, da jih prve dni meseca že imaš, ako Ti ni prav pa prekini prinašanje nadaljnjih doneskov. – Za sedaj Ti jih pošljem v petek ali soboto. – Moj članek in moje pismo si dobila. – Pričakujem ipak še, da se ne izravna. – Pošljem ti tvoja pisma, da sama lahko vidiš, kdo je

995 *Študentke*, roman Zofke Kveder.

več kriv Ti ali jaz. – Da sem »prij.«⁹⁹⁶ prikrojila za »Ed.« je laž. Pošljem Ti izvirnik, katerega si itak že čitala. Onega župnika sem spremenila v oskrbnika to je vse. Če pa potem v onem mojem opisovanju mojega narodnega nadušenja nisi našla ironije, mi je žal. – Zofka

✉ 73

📅 30. 4. 1900

📍 IZ PRAGE
V TRST

Drago Ivanče! – Vidiš, da je vse dobro! No bogme to me res tako veseli! Uh! – Tako sem srečna veš! – Včeraj mi je Vlado prinesel prvo št. svoje knjige. Nič nisem prej videla, kaj vse natisne. – Tako sem srečna! Pošiljam Ti v prilogi »Študentke« in svoj članek, kateremu sem dodala le dodatek. – Saj se menda ne jeziš. Jaz res ne vem kako naj ga drugače prištucam, če ga sploh napišem. Drugič pa se moramo prej dogovoriti, kako in kaj naj pišemo. Mene stvar v istini zanima in jaz že premišljam, kako da pridem lahko o počitnicah malo doli na jug. Saj veš, da sem nekaka ptica selivka, nikjer dolgo ne vzdržim. – Za prihodnjo št. bi bilo menda najbolje, če piše edna izmed naju o organizaciji t.j. o organizaciji načinu, točkah, statutih, cilju, skupinah i.t.d. – druga pa o razmerah med našimi delavkami, šiviljami o bolniškem zavarovanju i.t.d. – t.j. da jedna nekako osvetljuje, otemeljuje in dokazuje z življenjem samim potrebo in opravičenost organizacije, druga pa da pokaže, kako bi se vse to storilo in začelo. Seveda bi mi morala potem nekatere podatke odstopiti.

Oči te bole, revica! Moj Bog pusti ono korektiro pri miru. Vsaka stvar ima svoje meje. In če se Ti poteguješ za ženske in človeške pravice, jih potem tudi sama za se zastopaj. Ne daj se izkoriščati! Ti si ženska in kot urednica potrebuješ že itak več prostega časa, kakor Ti ga ostane od onih 7 tiskarskih ur. In potem imaš tudi dolžnosti proti sebi sami. Kaj misliš, tako mlada si, pa imaš že z očmi take nepravilike! Varuj si jih, tvoje fletkane očke! Korektira ni za te, naj se gre solit! –

Prosim te, da »Št.« priobčiš! Do konca leta imam dovolj gradiva, če priobčiš vselej po štiri strani tiskanih namreč. – Jaz tako životarim. Kacih 35 gl spravim na mesec skup. – Veš »Slovenka« bi mi lahko plačevala vsaj po 1 kr. vrsto. »Agramer Tagblatt« plača po 3 kr. vrsto. Praška politika⁹⁹⁷ za vsak stupec⁹⁹⁸ 1 gl. za prevode! – Drugače sem srečna prav do nebes! Ljubezen je najpametnejše in najlepše ob enem! Skregam se sicer vsak dan, pa potem

⁹⁹⁶ *Moja prijateljica*, povest Zofke Kveder.

⁹⁹⁷ *Politik*: nemški časnik, ki je izhajal v Pragi.

⁹⁹⁸ *Stupec* (hrv.): stolpec.

je vselej vedno le še lepše. Tako je dober, fin in tako me ljubi! Vsak dan bolj čutim in spoznavam, kako sem srečna! Tako je svež, čist, mlad a drugi moški kaki so! Bogme, vsak dan se mi sipajo iluzije še iz onih o katerih bi človek res mislil, da so dobri. Ivanka, tako, tako sem srečna! Samo da bi mogla le Ti malo občutiti to veliko, krasno srečo. – Pomisli in kako me ljubi! Ali nič ne pokaže, nič ne pove! Če kaj napišem gotovo godrnja in draži in jezi me kjer more. Zraven se pa smeja in ko mi potem včasih reče, da sem njegova »edina zlatna duša« pa me tako pogleda, veš, da se mi vse raztopi v prsih, bi kar pokleknila in poljubila tla, kjer stoji iz hvaležnosti, da me ljubi, da sem tako brezmejno, neskončno srečna! In vsak dan ga bolj ljubim! – Oni Prelog veš, o katerem sem Ti že pisala, je najin prijatelj, večerjamo skup. Tu je namreč tako, da si večerjo kupujemo sami: sir, kruh, salame, čaj in pivo, včasih kuhamo krompir v obilicah, – s surovim maslom je naravnost delikatesa. In jajca cremo, čokolado, kavo si delamo, – včasih je grozen smeh, kadar smo vsi skupaj tako lačni, nerodni in nesrečni. Zadnjič pri Jelovšku se nam je kuhan krompir po celi sobi prevrnil, pri Prelogu smo prekucnili lonček kave in potem v lavorju prali mizni prt, pri meni, ki imam mizo, ki ima jedno nogo polomljeno, – se je le-ta položila na tla ravno ko smo najlepše razvrstili sardine – (že odprte), med, surovo maslo, sir in salame po mizi. – Imeli smo namreč v proslavo mojega rojstnega dne veliko pojedino – katero smo potem iz tleh pobirali! Po nesreči je bilo črnilo na mizi in ko se je vse prekucnilo je bil še lepši miš-maš.

Vidiš, dolgčas nam ni. V gledališče tudi hodimo – stat na galerijo za 20 kr. – Povem Ti imenitno! – Jaz pridno čitam. Prečitala sem zadnji čas še enkrat vse Ibsenove drame in nekatere jine⁹⁹⁹ prevode iz norveškega in danskega. Od Arne Garborg ravno zdaj čitam »Bei mama«. – krasna stvar. Eh, Klemenčič! Vidiš kak Ti je. Zdaj si pa misli, kako je bilo meni, ko sem itak bolj živa, nepremišljena natura kakor Ti. Presneto, kmalu bi bila obnorela tedaj! – Piši mi zdaj večkrat jaz Ti bom tudi gosteje odgovarjala. In da, če se naročiš na »Misterije«? Zdaj ko imaš denar. Hm, lastni založnik, kaj češ! – Ali bi mi »Slovenke« ne bi mogli pošiljati dva iztisa. Vsaj veš, jaz bi imela mnogo raje. Od prvih letnikov imam samo nekaj posameznih zvezkov, ker sem dala drugo Gabrščku da ponatisne, pa mi je tako nerodno, zato bi rada zdaj za vsak slučaj dva iztisa. Prosim

999 jine (češ.): druge, različne.

te, da uštimaj. – No, ali zdaj moram zopet v Slavijo. Vsak dan čitam namreč slovenske liste, – Ali se Cotič zelo jezi? – Čakaj, napišem nekaj imenitnega, pa mu pošljem z koncem in vsem. – Če imaš Ti kritično izdanje Jurčič-Kersnika o Prešenu mi pošlji. Nekaj se mi vrti v glavi, tako-le roman o Prešernu, pa bi rada, da vsaj poskusim. Bog te živi! Drugič pa mi pošlji vsaj poljub! Kdo se bo kregal, če je svet tako lep. Z Bogom duška! In sto poljubov! Zofka

Prosim, poglej, če imaš Ti med tvojimi naročniki neko ali necega I. V. Babnik, Ljubljana, poslal mi je denar za numeriran izvod, pa mi ni označil natančneje adrese.¹⁰⁰⁰

✉ 74

📅 9. 5. 1900

📍 Iz PRAGE
v TRST

Zlato moje Ivanče! – Tvoje zadnje pismo me je tako usrečilo, da Ti kar povedati ne morem. Ne jezi se, da Ti takoj ne odgovorim obsežnejše, ali toliko dela imam in skrbi, da je kaj. Saj veš zdaj je poletje, treba obleke in vsega in jaz živim od peresa. – zato treba piskariti in piskariti, da je kaj. Nisi hud, kaj ne dragec? – So tvoje oči kaj bolje? – Povedala sem Lončarju, pa je dejal: »I. naj pa korekturo sem pošlje!« – Morala sem se smejati njegovi dobrodušni naivnosti mislil je, da si samo pri Slovenki. Gospa Grom je imenitna, ne? – Veš človek je kar vesel če naleti na kako tako svežo naravno naturo. K gospej Škrinjarjevi mnogo zahajaš? Bila sem pri Preissovi, – ona je jako tožila čez mladega Škrinjarja. Izstopil je iz konservatorija pa se uči pri privatnem učitelju kar bi končno tudi v Trstu lahko – Jaz vedno premišlujem, kako bi se dalo, da pridem po leti doli delat propagando za našo organizacijo, ki mi leži prav zelo na srcu.

Mi pošlješ one naročnike kmalu? – Veš, zato da vem urediti. Za omot¹⁰⁰¹ mi nariše nek češki ali kar nekaj, – Piši kaj!

Morda nocoj, kaj veš, – Zdaj moram še nekaj svršiti¹⁰⁰² za »Politiko«

Danes sem napisala dvajset dopisnic, – pomisli! – Stotisoč poljubov od tvoje Zofke

1000 Dopisano z drugo roko: pojasnilo Zofkinega razmerja s Klemenčičem. Klemenčič je ohranil Z. kljub vsemu do zadnjega globoko simpatijo.

1001 Omot (knjiž.): ovoj, ovitek, kuverta, paket, zavoj.

1002 Svršiti (hrv.): dokončati.

✉ 75

📅 10. 6. 1900

📍 Iz PRAGE
v TRST

Draga Ivanka! »Študentk« ne morem poslati, ker nimam zadnjega rokopisa. – Vsak dan čakam pa nič! – Zakaj mi nisi takoj zadnjič, ko je bilo stavljeno vrnila preostalo, da bi bila napisala nadaljevanje. – Zaradi sodelovanja govorim z Plavšičem in Bošnjakom,¹⁰⁰³ ki pišeta tudi v »Život«. Nek Marušič medicinec se je že ponujal, pa je tako slab talent in tako smešno malo cenjen, da sem rekla, da ne potrebuješ. Pišem Milčinovičevi ženi, da napiše kaj o hrvatskem ženstvu.

Pa tukajšni filozofki¹⁰⁰⁴ rečem v »Slaviji«, da kaj napiše. S tiskarno imam mnogo posla. Knjiga drug teden izide. – V kratkem Ti pišem obširno pismo, polno novic. – Tako sem srečna! – Tvoje Iz ženskega življenja se mi ne dopade, ker je prvič preidealizirano, drugič potem zopet pretirano. O tem več prihod.

✉ 76

📅 18. 7. 1900

📍 Iz ZAGREBA
v TRST

Poljub in pozdrav! Zofka

✉ 77

📅 24. 7. 1900

📍 Iz ZAGREBA
v TRST

Злата моја! Просим пошљи ми такој задњи кос мојега рокописа на моју адресу,¹⁰⁰⁵ јаз ти пошљем потом надалевање најкасније в трех днеш. Ту сем здај 3 дни јутри одпотујем. Просим повеј в администрацији моју адресу! – Си задовољна з мојим успехом гледе сотрудников? – најлепши пољуб!¹⁰⁰⁶ Zofka

Адреса:¹⁰⁰⁷ Slobodnica, pošta Sabinj, kraj Broda na Savi, Slavonija

✉ 78

📅 13. 8. 1900

📍 V TRST

Draga Ivanka! – Najprisrčneje voščilo! – Tudi Kl. – Pišem mu te dni pismo! – Naj se ne jezi! – Он је премехек | за правега можа треба туди

¹⁰⁰³ Ilija Bošnjak (1882–1975), kemik in enolog.

¹⁰⁰⁴ Verjetno je mišljena Zdenka Hásková.

¹⁰⁰⁵ Adreso (star.): naslov; tudi v nadaljevanju.

¹⁰⁰⁶ Злата моја [...] (cir.): Zlata moja! Prosím pošlji mi takoj zadnji kos mojega rokopisa na mojo adresu, jaz Ti pošljem potem nadaljevanje najkasneje v treh dnech. Tu sem zdaj 3 dni jutri odpotujem. Prosím povej v administraciji mojo adresu! – Si zadovoljna z mojim uspehom glede sodelavcev? – najlepši poljub!

¹⁰⁰⁷ Адреса (cir.): adresa.

неколико трде воље. Ме жене нечемо тирана а онега можа туди не љубимо ки нам је превеч покорен, ки својо вољо подврже наши. – Нај ти не бode препослушен, – и ти га бош бољ љубила! – пишем кмалу!¹⁰⁰⁸ – »Brivca«¹⁰⁰⁹ nisem dobila! – Да је Кл. vporabil¹⁰¹⁰ ono kar sem jaz pisala o G. in A.¹⁰¹¹ me nič ne smeta ako želi, dam mu še finih podatkov. – Tudi jaz napišem nekaj za »Brivca« samo ako hoče sprejeti. – Čudim se da se G. upa proti meni tako nastopati, vsaj vendar ve, da so mi znane od njega prelepe stvari. »Štastna« – poznaš? – je bila njegova ljubica in njena gospodinja mi je pravila, da bi bila kmalu umrla. – že več zakaj G. je imel seveda svojo roko poleg. Dr Gregorič¹⁰¹² je sam dejal, da so bile tu kaznjive manipulacije po sredi ... Naznanil jo ni sodišču, samo zato, ker se mu je ipak smilila in ker je itak riskirala¹⁰¹³ svoje življenje. – Viš, to Ti je ta idealni G. V kratkem dobiš obširno pismo. – Stotisoč poljubov! Bodi jako, jako srečna! – Zofka

✉ 79

📅 24. 8. 1900

📍 Iz SIBINJA
v TRST

Драга Иванка! – Опрости, да не пишем. Владо је ту, па сем тако сречна, да нити писати не морем. Јутри одиде, потем такој пишем. – Задње »Словенке« ше седај нисем добила, просим дај, реци администрацији, да ми јо пошљејо ин да ми јо сплех редно пошиљајо какор хитро изиде. – »Народа« нисем читала ни једнега ни друзега. Просим пошљи оба. Џанкар ми је данес писал, да је послал »Сл«. пар горких за Ашкерца. Али со то људје! – наши говекарји ин ашкерци ин друга стара шара. – Бог сам ве, како је а. дошел негдај до својих свободоумних алир. 1014 – »Штудентке« пошљем, какор хитро добим »Сл.«, да морем написати. – Кај је з оними мојими преводи Petra Altenberga?¹⁰¹⁵ – Јаз мислим, да со ту тако фине ствари, да би заслужиле, да јих тако полагамо приобчиш. Пиши о тем! Али

1008 Он је [...] (cir.): Он је premehek [] za pravega moža treba tudi nekoliko trde volje. Me žene nečemo tirana a onega moža tudi ne ljubimo ki nam je preveč pokoren, ki svojo voljo podvrže naši. – Naj Ti ne bode preposlušen, – i Ti ga boš bolj ljubila! – pišem kmalu!

1009 Brivec: satirični časopis, ki je 20. julija 1900 na peti strani objavil naslednje besedilo pod naslovom Oglas: »Kdor se hoče v nekoliko lekcijah naučiti temeljito natolcevati, krasti čast poštenih žen in deklet, kdor hoče v kratki dobi postati mojster v podlosti in „fini“ porno-grafični stroki, ta naj se zaupno obrne do J. Grigorovića, na potovanju po Slovenskem. Natančnejši naslov pri „Slov. Narodu“ v Ljubljani. Isti podjetnik prodaja tudi duhovitost na drobno in na debelo.« Slovenski narod se je odzval z besedilom V pasjih dneh 4. avgusta leta 1900. Kot odziv na to besedilo je Brivec 10. avgusta leta 1900 objavil podlistek Umetniški kavijar, ki ga je podpisal Castor (očito Klemenčič).

1010 Да је [...] (cir.): Da je Kl. vporabil. Zadnja beseda je zapisana z mešanico cirilice in latinice.

1011 A.: Castor piše tudi o slavnem epiku, ki pa je pogorel na odru – najbrž je mišljen Anton Aškerc.

1012 Verjetno je mišljen dr. Vinko Gregorič (1857–1933), zdravnik, gospodarstvenik in politik, ki je deloval tudi kot porodničar. V letih 1892–1923 je bil primarij dermatološko-venerološkega oddelka v ljubljanski bolnišnici.

1013 Riskirala (pog.): tvegala.

1014 Alir (star.): vodenje, ravnanje, navade.

1015 Richard Engländer, bolje znan kot Peter Altenberg (1859–1919), avstrijski pesnik in pisatelj ter prvi pisec literarnih črtic.

си књиго »Zapisci« од Milčinovića¹⁰¹⁶ же добила? Kaj ne krasno? Jaz večkrat obchim ž njim. Cankarju so pri »Zvonu« zavrnili neko njegovo stvar, česh, da se bojijo »konfiskacije!« Ха, ха! Ашкерц се хоче отрести талентиранега талента, то је! – Како се имаш? – Jaz sem zdrava, srečna in Slavonija mi baš prija, to so krasni vinogradi – na tvoji »Hochzeitsreise« ме обшчи Загреб – Сарајево – то би било лепо ин не стане те равно толико, vsaj ti kakor urednica dobiš popusta. – Много поздравов теби ин Клеменчичу. – Пошљи »Slovenko«! – Пољуб! Твоја Zofka – Kaj па Марица? ...¹⁰¹⁷

✉ 80

konec avg. ali zač. sept. 1900¹⁰¹⁸

Draga Ivanka!

Eto Ti nekaj Ti pošiljam za prvo silo. Prosim te, da vsekakor priobčiš. »Študentke« pošljem v ponedeljek proč, tako, da jih 5. dobiš. – Oprosti, jako mnogo imam posla. Marljivo pišem za »Agrar Tagblatt« – vsaj veš, tam mi je glavni dohodek. Pa šivam za malo. I jaz se morda prej poročim nego sem mislila. Morda takoj, ko pridem v Prago, da lahko stanujeva z Vladom skupaj. – No, sicer veš, da je za me to formalnost, za katero ne dam ni piškaneга oreha. Če se res poročiva, bodeva se zaradi materijelnih vzrokov in koristi. – Kako je s Teboj? Pa Ti mi ne pišeš kako in kaj! Ali hočeš imeti svoje gospodarstvo, ali pa ostaneta, kjer sta. Ali Ti potem »Edinost« pusti? – »Štud.« Bi še danes napisala, ali dopoldne sem pisala, pa me sedaj nekam glava boli. Hiteti moram, ker me deček, ki ide na pošto že čaka. Pozdrav Klemenčiču.

Tebi najljepši poljub od tvoje Zofke

1016 Andrija Milčinović (1877–1937), hrvatski književnik.

1017 Драга Иванка [...] (cir.): Draga Ivanka! – Oprosti, da ne pišem. Vlado je tu, pa sem tako srečna, da niti pisati ne morem. Jutri odide, potem takoj pišem. – Zadnje »Slovenke« še sedaj nisem dobila, prosim daj, reci administraciji, da mi jo pošljejo in da mi jo sploh redno pošiljajo kakor hitro izide. – »Naroda« nisem čitala ni jednega ni drugoga. Prosim pošlji oba. Cankar mi je danes pisal, da je poslal »SL.«, par gorkih za Aškerca. Ali so to ljudje! – naši govekarji in aškerci in druga stara šara. – Bog sam ve, kako je a. došel nekaj do svojih svobodoumnihih alir. – »Študentke« pošljem, kakor hitro dobim »SL.«, da morem napisati. – Kaj je z onimi mojimi prevodi Petra Altenberga? – Jaz mislim, da so tu tako fine stvari, da bi zaslužile, da jih tako polagoma priobčiš. Piši o tem! Ali si knjigo »Zapisci« od Milčinovića že dobila? Kaj ne krasno? Jaz večkrat obchim ž njim. Cankarju so pri »Zvonu« zavrnili neko njegovo stvar, česh, da se bojijo »konfiskacije!« Ха, ха! Ашкерц се хоче отрести талентиранега талента, то је! – Како се имаš? – Jaz sem zdrava, srečna in Slavonija mi baš prija, to so krasni vinogradi – na tvoji »Hochzeitsreise« ме obišči Загреб – Сарајево – то би било лепо ин не стане те равно толико, vsaj Ti kakor urednica dobiš popusta. – Много поздравов Теби ин Клеменчичу. – Пошљи »Slovenko«! – Пољуб! Твоја Zofka – Kaj па Марица? ...

1018 Dopisano z drugo roko.

✉ 81

poleti ali jeseni 1900¹⁰¹⁹

Draga Ivanka! Vidiš, zopet porcija »Študentk«. – Nocoj Ti pišem daljše pismo. Podnevi ne dospem, do ničesar. Šivam, šivam in pišem. – Stotisoč pozdravov in poljubov od tvoje, tvoje Zofke Hvala lepa Klemenčiču za »Narod«. Poslal mi ga je Vlado.

✉ 82

konec sept. 1900¹⁰²⁰

Drago, zlato Ivanče! – Na prvo porcijo! – »Št.« pošljem najkasneje do 5., – da imaš namreč Ti jih najkasneje 5. v rokah. – Veš, 15. moram biti v Pragi. Preveč mi je dolgčas za Vladom in tudi njemu je težko samem. – Kako je tebi? – Je bilo lepo na Štajerskem? – »Slovenko« obdržita Ti in Kl. Moj Bog, to vendar ne bi bilo tako težko. – Če ne, piši Danici, morda bi ta prevzela. Nekaj je govorila o tem. Pisala sem ji tudi jaz o vseh teh komedijah. Pražani snujejo nekako revijo, kakor čujem. Zakaj nisi bila na shodu? – Ali si srečna? – Da ne pozabim. Kaj je z onimi prevodi od Altenberga? – Poslala sem Ti preko 12 pisanih strani. Pošlji mi nazaj, če ne uporabiš. Tudi moje »Seelenkonflikte«¹⁰²¹ bi rada imela. – Jaz sem prav srečna in če.¹⁰²² – Tako se veselim, da pojdem kmalu v Prago. – Dolgčas mi je tu. Nimam ni listov, na pošto moram vsak dan posebej pošiljati, – sploh mi manjka mesto. Vse ono kar mi pišeš o tržaških razmerah mi je znano. Pa vprašaj Kl., če je bilo meni morda drugače. Samo to je, da se nisem naposled nič dvigala za nikogar. Če hočem pa biti odkritosrčna, moram priznati, da se mi ni godilo baš bogve kako težko. Bila sem vedno dobre volje, napravljali smo izlete in pri Hössu¹⁰²³ sem bila skoro vsak večer. Ali tudi Ti še hodiš tja? – Koncerti so tam divni, kaj ne. In morje! Moje krasno, divno morje. Tako si želim morja. Veš, divjega razburjenega. Kolikokrat sem bila pri svetilniku, kadar se je pršilo! In na morju voziti se, kadar so valovi! Divota. Kako se dr. Gregorin drži? – On je za me več ali manj – mevžica – tako sub rosa.¹⁰²⁴ – Njegova sestra mi bolj imponira. – Marico nič ne vidiš? – Kako je z Kl? Kje najmeta stanovanje, – kdo vama kuha? – Toda z Bogom, z Bogom! Našej mali

1019 Dopisano z drugo roko.

1020 Dopisano z drugo roko.

1021 Seelenkonflikte: morda je bil to prvotni naslov pisateljičinega besedila *Ženske duše*, ki je bilo objavljeno v 11. številki *Slovenke* leta 1900.

1022 Inače (hrv.): drugače; tudi v nadaljevanju.

1023 Höss je bila kavarna v Trstu.

1024 Sub rosa (lat.): »pod vrtnico«, zaupno; tudi v nadaljevanju.

moram sešiti še cel kup perila. Šivam sicer na stroj, ali vendar-le je mnogo posla z tisto drobnjavo. Srčen poljub

Tvoja Zofka

✉ 83

27. IX. 1900¹⁰²⁵

Draga Ivanka! Tako grozovito malo časa imam, da Ti niti pošteno čestitati ne morem. Jedva sem danes z največjim trudim napisala nekaj »Št.« – 15. odidem v Prag, – a šivati moram polno perila za malo, – potem pišem pridno v »Ag. Tagbatt« in »Narodne novine« – saj veš ta nesrečni kruh! – Pa smo s prostim časom pri koncu. Zdaj je še gospa, kjer sem obolela. Pa sto t. križev. Njeno malo moram hraniti – ima 1½ leto in paziti, da se kaj skuha in še na njo prigledovati. – Kako se imaš? – Si srečna? Si jako jako srečna? – Želim obema vse najlepše, najkrasnejše – Drugič več o tem! Prilagam Ti tu Daničino pismo, – seveda sub rosa, – da nimam potem kakih komedij! – Povem Ti pa odkrito, da se mi zelo čudno zdi, da si ravno njo tvojo prvo in glavno oporo pri Slovenki tako zanemarila. Piši jej, – lahko se sklicuješ, da sem Ti jaz pisala, kako nezadovoljna je, – da ji Ti tako malo pišeš. – Da zgubiš še Danico, potem bi bilo ne lepo! Piši ji tudi vse, kar veš radi »Slovenke«. Nekaj sem ji pisala že jaz. – Morda bi ona skoro gotovo prevzela »Slovenko« čisto na svoj risiko in odgovornost, – ako bi jo ne hotel konzorcij več izdajati. To bi bila za »Slovenko« največja sreča, – Ako nečeta vidva Ti in Kl. prevzeti jo čisto v svojo last. – Sicer pa o tem še molči, da morebiti gospoda prehitro česa ne požre. – Vidiš, meni se res čudno zdi, da si tako tuja z Danico, – mislila sem, da ste si že čisto intimne. Pa ž njo je to tako lahko. Tako dobra in napredna je, brez vsacih predsodkov. In potem moraš misliti, da je sama in čisto na deželi pa rada korenspondira. – Jaz jo imam jako rada. – Povedala sem ji o svojem razmerju z Vladom, da dobim malo i.t.d. – Za Teboj mi je ona najbližje že po samih nazorih od vseh dam cele Slovenije – ali piši, – pa pardon! Sedaj si res v Flittertednih,¹⁰²⁶ – pa ne smem biti tako neskromna. – Oh, jaz se tako veselim Prage. Z Vladom bova stanovala v jednej hiši. – In tako strašno je zaljubljen, vsak dan piše

¹⁰²⁵ Dopisano z drugo roko.

¹⁰²⁶ Flittertedni (nem.): Flitterwochen, medeni tedni.

naj pridem. Pa moram iti, no, – čeravno sem čisto prvotno računala s tem, da ostanem do 1. aprila tu! – Kako sem bila neumna! – Tako dolgo brez njega, kaj misliš! – Moja mala se že giblje, – Tako razkošno čustvo je to! Vedno že mislim, kako bo lepo, ko bo taka mala, kričeča stvarica ležala poleg mene! In Vlado! Ta je čisto neumen. – V vsakem pismu – pozdravlja in poljublja malo, pa jo niti še na svetu ni! Ali sva midva otročja! Veš, groznih skrbi imava ali srečna sva tudi. Tako, da ne moreva biti bolj! – Tako je krasno, tako krasno! – Jaz sem drugače zdrava, samo moj pas je šel docela s forme. Vsaj bo no! Drugače ni nič, – plesala bi lahko! Toda z Bogom, z Bogom! Kako je tvojemu Franu? – No, vidiš, vsejedno je srečen! – Stotisoč poljubov od tvoje srečne Zofke

✉ 84

pol. okt. 1900¹⁰²⁷

Draga Ivanka! – Tako sem srečna, da si Ti srečna! Ah, Ti, Ti, Ti me žene smo tako čudne, posebno me »nove« z nemirnimi gladnimi dušami in vihravim srcem. Jaz res sama ne vem kaj hočemo! Na primer jaz! Tako sem srečna, včasih sem čisto brez pameti od sreče. Vse se trese, vse vriska v meni. Tako krasno srečna sem. Ponosna in divja in mehka in tako neizmerno dobra, da bi na mestu umrla, z veseljem, samo ne vem zakaj, samo tako, da se razplinem v atome od sreče. Toda misliš, da morem priti do kake tihe, mirne sreče?! Nekaj je v meni, nekaj nemirnega, zlobnega in grdega, ne vem kaj je a samo sili me, da razdiram, uničujem, trpinčim.¹⁰²⁸ In potem čudim v tem trpljenju v lastnem in njegovem neko divje razkošje, uživanje in ne mirujem dokler ne izlijem vso mojo hudobno zlobo na njega in sebe. Čudno je to. Tako ga ljubim, veš, tako pokorno, dobro, udano, a ob enem ga mrzim in storila bi mu prav lahko nekaj hudega, strašnega. – Jaz ne vem kaj je v meni, da se ne morem umiriti. Vedno mi je duša tako razburkana, da komaj diham. Zdaj od velike, krasne ljubezni, zdaj zopet od neke tihe, pridušene jeze. Jaz večkrat premišljam kaj bi to bilo. Neki grozni egoizem je v nas ženah. Moža hočemo ali vsega, vsega, vsega. Nekaj strašnega je v tem. Znaš, da znam biti včasih na kako knjigo, na kako pisateljico, ki je

¹⁰²⁷ Dopisano z drugo roko.

¹⁰²⁸ Dopisano z drugo roko, zraven pripis: Resnica! Zato je bilo prijateljstvo z njo tako težko.

napisala zgoden članek prav do ludila¹⁰²⁹ ljubosumna!? Na vse, na vse! Na knjigo, ki jo čita, na stvari, o katerih se razgovarja. Jezim se, da je lep in mlad, jezim se, kadar je lepo oblečen, kadar je eleganten. Nečem, da se dopade drugim. Samo meni se mora dopadati, samo moj mora biti! – Ni to brezsmiselno? A jaz si ne morem pomagati. Včasih se tako veselim, da dobim dete. – samo, da bo moje, moje, moje! – A jaz nečem, da se odrečem sebe, svoje osebnosti pa makar samo malo, vedno hočem ostati jaz, jaz Zofka. In najlepše je še to, da hočemo imeti moža vedno drugačnega, kakor je, a ljubimo takega, kakor je, če bi postal tak kakor ga hočemo ga niti več ljubile ne bi. – Pa dovolj o tem. Tako smo čudne, čudne. Jaz vedno bolj uvidjam, da so moški, – moderni moži, – da so skladniji, gotoviji nego me. Wir sind so unfertig in uns, so unklar.¹⁰³⁰ Morda imamo preveč razvito čuvstvovanje. Die Gefühle überwuchern gleichsam alles übrige.¹⁰³¹ – No, ali kako če biti to s »Slovenko«? Ali jo obdrži konsorcij ali ne? Ali jo prevzameta vidva? – Danes pošiljam nekaj malega. So »Študentke« že stavljene? – Pošlji mi »Bürstenabzug«¹⁰³² da napišem konec. – Ali sedaj nimam več časa. Pišem, pišem. Samo, da bi ne bilo tako grozno mrz! Samo 4 grada R.¹⁰³³ Strahota, kaj še bo! Vajina ureditev mi je čisto všeč, tudi jaz bi tako. Ali, no, boš videla! Kadar pride kaj malega, potem bo »Jungesellenwirtschaft« Futsch!!¹⁰³⁴ Ni res!

Stotisoč pozdravov od Tvoje Zofke

Joj, kaj je s to »Slovenko«?

NB: Dobila sem danes interesantno pismo od našega kritičarja Dr. Robide. Piše: Teden dni potem, ko je izšla vaša knjiga napisal sem kritiko za »Slovenski Narod«. G. Govekar jo je odklonil, češ, da se ne strinja ž njo in jo ni hotel priobčiti, kakor je sicer navada pri »rednih« kritikih s pristavkom pod črto: »uredništvo se ne strinja z mnenjem pisalčevim.« Po dolgem čakanji in večkratni prošnji vrnil mi je g. Govekar danes priloženo kritiko. Ker sem jaz za svojo osebo prepričan, da se Vam je zgodila huda krivica in zmatram v »Sl. N.« izšle ocene o vas saj »nehotoma zlobne« (deloma bedaste)« pošiljam Vam rokopis tedanje

1029 Do ludila (hrv.): do norosti.

1030 Wir sind [...] (nem.): Tako nepopolni smo, tako nejasni.

1031 Die Gefühle [...] (nem.): Občutki sčasoma prerastejo vse drugo.

1032 Bürstenabzug (nem.): krtačni odtis, tiskarniški odtis besedila v stolpcih, pripravljen za branje korektur.

1033 R.: merska enota (Réaumur), strokovna oznaka je "Ré, "Re, "r.

1034 Kadar pride kaj malega, potem bo »Jungesellenwirtschaft« Futsch: Kadar pride nekaj malega, potem bo konec s samskim gospodinjstvom.

kritike v roke, da ne boste eventualno mislili, da plove v Ljubljani vse v enem curku. Povem Vam tudi, da poznam še nekaj somišljenikov in vam to tim potom izražam. Blagovolite morda to vest sprejeti kot malo odškodnino za prebite izvestno nevesele ure, v katerih se Vam je žalil morebiti vaš stanovski in ženski ponos. Dr I. Robida na. p.

Kaj praviš Ti k temu? –

✉ 85

okt–nov 1900¹⁰³⁵

Draga! – Vidiš že preko teden dni odlagam in odlagam ta list. Napisano imam že par dni. Ali kaj hočeš, vedno se mi nekaj novih člankov vrti v glavi, katere ne morem spraviti na papir. Res ne vem kako je to da od samih mislij, ne ostane nobena.

Tako sem srečna. Znaš, da se vsi čudijo da sem tako zdrava in da tako fino izgledam. Kaj misliš šest mesecev a meni ni nič, niti slabo, niti sem blede niti imam kožo nelepoto niti kaj drugega. Vlado pravi, da se mu sedaj bolj dopadem, ker nekako nežno izgledam. Kupila sem si fini klobuk, dolgi »Kragen«¹⁰³⁶ pa ga čisto pihnem. Mala je grozno živa. Tako je nemirna! Vedno se koprca v meni. Tako je fletno. Ti ne veš. Hodim na sprehode, na razstave, povsod me je polno. In z Vladom se imava tako strašno rada. Čisto je neumen. – Ah, znaš v jednej postelji ni nič. – Da, ako bi bila dva metra široka, ali tako je prevroče in nespretno. Tako »vizite« prejemati se mi bolj dopade. Kadar sem zaspana pa ga spodim. Midva sva grozno razposajena. Tako se tepeva včasih! In čisto gola sva vedno. Znaš echt paradisesisch.¹⁰³⁷ Kadar sem lepa, pa vidim, kako sem mu všeč, se repenčim in postavljam, da je kaj. Znaš, zdaj ko sem prišla v Prago mi je dal lepe »Kreolenohringe«¹⁰³⁸ ki mi jako fino stoje. Moji lasje so že precej dolgi (15–20 cmt.) in vsi zviti, nosim jih preko ušes.

Ah, kaj ne počnem. Grozno ga včasih dražim. Veš, krog vratu si zavežem rdeč trak, napravim imenitno pentljo, malo zavrtim z glavo, da se mi lasje prav zapeljivo razkuštrajo, pa ga poljubljam, poljubljam, da niti dihati ne more, oči, usta, obraz in prsa, – tako je krasen, tako je krasen!

¹⁰³⁵ Dopisala neznana roka.

¹⁰³⁶ Kragen (nem.): ovrtnik.

¹⁰³⁷ Echt paradisesisch (nem.): res raj.

¹⁰³⁸ Kreolenohringe (nem.): kreolski uhani (obročki).

Veš, kadar ga vidim tako golega, lepega, mladega, svežega, krasnega, mi postane naenkrat tako divno v duši, tako sveto! Če je pa tako lep! Čisto pobožno mi je. »Moj Kristus, moj Kristus!« se mi zdi in nakrat postanem tiha in nežna in samo gledam ga. Ali znaš, kadar sem divja, kadar mi moja ciganska kri zavre, potem ga poljubljam, uh! Vsega zagrnem v svojo vročo ljubav. – A on je tako nežen, tako fin. Prosi in berači z onimi svojimi očmi, a jaz sem lepo nevedna in nič ne vidim. Čakaj dečko! In še bolj se mu pokažem, kako sem lepa, vroča, kako vse kipi v meni, kako mi vsaka žila vibrira. Čisto čutim, kako se mi oči svetijo, kako puhti iz mene moja divja mladost. Ah, Ti tako je lepo! Tako mi je, kakor, da letim na divjem arabskem konju v krasnem solnčnem žaru po ravnini. Čisto gola sem in samo solnce me vidi in poljublja, a jaz letim, letim. V daljavi se sveti morje, veš razburjeno, jezno vse belo, vse kipeče. In jaz letim v njega in smejam se in vriskam ah! Tako mi je, kadar imam Vlada rada. In naposled se mu vržem v naročje. Duš, uzmi me, uzmi me! Ah, tako je krasno! – Veš, on nikdar ne reče, niti prosi, samo z očmi. A jaz se tako rada kopljem v njegovih prosečih pogledih. – Ah, Ti Ivanka! Jaz res ne vem, kaka sem. – Kadar pride mala na svet, huj! Jaz jo mečem v zrak in letam ž njo in skačem in vriskam! Jednega konja bi hotela, ki bi divjal z menoj okrog, jedno barko, znaš tako ž jadri in nevihto na morju, vse polno groma in bliska in divjih valov! Veš, na mesec bi obesila veliko gugalnico, – ne na mesec, na solnce, – pa bi se gugala skozi svetovja. Frrr! Al' bi se letelo! Veš, tista Vaša katoliška nebesa so sam dolgčas! Moj Bog je tako velik in mogočen, mi da volje, ah in moči mi da, da bom lahko skakala od zvezde na zvezdo in se lovila okrog po nebu kakor blisk. Boš videla! Meni nič ne diši celo večnost sedeti v nebesih in peti. To je sam mir! A kaj mi če mir! – Če sem pa tako polna življenja in mladosti! Tako kipim, kipim! Čez poldrugo leto grem na Balkan in v Rusijo. Moram! Malo dam Vladu za dva meseca ali tri. – Uh, ali smo srečni! Ah, ko bi naši filistri vedeli, naše ponižne, hladne dušice! Ivanka, tako krasno je biti mlad in ljubiti! Včasih mislim, da se čisto razletim in razplinem od sreče. Pa taka sreča, so aus dem Stegreif.¹⁰³⁹ Prosim te! Pomisli vse si izpišem, živim od danes do jutri, pa vedno mi je lepo. – Nisem že dosti užila sveta in videla krasnega to leto mojega bohemskega življenja?! – Ah,

1039 Aus dem Stegreif (nem.): spontano.

jaz nisem nič pametna! – Od doma čujem same žalostne stvari a to me ne moti. Sploh se me skrbi ne primejo. Kadar imam denar živim in Saus und Braus,¹⁰⁴⁰ grem v gledališče, v variete, knjige čitam, kadar je prazen žep večerjam krompir v obilicah s putrom. Ali srečni smo vedno! – Veš s Vladom imava vsak svojo kaso,¹⁰⁴¹ ker se drugače takoj okregava. Vsak ima svoje muhice, pa ravno to je fino. Toda kaj je že s »Slovenko«. Strahota! Kaka človeka sta vidva?! Joj mene, taka zaljubljenost! A midva«! Hm, na predavanja, čitanje, pisanje in polno dela! Pa z Bogom, drugače Ti napišem še par pol neumnosti. Poljub in pozdrav! – Zofka

Piši, piši, piši!!!

NB: – Bi »Edinost« prevzela kaki avtorizirani prevod kake češke povesti? – Seveda cel rokopis naenkrat. Informiraj se, prosim! Kaj pa je z mojimi prevodi od onega nemškega pisca Petra ~~...viš, ne morem se spomniti niti, kako se piše~~. Altenberga »Ženske duše«¹⁰⁴² – prva Marica, druga Ti. – Ali Ti kaj čuješ o njej? – Robidino pismo ostane med nami. –

✉ 86

zač nov. 1900¹⁰⁴³

Draga Ivanka! – Prosim te ne srdi se, da Ti tako pozno pošiljam. – Za Prešernovo št. že pripravljam. Morda pošljem kmalu drugi teden, da urediš. – Kako je to, da nič ne pišeš? – Sto poljubov! Zofka

✉ 87

📅 6. II. 1900

📍 IZ PRAGE
V TRST

Draga! »Študentke« odpošljem jutri. Ali si dobila zadnjo pošiljko? – Moj Bog kdo pa je tisti moj novi kritičar v »Sl.«. Reči moram, da doslej nisem verjela, da imamo Slovenci tako bedaste doktorje. Na risbe se res razume, – kakor zajec na boben! – Piši! – Kako bo s »Slovenko« prihodnje leto? – Jaz prosim jednega curiškega profesorja,¹⁰⁴⁴ da mi dovoli, da prevedem njegovo razpravo »Žene in narodno gospodarstvo«. – Napisala sem nekaj o »Sl.« za »Dokumente d. Frauen«, samo ne vem, če mi tiskajo. – Zakaj se skrivaš pod pseudonimi? To se mi ne dopade. V Trstu se navduševljavate za »Mlinar in njegova hči«.¹⁰⁴⁵

1040 In Saus und Braus (nem.): v izobilju.

1041 Kaso (pog.): blagajno.

1042 Prevod kratke pripovedne proze *Ženske duše* Petra Altenberga je izšel v *Slovenki* 15. novembra 1900.

1043 Dopisala neznana roka.

1044 Verjetno gre za Bruna Marquardta.

1045 Prijubljena veseloigra Ernsta Raupacha.

Komad sicer polni blagajne ali posebno kulturanosen ni. – Ali se kaj dopisuješ s Svjetlom?

Srčen pozdrav in poljub Zofka

✉ 88

📅 15. 11. 1900

📍 IZ PRAGE
V TRST

Draga! – Danes mi piše Drofenik,¹⁰⁴⁶ da je čital v »Soči«, da prične z novim letom izhajati v Trstu »Slovenska družina«. – nekaj novi ženski list ali kaj... Piši mi vendar kaj! – Je Kl. sam osnoval ono trgovinsko šolo? – Kaj sploh nameravata? – Ne duha, ne sluha od tebe! – Najlepši pozdrav! Zofka

✉ 89

📅 30. 11. 1900

📍 IZ PRAGE
V TRST

Draga Ivanka! – Oprosti, da nisem spolnila svojega obečanja. Grozno me je bolela glava že preko teden dni. Sploh sem bila fizično in duševno docela »hin«¹⁰⁴⁷ – ali sedaj je zopet vse dobro. – Danes pišem »Naš Prešeren«. – Tako sploh in njegovo shvačanje¹⁰⁴⁸ žen. Nepredolgo. – Potem napišem črtico »Nezakonska mati«. Morda tudi še kaj drugega. Pošiljala Ti bom sproti, kakor napišem. Jutri dobiš prvo pošiljko. »Zvon« Ti imponira še predno je izšel! Ah, pojdi, pojdi! Menda zato, ker so pisali sami vseučilišni profesorji.¹⁰⁴⁹ – Ali si pisala Ivanu Prijatelju? – In Cankarju in Danici in drugim? – »Slovenke« še nisem dobila. Da je Marica Grigorjevič v Narodu¹⁰⁵⁰ – tega ne verujem. Mene je imela nekdanj rada in tak zavraten napad bi bil vendar-le prenizek. – Stotisoč poljubov! Tvoja Zofka

Hitim na Bethovenov koncert. – V kratkem več! –

✉ 90

📅 2. 12. 1900

📍 IZ PRAGE
V TRST

Uredništvo »Slovenke« in »Edinosti«

Draga Ivanka! – G. Lončar je ravnokar pisal Maksu Pirnatu,¹⁰⁵¹ gimn. suplentu v Kranj, da pošlje nekaj črtic iz Prešernovega privatnega življenja za »Slovenko« Si pisala Prijatelju? Ta je jedini, ki bi lahko napisal

1046 Rok Drofenik (1869–1903), slovenski politik in publicist, član tržaškega literarnega krožka, v katerem je bila tudi Zofka Kveder.

1047 Hin (pog.): utrujena.

1048 Shvačanje (hrv.): razumevanje.

1049 Spominski članek o Prešernu je izšel v *Slovenki* 15. decembra 1900. Drugi načrti so ostali neuresničeni.

1050 Pod tem psevdonimom je izšla ostra kritika *Misterija žene* v *Slovenskem narodu*.

1051 Makso Pirnat (1875–1903) poljudnoznanstveni pisec, kulturni in planinski delavec.

temeljitejšo literarno študijo. – Te št. »Slovenke« še nisem dobila«. –
 Najlepši pozdrav in poljub! Zofka
 Pošlji »Slovensko družino« in »Svetilnik« na ogled! –
 Pozdrav D. Lončar¹⁰⁵²

✉ 91

📅 23. 12. 1900

📍 IZ PRAGE
V TRST

Draga Ivanka! – Oprosti, da ne pišem toliko, kakor bi rada. Dela imam jako mnogo. Prevajam Cankarja potem pa piskaram, saj veš. – Ni šala živeti samo od peresa. – Zdrava sem imenitno, dobre volje sem tudi. V gledišče grem vsak teden, tudi v kavarno večkrat, da ne postane človek prebedast. – Kadar dobim zadnjo št. pošljem račun. Tako kakih 30 forintov mislim bo. – Prve štiri št. so mi že plačali. Seveda, da tudi v novem letu nadaljujem. Prosim te! Ravno razmišljam, kaj bi človek napisal za prvo št. – Kak člančič pa par manjših črtic. Bomo videli. – Vlado je doma v Zagrebu, za 4 dni pride zopet nazaj. O dolgem času ne morem tožiti: meni je še prekratek. – Za drugo leto napiše Ti dr. Zoneff, neki Bolgar kaj o bolgarskih ženah. – Obljubil mi je za gotovo. – Srečen Božič! Pa na me kaj misli! Včasih je bilo lepo v Trstu. Tiste moje jadrnice. Vselej sem bila bedasta, kadar sem katero videla. Pozdravi jih. – Srčen poljub Zofka

✉ 92

📅 25. 12. 1900

📍 IZ PRAGE
V TRST

Od našega finega božičnega večera najlepše pozdrave.
 Mila Vdovič, Zofka, Neustrašeno naprej, DLončar,
 Živila »Slovenka«¹⁰⁵³

✉ 93

📍 IZ PRAGE
V TRST

dec. 1900¹⁰⁵⁴
 Draga Ivanka! Eto obljubljenih črtic. – »Glose« za sedaj še nisem pisala, morda bi ne bilo dobro, da precej v prvi št. posvetim ljubljanskemu frakarstvu.¹⁰⁵⁵ – No drugič! Pošiljam Ti tudi jedno notico in račun za Lončarja. Daj, daj poskrbi, da mu precej izplačajo. Revez je grozni

¹⁰⁵² Pripisano z drugo roko.

¹⁰⁵³ Nečitljivo mesto.

¹⁰⁵⁴ Dopisala neznan roka.

¹⁰⁵⁵ Frakarstvu (star.): gizdalinstvu.

siromak! Pomisli živi z 20 ali 18 gl na mesec a še knjige si kupuje revše. – Človeka neka jeza lomi, kadar vidi, kako družji delajo. Izmed Slovencev ni noben nič prida, kar jih je tu – a mnogo jih je letos – čez 30! Samo lumpajo in pijančujejo! Torej v Trstu je Rybář¹⁰⁵⁶ prišel do ožje volitve! No, Bogme to me tudi res veseli. – Menda bodo gotovo tudi socijalisti sedaj zanj volili. – Čudim se, da še bolj ne gledajo progresovcem na prste, tu bi bilo treba premišljene organizacije in agitacije. »Narodni delavci« na Češkem sicer napredujejo ali mislim, da jih bo ta slava kmalu minila. – Grozne stvari prihajajo na dan. Meni je ta stranka docela nesimpatična. – Tvojega pisma doslej še vedno ni! Kaj delaš tako dolgo! – Tukaj je mraz, joj! Od 15–20 pod ničlo! Enkrat smo imeli 23! Voltava je preko in preko zamrznjena. – Pisala sem dvema bolgarskima ženskima listoma. Morda vendar kar poizvem! Dr. Zoneff mi je za gotovo obljubil, da napiše kaj, kakor hitro pride zopet v Plovdiv – sedaj je doma. Za 2. št. morda napišem kratek referat o hrvatski literaturi v letu 1900. Pozneje, ko pride že »pamš« na svet pa poročam o novjših nemških pisateljicah. – V neki imenitni »Arbeitszeitung«¹⁰⁵⁷ sem. – No, sedaj pa z Bogom, z Bogom! Piši takoj! – In če moreš posreduj kaj pri »Edinosti«, da mi kmalu pošljejo tiste moje solde! Saj veš, vedno imam še kaj za nakupovati »ausstafrunge«¹⁰⁵⁸ za malo! – Kapic, jopic – križ božji! – Na vse zadnje bodo še dvojčki! No, to bi bilo malo preveč blagoslova za jedenkrat. Poljub in pozdrav! Tvoja Zofka

Si čitala »Dokumente der Frauen«? – Ono poročilo o »Slovenki« so mi jako pristrigli – no bodi! –

✉ 94

📅 3. I. 1901

📍 Iz PRAGE
v TRST

Драга! – Написала сем даљши чланек »Еманципација«, в katerem говорим туди о организацији. Просим те, да ми прихраниш некај простора. – Написати хочем намреч те дни нар глос ин серијо чртиц под насловом: »Дај нам данес наш всакдањи крух«.¹⁰⁵⁹ Рада би, да сај пар тех чртиц приде в I. шт. – Писмо приложим. – Градива се ми не мањка. – Светујем ти, да пустиш политикоше за енкрат в миру. К вечјем

¹⁰⁵⁶ Otokar Rybář (1865–1927), pravnik, politik in diplomat.

¹⁰⁵⁷ Arbeitszeitung (nem.): delavski časopis; mišljena je objava Zofke Kveder v 65. številki Arbeiterwille z naslovom Geheimnisse des Weibes novembra 1900.

¹⁰⁵⁸ Ausstafrung (nem.): nujne opreme.

¹⁰⁵⁹ Izšlo je samo eno besedilo s tem naslovom, in sicer v Slovenki 1. januarja 1901.

обче теоретично разpravljaje bi imelo pomena a tudi v tem smeru so nam doslej roke še popolnoma vezane. Najlepše pozdrave!¹⁰⁶⁰ Zofka

NB: »Народ« je brez moje vednosti natisnil neko stvar, katero sem napisala še predno sem šla v Швицо,¹⁰⁶¹ Дам изјаво. —¹⁰⁶²

✉ 95

11. I. 1901

IZ PRAGE
V TRST

Draga Ivanka! – Tvoj list dobila. – Kadar bo kaj časa odgovorim, – gotovo pa do druge št. »Sl.« – Prosim te, reci ekspediciji naj mi vendar še enkrat pošljejo 12. št. »Slovenke«. Reklamirala sem že jedenkrat ali nič ne izda do danes jo še nimam. – V zadnjem pismu me mnogo nisi prav razumela. – no, to se lahko pojasni. – Tu je pošteno mraz, – koliko človek samo na premoğu potroši! – Reci Gregorinu, da drugi že laglje delajo zastoj za »Sl.« in »Ed.« a jaz moram prebiti gledati, da spravim kaj skupaj s svojim peresom. – In končno, pisateljstvo je ravno tako delo, kakor kaj družega, – in še težje. – Upiši med naročnike: »Edvard Turk, Draga (Suchen),¹⁰⁶³ okr. Kočevje, Kranjska. Pišem, da se naroči, kar bo gotovo storil samo pošiljaj – Za inserate se hočem gotovo pobriniti, – seveda moraš malo potrpeti. Da, inserati, s tem bi se kaj dalo napraviti. Najlepsi pozdrav Tebi in Franu! Zofka

✉ 96

19. I. 1901

IZ PRAGE
V TRST

Draga Ivanka! Daj, daj prosim te poskrbi, da vendar že jedenkrat dobim nesrečno 12. št. »Slovenke«. To je že grozno kaj počno! – In potem interveniraj pri Gregorinu, da mi pošlje takoj oni honorar ako misli. Ti veš, da potrebujem. Tudi sem s sigurnostjo računala na ravno ta dohodek. – Pravijo, da nimajo denarja! Hm, milijonarji á la Gorup in Kalister¹⁰⁶⁴ sede v konsorciju, pa naj kaj stisnejo izpod palca. Sploh bi se morali naši ljudje tudi že enkrat naučiti, da je vsak delavec vreden plačila in oni, ki duševno dela, tudi. – Takih belih sužnjev kakor je Cotič ne bodo dobili kmalu. Samo nezavedni ljudje, kakor je on se dajo tako izkoriščati. – Torej prosim, da mi takoj odpišeš, kako stvari stoje, da vem pri čem sem. – Danes sem bila na sprehodu po Voltavi – skoro jedno uro daleč. Zamrznjena je. Vse

1060 Дпара! [...] (cir.): Draga! – Napisala sem daljši članek »Emancipacija«, v katerem govorim tudi o organizaciji. Prosim te, da mi prihraniš nekaj prostora. – Napisati hočem namreč te dni par glos in serijo črtic pod naslovom: »Daj nam danes naš vsakdanji kruh«. Rada bi, da saj par teh črtic pride v 1. št. – Pismo priložim. – Gradiva se mi ne manjka. – Svetujem ti, da pustiš politikoše za enkrat v miru. K večjem obče teoretično razpravljanje bi imelo pomena a tudi v tem smeru so nam doslej roke še popolnoma vezane. Najlepše pozdrave!

1061 Mišljena je kratka pripovedna proza *Nosle* (*Slovenski narod*, december 1900, januar 1901).

1062 »Народ« je [...] (cir.): »Narod« je brez moje vednosti natisnil neko stvar, katero sem napisala še predno sem šla v Švico, Dam izjavo. –

1063 Edvard R. Turk (?-?) je bil mladostni prijatelj in ljubezen Zofke Kveder, o njem je pisala v povesti *Moja prijateljica*. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana hrani pismo, ki mu ga je napisala in v njem opisala svojo zaljubljenost vanj.

1064 Josip Gorup (1834–1912) in Franc Kalister (1839–1901), slovenska poslovneža in mecena.

polno drsalcev in šetalcev. Nekako čudno je, sprehajati se tam, kjer smo po letu veslali. – Ali moj članek ne izide v 1. številki. – Za Šventnerja pišem nekako – dramo.¹⁰⁶⁵ – To seveda sub rosa. – Zdrava sem imenitno. – A ti? Kako Ti je kaj privatno? – Nisi Ti ona »Slovenska družina«, ki išče stanovanje pri dr. Ivanu? – Najlepše pozdrave Tebi in Franu! Zofka
Za 2. št. imam že nekajotic.¹⁰⁶⁶

✉ 97

📅 5. 2. 1901

📍 IZ PRAGE
V TRST

Živio! 1. št. letošnje »Slovenke« mi je posebno všeč, osobito format in papir sta jako pripravna. – Samo veš kaj se mi zdi – nekoliko obsežnejša bi lahko bila. To je skoraj komaj dobra polovica lanskega gradiva za 1. št. – No to se lahko popravi. – Samo naročniki, Ti nesrečni naročniki, kaj ne. – Še te dni Ti pošljem kratke referate o dosedšnjih 3 – predavanjih. Morda počakam še do srede, potem poročam o vseh štirih. – Masarykovo predavanje »Ženska in politika« pa prevedem.¹⁰⁶⁷ Pošljem tudi nadaljevanje svojih črtic. – Za notice me pa jezi. Vse, katere sem v različnih listih nabrala, izšle so v »Dokumente der Frauen« in tamkaj jih tako sama lahko prebereš. Moje črtice iz M. Ž. so še ponatisnili sledeči listovi: »Arbeiter Wille« v Gradcu, potem »Baseler Nachrichten«, »Badische Volkszeitung« »Die Schweizerfamilie« – Zdrava sem – Za inserate se o priliki pobrinem. – Kdo je pa sedaj novi sourednik pri »Ed.«? Poznaš Frfoljo¹⁰⁶⁸ – Kako dolgo so ga deli na – prične? – Tukajšni sl. visokošolci razven malih, jako malih razmer so tukaj kakor v Beču, pijejo in lumpajo to je vse. – Te dni je prišel Vladov in moj prijatelj Prelog semkaj iz Beča, da napravi promocijo. – No kar to pripoveduje o duševnem delovanju jugoslovanskih akademičarjev to je že več kakor žalostno.¹⁰⁶⁹ Lončar se pridno pili za izpite. Najlepši pozdrav Tebi in tvojemu Franu! Piši skoro. Zofka –

✉ 98

📅 24. 2. 1901

📍 IZ PRAGE
V TRST

Draga Ivanka! – Kaj je to s Teboj, da mi Ti sama nisi pisala niti vrstice. Ti, Ti – veš, da se jezim na te. Danica mi je pisala že tako srčkano pismo! – a Ti se nič ne veseliš z menoj. – Tako, tako sem srečna! Ti ne veš.

¹⁰⁶⁵ Najbrž dramo *Pravica do življenja*, ki jo je pozneje izdala v zbirki dramskih besedil *Ljubez* v samozaložbi.

¹⁰⁶⁶ Pripisano obrnjeno pod datumom.

¹⁰⁶⁷ Nečitljivo mesto.

¹⁰⁶⁸ Josip Ferfolja - Očka (1880–1958), italijanski odvetnik in politik slovenskega rodu.

¹⁰⁶⁹ Nečitljivo mesto.

Moji pisavi oprosti, pišem v postelji a niti sedeti še ne smem. – leže pisati pa je jako težko! To si mi kumica – nič ne piše! A moja punčka je tako fletkana, – samo, da jo vidiš, – 21! smo jo krstili – Vladimira Zofija¹⁰⁷⁰ se zove, zdrava je in jaka, da je veselje. – Moje oči ima – žali bog – in temne lase, in babica pravi, da bode imela vedno lase! – Pomisli, morali so klicati doktorja. Lega deteta je bila slaba, pa bi se bilo moglo celo zadušiti. Kadar vstanem pišem ti, res obširno – Inači pa sem bila jako pogumna – prav nič nisem kričala. Sploh mi skoraj ni tako zelo strašno. – In potem sem tudi zelo mirna – Doktor je rekel, da sem celi huzar.¹⁰⁷¹ – V ponedeljek na večer ob 7. sem čutila prve boleti, a šla sem še na Vinogradi na kolodvor. Ob 10. bilo mi je že jako zlo. Krčevi so se ponavljali že vsake 3 minute. Ob 11. sem šla v posteljo in prav 2. v jutri je bila mala že na svetu. – jaz sem dobila Dammriss¹⁰⁷² – pa mi je moral doktor še potem ob 8. v jutro šivati. – No za 3 dni smem še malo iz postelje. – Samo to je grozno, ker sem morala ležati 7 dni (še danes in jutri) vedno na hrbtu in popolnoma mirno. – Franu reci, da se mu najlepše zahvaljujem, da mi je izposloval pri »Edinosti« honorar. Ravno, kakor je računal 20 for! No sedaj je vse dobro in v redu. – Vlado je tako dober in tako zelo srečen. Čisto otročji je. In da vidiš, kako ima malo rad. Ona je sedaj že 3 dni pri dovilji a on jo vsak dan obiŝče. – Tudi jaz imam vedno polno obiskov. Moja gospodinja me ima tako rada, kakor, da sem njena hči in skrbi za me in za našo malo, da se včasih kar smejem. A naši znani ŝtudenti mi vsaki dan referirajo kaj piŝejo listovi in kaj sploh se po svetu godi. V malo so vsi zaljubljeni, vsak jo je že okrog nosil, nekateri ji kar pojejo. – Ali kako tudi modro gleda, čisto smeŝno. In glavico že dviga. – No, ali da si mi sedaj tukaj piŝeŝ mi mnogo. Mene že grozno rama boli in tudi oči imam ŝe slabe. – Naŝ kum¹⁰⁷³ Andrija Mitrović¹⁰⁷⁴ konzervattorist zadnje leto doma iz Dubrovnika me v juliju obiŝče. – Najprisrčneŝe poljube

Pozdrav Fr! Od tvoje srčne Zofke

1070 Vladimira Zofija Jelovŝek (1901-1920).

1071 Huzar (star.): vojak konjeniške enote.

1072 Dammriss (nem.): raztrganina na presredku.

1073 Kum (nar.): boter.

1074 Andrija (Andro) Mitrović (1879-1940), hrvaŝki skladatelj.

✉ 99

📅 27. 2. 1901

📍 IZ PRAGE
V TRST

Draga moja Ivanka! Danes sem prvokrat vstala. Vse bi bilo lepo – samo križ me boli, da se kar bliska. Jaz se jezim kar se da ali pomaga nič – sedeti, hoditi, stati, – vse jedno! Kako, da so mi kosti potrte. – Vlado je šel k meni. Jaz ne smem vsaj še teden izpod strehe. – Ali srečna sem vendar tako zelo, Ti ne veš. Mala je tako fletkana, – tako toplo mi je krog srca kadar mislim na njo. Damo jo kmalu fotografirat – potem tudi Tebi takoj pošljemo njeno sliko. Danes se še ne morem razbrbljati, kakor bi se rada, ali zato bode drugič prava poplava. – Kaj pa je s »Slovenko«. Kdo so tiste drastične »svinje«, o katerih piše tvoj mož? – Piši obširno! – Fran omenja, da sta oba bolna – kaj vama pa je? Influenca? – Še enkrat lepa hvala, da sta mi izposlovala honorar! Z Bogom! Moram iti na divan. Moj križ neče mirovati kljub vsemu zvijanju. – Veš, vsa ona stvar niti ni toliko huda ali to ležanje poslije. Človek se ves preleži in kosti so prerahljane vse do zadnje. Pozdrav Franu. Tebi najlepši poljub! – O krstu Ti pišem drugič. Tvoje ime je moral zapisati Vlado! – Klemenčič to jim je tukaj nekaj kinežkega.¹⁰⁷⁵ – Tvoja srečna Zofka (žalibog križem!)

✉ 100

📅 5. 4. 1901

📍 IZ PRAGE
V TRST

Draga moja! – Oprosti, da tako dolgo molčim. Od dneva do dneva odlašam, vedno misleč, da bom svežejša, ali da bom imela vsaj več časa. Za ta broj¹⁰⁷⁶ pošljem na vsak način kaj¹⁰⁷⁷ beletristike. – Ali se jako jeziš? – Tudi nekaj notic pošljem. – Včasih me glava boli, – to nesrečno vreme, sedaj gorko, sedaj mrz. – Naša mala je zdrava in velika, – samo, da jo vidiš! In »blond« je, – pomisli čisto se je »prefarbala«.¹⁰⁷⁸ – Ne veš koliko mislim na tebe. – Sedaj morem začeti intenzivno delati. Imam nekaj lepih osnov. – Cankarjev prevod sem že odposlala. – Ti, ti, piši kaj. – Ta teden hočem delati, potem pa Ti pošljem obširen list. – Najlepši pozdrav Tebi in Franu! Veselo velikonoč! Zofka

✉ 101

📅 24. 4. 1901

📍 IZ PRAGE
V TRST

Draga Ivanka! –

Čitam danes v »Edinosti« vsebino »Slovenke«. Prebito! Koliko novih sotrudnikov imaš! Čestitam! – Ali veš, da mi je žal, da v tej št. ni nič – ali

¹⁰⁷⁵ Kinežkega (star.): kitajskega.

¹⁰⁷⁶ Broj (hrv.): številko.

¹⁰⁷⁷ Kad (hrv.): kdaj.

¹⁰⁷⁸ Prefarbala (pog.): pobrvala.

prav nič mojega. V resnici mi je žal. – No, da veš, jaz vedno mislim na »Slovenko« – mogoče ji dobim kak novi oglas. Napeljano imam že. – Samo mi še jedenkrat naznani tarife, veš. – Ali poznaš Lino Lavrič¹⁰⁷⁹ osebno? – Moja nekdanja sošolka je to – tudi pri hrvatski »Nova Nada« je z menoj sodelovala. Pozdravi jo. Jako pametno dekle je to. – Jaz sem sedaj bolj zdrava imam tudi mnogo volje in veliko veselje do dela. Piši mi no enkrat. Pridi jedenkrat semkaj – saj to te ne stoji toliko. Jaz vedno računam, kako bi prišla letos doli. Doma ostanem 14 dni, potem pri Tebi 14 dni, – vsaj me vzameš ne? –, potem pa v Zagrebu 14 dni. Praga – Ljubljana – doma – Trst – Reka – Zagreb – Praga. Kar sline se mi cede. Z malo imam veliko veselje – v decembru je vzamem k sebi, – drugo leto pa z njo primaširam na jug. – Naš tatek – Vlado je jako, jako dober. Veš, da se imava mnogo raje nego lani, čisto bedasta sva. – Danes je nedelja ali jaz ostanem celi dan doma. Tako fino se da delati. – Včeraj sem bila pri Preissovi, – seznanila sem se z celo kopo dam. V ponedeljek idem v neko tovarno za slamnike. 18 Slovenk je tam, pa so nastale nekake difference in ljudje se zdaj ne razumejo, ker ne znajo niti češki niti nemški. – Midva sva dobre volje vedno. Včeraj je bil veliki rauvs radi neke bluže, – Vlado trdi, da nimam nič okusa, a meni je bluza vendar jako všeč. – Ah, križ in težava! – Kdo je Abditus? – Ni to Linhardt? – Danes Ti pošiljam dve stvari, – pa piši kaj misliš! Čitam Dostojevskega – Idiot. To so fine stvari. – Edinost je zopet jedenkrat slepa in gluha v njenem naivnem slovanofilstvu. Kar je ruskega je sveto – seveda. Vedno kriči o židovskih listih a tu v Pragu je več ruskih dijakov, ki so zbežali čez mejo in ki pripovedujejo grozne stvari, katere so sami skusili na svoji koži. – O onem protestu vseh ruskih pisateljev – je Edinost molčala, če se ne motim in to je bil menda vendar največji dokaz, da niso bili zadnji dogodki na Ruskem samo izmišljotine židovskih listov. – Prišla sem iz obeda, zapalila sem cigareto – pušiti je dobro, da ne postane človek predebel sem slišala, – in sedaj dalje. – Kako je tebi? Mnogo mislim na te. Si srečna? – Glej oni ljudje, ki trdijo, da se ljubezen par tednov po poroki umiri grozno lažejo. – Sicer nisem poročena, ali zato imam že dete in rečem ti, da sem le mnogo bolj zaljubljena nego lani. Tako strašno ga imam rada! Včasih se spreva, pa mi je tako težko, da Ti ne morem opisati. – Kako se

1079 Karolina Lavrič (1877–?), pisateljica, sodelavka *Slovenke*.

imata vidva? – Še vedno nič upanja? – Moraš pridno šetati, veš. – Ona gospa v Slobodnici bode zopet kmalu imela dete. Pomisli, že tretje kar po redu, skoraj brez presledka. Čisto je že proč sirota. – Ali res nič ne poznaš Kristanove žene? Kaka pa je, jaz sem res jako radovedna. In Marica nič ne prihaja v društvo? Piši mi, prav srčkano mi piši! Tako mi je že več dolgčas po tvojih pismih! Poljub in pozdrav! Tvoja Zofka

Potrebuješ kaj člankov? Ti Danica nič ne piše? – Meni nič, – jaz se bojim, da je bolna.

✉ 102

📍 IZ PRAGE
V TRST

konec apr. ali zač. maja 1901¹⁰⁸⁰

Draga Ivanka! – Tu Ti pošiljam obljubljeni in upam, da pride še v pravem času. Tudi nekaj notic imam – ono radi čeških študentk Ti pošljem jutri. Gdč. Haskova mi je dala vse podatke, samo danes nisem imela časa sestaviti. Beli rob mora biti širok – dva prsta gotovo. Med vsako novelo naj bo jeden list prazen na katerega se napiše naslov. Papir naj bo dober, raje dam nekaj več, pa da bo knjiga čedna. Jaz mislim, da se dobi v Trstu tudi poštenejši papir. Za omot se že pozneje dogovorimo, kakor bo treba. – Nič okraskov, samo za omot – pa to že sama preskrbim. Frana prosim, naj mi popravi slovničke pogoške. Eksemplarov naj se tiska 500. – Tako to je »das Geschäftliche«.¹⁰⁸¹ Čestitam! Hura! Tako je treba! Če nisi posebno trdna, Ti bode mnogokrat pošteno zlo. Ali to za par mesecev preide. – Naša mala je zdrava, da je kaj! Uh, tako jo imam rada. – Toda, čas je. Treba na pošto, drugače danes ne odide več. Stotisoč poljubov! Zofka

✉ 103

📍 IZ PRAGE
V TRST

konec maja ali jun. 1901¹⁰⁸²

1. Čez Zbirko čez par meseci dokončam. – Tudi stroške jim povrnem. – Jaz mislim, da bodeš zadovoljna s tem predlogom in da Ti bo drama ugajala. Več tu pišem jutri. Če bi drame ne hotela sprejeti mi jo vrni, potem jo dam »Zvonu«.

¹⁰⁸⁰ Dopisano z drugo roko.

¹⁰⁸¹ Das Geschäftliche (nem.): poslovno.

¹⁰⁸² Dopisano z drugo roko.

Tukaj je strašna opara.¹⁰⁸³ Bosa in pol oblečena sedim pri mizi a vendar sem vsa mokra vročine. – Mika me odgovoriti Podslapinskemu.¹⁰⁸⁴ No, bomo videli. –

Kako dolgo pismo si mi napisala! To je lepo vidiš, da se me jedenkrat spomniš. Ah, samo, da bi mogla priti v letu za nekaj časa v Trst, ustmeno je vse nekaj drugega. – Kedo je Mila?¹⁰⁸⁵ In ona Dunajčanka? – Meni je jako simpatična.

Edinost je škandalozna. Samo pomisli, kako reklamo dela »Rokovnjačem«.¹⁰⁸⁶ »Ubijali bodo Mozola in obešali Francoze« – To se pravi ljudstvo blažiti. –

Piši mi o vsem, kar se godi v Trstu. – O mladem škrinjarju se čujejo lepe stvari. Preissovi prodal note in gosle in uči se prav nič. Preissova je pisala njegovi materi, a ta ji je pisala lirično pismo, ki je tako-le začelo: »Svoj namen ste dosegli predrli ste materino srce.« Jaz mislim, da je ona proti svojemu sinu vendar nekoliko preveč popustljiva. – Sicer me pa vse nič ne briga.

Naša mala je vsak dan bolj srčkana. Da jo Ti samo vidiš, kako se smeja! Čisto glasno se smeja: ha, ha! In njene oči so tako vesele, čisto majčkane, postanejo in nekako navihane. In usteca, v vse mogoče forme jih raztezuje, zdaj so resne, zdaj napravi šobico, potem jih pa začudeno odpre. In že govori! T.j. ona se razgovarja z nekakimi glasovi, ki so zdaj visoki, zdaj nizki, kratki in dolgi kakor, da se razgovarja. Kadar je dobre volje in kadar človek ž njo govori, blebete kar v jednomer.¹⁰⁸⁷ In zdrava je in čvrsta. Ne debela, kakor so nekateri otroci. Tako fletkana je. Tako jo imava rada, Ti ne veš! – Najlepši poljub in pozdrav! Tvoja Zofka

Piši no, kaj Danici, ona se mi pritožuje, da ji sploh nič ne pišeš. Veselilo jo bo, če ji pišeš in ona je tako simpatična! –

1083 Opara (star.): soparna vročina.

1084 Podslapinski je bil psevdonim Andreja Muniha (1875–1919), avtorja članka *Ljubezen in zakon*, objavljenega v peti številki *Slovenke* 1901.

1085 Psevdonimna avtorica pesmi v *Slovenki*.

1086 Maja 1901 je *Edinost* oglaševala uprizoritev *Rokovnjačev* v Barkovljah.

1087 Jednomer (hrv.): v eno.

 104

jun. ali zač. jul. 1901¹⁰⁸⁸

Draga Ivanka! Tu Ti pošiljam obljubljeni rokopis.¹⁰⁸⁹ Prvi akt je precej monoton ali čita se lahko, ostali so živahnejši. Zaradi župnika, omenjam, da ni nič razžaljivega proti duhovskemu stanu, zato, da ne boš v skrbeh. – Veš, jaz sedaj mislim, da bi bilo tako najbolje, da tiskajo v tej št. Slovenke ono mojo četrto novelico, katero sem Ti poslala in prvi akt drame in vse po vrsti ponatisnejo. Tako namreč, da bodo prve štiri novelice spredaj, potem pa drama, da ne bo knjižica premajhna. – Kaj ne to bi bilo zgodno. – Pisala bi Ti danes več, ali sem nekako čisto vsa zbita, da res ne morem. – Kadar bodo kaj ponatisnili, mi pošlji prvo polo, da vidim kako izgleda. Ali so že kaj ponatisnili. Meni se ta mesec trda godi, ne vem kako bom izšla. No, bo že kako! – Najlepši pozdrav in poljub! Zofka

Zakaj mi nisi že prej napisala dopisnico? Prevela bi Ti bila Keyovo¹⁰⁹⁰ a sedaj ne morem tako brzo.¹⁰⁹¹

 105

 5. 7. 1901

 PRAGA

Praga, 5. VII. 1901

Draga Ivanka! – Veš, ne pišem Ti mnogo, ker se itak letos vidimo. – V drugi polovici avgusta pridem gotovo v Trst potem pa se naklepetamo do milega in dragega. Veselim se že! – za par dni me Ti uzmeš pod streho, par dni pa ostanem pri Kristanu. Na njegovo ženo sem tudi strašno radovedna. Jaz sedaj strašno pridno delam. Prevela sem dolgo rusko povest na nemški, sedaj prevajam nekaj hrvatskega, načrt imam za »Knjigo sreče« za Schwentnerja in takoj, ko Vlado odide se dam na delo. – Tudi za to št. Slovenke pošljem kak članek. – Ali prosim te povej mi, kaj je to s ubogo »Sl.« vedno capka¹⁰⁹² kakih 14 dni za svojim terminom – to bi se morala bolj potruditi, da bi izhajala redno tudi radi abonentov. – Da in kaj dela moj ponatis, – meni se vse tako zdi, da ne bo vse skupaj nič – dobro poznam Godnika in tiskarno »Edinost« – Te dni Ti pošljem II. akt drame. – Da in piši mi, kaj je s ponatisom! Ako je prva pola že ponatisnjena, prosim, da mi jo pošlješ, da vidim. Naslovni list in ono drugo spredaj naj mi naredo nazadnje. Hočem pokloniti neki češki

1088 Dopisala neznana roka.

1089 Drama *Pravica do življenja*, objavljena v nadaljevanjih v *Slovenki* 1901.

1090 Ellen Karolina Sofia Key (1849–1926) je bila švedska feministka.

1091 Brzo (hrv.): hitro.

1092 Capka (star.): caplja.

gospej, katere se ne morem drugače oddolžiti. – Pošlji mi znaš! – Kako je pa še drugače kaj s Teboj? – No, saj bi človek kmalu pozabil, da si na svetu, prav nič se ne čuje od tebe. Mislila sem, da prideš s »Sokoli« semkaj a nič. – Bilo je lepo in impozantno a Čehi so bili vsi norčavi za Francoze. Bedasto! Drugi oddelek Francozov je ravno ob tistem času napijal na francosko-nemško vzajemnost v Berlinu! – Vse samo »Geschäft«¹⁰⁹³ Slovenci niso bili Bog zna kako zadovoljni. Tudi Poljaki in Hrvati ne. Črnogorci so bili v svojih krasnih narodnih oblekah samo divni štatisti. – Oh fraze! – Govorila sem z Gabriščkom. V septembru vendar enkrat izide ta stvar! – Čas je že. Zmenila sva se, da mu še nekaj novega napišem za II. zvezek. Da 6 sličic iz »Misterija« je prevedeno v »Češki rodini«.¹⁰⁹⁴ Moj brat Lojz me ta mesec obišče. Potem grem ž njim domov. Strašno se veselim na naše smrekove gozde. Ah, smreke! –Smrekov gozd, to je moja domovina! – Vlado otide za 10 dni. Dolgčas mi bo. – Oh, tako krasno je na svetu. In midva, uh! Tako je fino. In naša mala! Kake oči ima sedaj ta otrok! Vsaki dan jo imam raje. In kako je dobra, vedno dobre volje. In strašno rada ima, če se ji človek malo prilizuje! – To me še najbolj veseli, da ni nič bolna. Zdrava ko ribica! Samo kiha včasih – in kako strašno je smešna takrat! – Kaj pa Marica, ne gre nič med ljudi? – Meni se smili, da ji je fantek tako hitro umrl. Sirota! – Jaz se grozno bojim za našo malo! Pomisli, če bi umrla! Meni bi bilo strašno! – Ali zdrava je, zdrava! Tako rudeča¹⁰⁹⁵ lička ima in tako krasne, sijajne oči, modre kakor pravica in tako se koprca¹⁰⁹⁶ in premetava in smeja in vriska od zadovoljstva. Kakšni nohteki in oni mali prstek na nogi tako smešno majčken in srčkan, srčkan! – No, samo o njej klepečem! – Kako se imaš Ti? Sedaj je vroče tamo doli, kaj ne. – Delate pridno izlete po morji. Takrat, kadar morje pluska, da se vse peni. Juh! Ali je krasno! In veter krog ušes in nevihta magari! Malo slane vode v nosu nič zato! – Zakaj ne stanuješ v Rojanu pri morju. Jaz bi hotela stanovati prav tik morja, da mi vedno šumi pod oknom. – Moram ga zopet videti! In potem mu spišem hvalnico, ah, tako, tako! Polne sonca in srebra in belih kodrastih nojevih peres in zelenega baržuna, svetlo zelenega! In ona modra barva, ona mameča,

1093 Geschäft (nem.): posel.

1094 Leta 1901 ni izhajala nobena revija s tem naslovom na Češkem.

1095 Rudeča (star.): rdeča.

1096 Koprca (star.): počasi stopa.

bajna modrina! – Ah! Jaz gotovo pridem! In potem bomo bandali¹⁰⁹⁷ povsod. Na Občine in v Miramar in v vsa mesteca na obrežju. – In klepetali bomo, uh, jaz Ti nagovorim, nagovorim, da Ti bodo ušesa šumela, da bo za celo leto dovolj projektov in ciljev in idej! In zvečer pojdemo pred pošto poslušat one Hössove koncerte. Ti nič ne greš? – Nič ne pišeš o tem! – In v staro mesto pojdemo v najbolj ozke ulice, v najbolj zapuščene gostilne. Sreče pojdemo iskat več, saj tam mora biti tudi v onem blatu staromestskem. In v okolico na črno vino podjemo! Na črno vino, katerega imam jaz tako rada. Pije se kakor kri in vse zašumi po žilah in človek bi plesal, uh kako! In friške¹⁰⁹⁸ fige bomo jedli na obrežju, sladke, kakor poljub in rože si kupimo tiste črne rože, več, žametne in dišeče! In v novo luko pojdemo in v bosketo. In na vsakem vogalu pijem tržaško limonado, tam, kjer imajo čisto posodo in kar tako na ulici. Saj smo demokrati!

Bila sem strašno sentimentalna te dni, – to včasih tako pride, da niti sami ne vemo zakaj, a sedaj sem zopet na konju! Hip, hura! Torej piši mi zopet enkrat! – Saj kako razglednico pošlji – morje več in lepo! – No in sedaj pika in amen. Vlado dela izpite – a danes popoldne idemo na Vltavo veslat, sami seveda. Pa k mali moram še pred obedom! Se more tudi po morju veslat, sam namreč? To bi bilo nekaj! – Srčen poljub! Franu pozdrav! In če Kristana vidiš, reci naj se ne jezi, da nič ne pišem, jaz pridem zato sama in takrat bo taka ploha, kakor deset pisem. Tvoja Zofka

✉ 106

📅 12. 9. 1901

📍 Iz SPLITA
v TRST

Najlepši pozdrav! – Pišem Ti še iz Zadra kedaj se vrnem. Tvoja Zofka

¹⁰⁹⁷ Bandali (pog.): veseljačili.

¹⁰⁹⁸ Friške (hrv.): sveže.

✉ 107

📅 14. 9. 1901

📍 Iz SPLITA
v TRST

Draga! Pridem v ponedeljek ob 1. popoldne s parobrodom¹⁰⁹⁹ (Loyd.). Prosim, da me pričakuješ, ako Ti je mogoče, – ali pa saj Fran. Pozdrav Zofka

NB: Krasno je sicer tu, samo dež, dež ...

✉ 108

📅 26. 9. 1901

📍 Iz LJUBLJANE
v TRST

Ostanem do nedelje tu. Prevzela sem predavanje za 29. – Piši vsekakor poste restante kaj nameravaš radi »Slovenke«, da se vem ravnati. – Moja čutila proti Tebi so ista. – sicer pa ravnaj, kakor misliš. – Zofka

✉ 109

📅 22. 10. 1901

Draga!

Pošiljam Ti tu 4. akt in Te prosim, da ga še v tej št. objaviš, ako je le mogoče. Prilagam tudi izrezek iz »Časa« in program ženskega krožka, v katerega so večinoma študentke upisane. Tudi mene so sprejeli. Prosim Te, da mi na dopisnici takoj naznaniš, da si rokopis prejela, ker nimam nobenega prepisa od tega dejanja (in od 3 tudi ne). Pošlji mi tudi prosim ono črtico, za katero sem te že enkrat prosila. – Jaz mislim, da si mi vendar že, kakor urednica sotrudnici dolžna odgovor. – Sicer pa se mi notabene Tvoje držanje zdi jako malenkostno. Ako se jaz ne jezim na Te, imaš Ti še veliko manj pravice in povoda jeziti se na me. Pozdrav! Zofka

✉ 110

zač. nov. 1901¹¹⁰⁰

Tu je obljubljen jednodajanka.¹¹⁰¹ – Prosim, da popraviš stilistične napake in paziš, da mi rokopisa ne izgubiš, ker nimam prepisa. Stavci lahko začno takoj staviti. – Za predgovor k celi knjigi že poskrbim, o tem posebej.

1099 S parobodom (zastar.): s parnikom.

1100 Dopisala neznan roka.

1101 Dramski prizor *Pri branjevi*, objavljen v *Slovenki* maja 1901.

✉ 43č¹¹⁰²

📅 15. 11. 1901

Pošiljam Ti priloženo pojasnilo kakor urednici »Sl.«. Upam, da mi ga objaviš drugače bi bila primorana poslati ga kakemu drugemu listu, kar pa ne bi rada, ker bi ljudje zopet dejali: glejte jih kako se prepirajo. Ako mi ne objaviš v celini piši mi takoj, ker bi potem napisala popravek v smislu §:19. tisk. zak. – Drugič pa bodi opreznejša, ker me ni volja mirno trpeti takih insuacij – (Celo pojasnilo vsekakor hočem imeti objavljeno, če ne v »Sl.« pa kje drugje) – Nisem vedela, da si zmožna takega zavijanja, vem pa, da v svojem slepem idealizmu si niti svesta nisi kako nizko si ravnala, – več Slovencev, Hrvatov in Čehov mi je reklo, da je to – navadna nevoščljivost. O tem ni dvoma, da si mogla Linhartu drugače odgovarjati, ne pa da mene blatiš. – To, kar je v tvojo korist si znala dobro porabiti!¹¹⁰³ – Privatno Ti imam samo to reči, da človeka le resnica boli – vsaj mene tvoje pismo ni najmanj razburilo, – vsaj kar se mene same tiče ne. Glede tvojega moža pripominjam, da je vendar-le razloček, če človek resnico govori – kakor jaz – ali se pa vedoma laže – kako se je tvoj mož. – Kako je prišlo, da sem jaz ono Tebi rekla veš Ti sama najbolje, Ti si nisi pustila dokazati, da so tvoje teorije o zakonu in ljubezni nekaj družega, kakor resnično življenje, – pa sem navela za primer Tebe samo, tvoj takozvani idealizem in vse tisto megleno naziranje par sto metrov nad zemljo – je samo bojazen pred resnico.

Bodi srečna, kolikor moreš, to Ti iz vsega srca želim ali to Ti rečem s skrivanjem in porivanjem ne boš. S tem prideš tako daleč, da izgubiš vsaki presodek, kaj je pošteno in kaj ni. Prepričana sem, da si tisto notico v »Slovenki« pisala v vsi poštenosti in nedolžnosti in da se morda niti ne zavedaš koliko podlosti se tam skriva. Ne boj se! To je moj zadnji list na Ivanko Anžič, gospej Klemenčič ne bom na potu.

Zofka Kveder

One moje iztise naj mi tiskarna čim-prej dpošlje – brez omota, ktereга, kakor veš si sama nabavim. Ob enem naj prilože tudi račun od papirja. (»Ljubezen« se prevaja na češki.)

1102 Pismo se nahaja v zapuščini Ms 1116 v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, in sicer med gradivom, ki zadeva tožbo Frana Klemenčiča proti Zofki Kveder.

1103 Ivanka Anžič je objavila v Slovenki članek *Gospod Karol Linhart – »entbehr nicht einer gewissen Komik«*, v katerem je ostro napadla Zofko Kveder.

✉ 111

📅 4. 12. 1901

Draga Ivanka!

Pošiljam Ti odtis klišeja za omot svoje knjige.¹¹⁰⁴ Seveda je to samo primitivno ali vidi se vendar-le, kako bo to izgledalo. Pošiljam Ti tudi ob enem še uzorec, kako naj se opremijo prve strani. Prosim te, da gledaš na to, da ne bo napak. Kazalo naj narede na kraju. Ko bo tiskano naj mi pošljejo takoj v Prago. Omot dam tiskati tu. Morala bi itak pošiljati papir za omot doli, kar bi bilo še več komedij. – Glej vsekakor, da mi tiskajo pred Božičem. Ti veš, da nisem kapitalistka in sedaj o Novem letu bi mogla vendar-le upati, da nekaj prodam. Kliše za omot me je stal 6 fl in naposled mislim, da je tudi delo vredno plačila. Rokopisa nisem zahtevala nazaj. Jaz sem samo hotela vedeti kaj je z njim ali natisneš ali ne natisneš. Sploh te zdaj še enkrat in zadnjič vprašam, hočeš-li, da še sodelujem "pri Slovenki" namreč tudi v prihodnjem letu ali ne.

Jaz mislim, da sem vendar vsaj toliko storila za našo žensko stvar, da zaslužim jasni in točni da ali ne. – Takega ponašanja, kakor ga Ti rabiš proti meni, ga od urednice »Slovenke« res nisem zaslužila, pa čuti in misli osebno o meni karkoli! – Po vsem tem se res ne čudim, da so se vsi sotrudniki »Sl.« tako porazgubili. Márica je sotrudnikom vsaj odgovarjala za kar se jo je vprašalo – Tebi je menda tudi to že odveč.

Odgovori mi torej odločno in javno, kar misliš. Govekar me je v imenu uredništva »Zvona« prosil za sotrudništvo. Nisem se še odločila. Vederemo!¹¹⁰⁵

Pretekle tedne sem težko obolela. Imela sem »Gallenstein«,¹¹⁰⁶ To se je najbrž že od avgusta sem vleklo. Imela sem zelo težke zahvate.¹¹⁰⁷ Pretekli teden sem bila vse dni v postelji. Mnogo sem trpela. Zdaj mi je bolje ali še vedno moram kakih 10 dni piti karlsbadsko vodo in ne smem nič drugega jesti nego mleko. Mala pride zato še le 15. t. m. k meni. Velika je in že hodi.

Prosim te še enkrat odgovori mi takoj! Odgovori mi radi "Slovenke", piši mi, ali so v tiskarni že ponatisnili, kedaj napravijo prve liste in predgovor, kedaj bodo z vsem gotovi. Saj si menda lahko misliš, da mi je na tem, da končno to vse zvem. – Saj mi celo Gabršček¹¹⁰⁸ takoj odgovori, kadar ga

1104 Pismu je bil priložen ovitek za zbirko dramskih besedil *Ljubezem*.

1105 Vederemo (it. vedremo): bomo videli.

1106 Gallenstein (nem.): žolčni kamen.

1107 Zahvate (hrv.): posege.

1108 Založnik Andrej Gabršček.

vprašam in če mi že ne pošlje par tiskanih pol, pove mi vsaj z dopisnico kar hočem. – Uporabljati te prilike v nekako maščevalnost in sploh ne odgovarjati je nizko – in tega sploh ne verujem. Morda si bila bolna kakor jaz, pa mi nisi mogla odgovoriti.

– Kristanova žena¹¹⁰⁹ mi je včeraj pisala, da se preselijo v Beč.¹¹¹⁰–

Pozdravlja te

Zofka

Praga, Kateřinska ul. 13.

dne, 4. XII. 1901

✉ 112

📅 29. 8. 1923

📍 Iz ZAGREBA
v LJUBLJANO

Draga Ivanka! – Obljubila si mi enkrat v Kraljevidi, da mi boš svetovala in dala vse podatke in priporočila, če bi se odločila dati katero svojih hčera v Kamnik k usmiljenim sestram. Maša¹¹¹¹ je zdaj stara 16 let in rada bi jo dala leto dni v zdrav kraj, kjer bi se učila šivati in kjer bi nadaljevala studij glasovira itd a bila bi pod nadzorstvom. – Ona je zdrava, stara 16 let, dobročudna, ni posebno talentirana. V Varaždinu je končala 4. razred, potem je bila doma in je hodila v strokovno šolo. Zaradi čudnih prilik v Zagrebu, o katerih Ti ne trebam mnogo pripovedovati, sem jo dala nekaj časa v Nemčijo, ampak tam je zdaj vse v vrenju in vrvenju. Rada bi jo dala vendar še v kak zavod dokler se pri njej ne utrdi značaj, pa te prosim, da me informiraš 1. kakšen zavod je v Kamniku? 2. ako bi Mašo evtl. sprejeli in 3. kakšni so pogoji in kdaj se začenja evtl. poduk. Prosim te hitrega odgovora. Če Ti ni težko, piši prosim v Kamnik, pa bi jaz sama prišla tja, da pogledam zavod in da se dogovorim. V Zagrebu je atmosfera moralno jako otrovana,¹¹¹² pa je človek res v skrbeh. Mašo so nune v Varaždinu jako rade imele in tudi šolske sestre v Crikvenici, kjer smo bili lani na počitnicah. Zelo hvaležna Ti bom za takojšen in po mogočnosti dovoljen odgovor. V naši mladosti imele smo nekaj lepih zajedničkih¹¹¹³ ur, pa se spomni na njih. Lepo te pozdravlja Zofka Demeterović

1109 Ada Kristan.

1110 Beč (hrv.): Dunaj.

1111 Maša je bila druga hči Zofke Kveder in Vladimira Jelovška, rodila se je 1907 in umrla leta 1967.

1112 Otrovana (hrv.): strupena.

1113 Zajedničkih (hrv.): skupnih.

✉ 113

📅 3. 8. 1923

📍 IZ ZAGREBA
V LJUBLJANOZagreb, 3. VIII. 1923¹¹¹⁴

Draga Ivanka! – Prav lepa hvala za tvoje ljubeznjivo pismo. Jaz pridem te dni v Ljubljano. Brzjavila Ti bom, pa če je mogoče pridi na kolodvor, če ne pa pridem v Tvoje stanovanje. – Veš, človek je vesel, če se obrodi v duši nekaj lepega iz mladih let. Upam, da se bomo dobro razumeli in našli nekdanje prijateljstvo brez slučajnih peg, ki so ga kalile. Prinesla Ti bom staro pismo, ki sem Ti ga pisala a ne odposlala v datumom 19. V. 1919. Tudi jaz sem mnogokrat obžalovala, da se nisve razumele v Kraljevici. In mnogokrat sem mislila na Te, zato sem se tudi obrnila zdaj na Tebe v nadi ne samo da mi daš dober svet zaradi Maše nego tudi da se zopet zblížamo. Jaz mislim, da bo v Lichtenturnovem zavodu vseeno pravo mesto za Mašo. – Ona ima jako rada male otroke, pa ji treba dati n. pr. nadzor pri igri pri malih. Tako da bi se morala ž njima boriti, skakati, žogati itd. Časna sestra Eleonora je inteligentna in bo že našla kaj bo prav za njo, da bo razen učenja, imela dovolj tudi telesnega gibanja. Ona rada sedi a to nikakor ni dobro. – Učila bi se:

1. šivanje perila in oblek
2. glasovir
3. hrvaščine
4. nemščine

Za šolo mislim da ne bi bila, ker je nerodno dajati jo, ki je telesno že čisto odrasla v razred med deklice, ki bi se ji smejale. – Lahko se ji da primerna lektira, uči n. pr. med hrv. ali nemško uro malo računanja itd. To prepuščam č. s. Eleonori. Pustila bi jo tam najmanj dve leti. Pošiljam Ti izrezek iz »Novosti«, da vidiš kakšne so v Zgb nemogoče prilike. Hočem, da dam Maši priložnost, da živi v zdravem ozračju. V Zgbu je strašno. Grem ž njo po ulici in moški jo atakirajo! Zdaj bomo v ženskih domovih začeli borbo.

O religiji veš kako mislim. Spoštujem pošteno prepričanje vsakega, plitko lahkomišelnost pa sovražim nad vse. Ko sem se odločila, da dam Mašo v kakšen slovenski samostan, sklenila sem tudi, da se ne mislim umešavati v vzgojo. Opozorila bom samo, da se pri Maši vse doseže z dobroto (tudi v dobroti je lahko in pri vzgoji mora biti trdnost); hladna

1114 Neznana rokav je dopisala: [=IX?].

strogost pa posebno Mašino srce popolnoma zaklene. – Ne vem če je in če bo kdaj pobožna v navadnem pomenu besede, vsaka duša ima posebno formo molitve. Molitev je povzdiga duše in jaz n. pr. doživim to notranjo povzdigo duše najbolj sama v prirodi. Mašina forma molitve je, mislim, glasba. – Naravno, da se Maša ne bo upirala nobenim predpisom, to pišem samo zaradi psihološkega razumevanja. Plačalo se bo naravno 500 din za njo in še kar bo inače potrebno. Opozorila bom, da ji dajo manj testenin in več sadja. Sicer je pa bolje, da ne je preveč. Ako bi bilo mogoče bi rada, da bi pomagala kakšni č. sestri pri vrtnem delu. To je zelo zdravo, pa bi časne sestre tudi druge deklice lahko navajale k temu; t. j. kopati, zalivati, pleti itd. To je dobra telovadba a ne vem, če se telovadba poučuje v internatu kakor predmet.

Na svidenje torej draga Ivanka. – Prosim te lepo, da že zdaj rečeš časni s. Eleonori, da je lepo pozdravljam in da se ji zahvaljujem, da hoče vzeto Mašo v svoje okrilje. Samo bi prosila, če bi bilo mogoče, da ji dajo rok do 1. oktobra. Moja sluškinja je šla obiskat svoje stariše in se mi vrne še le 12. Treba bo tudi prirediti razne stvari za Mašo, pa bi jo pripeljala izmed 20.–1. oktobra. Zato bi jo morda čez Božič pustila rajše v Ljubljani in pripeljala k nji mlajšo Miro, da ji bo veselejše. Prav lepo te pozdravlja Tvoja stara Zofka

✉ 114

📅 7. 9. 1923

📍 Iz ŠKOFJE LOKE
v LJUBLJANO

Draga Ivanka! – Tukaj je res prekrasno in mislim, da je tu v vsakem oziru pravi kraj za Mašo. Za Eleonoro bom pisala iz Zagreba. – Tukaj učijo tudi stenografijo, strojepisje itd. – Čisto žal mi je, da že prej nisem vedela kako krasen je ta zavod v vsakem pogledu. –

Prav prijazno pozdravlja
Zofka

✉ 115

📅 19. 9. 1923

📍 Iz DOBRNE
v LJUBLJANO

Draga Ivanka! – Oprosti, da Ti še le danes pišem. Moja sluškinja je prišla par dni pozneje iz počitnic, kakor sem ji rekla, da sem imela toliko dela, da se še le zdaj prvič po dolgem času »lačam pera«. ¹¹¹⁵ Imeli smo k vsemu še dve dami v gosteh a ko so one odšle sem dva dni ležala, žolčni kameni,

¹¹¹⁵ Lačam pera (hrv.): začnjam pisati.

moja nekdanja bolezen, ki sem že pozabila na njo. Same telesnosti, – da že komaj čakam časa, ko bom mogla kaj čitati, razmišljati, pisati. – Zdaj šivam kakor udingana, Maša gre pred prvim v Škofjo Loko in če Mira slučajno pri izpitu propade dam še njo gori. – Vzela bom to kakor mig usode. – Prosim Te izporoči moje najlepše pozdrave sestri Eleonori, ki ji tudi danes pišem. Pripravljam nekaj perila za njene male štičenice.¹¹¹⁶ – Če se v Ljubljani vstavim, Ti sporočim, pa bomo šle kam na sprehod, na Rožnik ali pa proti Studencu. Moram tako pogledati mamin grob.¹¹¹⁷ – Prav lepa hvala za tvojo prisrčnost. Premalo časa je bilo. Na svidenje! Zofka

✉ 116

📅 2. 10. 1923

📍 Iz DOBRNE
v LJUBLJANO

Draga Ivanka! – Tako me je začela mučiti glava, da sem kar pobegnila semkaj v tišino za teden dni. Vidiš, to bi tudi Tebi koristilo. – Pisala sem Ti že in časni sestri Eleonori kako se mi je dopadlo v Škofji Loki in da sem Boga prosila, da Mira pri izpitu pade, pa da dam še njo gori. Mira je izpit naredila, jaz sem se pa vendar odločila, da tudi njo dam gori. – Te skrbi, ta razmišljanja in 14 dnevno fizično delo, – nikoli več ne pošljem kuharice na počitnice dokler smo doma, – To me je tako izčrpalo, da se me je polastila glavobolja in bezsanica.¹¹¹⁸ V Zagbu ni miru, vedno je vika na ulici, tudi po noči. Tukaj je pa globoka tišina in dobredejen mir. 15. pošljem obe deklici v Škofjo Loko. Na povratku se zglašim tudi pri tebi. Lep pozdrav Zofka

✉ 117

📅 9. 10. 1923

📍 Iz ZAGREBA
v LJUBLJANO

Draga Ivanka! – Prav od srca Ti se zahvaljujem za tvoje lepo pismo. Morda pride čas, ko Ti ustmeno povem, kako mi je šlo v dušo in kako mi je bilo ravno danes, ki je za me zelo žalosten dan, kakor solnčen žarek tolažbe. – Imam strahovito dela. Po poti sem se najbrž prehladila, ker mi ni prav nič dobro. Pijem čaje in jem aspirine ali bom morala najbrž vseeno v postelj. Zato oprost, da Ti pošiljam samo teh par bornih besed. 15. vodim dekleti v Škofjo Loko. Nasvidenje Tvoja stara Zofka

Tista pisma sem dala mojemu možu, da jih odda na pošto, a jih je v svoji raztresenosti nosil v žepu in ni jih poslal, ako so još predmetna.

¹¹¹⁶ Štičenice (hrv.): oddelke.

¹¹¹⁷ Mati Zofke Kveder je umrla v Ljubljani, zato je bila tam tudi pokopana.

¹¹¹⁸ Bezsanica (hrv.): nespečnost.

✉ 118

📅 9. 4. 1924

📍 IZ ZAGREBA
V LJUBLJANO

Draga Ivanka! – Samo v kratkem Ti želim srečno in veselo Velikonoč. Vedno se pripravljam v Ljubljano, pa Ti zato ne pišem. In tudi zaradi raznih bolezni in težke dnevne deprimiranosti, ki me je mučila to zimo. – Ne vem, če sem Ti naznanila, da nisem bila o Božiču nič v Sloveniji. Naša kuharica Anica, ki je zelo dobro, privrženo dekle je šla po Mirico v Škofjo Loko in jo zopet nazaj peljala. Jaz se nisem upala na pot. – Zelo sem zadovoljna, da je Mirica v Škofji Loki. Privadila se je in radi jo imajo. Pustim jo še dve leti tam. – Mašo bom dala na Korčulo. Tam imajo Dominikanke krasen internat in gospodinjsko šolo. Že zdavnaj je vse pripravljeno, njeno perilo zaznamovano. Pa vedno pride kaj vmes. Po Božiču je imela dvakrat težko influenco, drugače je zdaj prav pridna in ljubeznjiva. 2. marca sve hoteli končno odpotovati na jug, pa si je naša Anica poparila desno roko tako hudo, da mesec dni ni mogla nič delati. Zdaj je imel moj mož influenco, – tako da je vedno kaj. Sklenili smo, da Maša še Veliko noč praznuje doma potem jo odpeljem doli in tam ostane do drugega leta, tudi čez počitnice. Anica je zdaj zdrava, ona bo šla po Mirico v Škofjo Loko, nazaj jo bom pa jaz peljala in ostanem potem par dni v Ljubljani. Nastanila sem bom v Tivolskem hotelu, tam mi je všeč. Tebe bom prosila eno popoldne, da se pelješ z menoj na Studenec, tam pri Devici Mariji v Polju so zakopani moja mama. Peš ne morem, ker me leva noga rada boli. Pa nam bo še bolj intimno v kočiji in se bomo laglje in bolj od srca pogovorile. Ko se vrnem nazaj, me vzameš lahko na čaj k tvoji mali znanki in mladi kolegici Franki Lovrenčičevi.¹¹¹⁹ Samo ji reci, da me ne sme pripravljati v skušnjava in ponuditi kakšnih sladkih potic ali takega. Nič sladkega nič mastnega, samo dvakrat prepečene žemlje. Taka je zapoved dijete! K večjemu če mi ponudi par skuhanih jabolk nič s sladkorjem potresenih! –

Za č. s. Eleonoro isto že zdavnaj čaka skromen zavojček starega perila. Bom dala na kolodvoru v garderobo, pa lahko peljejo ponj. Obiščevi jo, to se razume, samo na obed me ne smeš povabiti. Če ne vidim dobrih stvari, ki jih drugi jedo, mi je post čisto lahka stvar.

Spomlad prihaja in to je za me vedno doba telesnega in duševnega preporoda. Stare rane so zaceljene in človek z modrostjo gleda nazaj na britke solze, ki jih je prelival.

¹¹¹⁹ Verjetno Franka Lavrenčič (1907-1960), žena pisatelja Vladimirja Levstika.

Imela si prav v svojem zadnjem pismu: nisem ti zadnjič odprla svojega srca, kakor bi bila rada, ampak o še svežem trpljenju človek ne more govoriti tudi če hoče.

Mnogo pirhov Ti želim in par lepih mirnih, solnčnih velikonočnih dni!
Tvoja stara Zofka

✉ 119

📅 12. 6. 1924

IZ RADENCEV
V LJUBLJANO

Slatina Radenci 12. VI. 1924

Draga Ivanka! Prav lepa hvala za tvojo karto. Pisma si še – nisem upala odpreti. Da, da, jaz sem invalid. Vem, lahko še evtl. 10 let živim, če se zelo čuvam. Imela sem že v Ljubljani tako slutnjo, da me ne bo več tja. Moram živeti zelo mirno. Nobenih dolgih sprehodov. Deset minut pa počivati. In nobenega vznemirjanja. In tako to pismo že dva dni neodprto leži na mizi in ga obračam in mislim – ali bi ali ne bi. Pa sem sklenila, da Ti rajše najprej pišem in da mi napišeš nekaj zelo lepega in potem lahko tudi drugo pismo (t.j. prvo) odprem, kakor bolnik čisto lahko vzame dnevno pilulo, če je pocukrana.¹¹²⁰ – Ostanem tukaj cel mesec. Hočejo, da bi ostala še dlje ali ne morem, ker se Mirica vrne iz šole in hočem, da sem doma. Naša dobra Anica pojde po njo, jaz pa se vrnem od tod najbrž 2. VII. – Lahko si misliš, da ne afektiram, ker me je mož spremil do Maribora a on je tako zaposlen, da ne more biti galanten, če res ni velike sile. V kupeju sem cel čas ležala. Pa Zbogom! Vse dobro in lepo Ti želi Zofka

✉ 120

📅 16. 6. 1924

IZ RADENCEV
V LJUBLJANO

Slatina Radenci 16. VI. 1924

Draga Ivanka! – Tvoje pismo je jako lepo, karta pa še bolj. Vendar se ne upam vabiti te semkaj, ker je vse polno a morala bi sobo iskati poleg še kje v vasi in kakšno. Meni ni tukaj nič všeč. In če ne bi bilo zaradi vode, za katero vsi trdijo, da je imenitna, ne bi bila niti 10 ur tukaj. – Malo mi je že boljše in tudi bolje volje sem. Seveda paziti se bom morala, a to je sitno. Na Korčulo nisem mogla, ker so mi zdravniki prepovedali, da je doli za me prevroče. Sploh mi je bilo v Zgibu v tistih vročih dneh zelo slabo. Da z Mašo res ne vem kaj bi. Če mi bo v jeseni boljše in bom

¹¹²⁰ Pocukrana (pog.): sladkana.

sama vodila Miro v Škofjo Loko, bom vzela Mašo s seboj, da jo vidiš. Jaz se sama ne razumem na tega dekleta. Zdaj v Zgibu druguje s soprogo sveuč. profesorja, bivšo učit. in jo ima prav rada. Tudi sosedge jo imajo radi baka¹¹²¹ in hči obe bivši učit. Meni se zdi včasih čisto inteligentna, včasih bedasta, – saj sem rekla, jaz se nič na njo ne razumem. – Mira si je našla v Škofji Loki družino, starše ene svoje prijateljice, ki jo imajo jako radi in jo večkrat vabijo k sebi in jo jemljejo na izlete. Gospa mi večkrat piše. Zelo simpatična. – Da, prav praviš, omožim naj ju. Samo je to laglje rečeno. Kje pa najdem primerne snubca, ko zahajam tako malo med ljudi. Če bi vedela, veš da jo kaj omožim. Saj lepa je zelo in nekaj bo tudi dobila, čeravno ne kdo ve kaj. A je že to nekaj vredno, kar ji je njena baka pripisala. – Pa kaj, morda bo že kako. – Jaz čitam Dumasa – imajo same stare špehe. In heklam.¹¹²² In od tega kopanja in ležanja imam že čisto votlo in prazno tikvo.¹¹²³ Piši kaj! In bodi prav, prav lepo pozdravljena od tvoje Zofke. In da veš, nekje se letos vidimo, kjer je lepše kakor v teh Radencih.¹¹²⁴

✉ 121

📅 11. 7. 1924

📍 Iz ZAGREBA

Zagreb 11. VII. 1924

Draga Ivanka! – Že res nevem, če si Ti meni dolžna pismo ali jaz tebi. Meni prve dni, ko sem se vrnila domov, ni bilo nič dobro. Prevelika vročina. Zdaj je bolj hladno, zdaj je že boljše, čeravno seveda se moram jako čuvati. – Dekleta ste obedve narasli, da kar gledam. Posebno Mira misli biti večja od mene. Odlikašica¹¹²⁵ je in tako lepa, da vse za njo gleda. Danas ste se oblekli v lilaste obleke, nekaj imati posla v mestu, veš kar čudila sem se. V nedeljo ste bili pa v belini, kar za slikati. Kaj hočemo, mladost je mladost. Oči, zobje sami dragulji, ustnice rdeče a koža baršun. Naj jima Bog srečo da! – Tudi jaz zdaj jako lepo izgledam, vse drugače kakor o Veliki noči, – čeravno seveda Miri in Maši ne morem konkurirati. Seveda tudi mama se še postavi. – Starosti se ne bojim, samo bolezn. Niti smrti ne. Samo da ni človek bolan in invaliden. – Kaj Ti delaš? Kaj počneš? Ali si korajžna¹¹²⁶ ali si resignirana? – Veš, tudi za

1121 Baka (hrv.): babica; tudi v nadaljevanju.

1122 Heklam (nar.): kvačkam.

1123 Tikvo (hrv.): bučo.

1124 Na tem mestu se pismo konča.

1125 Odlikašica (star.): odličnjakinja.

1126 Korajžna (pog.): pogumna.

tisto, kar ljudje pravijo greh, treba korajže. – Močna osebnost se nikjer ne zlomi. Mevže so pa mevže, postavi jih kamorkoli. Duhovniki so kakor kapetani ladij in oficirji navajeni na prevelike časti in preveliko izkazovanje respekta¹¹²⁷ proti svoji osebi, pa se v drugem poklicu redko kedaj izkažejo. Poznam pa kat. duhovnike, ki so prešli na pravoslavje ali k evangelikom ali v tako imenovano starohrvaško cerkev, oženili so se in so ljudje na svojem mestu, vzbujajo spoštovanje in so ga vredni. Tisti, ki so odšli v civile so nekam godrnjavi in mehkužni, tudi redkokdaj sposobni za trdo življensko borbo. – Prej sem bila več med ljudmi in jih poznam vse vrste. So tudi taki, ki so se zaljubili v kakšno inteligentno žensko in odšli kam na faro, imeli otroke ž njo, lepo jih odgojili v prkos¹¹²⁸ dolгим jezikom. Tudi take poznam in niso najslabši. Njihove žene četudi od cerkve nepriznane, so mnogokrat spoštovane in zelo čislane a njihovi otroci prvoklasni¹¹²⁹ ljudje. Osebnost tu mnogo stori. Pri nas se žal naši duhovniki tolažijo s pijačo, zaljubljujejo se jokavo, slabotno, nemoško in mnogi naši učiteljici in poštarici podlomijo dušo, ker se ne morejo odločiti niti na eno niti na drugi stran. Jamrajo! – Tak je bil Medved, tak je moj nekdanji zaročenec Fr. Neubauer¹¹³⁰ – slabiči! – Poznam še take, ki si moško vzamejo par tednov, dva tri meseca ljubezni ali greha z bitjem, ki ga ljubijo. Potujejo kam v inozemstvo žive par tednov, kakor živijo drugi in se vrnejo nazaj, ko so zlomili za seboj vse mostove in moško za vselej naredili konec in piko pod svojo osebno srečo. – Poznam jih, ki so rezignirani tudi brez greha, odpotovali v drug kraj in se umaknili. Vse spoštujem, ki imajo dovolj moči, da se odločijo za eno ali drugo. Vse, ki ravna moško. Mož treba v vsaki halji, da je mož, pod tonzuro ali pod fezom, vseeno. – Oh, moja draga, nikar se ne smejaj mojim modrijam. – Ne vem kaj me je to prijelo. – Piši mi kakšno prijazno pismo in ne bodi prestroga z menoj. Želim Ti vso srečo in lepe počitnice. Za zdaj ne pojdem nikamor. Zaželela sem si doma. Res, prav imaš, nimam pravice, da si želim ptičjega mleka in da solim pamet ljudem, ki jih še poznam ne. Ali ne bi šle v oktobru ali novembru kam za teden ali dva? Zdaj ne morem. Drug mesec peljem sama Mašo v Dalmacijo če bo le mogoče in ostanem tam par tednov. V oktobru ali novembru pa bi šla za teden dva v

1127 Respekta (pog.): spoštovanja.

1128 Prkos (hrv.): kljubovanje.

1129 Prvoklasni (hrv.): prvorazredni.

1130 Franjo Neubauer (1872–1945), slovenski rimskokatoliški duhovnik in pesnik, s katerim je imela Zofka Kveder kratkotrajno ljubezensko razmerje.

dolenjske toplice ali v Dobrno ali kam drugam. – Se bove še dogovorile. Bog te živi! Lepo se imej in bodi prisrčno pozdravljena od tvoje stare Zofke

✉ 122

📅 3. 9. 1924

📍 Iz NOVEGA
VINODOLSKEGA
v LJUBLJANO

Novi, vila Plavšić, Hrv. Primorje 3. IX. 1924

Draga Ivanka! Nisem Ti pisala. Bilo mi je nekaj časa zelo slabo.

Blutdruck¹¹³¹ 240 (normalno 140) grči¹¹³² v srcu itd. To veš da so v Zgbu ustanovili, da imam angino pectoris. – Zdaj mi je že mnogo bolje.

Zdravnik je rekel mesec dni popolnega miru. Bom videla kako mi bo čez 14 dni, tri tedne. Če mi bo dobro, pridem na Rab za dan dva, če pa ne, me pa Ti obiščeš tu v Novem. Edino to je, da te ne morem povabiti k sebi, ker sem sama gost v privatni vili. Ampak par korakov doli ob morju so hoteli, kje je jako lepo in zdaj tudi mirno in ugodno, kopališče tako zraven. Piši mi kaj! In obširno! – Jaz bi Ti več pa sem včeraj dopotovala in srce me grabi. Pa zdaj sem vsaj boljše volje in upam, da bo že dobro. – Najlepše pozdravlja in prav rada te ima Tvoja stara Zofka

NB: Ko mi je bilo malo boljše sem morala pripravljati Mašo na pot. Prišle so tri Dominikanke iz Korčule pa so jo vzele seboj, njo in še eno drugo malo od nekega dalm. zdravnika, ki živi v Zgbu. Tako sem brez skrbi za njo. Mira pa potuje 13 v Škofjo Loko.

✉ 123

📅 28. 9. 1924

📍 Iz NOVEGA
VINODOLSKEGA
v LJUBLJANO

Novi, 28. IX. 1924

Draga Ivanka! – Ne vem, če sem zapisala ravno pravi datum. Ponedeljek je. Iz gornje terase sem danes zjutraj gledala brod, ki prihaja iz Raba in Baške. Mahala sem z robcem in če si bila na palubi, si me morala zapaziti. To je prva vila od Senja semkaj, iznad razvalin nekega starega grada. To jeste,¹¹³³ prva vila je doli ob morju, ali ni nič posebnega, ta vila, kjer sem jaz, pa stoji v gozdu nad morjem in ima prekrasne terase. Najgornja ima štiri kamnite stebre in je pokrita doli so pa lunete in zopet terase s stopnjicami po katerih se prihaja iz ceste. Vrt je poln rožmarina in lovorcev. Ima mnogo stezic in gredic. Kadar je solnce, je senčen. Na

1131 Blutdruck (nem.): krvni pritisk.

1132 Grč (hrv.): krč.

1133 Jeste (hrv.): je.

kraju je še ena miniaturn.¹¹³⁴ hišica za slugo in šoferja, z dvema sobicama in kuhinjo in dvema fletkanama¹¹³⁵ terasama.¹¹³⁶ – Plavšičevi bi že zdavnaj vilo prodali, če bi našli kupca, jaz pa Boga prosim, da jim da dosti denarja, da ne morajo prodajati. Tako bom še parkrat prišla pomladi ali v jesen semkaj – poleti ni ne želim, ker je preglasno. Vila je lepo urejena, spodaj salončič pa jedilnica s starimi mebli,¹¹³⁷ zgoraj enostavno belo pohištvo, železne postelje, vodovod, kopalnica. Povsod lepe slike, sami originali. Tako mi je prelepo in samo po noči me je včasih malo strah, ker sem sama. V suterenu spi sicer hišnik – če pride iz mesta, ne vem. Ima familijo še vedno v Novem. Včasih slabo spim. Sploh imam vsakih par ur napade bolezni – moja draga, angina pectoris ni posebno zdrava stvar in kaj lahko se umrije zaradi tega šmenta. Nikar ne zabavljaj čez zdravje! To je zelo lepa stvar. Kadar mi je malo boljše se mi vse jako fletno zdi v življenju in celo nečimerne želje me navdajajo, da se kar sama sebi smejem. Zdaj hrepenim priti na Reko, brskati po antikvarjatih, starinarnicah in kupiti venecijanski robec iz fine svile in z dolgimi franžami.¹¹³⁸ To je zelo lepa reč. In pa za kasetami mi srce mre. Nikoli jih nimam zadosti. In spet bi eno, eno lepo veliko les vlagan ali lepo izrezan, znotraj fino lakirana. In kako lepe stvari se dajo spraviti notri. Včasih si tudi še svojo hišico želim, ampak to je samo tako mimogrede. Ko ne izdržim na enem kraju. Na, hišico bom že dobila, če ne prej, pa tisto ozko za v grob. – Danas po noči mi je bilo slabo. Sploh sem zelo za nič. Dopoldne ležim in popoldne. Do kopališča hodim uro tja, uro nazaj, na vsaki klopici počivam. Kopam se seveda ne, ampak na kopališču je trafika z novinami. Ostanem tu do 10. 14. potem pa v Zagreb. Hranim se z grozdem in vsak dan en okrogli primorski beškot¹¹³⁹ pojem, – saj jih poznaš. – Baško dobro poznam in Senj in Karlobag in Jablanac. Na Rabu sem bila z možem pozimi mesec dni. Lepo je tam. Vse župnike poznam in učitelje in vsa pota. Pa ne vem, če bom še kdaj po njih hodila. – Zdravniki pravijo, da imam to srčno komedijo od španjolske¹¹⁴⁰ a komplicirana je, ker imam srce razširjeno in aorto tudi. _ Izgledam pa

1134 Krajšava za miniaturna.

1135 Fletkanama (nar.): ljubkima.

1136 V pismo je vpeta risba omenjenega vrta.

1137 Mebli (hrv.): pohištvo.

1138 Franžami (pog.): okrasnimi nitmi ali prameni iz niti na robu tekstilnega izdelka.

1139 Beškot (hrv.): piškot.

1140 Španjolske (hrv.): španske.

vedno enako. Ne bodi vendar tako melanholična, saj je še jaz nisem, ki sem invalid. – Pojdi eno nedeljo v Škofjo Loko na izgled in vzemi mojo punčko Miro ven na par ur. Napraviš ž njo lahko izlet v Kranj, da nekaj lepega vidi. In Ti se raztreseš. Ali pa na kakšen hribček pojdita in seveda v slaštičarni jo pogosti. Saj jaz ne morem tja. A boš videla, kako te bo to raztreslo. Jaz imam pa ljudi zelo rada, – samo stanujem ne rada v hiši, kjer jih je mnogo. Res, mnogi so me ranili, – ampak brez rizika¹¹⁴¹ ni nič. Piši mi tako. Dobro delo storiš, ker je pošta nekaj zelo milega, prijaznega in dobrega. – Grem ležat, ker mi zopet prihaja slabo. Oh, in na Reko ne bom mogla, sem preveč za nič a tam v prodajalnah tako nekako posebno diši po širnem svetu in kako lepih stvari so kdaj imeli tam iz Japana in Kitajske! Da jih človek vsaj pogleda in v roko vzame, če že ni denarja, da se kaj kupi. Vidiš, kako sem strahovito lahkomišljena. A zdaj se grem leči in na muke ...

Če pojdeš res v Loko, prosi predstojnico, zelo ljubeznjivo in inteligentno gospo mater Kristino, da Ti pokažejo samostan. Ima krasen razgled, a prefekti, sestri Klementini Drole, njo imam posebno rada, piši dva dni prej, da dovoli Miri ven s Teboj. Reci, da sem te jaz nagovorila, da si malo ogledaš zavod. Izlete delaš, svet je prav lepa stvar. In v Kranjsko goro bi šla mesto tebe. –

Poizvedi kaj v Begunjah v kaznilnici delajo in če se lahko kaj kupi. Moram obnoviti vso posteljnino, ko se vrnem v Zgb in vidim, da me čaka dolga bolezen.

Adijo in lepo pozdravljena od Zofke

¹¹⁴¹ Rizika (pog.): tveganja.

✉ 124

📅 8. 10. 1924

📍 IZ NOVEGA
VINODOLSKEGA
V LJUBLJANO

Novi, 8. X. 1924

Draga Ivanka! – Prav lepo bi te prosila, da vseeno pogledaš v Škofjo Loko in vprašaš kaj je pravzaprav z Mirico. – Obrni se na častito s. Klementino Drole, ona to najbolj ve. – Če se hočeš posebno izkazati prosi, če bi pustili z Miro tudi njeno prijateljico Hrvatico Jagodo Prpić iz Gline. Morda bi jo pustili a za take punčke je mal izlet v mesto dogodek in praznik. – Mira ima rada prirodne¹¹⁴² ljudi. Smejala sem se njenemu predzadnjemu pismu, kjer mi z velikim veseljem sporoča, da jih je zdaj 5 Hrvatic – ali piše za neko Zagrebčanko, ki je tudi ž njo v samostanu: »Ona mi nije baš simpatična. To je več samo pomodernizirano djevojčce, uvek se prenavlja. Jagodu više volim, jer je naravna.«¹¹⁴³ – Ko pridem v Zbg bom že živela po tvojih nasvetih, tukaj mi pa dieta dobro stori. Zgubila sem 2 kg, pa to je čisto dobro. – Grozdje je jako slatko in zato zelo zelo hranljivo. – Na Sušaku ostanem dan dva in če mi bo mogoče, se vseeno odšečem¹¹⁴⁴ na Reko. Maši je že dobro in upam, da tudi Miri ni tako nevarno. Morda je prehitro zrasla. Najlepše pozdravlja in vse dobro želi Zofka

Od Etbina¹¹⁴⁵ nimam zdavnaj nobenih vesti. Njegova žena Ada mi je pa pisala, da je bila težko operirana.

Veš, tisto, kar sem pisala o rezignaciji. To mislim jaz pravzaprav »Umtausch der Worte«¹¹⁴⁶ – Uslišana ljubezen ima malo kdaj večnost. Če drugega ne, postane banalnejša. A to je tako divna stvar, da je škoda za to. Nesrečna t. j. neizpolnjena ljubezen daje tudi neprimeroma večji polet. In trajno. Vzemi Goetheja in njegovo prijateljstvo z gospo Stein. Vzemi Balzaca in njegovo korespondenco z njegovo poznejšo ženo. Michelangela in tisto, ki ji je speval svoje sonete. Danteja, Petrarko. Zakonska žena ni nikoli muza svojemu možu ali skoraj nikoli. Človek se nehote drži bolj realij. Piši mi kaj! Lahko se tudi pošteno norčuješ iz mene. Veš, človek hoče vedno tisto, kar nima. Jaz imam par dobrih prijateljev, ali jaz imam močnejšo dušo od njih a to moti. Tudi ne znajo vsi pisati lepo a jaz jako jako ljubim lepa pisma. Sploh imam zelo mnogo talenta ravno za

1142 Prirodne (hrv.): naravne.

1143 Ona mi nije [...] (hrv.): Ona mi ni ravno simpatična. Vse preveč sledi trendom, vedno je drugačna. Jagodo imam raje, ker je naravna.

1144 Odšečem (hrv.): odidem.

1145 Etbina Kristan.

1146 Umtausch der Worte (nem.): izmenjava besed.

prijateljstvo. – Mojega moža imam zelo rada, čeravno mi je preveč realen ali on je sploh »čovek čina«. ¹¹⁴⁷ V nedeljo je bil tu z prof. dr. Stankovićem iz Beogr. Rekla sta, da je tu strahovit dolgčas, da bi še zdavnaj bolni postali. – Vidiš, tak je Juraj. Pride in mir besedi. Poljubi, stori vse, kar je potrebno. Piše pa kakšno karto, če je razpoložen. Jaz zmirom pripovedujem, da že sv. pismo pravi, da »čovek ne živi samo od hljeba nego i od reči Gospodinovih.« ¹¹⁴⁸ – Morda sem preveč literat pa morda zato tako cenim besedo in pisma in knjige. – Borba? – Moj Bog, saj sem bila vedno borec, ampak zdaj sem res trudna. – Da, to je res zvezano ¹¹⁴⁹ z zdravjem. Jaz sem strašno mehka, če sem bolna. – – Sicer se pa s temi tajčerji ¹¹⁵⁰ tu večno pregovaram. Jaz sem jugoslovenski fašist. Ampak Slovenci preveč pijejo. Tukaj se grozno pije. – Kadar sem v Sloveniji se vedno čudim, kako je majhna. V par urah si z avtom od ene meje do druge. In se čudim, da so naši ljudje tako brez skrbi in tako mlačni patriotje. – Zbogom zdaj in piši! ¹¹⁵¹

✉ 125

📅 4. II. 1924

📍 Iz ZAGREBA
v LJUBLJANO

Zagreb 4. XI. 1924

Draga Ivanka! – Nič mi ne pišeš, ne vem kaj je s Teboj – ali si bolna ali »razžaljena« ali kaj. – Jaz sem med tem skoro umrla. Neke noči mi je bilo tako slabo, da sem mislila: no, zbogom živote! Ko bi se le človek tako strašno ne mučil. – Potem mi je bilo malo boljše, ker so mi puščali kri. – Ne vem ali si bila pri Mirici ali ne. Pamž mi o tem nič ne piše. Morda je bila tisto nedeljo ravno pri prijateljici. Izvedela sem zdaj, da je imela angino in od tega iritacijo srca. Zdaj je že dobro pravijo. Na dan vseh Svetih je moja dobro in verno Anico, ki je že tri leta pri nas, udarila kap, čeravno ima še le 27 let a jo je vedno uho bolelo pa mislijo v bolnišnici, da se ji v mozgu kaj gnoji. – Na mene je ta nesreča zelo delovala, strašno sem jokala in naravno srce je štrajkalo in dve noči mi je bilo, da bi bila rajše umrla ko ne vem kaj. –

¹¹⁴⁷ Čovek čina (hrv.): človek akcije.

¹¹⁴⁸ Čovek ne živi [...] (hrv.): Človek ne živi samo od kruha, ampak tudi od Gospodovih besed.

¹¹⁴⁹ Zvezano (hrv.): povezano.

¹¹⁵⁰ Tajčeri: Nemci ali nemškutar.

¹¹⁵¹ Ves odstavek je napisan na dodatnem listu.

Piši kaj! Morda se je moje pismo iz Novega izgubilo, ker se mi ne zdi verjetno, da bi bili vi katoliški ljudje tako »teškopadni«¹¹⁵² ali nerodni ali pa lahko »razžaljivi«. – Če si bolna pa oprosti! – In lep pozdrav! Zofka

✉ 126

📅 20. 2 I. 1924

📍 Iz ZAGREBA
v LJUBLJANO

Draga Ivanka! Uvijek mi je zlo, a posljednjih četrnaest dana upravo opasno ipak ide malo bolje, ima da još uvijek ležim. Čuvaj se, idi k liječniku, jer sa bolestima srca nije šala. Sa služkinjom nisam zadovoljna, poslije Nove god. dobit ću drugu. Sada dolazi k meni svaki dan jedna dobra gospodična iz urada moga muža. Želim Ti sretan Božić i veselu Novu godinu¹¹⁵³ Zofka Piši štogod¹¹⁵⁴

✉ 127

📅 19. I. 1926

📍 Iz ZAGREBA
v LJUBLJANO

Zagreb 19. I. 1926

Draga Ivanka!

Že dolgo je med nama molk. Jaz sem Ti dolžna odgovor, res – ali pri bolniku se ne računa tako natančno. – Če mi je slabo, sploh ne morem ničesar, niti pisati ne a ko mi odleže, je toliko zaostalega dela v hiši, katerega treba nadzorovati. Tudi sem imela celo leto dni strašne neugodnosti s služkinjami. To je pokora! – Zdaj mislim, da sem se namerila na dobro, pošteno in vdano dekle. – Ne vem, če veš, da je bil moj soprog na smrt bolan pred nekolikimi meseci. A jaz vedno polegam, kakor je pač pri bolnikih bolnih na srcu. – Ne, Vi katoličani niste nič dobro. Imam par srbskih prijateljic, pridobljenih že v poznejših letih, te mi pišejo po pet in desetkrat in ne računajo vsako besedo v dolg, ki mi jo napišejo več kakor jaz njim. –

Piši mi kaj in poboljšaj se!

Vse dobro Ti želi za letošnje leto Zofka

Nb. Zdaj imamo št. 19 Pantovčak

1152 Teškopaden (hrv. pog.): težaven.

1153 Uvijek mi je [...] (hrv.): Vedno sem bolna, a zadnjih štirinajst dni prav močno gre malo bolje, vendar bo, še vedno ležala. Bodi previdna, pojdi k zdravniku, ker s srčnimi boleznimi ni šale. S služkinjo nisem zadovoljna, po novem letu dobim drugo. Zdaj vsak dan k meni prihaja dobra gospa iz moževega urada. Želim vam vesel božić in veselo novo leto.

1154 Piši štogod (hrv.): Napiši karkoli.

✉ 128

📅 19. I. 1926

📍 IZ ZAGREBA
V LJUBLJANO

Draga Ivanka! – Prosim te, piši mi, piši mi lepo, lepo. – Čestitam Ti za Cankarjev članek, – ko je umrl sem tudi jaz nekaj malega napisala za tukajšnji »Jutar. list«. Ljudje so mi pripovedovali, da so jokali. –

Oprosti, sploh do zdaj nisem nič pisala, danes ne morem nič pisati, ko o svojem neizmernem obupu in žalosti. Ležim neprestano že tretji mesec. In jokam, jokam! –

To naj bo skrivnost med nama, če ljudje v Ljubljani kaj zvedo, naj od drugih zvedo. Ne od Tebe. Edino, če si kaj slišala – mi piši. – Sploh mi piši takoj, takoj! Pomoči, uteha sem potrebna. – Vdova srpkinja¹¹⁵⁵ je pri meni iz čistega vsmiljenja, bila je bankovna uradnica in moja sotrudnica, bolj v tem, da je mojo iniciativo v praksi izvajala, kakor v pisanju. – Nismo se prej nikdar vidjele¹¹⁵⁶ in zdaj mi je sestra. Ako nje ne bi bilo, ne bi bila več med živimi! – Ali veš kaj si mi pisala v predzadnjem pismu o gospej, kjer obeduješ. Ista usoda! – Kakor blisk iz jasnega neba me je zadelo. – Ali če od drugih ne veš, ne govori o tem! Ampak piši, piši! Tolaži! – Duša se je parkrat že dvignila, pa zopet pada v tako neizmerno tugo, da Ti povedati ne morem! – In še nekaj te prosim, ali bi mi Ti žrtvovala 5 dni? Morda bi šla v Graz h kakšnemu zdravniku specialistu. Nečem, da gre on z menoj. – Zdaj sploh še nič ne vem, niti kaj, niti kako bo. – Piši! Težko sem napisala te vrstice. Takoj piši! – Ti si meni odkrila svoje srce, naj še jaz tebi! – Z¹¹⁵⁷

✉ 129

📅 1. 7. 1926

📍 IZ ZAGREBA
V LJUBLJANO

Zagreb 1. VII. 1926

Moja preljuba Ivanka! – Tako sem ranjena, da so moje oči dve rdeči rani. – Kakšno viteštvo, – ni viteštva! – To je samo nepojmljivost! –

Tako sem Ti neizmerno hvaležna, za tvoje vrstice, da Ti ne morem reči! – Kdaj imaš počitnice to piši najprej. Kje je dr Jenko? – Je v Leonovi bolnici? Morala bi tam ostati 2–3 dni, da se me temeljito pregleda. – Moj doktor je brat, angelj, samo ne vem če je za srce dober, drugam se ne upam. Piši mi prosim te. – Zdaj še nikar ne pride sem, zdaj te dni bi trebal on da pride. – Ali piši! Bodi dobra. In moli se zame na svoj način! –

1155 Julka Božičković, posestrima Zofke Kveder.

1156 Vidjele (hrv.): videli.

1157 Pismo je nastalo potem, ko je Juraj Demetrović prosil Zofko Kveder za ločitev in je padla v globoko depresijo.

V duhovno moč verujem brezuvetno.¹¹⁵⁸ – Moj način je drugi. – Predstavi si, mene bedno! Še pišem! V nedeljnem¹¹⁵⁹ »Jutru« poišči iz »polpreteklega časa« – (To gotovo prečitaj) in prej: »Spomin prijatelju Vodniku« – Da ne znorim pišem in potem tako bedna v posteljo. Da me kar nesó. – On je pa v Beogr. In nji je že stanovanje našel! – Piši, draga, več ne morem! Zofka

✉ 130

📅 1. 8. 1926

📍 Iz ZAGREBA
v LJUBLJANO

Zagreb 1. VIII. 1926

Draga Ivanka!¹¹⁶⁰

Moja posestrima Ti piše, jer sam odviše opet uništena, da mogu sama da pišem.

Dogodilo se je opet nešto nepojmljivog, pa sam sasma do kraja shrvana, tako užasno, da čak teško mislim. Moj mi liječnik obećaje, da ću opet malo k sebi doći sa inekcijama, koje će mi dati, pa bi Te onda u srdo molila predraga Ivanka, da dodješ na dan dopusta, mislim, da je 16. Augusta, kada nastupa Tvoj dopust, dodješ po mene u Zagreb.

Budi milosredna. Ja bi otisla u Grac, tamo ima toliko dobrih liječnika kažu, pa mi se smiluj i odvedi me tamo. Ja bih možda par dana na klinici ili u kakvoj velikoj bolnici ležati ostala, dok me rentgeniziraju i pronađu, što je zapravo samnom, jer me sada i glava jako boli, tri tjedna.

Od tada nisam Ti mogla niti pisati. Sa strahovit m naporom sam napisala za Jutro nekakve nove stvari, ali dvojim, da bi bile vrijedne da stampaju. Tebi imam valjda da se zhvalim, časni poziv, da pošaljem svoju sliku za »Slovenski ilustrovani ženski leksikon«. Ako bi Ti išla samnom u Grac, tamo bi se fotografirala. Sad sam nesposobna da idem u mjesto.

20. o. mj. biti će pet meseci, što sam saznala svoju nesreću, pa mi bude malo bolje, a kad se dogodi kakva scena, onda opet padnem za mesec dana natrag. Oprosti draga, znam, da si želiš more, pa ipak Te molim, da ideš samnom u Grac, da mi tamo pomogneš poći kakvom glasovitom liječniku, znam da imate veoma mnogo baš za srce i za glavu, pa da znam šta je samnom, a možda poslije bismo pošli kamo u kakve kupke, kojih

1158 Verujem brezuvetno (hrv.): verjamem brezpogojno.

1159 Nedeljnem: nedeljska izdaja *Jutra*.

1160 Celotno pismo je napisano v srbohrvaščini na pisalnem stroju, pisava je rdeče barve.

imade u Štajerskoj tako mnogo. Ili ću ja već prije nakon 14 dana kući
otputovati.

Plaćem se još uvijek strašno, a to me ubija. Z Bogom draga moja, od srca
Te grli in poljublja Tvoja Zofka

Mnogo Vas i srdačno pozdravlja, nepoznata Julka Božicković¹¹⁶¹

✉ 131

📅 6. 8. 1926

📍 Iz ZAGREBA
v LJUBLJANO

Zagreb, 6. VIII. 1926

Moja draga Ivanka! – Prosim Te najlepše, da mi expres ali brzojavom
odgovoriš ako moreš prevzeti teško breme na sebe, za katerega sem Te
prosila. Ne bo tako hudo. Ti lahko stanuješ kje v mestu ali predmestju, ki
so v Grazu prekrasna a jaz bi šla samo za dan dva na kliniko, da me dobro
pregledajo. Potem bi obe šle ali v kakšno alpsko kopališče, ki so zelo
ceno¹¹⁶² ali pa bi šle lahko v Slovenijo ali na morje, kakor bi Ti želela. –
Upam, da se ne srdiš na mene, da nisem v kritiki posebno poročala o
Slovenki pod Tvojim uredništvom: jaz sem bila že strašno iscrpana. – a
namenila sem, da posvetim Tebi daljšo novelo, ki sem jo začela pisati
že pred dvema leti a zaradi rednih razburjanj še ni končana. Dam jo
lahko tudi v kakšen Vaš časopis, razen Slovenca. ~~Izhajam~~ Izstopam iz
sve politike. Pred 3. tedni zgodilo se je nekaj tako strašnega, da sem od
takrat vsa uničena. Tako trpim, da Ti ne morem opisati. – O tem Ti
bom pripovedovala. – Moram za sigurno vedeti, če greš z menoj, če ne
moram kakšnega drugega prositi, da me spremi do Graza. – Neizmerno
pa bi Ti bila hvaležna, če bi se Ti mogla žrtvovati. – Takoj expres piši, da
vem dvigniti pasoš. – V Grazu se boš mnogo naučila – vsak Slovenec bi

1161 Moja posestrima [...] (hrv.): Moja posestrima Ti piše, ker sem spet preveč uničena, da bi lahko pisala sama. Spet se je zgodilo nekaj nepredstavljivega, tako da sem popolnoma uničena, tako grozno, da komaj razmišljam. Zdravnik mi je obljubil, da bom spet prišla k sebi s tistimi injekcijami, ki mi jih bo dal, zato bi te potem, moja predraga Ivanka, prosila, da prideš na dan dopusta, mislim, da 16. avgusta, ko se ti začne dopust, in me prideš iskat v Zagreb. Bodi usmiljena. Šla bi v Gradec, pravijo, da je tam toliko dobrih zdravnikov, zato se me usmili in me pelji tja. Verjetno bi ostala nekaj dni na kliniki ali v kakšni večji bolnišnici, da bi me slikali in ugotovili, kaj je res narobe z mano, saj me zdaj glava zelo boli, tri tedne. Od takrat ti nisem mogla niti pisati. Z ogromnim trudom sem napisala nekaj novih stvari za Jutro, a dvomim, da bi bile vredne tiska. Najbrž se ti moram zahvaliti, častno povabilo, da pošljem svojo sliko za »Slovenski ilustrirani ženski leksikon«. Če bi šla z mano v Gradec, bi se tam fotografirala. Zdaj nisem zmožna iti v mesto.

Dvajsetega tega meseca bo minilo pet mesecev, odkar sem izvedela za svojo nesrečo, zato se malo popravim, in ko se zgodi kakšen prizor, potem za en mesec spet padem nazaj. Oprosti draga, vem, da si želiš morja, ampak vseeno te prosim, da greš z mano v Gradec, da mi pomagaš iti tja do kakšnega uveljavljenega zdravnika, vem, da imate veliko prav za srce in glavo, da izvem, kaj mi je, in bi mogoče potem šli kam na kakšno kopališče, ki jih je na Štajerskem toliko. Ali pa bom domov odpotovala prej, po 14 dneh.

Še vedno se strašansko jokam in to me ubija. Zbogom, draga, Tvoja Zofka Te objema in poljublja iz srca

Lepo vas pozdravlja neznana Julka Božicković.

1162 Ceno (star.): poceni.

jih moral poznati drugače jih podcenjujemo, pa je katastrofa neizbežna kakor na Koroškem. Od neprijatelja se več naučiš kakor od svojega.

Od srca Te poljublja Zofka.

NB: I Tebi sem enkrat naredila veliko krivice in to je bila pokora.

✉ 132

📅 9. 8. 1926

📍 IZ ZAGREBA
V LJUBLJANO

Zagreb, 9. VIII. 1926

Draga Ivanka! – Prosim Te najlepše vzdigni potni list za vsak slučaj za vse zemlje Evrope, razen Rusije – to si daš lahko naknadno,¹¹⁶³ nič ne bo koštalo če si putnico¹¹⁶⁴ že vzdignila. Šle bi evtl. ako bom imela denarja še v Italijo ali pa ostanemo v Grazu. Se bomo že domenili. Prosim Te le, da prideš v Zagreb po mene. Kakor hočeš 15. ali 16. Boljše bi bilo 15. da tukaj prideš, pa da drugi dan potujemo. Maša čaka na pošto. Nedelja je. Ne bo mogla doseči pošte. Poljubljam Te od vsega srca. Tvoja Zofka

✉ 133

📅 21. 8. 1926

📍 IZ GRADCA
(AVSTRIJA)

Graz, Ti veš kje 21. VIII. 1926

Ivanka! Za vedno se oddvajajo naša pota. Katoličanstvo, ki ga izpoveduješ Ti je laž, Ivanka. Prevzetniki ste in napuhneži, – daleč od Kristusa! Vrjetno je sam trpel in bil je nemiljen! Ti pa nisi. – S kakšnimi prosečimi očmi sem te gledala in Ti nisi razumela. Da te prosim, kolikor se more prositi človeka. Pridi še enkrat! Prosim Te, pridi še enkrat! –

Dr. Mayer je mož Vilme Veber, ki je bila najboljša prijateljica Vladošina. Vidiš – tisto, kar je izgledalo, kakor ponižanje – je doživljaj – meni svet! – Moja mati je ležala z 66 leti na Studencu, ko jo je udarila kap – 14 dni. Zakaj bi bilo poniževalno, da jaz ne bi par dni poskusila pametno, kar je ona že zmedena, – In prav je, da sem dr. Mayerju pisala tako kakor sem. Ravnal je, kakor je moral in ne veš kako delotvorno usmiljenje mi izkazujejo zdaj vsi. –

Ne vem, Ivanka, morda moram zvedeti še kaj tako težkega, kar bi v Zagrebu ne prenesla. Tukaj pa bom prenesla, če mi pove to Dr. Mayer, najboljše Vladošine prijateljice mož. – Moji otroci bi gledali moj obup, – tako ga ne bodo, – prijateljica, Nemka in protestantkinja – me

¹¹⁶³ Nečitljivo mesto.

¹¹⁶⁴ Putnico (hrv.): potnico.

bo utešila – a prvi sunec bo ublažil Dr. Mayer. – Srpkinja je prišla na pomoč – Ivanka Klemenčič beži! Liberalec Slovenec me je tolažil in dvigal in veruj, Minka Govekarjeva mi ne bi storila tega, kar si mi ti! –

Zajokala sem, ker me je ošinil bič, od tvoje roke Ivanka. Od tebe, ki si zdravejša od mene, od Tebe, ki si katolikinja! – Ne, od danes dalje je katoličanstvo daleč od mene. Katoličanstvo gre na sprehod, stopi v crkvo in se moli! – Kristus pa je na poti našel Samaritanca in ga je podvoril in napojil. Kristus se ni povzdigoval, niti nad Magdaleno ne. Kristus je bil ponižen, neizrečeno dober in usmiljen. Ni hvalil okoli kakor princ in denar delil!

Nihče ne ve kako bo umiral, Ivanka!

Škof umiva o Veliki noči 12. starcem noge. – Če ni to samo komedija, potem je nauk: dejansko delajte dobra dela – a Tebi je pretežko, da prideš k meni pa da mi vsaj roko daš, ko greš! – Pisala sem otroku svojemu, Solnčni Miri. Njen rojstni dan je te dni. Pa je prišla tvoja karta. In zbolelo je tako strahovito, da sem zajokala in zastokala. Roke se mi niso več tresle – a zdaj vsa drhtim! – Še sem bila v solzah, ko so se odprla vrata in so mi dali pismo z doma od otrok. Do nebes se Ti zahvaljujejo in moja posestrima je vsa srečna, da me malo nadgleduje, gotovo vsak dan obiskuje dobra gospa Ivanka! Če naju bi zdaj Kristus poklical pred sebe – mene bi pogledal Tebe ne! – Misliš, da sem jaz čutila ponižanje, da so me dali sem kaj, zato, ker je bil moj mož namestnik!? – Ne zato, ampak, ker sem pametna prišla med take, ki niso pametni! – In tudi proti tega več ne protestiram. Videla sem človeka v največjem trpljenju. Slišala sem po noči grozne krike, ki trgajo tišino in noč,¹¹⁶⁵ da zadehtiš od neizmerne usmiljenja za vse trpeče. A kdo Ti pove, če ne boš sama tako upila ti. Ti, ki ga največ spoštuješ in ljubiš, da ne bo tako rjovel?! Kakšen mali tumor v glavi, kakšna žilica kje počí in gotovo je. Katoličani niso od tega izuzeti, najboljši ne in najpobožnejši ne – ker drugače ne bi bilo takih zavodov v katoliških deželah. Pridi in Ti bom odpustila. – Tudi če ne prideš Ti bom odpustila – ampak Ti bom drugače dala nauk, ki ga zaslužiš. – Nisem sposobna, da otroku svojemu danes pišem veselo voščilo! – Še me boli

¹¹⁶⁵ Noč (hrv.): noć

rana! – Vsa kri je planila iz ven in v glavo! To ni bilo Tebe vredno! Tvoj ponos ni ponos – ampak napuh! –

✉ 134

📅 31. 8. 1926

📍 Iz ZAGREBA
v LJUBLJANO

Draga Ivanka! – Od srca Ti zahvaljujem za žrtvo, ki so mi jo doprinesla. Naj Ti ne bo žal, prosim Te. Slaba sem strašno po poti, ki me je do smrti izmučila. Vstavila sva se v Celju, da grem tako v Topolšico, pa ni prostora. Tako se je vse čudno godilo, da sem še njej odpustila. Nobenega sovražstva ni v moji duši. O Božiču bo vse dobro na ta ali drug način, sej me razumeš. – Posestrimi sem še iz Graza pisala, da ji pod takimi razmerami dajem popolno svobodo in da jo odvezujem od zakletve, ki sve si jo dali, da ostanevi do smrti skupaj – Sprejela me je smehljaje, da me ne pusti do smrti in da tudi po moji smrti, če bi se zgodilo, ne bo zapustila otroke, nego jih čuvala dokler postanejo samostojne in še potem, dokler se ne omože. To mi je velika tolažba. Poslala ti bo dve knjigi moji, o katerima sve govorili, Jaz ne morem in tudi boljše je kaj ne. – Darovala si mi 14 dni svojega življenja in kaj ne, nekaj lepega je bilo le vmes tudi od moje strani!

Bog Ti plačaj.

Ž njim sva dobra – a kako bo finančno,¹¹⁶⁶ to sam Bog ve. –

Ne morem več ... Če moreš, piši mi, veselilo me bo. V pismih tako lepo daješ. In še to, če bi bila slutila kaj mi je, nikoli ne bi bila zlorabila tvoje usluge. Nikoli, to veruj! – Zdravniki so mi rekli, da v sputum ni bacilov – ima ih pač ali ne toliko, da bi se dali konstatovati v vsakem pljučniku. –

Zbogom Ivanka! Tvoja stara Zofka

Prišel bo čas, ko Ti bom morda mogla napraviti kakšno veselje.

¹¹⁶⁶ Finančno (zastar.): finančno.

 III 3 (3, 1924 IN 1926)

 1

 6. 3. 1924

 IZ ZAGREBA

Zagreb, 6./III. 1924

Draga Elvira!

Tvoje pismo me je jako ožalostilo. Posebno, ker Ti ne morem pomagati. Juraj pri radikalih ni dobro zapisan, piše proti njim najenergičnejše – zato so mu že lani upokojili očeta par mesecev prej, predno je dosegel polna leta predpisana po zakonu. –

Z Beogradom nima že dolgo prav nobenih vezi. Piši kakšnemu našemu poslancu, morda ta kaj doseže. – Pisala bi prej, pa je imela Maša španjolsko¹¹⁶⁷ – drugič po Božiču. Zdaj v soboto si je pa sluškinja opalila roko z bencinom, čeravno vsak dan pripovedujem, da se s temi stvarmi ne hodi okrog ognja. Zdaj leži in bo še tri tedne ležala.

Življenje je težko. Juraj je vedno enako dober, drugače sem pa že vsega sita. Maša nič ne uči. Moram jo dati v neki samostan na Korčuli, da vsaj gospodinjstvo šolo v redu konča. Počasna je v vsem – jaz sem boležljiva,¹¹⁶⁸ imam neko historijo na jetrah, večne glavobolje in večno dieto. Miro sem zato dala v Škofjo Loko. Malo preveč molijo, ampak je zdrava ko riba; tukaj je pa 95 % učenk inficirano s tuberkulozo?

Tako je draga moja. Tisti gospodarijo, ki so najmanj vredni. Ampak to je bilo vedno tako. Garibaldija¹¹⁶⁹ in njegovega sina, ki sta dve kraljevstvi položila k nogam Viktora Emanuela,¹¹⁷⁰ so poznejše ranili kraljevi vojaki in Garibaldi je živel decenije na svoji mali kmetiji ogorčen in pozabljen. Šele druga generacija mu je v vsakem italijanskem selu postavila spomenik.

Prihaja spomlad, morda bo tudi tvojemu sinu boljše. – Kaj si upisana v kakšno učiteljsko organizacijo? Morda bi se tam potem dalo kaj doseči.

Vse dobro Ti želi in lepo pozdravlja

Zofka

¹¹⁶⁷ Španjolsko (zastar.): špansko; verjetno španska gripa.

¹¹⁶⁸ Boležljiva (hrv.): bolehna.

¹¹⁶⁹ Giuseppe Garibaldi (1807–1882), italijanski revolucionar, politik in vojskovodja.

¹¹⁷⁰ Viktor Emanuel III. Italijanski (1869–1947), italijanski kralj.

2

25. 11. 1924

IZ ZAGREBA

Zagreb, 25./XI. 1924

Draga Elvira! Slučajno sem čitala v »Jutru«, da Vam je umrl Vaš dobri Ratko. – Sirota, lahko si predstavljam, koliko si prestala joka in žalosti. Naj Te tolaži, da je Ratko rešen vsega trpljenja. Življenje vsakega posameznika tako utruji in bolezen izmuči, da je nazadnje smrt kakor neka tolažnica. Nekaj velikega je, ko se konča življenje in se telo za večno umiri. – – Jaz sem že od Velike noči hudo bolna. – Tvoje pismo niso poslali za menoj in sem ga dobila šele v Zgbu. Ampak mi je bilo jako hudo in nisem nobenemu pisala. Že parkrat sem bila blizu smrti. Zdaj polagoma vem, da ne bom nikoli več zdrava.

Želim, da se umiriš in potolažiš in Te prsrčno pozdravljam

Zofka

boje voljovala.
Protivlja Nas priseno
utano Van

Olivia Dolinar
trgovčeva soproga.

ELVIRA DOLINAR

Elvira Dolinar (Sittig) se je rodila 22. januarja 1870 v Krškem. Njen oče Theodor Sittig je bil geometer, zato se je družina zaradi njegove službe velikokrat selila. Elvira je prva leta svojega življenja preživela v Sevnici, nato so se preselili v Radovljico, potem pa v Kranjsko Goro, na Koroško Belo, Vrhniko, Bled idr. Ker se družina ni dolgo zadržala v enem kraju, sta starša Elviro proti koncu osnovne šole šolala doma, nato pa je leta 1884 začela hoditi v zasebno dekliško šolo Irme Huth v Ljubljani. Zaradi svojega občutka pripadnosti slovenski etniji je prihajala v konflikte z drugimi učenkami nemške narodnosti in je na šoli zdržala le eno leto, nato pa se prepisala na žensko učiteljske v Ljubljani, ki ga je obiskovala do leta 1889. V času šolanja se je ukvarjala tudi z glasbo, igrala je violino in klavir ter pela pri Glasbeni matici. Po zaključku študija je dobila službo učiteljice v Poljanah pri Škofji Loki, od koder se je po treh mesecih preselila v Veliko Dolino na Dolenjskem, kjer je spoznala svojega bodočega moža, trgovca Miho Dolinarja. V skladu s takratnimi običaji je po poroki z moškim, ki ni bil javni uslužbenec, pustila službo na šoli in se posvetila vzgoji svojih štirih otrok, od katerih so trije v zgodnji odrasli dobi umrli. V obdobju neposredno pred začetkom prve svetovne vojne se ji je pripetila finančna tragedija, ko je družina zaradi dolgov izgubila premoženje in se preselila v Ljubljano, kjer je Elvira Dolinar dobila službo v fotografskem studiu Rovšek, kasneje pa pri časopisu *Tedenske slike*. Po koncu prve svetovne vojne se je s pomočjo sestrinega kapitala preselila nazaj v staro hišo v Veliki Do-

lini, kjer je družina spet odprla trgovino, Elvira pa je ponovno sprejela učiteljsko službo, ki jo je do upokojitve leta 1940 opravljala najprej v Prekmurju, nato pa v Veliki Dolini. Drugo svetovno vojno je preživela pri snahi na Hrvaškem, kamor se je družina preselila, saj ji je grozila prisilna preselitev v Šlezijo. Zadnja leta svojega življenja je preživela pri sinu Zdenku na Bledu, kjer je 18. aprila 1961 tudi umrla.

Svojo publicistično pot je začela leta 1897 z objavami v ženskem časopisu *Slovenka*, kjer se je odzivala na neenakopravnost med moškimi in ženskami. V svojih protofeminističnih razpravah, za katere je snov črpala iz tujih revij in publikacij, je opozarjala na številna protislovja, ki zadevajo življenje žensk na Slovenskem. Posvečala se je zakonski problematiki in se kritično odzivala na splošno sprejeto podrejeno vlogo ženske v zakonu ter v svoji publicistiki pozivala ženske k javnemu udejstvovanju. Pisma Elvire Dolinar Ivanki Anžič Klemenčič pričajo o tem, da je imela Elvira dodobra pripravljen in premišljen načrt o ustanovitvi, delovanju in vodenju ženskega društva na Slovenskem. V znamenitem članku, objavljenem v *Slovenki*, je prvič zastavila vprašanje reprezentacije spola in konstrukcije ženskosti v slovenski literaturi in pod kritični drobnogled postavila dela slovenskih pisateljev, v katerih so ženske najpogosteje predstavljene kot krhka in plitva bitja. Ker je bila kritična ost njenih člankov usmerjena zoper dominantni patriarhalni red, je bila Elvira Dolinar deležna številnih očitkov v časopisih *Slovenski narod* in *Slovenec*. V svojih člankih se je večinoma podpisovala kot Danica.

Ms 703 (9, 1896–1900)

✉ 1

28. 7. 1896

IZ VELIKE
DOLINE
V TRST

Velika Dolina, 28./7. 96¹¹⁷¹

Ljubezniva gospica!

Ne zamerite, da Vam danes še-le pošiljam obljubljeni spis o Dekliških šolah. Nisem mogla prej. Bila je sestra pri meni na obisku, ko je odšla, so mi pa zboleli otročiči. Zdaj sem pa delala na vse kriplje, da sem zagotovila i odgovor za g. Grešnika.¹¹⁷² Še včeraj sem pisala ob posteljici svojega najmlajšega.

Spis o Višjih dekliških šolah je tako stiliziran, da lahko izpustite kak stavek, ki se bi Vam videl preveč predrzen. Vendar se mi pa vidi, da so moje zahteve upravičene. Ali pa napravite, kakor stori to »Narod« z opombo: »Seveda, da se mi ne strinjamo s takimi načeli« ali tako slično,¹¹⁷³ da odvalite odgovornost od sebe. Sicer pa upam, da tega ne bo treba. Kaj pa če uvrstite še eno rubriko »Iz otročjih ust« ali tako nekako. Naprositi morate v to svrhu matere za podatke. Saj izustijo ti mali včasih res kaj takega, da je vredno zabeleženja in veseliti mora to tudi vsakega prijatelja otročičev. Napisala sem nekaj primerov, če Vam bodo ugajali.

Bodite prisrčno pozdravljeni in spomnite se kmalo

Elvire Dolinar

✉ 2

27. 2. 1897

IZ VELIKE
DOLINE
V TRST

Velika Dolina, 27./2. 1897

Velecenjena gospica!

Dovolite, da Vam izražam svoje iskreno sožalje za nesrečo, ki Vas je zadela.¹¹⁷⁴ Neizprosna smrt nobenemu ne prizanaša, prej ali slej nas zadene vse ista usoda. Blagor onim, ki so se rešili zemeljskih spon. Mili spomin na blagega ranjkega in marljivo delovanje v svojem trudapolnem poklicu Vam bode pomoglo prebiti to nadlogo. Bog daj, da bi Vam mila spomlad, pomlajajoča se narava kmalo, prav kmalo povrnila zdravje.

Oprostite, cenjena gospica, da Vam dopošljem to pismo tem potem, a ni mi znan¹¹⁷⁵ natančni naslov.

1171 Leto ni pravilno zapisano, pravilno bi bilo 1897.

1172 Grešnik je bil psevdonim Frana Vidica, ki je v 13. številki *Slovenke* objavil članek *Treznosti in delavnosti nam treba!*, v katerem se je odzval na članek Elvire Dolinar Česa potrebujemo Slovenci. Slednji je bil odziv na njegov članek *Pisma iz Pariza*.

1173 Slično (zastar.): podobno.

1174 Marici Nadlišek je 3. 2. 1897 umrl oče.

1175 Nečitljivo mesto.

Danes priložim malo delce o toli potrebnem ženskem študiju.¹¹⁷⁶

Podatke sem posnela po prav zaneslivem viru, torej lahko jamčim za njih istinitost.¹¹⁷⁷ Nekaj izrazov se pač nahaja notri, ki sem jih v sili sama skovala. Če se Vam vidi potrebno, pa jih nadomestite z drugimi. Tako n. pr. sem prestavila *Amtsärztin* z »uradno zdravnico« *Assistenzärztin* – asistenčna zdravnica. Nisem se mogla domisliti na nič boljšega.

Naj izpregovorim še nekaj besedi o toliko milem članku: Otročja psihologija.¹¹⁷⁸ Naj bi nam Slovenka doprinašala le veliko spisov, ki bi se dali primerjati glede vrednosti z le-tem. Pisateljici tega spisa se pač ni treba skrivati za psevdonomom. – Žal le, da ne mislijo vse tako ko jaz. Slišala sem tudi jako zbadljivih opazk.

Glede odgovornega urednika si pa dovolim še sledečo opazko: Dunajska *Arbeiten Zeitung* ima ženskega odgovor. urednika, če se ne motim Adelheid Popp.¹¹⁷⁹ Imela je v zadevah svojega lista tudi že opraviti pred sodnijo.

Sicer je to le malenkost, a lepo bi bilo le, da je naš list izključno v ženskih rokah.

Z odličnim spoštovanjem

Elvira Dolinar

11. 3. 1897

IZ VELIKE
DOLINE
V TRST

Velika Dolina, 11/3. 1897

Častita gospica!

Lepa hvala Vam, za preprijazno poročilo. Razveselilo me je Vaše pisanje tembolj, ker mi je znak, da se Vam je zdravje zopet na boljše obrnilo, kar Vam iz srca želim.

Gospodična, izpolnila se mi je jedna želja, koju¹¹⁸⁰ sem že dolgo, a breznadno¹¹⁸¹ gojila, namreč: dopisovati si z duhovito osebo. Le ta želja se mi je izpolnila po Vaši ljubeznivosti. Prosim Vas, če Vam čas dopušča, ne odjenjajte¹¹⁸² v tej korespondenci!

¹¹⁷⁶ Objavljeno je bilo z naslovom *O ženskih študijah* v 6. številki *Slovenke* leta 1897.

¹¹⁷⁷ Istinitost (hrv.): resničnost.

¹¹⁷⁸ Gre za spis *Otroška psihologija: zapiski iz pogorskega življenja* Ivana Trinka, ki je izšel v četrti številki *Slovenke* leta 1897.

¹¹⁷⁹ Adelheid Popp (1869–1939) je bila avstrijska feministka in socialistka, ki je delovala kot novinarka in političarka ter urednica časopisa *Arbeiten Zeitung*.

¹¹⁸⁰ Kojo sem (hrv.): ki sem jo.

¹¹⁸¹ Breznadno (hrv.): brezupno.

¹¹⁸² Odjenjajte (star.): odehajate.

Storili ste mi pravo uslugo, da ste en del mojega spisa prečrtali. Domislila sem si pač sama, da bi me gotovo izmed 100 bralk 99 napačno umelo. O potuhi seveda tu ni govora. Mislila sem staviti samo parablo, a izrazi pač niso bili prav izvoljeni in premišljeni. Sploh se mi vidi, da sem za današnje razmere preveč radikalna. Vedno in vedno se moram zatajiti, da preostro ne izbruhnem. V meni kar vse vré in sili na dan. Le oblike, tiste fine politirane in pooblane manjka. Oh, koliko bi se dalo o naših socijalnih razmerah govoriti! Toda: »jezik za zobmi«, se pravi po domače .. Našemu narodu, posebno pa našemu ženstvu, se morajo napredujoče ideje le polagoma vcepiti, da tega sam ne čuti. A preosnova se godi v teku let. Radikalni spisi pa bi le vse pokvarili.

Ali se me zdaj ustrašite, cenjena gospica, da se Vam predstavljam kot živo-rudeča socijalistinja?

Ne, gotovo ne, saj gotovo bije tudi Vaše srce zatiranim slojevim¹¹⁸³ človeštva. Vsaj to berem iz Vaših krasnih spisov.

Ali se še spominjate koncerta v Veliki maši v Brežicah? Zvedela sem še-le pozneje po Vašem odgovoru v Edinosti na »karikaturu«, da ste bili i Vi navzoči. Gospica M. Govekar, ki je tukaj na naši pošti, mi je sicer razlagala pri kateri mizi in pri kom ste sedeli, a spomnila se seveda nisem. Kako bi se bilo pač mogoče orientirati po spominu mej toliko tujih obrazov! Škoda, spoznala bi Vas iz srca rada, a tako lepa prilika se nam tako kmalu zopet ne ponuja. Jaz sem tukaj trdo priklenjena na hišo, na otroke; ne morem se ganiti z lepa od tod. A Vi, cenjena gospica? Kje pa preživite počitnice? – Sicer se pa jaz takega srečanja naravnost bojim. Odkar sem ostavila ljubljansko pripravnišče¹¹⁸⁴ in tega bodi jeseni uže¹¹⁸⁵ 8 let, živim vedno na deželi v popolni samoti. Ne občujem z nikomer. Ali mi tukaj verujete, da sem v občeivanju neokretna, da sem se svetu odtujila v tej vaški samoti. Tuji obrazi me spravijo v zadrego, da mi govor zastane; jezik se mi zapleta in kri mi šine v obraz. Nemec bi rekel »Landpomeranze«.¹¹⁸⁶ Ali po tem spisu še želite mojega znanja?

1183 Slojevim (hrv.): slojem.

1184 Pripravnišče (star.): pripravnica.

1185 Uže (star.): že.

1186 Landpomeranze (nem.): slabšalen izraz za osebo s podeželja.

Štejem uže dnij do izida prihodnje »Slovenke«. Ta listič me zdaj bolj razveseli, ko ponosni »Zvon« ali lišpava »Wiener Mode« ali celo bogato ilustrirani in dobro urejeni nemški »Velhagen u. Klasings Monatshefte«, ki zvesto prihajajo ob svojih terminih. Seveda, da se naša borna »Slovenka« ne more ni zdaleč meriti z onimi listi. A že nam pokažejo oni kulturo na sedanji stopnji, obeča nam le-ta napredovanje, povzdigo slovenskega ženstva na obče človeško stališče. In kdo je izprožil prvi idejo za osnovo tega lista? Mislim, da se jako ne motim, če jo pripisujem Vaši glavi. Pridobili ste si velikih zaslug za slovensko ženstvo.

Zdaj mi pa oprostite še vprašanje, ki se mi dostikrat vriva. Ali ima Slovenka tudi res dosti naročnic da ji je sigurna bodočnost? In kateri sloji so najbolj zastopani mej njenimi naročnicami? Slišala sem od nekod, da se učiteljice rogajo temu podjetju. In po lastni izkušnji vem, da mi ni bilo mogoče tukajšnje učiteljice pridobiti k naročili. Pač žalostno znamenje za naše najbolj omikano ženstvo!

Ali se uže jezite čez moje brezkončno blebetanje?

Z odličnim spoštovanjem

Elvira Dolinar

✉ 4

📅 29. 4. 1897

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V TRST

Velika Dolina, 29./4. 1897

Draga gospica!

Hvala Bogu! Kamen se mi je odvalil od srca, zagledavši Pedag. črtice¹¹⁸⁷ v zadnji Slovenki. Kakor mora me je tlačila skrb, bodo li ugodno sprejete, ali ne. Da-si čitajoč tuje pisanje lahko presojam, jeli za kaj, ali ne, pri svojih lastnih proizvodih pa izgubim vsako merilo. Danes Vam pošljem nekaj malega, a drugačne barve ko dosedaj. Bode Vam li ugajalo i to?

Čertimirjeve besede sem čitala ter so mi jako, jako laskale. Menda pač ni človeka kojega bi pohvala ne veselila. Zdaj pa mislim in mislim kedo bi neki bil ta Čertimir, a je ne uganem. Dajte mi vsaj to povedati, je li pokrit s plaščem črnim, ki s trakom je obšit srebrnim? Saj to morda še ni indiskrecija. – Vidite, jaz sem pač prav vredna hči matere Eve.

¹¹⁸⁷ Pedagoške črtice Elvire Dolinar so bile objavljene v deveti številki Slovenke leta 1897.

Kar pa mislite z vojsko, mi pač ni jasno. Prelistala in pregledala sem vse Slovenke od konca do kraja, a našla nisem nič. Naletela sem samo na stavek, iz kojega je nastal moj današnji prvi članek.

Kaj pa daljših povestij nimate? Jaz bi vsaj sodila, da se večina naših bralk zanima najbolj za zabavni del; ta bi moral biti tedaj kolikor možno zanimiv. Kaj pa g. Govekarja tudi srce se ne da kar nič omehčati? Dovolite, da Vas opozarjam še na nekaj, kar sem tudi šele zdaj zapazila. Vsaka številka se prične namreč s stranjo 1. Če pa koncem leta celi letnik vežemo, se ni moč orjentirati, a tudi kazalo mnogo ne hasne¹¹⁸⁸ v tem večnem 1–12. Po mojem mnenju bi bilo bolje, da se numerirajo strani s tekočimi številkami.

Oh, zdaj pa že vem, da ste prav, prav nejevoljni, ker Vam vedno kaj grajam in popravljam. Toda prosim, lepo prosim, brez zamere, saj storim iz dobrega namena. Istinito¹¹⁸⁹ Vas le občudujem, da ste se prva upala prevzeti to težavno nalogo. Pionirji so junaki. Drugim, ki jim sledijo, je delo lahko. Oh, kako rada bi Vas pač osebno poznala! Pa je tako daleč, daleč v Trst, do lepe Adrije. Veste, krasno to mesto, a v naših, slovenskih rokah. Lepe sanje, ali se bodo kedaj uresničile? Bog daj!

Srčen pozdrav in ne pozabite

svoje Elvire Dolinar

✉ 5

📅 18. 5. 1897

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V TRST

Velika Dolina, 18/V. 97¹¹⁹⁰

Ljuba gospica!

Rada ustrežem Vaši želji. Zapisala sem si iz »Frick's Rundschau« in iz Wiener Mode nekaj primernega. Daljše, bolj komplicirane recepte sem izpustila, ki se itak ne uporabljajo. Nekaj sem tudi dostavila iz svoje lastne prakse. Prevodi niso po nemškem besedilu, marveč sem jih drugače stilizirala. Sicer je pa vir vsepovsod podpisan, če ga hočete v Slovenki navesti. Upam da boste dobili marsikaj uporabljivega.

Glede onega spisa je res boljše, če omenjeno mesto izpustite. Dalo bi se menda tako-le stilizirati: ... a posnemajmo jih je le v tem, kar imajo lepšega, boljšega od nas. Kajti s posnemo grdih izrastkov velikomestne

¹¹⁸⁸ Hasne (star.): koristi.

¹¹⁸⁹ Istinito (hrv.): prav.

¹¹⁹⁰ Originalno je zapisana letnica 96, čeznjo pa je s svinčnikom zapisano 97.

hiperkulture se nikakor ne približujemo zaželjenemu cilju, ne, oddaljimo se še. Torej pozor! i. t. d.

Sicer pa naredite, kakor Vam drago.

Triglav, hm, da je ta G.-ov,¹¹⁹¹ pač ne bi bila spoznala. Morda je pač tudi malo vkrotil svojo naravo. – Ali ste brali kritiko od Ljubezen in rodoljubje¹¹⁹² v Sl. Listu? Ta Vam je pravi kvas, pa pride še in še. Radovedna sem, kaj bo ta kritikarica še vse vkup spravila. Pa njena logika, ta je pač grandiozna. Pa morda niti »ona« ni; jaz le sumim, da je kak »on« skrit pod tem psevdonimom. Vaša povest Pod streho¹¹⁹³ me je prec od kraja prav zanimala. Posebno mojstersko ste risali tisto tržaško življenje nižjih slojev. Človek kar sliši te kričeče laške glasove. A Roza se mi vidi vendar strašno srdita. Ni li res?

In petto¹¹⁹⁴ imam nekaj kratkih skic, pa se ne upam prav. Nevem, pripovedovalni slog mi ne gre. Jaz se znam le kregati in karati.

Kaj pa tista pustna črtica; kaka usoda ji je pa odmerjena?

Oprostite »packo« na tretji strani. Moj najmlajši nadepolni sinko je zletel na tla, pa sem strahom kar pero zagnala.

Prisrčen pozdrav

Vaša

Elvira Dolinar

14. 6. 1897

IZ VELIKE
DOLINE
V TRST

Velika Dolina, 14./6. 1897

Čestita gospica!

Pa ste bili res spet bolani! Oh, kako Vas obžalujem! Seveda to mi ni na misel prišlo, ko sem premišljevala, zakaj pač več ne pišete. – Pa da ste le spet zdrava, zdaj bo že vse dobro.

Danes Vam pošiljam svoj prvi poskus v pripovedovalni stroki. Prosim, le sodite o njem z vso svojo strogostjo. Če ne bo nič, ne bodem več časa trčila s takimi bedarijami. Še nekaj drugega sem bila namenjena napisati

¹¹⁹¹ Povest *Triglav* je pod psevdonimom Idealist v *Slovenki* objavljala Fran Govekar.

¹¹⁹² *Ljubezen in rodoljubje* je povest Frana Govekarja, ki je izšla leta 1896.

¹¹⁹³ Zgodba Marice Nadlišek *Pod streho* je izšla v drugi številki *Ljubljanskega zvon*a leta 1897.

¹¹⁹⁴ In petto (it.): na zalogi.

z naslovom »Moč glasbe«. Pa mi čas ni dopuščal. Zdaj čakam rajši na razsodbo o tem prvem spisu.

Oh, ne verjamete mi, kako težko se pripravljam zdaj po leti k kakemu resnemu delu! Otroci mi silijo vedno ven na prosto. A iti moram ž njim. Večeri, koje sem sicer uporabljala za svoje študije, so pa zdaj tako kratki, da ne utegnem nič delati. Komaj ko spravljam otroke k počitku, pa sili i mene zaspanec. Resnemu duševnemu delovanju pa je res le zima ugodna.

Ali ste brali v Katoliškem obzorniku kritiko o Slovenki? Grozno! »To naj berejo slov. žene in dekleta!« Pravi, da neka dopisovalka obžaljuje, da nimamo še nobene Ane Negri¹¹⁹⁵ ali George Sand.¹¹⁹⁶ Jaz se pa ne spominjam, da bi bila Slovenka kaj takega pisala. V zlo ji pa šteje tudi, da hvali Govekarja in Aškerca. Seveda, to vodi naravnost v pekel. Uboge slovenske žene in dekleta, kaka dušna hrana se vam podaje!

V zadnji številki opazam, da je večinoma vsa tvarina iz možkega peresa. Ali so se Vam sodelovalke¹¹⁹⁷ mar odrekale? Preje tako pridna Ana Marja in ljubka Milka, kaj več ne pišeta¹¹⁹⁸

Mislila sem uže, če bi Vam ne ugajali krajevni popisi. Saj tako bore malo poznamo našo domovino. Morda ne bi bilo napačno, če bi Slovenka večkrat kaj sličnega¹¹⁹⁹ prinesla. A da so opisi okrašeni s slikicami. Saj se izdeljujejo lahko po fotografijah. Sploh se mi zdi, da bode Slovenkin obseg kmalo premal.

Pripis: Prosim, češko pesmico sem napisala po spominu, pa mi ortografija ni znana. Ali jo morete popravljati?

Pozdravlja Vas prisrčno

Elvira Dolinar.

15. 10. 1897

IZ VELIKE
DOLINE
V TRST

Velika Dolina, 15./10. 1897

Moja ljuba Marica!

Kaj si bodele pak¹²⁰⁰ že mislili o meni, da se Vam tako dolgo ne oglašam? Bodite uverjeni, da sem ves ta čas prav često na Vas mislila, samo časa

¹¹⁹⁵ Verjetno gre za napako in je mišljena Ada Negri.

¹¹⁹⁶ Amantine Lucile Aurore Dudevant (1804–1876), znana pod psevdonimom George Sand, francoska romantična pisateljica.

¹¹⁹⁷ Sodelovalke (star.): sodelavke.

¹¹⁹⁸ V izvirniku na koncu povedi ni ločila.

¹¹⁹⁹ Sličnega (zastar.): podobnega.

¹²⁰⁰ Pak (zastar.): vendar.

ni bilo, da bi bila te misli tudi izrazila. Kako me je pač vleklo k Celjski slavnosti. Saj sem vedela, da dobim tam Vas; kako lahko bi se bile seznanile. A ni mi bilo mogoče doma zapustiti. Pri komersu v Ljubljani menim, da niste bili vi. No, jaz tudi ne, a upam, da mi bode mogoče priti drugo leto k shodu pisateljev i.t.d. Letos sem pač tako z delom preobložena, da se ne vem kam obrnit. No, če Vas naše privatne razmere kaj zanimajo, – otvorili smo na Bregani, kako urico hoda od tod, čisto na hrvatski meji podružnico. Vsled tega imam vedno obilo opravila, da vse urejujemo in nadzorujemo. Ko bode do kraja urejeno, se bomo tudi zopet nekoliko oddahnili. Potem primem gotovo zopet za pero ter Vam napišem članek o ženskem vprašanju, kojega mi morate natisniti, če se prav zgražajo nad njim vsi Grešniki tega sveta.

Morda Vam je znano da sem poslala črtico i Sl. Narodu, žal, da o predmetu, kojega¹²⁰¹ so baš¹²⁰² isti dan obdelovali na komersu sl. literatov. Morda ste čitali dotično notico v listnici Narodovi. Kasneje mi je Govekar sam pisal prav laskavo pismo, a – seveda se i on ne strinja z menoj. Magari, tem bolj ostro bodem jaz pisala, morda se mi posreči, da naposled vendar koga prepričam.

Današnje čenčice sem izpisala in prikrajala po »Frick's Rundschau«. Pregledala sem celi letnik, a je kaj težko kaj pravega dobiti. Peča se namreč bolj se stvarmi kakor kedaj treba teleta odstavljati, s čim krave krmiti in kedaj pšenico sejati.

Bodite prisrčno pozdravljeni

Elvira Dolinar

28. 11. 1897

IZ VELIKE
DOLINE
V TRST

Velika Dolina, 28/II. 1897

Draga gospica!

Akoravno mi pišete, da imate za letos dosti tvarine, Vam pošiljam vendar še en spis, kojega mi morate vsekakor letos priobčiti, ko je ravno prilika ugodna za to. Saj se ujema docela z bojem mej kranjskim učiteljstvom. Če nimate prostora, pa dajte kako prilogo. Ali to ne bi šlo? Kar se pa tiče Vašega uredništva Vas prosim, nikarte nas zapustiti. Kako lepo cvete list

1201 Kojega (hrv.): katerega; tudi v nadaljevanju.
1202 Baš (star.): prav.

pod Vašim vodstvom. Bog zna, kak bi bil Gabršček, ali bi se tudi strinjal z našimi nazori.

No res, v zadnjem svojem listu sem bila pozabila. Ona dama v kupeju nisem bila jaz. Saj že več kot leto dnij sploh nisem bila na železnici.

Škoda, rada bi bila spoznala Grešnika.

Glede današnjega spisa oprostite, da je tako nemaren. Izpustila sem tudi en odstavek. Zaznamovano je s križkom, ki se ima vstaviti. Nazadnje mi je pa še moj sin studiozno napravil »packo«. Pa res ne utegnem še enkrat prepisati.

Oh, če bi Vi vedeli, v kakih položajih in s kako hitrostjo sem primorana pisati!

Torej prosim prav lepo, priobčite to letos. Izpustite rajši ono budalost, ki sem Vam jo zadnjič poslala.

S prav sestrskim poljubom

udana Vam

Elvira Dolinar

✉ 9

📅 15. 3. 1900

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V TRST

Velika Dolina, 15./III. 1900

Draga moja Marica!

Ne vem, kako ste si mislili Vi to zadevo, odloživši uredništvo Slovenke. Jaz vsekako bi si želela ostati i nadalje pismeno v zvezi z Vami, ker ste se mi za časa najinega dopisovanja tako prav od srca prikupili. Dolgo sicer že nisem videla lista iz Vaših ljubeznivih rok, vendar pa tega nečem smatrati za odpoved vsakega nadaljnega občevanja.

Uvod je primerno dosti dolg, kajne? Naj preidem tedaj k glavnem vzroku svojega današnjega lista.

Čitali ste, velečenjena gospa, moj članek v I. št. Slovenkini. Čitali ste gotovo i besno lajanje naših nasprotnikov. Jaz sem – žal – zvedela šele iz II. Slovenke, kaj se je bilo vprizorilo. Kajti dostopen mi je samo »Narod«, ki pa, razun ene postranske pike (anarhistki D. in I.) se ni spuščal v nobeno daljšo debato.

Ker mi je Vaše mnenje še vedno velike važnosti, vprašam Vas tedaj kar naravnost, kaj mislite Vi o mojem članku. Ali bi ga bili priobčili, da ste

Vi še urednica? Prosim Vas, bodite mi docela odkritosrčna, Vašo sodbo cenim še vedno više, ko od koga drugega.

Ali pa nismo Slovenci morda le pravi otroci? Članek, ki bi ga drugje niti več ne pogledali, ker ne prinaša absolutno nič novega, pa povzroča tak vik in krik. Drugje – dort draußen in der Welt¹²⁰³ – so uže zdavnaj teh nazorov, a mi nedoletni Slovenci – Bog ne daj. Nedolžna deca bi se s tako hrano le okužila.

Svoji prijateljici Reziki Fischer sem poslala nekaj kranjskih zvezkov v Berolin, ker se zanima za moje članke. Oh, kako se mi je smejala in ubogi Vandi, ki na tak naiven način zavrača moja izvajanja. Tam stojé na vse drugem stališču. A naši prepiri so le prepiri »aus der Kinderstube«.¹²⁰⁴ Da, meni se tudi tako dozdeva, pa kaj, ko Slovenec še drugega ne umeje? Slovenska žena bi morala biti še vedno le kuharica in pestunja. In vendar pravijo, da so rodoljubi in da žele povzdigati svoj narod. Kako, morda s preziranjem žene? To dandanes več ni mogoče. Narod brez svobodnega ženstva ne more šteti med civilizirane narode.

Z Ivanko sem se sprijaznila čitajoč njeno kritiko Valenčičeve knjige.¹²⁰⁵ Baš tisto, kar ste Vi, draga moja, grajali. Nekoliko predaleč je res šla, to priznam tudi. A jadro je vendar dobro. Saj ta knjiga res ne zasluži tolikega hvalisanja, kakor se ji je naklonilo od vseh strani. Kakor če bi bila Slovenija res rešena s to boro knjižico. Koje pa – mimogrede povedano – nisem čitala. Meni se le dozdeva tako, da bon-tona se ni moči učiti iz knjige. Kakor 1X1. Znaj vse reglce na pamet, v pravem trenutku boš storil vedno narobe, če ti ni v krvi in mesu. A to dosežeš samo v občevanju, ne pa iz bukev. In radi tega tudi obžalujem, da ste Ivanko zavrnil. Svet ima le spet priliko kričati, da se ženske spet kregajo. Seveda s primernimi dvoumnimi in žalečimi opazkami o ženstvu sploh. Pa prosim, da mi ne zamerite.

Nadejam se prav kmalu odgovora od Vas ter Vas iskreno pozdravljam
Elvira.

1203 Dort draußen [...] (nem.): tam zunaj na svetu.

1204 Aus der Kinderstube (nem.): iz vrtca.

1205 Verjetno je mišljen priročnik Jožefa Valenčiča *Vzgoja in omika ali Izvir sreče* iz leta 1899.

Ms 1429 (14, 1899–1940)

✉ 1¹²⁰³

Velecenjena gospica urednica!

V zadnjem cenjenem svojem listu izrazili ste željo, da bi i jaz vedno sodelovala pri vstanovi ženske organizacije. Radovoljno priskočim se svojimi nasveti, da po svoje zmožnosti prispevam v dosego vzvišenega cilja. Mislim pa tako: tudi najtemeljitejši spisi in razprave ne bodo zdaj, ko je enkrat že sprožena misel, dosegle zaželenega uspeha, če se dejanski ne zganemo.

Zato svetujem sledeče:

Jedni izmed nas, koja kaže posebnega organizatoričnega talenta – morda gospd. Zofki, ki se je že nekoliko razgledala po svetu – naj se poveri izdelovanje družtvenih pravil.

Udnina¹²⁰⁷ naj se določa zmerno – ne prvisoko – morda ½ K vpisnine in 3 K udnine – kajti ženske, ki pridejo tu v poštev, večjidel ne živi baš v tako sijajnih razmerah, da bi mogle prispevati veliko.

Z malimi pripomočki sicer ni moči napravljati veliko. Toda »iz malega zraste veliko«.

Sedež društva naj bi bil – ako le mogoče – v slovenskim središču, v Ljubljani.

Organ, za društvene publikacije je »Slovenka«. Tekom meseca julija ali avgusta naj bi le-ta razpošiljala vabila k splošnemu sestanku, na kojem bi se imelo konstituirati društvo.

Vabila naj bi se izdala kolikor možno mnogoštevilno: za vse naročnike Slovenke, vse učiteljice, prvitne odpraviteljice – sploh vse samostojno delujoče ženske. Vabila pa naj bi se doposlala i takim možem, ki simpatizirajo z našim stremljenjem, ali od kojih smemo pričakovati, da se vsaj zanimajo za naše delovanje.

Kolikor mi je znano, namerava prirejati umetniško društvo proti jeseni razstavo umetnikov.

Mislim, da bi bil tisti čas prav ugoden tudi za sklicevanje našega zborovanja, ker bi nedvomno dovedel velik del slovenskega inteligentnega ženstva v Ljubljano.

1206 Številčenje ne sledi številčenju v zapuščini, saj so tam pisma razdeljena v dve mapi, ker je bilo prvotno napačno mišljeno, da sta Elvira Dolinar in Danica Dolinar različni osebi. Pismo iz prve mape smo uvrstili glede na datum med pisma, ki se nahajajo v drugi mapi.

1207 Udnina (star.): članarina.

Poudarjati moram še posebno, da se strinjam popolnoma z gospd. Zofko o ustanovitvi ženske čitalnice, nekakega ženskega kluba, v kojem bi se ženske lahko sešle kadarkoli, kjer bi nosile najrazličnejših časopisov in knjig, tičočih se ženske in ženskega gibanja.

Klub, ki bi prirejal redna predavanja in poučne večere, bi bil gotovo vže velika pridobitev. A sčasoma, ko mu naraste temeljni kapital, bi se mogla razširiti pravila, delovanje društva bi postajalo temeljitejše, samostojnejše.

Poudarjam še enkrat, da potrebuje naše ženstvo pred vsem spodbuje, spoznanja, izobrazbe. Brez spoznanja ni nič. Kako bi se neki organizirale naše poštne ekspeditorice, naše trgovinske uslužbenke, ako niti pojma nimajo, da kaj takega sploh eksistira. Naloga splošnega ženskega društva je vzbujati ženstvo vseh slojev k zavednosti, zdramiti je iz neplodne apatije.

Strokovne organizacije bi bile še-le plod delovanja splošnega društva.

Kako previdne pa moramo biti pri določitvi našega delovanja naj ilustruje sledeči dogodek:

Leta 1892 se je konstituiral na Dunaju »Allgem. öster. Frauenverein«. ¹²⁰⁸

2. § njegovih pravil se je glasil v svoji prvotni obliki tako-le: Zweck des Vereins ist die Organisation der Frauen Österreichs behilfs Wahrung und Erweiterung ihrer Staatsbürgerlichen Rechten ¹²⁰⁹

In to je bilo vzroka dosti, da je ministrstvo zavrglo pravila »ki imajo politično tendenco«, kar je nezakonito, ker se ženske ne smejo udeležiti političnih družtev.

Tedaj postavno ne smemo ženske niti čuvati svojih državljanskih pravic.

In to pravico zakona, ki veli:

Pred zakonom so vsi državljani jednaki. ¹²¹⁰ Da je na taki nestalni podlagi težko zidati je gotovo. Toda to naj nas ne plaši. Treba le skrajne previdnosti, skrajne pazljivosti, da ne prekoračimo od zakonodajalca nam potegnjenih ozkih mej.

¹²⁰⁸ Allgemeine Österreichische Frauenverein – Splošno avstrijsko žensko združenje je delovalo od leta 1893 do leta 1919.

¹²⁰⁹ Zweck des Vereins [...] (nem.): Namen združenja je organizirati ženske v Avstriji, da bi zaščitile in razširile svoje državljanske pravice.

¹²¹⁰ Jednaki (hrv.): enaki.

Doseči se da vse, a le počasi, korak za korakom. Nič ne dé ako tudi ne napredujemo skokoma. Saj orjemo že ledino. Prva žetev ne more biti še tako bogata, ko na vdolanem polju.

Tedaj le pogumno naprej!

Danica.¹²¹¹

Žensko društvo za reformiranje ženske obleke se je ustanovilo, kakor poročajo »Dokumente der Frauen« v Moskvi. V prvem zborovanju so komponirale 8 novih oblik za obleke, 4 za mlade, štiri za starejše ženske .. Društvo ima namen vstavljati se tempu ženske mode. Obleke naj bi bile 1. zdrave, 2. elegantne, 3. v narodnem slogu.

Kaj neki poročajo k temu pojavu iz sredine naših ruskih sester cenjene čitateljice »Slovenkine«, ki so mi naravnost očitale nazadnjaštvo, ko sem pred enim letom predlagala nekaj sličnega za Slovenke? Seveda Rusinja ni Slovenka, to je pač dvojje.

Danica.¹²¹²

✉ 2

📅 1. 12. 1899

📍 IZ VELIKE
DOLINE

Velika dolina, 1. 12. 1899

Velecenjena gospica!

Vaš cenj. dopis me je izredno razveselil, ker mi jamči, da nameravate vzdržati »Slovenko« na tiru napredka in prosvete.

Ako bode ostala »Slovenka« res zvesta svojim načelom, zvesta ostala ji bodem i jaz in posvetila bodem svoje skromne moči z radostjo dobri stvari, v kolikor mi bode le mogoče. Delovala bodem vedno z vnemo za enakopravnost obeh spolov, za probujo in prosveto ženstva, posebno slovenskega ženstva, ki je – žal – še tako daleko zaostalo za obče svetnim napredkom. In ne samo ženstvo, ampak slovensko občinstvo sploh!

To Vam pa, velecenjena gospica uže danes lahko povem, da bi morala umakniti se oni hip, ko bi zašla »Slovenka« v zanjke nam nasprotujoče politične stranke, one stranke, ki zanikuje in zabranjuje prosveti in napredku, sploh probujenju duhov in proste volje.

¹²¹¹ Danica je psevdonim Elvire Dolinar.

¹²¹² Zadnja odstavka sta napisana na dodatnem listu v pismu.

Prejela sem i list g. Etbina Kristana, iz kojega sklepam, da ne bode ostal samo zvest sotrudnik, marveč i nekako »sotrudnik« vašega lista. Ker menim, da imate vsled tega i priliko sestati se z njim in ker mi ni podal svojega naslova, prosim Vas, velecejenjena gospica, da mu sporočite svojo toplo zahvalo za laskave vrstice. Odgovor, ki sem ga dala Vam, velja i njemu. Upam, da Vas moja prošnja ne bode vzlovljila.¹²¹³

Pozdravlja Vas prisrčno

udana Vam

Elvira Dolinar

trgovčeva soproga

13. 1. 1900

Iz VELIKE
DOLINE

Velika dolina, 13. 1. 1900

Velecejenjena gospica!

Rada bi bila ustregla Vaši želji s spisom za I. št., pa mi ni bilo možno. Pa upam, da Vam bode i sedaj še dobro došel. Moj spis se obrača do razsodnih in zrelih čitateljev. Ako pa mislite »Slovenko« tako urejati, da bode primerna i 14 letnim punčkam, potem pač takoj povem, da moj spis za to ni.

Dovolite mi pa, da izražam tu svoje malopomembno mnenje, namreč, da naj se obrača Slovenka le do zrelega publika, a ne do otročajeve, koji naj bi si rajši čitali »Zvonček«. Ravno zaradi takih mladoletnih čitateljic treba vse zamolčati, karkoli je bolj aktualnega in list se ne more razvijati po svojem načrtanem programu. Prosim Vas pa, da mi izvolite označiti smer, koje se mislite držati, da se bodem vedela ravnati v svojih spisih. ako nameravate tako zvani »Familienblatt« potem se bo treba pač nekoliko bolj umeriti.

Za prihodnjič snujem nekaj o¹²¹⁴ vprašanju in o šolstvu. Želeč Vam mnogega uspeha pri trudapolnem delovanju

beležim poštovanjem

Elvira Dolinar

¹²¹³ Vzlovljiti (hrv. ozlovljiti): jeziti se.

¹²¹⁴ Nečitljivo mesto.

NB. V svojim spisu uporabila sem za besedo Zuchtauswahl¹²¹⁵ – plemenski izbor, ker ne poznam izrazov. Vaši razsodnosti prepuščam, da ga nadomestite z drugim, bolj primernim.

✉ 4

📅 17. 3. 1900

📍 IZ VELIKE
DOLINE

Velika dolina, 17. III. 1900

Veledenjena gospica!

Pošiljam Vam Danes dva mala doneska, enega lastnega enega pa po »Dokumente der Frauen«. Ako me po zadnjih bojih niste pahnili iz kroga svojih sotrudnic jih bode pač priobčili. Zvedela sem še-le iz Slovenke 2. št. kaj se je bilo uprizorilo proti temu listu in kolikor morem razvideti je temu največ kriv moj člančič.¹²¹⁶ No, tu se pokažejo Slovenci zopet pravi otroci. O tem predmetu se piše vsepovsod in še v drugačnem tonu kakor jaz, ne da bi se radi takega članka bojkotiral takoj list, kakor se čutijo naši črni rojaki poklicani storiti. Da je pa i mej liberalci še veliko nasprotnikov, to nam le kaže na kaki nizki stopinji – žal – še stojimo. Obžalujem, da nisem mogla dobiti v roke teh natolcevanj. Vsaj radovednost me tare, da bi rada čitala te napade. Ako Vam je takoj mogoče, veledenjena gospica da mi preskrbite eno ali drugo na moje troške¹²¹⁷ Vam bodem prav hvaležna.

Vaša kritika o Valenčičevi knjigi se mi je prav prikupila. Prav tako! Saj je istinito smešno, kako daleč smo prišli na Kranjskem z neprimernim hvalisanjem nezmotnih takih stvaric, samo zato, ker so slovenske. Na drugi strani pa zopet uničujoča anatema čez vse, kar izraža drugo mnenje. Namesto da bi drugačni nazori spodbujali k premišljevanju, se hoče le vse zatreti in pogaziti. Ali je to morda pot do napredka?

Priložim Vam tudi nekaj vrstic v opravičenje svojega članka. Ako se Vam vidi potrebno priobčite ga, ako ne, pa ne.

Sicer pa menim, da vsi ti napor ne bodo povzročili Slovenki posebne škode.

¹²¹⁵ Zuchtauswahl (nem.): vzrejna selekcija.

¹²¹⁶ Najverjetneje meri na članek *Svobodna ljubezen in zakon*, ki je bil v *Slovenki* objavljen leta 1900 in je vzbudil mnoge polemike.

¹²¹⁷ Troške (star.): stroške.

Kajti, vzbujajo vsaj radovednost in zanimanje ter privabijo tedaj k naročbi. Die Macht die stets das Böse will und stets das Gute schafft.¹²¹⁸

Bodite mi pristrčno pozdravljena

Udana Vam

Elvira Dolinar

✉ 5

📅 28. 2. 1900

📍 IZ VELIKE
DOLINE

Iz Velike doline, 28./II. 1900

Draga gospa!

Evo Vam spisek. Stlačila sem ga z največjo muko. Že nekaj časa me mori neka nepremagljiva duševna depresija ter mi brani vsako prosto misel. In glavobol me muči do skrajnosti. Ne vem če boste zadovoljni z menoj. Tudi zadnji članek je bil že pisan pod tem vplivom.

Ker mi nič o njemu ne omenjate mislim, da ga hočete priobčiti. Toda dokler izide zadnja Slov. številka bodo volitve končane, razburjenost se bode podelila in tedaj se mi zdi da bi se glasil odstavek kontra liberalce kakor anahronizem. Menim da je boljše, ako ga izpustite.

Aškerčev čin je vsakako jako »velikodušen« in priča o njegovem značaju. Bože moj, kolika malenkostna tesnosrčnost vlada v izvestnih¹²¹⁹ krogih. Vsaj od Aškerca ne bi bila nikdar tega pričakovala.

A prosim Vas, kaj pa imajo ti ljudje prav za prav zoper nas. Ne ozirajte se na A., ki se čuti zdaj osobno razžaljenega, pa oni drugi vsi, pri vsaki mogoči ali nemogoči priliki leti kaka pika na nas. In vendar bi morali, ako so res svobodomiselní, kakor se imenujejo, bi morali stati na naši strani. Toda nicht von allem dem.¹²²⁰

Ravno mi piše Stana Steyskalova,¹²²¹ da je izšel češki prevod o članku »Slobodna ljub. in z.« A na Češkem ni povzročil ni najmanjše burje. Češki čitatelji so vstali docela hladni. A pri nas bi naju bili skoro kamnali. Res, lepo slobodo uživamo Slovenci, zlasti pa Slovenke. In vendar se najde še dopisnik Narodov, ki vzdihuje patetično: »O Ivanka, Zofka,

¹²¹⁸ Die Macht [...] (nem.): Moč, ki vedno hoče hudobno in vedno ustvari dobro. Elvira Dolinar navaja citat J. W. von Goetheja iz *Fausta*, ki se v izvirniku glasi: ein Teil von jener Kraft, die stets das Böse will und stets das Gute schafft.

¹²¹⁹ Izvestnih (star.): določenih.

¹²²⁰ Nicht von [...] (nem.): nič od tega.

¹²²¹ Stana Steyskalova oz. Maria Steyskalova (1861–1928), češka učiteljica in organizatorska ženskega družbenega gibanja na Moravskem.

Danica, ve ste pač jasen dokaz, da dajo slov. možje še veliko preveč svobode svojim ženskam!»

Včasih me res prime taka jeza, da bi kar počila vse v stran. Saj vsi skupaj niso vredni, da bi človek za-nje svojo kožo dal. In Slovenke naj že spančkajo v miru svoje letargično spanje, med tem ko podrugod že zdavnaj žari baklja spoznanja. Toda narod brez probujenega ženstva nima dandanes več obstanka. Časi ženskega suženjstva so minili in nikoli se ne povrnejo več. A predno bojo prišli Slovenci do spoznanja, bo jih požrla nemška požrešnost.

Vidite, danes sem prav slabe volje. Pišite mi kmalu, kaj mislite včiniti¹²²² z Slovenko.

Z Bogom

Danica

7. 5. 1900

IZ VELIKE
DOLINE

Velika dolina, 7. 5. 1900

Velecenjena!

Evo Vam mal spisek. Upam da dojde¹²²³ še prav za to številko. Za prihodnjo št. Vam pošljem gotovo, kaj več. Zdaj mi ni bilo mogoče. Ali ste čitali Wolzogenov¹²²⁴ roman »Das dritte Geschlecht«? Ako bi, prosim pišite, če se strinjate z njegovimi načeli. V tem slučaju Vam spišem razpravo o tem predmetu, čeprav me bodo za to spet prijeli od vseh strani. Ali vam morda ni znano, kako sodijo o našem listu okrog »Naroda«. On ne pokaže niti najmanj barve. Zanimalo bi me pa le.

Zdravstvujte

Elvira Dolinar

¹²²² Včiniti (hrv.). narediti.

¹²²³ Dojde (nar.): pride.

¹²²⁴ Ernst von Wolzogen (1855–1934), avstrijski pisatelj in kulturni kritik.

✉ 7

📅 25. 6. 1900

📍 IZ VELIKE
DOLINE

Velika dolina, 25./6. 1900

Velečenjena gospica!

Evo Vam prispevek k novi organizaciji, koju inscenirati bi bilo dobro prej ko mogoče. Meni, žal ni moči veliko prispevati, ker so pač moje razmere take, da mi ne dajo prosto gibati. Predaleč sem pač tu na strani. Toda ve, ki ste v osebni kontakt med seboj, ve se gibljite.

Spis o tretjem spolu mi je delal veliko preglavice, ker bi človek rad marsikaj povedal, česar ne sme. Tako bode morda dobro. Enfant terrible je le Wolzogen sam ... Govoriti o njegovih nazorih bode morda vendar dovoljeno tudi na klerikalnem Slovenskem. Pa koliko lepih idej je še, koje sem morala kar zamolčati!

Da ste mi zdrava

vdana Vam

Elvira Dolinar

✉ 8

📅 16. 7. 1900

📍 IZ VELIKE
DOLINE

Velika dolina, 16./7. 1900

Velečenjena!

Ako mogoče, priobčite mi vsaj jednega teh člankov še v tej številki. Menim da nista baš slaba. Ona zadeva praških visokošolcev me sicer zanima in udeležila bi se vsakako rada. Pa je obrok¹²²⁵ uže potekel, predno sem dobila sploh v roke. Ali ne mislite, da bi bil to baš primeren čas za naš ženski shod, ker itak uže združi večje število inteligence v mestu? Meni se je prec prikupilo. Ali ste ukrenili kaj definitivnega v naši zadevi? Prosim, ne odlašajte predolgo, sicer nam poteče čas. Ako zamudimo letošnjo jesen, čakati nam je najmanj še jedno leto.

Prosim naznanite mi, če bi bilo mogoče zdaj še objavljenje k shodu praških visokošolcev. Hvaležna Vam bodem za Vašo postrežljivost.

Pozdravlja Vas

Elvira Dolinar

¹²²⁵ Vbrok (češ.); upor.

9

22. 10. 1900

IZ VELIKE
DOLINE

Velika dolina, 22./10. 1900

Draga Ivanka

Odgovarjam še-le danes na Vaše ljubeznivo pismo, ker nisem hotela poslati samega pisma brez rokopisa. Strašno malo imam časa. Prevod sem spisala kar naravnost v »čisto«, zato toliko korektur, ne zamerite. Rada bi bila priredila tudi ono sodbo francoskega sodnika iz zadnjih »Dokumente«, pa je za danes že prepozno. Moj današnji članek je pravzaprav nekako résumé.¹²²⁶ Nisem se mogla zdržati, da sem dala eno tudi našim liberalcem. Ako se Vam ne vidi, pa prečrtajte dotični odstavek. Pa tisti popis v Narodu na slovensko ženstvo mi je razgrel kri. Zdaj bi bile dobre, da jim pomoremo do zmage, potem pa: Das Mohr hat seine Schuldigkeit gethan, das Mohr kann gehen,¹²²⁷ potisnili bi nas spet v hišo nazaj v vlogo pepelužk.

Ako obdržite list Vi, me veseli, ker ga vem v dobrih rokah. Saj se o tem vedno še lahko zmenimo. Moje sodelovanje Vam je zagotovljeno.

Bodite prisrčno pozdravljena

Danica

NB.¹²²⁸ Kedo je Ricarda Cecconi Huch¹²²⁹ v Trstu?

Vidite v kaki naglici sem odpravljala pošto: komaj sem oddala ono, najdem na mizi list, kojega sem pozabila vtakniti k manuskriptum v kuvert. Brez zamere. X

10

11. 12. 1900

IZ VELIKE
DOLINE

Velika dolina, 11. 12. 1900

Draga Ivanka!

Ker se kar ne morem več upomniti, kaj sem Vam bila pisala glede češkega prevoda v [»Prost lipi«], Vas prosim, da mi vrnete dotično pismo in podčrtate ona mesta, koja mislite uporabljati. Jaz sem imela baš radi citiranja iz privatnih pisem – še za časa Marice – take grozne, nepopisno infamne¹²³⁰ sitnosti, da se vsakega citiranja bojim. Ako je dotični passus¹²³¹

1226 Résumé (fr.): povzetek.

1227 Das Mohr ... (nem.): Zamorec je opravil dolžnost, zamorec lahko gre. Citat iz Schillerjeve drame *Zarota Fiesca iz Genove*.

1228 NB. (lat.): nota bene, ne pozabi.

1229 Ricarda Cecconi Huch (1864–1947), nemška zgodovinarica in intelektualka, ki je bila sedemkrat nominirana za Nobelovo nagrado za literaturo.

1230 Infamne (knjiž.): nečastne.

1231 Passus (lat.): del, odstavek.

tak, da me ne more zaplesti v privatne sitnosti – ne žurnalistične, za koje se ne brigam – Vam ga radovoljno prepuščam za prosto uporabo. Glede vaše želje tičoče se Prešerna Vam morem le to povedati, da sem zdaj strašno okupirana. Tako stvar se pa ne da spisati brez študij. Morala bi vsaj pregledati do dobrega njegove poezije, za kar mi pa primanjkuje kar nekaj časa. Ako mi bo pa mogoče, in ako ne pošljete zadnje številke prezgodaj v svet hočem vendar še poskusiti

Zdaj pa glede Slovenke. Ako je veleslavni Konzorciji ne izpusti, pa naj si jo ima. Me slobodne ženske pa ustanovimo potem kak nov list, ki bode ubogo »Edinostino« Slovenko gotovo kmalo izpodrinila. Radi tega se nam ni treba glave beliti.

Ali mislite istinito¹²³² odriniti na Dunaj?

S priručnim pozdravom

udana Vam

Elivira Dolinar

O organizaciji poročam prihodnjič.

8. I. 1901

IZ VELIKE
DOLINE

Velika dolina, 8. I. 1901

Draga Ivanka!

Ali ste mi že jako huda, da tako dolgo ne pošljem nič?

Prosim, ne zamerite mi, ni bilo prej mogoče, pa ni bilo. O, mislila sem često na »Slovenko«, pa koj mi ni šlo. Prvič je bil bolan moj najmanjši, potem se zbolela jaz, in naposled še dekla. Imela sem vedno kako sitno zapreko in kadarkoli sem se spravila pisat, gotovo me je kaj motilo. Članek o organizaciji sem sestavila v imenu Slovenke, kakor oklic na slovensko ženstvo. Prosim vas, ne odstopite zdaj Vi. Drugače ne dosežemo nikdar cilja. Velika noč je kakor ustvarjena za to stvar. Takrat imajo gotovo čas vse učiteljice, pa tudi uslužbenice v prodajalnah pa uradih. Doma so pa tudi naši velikošolci, ki bi se utegnili zanimati za našo stvar. Menda bi bilo dobro razpošiljati povabila, samo da treba

¹²³² Istinito (hrv.): resnično.

potem ogromnega števila, ker bi se gotovo čutili užaljeni oni ki bi ga ne dobili.

Statute sem uredila po statutih All. öst. Frauenverein¹²³³ na Dunaju samo na poskus. Prenaredijo in spolnijo se že lahko. Mislim, da morajo biti predloženi še pred konstitujočem zborovanju. Natančneje boste lahko zvedeli pri komurkoli.

Sedež društva se mi vidi primeren v Ljubljani, ker leži bolj v središču. Radi Slovenke bi pač kazalo v Trstu toda potem smo me na nasprotni periferiji tako rekoč čisto odrezane. Sicer pa to taisto lahko še spremenimo pri ustanovitvi društva samega. Pisali ste mi tudi za račun. Sicer v obče ni navada, da bi pisatelji poslali račune uredništvom. In na lastno izkušnje pri Slovenki tudi vem da se upravištva ne da premotiti po predloženem računu ampak izplača neprimerno manj.

Sama znate da me je stala lanska Slovenka veliko truda in da imate edine članke o ženskem vračanju tako rekoč samo iz mojega peresa. Ker nadalje tudi v svojem gospodinjstvem budgetu¹²³⁴ računam – in moram računati – na te dohodke, prosim Vas, priobčite mi kolikor možno veliko plačo. Upam da manj od 50 gl. mi ne boste odkazali.¹²³⁵ Saj je že to v primeru s tem kar plačajo drugi listi prav, prav skromna plača.

Seveda se tudi nadalje zavežem sodelovati po zmožnosti pri Slovenki, česar pa ne bi morala storiti, ako bi mi izstali gmotni uspehi.

Zofka mi piše, da se vzemate za pravoslavje. Prosim Vas, ali se Vam res ne vidi, da je klerikalizem vse povsod jedini, naj se že imenuje rimski, grški ali augsburški. Pravi napredek in prava sloboda je možna samo na podlagi slobodnega mišljenja. In ako se vglabljate v znanstvene in filozofične knjige boste kmalo z lahka pogrešali vsega vodstva od zgoraj. Ne, draga Ivanka, tu ne tiči razvoj in sreča slov. ljudstva. Kot pravi poskus Vam priporočam Suttner:¹²³⁶ Dr. Hellmuth's Donnerstage,¹²³⁷ in Dodel:¹²³⁸ Aus Leben u. Wissenschaft.¹²³⁹

1233 All. öst. Frauenverein (nem.): splošno avstrijsko žensko društvo.

1234 Budgetu (ang.): proračunu.

1235 Odkazali (star.): namenili.

1236 Bertha Sophia Felicita von Suttner (1843–1914), avstrijsko-češka pacifistka in pisateljica.

1237 Dr. Hellmuths Donnerstage je delo pisateljice Berthe von Suttner iz leta 1891.

1238 Arnold Dodel Port (1843–1908), švicarski botanik in zagovornik Darwinove evolucijske teorije.

1239 Gre za delo *Aus leben und wissenschaft gesammelte vorträge und aufsätze*, ki ga je izdal Arnold Dodel Port leta 1896.

Letos sem mislila ubrati tudi te strune v Slovenki, da-si bi me bili zopet blatili sv. črni možje. Če ste pa sama takega mišljenja bodem morala pač molčati o toli kočljivem vprašanju.

Jaz pravim tudi: svojega mišljenja nočem nikomur vsiljevati. To vam pa povem, ako se znebite istinito verskih spon bo Vam ravno tako, kot bi se Vam kamen odvalil s srca. Tako je bilo vsaj meni, ko sem se odrekla do zadnjega otročje naivnemu verovanju.

Prosim preudarite to

udana Vam Elvira Dolinar

Kaj pač pomeni takisto, da se je Narod zopet spomnil Slovenke, objavljač vsebino nje zadnje številke?

✉ 12

Draga Ivanka!

Ravno sem bila pripravljena pisati Vam, ko me je dospelo Vaše ljubeznivo pismo. Obrnili so se tedaj vendar do Vas. To me prav veseli. Danes sem poslala g. Govekar tudi nov načrt pravil v nekoliko drugačni obliki kot je bil prvi, v kojem sem se bila držala nekoliko prestrogo nemškega besedila. Torej zdaj bode istina. Ali mene strah ne mine, da ne bi znalo to naše nežno, negovano dete – društvo še v zadnjem hipu ponesrečiti ob nezmožnosti in brezbriznosti našega ženstva.

Edinostina zahteva glede Slovenke je vsakako previsoka. Tega društvo ne zmore. Nikakor pa tudi razumeti ne morem od kod toliko deficita. Stroški vendar ne morejo biti tako ogromni. Honorarjev niti šteti ne moremo, saj jih vendar niso skoro nič izplačali. Najbolje bi menda bilo prepustiti Slovenko Edinosti ter ustanavljati nov, čisto neodvisen list. Ta nasvet sem dala i g. Govekar. Jaz bi želela le hitrega delovanja, da se stvar predolgo ne zavleče. Vsaki dan zamude je velika izguba.

Ne delim pa Vašega straha glede onih žen, ki bodo s pristopom dokumentirale samo mišljenje svojih soprogov. Koja se ne zanima za stvar se menda ne bo hotela riniti v ospredje a njeni prispevki bodo vsekako dobro došli.

Od Zofke nimam nikakega poročila. Na dan poroda mi je pisal Vlado; iz vsake vrste drhti radost in blaženstvo. Da bi le vedno tako srečna ostala ta

dva dobra, blaga človeka! – Meni se zdaj že kar toži po Zofkinih pismih, tako prikupila se mi je. In pri vsem tem se osobno niti ne poznavam. – Ker o sebi ničesar ne pišete, menim, da še ne pričakujete blagra materinstva. Nič ne dé, to še vse pride. Mlada ste še in v najkrepkejši dobi. Jaz imam trojo dečeco .. Prav za prav diminutiv ni več na mestu, kajti najstarejši – Milan – je star že skoro 10 let, najmlajši – Ratko – pa šest. V sredi je Danica, jedina moja hčerka, 8 letna, krepka ljubezniva punica, ki se vsakemu prikupi. Rada bi Vam nekoliko bliže spisala to svojo trojko, a bojim se, da bi se mi le smejali, češ, materinske oči vse lepše in boljše vidijo kot je res.

Torej Vi zdaj pridno gospodinjite. Da, v tej dobi sem i jaz silila z vso vnemo v gospodinjstvo, a prišla sem do prepričanja, da ni menda nikjer toliko nevolje, toliko pehanja in toliko enoličnosti kot pri tem poslu. Pa saj boste še sama okusili.

Bodite mi pristrčno pozdravljena.

Danica

G. Gregorinu bodem pisala sama, a ga ne primem mit Seidenpfötchen^{1240, 1241}

✉ 13

📅 16. 4. 1901

📍 IZ VELIKE
DOLINE

Velika dolina, 16./4. 1901.

Čestita gospa!

Jako obžalujem da me s svojimi lepimi obljubami samo za nos vodite.

Tisti g. dr. Gregorin mi na moje pismo niti odgovora dal ni, nikar pa da bi mi bil poslal težko zasluženega plačila. To je vendar skrajno nedopustno preziranje.

Zdaj pa tudi vem, da za list, čegar vodstvo svoje sotrudnike samo z lepimi besedami zanaša – da ne ne rečem naravnost norčuje – ne bodem več pomočila svojega peresa. Zato sem dobra, da me naši skupni nasprotniki oblatijo in ogrdijo, ko se pa zglasim se svojimi zahtevami me nihče več ne pozna. Dobro, bom pač vedela svoj pičli prosti čas drugače uporabljati.

Moje zdravje v zadnjem času ni baš trdno. Ono vsoto bi bila krvavo potrebovala za priboljšek, toda Vaš konzorciji si morda misli: »Jemati je bolje kot dajati.«

1240 Pripis na levi strani zadnje strani.

1241 Mit Seidenpfötchen (nem.): z žametno tačico, nežno.

To so moje zadnje besede o tej zadevi. Ako me Vaš go dr. Gregorin absolutno neče honorirati izvolite me kar izbrisati iz vrste Svojih sotrudnic.

S spoštovanjem
Elvira Dolinar

✉ 14

📅 15. 9. 1901

📍 IZ VELIKE
DOLINE

Velika dolina, 15. 9. 1901

P. Jesenice na Dolenjskem

Velecenjena gospa!

Prav žal mi je, da vaš list tako nelepo proti meni nastopa. Gotovo se tudi ne bi potezala toliko za svoj pošteno zaslužen honorar, če bi mi ne bil tako krvavo potreben. Sama veste, kako težko človeku godi, ako se mora boriti z eksistenčnimi skrbmi Zakaj tega meni nasproti nečete upoštevati? Naši dohodki so le pičli. Mislila sem, da si spomorem nekoliko z dopisovanjem v »Slov«. O krvavo sem se varala. »Slov« mi je le obečala, ne drži mi pa nič. Zdaj imamo zopet toliko troškov.¹²⁴² Sina smo dali v gimnazijo, kar mnogo stane. Prosim Vas vzemite vendar to stvar v roke in mi pomorite do mojega prava. Kako bi neki jaz, ki se borim za vsakdanji kruh mogla prepustiti svoj honorar bogatašem okoli konzorcija! Pa niti odgovora ni od tistih ljubeznivih gospodov! – Srce na roko, ali ni tako početje istovredno s cestnim ropom? Prosim Vam tedaj, bodite vsaj Vi bolj pravična.

S spoštovanjem
Elvira Dolinar

✉ 15

📅 8. I. 1901

📍 IZ VELIKE
DOLINE

Draga gospa,

zdelo se mi je, da Vas zanima oni moj člančič v Neues Frauenleben, zato sem Vam ga tu prepisala. Zdaj pa sama razsodite, če bi se smele danes take gorke resnice javno povedati. Mislim da ne. Nemar bi bila konfinacija najmilejša kazen za tak »zločin«.

¹²⁴² Troškov (star.): stroškov.

Razprava v Maričini Slovenki je res prav zanimiva, čeprav mi zveni nekoliko tuje. Saj sem že zdavnaj pozabila kaj je vse prinesla Slovenka. Dozdeva se mi pa, da leposlovje v obče ni bilo dosti prida. Kako tudi, ko so vendar smatrali Slovenko za neke vrste ne bodi ga treba. Pravite, da niti Danica ni občutila nujnosti nuditi najnižjim slojem duševne hrane. Bože mili, kaj so pa takrat kmetice in delavke sploh kaj čitale. Kvečjemu knjige družbe Sv. Mohorja. Pisala sem pač za Slovenkine čitateljice pa naj si bodi karkoli, v dosti razumljivem in priprostem slogu, da so članki primerni tudi nešolanemu razumu. Kako je pa sodil tudi napredni svet priča »Narodova« izjava, da je Danica sigurno kaka prismojena učiteljica. Onih listin Vam pošljem tri. Ostale, neuporabljene Vam vrnem. Dosti za danes. O priliki kaj več.

Pozdravlja Vas

Elvira Dolinar

 Ms III 13 (16, 1906-1926)

 1

18. X. 1907¹²⁴³

 IZ VELIKE
DOLINE
V PRAGO

 2

17. VIII. 1906¹²⁴⁴

Draga Zofka

 17. 8. 1906

 IZ VELIKE
DOLINE
V ZAGREB

Deca so mi zdravo dospeli domu. Danica brez klobuka. Čakaj si Ti Kaj¹²⁴⁵ jih odpeljala. Vlad. je tu pozabila svoje kučne¹²⁴⁶ čevlje, se mi zdi, da ne prenesejo več porte.¹²⁴⁷

Piši kmalo kaj obširnega.

Pozdravlja Te prirčno¹²⁴⁸

Elvira

 3

Draga,

 19. 4. 1907

 IZ VELIKE
DOLINE
V ZAGREB

danes je uže 19. a še vedno ni nič poročila. Kaj to pomeni? Rada bi bila k Tebi prišla, pa je bilo vreme vedno tako grozno. Je-li Vlado že doma? Piši mi, kaj je s Teboj

Pozdrav Elvira

¹²⁴³ Razglednica je brez besedila. Datum je dopisala neznana roka, glede na naslov (Kamenicka ulica) je bila poslana leta 1905, saj je Zofka Kveder tam živila le leta 1905.

¹²⁴⁴ Datum je dopisala neznana roka.

¹²⁴⁵ Nečitljivo mesto.

¹²⁴⁶ Kučne (hrv.): za doma.

¹²⁴⁷ Porte (it.): nošnje.

¹²⁴⁸ Nečitljivo mesto.

✉ 4

📅 10. 11. 1910

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V ZAGREB

10. XI. 1910¹²⁴⁹

Srčni pozdrav iz Zidanega mosta

Danica

✉ 5

📅 7. 11. 1910

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V ZAGREB

7. XII. 1910¹²⁵⁰

Ljuba Zofka

Hvala za pripisani pozdrav.

Pridi!!!

Elvira

✉ 6

📅 12. 1. 1912

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V ZAGREB

12. I. 1912¹²⁵¹

Draga Zofka

Vendar sem enkrat odrinila.

Srčen pozdrav

Danica

✉ 7

📅 21. 1. 1912

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V ZAGREB

21. I. 1912¹²⁵²

Jako žal mi je, da nisi mogla priti. Kaj je neki to s Teboj? Gotovo se premalo čuvaš. Ali v soboto računam sigurno na Tvoj prihod.

Zdravstvuj

Elvira

¹²⁴⁹ Dopisano z drugo roko.

¹²⁵⁰ Dopisano z drugo roko.

¹²⁵¹ Dopisano z drugo roko.

¹²⁵² Dopisano z drugo roko.

✉ 8

📅 18. 6. 1912

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V ZAGREB18. VI. 1912¹²⁵³

Draga Zofka!

Ako ne bo preslabo vreme, pridem v soboto dopoldne z Zdenkotom v Zagreb radi njegovih očes.

Na svidenje

Elvira

✉ 9

📅 7. 5. 1912

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V ZAGREB

Draga!

Marta je tu. Dečki so že grozni prijatelji, – triumvirat. Zakaj ne pišeš?

Prosim vsaj »¹²⁵⁴«

1000 pozdravov Elvira

Auf baldiges Wiedersehen. Herzliche Grüsse und einen Kuss Martha¹²⁵⁵

✉ 10

📅 16. 7. 1912

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V ZAGREB16. VII. 1912¹²⁵⁶

Ljuba Zofka

Pridi na kak dan. Imam Ti tudi polno povedati. Bila sem štiri dni v Ljubljani. Sicer je pa vse po starem. Dr. T. Te tudi vabi, da pridi. Saj Ti je zdaj lahko, ko nimaš otrok doma.

Pozdrav Elvira

✉ 11

📅 23. 9. 1912

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V ZAGREB23. IX. 1912¹²⁵⁷

Draga Zofka!

Ne vem, kaj bi k tej stvari rekla! Na vsak način Ti čestitam od srca k dobremu koncu. Ko prideš se pomenimo do dobrega.

Do svidenja

Elvira

¹²⁵³ Datum je dopisala neznana roka.¹²⁵⁴ Nečitljivo mesto.¹²⁵⁵ Auf baldiges [...] (nem.): Se vidimo kmalu. Lep pozdrav in poljub Martha.¹²⁵⁶ Datum je dopisala neznana roka.¹²⁵⁷ Datum je dopisala neznana roka.

✉ 12

📅 6. 6. 1913

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V ZAGREB

6. VI. 1913;¹²⁵⁸

Draga Zofka!

Oprosti, da Te nisem zadnjič obiskala. Ravno, ko sem hotela k Tebi priti, sem se z Jelvo srečala, potem smo pa skupaj po mestu hodile. Pridem pa drugi teden zopet.

Srčen pozdrav

Danica

✉ 13

📅 5. I. 1914

📍 IZ RADOVLJICE
V ZAGREB

5. I. 1914

Draga Zofka!

Po velikih zaprekah smo vendar enkrat dospeli sem. Tvojo pošto sem našla tu ter si Ti lepo zahvalim za njo. Ali odgovora na svoj list le nisem našla. Prosim Te obvesti me že enkrat o tej zadevi.

Lep pozdrav

Elvira

✉ 14

📅 22. 12. 1921

📍 IZ VELIKE
DOLINE
V ZAGREB

22. 12. 1921

Draga Zofka!

Kako je še s Teboj? Nič se ne javiš. Ali si nas čisto pozabila? Želim Vam vsem najveselejše praznike in srečno novo leto.

Elvira

✉ 15

📅 15. 9. 1922

📍 IZ SREDNJE
BISTRICE
V ČRENŠOVCE

Srednja Bistrica, 15. IX. 1922

p. Črenšovci – Prekmurje

Draga Zofka

Nameravala sem potovati preko Zagreba v Prekmurje pa spotoma stopiti še k Tebi na mali pogovor. V zadnjem trenutku pa se mi je poremetil¹²⁵⁹

¹²⁵⁸ Datum je dopisan z drugo roko.

¹²⁵⁹ Poremetil (hrv.): zmotil.

moj načrt, radi prtljage, ki mi je niso vzeli v Samoboru. Šla sem torej preko Brežic in nisem Zagreba ni videla.

Zbobnali so nas 1. sept. skupaj in šole so se defakto začele še-le 15. sept. To kratko razdobje sem uporabila pa na obisk v Radovljico. Na potu čez Ljubljano sem se zglasila i pri g. Ganglu. Namignil mi je, da je dobil pismo od Tebe ter mi svetoval, naj nemudoma vložim prošnjo. Vse drugo ukrene potem že Višnji š. s. Dobila sem vtis, da veje zdaj ugodnejši veter za mene in To se imam zahvaliti samo vplivu Tvojega lista. Srčna Ti hvala Zofka moja. Ako se zdaj posreči, Ti ljubim roke.

Ne morem Ti povedati, kako dosadno mi je letos tu. V mojo lansko sobico se mi je vselil vodja šole. Zdaj sem našla za silo, mračno sobico. Okna so vsa razbita, da mi puha veter notri, peč je vsa vegasta in izgleda, kot bi se mislila pošteno kaditi. Nikjer prilike, da bi si kaj skuhalo. Zjutraj in zvečer si skuham na špiritu nekaj kave, opoldne mi pa donese moja gazdarica nekaj čorbe – zelje ali fižol i.t.d. Nisem se niti pogodila in ne vem, kaj bo ta ambrozija stala. Bojim se pa že računa. V šoli nekaj popravljajo, da bi imela potem tam sobico. Ali pravkar sem zvedela, da ne mislijo dajati ključavnice na vrata. Ena edina logika bo služila, da se bodo ž njo vsa vrata odpirala. Pa tudi peč ali štedilnik notri dajati se jim neče. Pa si ga sama kupi, ako ga hočeš imeti. Pa naj človeka še veseli delovanje pod takimi razmerami? Sedaj spim tukaj na dveh skrinjah na takem trdem ležišču, da mi kosti pokajo. Doma pa moja lepa sobica sameva. Naše oblasti bi si morale pač prej ogledati, kam pošljejo svoje učitelje. Saj tako življenje je res strahotna muka.

Bodi mi srčno pozdravljena in še enkrat iskreno zahvaljujem.

Tvoja Elvira

✉ 16

📅 9. 8. 1926

📍 Iz VELIKE
DOLINE

Vel. dolina, 9. VIII. 1926

Uboga moja Zofka,

Kar sem slutila se je torej obistinilo.¹²⁶⁰ Siromašica moja! Ali ipak se mi zdi, da vzameš vso stvar preveč tragično. Glej, saj si vendar žena širokega obzorja. I Ti moraš pristati na francuzki rek »Tout comprendre c'est

¹²⁶⁰ Obistinilo (hrv.): uresničilo.

tout pardonner».¹²⁶¹ Vse razumeti je vse odpuščati. Vidiš, saj vsi nismo gospodarji svojih srčnih čustev. Ljubezen pride, se nas polasti in nas vse izpusti. Kljub vsem načelom in principom. Gre samo za to, kako na njo reagiramo. Eden je bo zatajil in potlačil in hlinil tam ljubezen, kjer ga veže dolžnosti, kjer je več ni. Vodil bo bedno, nesrečno dvoлично življenje. Drugi spet brutalno raztrgal vse vezi in se vdal sladki opojnini nove ljubezni. Ne vem, kateri ima prav, kajti mislim, da taka hlapčevska vdanost brez ljubezni ženo samo ponižuje, pa mislim tudi, da mora ženski ponos odklanjati tak ubožen surogat za pravo ljubezen in zvestobo. Ljuba moja Zofka, bodi krepka in ponosna, pred vsem pa ne vzemi si te stvari tako k srcu. Kaj je nazadnje mož? Tujec, ki je stopil po naključju v naš življenjski krog. Ako me ne ljubiš več, pa hodi z bogom, ne vrediš, da bi spustila zbog tega eno samo solzo. Naši so samo naši otroci, ki so uteha naših starih dni. Oni, ki so kar naša kri, ki smo jih nosile pod srcem. A mož? Najdi si dva skocentrična kroga, ki se sečeta v dveh točkah – mož in žena. Na eni točki stopi mož v naš život, na drugi zopet izstopi – mora – izstopiti, ker ga sili k temu smer krožnice, ki se ne bi mogla skleniti, ako sledi drugi smeri.

Draga moja Zofka, spomni se, koliko si užila ljubezni v svojem življenju. Koliko si imela lepih, smešnih dni. Naj bo spomin na te dni Tvoja uteha – zarja zahajajočega sonca – in moža, ki se ti je izneveril, a ki je bil tako dober s Teboj pomiluj. Ne srdi se preveč na njega. Mogoče ta ogenj hitro izgori in vrne se spet k Tebi – skesan in potreben tolažbe. – Kar se pač tiče onega drugega – ne vem, kaj bi rekla. Odkar sem se omožila je imel vedno nad mano Damokljev meč¹²⁶² propasti.¹²⁶³ Saj veš, kako je bilo pri nas. Pred izimi leti sem pa zgubila vse do golega. Znašla sem se z gletnim otrokom tako rekoč na ulici. Nisem plakala, iskala sem samo orijentacije v novem položaju. Nekaj sigurnosti¹²⁶⁴ je prišlo čez mene še-le, odkar sem se popolnoma osamosvojila, odkar sem spet nameščena. Torej ta zadeva se mi resnično ne more videti tako tragična. Brige v žep pa pljuni na vse pa češ videti, da moreš i onako živeti. Vzdržati Te mora pa itak Tvoj mož. Res si slikaš to zadevo v pretemnih barvah. – Ne srdi

1261 Tout comprendre [...] (fr.): Razumeti vse pomeni odpustiti vse.

1262 Damoklejev meč se nanaša na prisposodo iz grške mitologije in pomeni biti ogrožen/-a.

1263 Propasti (hrv.): propada.

1264 Sigurnosti (hrv.): varnosti.

se, draga Zofka, da sem Ti pisala tako odkrito. Saj želim le, da bi se spet
vzravnala in našla svoje ravnotežje. Ti pogumna, ponosna moja Zofka!¹²⁶⁵

Piši mi spet – upam, da bo drugo Tvoje pismo bolj veselo in zbrano –
dotlej pa zdravo. Elvira¹²⁶⁶

1265 Pripisano ob strani, od zadnje strani pisma proti prvi.

1266 Pripisano ob strani na prvi strani pisma.

Моя саничка "Винкр. таб."!
Какой предмет! Товарищ Кемпшаруц
и больше о Золье, а еще лучше скажешь о Раль

више образованного не покидали, кто мы слава,
Дити & Кемпшаруц. Дити издвигаются надъ
пр. А всетаки - благодаря великой славы некой
для мужественно. Ах! там Псеба, великая Русь!
и у насъ въ народномъ шмале! Географія
и то, что она самая лучшая книга, это приу,
и такому великому всероссийскому как: нас,
и то, что обществу обращается ко мужественно

я стала пробовать и не буду, а такъ то,
каждъ промазалъ темъ многозначно, знала
и в ту же минуту гимназия, ах! не могла
дого. Дити дити про диплом, а дити
и экзаменовали. Дити, конечно, ах! промазалъ
и, ах! темъ такъ не могла, да темъ промазалъ
и того же знало. Да, проу, проу! Мариса
и темъ темъ, какъ же темъ же.

о, да темъ темъ темъ два - проу зна
хатери на та риза и; хатери - дити
и, Главоука! Па, же проу, в Рим!
и проу темъ темъ в Риме! Псе
и, а впрочемъ чоемъ знала - темъ Псеба темъ
(мараканамъ). Сикиме! ++

и, (там, где темъ 3 риза) расъ не темъ темъ.

и, моје темъ, а в темъ не можешь, ра не

и, темъ, зато темъ, Paso bolj spenila

и, еи ми три дни вьзовлаком. Тра риза

и, темъ темъ. Мы подати промазалъ темъ.

и, темъ темъ темъ темъ не придеши,

и, темъ, ако би наметивала ходити по темъ.

и, темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и, темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и, темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и, темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и, темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и, темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и, темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и, темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и, темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и, темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

Смотри, кто никто издвигается не покидали вь свои ко
самая лучшая францезская мужественно, а теперь! Проу

Ты, Мариса, а я не могу не замечать, какъ Золье
Дити темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

Знаешь, кто меня обманываетъ вь Россіи? Или одинъ, или
не, или темъ. Мы Кемпшаруц. И кто знаетъ Кемпшаруц?

Кемпшаруц: Кемпшаруц переу Колбаса - Кемпшаруц темъ темъ
и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

Какая саничка вь русские темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

и темъ темъ темъ темъ темъ темъ темъ.

MARICA STRNAD

Marica Strnad se je rodila 9. septembra 1872 v družini notarskega uradnika v Šmarju pri Jelšah. Med letoma 1887 in 1891 je obiskovala učiteljske v Ljubljani. Po letu 1891 se je najprej zaposlila na dekliški šoli v Šentjurju, kjer je ostala do leta 1895, nato je bila premeščena v ljudsko šolo v Krembergu, kasneje pa še v šolo Sv. Jakob v Slovenske gorice, kjer je spoznala kaplana Alojza Cizerlja, s katerim se je zapletla v razmerje. Zaradi družbeno nesprejemljivega razmerja sta se bila leta 1899 prisiljena umakniti v Rusijo, kjer sta prestopila v pravoslavno vero ter se poročila.

Marica Strnad je že pred odhodom v Rusijo objavljala svoje literarno-polemične prispevke v reviji *Popotnik*. V njih je polemizirala o problemih otroške vzgoje, o problemih obiskovanja šole podeželskih otrok in o položaju šolskih učiteljic. Pod psevdonimi Alenčica, Alenka, Breda, Danica, Marica II, Šmarska in Karandaš je objavljala tudi v *Ljubljanskem zvonu*, *Vesni*, *Slovenskem narodu*, *Slovanskem svetu*, *Slovenki* in *Slovenski gospodinji*. Zavzemala se je za enakopravnost žensk na delovnem mestu, pozivala k ustanavljanju ženskih društev in spodbujala sklepanje nacionalno homogenih zakonskih zvez med Slovenci in Slovenkami. V *Slovenskem narodu* je med letoma 1898 in 1900 objavila nekaj potopisov (na primer novelistični potopis *V megli*, 1898), zaradi katerih velja za eno prvih slovenskih potopisk.

Marica Strnad in Alojz Cizerlj sta se kot učiteljica zaposlila v Kišinjevu na tamkajšnji nemški gimnaziji, vendar je njuno skupno življenje trajalo samo do leta 1905, ko se je Alojz Ci-

zerlj zaradi domotožja vrnil na svoje posestvo na Velikem Vrhu v Halozah, kjer je leta 1911 umrl. Posestvo je pripadlo Marici Strnad, ki ga je leta 1915 podarila svojemu mladoletnemu sinu. V Rusiji je ostala do leta 1920, čeprav se je občasno vračala v domovino in ohranila stike z nekaterimi slovenskimi intelektualci in intelektualkami, kot sta bila Anton Aškerc in Marica Nadlišek Bartol. V tem obdobju je pesnila v francoščini, nemščini in ruščini. Prevajala je Antona Pavloviča Čehova ter občasno objavljala v *Slovenskem narodu* in *Slovenski gospodinji*.

Po vrnitvi iz Rusije se je do upokojitve zaposlila kot učiteljica na osnovni šoli pri Sv. Barbari. Leta 1927 je izdala pesniško zbirko *Rdeči nageljčki*. Po upokojitvi se je s kolegico, profesorico in glasbenico Ervino Ropas, preselila v Maribor, kjer sta živeli skupno življenje. Med nemško okupacijo Maribora ob izbruhu druge svetovne vojne se je preselila k sinu Nikolaju na Veliki Vrh v Halozah, po njegovi smrti leta 1949 pa se je vrnila k Ervini Ropas v njeno domače Novo mesto. Umrla je leta 1953.

Ms 703 (13, 1898–1925)

21. 4. 1898

Draga Marica!

Tukaj spet nekaj malega. V delu imam tisto že napovedano zgodovinsko študijo »Slovanov«, ki mi dela mnogo posla. Poleg študiram in čitam francoski, prvega naročim si pa rusko slovnico. Tudi moja kolega spravila sem tako daleč, da čitata hrvatski. Tirjata me vedno za kakšen hrvatski slovar, ker bi se rada resno prijela tega jezika in se vpisala čim prej kot uda hrvatske Matice. Prosim, ako je možno, pošlji mi ti kakšen slovarček, jareninski kaplan nas bo pa zalagal s knjigami, ker je že dolgoletni ud hrvatske Matice.

Sedaj imamo novega župnika in ta se peča z ruskim jezikom. Tudi on ima mnogo knjig. V kratkem bom potrkala pri njem. Tistej kmetici, ki je vpletena v današnjo pošiljatev, sem obljubila posoditi »Slovenko«, a kakor sem ti že pravila enkrat, manjkajo mi vse številke od 1 do 13., potem št. 14. in 26. Prosim Te v imenu dobrega smotra, priskrbi mi jih, da ji ponesem Slovenko.

Moja visoka pesem ljubezni je torej dosegla svoj fine¹²⁶⁷ brez želje po da capo.¹²⁶⁸ Con truco so se vrstili takti začetkoma, včasih celo furioso,¹²⁶⁹ crescendo,¹²⁷⁰ accelerando,¹²⁷¹ potem pa je že nastopilo decrescendo¹²⁷² in zadnji takti odzveneli so morendo¹²⁷³ – pianissimo¹²⁷⁴ ...

Sedaj sem pa po srcu vsa Tvoja.

V svojem pismu praviš, da se mi ni bati Milke, češ, ona ima drugih dovolj! Kaj pa drugače? Glej, moj strah je vendar opravičen, punče moje!

Duša, kako se imaš? Ali si zdrava? Preobložena si z delom, vem, a deklise,¹²⁷⁵ ne ženi se preveč, glej, takih kakor si Ti, je škoda! Kako krasna je Fata morgana,¹²⁷⁶ kako se naslajam z njo, oh, mnogo bolj kakor s »Katzenstegom«!¹²⁷⁷ Hahaha, kako sem pogorela? Ali naj spregovorim prihodnjič enkrat o njem in o mojej hvali s Teboj? Ne boš huda? Piši mi!

1267 Fine (it.): konec.

1268 Da capo (it.): od začetka.

1269 Furioso (it.): ježno.

1270 Crescendo (it.): naraščajoča glasnost.

1271 Accelerando (it.): postopno hitrejši tempo.

1272 Decrescendo (it.): »pojemaajoče« oz. s postopnim zmanjševanjem glasnosti.

1273 Morendo (it.): »umirajoče«, v smislu dinamike ali tempa.

1274 Pianissimo (it.): zelo tiho.

1275 Deklise (pog.): dekle.

1276 Fata morgana je roman Marice Nadlišek, ki je izhajal v *Ljubljanskem zvonu* leta 1898.

1277 Der Katzensteg je roman Hermanna Sudermanna iz leta 1886.

Pri nas smo sedaj kako v raju! Vse zeleno in v cvetju. Človek ne more ostati v izbi. Po šoli gremo navadno v gozd, kjer ostanemo do večerje. Delam samo zjutraj. Vstajam navadno takoj po petih. Tudi goslim¹²⁷⁸ je odmerjen vsak dan določen čas.

Čim bolj človek dela, tem bolj se vnema za delo.

Sedaj pa je bil čas za na pošto.

Iskreno te pozdravlja

vs a Tvoja Marica

21. 4. 98

✉ 2

📅 23. 5. 1898

Srčkano moje!

Kaj ne da sem Ti še dolžna odgovor na vprašanje o koncu svoje ljubezni? Menila sem Ti pisati o tej zadevi že večkrat a ne dá se mi, zato si tako le mislim, naj se ta akt reši raje ustmeno, kadar boš pri meni!

Nadalje sem Ti že pa pisala 2 pismi o Katzenstegu, a ker sta bili obe pomešani s smešnimi sentimentalnostmi, raztrgala sem ju obe.

Da bi moja mama znala, kako sem hvalila Sudermannov Katzensteg in da bi bila čitala potem v Slovenki tvojo kritiko, dejala bi mi gotovo: »Viš, Marica, ti res ne poznaš drugega ptiča kakor žabo, tista še pa ptič ni.« Hm, rekla bi nato jaz: »Prav imate, le čevlje meri naj Kopitar!«

Odkritosrčno Ti povem, da me je za povest najbolj vnel oni boj, kateri bije junak samim seboj proti Regini. Zakaj? Ker se je meni godilo lani ravno tako! To je bil odločilni moment, da sem navidezno prezrla vse drugo. Navidezno pravim, kajti dobro se spominjam, da sem rekla čitavši to delo kolegoma: »Na prvi pogled se vidi, da je delo velikega duha, le to me jezi, da pisatelj tako nečuvno¹²⁷⁹ maže Poljake. Zakaj mora prav Slovan igrati tako vlogo!« Dvomila sem tudi o junakovi kreposti, kajti moški ostane moški in najsi ljubi še tako iskreno drug dekle, kadar ga prisili njegova narava, išče zadoščenje pri drugih. In prav radi tega, ker obožava svoj ideal, ki se mu vidi¹²⁸⁰ nedotakljiv, primoran je kreniti na stranska pota.

1278 Goslim (star.): violini.

1279 Nečuvno (star.): izredno.

1280 Se mu vidi (nar.): se mu zdi.

In ta Sudermannov junak, da bi bil tak Alojzij? Smešno!

Nadalje mi je zagonetka, zakaj je Regina tako pasje zvesta svojemu prvemu gospodarju. To je pretirano. V drugem slučaju je stvar že verjetneja,¹²⁸¹ ker svojega drugega gospodarja ljudi.

Taki kmetje, kakor jih slika Sudermann, bi mi na vsak način ugajali v življenju, kjer pa jih seveda ni, zato se pa mora smehljati, ko čita tiste prizore, kjer nastopajo oni.

O tem, kako piše Sudermann o Poljaki, debatovala sva tudi z našim lajtenantom¹²⁸² in veš, kaj je reklo to kratkovidno bitje? »No, warum soll denn einmal ein Pole nicht ein schlechter Kerl sein?«¹²⁸³ »Sveti križ božji čez¹²⁸⁴ te,« sem si mislila! Veš, pa dolžna mu tudi ne ostanem ničesar. V debatah mi pa, hvala Bogu, res dobro stori moj okorni jezik. In rada imam take debate, ki ostrijo duha.

Kar se tiče moje zgodovinske studije, svobodno natisneš prvi del kakor samostojen članek brez istega gesla, če pritisne suša v Tvojem uredništvu, kajti jaz se moram zaglobiti¹²⁸⁵ še bolj v našo zgodovino, česar še pa do danes nisem končala in še ne bom tako kmalu.

Po mojem geslu »Boriti je treba«,¹²⁸⁶ pošiljam Ti stoprv danes pesmico o vtisu, katero je napravilo morje na me. Ni mnogo opisano, a če rečem, da je pri prvem pogledu »mrla« moja neumrljiva duša, kaj se Ti zdi?

Oh, kako krasna je tvoja Fata morgana, dični¹²⁸⁷ moj Evgen Štefanič,¹²⁸⁸ moj ljubček! Jedva čakam od jednega »Zvona« do drugega. Danes pa si ne morem kaj, da bi ne začela čitati Tvoje povesti iznova. Na nekaterih mestih se pa kar naslajam s Tvojim velikim duhom!

In tacega dekleta naj bi človek ne ljubil in se ne oduševljal zanj? Kako ljubim Tvojo dušo, zvezda mojih boljših, človeka vrednih dni!

Ali si zdravo, moje ljubče? Obersrček, dela imaš, dela, kaj ne? Nikdar si preveč ne prizadeni, naj naš narod polagoma, a zato tem dalje uživa

1281 Verjetneja (nar.): verjetnejša.

1282 Lajtenant (fr. lieutenant): poročnik.

1283 No, warum [...] (nem.): Zakaj ne bi bil Poljak enkrat slab fant?

1284 Čez (pog.): čez.

1285 Zaglobiti se (knjiž.): poglobiti se.

1286 Boriti je treba: boriti se je treba.

1287 Dični (zastar.): imenitni.

1288 Evgen Štefanič je eden od psevdonimov Marice Nadlišek Bartol. Uporabila ga je tudi v romanu *Fata morgana*.

plodove Tvojega plemenitega duha! Neguj se, varuj se! Vem, da Ti radi sebe nič ni, ako umreš! Veliki duhovi se smrti, katere jih oprosti telesnih spon ne boje in dobro vedevši, da njih duh ostane živ v vsemiru na vekov veke, ne vzdihajo: »Le umreti ne!« Ti pa moraš in sicer na ljubo svojemu narodu. Verstandez-vous?¹²⁸⁹ Dá?

In najiskreneja moja molitev je: "Bog, dolgo, dolgo dobri moji Márici, meni pa Haupttreffer¹²⁹⁰ s 100.000 kronami. In natančno 100krat toliko poljubčkov Ti pošilja, iskreno in nežno Te srčkaje

vsa vedno

Tvoja Marica

23. 5. 98

✉ 3

📅 31. 8. 1898

Jedino, nad vse moje Marišče!

Iskrena Ti hvala najprej za Tvoje prvo pismo, katero mi je lep dokaz, da me imaš rada, ne zaradi obsega, ampak zaradi vsebine. Pravo zmešnjavo vtisov je napravilo náme, ko sem te čitala in dočitala in v očeh me je nekaj »grizlo«, hudo, hudo, v srcu pa me še vedno grize. Marica moja, bodi uverjena,¹²⁹¹ da Ti nihče pod soncem – izvzemši¹²⁹² Tvojega »sladkega Adolfa« – ne želi iz vsega srca toliko neskajljene sreče, kakor jaz. Kako rada bi Te osrečila, čim intenzivneša je ta želja, tem bolj čutim svojo nezmožnost in v nemi onemoglosti se mi krči srcé.¹²⁹³

Боди без скрби, то остане моя тайна. Чуй! Али ни имел туди з оной Журжевичкой некай? Яз сицер нисем видела много, а ше то малце ми Ъ възбуяло сум!¹²⁹⁴

Sv. Kungoto poznam ... po imenu in pa, kolikor sem je videla iz doline Geistl. Tod je pa res, kajti i duh. lavant. škofije se pošiljajo gor na »Luftveränderung«.¹²⁹⁵ Zaljubljena si bila? Ali še si? Sicer pa prava ljubav

1289 Verstandez-vous (fr.): vstani.

1290 Haupttreffer (nem.): zadetek.

1291 Uverjena (star.): prepričana.

1292 Izvzemši (star.): razen.

1293 Sledijo štiri vrstice močno prečrtanega neberljivega besedila.

1294 Бодн бпез [...] (cir.): Bodi brez skrbi, to ostane moja tajna. Чуй! Али ни имел туди з оной Журжевичкой некай? Яз сicer нисем видела много, а ше то малце ми је възбујало сум!

1295 Luftveränderung (nem.): menjava zraka.

ne vpraša po naslovu in stanu. Da se le srci ujemata in da imam gotovost, da me moj predmet osreči i gmotno, to bi bilo meni dovolj.

Kar se tiče Zofke in vseh drugih, smešno, da bi bila jaz ljubosumna. Ali naj bom ljubosumna naproti solncu, katero osrečuje s svojimi žarki i druge, ne ravno mene!? ... Ljudje so me res že malce razvadili, tako si vsled tega res že drznem toliko domišljevat, da me imaš rada, no in da bi ne imela od Tebe drugih dokazov, to mi je dovolj, da si se žrtvovala meni na ljubo že 2. leto ter me osrečila s svojim obiskom. Doslej sem si vedno prizadevala, postati vrednim Tvoje ljubezni, v kolikor se mi je posrečilo, sodi sama. Ako se mi izneveriš, možno je, kajti neumno bi bilo, da bi zahtevala Tebe samo zase in da bi ti kaj očitala, ako me izpodrine kakšna boljša in vrednejša. Jaz pa bi ostala vzlic temu istega srca, istih misli, saj sem vnemala zate že 7 let, predno sem Te poznala osebno, a spoznavši dražestno, ljubeznivo in neodoljivo luščino tvojega biser-duha, oklenila sem se Te še bolj. In to naj bi bilo greh? Zakaj me strašiš z grehom? Jaz greha po cerkvenih pravilih ne priznavam, meni je morala mnogo večja opora nego vera. Tudi ti nisi tesnosrčna, da bi vsled tega obsojala moje oboževanja Tvoje osebe za greh. Aha, a menda vendar ne smatraš mojega srčkanja za izrodek ženske ljubezni?

Ta kult, Bog ne daj, tako ga poniževati.

Marijin kip ali podobo poljubčkala bi z ravno takim svetim strahom in spoštovanjem, kakor Tebe. Da, in celo z »ropotijoj«.¹²⁹⁶ Kajti, kar jaz delam, delam vse z dušoj in telesom, brez ropotije niti ne spim.

Kar se pa tiče mojega letošnjega obiska pri Tebi, upoštevaj to le in me pomiluj in opraviči:

Ako dobim Šoštanj, ne pridem na noben način, ker bom imela skrbi s selitvo, predstavljat se moram iti in seboj moram vzeti potem mali Kapital na hvalo našemu birokratizmu, vsled katerega mi bo na novem mestu nakazana plača šele čez dva meseca, če bo šlo dobro, torej okoli novega leta. Brez penez¹²⁹⁷ v tuji svet, to pa ne gre, tam gore hočem čuvati svoj ugled. Toaletto za nastopne vizite moram si tudi še omisliti. Dekret dobim koncem sept. ali začetkom¹²⁹⁸ oktobra.

1296 Pomena te besede nismo uspeli odkriti.

1297 Penz (star.): novcev.

1298 Začetkom (star.): v začetku.

Ako Šoštanja ne dobim, tedaj pridem v Trst, kako hitro izvem zadnjo besedo. Torej tako! Dokler pa ne vem nič gotovega, bom pa tako sitna in razdražena in neprebavljiva, da bi se ne zabavala nikjer. Jedina moja rešitev bo Knjiga in pero. Oh, Mária, ko mi pa toliko in toliko manjka na duhu! Študirala bom vse možne predmete, posebno pa ruski in francoski. Hvala ti, da si mi poslala Knjig. Seveda se zatopim i v Ado Negri. Teh pesmi sem si že dolgo želela. Laščine¹²⁹⁹ – tipkane – mnogo razumem.

Muči, muči, da bi bila jaz ustvarjena za srčkanje. Diesen Floh hat dir Milka im Ohr gesetzt,¹³⁰⁰ kakor bi rekel Nemec. Le nikar me ne imej za Pepeta!

Zakaj praviš, da si egoistka? Jaz te poteze še nikakor nisem zasledila na tebi,

čeprav mi je celo Micka rekla, da si in da si egoistka, pa nisi in nisi. Boga mi, kaj pa ti »nese« moja ljubav?

Sedaj pa recept! Nikakor se ne udajaj žalnimi mislimi, katere objemajo človeka tem tesneje, čim manj upornosti najdejo v njem. Razvedrui se s siloj, otrešaj se nezadovoljnosti, saj je že na tem svetu na stotine in stotine ljudi, katerim se godi še mnogo, mnogo hujše, kakor nama, kaj ne, dušče?

Ljudmili ugajajo »Priateljska pisma«. Danes mi je poslala oglednico.¹³⁰¹ Ako se peljem o počitnicah v Trst, ustavim se v Litiji.

Sedaj pa sprejmi najsrčnejše pozdrave našega kvarteta in ostalih šentjakobskih purgarjev.¹³⁰² Škof – župan še vedno govori o Tebi.

In jaz? Mislim, sanjam in sem vedno pri Tebi. In ti meniš, da pretiravam? Boga mi, da ne! Prav iz vsega srca sem ti udana, zakaj? – Uzroka ne znam. Kakor hitro se ga pa zavem, neha biti moja ljubezen kult. Piši mi še kaj!

Še nekaj! Lepo, lepo Te prosim, pošlji moji bolni mami obliž za želodec, meni pa naslov drja Vidica, da mu vrnem »Mladost«.

1299 Laščine (star.): italijanskega jezika.

1300 Diesen Floh [...] (nem.): dobesedni prevod: »Dati bolho v uho.« Rek pomeni, da nekdo ne more prenehati misliti na nekaj.

1301 Oglednico (zastar.): razglednico.

1302 Purgarjev (zastar.): meščanov.

Iskreno Te pozdravlja po stari navadi
nad vse te ljubeča
Marica
31. 8. 98

✉ 4

📅 28. 9. 1898

Drago moje Marišče! Tukaj torej ná dve pismi, jedno za Te, jedno za slavno naše srčkano uredništvo.

Torej nič bi Ti ne bilo, da bi pozabila jaz na Te, le za Slovenko te je skrb? To je dvoumno! Po takem sem Ti le draga kakor sotrudnica urednici in nič več in nič manj! No, tako naklonjenost, recimo uredniško, si pa od nas lahko jeden kmalu kje zasluži. Ljudmila je torej vendar le na boljšem, kajti ona ni sotrudnica Slovenke, a poroča meni vendar o »ljubeznivih pismih«, katera dobiva od Tebe. Jaz jih njej nikakor ne zavidam, tudi ljubosumna nisem in tudi ne mislim, da bi bila pisala meni o tem, da bi me dražila in mi nagajala, ampak razumem jo, Tvoja prijaznost jo osrečuje in ker mi je pisala od vseh svetnikov sem par dopisnic in 2 pismi, omenila je tudi, da sklepa iz Tvojih ljubeznivih in veselih pisem, da si srečna in zadovoljna, kar osrečuje tudi njo. Na zadnje pismo sem ji precej dolgo dolžna odgovor, sploh zanemarjam vse, ako vidim, da me zanemarjaš Ti, tudi sebe zanemarjam. Kaj so mi drugi vsi brez Tebe? Kaj sem sebi jaz brez Tebe? Mojemu dejanju in nehanju izvira veselje, moč in vrednost le iz Tebe in Ti sodiš, da te pozabljam! Smešno! Podčrtano smešno!

Kar se dostaje moje lanske in letošnje ljubezni, Ti pa povem tako le, da bi bilo pregrešno, ako bi ju človek prilikoval. Dočim¹³⁰³ je bila lanska pravo vzkipeenje spolne ljubezni, je letošnja povsem drugačna. V Ašk. ne ljubim moškega, ampak genija božjega. Možno, da prinese prihodnji Zvon tole pesem:

Genijev poljub

Poljubílo solnce mlade Vesne
Zemljo v zimski mraz in led zakleto,
Razdrobilo je okove tesne,
Sinilo je mlado, rožno leto.

¹³⁰³ Dočim (star.): medtem ko.

Zima legla meni na srcé je
 Mnogo hujša, duhomorna zima
 A poljubil genij božji me je ...
 V srce vre mi poezije plima.¹³⁰⁴

Njemu posebno ugaja. Pisal mi je, da je jako nežna in me vprašal, kedo je pač ta genij. To je bilo njegovo jedino pismo v tem času, kar sem tukaj in na koje se odgovorila celo kratko-lakonično, da bi se namreč ta pesmica lahko ponašala z naslovom: Ашкерцев полюб.¹³⁰⁵ Odgovora na to še nimam.

Zakaj si dala Slovenki na čelo pesem »Sokol«? Umetniške vrednosti pač ne more imeti tolike, ta čast jo je menda zadela le z oziroma na »sokola«.

Od Ljudmile sem tudi izvedela, da se še hočeš nadalje žrtvovati za Slovenko kakor urednica. Bog te živi, drago dekle, me ti bomo pomagale in Bog vsem!

Z upravo »Edinosti« sem imela tekom zadnjih 14 dni majhen konflikt. Slovenko so mi bili ustavili v velikih počitnicah z 19. št. Ker je pa moja Slovenka ostajala v št. 7., nisem vedela zato. Prišedši sem, sem reklamovala zaostale št., na kar se mi je odgovorilo z dopisnico, da se mi je list ustavil z ozirom na to, da še nisem poravnala letošnje naročnine. Jaz pa sem odgovorila, da z ozirom na to, da sem poravnala i lani, čeprav šele koncem leta, vendar točno svojo dolžnost in z ozirom na to, da že drugo leto delujem pod šifroj M. II.¹³⁰⁶ kakor sotrudnica za Slov., ne zdi se mi postopanje uprave umestno. Dobila sem potem imenitno, devotno opravičevalno pismo nazaj in potem vposlala naročnino, katero so mi vrnili čez par dni s prošnjo, naj jo vzemem nazaj, ker od sotrudnic ne sprejemajo naročnine. No jaz jih odškodujem na teh 3 gl. s tem, da naročim Slov. za prihodnje leto svoji sestri Idi, ki je doma, kar ji tudi pišem.

Kako me zanima roman »Hudodelstvo in kazen«, naj Ti dokaže sledeče: čisto prvič sem danes, ker sem imela ponoči grozne sanje, da sem namreč jaz ubila ono pocestnico. Imela sem okrvavljene roke in mučila se liki Razkolnikov s policijoj. Kako imenitno delo je to! Lepo Te prosim, če je možno, pošlji mi »Vojno in mir«, kajti s tem romanom bom gotova danes ali jutri. Z novim letom se i jaz naročim na rusko biblioteko.

1304 Pesem je napisana v dveh stolpcih.

1305 Ашкерцев полюб (cir.): Aškercev poljub.

1306 M. II. je krajšava za psevdonim Marica II.

V božičnih počitkih pa mi ne bo možno peljati se razven domov, nikamor zaradi penez. Jaz sem že računila na različne načine, a ne gre in ne gre.

Št. Jakob je grob mojega delovanja. Malo je intelligence in ta zahteva od posameznika vse sile. Наш Каплан се Ћ цело изпременил. Мени се види ин бойим се, да заченя играти мени наспроти улого »Зорка«. Фант се ми смили! Всаk дан смо ин морамо бити скупай, кар досеже Капланчек с помочё квартаня ин годбе. Како ме срчкано гледа! Како галантен Ћ! Унече ми цигарето, луши ми орехе ин се цело не срамуЋ изречи в присотности оних двею како тежко недвоумно беседо. Любезнийива ста оба з жупником, друг скуша прекашати друзега, а хвала Богу, залюбити се не морем в нобенега.¹³⁰⁷

Za danes moram končati, ker imam polno šolo otrok in moram delati. Pismo bi pa tudi rada odposlala danes. Pošlji mi torej fotografijo, katero Ti je izdelal pravi fotograf.

Pozdravi prav iskreno drage mi Svojce, posebno zlatkano mojo Tončko.

Poljubček od

Tvoje Marice

28. IX. 98

✉ 5

📅 12. 1898

Drago moje Marišče!

Kako iz vsega srca Ti čestitam! Nadalje Ti pa prav iskreno polagam na srce, nikar se ne trapi in muči s »Fato morgano«, marveč uživaj, uživaj srečo ljubezni in jo vtakaj v obroč poročnega prstana, kajti silno bežna je!

»Drum lass die Sorgen all vorbei

Und schütze die jungen Triebe!« ...¹³⁰⁸

Sedaj ne moreš več nazaj in čemu tudi! Fant je po Tvojem srcu, »a« si že rekla, reci še »b«, osreči njega in s tem sebe!

1307 Наш Каплан ... (cir.): Naš Kaplan se je celo izpremenil. Meni se vidi in bojim se, da začenja igrati meni nasproti ulogo »Zorka«. Fant se mi smilil! Vsak dan smo in moramo biti skupaj, kar doseže Kaplanček s pomočjo kvartanja in godbe. Kako me srčkano gleda! Kako galanten je! Uneče mi cigareto, luši mi orehe in se celo ne sramuje izreči v prisotnosti onih dvehu kako težko nedvoumno besedo. Ljubeznijiva sta oba z župnikom, drug skuša prekašati družega, a hvala Bogu, zaljubiti se ne morem v nobenega.

1308 Pesem nemškega pesnika Johanna Gabriela Seidla (1804–1875). V izvirniku se verz glasi: Da lass die Sorgen all vorbei / und schütze die zarten Triebe. (Pusti skrbi vnevar / in varuj nežne poganjke.)

Včeraj sem bila pri župniku! Veš, to je res klasično! Ravno se je pripravljaj za britje. Bil je v samih hlačah brez suknje. Na njegov »naprej«, sem vstopila, a takoj bežala ven. On pa je prišel po mene in me tiral noter za mizo, nato se vsedel pred ogledalo k oknu in se bril. Vmes pa je htel še zabavati gosta – mene. Rekla sem mu: »Gosp. ž., lepo Vas prosim, bodite tiho, da se ne vrežete, jaz sem celo nervozna, to je delo na življenje in smrt. On pa se je bril naprej in smeje se mi dejal: »O, to je ravno tako kakor da bi ti strgal krompir.«

Ko je bil gotov, umil se je lepo v umivalniku – tebi nič, meni nič – kakor da bi bila sam. Potem se oblekel in prisedel k meni. Jaz sem se grozno smejala, on tudi in saj se smejem še vedno, kadar se spomnim tega prizora.

Чудиш се каплану? Яз туди! Ревеж си грозно призадева, да би се премагал ин скривал свой жар, а ведно се му не да. В soboto вечер нас била к. пр. вечя дружба при некем кмету. Вихар му б понудил неко бд, а капрл. б рекел впричо всех: »Хвала од Вас ночем, а че ми понуди Марица, бом па взел.«

Друго лет в почитницах, се пелѣмо он, надучитель ин яз в Трст, Бенетке, Загреб, на Плитвичка бзера ин в Пешту.

Та человек! Како срчкано ме гледа! Пред пар дневи ми б дал неко кнѣго »Дер фалкомене Крист«.¹³⁰⁹ Зазнамовал ин посебно припорочал ми б чланек »Ди Абтедтунг дес еигенен Виленс« Он има навадо, да кар чита, все подчрта, кар б важнейшега ин туди тукай со подчртана места, из katerih lahko sklepam na нѣгово душевно станѣ. Рекел б туди, ако би га преместили, гре такой в покой. И. т. д.

Мени угая ин смили се ми! А любим га не! Ин га не бом. З огнѣм па се рада играм же од некдај.¹³¹⁰

Danes zvečer smo povabljeni k nadučitelju na njegovo gostovanje. Župnik in kaplan in še par drugih.

1309 Delo *Der vollkommene Christ. Ein Erbauungs- und Gebetbuch enthaltend eine vollständige Anleitung zur christlichen Vollkommenheit* je napisal Alfonso Maria de' Liguori.

1310 Чудиш се [...] (cir.): Чудиš se kaplanu? Jaz tudi! Revež si grozno prizadeva, da bi se premagal in skrival svoj žar, a vedno se mu ne da. V soboto večer nas je bila k. pr. večja družba pri nekem kmetu. Vihar mu je ponudil неко jed, a kaprl. je rekel vпричо всех: »Hvala od Vas nočem, a če mi ponudi Marica, bom pa vzela.« Drugo leto v počitnicah, se peljemo on, nadučitelj in jaz v Trst, Benetke, Zagreb, na Plitvička jezera in v Peštu. Ta človek! Kako srčkano me gleda! Pred par dnevi mi je dal неко knjigo »Der falkomene Krist«. Zaznamoval in posebno priporočal mi je članek »Di Abtötung des eigenen Willens«. On ima navado, da kar čita, vse podčrta, kar je važnejšega in tudi tukaj so podčrtana mesta, iz katerih lahko sklepam na njegovo duševno stanje. Rekel je tudi, ako bi ga premestili, gre takoj v pokoj. I. t. d. Meni ugaja in smili se mi! A ljubim ga ne! In ga ne bom. Z ognjem pa se rada igram že od nekda.

Povodom 2. dec. sta se vsadili dve lipi pred našo šolo. Slavnostni govor je imel¹³¹¹ – Bozec in ga je napravil izborni.

Arnuž mi je iz jeze, da ne stanujem več pri njem, prepovedal indirektno prostor v svojem stolu na koru s tem, da je dal napraviti ključavnico, ključ pa ima le on. To je kolegijalnost, a jaz ga bom osramotila pred vso konferenco.

Zofka mi piše jako pridno. Dekle je tako uboga! To pa verujem da bo izkoriščala enako priliko, sniti se s Teboj. Prava reč ... razdalja! Jaz bi htela biti vsak dan pri Tebi in najsi bi stanovala i v Barkovljah.

Hvala za fotografijo. Župniku se vidi jako dobro, a meni bolj ugaja ona od amaturja, katero sem pokazala tudi kaplanu. Gledaje jo, je rekel: »Kakor kakšen filozof gleda v svet.«

Njemu ugajave obe medve! Rekel je: »Če moški nastopi možato, prava reč, to je naravno, a ženska, če se ženska zna postaviti, to je lepo.«

Kar se tiče Božiča in najinega svidenja, pa nisem prav nič več v zadregi, kajti sedaj imaš svoje najdražje v Trstu. Ni ti treba hoditi po svetu.

Čeprav Te še sedaj, odkar vem tvojo tajnost, ljubim še bolj, še bolj, vendar ne maram Tvojih »toplih« poljubčkov v imenu Bartola in pa ker bi imeli preveč okusa po njem! ... Halaha Marišče!

Bog živi Tebe in njega in čuvaj Vajino srečo!

Vsa Tvoja Marica

XII. 98

✉ 6

Drago moje punče!

V prilogi je tista, že večkrat omenjena »zgodovinska študija«. Delo je bilo na široko zasnovano, a ne vem, ako bi Ti ugajalo, zato je Ti pošiljam tukaj samo prvi del v oceno. Doma že imam pripravljeno še jedno polo za tisk, kjer obravnavam največja nasilstva germanizacije, počenši v 7. veku.

Sicer Ti pa prilagam tudi nadaljevanje, katero mi pa moraš vrniti, ker še merim stvar malo predrugačiti.

¹³¹¹ Nečitljivo mesto.

Če hočeš, nadaljujem torej vso zgodovino do danes, a tiskati ne smeš prej, predno Ti ne morem jamčiti, da bo razprava uspela tako daleč, da potem nadaljevanja ni treba pretrgati, saj veš, da nisem zanesljiva.

Ako se bo tiskalo vse, tedaj se mora v začetku tiskati i to, kar je prečrtano.

Moje mnenje je, da bi ta razprava ne bila neumestna za naše ženstvo, katero v naših šolah ničesar ne izve o minolosti Slovanstva, pozneje se pa ne zanima za vire, iz katerih bi lahko zajemalo. Zato pa more drugi del biti še mnogo poljudnejši, da ga bodo čitale.

Ako pa imaš sušo, tedaj pa le tiskaj prvi del, kajti jaz menim, da ni tolicenga pomena, če v jednej št. izostane nadaljevanje poučne razprave, kakor pa da izostane nadaljevanje kake povesti, a zgodovinski del mi vsekakor moraš vrniti čim prej tem bolje, da ga izpremenim in nadaljujem.

Sedaj študiram *Un coeur de femme* od Paola Bourget.¹³¹² Ta pa piše mnogo težji jezik kakor Daudet, no pa človek mora biti strog samim seboj, ako hoče kaj doseči.

Kakor lani, imamo i letos v Št. Jakobu, a letos je samo jeden častnik, a ta zato Slovan – Poljak, панславист,¹³¹³ kar je redkokedaj pri vojaki.

Ali o Rusih ne sme slišati, mené, da panslavist ne bi smel biti nobeden rusofil, kajti Rusija je bila kriva na deljenju Poljske ter je Poljake prepustila na milost in nemilost Nemcem. In kako Poljake zatira še dandanes, da še z večjo nestrpnostjo kakor Germani. Na Litovskem je pod globo prepovedano govoriti javno v poljščini. Kedor se zasači, plača prvokrat, če se ne motim 50 rubljev, drugokrat 100 in tretjikrat je aretovan in zaprt.

In še več slučajev takega nasilstva – nikoli se mu jih ne izmanjka – ker je blizu ruske meje doma – in ne da bi jih študiral iz sovražnih virov, ampak kot opazovalec.

Jaz se mu seveda jako protivim, navajaje to, kar vem iz Slov. sveta in drugih enakih virov, a on pravi, da je vse to le na papirju, kar se piše n. pr. novejem razvoju šolstva in t. d.

¹³¹² Paul Charles Joseph Bourget (1852–1935), francoski pisatelj in kritik.

¹³¹³ Панславист (cir.): panslavist.

Poljak sovraži Rusa, Nemca pa zaničuje. Ako hoče Poljak n. pr. grajati obnašanje svojega rojaka, pravi, da se vede kakor Nemec in sploh vse slabo identifikujejo z nemškim.

Fant je splošno izobražen. Nemški ne govori dobro, ker čita samo poljske novine¹³¹⁴ in literaturo, razume pa vse slovanske jezike.

O priliki, ko sem ga vprašala, ali zna tudi francoski, rekel mi je s posebnim ponosom: »Ne, a zato znam češki.«

Spravil je v našo družbo jako zanimivo življenje, le grozen Don Juan je, to mi ne ugaja, a zanj kakor Slovana se pa navdušujem.

Majnika enkrat, namerava priti k meni Micka, a vremenska poročila pravijo, da bo skoz neugodno vreme z malimi izjemami, tudi njena sestra je zbolela, tako da menda nič ne bo kruha iz te moke.

Nič ne de, če bo slabo vreme, kajti o grdem vremenu storim mnogo več kakor o lepem.

Letos je letni vladar solnce. Kakor se sploh kaže, bo poletje jako vroče in tako štejem in se nadejam, da Te bom videla še prej, ker bote imeli prej sklep radi vročine, kaj?

A če Ti bo ugajalo, duša božja, nekaj dnij več boš pač morala žrtvovati meni, ali?

Naš župnik ni prijatelj učiteljem! Naša inteligenca odpada ud za udom od našega časniškega venčka. Ljudje se zanimajo zgolj za lokalne razmere. Najbolj jim ugaja »Slov. gospodar« s svojimi vaškimi novicami.

O Bože moj, kako jih mora človek držati, da jih vsaj nekaj ostane poleg. Edinost jim je pretržaška, »Mir« prekoroški, a tega ne pomislijo, da smo vsi Slovenci, kateri se bore z enakoj¹³¹⁵ usodoj.

O sancta simplicitas!¹³¹⁶ Márica, saj jih poznaš! Veš, reve, nimajo nobeden tacega angelja, kakor si Ti!

Zbudila si me iz moje duševne onemoglosti, rešila me one opasne ljubezni, katera je brez sledu izginila iz mojega srca, kjer kraljuješ sedaj Ti v največjem absolutizmu.

Iskreno te poljublja vsa tvoja Marica

1314 Novine (zastar.): novice.

1315 Jednakoj (hrv. jednako): enako.

1316 O, sancta simplicitas (lat.): O, sveta preprostost.

✉ 7

6.(19.) марта 1900 года¹³¹⁷

Золото мое! Если бы я не знала, что весь мой трудъ напрасен, я бы Тебѣ начала признаваться в любви какъ прежде когда то въ старинѣ давной, но такъ какъ мнѣ хорошо извѣстно, что ты для меня потерянна, не хочу губить времени и бумаги, потому что это письмо общаетъ сдѣлаться очень длиннымъ. Хорошо?

Цѣлую нѣделю приготавлилась уже писать Тебѣ, но часто говориться, что дело мастера боится, вот и такъ и теперь не могу вѣрно сказать, когда привезу это письмо до...адреса. Извини! Не только, что у меня слишкомъ много занятія, главна причина моего медленія именно это кто мой моизѣ цѣ точно на дняхъ держать экзамен. Въ это самое время, когда я Тебѣ пишу и позволяю любимое душевное развлечение, сидеть онъ въ университетѣ за первую писменную работу. Дай Богъ счастья! Сейчас послѣ экзамена получить онъ тоже мѣсто и такимъ образомъ придетъ домой 15. июня и останемся до 15. августа (с страстной субботы начинаемъ также мы русскіе считать время по новому стилю). А теперь ... скажешь мнѣ кудесникъ любимецъ боговъ,¹³¹⁹ гдѣ начать и какимъ образомъ чтобы человѣкъ сохранить себѣ доброе мнѣніе Марицы! –

Вотъ, вотъ самый хорошій предмет! Моя душенка хорошо знаетъ, »*ri čem da je*«! Смотри, Марица и заботись об этомъ, что будешь каждый день много, много гулять. Понимаешь? Я не шучу! Только сидеть нельзя; можетъ быть, что Ты сама это знаешь, а я не могла не обратить Твоего вниманія на это. Мнѣ, слава богу, еще папироски... старая страсть! Но я кашляю и Саша бранить меня, если курю. А все таки... Ты жалуешься, что Тебѣ не хочется душевной работы. Подожди и вѣрь на себя. Писатель – что такое въ родѣ нивы. И самая лучшая нива должна несколько въ нард (?), а потом урожай ея тѣмъ роскошнѣе и силнѣе! Ты спрашиваешь, как это, что я работаю. Подумай-ка, сердечко, сколь новыхъ, сильныхъ впечатленій двигаетъ мою душу съ тѣхъ поръ какъ я переменила свою жизнь! Жизнь! Развѣ можно называть жизнью мое прежнѣе прозябаніе в глухой деревнѣ? Я только теперь начинаю жить, Марица моя! Я чувствую воскресеніе моей души, но и теперь и веснѣть... иногда мои силы кипятъ, я

1317 Marica Strnad zapisuje datum po julijanskem in gregorjanskem koledarju.

1318 Nečitljivo mesto.

1319 Кудесникъ любимецъ боговъ (rus.): verz iz Puškinove pesmi *Pesem o modrem Olegu*.

чувствую, а настоящий срокъ еще не явился, но ничего онъ все таки придетъ въ свое время. На конецъ я и принужденна работать, пока наше будущее не обезпеченно. Ахъ, какая я modra punica. Govorim kakor stare buklce!¹³²⁰ Впрочемъ?...нѣсколько серьезничать... что думаешь? Ничего!

И. у п. часов утромъ : Жребий брошенъ! оберсердечко и я уже написала прошеніе, что бы меня испытательный комитетъ Харьковского университета допустить къ экзамену въ теченіи марта месяца! Koraјѝa velja!!! Хотя я еще не кончила свой студій, а все таки. Kesk muss man haben, и если тоже проважусь – ничего! Стоить только 10 рублей! Если мнѣ это удастся, потомъ я дѣйствительно родилась въ рубашкѣ. Ты знаешь, что народныя пословицы моя страсть, а вопреки тому я всегда противодѣйствую одной пословицѣ, именно той. Chi a tempo, non aspetti tempo и я осмѣливаюсь весь эта громадные предметы проглатывать въ теченіе одной или двухъ недѣль въ крайней нуждѣ, а если отложу экзаменъ до мая мѣсяца, потомъ не учусь, но только кокетничаю с книгой.

Что касается Хостника (и Лъесковца!) не забудь, что я не мелочная, а если бы Ты жила въ чужом домѣ и бы хозяинъ тебя игнорировалъ и своей ненависти даже не стыдился передъ гостями, мнѣ кажется, что этого нельзя не замѣтить и проглотить. Вообще Хостникъ отказал намъ квартиру и все, но не мы отказались отъ его гостепріимства.

Впрочемъ надѣюсь Тебѣ когда нибудь все устно разказать. Смотри, кто никто незванный не получитъ въ свой коготъ нашу переписку. Это былъ бы ужасъ. Прежде обѣ Марицы самыя лучшія враждебницы мужчинъ, а теперъ! Господи помилуй!... Моя сатира¹³²¹ »Синкр. таб.«!

Ты Марице, а я не могу не замѣтить как Звонъ нападаетъ! Какой пустой! Говекаръ эксплуатируетъ Бјорнсона¹³²² евангеліе аскетической любви, впрочемъ напоминаетъ онъ болѣе и болѣе о Золѣ,¹³²³ а еще лучше сказать о Paul de Cockѣ. Русскіе не пишутъ такъ!

Знаешь, что меня обижаютъ в Россіи? Ни одинъ человекъ – кромѣ выше образованных не понимаетъ, что мы Славяне, нетъ: мы Нѣмцы. И что значить Нѣмецъ здѣсь? Няни путаютъ дѣтей Нѣмцемъ. Дѣти издѣваются

¹³²⁰ Nečitljivo mesto.

¹³²¹ Nečitljivo mesto.

¹³²² Norveški pisatelj Bjornstjerne Martinius Bjornson (1832–1910).

¹³²³ Francoski pisatelj Émile Zola.

надъ Нѣмцами: Нѣмецъ перець колбаса – купил коня безъ хвоста и. пр. и пр, А всетаки – благодаря великой славянской небрежности – успѣваетъ нѣмецкий интересъ в многихъ случаяхъ вредя туземцемъ. Ахъ! Жаль Тебя, великая Русь! Какая суматоха в русскихъ учебникахъ среднихъ заведений! Точно какъ у насъ в народныхъ школахъ! Географія н. пр. лежитъ передъ мною въ 36. изданіи. А это не признакъ и свидѣтельство, что она самая лучшая книга, это признакъ славянской незаботливости. И та богатый русскій языкъ! Надо ли такому великану выраженій какъ: масштабъ, ландшафтъ, ось-Индія, лагерь, етц. етц. Но это обстоятельство общаетъ обратиться к лучшему и мой супругъ и я думаемъ участвовать съ своими силами в этомъ дѣлѣ.

2. Мая. Посмотри еще разъ, когда я начала это письмо и затѣмъ – когда я стала продолжать и...¹³²⁴ ne huduj se radi mojega molka, kajti med tem časom sem strašno dvignila slavo slovenskega dekleta, kajti premagala sem mnogoglavega zmaja in okončila ekzamen na učiteljico nemškega jezika v ženskih gimnazijah in v manjših moških gimnazijah ako ni moške učne moči, a za ženske gimnazije sem usposobljena za vseh

1324 Золото мое [...] (rus.): Zlato moje! Če ne bi vedela, da je ves moj trud zaman, bi ti začela izpovedovati ljubezen kot nekoč davno nazaj, ampak ker dobro vem, da si ti zame izgubljala časa in papirja, ker kaže, da bo to pismo dolgo. Dobro? Ves teden sem se spravljala, da ti pišem, ampak saj veš, kako pravijo, delo se mojstra boji, tako tudi jaz zdaj ne znam napovedati, kdaj bom pripeljala to pismo do ... naslovnika. Oprosti! Ne samo da imam preveč dela, glavni razlog mojega zakasnelega odgovora je, da ima moj [nečitljivo] trenutno izpit. Prav v tem trenutku, ko ti pišem in se prepušчам temu duševnemu užitku, on sedi na univerzi in opravlja svoj prvi pisi izpit. Naj da Bog sreče! Po izpitu bo tudi on dobil mesto in se bo 15. junija vrnil domov, tako da ostaneva do 15. avgusta (tudi mi Rusi sedaj po novem načinu odštevamo od velike sobote dalje). Zdaj pa mi povej ti, čarovnik, ljubljencek bogov, kje naj začnem in kaj naj naredim, da ohranim dobro ime v očeh Marice! To, to je najboljši predmet! Moja dušica dobro ve, »pri čem je«! Glej, Marica, pazi na to, da boš vsak dan veliko hodila. Razumeš? Se ne hecam! Ne smeš samo sedeti, mogoče to celo sama veš, pa vendar sem ti to želela še enkrat poudariti. Jaz pa imam, hvala bogu, še cigarete ... moja stara strast! Kašljam, Saša pa me krega, če kadim. Ampak še vedno ... Pritožuješ se, da si ne želiš duševnega dela. Počakaj in zaupaj vase. Pisatelj je kot njiva; vsaka dobra njiva mora nekaj časa počivati in stati, da je potem pridelek večji in bogatejši. Sprašuješ me, kako to, da delam. Poglej, srček moj, koliko novih močnih vtisov gane mojo dušo, odkar sem spremenila svoje življenje. Življenje! Ali lahko sploh tisto prejšnje stanje, ko sem sedela na vasi, poimenujem življenje? Komaj zdaj sem začela živeti. Marica moja! Čutim prepoved duše ... vaših moje moči vrejo, ampak vem, da še ni prišel pravi čas, ampak nič zato, vse ob svojem času. Konec koncev moram delati tudi zato, ker naša prihodnost še ni tako jasna. Ah, kakšna modra punca sem. Govorim, kakor stare bukdle! ... [nečitljivo] ... Malo bolj resne teme ... kaj si misliš? Nič!

Ob 11. zjutraj: Sodba je padla! Skupaj z obersrčkom [v ruščini je dodan *ober-*] sva napisala prošnjo, da bi mi testna komisija Univerze v Harkovu dovolila opravljanje izpita v marcu! Korajža velja!!! Čeprav še nisem dokončala študija, pa vsoeno. Brez zadržkov je treba biti, če bom padla, pa kaj! Stane le 10 rubljev! Če mi to uspe, sem res rojena pod srečno zvezdo. Veš, da so narodni reki moja strast, ampak ne glede na to, se pa enemu reku izmikam – Chi a tempo, non aspetti tempo [it. kdor ima čas, naj časa ne čaka] ter vse te obsežne predmete požrem v roku enega ali dveh tednov v skrajni sili, če pa si izpit premaknem na maj, se potem ne učim in se samo spogledujem s knjigo.

Kar se tiče Hostnika (in Leskovca!), imej v mislih, da nisem dlakocepka. Če bi ti živila v tuji hiši in bi te lastnik ignoriral in ne bi niti pred gosti skrival svoje sovraštvo, se mi zdi, da se take stvari ne da kar spregledati in požreti. Hostnik nam sploh ne bo podaljšal najemniške pogodbe, in to je vse, nismo pa mi tisti, ki ne bomo podaljšali Hostnikove gostoljubnosti.

Pustiva to zaenkrat, pa upam, da ti bom vse to kdaj v živo povedala. Pazi, da ne bi kak nepridiprav dobil to pismo v roke. Bilo bi grozno. Prej, obe Marici – predani sovražnici moških, kaj pa sedaj! Bog pomagaj! Moja satira [nečitljivo]

Ti, Marišče, kakor hočeš, ampak jaz ne morem spregledati, kako Zvon napada! Kako prazna osebnost! Govekar pa izrablja Bjørnsonovo predanost Svetemu pismu in je vse bolj podoben Zolaju, še bolj pa Paulu de Kocku. Rusi tako ne pišejo!

Veš, kaj me res žali v Rusiji? Nihče – razen visoko izobraženih, ne razume, da smo Slovani, ne: mi smo za njih Nemci. Kaj pa pomeni biti Nemec? Varuške strašijo otroke z Nemci, otroci pa se znašajo nad Nemci: Nemec, tepec, reva – konja ima brez repa ipd. ... Moram pa dodati, da zaradi slovanske nemarnosti pogosto zmaga nemški interes na škodo domačinov. Ah, smiliš se mi, mogočna Rusija. Kakšna zmeda vlada v ruskih učbenikih za srednje šole! Kot pri nas v narodnih šolah! Učbenik za geografijo leži pred mano, v 36. ponatisu, in to ni znak in dokaz, da je to najboljša knjiga, to je znak slovanske malomarnosti. Kaj pa bogati ruski jezik! Ali res ta velikan potrebuje take izraze kot: masšab [merilo], landšaft [pokrajina], ost-Indija, lager itd. itd. Ampak to stanje se bo verjetno izboljšalo, ker bova skupaj s soprogom z vsemi najinimi močmi sodelovala na tem področju.

2. maj. Poglej še enkrat, kdaj sem začela pisati to pismo, in potem, kdaj sem nadaljevala ...

8 разредовъ.¹³²⁵ Jutri grem po diplomi, a jeseni lahko stopim v rusko štatno¹³²⁶ službo. Sami univerzitetni profesori so me ekzamenovali.¹³²⁷ Sedaj končno, ako pomislim nazaj, se mi kar zvrtil v glavi in jaz ne vem, ali sem tako modra punica, ali sem tako neumna, da sem vsled tega imela srečo! Eh, poganski nazori! Bog mi je pomagal in Marišče ubogo je znalo. Da, Bog, Bog! Marica, jaz sem iz dna duše pobožna, odkar sem pravoslavna. Tako nepopisno srečna sem, kar se tega tiče.

Kar se tiče vrnitve na rodino, še ne morem ničesar opredeliti, a možno, da čez teden, čez dva – Bog zna!

Marišče, Hostnik nama je stopro te dni odgovoril na dve naši pismi, kateri sva mu pisala iz Harkova – Dopisnico je pisal.

Kako se kaj imaš, dušče? Zdrava? Soprog? Oh, ti Slavjanka, Slavjanka! Pa le potuješ v Rim! Pridi rajši v Moskvù!... Veš, česa sem se nedavno domislila? Какъ мы разъ смѣялись въ¹³²⁸ Ты мнѣ именно рассказывала о какой то своей подругѣ, которая – я впрочемъ уже забыла – или тебя или кого другого била по носѣ, думая, что »борется« пруссаками (тараканами). Смѣшно! +++¹³²⁹

Draga moja Marica! Takrat ko sem v Harkovu prekinula to pismo (tam, kjer stoje 3 križi) pač nisem mislila, da bi je nadaljevala že ... doma. Da, tukaj sem, Ti srčkano moje dekle, a k Tebi ne morem, pa ne morem na noben način. Prosim, daj si dopovedati! 1.) Bolna sem, zato sva s Šaso bolj spešila priti pred določenim rokom domov. 2) Vozila sva se 4 noči in tri dni z brzovlakom. Vsa razbita. 3.) Денегъ, чтобы возвратиться в Россію, у насъ даже нетъ. Мы подали прошеніе относительно того славянск. благ. обществу и если от этой стороны ничего не придетъ,... не знаю... что будетъ.¹³³⁰ 4.) Моје ljudi bi grozno bolelo srce, ako bi nameravala hoditi po svetu. Marica, le zamisli se v moje težavno položenje! Opešala sem vsled napornih studij и этой тревоги¹³³¹ na duši u na telesu, jedva sem čakala, da pridem iz mestnega zidovja in sedaj je tu pri nas tako

1325 8 разредовъ (cir.): 8 razredov.

1326 Štatno (pog.): državno.

1327 Ekzamenovali (rus.): pregledovali.

1328 Неѣтливо место.

1329 Какъ мы [...] (rus.): Kako smo se nekoč smejali v [nečitljivo] Pripovedovala si mi o neki svoji prijateljci, ki je -- mimogrede, sem že pozabila -- ali tebe ali koga drugega udarila po nosu, misleč, da se »bori« s Švabi (ščurki). Smešno! +++

1330 Денегъ, чтобы [...] (rus.): Denarja, da bi se vrnili v Rusijo, nimamo. Podali smo prošnjo v zvezi s tistim slovanskim dobrodelnim društvom, in če od njih ne bomo prejeli nobenega odgovora ... ne vem ... kaj bo.

1331 И этой тревоги (rus.): in tega nemira.

krasno, tako prelestno, da se ne morem ločiti! Travniki v najlepšem svetu, košnja bo skoro in ta aromatičen zrak, črešnje se že rdeče, ptički mi prepevajo okoli vseh vogalov od jutra do večera, Marišče! In moja genijalna neredoljubnost se podpira iz vseh strani, živim veš,¹³³²

✉ 8

📅 9. 8. 1905

9. 08. 1905

Несчастный мой отрокъ! Вчера получила я отъ Милицы страшное извѣстіе о Твоемъ несчастіи. Я просто вѣрить не могу! Плачу съ Тобою, дорогая моя Марица! Какъ это случилось!? Боже, Ты Боже мой! А Владо и Машенька здоровы? Господи помилуй Тебя! Бѣдная Ты моя Марица, не горюй слишкомъ! Твоя Марица¹³³³

✉ 9

📅 12/25. 12.
1905

12/25. 12. 1905. г

Письмо твое конечно получила. Благодарю! (...) Спасибо

Съ новымъ годамъ – съ новымъ счастьемъ!

Серьезно я тебя, голубчикъ, увѣряю, что я, куда Тебя глупѣе и совсѣмъ не пара для Тебя! Какъ можно не понять меня....не понимаю. Ахъ да...! Когда не любишь!... Да!... Тогда, положимъ, и понять нельзя!... Марица II¹³³⁴

✉ 10

Дорогой дружокъ! Хорошая ты, моя дѣвочка, люблю Тебя. Долго заставила ждать, а наконец все же принесла жертву и писала письмо. Знаешь, я не то что сердилась за Твой молчок, я цѣню твое время, а я скучала по Тебѣ. Так! Я думаю, что вступленіе ничего, правда теперь же можно приступать к дѣлу! Слушай, Марица, в Люблянѣ имѣете русскую знаменитость Др. Раклѣва. Иди к нему и скажи, что посылает Тебя к нему народная учительница Марья Федоровна Цизерль от Св Варвары в Халозах. Он меня вылѣчил на разстояніе,

¹³³² Nadaljevanje pisma se ni ohranilo.

¹³³³ Несчастный мой [...] (rus.): Dete moje nesrečno! Včeraj sem od Milice prejela strašno sporočilo o tvoji nesreči. Sploh ne morem verjeti! Jočem s teboj, draga moja Marica! Kako se je to zgodilo!? Gospod naš, še jaz se nate obračam! Kaj pa Vlado in Mašenjka, a sta zdrava? Naj ti Bog prizanese! Uboga moja Marica, ne žaluj preveč! Tvoja Marica.

¹³³⁴ Письмо твое [...] (rus.): Seveda sem prejela tvoje pismo! Hvala (...) Srečno novo leto! Resno, dragi moj golobček, še enkrat ti ponavljam, da sem neumnejša kot ti in da se sploh ne morem primerjati s tabo! Kako me lahko ne razumeš ... ne razumem. Ah ja ...! Ker me ne ljubiš! ... Ja ... To pa vse razloži ... Če ne ljubiš, potem tudi ne razumeš! ... Marica II.

а как еще выльчит Тебя, т.к. к.к. осмотрит, переспросит, Марица, слушайся и попробуй скорѣй!

Да, Марица дорогая, я вполне согласна с Тобой, что трудно жить на свѣте нам живущим от іго до іго. Но вѣрь мнѣ, что нам в провинціи еще тяжелѣй! Когда мы Ваши тѣна рогаѣла, у нас слюнки текут. Нечего удивляться, ибо ларчик просто открывается: Марибор покупает в Люблянѣ, Птуя в Мариборѣ, наша Св. Варвара в Птуѣ. За перевозку платим мы мелкіе покупатели, точно так за порчу товара. Из Птуя сюда 16км. Воз стоит 500-600 Кронц, а гдѣ еще нажива, на которую так падки наши торговцы. Ты скажешь, у тебя мол, Кока со своим rosestvom! Господи помилуй! Два года у нас засуха уничтожает все кромѣ вина, котораго за безцѣнок не продашь.

Сѣять и садить наконец нужно, рабочим нужно платить, да еще как, они вѣдь также должны жить, не так ли? А когда приходит время уборки, когда с отчаяніем подводить счета, руки опускаются как плети. Если бы я не любила своей желанной, милой, славной Югославіи столь фанатически, я бы говорила, как говорили враги Россіи: »чѣм хуже, тѣм лучше«, но я дрожу за свою Красавицу. Но я чувствую на своей собственной шкурѣ, что наш мелкий земледѣлец не может выдержать своего обидного положенія. Подати растут, дороговизна скачет, а помощи неоткуда не видно! »До Бога высоко, до царя далеко!« А все таки, умирать не хочется. Эта подлая жизнь треплет человѣка и портит его душу и сердце, а любить то ее любишь! Я не хочу писать Тебѣ некролога, пиши Ты моего! Аминь. Что касается нашей встрѣчи лѣтом, я чувствую, что мы должны повидаться, но гдѣ и каким способом, я пока еще не знаю. План созрѣвает, а нужно еще обдумать и обождать... Мы горемыки горемычныя должны считаться с всякой мелочью. Почти совестно написать Тебѣ о своих каникулах, которые начались сегодня и кончатся со вторником. А если бы Ты знала, как меня беспокоят праздники, по случаю которых придется мнѣ, старому теленку, что касается кулинарнаго искусства, кое что приготовить, Ты навѣрное расплакалась бы, если бы не расхохоталась... Знаешь, я такая жалкая в кухнѣ, такая безпомощная, что просто бѣда. А самое страшное то, что у меня никогда не выходит то, чего требуется. Или что нибудь перепутаешь или прибавишь, чему потом удивляются,

качая опытными головами, но я, когда в ударѣ, думаю себѣ: а может быть так будет лучше. Пробую и пробую и перепробую. Точно так как в былое время, когда мы с покойным Сашей оба держали экзамены в Харьковском университетѣ и я на спиртовкѣ готовила первый ужин. Представь себѣ

* Перекрестись: Начинаю второй лист...

такую картину: посреди мебелишки (это скромнѣйшая комната для студентов) стул, на стулѣ спиртовка, на спиртовкѣ коструля, а возлѣ стоит Твое чудовище и играет на скрипкѣ. Приходит муж, хохочет до упаду и спрашивает, что я стряпаю. А я ему в отвѣт: »Ради Бога, Саша, не спрашивай, я сама еще не знаю, что выйдет!« Я всегда варила с скрипкой, а то слишком было скучно. Марица родная, а все же теперь лучше будет и у Тебя, когда каникулы, у Тебя, вѣдь, дочка есть. А ты думаешь, мальчикам вредно, приучить хозяйству? Кока с 6го класса гимназії и до тѣх пор, пока не ушел в армію, был у меня Mädchen für alles. Каждый день мыл полы, посуду, горшки, замѣтал, пыль вытирал, словом – всю черную работу дѣлал вмѣсто меня. Правда драл с меня за это мѣсячно жалованіе, которы я ему платила с удовольствіем. Как раз теперь страшно захотѣлось быть с Тобой, поглядѣть на Тебя, услышать Твой голос и прижаться к Тебѣ! Посмотри, какія весеннія пожеланія!... Вот, когда я ставила предидущія три точки, я глубоко, глубоко перевела дух... Марица, если я не ошибаюсь, Твоя племянница запослена в Дѣтском саду? Очень Тебя прошу изходатайствуй мнѣ у нея нѣсколько »lahkih rajalnih pesmic z notami za deklisce«. Онѣ их очень любят, а я знаю только одну: »Pokažite nožice, pokažite roke in glejte, kak pridne peričice so te.« А чтобы слишком не беспокоить, пошли мнѣ название какойнибудь книги с такими vajami, kjer otroci stoje v krogu in rojejo. Кока цѣлует твою ручку и шлет сердечные привѣты вмѣстѣ со мной Твоим домочадцем. Я же крѣпко цѣлую, если скоро опять напишешь Своей Марицѣ

Да, еще об одном! 15. 3. я Тебѣ написала вѣсточку, что я еще живу и что слѣдовало бы Тебѣ написать мнѣ письмо. Как же я удивлялась, когда мнѣ ее почта возвращает через нѣсколько дней с красной наклейкой: peznap. Боже мой, что же это такое! Кока наконец успокоил меня,

что, мол, адрес перепутала: вме́сто Пра́жкова cеста 10/II, я написала
Zalokarjeva ul. 10/II. Всего лучшаго!¹³³⁵

9. 10. 1925

S SV. BARBARE
V HALOZAH
V LJUBLJANO

9.10. 1925

Gosp. Marica Cizerl, učit. pri Sv. Barbari v Halozah

Какіе вы счастливые городскіе жители: Вы получаете всѣ новые и
старые книги в библиотекѣ, а мы ...¹³³⁶

Sv. Barbara v Halozah, 27. 10. 25

Draga moja, mila Marica! Veš, priznavam, da sem Te hotela pomiriti z
dopisnico, a ker Te imam rada, premagala sem zimsko otopelost, ki me
ohvača¹³³⁷ (tudi mene, da!) in Ti pišem pošteno pismo od čistega srca.

¹³³⁵ Дорогой дружочек [...] (rus.): Dragi prijateljček! Moja pridna punca, rada te imam. Si me kar pustila čakati, ampak na koncu si se pa le žrtvovala in napisala pismo. Veš, pravzaprav nisem jezna nate zaradi tvojega molka, zelo cenim tvoj čas, enostavno sem te pogrešala. Tako! Mislim, da sem uvod dobro spisala, zdaj pa lahko pristopim k delu! Poslušaj, Marica, v Ljubljani imate rusko znamenitost – dr. Raklejeva. Pojdi do njega in povej, da te pošilja narodna učiteljica Marja Fedorovna Cizerlj od Sv. Varvare iz Haloza. Ta zdravnik me je pozdravil na daljavo, in kako bo šele tebe, pregledal te bo, o vsem povprašal, Marica, poslušaj me in čim hitreje poskusi priti na vrsto!

Ja, Marica moja draga, se popolnoma strinjam s teboj, da je težko živeti v tem svetu tistim, ki živijo od plače do plače, ampak verjemi, da je na podeželju še težje! Kadar beremo vaša tržna poročila, se nam kar sline cedijo. Nič čudnega, ni nobene skrivnosti: Maribor kupuje v Ljubljani, Ptuj v Mariboru, naša Sv. Varvara pa na Ptuju. Prevoz plačamo mi, manjši kupci, prav tako tudi poškodbe tovarov. Od Ptuja do nas je 16 km. Voz stane 500–600 kronic, pa dodaj še dobiček, ki ga imajo naši trgovci zelo radi. Rekla boš, ja, ti imaš svojega Koko s posestvom! Ja, Bog pomagaj! Že dve leti nam vse uničuje suša, vse razen vina, ki ga seveda ne moremo prodajati poceni.

Konec koncev moramo plačati tudi delavce za setev in sajenje, pa še kako plačati, saj tudi oni morajo nekako živeti – a ni res? Ko pa pride čas žetve, ko obupano sestavljamo obračun, nas preprosto mine volja do vsega. Če ne bi tako fanatično ljubila svoje zaželeno, mile, slavne Jugoslavije, bi verjetno govorila, kot so govorili vsi sovražniki Rusije: »bolj kot je slabo, boljše je«, vendar se sama tresem zaradi svoje lepote. Čutim pa na lastni koži, da manjši kmetje ne morejo preživeti v trenutnih razmerah. Davki naraščajo, cene skačejo, pomoči pa od nikoder! »Do Boga je visoko, do carja pa daleč!«, pa vendarle ne bi radi umrli.

To podlo življenje cefra človeka ter uničuje njegovo dušo in srce, a ne glede na to ga imamo še vedno radi! Nočem ti pisati osmrtnice, raje ti napiši mojo! Amen. Kar pa se tiče najinega srečanja poleti, čutim, da bi se morali videti, ampak kje pa kako, še ne vem. Načrt nastaja, moram samo še vse premisliti pa preuhtati ... Mi ubogi reveži se moramo ukvarjati z vsako malenkostjo. Skoraj sram me je pisati o svojih počitnicah, ki so se začele danes in bodo trajale vse do torka.

Če bi ti vedela, kako me skrbijo prazniki, zaradi katerih bom morala jaz, staro tele, skuhati kako kulinarčno umetnino, ne vem, a bi se smejala ali jokala ... Veš, jaz sem tako obupna v kuhinji, da je prava groza. Najhuje pa je to, da mi nikoli ne uspe tisto, kar bi moralo. Ali nekaj zamešam ali dodam, potem pa izkušene glave začudeno kimajo ... Ampak ko sem v taki delovni vni, si mislim: morda bo pa tako bolje, potem pa poskušam, poskušam – in na koncu vse zafrknem ... Tako kot v starih časih, ko sva s pokojnim Sašom opravljala izpite na harkovski univerzi in sem na špirtnem gorilniku kuhala prvo večerjo. Samo predstavljam si

Pokrižaj se: Začenjam drugo stran ...

tak prizor: sredi *meblirške* (to je najskromnejša soba za študente) stoji stol, na stolu špirtni gorilnik, na gorilniku lonec, zraven pa stoji tvoja pošast in igra na violino. Pride mož, se začne krohovati na vse grlo in vpraša, kaj kuham. Jaz mu odgovorim: »Za božjo voljo, Saša, ne sprašuj, še sama ne vem, kaj bo iz tega nastalo!« Vedno sem kuhala z violino, sicer je bilo preveč dolgočasno. Draga Marica, ampak zdaj bo bolje tudi zate, ko so počitnice, saj imaš hčerko. Kaj ti meniš, ali je slabo, če se fantje priučijo gospodinjinskih del? Koka je bil od 6. razreda gimnazije in do odhoda v vojsko moj Mädchen für alles [nem. Deklica za vse]. Vsak dan je pomival tla, posodo, lonce, pometal, brisal prah, skratka – namesto mene je opravljal vsa umazana dela. Res je, iztrgal mi je za to mesečno plačo, ampak sem mu jo z veseljem plačala. Zdaj si resnično želim biti s teboj, te gledati, slišati tvoj glas in se stisniti k tebi! Poglej, kakšne pomladne želje! ... Torej, ko sem postavila prejšnje tri pike, sem globoko, globoko vdihnila ... Marica, če se ne motim, je tvoja nečakinja zaposlena v otroškem vrtcu? Lepo te prosim, sposodi si pri njej nekaj lahkih rajalnih pesmic z notami za deklice. One jih imajo zelo rade, jaz pa poznam le eno: »Pokažite nožice, pokažite roke in glejte, kak pridine perčice so te.« Da te ne bom preveč obremenjevala, mi pošlji naslov kakšne knjige s takimi vajami, kjer otroci stoje v krogu in pojejo. Koka ti poljublja rokico in pošilja srčen pozdrav, jaz pa se pridružujem. Krepko te poljubljam, samo če boš kmalu znova pisala tvoji Marici.

Ja, še nekaj! 15. 3. sem ti pisala, da sem še živa in da mi moraš napisati pismo. Kako sem bila presenečena, ko se mi je čez nekaj dni pismo vrnilo z rdečo nalepko: naslovnik neznan. Moj Bog, kaj je to! Nazadnje me je Koka pomiril, da sem zamešala naslov: namesto Pražakova cesta 10/II sem napisala Zalokarjeva ul. 10/II. Vse najboljše.

¹³³⁶ Какіе вы [...] (rus.): Kakšno srečo imate vi, meščani: v knjižnici dobite vse nove in stare knjige, mi pa ...

¹³³⁷ Ohvača (hrv.): zajame.

O sladkosti grozdja letošnje letine ni mogoče govoriti, ker je mizerna. Dolgo sem tuhtala, ali bi ali ne bi poslala, in končno si postala žrtev moje zmage pozitivnega nad negativnim načelom in mogoče, da se sedaj imaš skomino?... Oprosti!

Košarico pa porini v obrat svojega gospodinjstva ter zapiši v inventar, kajti še govoriti ni vredno o njej. Torej mir besedi!

Da li so lepe naše Haloze? V Slov. goricah si bila?

Krasne so, divne s svojimi položnimi griči in svojimi nežnimi, mehкими linijami in oblikami. In bolj monotone so, a naše Haloze s svojimi strmimi vrhovi in ozkimi dolinicami so vrede русской буйной головушки,¹³³⁸ privlačne so, neodoljive, udajo se, a poleg izmučijo, opraskajo ogrizejo. Nimam besed, da bi Ti opisala njih krasoto. Služila sem skoraj da 6 let v Slov. goricah pri Sv. Ani in pri Sv. Jakopu, poznam jih, a Halozam ga ni para. Vlečejo se od Poljčan do Zavrče z vrhovi: Bočem – 980 m, Donačko goro – 883 m, Gruškovje nad 500 m, Veliki vrh z Vrbanjščkom 412 m, naše Belski vrh, kjer med drugimi kraljuje Koka, 312 m, imamo tudi Turški vrh, kjer je pokopana »turška babica« itd. itd. Tukaj nimamo samo vina, ampak slane izvornike, sledove premoga, železne rude itd., a kapitala ni ... Mrtvilo! Daleč smo od železnice, od prometa, od življenja. A zanimivi kraj! Ampak samo ob lepem vremenu, kajti pri slabem vremenu se iz ilovice ne vidimo. Zato so pa tudi Turki bili le enkrat pri nas, pa so jim konji in vojniki ostali v blatu, in potem so Haloze rajši pustili. Rimski cesarji so po naših vrhih sadili vinsko trto. »Guč«¹³³⁹ imamo pa hrvatsko-francuski, vobče pa ko prideš k meni, sama pogledaš, kako in kaj.

Kar se tiče Tvojega milega povabila na praznike, naj Ti povem, da z Božičem že nič ne bo, kajti slabo zdravje me posadi za peč. Testo mesila sem pa v svojem življenju le enkrat in še takrat sem materi naredilo luknjo v skledo in s tem se je končala žalostna zgodovina mojega delovanja na tem poprišču.¹³⁴⁰ Ne želim več izzivati usode! Und der Mensch versuche die Götter nicht! ...¹³⁴¹ pravi Nemec. Vleče me silno v

1338 Vrede русской [...] (delno v cir.): podobne ruski skuštrani glavi. Буйная головушка je frazem, ki po navadi označuje nerazsodno osebo, osebo z nepremišljenim, nebrzdanim vedenjem.

1339 Guč (nar.): govor.

1340 Poprišču (knjiž.): področju.

1341 Und der Mensch [...] (nem.): Človek naj ne skuša bogov. Verz iz Schillerjeve balade *Der Taucher* (Potapljač).

Tvoje milo gnezdice, v duhovito sredo Tvoje obitelji, hm, skušnjava je velika, in ako bo zima solnčna in tiha, brez vetrov-brivcev, pred Bogom je vse mogoče ... Za sedaj sem pri Jelisavi, dokler me ne »penzionirajo«. Ko začnem dobivati redne prejemke, tedaj pa mahnem na jug na morje, katero obožujem tako kakor solnce. In če bo le mogoče, najdem si tam doli tihi kot, kjer preživim konec svojega življenja, poleti pa na planinah. Koka gre k vojakom, če pa ne, se pa more omožiti prej ko slej, jaz pa nočem igrati vloge tašče pri mladih ... To nikdar ni k dobremu. Sploh se je pa Koka strašno izpremenil, odkar si je kupil drugo posestvice na Ptujskem polju. Najboljše je, da se ne vidiva. Tako je trmast in drzen, da nisva več drug za druga. On ne pride k meni, jaz pa k njemu ne grem. Skraja mi je bilo malce težko, prav že jako me je bolelo, a sedaj sem se pa vdala, naj bo! – Morebiti bo prej rabil on mene nego jaz njega. Veš, ampak krasno jesen imamo. Ondan sem hodila po hosti tukaj blizu in sem delala dihalne vaje. Bila sem v gozdu skoraj da 2 uri. Nič hudega sluteč grem o obedu, a popoldne ob 14. uri greva z Jelisavo na sprehod k njeni sestri. Palico v desno, jopico na levo in ko jo pritegnem k sebi, čutim, da mi pod srcem nekaj zabinca. Stegnem roko z jopice in nehalo je. Menila sem, da sem z gumbom potegnila po telesu. Gremo naprej, a spet isti občutek. Черт возьми, что это такое! Глажу это мѣсто на леви strani kraj srca, ничего нѣт. »А себѣ думаю, может быть, это вздергивает мускул, как иногда случается с глазом.« Ну, а когда мы стали взбираться на очень уже крутой холм, тогда несла мой жакет Елисава и »мускул« успокоился и все было хорошо до вечера. Вечером раздѣваюсь, чтобы итти спать и когда сижу на ночном горшкѣ (молчи, никому этого не говори), чувствую вдруг под своей ногой что-то холодное и мягкое как гумми. Я смотрю и без очков мнѣ кажется, что это какой то цвѣток с длинным стеблем, я кричу нарочно, чтобы напугать Јелисаву, что, вот, там лѣжит ящерица и бьется. Моя »сожигательница« страшно перепугалась и кричала так, что наши сосѣди думали, что мы деремся. Ну оказалось и на самом дѣлѣ ящерица! Я ее положила в стеклянную банку и поставила другой день на солнце, а к сожалѣнію она была очень измучена голодом и морозом и не пришла больше в себя. Значит, когда я утром была в лѣсу, она взобралась по юбкѣ до пояса, а там попала между подкладкой в тупик, и когда я жакет прижимала к себѣ, ей было душно и она билась. Слава

Богу, что была ящерица а не змѣйка какая нибудь! ... Да, дорогая Марица, 15. окт. я получила рѣшеніе моего прошенія об отпускѣ и узнала, что я нахожусь уже в отпускѣ уже с 1го сентября, между тѣм как я благодаря эвиденци прослужила все время до 15. окт. Сижу дома только теперь по 30. окт и прошу конечно новаго отпуска вплот до пенсії. Знаешь, говорить в школѣ нѣсколько часов подряд, это слишком плохо отзывается на моих легких. Посылаю полно приветов Твоим славным домочадцем, а Тебя целую – Јелисава кланяется Тебѣ. Твоя Марица¹³⁴²

✉ 12

📅 20. 12. 1925

📍 S SV. BARBARE
V HALOZAH
V LJUBLJANO

Sv. Barbara v Haložah, 20. 12. 25

Золото мое, принимай, вот, я к Тебѣ! Как поживаешь, что дѣлаешь, почему ничего не пишешь? Я до сих пор была страшно занята своими дѣлами, касающимися моей отставки, а так как теперь все в порядкѣ, я прямо к Тебѣ, душа моя родная. Жаль, что не могу воспользоваться Твоим милым приглашеніем чтобы провести Р. Х. в средѣ Твоих интересных и дорогих домочадцев, а знаешь, помимо того, что я женщина сырая и особенно зимой тяжела на подъем, я никак не могу поставить на карту своего слабого здоровья. В поѣздѣ еще ничего и в Люблянѣ тоже самое, а раньше чѣм тут у нас дотацишься на станцію желѣзной дороги, можно хватить такой простуды, что попадешь вмѣсто того чтобы в Твои сладкія объятія, в какой нибудь санаторій или больницу... С 15го ноября я больше не хожу в школу и прекрасно себя чувствую. Каждый день, если только погода не вѣтреная, то я послѣ обѣда 2-3 часа болтаюсь на свѣжем воздухѣ, которым я упиваюсь, но конечно при благосклонном содѣйствіи носа. Все бы еще хорошо, но у нас часто случаются »Крокаріе«, а это для легких... гм... и для кармана скверно. Знаешь, мнѣ это не нравится, особенно когда еще

1342 Черт возьми [...] (rus.): Pa glej ga, zlomka, kaj je zdaj to! Potipam na levi strani prsi, zraven srca, in nisem čutila ničesar. Pa sem si mislila, da mi morda trza mišica, tako kot včasih trza oko. Ko pa sva začeli hoditi v strm hrib, sem svojo jopico dala Jelisavi, in takrat je mišica nehala trzati in je bilo vse dobro do večera. Zvečer sem se slekla, da bi se odpravila spat, in medtem ko sem sedela na kahli (o tem molči, ne govori o tem nikomur), sem kar na enkrat začutila ob nogi nekaj hladnega in mehkega, nekakšen želatinasti bombon. Gledam, pa se mi brez očal zazdi, kot da je neka roža z dolgimi stebli, ter zanalasč, da bi prestrašila Jelisavo, zakričim, da zraven mene leži in drgeta kuščar. Moja »sostanovalka« se je na smrt prestrašila in tako kričala, da so sosedje mislili, da se pretepa. Na koncu je bil dejansko kuščar! Dala sem ga v stekleni lonček in ga naslednji dan odnesla na sonce, pa je bil na žalost tako izčrpan od mraza in lakote, da ni več prišel k sebi. Torej, ko sem šla zjutraj v gozd, mi je kuščar splezal po krilu navzgor do pasu in tam obtičal v podkrilu. Ko pa sva se vzpenjali v hrib in sem jopico tiščala k sebi, mu je bilo vroče in mu je zmanjkovalo zraka, da je začel drgetati. Hvala Bogu, da je bil samo kuščar, in ne kakšna kačica! ... Ja, draga Marica, 15. oktobra so mi odgovorili na mojo prošnjo glede dopusta in potrdili, da imam lahko dopust že od 1. septembra dalje, medtem ko sem zahvaljujoč evidenci oddelala svoje do 15. oktobra. Zdaj sedim doma do 30. oktobra in čakam na odobritev novega dopusta vse do odhoda v pokoj. Veš, težko mi je govoriti v šoli nekaj ur zapored, preveč se mi pozna na pljučih. Tvojim prijetnim domačim pošiljam ogromno pozdravov, tebe pa poljublam, Jelisava se ti klanja. Tvoja Marica.

начинают текте с грязными вицы, но гдѣ я возлѣ, там обыкновенно пьем. На Рождество пойду домой к Кокѣ, а Јелица приглашена в Камник. Я теперь очень много читаю и мнѣ чувствительно жаль, что я не живу в большом городѣ с большой библиотеккой, гдѣ можно читать книги на всѣх знакомых и незнакомых языках. Французскаго мнѣ так хочется, что Тебѣ не могу сказать. Есть у Тебя что нибудь? Почтовые расходы верну! А что Ты скажешь к этой зимушкѣ? Прелесть какая! Мы в день Рожденія Его. Кор. Вел. великолѣпно катались на санях с 2 ч. до самой ночи на маленьких саночках и больших. При этом я познакомила нашу публику (спортную) с русской пословицей »Любишь кататься, люби и саночки возить«, а именно из долины на гору. А не правда ли, какая мѣткая она? Я страшно боялась простуды, а думала себѣ, была не была ... любишь кататься... Тебѣ может быть смѣшным кажется, что я так дрожу за свое здоровье, а я вѣдь, 2 послѣдних года подряд зимой бывала при смерти. А мнѣ еще жить хочется, ибо нѣтъ красивѣе занятія на свѣтѣ чѣм быть пенсіонистом... Спишь себѣ, гуляешь, пишешь, читаешь, зачитываешься... Марица, пойдём с Тобой этим лѣтом в альпы! Или куда хочешь? На морѣ, русалочка? Вот сегодня воскресеніе, Јелочка пишет на полотно очень красивый зимний ландшафт, а я Тебѣ письмо. Как бы хотѣлось заглянуть к Тебѣ! Теперь зч.п.о.. Гдѣ Ты, што Ты дѣлаешь? Спишь? Я днем ни за что не хочу спать, а ночью хорошо сплю.

И за вся эти прелести я надѣюсь, что Ты мнѣ напишешь 2 мѣсяца длинное письмо, ибо я уже как раз столько времени убиваюсь и мучаюсь, а не могу добиться от Тебя порядочнаго письма. Пусть Твое сердце придет ко мнѣ, собственно говоря душа Твоя. Напеки кучи три хороших пирогов, мазурок, сдобных булок, тортов, калачей и пр. и пр. Желая Тебѣ и Твоим хорошаго здоровья и всего благополучія. Привѣт всѣм, а Тебѣ ... Будь моя, цѣлует Тебя твоя Марица.

NB Пожалуйста, не употребляй в моем адресѣ ни моего новиго ни моего старого звания! ...¹³⁴³

Ms 1175 (19, 1898 [?]-1937)

✉ 1

Ахъ какая измѣнчивая стихія это ужасное адриатическое море!
Въ открытомъ морѣ разразилась такаіа буря, что все и вещи люди
приняли горизонтальное положеніе. Многіе остались в полѣ.
Въ самом дѣлѣ было страшно, но это все только малодушіе. Если
страдать такъ до конца. Я уже успѣла тутъ отдохнуть. Погода чудная.
Сердечный привѣтъ Вамъ и всему кружку шлетъ Марица.¹³⁴⁴

✉ 2

Моя, моя! Огледницо добила. Хвала! Яз сем била о Бинкошт. дома,
али оі345 ола! В петек ополдне добила ме ѣ на поти од Св. Якоба на
Песницо грозна невихта. Скорай би било трещило ваме! Други крат
веч. 12.6. приде Мицка к мени, взлиц тему, да ме другаче неприязно
занемарям, кар ме па нич не боли, кер си ти мой бисер! Полюбля те ин
срчка преискрено вса твоя Марица

Ведно боль те имам рада! Тако се ми ше ни годило!

Моя звезда, моѣ все!

1343 Золото мое [...] (rus.): Zlato moje, prihajam na obisk z novim sporočilom! Kako si, kaj delaš, zakaj nič ne pišeš? Jaz sem bila do zdaj grozno zaposlena z opravi glede upokojitve, ker pa je sedaj vse urejeno, ti lahko končno napišem pismo, draga moja duša. Na žalost ne bom mogla izkoristiti tvojega povabila in te obiskati za božič, da bi praznovali skupaj s tvojimi zanimivimi in dragimi sostanovci. Veš, poleg tega, da sem močnejše postave in da mi je težko hoditi naokrog, še posebej pozimi, predvsem nočem staviti na kocko svojega krhkega zdravja. Na vlaku že preživim in v Ljubljani tudi, vendar preden se tukaj pri nas privlečem do kolodvora, lahko stakneš tak prehlad, da bi namesto v tvoj topli objem padla naravnost v kak sanatorij ali bolnišnico. Od 15. novembra ne hodim več v šolo in se izjemno dobro počutim. Vsak dan, če ni pretirano vetrovno, se po kosilu 2-3 ure sprehajam na svežem zraku in ga na vso moč vdihujem, če mi le nosnice dopustijo. Vse bi bilo v redu, če se ne bi tukaj dogajale te »Krokarije«, ki so za pljuča in ... hm ... za denarnico res škodljive. Posebno ne maram, ko se začnejo tekmovanja v umazanih vicih, ampak kjer sem jaz, tam se po navadi pije. Za božič bom šla domov h Koki, Jelica pa je povabljen v Kamnik. Sedaj veliko berem in res mi je žal, da ne živim v velikem mestu z veliko knjižnico, kjer lahko bereš knjige v vseh znanih in neznanih jezikih. Francoščina mi tako ugaja zadnje čase, da ti niti opisati ne morem. Imaš morda kaj takega? Poštnino vrnem! Kaj pa porečeš o letošnji zimi? Kakšna lepota! Na rojstni dan Njegovega kraljevega veličanstva smo se prekrasno sankali na malih in velikih saneh od dveh popoldne pa vse do noči. Ob tem sem našo (športno) družbo naučila še ruskega pregovora: »Če se rad sankáš, potem vzljubi tudi vlečenje sank«, še posebej iz doline v hrib. Kaj ni res, da je ta pogovor prav jedrnat? Grozno sem se bala prehlada, pa sem si rekla: če bi se rada sankala ... Mogoče se ti zdi smešno, da se toliko ubadam s svojim zdravjem, ampak že dve leti zapored vsako zimo skoraj umrem. Jaz bi pa rada še malo živela, ker ni ga lepšega življenja, kot je življenje upokojenca ... Spiš, se sprehajaš, pišeš, bereš, pa znova bereš ... Marica, pojdiva to poletje v Alpe! Ali kam želiš? Na morje, ti morska deklica? Danes je nedelja, Jelčica riše na platno zelo lepo zimsko pokrajino, jaz pa ti pišem pismo. Kako bi si želela priti k tebi na obisk! Zdaj je ura tri popoldne. Kje si, kaj delaš? Spiš? Jaz podnevi sploh ne maram spati, ponoči pa prav dobro spim. V zameno za vse lepote tega pisma pričakujem od tebe pismo, dolgo dva meseca, saj se že dlje časa trudim, pa od tebe ne morem dobiti pametnega pisma. Naj pride tvoje srce, tvoja duša do mene. Speci goro dobrih pit, mazurk, sladkih peciv, tort, kolačev itd. ... Tebi in tvojim želim veliko zdravja in vse dobro. Vse pozdravljam, ti pa ... bodi moja, poljubljaj te tvoja Marica

NB. Prosim, v mojem naslovu ne uporabljaj ne mojega starega ne novega naziva!

1344 Ахъ какая [...] (rus.): Joj, kako nepredvidljivo je to grozno jadransko morje! Na odprtem morju se je razbesnela taka nevihta, da so se stvari in ljudje znašli v vodoravnem položaju. Večina jih je ostala zunaj. Bilo je resnično srhljivo, ampak to je le strahopetnost. Če bi tako trpeli do samega konca. Tukaj sem se že utegnila spočiti. Vreme je prelepo. Srčen pozdrav vam in krožku pošilja Marica.

1345 Nečitljivo mesto.

Марица, моя любница!¹³⁴⁶

✉ 3

📅 6. 3. 1899

📍 V TRST

Poglej! Ta krasen slučaj! S Fedorjom Sokolom¹³⁴⁷ sva se staknila.

Srčen pozdrav!¹³⁴⁸

Vas pozdravljam¹³⁴⁹

Hergoute stari

✉ 4

📅 19. 9. 1899

📍 V TRST

19. IX. 99

Искрено Те поздравляю ин полюбчкам!

Злато декле! Дела ин скрби раз главо. Околи среде октобра одринева.

Прей севеда ше долго писмо! Твоя Марица¹³⁵⁰

✉ 5

📅 24. 8. 1902

📍 V SVETI IVAN
PRI TRSTU

Случайно немножко опоздала и съ открыткой и съ отвѣтомъ. Письмо на дняхъ! Мнѣ совѣстно извиняться. Июня мѣсяца я лично приду къ тебѣ, чтобы дать тебѣ возможность наказать меня. Желаю тебѣ и твоимъ всего лучшаго! Твоя дочка – красавица! Мой Кока смотрит на нее и говоритъ: »Моя Маруся. Маруся моя. Хорошенькая!« У насъ стоитъ прекрасная весенняя погода! – Всегда Твоя Марица¹³⁵¹

Dragi Gelček! Le majhen del našega majsta!¹³⁵² Razsodi sama, ali rase drevje med hišami ali rasejo hiše med drevjem in potem reci, da ni lepo! N-da! A drevje rase bolj radi koristnega nego radi lepega, radi grozne vročine namreč! Tukaj imamo Italijo!!!

24 VIII 02 (6. avg. po vašem koledarju)

1346 Моя, моя [...] (cir.): Moja, moja! Oglednico dobila. Hvala! Jaz sem bila o Binkoš. doma, ili o [nečitljivo]! V petek opoldne dobila me je na poti od Sv. Jakoba na Pesnico grozna nevihta. Skoraj bi bilo treščilo vame! Drugi krat več. 12. 6. pride Mica k meni, vzlic temu, da me drugače neprijazno zanemara, ker me pa nič ne boli, ker si Ti moj biser! Poljublja te in srčka preiskreno vsa tvoja Marica Vedno bolj te imam rada! Tako se mi še ni godilo! Moja zvezda, moje vse! Marica, moja ljubica!

1347 Fedor Sokol je bil psevdonim pisatelja Iva Šorlija.

1348 Nečitljivo mesto.

1349 Nečitljivo mesto.

1350 Искрено Те [...] (cir.): Iskreno Te pozdravljam in poljubčkam! Zlato dekcle! Dela in skrbi raz glavo. Okoli srede oktobra odrineva. Prej seveda še dolgo pismo! Tvoja Marica.

1351 Случайно немножко [...] (rus.): Случайно sem rahlo pozna z razglednico in odgovorom. Pismo dobiš v naslednjih dneh! Res me je sram in se opravičujem. Junija pridem osebno k tebi in ti dam možnost, da me kaznuješ. Tebi in tvojim želim vse najlepše! Tvoja hčerka je lepotica! Ko jo moj Koka gleda, vedno reče: »Moja Marusja. Marusja moja. Ljušna!« Pri nas je prelepo spomladansko vreme! – Vedno tvoja Marica.

1352 Na razglednici iz Kišinjeva je prikazan slavolok.

✉ 6

V SVETI IVAN
PRI TRSTU

Кишиневъ 23. июня. Голубушка, не серчай! Ей Богу, я не могу приѣхать к тебѣ, по тому что сижу безвыходно здѣсь на старой Руси.

До свидания – будущий годъ, Коли Бог захочет. Что дѣлаешь ты дорогая? Поклонись Милки! Всего хорошего тебѣ и твоим. Поклонъ отъ мужа. Другой разъ больше. Цѣлуетъ тебя твоя Марица

Вотъ, какая я! Лишь сегодня 28.VII 02 (10 VIII 02) понесу открытку на почту!¹³⁵³

Та figura je besarabski¹³⁵⁴ pastuh,¹³⁵⁵ ki se naziva čabanom.¹³⁵⁶

Dekle, povej, povej ... Ali me še ljubiš kej ...¹³⁵⁷

✉ 7

19. 8. 1903

V SVETI IVAN
PRI TRSTU

Кишиневъ 19е августа/1е сент. 1903 Раба грѣха¹³⁵⁸

✉ 8

19. 2. 1904

V SVETI IVAN
PRI TRSTU

19/2/VI. 04

Doma ... že celi teden! Sama s Kokaj.¹³⁵⁹ Morebiti pridem ... Poljublja Te Tvoja Marica

1353 Кишиневъ [...] (rus.): Kišinjev, 23. junij. Draga moja, ne bodi jezna! Pri bogu – ne morem priti, ker sem brezizhodno ujeta tukaj v stari Rusiji. Nasvidenje – naslednje leto, če bog da. Kaj počneš, draga? Pošiljam Milki poklon! Vse dobro želim tebi in tvojim. Poklon od moža. Naslednjič napišem več. Poljublja te tvoja Marica No, kakšna pa sem! Komaj danes 28. VII 02 (10. VIII. 02) nesem razglednico na pošto.

1354 Besarabija je moldavska pokrajina.

1355 Pastuh (hrv.): žrebec.

1356 Čaban (nar.): pastir.

1357 Verza iz slovenske ljudske pesmi.

1358 Кишиневъ 19е [...] (rus.): Kišinjev, 19. avgusta/1. septembra 1903. Sužnja greha.

1359 Koka: vzdevek njenega sina Saše.

9

6. 7. 1904

IZ ŠMARJA
PRI JELŠAH

6/VII/904

Дорогая Марица моя! Большое спасибо Тебѣ, еще разъ. На дняхъ получишь письмо, сегодня я еще слишкомъ устала. Тутъ дождь и холодъ. Привѣтъ супругу. Поцелуй малютокъ за меня. Кока цѣлуетъ ручку?!. Вѣришь да? Такой дикарь! Крѣпко цѣлуетъ тебя твоя¹³⁶⁰

10

19. 2. 1904

V SVETI IVAN
PRI TRSTU

19 2/VI. 04

Draga moja Marica!

Prosti,¹³⁶¹ golubčik,¹³⁶² da še Do сих пор¹³⁶³ nisem ukrenila ničesar, da bi izpolnila Tvojo željo nego to, da sem izvedela, da morem dobiti potrebni dve knjigi le od antikvarja. Te dni Ti pošljem, če bo le mogoče! Vojna¹³⁶⁴ nas vseh strašno vznemirja.¹³⁶⁵ Ah, ti gospodi! To daj Rusiji veličastvene¹³⁶⁶ manifestacije. Tisoči naroda hodjat¹³⁶⁷ po ulicah in pojejo Bože carja hrani.¹³⁶⁸ Spremlja jih vojska¹³⁶⁹ muzika, na rokah nosijo podobe Gosudarja, kateri mogočno vihrajo po vzduhu.¹³⁷⁰ Jaz ne vem, pisati li o tem v naše liste ali ne! Srčne pozdrave Tebi in Tvojim.

Poljub!

Nikjer ne morem dobiti le dveh knjig! Ali vse skupaj ali nič! Nihče ne хочетъ портить издания.¹³⁷¹

Odposlala ravno 27. 2. 1904/II. 3.

11

17. 02./2. 03.
1905V SVETI IVAN
PRI TRSTU

Милька писала, что Твоя маменька больна. Пиши хоть открытку, письма вообще не ожидаю, потому что Ты навѣрное хочешь наказать меня... Однакоже, я очень беспокоюсь повѣрь мнѣ! Цѣлую Тебя

¹³⁶⁰ Дорогая Марица [...] (rus.): Draga moja Marica! Še enkrat najlepša hvala. V naslednjih dnevih dobiš pismo, danes sem še vedno prešibka. Pri nas dežuje in je mrzlo. Pozdrav soprogu. Poljubi otroke zame. Koka ti poljublja roko?! A verjameš? Kakšen divjak! Krepko te poljublja tvoja.

¹³⁶¹ Prosti (rus.): oprosti.

¹³⁶² Golubčik (rus.): golobček.

¹³⁶³ До сих пор (rus.): do zdaj.

¹³⁶⁴ Gre za rusko-japonsko vojno 1904–1905.

¹³⁶⁵ Vznemirja (rus.): skrbi.

¹³⁶⁶ Velicestvene (star.): velicastne.

¹³⁶⁷ Hodjat (rus.): hodijo.

¹³⁶⁸ Ruska himna od leta 1833 do revolucije leta 1917.

¹³⁶⁹ Beseda »vojska« je napisana z latiničnimi in cirilničnimi črkami; vojska (rus.): vojska glasba.

¹³⁷⁰ Vzduh (rus.): zrak.

¹³⁷¹ Не хочетъ [...] (rus.): želi kvariti izdaje.

искренно! Привѣтъ Твоему супругу и Тебѣ отъ насъ

Спасибо Тебѣ за Твое милое посланіе. Я скоро Тебѣ пишу! Все благополучно у тебя? Цѣлую крѣпко!¹³⁷²

✉ 12

📅 29. 4. 1905

📍 V SVETI IVAN
PRI TRSTU

29. 04./12. 05. 05

Кишиневъ

Жизнь моей жизни, милая моя Марица! Чтобы доказать тебѣ, что мои фразы хорошия фразы, я нежданно – негаданно черезъ нѣсколько короткихъ недѣлькъ влечу въ твоё гнёздышко и тебѣ задамъ за твои любезности. Спасибо что любишь! Цаца ты! Дѣвочка!

Впрочемъ: Keine Nachrichten – gute Nachrichten!¹³⁷³ Годъ проходитъ настолько мимоходомъ, что не стоитъ писать и я тебя увѣряю, что я даже помню на рѣшеніи какой задачи насъ разлучилъ рокъ. Этотъ то конецъ и пусть будетъ и началомъ или продолженіемъ нашихъ медовыхъ секундъ...

Во вѣкъ твой!¹³⁷⁴

✉ 13

📅 19. 11. 1905

📍 V SVETI IVAN
PRI TRSTU

19 28. XI/ 14. XII. 05

Milo moje Marišče! Vidiš. kako daleč je prišlo! Ne boj se, jaz Te ne bodem več nadlegovala. Vidi se mi, da sploh ne bodem nikdar več videla domovine. Gut weg!¹³⁷⁵ Danes meni, jutri Tebi. Draga moja nezabvena!¹³⁷⁶ Marica, le to Te prosim: če Ti n. pr. do Vel. noči nič ne pišem, obrni se z dopisom v Odesu k avstrijskoorgskemu konsulstvu,¹³⁷⁷ kaj je s Kokojo – Bodeš? Prosim! Sestri moji ne govori o tem!

Daj ti Bog vsega »лучшего«! Марица моя, я тебя никогда не забывала и никогда не забуду!¹³⁷⁸

1372 Милька писала [...] (rus.): Milka mi je pisala, da je tvoja mamica bolna. Pošlji mi vsaj razglednico, pisma sploh ne pričakujem, ker me verjetno želiš kaznovati ... Ne glede na to, me zelo skrbi, verjemi mi. Iskreno te poljubljam! Pozdrav tvojemu soprogu in tebi od nas. Hvala ti za tvojo lepo pošiljko. Ti bom kmalu pisala. Ali je vse dobro pri tebi? Krepo te poljubljam!

1373 Keine [...] (nem.): Nobene novice, dobre novice.

1374 Кишиневъ [...] (rus.): Kišinjev Življenje mojega življenja, moja mila Marica! Da ti povem vse te lepe stvari, ki ti jih želim povedati, bom nepričakovano čez nekaj kratkih tednov priletel do tebe v tvoje gnezdece in te kaznoval za vso tvojo ljubezen. Hvala, ker me ljubiš! Ena afna si! Deklica! Poleg tega pa: Keine Nachrichten – gute Nachrichten! Leto mineva tako hitro, da ni vredno niti omembe, in še enkrat ti zatrjujem, da se celo spomnim, kateri dogodek je pripeljal do tega, da naju je usoda ločila. Ravno ta konec naj bo začetek ali nadaljevanje najinih medenih sekund ... Za večno tvoj.

1375 Gut weg (nem. gut weh): torej stran.

1376 Nezabvena (star. nezabena): nepozabna.

1377 Konzularna služba Avstro-Ogrske.

1378 Лучшего [...] (rus.): najboljšega! Marica moja, nikoli te nisem pozabila in te nikoli ne bom!

✉ 14

📅 19. 6. 1906

📍 V SVETI IVAN
PRI TRSTU

19. 06. 06

Вотъ Тебѣ открытка съ словенскимъ адресом. А теперь ура! Я спасла этимъ Славянство... Наступаетъ Славянскій вѣкъ! Твое милое письмо полно горечи и меня тронуло до слезъ. Больше уже пишу тебѣ тебе из Калозъ! Всего лучшаго! Марица¹³⁷⁹

✉ 15

📅 6. 4. 1906

📍 V SVETI IVAN
PRI TRSTU

Кишиневъ. Им. Александръ II.

Поздравляю! Vive la fécondité!¹³⁸⁰ Merci,¹³⁸¹ что Ты мне писала, я очень рада, но все равно, Марица, я тебя и жалѣю и удивляюсь Твоимъ способностямъ!

Дай Тебѣ Богъ и Твоимъ малюткамъ здоровіе! Въ этомъ году навѣрное не увидимся. Терсть ей Богу, надоелъ! Цѣлуетъ тебя твоя Марица¹³⁸²

✉ 16

📅 31. 12. 1908

📍 V SVETI IVAN
PRI TRSTU

Кишинев. Вот хорошая Ты моя девочка! Хотя я враг всяких церемоній, но твоя открытка сдѣлала мнѣ большое удовольствіе. Вечер под новый год... Чепуха! Тоже самое. Как поживаешь? А твои малютки?... И оглянуться не успѣла, как уже стала бабушкой! Что? Вот в это самое мгновеніе я так горячо желаю быть у Тебя, все еще дорогая мнѣ (по Твоему »pekdanja«) Марица, что я навѣрное и есть у Тебя. Не чувствуешь ли, может быть, меня? Чтобы продолжать прежнюю мысль, значит. Ты считаешь и меня своей »бывшей«? Да? Развѣ Ты вообще считала меня своей? О да, да считала, я припоминаю. Ах какое прелестное время! Марица, помнишь еще про тараканов? Как снился сон твоей подруги по классѣ, что их убивает и она была по носу кого то во снѣ. Помнишь этот самый вечер, когда Ты это рассказывала мнѣ и покойной Твоей, мнѣ незабвенной мамѣ!

¹³⁷⁹ Вотъ Тебѣ [...] (rus.): Tu imaš razglednico s slovenskim naslovom. Zdaj pa – hura! Rešila sem slovanstvo ... Prihaja slovanski vek! Tvoje pismo je polno bolečine in me je ganilo do solz. Več ti napišem že iz Haloz. Vse dobro ti želim! Marica.

¹³⁸⁰ Vive la fécondité (fr.): Živela plodnost!

¹³⁸¹ Merci (fr.): hvala.

¹³⁸² Поздравляю! [...] (rus.): Čestitam! Vive la fécondité! Hvala, ker si mi pisala, zelo sem vesela – ampak, kakorkoli, Marica, in smiliš se mi in presenečajo me tvoje sposobnosti! Naj da Bog tebi in tvojim otrokom zdravja! Letos se verjetno ne bomo videli. Trsta sem, o moj Bog, naveličana! Poljublja te tvoja Marica.

Твоя eks Marica S

Всего лучшего Тебѣ, obersrček и Твоим! Живо! Ура!¹³⁸³

✉ 17

📅 29. 1. 1908

📍 V SVETI IVAN
PRI TRSTU

Кишинев. Дорогая Марица! Да здравствует жизнь! – А что касается
остального, не осуждай меня. Приѣду лѣтом в Терст купаться и тогда
искуплю всѣ грѣхи мои. Всего лучшего! Цѣлует Крѣпко Тебя Твоя
Марица¹³⁸⁴

✉ 18

📅 18. 7. 1913

📍 IZ ŠMARJA
PRI JELŠAH
V TRST

18. 7. 13 Šmarje pri Jelšah

Veš kaj, Marica, Tvoja »hladna ruska dama« že strašno dolgo ni pisala
literaturo slovenskega pisma in hoče to danes poskusiti, ker je ravno v
duhu, in ti mi pa potem napiši spričevalo, kak še kaj znam po slovenski.
Вот как, милый друг! Говорят и даже поют *Donna e mobile*¹³⁸⁵ или
по русски »Сердце красавицы как вѣтерочек«, а я от сих пор всегда
буду протестовать, ибо Твое сердце – скала!¹³⁸⁶ Kaj pa Ti na to?
Vidiš, голубчик, Ты¹³⁸⁷ si se mi smejala, ko sem ti trideset let tomu
nazaj¹³⁸⁸ govorila ali pisala besede resničnega občudovanja, mladostnega
uvlečenja¹³⁸⁹ itd. Ker si bila Ti takrat edina budilka slovenskega ženstva,
edina работница на narodnem polji. Kdo nas je zbiral okrog sebe, kdo nas
je učil delati za narod, kdo, če ne Ti, Marica Nadlišek! In kdo bi Te ne
najbolj cenil takrat nego jaz, saj mi pa vendar ne more nihče oporekati,
da nisem bila nemnogo pesnica! In poeti so, ki gredo pred vsemi, ali

1383 Кишинев [...] (rus.): Kišinev. Ti si pa res moja pridna deklica! Sicer sovražim različne ceremonije, ampak tvoja razglednica mi je prinesla veliko zadovoljstva. Večer pred silvestrovim ... Neumnost! Vse isto. Kako si? Kaj pa tvoji otroci? ... Niti trenila nisi z očesom, pa si postala že babica! Kaj? V tem trenutku si tako močno želim, da bi bila pri tebi, ki si zame še vedno draga (ti bi rekla »nekdanja«), Marica, da sem verjetno res pri tebi. Ali mogoče čutiš mojo bližino? Naj nadaljujem svojo prejšnjo misel. Ali me imaš za svojo bivšo? Da? Ali si me sploh kdaj imela za svojo? O ja, ja si me, se dobro spominim. Ah, kako prelep čas! Marica, a se še spomniš čurkov? Tvoja sošolka je sanjala, kako jih ubija, vmes pa je nekoga udarila po nosu v spanju. Se spomniš tistega večera, ko si mi pripovedovala to zgodbo, pa še tvoja pokojna, zame v večnem spominu, mati je bila zraven! Tvoja eks Marica S. Vse najboljše tebi, obersrček, in tvojim. Živijo! Ura!

1384 Кишинев [...] (rus.): Kišinev. Draga Marica! Naj bo življenje! – Kar pa se tiče ostalega, me ne obsojaj. Poleti se pridem v Trst kopat in takrat bom izmila vse svoje grehe. Vse dobro! Krepko te poljublja tvoja Marica.

1385 Tukaj Marica Strnad navaja besede iz arije vojvoda Mantove iz Verdijeve opere *Rigoletto* La Donna è mobile. Potem navede ruski prevod Сердце красавицы как ветерочек (Srce lepoticke je kot vetrič). M. Strnad citira manj znano rusko različico te arije.

1386 Вот как [...] (rus.): To je to, dragi prijatelj! Pravijo in celo zapojejo Donna e mobile ali v ruščini »Srce lepoticke je kot vetrič«, in vedno bom protestirala, kajti tvoje srce je skala!

1387 Голубчик, Ты (rus.): golobček, ti.

1388 Trideset let tomu nazaj: pred tridesetimi leti. Marica Strnad včasih meša cirilico in latinico; tukaj je npr. prva beseda (tomu) napisana v latinici, druga (nazaj) v cirilici, pa še to le delno, ker je prva črka (n) bolj podobna latinski n kot ruski и.

1389 Uvlečenja: z latinskimi črkami zapisana ruska beseda увлечение (rus.): simpatija, zanimanje, naklonjenost, vnema, zaljubljenost.

ne?! Oh, Marica, Marica, samo povej mi, kedaj bom stara? Moji lasje so kakor gozd jeseni, ko po zgubi mnogih listov? obnaži in pokaže bele breze, katere se skrivajo v globine lŕsa.¹³⁹⁰ Но это еще ничего, у меня березки и на опушкахъ, сколько угодно.¹³⁹¹ Lice moje je kakor stara spominska plošča, a v srci mi pa klokočeta vulkana dva. Koliko sile, koliko podjetnosti, le prekletega denarja še vedno ni in ga ni!

Да, значит, Ты смѣялась надо мною 30 лѣт тому назадъ, и на днях¹³⁹² Ko si pregledovala staro šaro, pardon! našla si moja pisma in si se spet smejala ... smejala ... Če se to spodobi, ne vem, in tudi tega ne vem, ей Бору,¹³⁹³ ga se spodobi biti hladnemu. Meni se zdi, da se spodobi biti takemu, kakor si res. Prav od srca mi je žal, da mi nisi pisala pismo pod prvim vtisom.¹³⁹⁴ mojih spomladnih pisem, tedaj bi jaz dobila vsaj eno pismo od Tebe, kjer bi se Ti ne izvolila smejati. Morebiti, morebiti и все тутъ.¹³⁹⁵ Vidiš, jaz pa to le pišem pod prvim vtisom. Жизнь меня страшно истрепала,¹³⁹⁶ no pa vseravno¹³⁹⁷ še prav pokonci hodim. Ne vdamo se! Veš, obersrček Ti si spet zaigrala na starih strunah in v mojem srci se je razdal mogočni odmev. Rada bi Te videla, Tebe in Tvoj drobiž. Moj Koka je že prešel v četrti latinski razred. 12 let je star, pa je tako velik kakor jaz, in brčice se že tako poznajo, da je grdo. Kaj pa tvoj malenki filozof? Ej, mnogo, mnogo bi se imele pogovarjati, pa kaj, ko letos ni mogoče. Jaz sem se letos pripeljala domov po milosti božji. Mislila sem se zadovoljiti s Črnim morjem, pa so mi stariši¹³⁹⁸ pisali, da so že stari, slabi, Bog ve, če jih drugo leto še najdem, naj se pripeljem, dorogu¹³⁹⁹ obratno v Rossiju da plačajo oni. Veš, vse je še moje: hiša v Gradcu in vinogradi v Halozah, dolgi pa tudi: okolo 120. 000 K, pa še več, res ne vem natanko. No tega števila je tudi zadosti, kaj? Veš, pa je bilo že vse zapečateno sodnjiskim rotom, najemnine niso smeli жильцы платить опекуну Коки, который управляет всѣм имуществом,¹⁴⁰⁰ vse je že bilo na

1390 Глубине лŕса (rus.): globini gozda.

1391 Но это [...] (rus.): Ampak to ni še nič, pri meni imaš brez na jasad kolikor hočeš.

1392 Да, значит [...] (rus.): Ja, to pomeni, da si se mi posmehovala pred 30 leti in pred kratkim.

1393 ей Бору (rus.): pri bogu, pri priči.

1394 Ruska beseda впечатление/впечатление (vtis) je napisana v latinici in z eno cirilčno črko (ч).

1395 И все тутъ (rus.): in pika.

1396 Жизнь меня [...] (rus.): Življenje me je zelo zdelalo.

1397 Vseravno: ruska beseda все равно (vseeno), zapisana v latinični pisavi.

1398 Stariši (star.): starši.

1399 Dorogu (rus.): pot.

1400 Жильцы платить [...] (rus.): stanovalci plačevati najemodajalcu Koki, ki upravlja celotno naše imetje.

kantu.¹⁴⁰¹ Tedaj pa se je našla dobra nemška duša, moja sosedka v Halozah in ptujska purgarca¹⁴⁰² (pa je res iz rajha nemka), ki mi je pomagala. Slovenci pa tako svojih ne poznajo. Ta nemka je pogosto k nam zahajala, Kadar smo bili v Halozah. Bogata je, pa suhega denarja tudi nima. Tedaj pa je šla in dala svoj vinograd, da je мой управляющий долг¹⁴⁰³ vknjižil zame nanj. Ali ni to plemenito? In jaz sem v tečenije enega šolskega leta poslala 2000 K sem, sedaj pa živim kakor menih, živim brez ljubezni, živim brez denarja, čeprav ne visi nad mojo grešno glavo meč vednega devišтва, ne zadovoljnega ubošтва.

Letos torej ne morem k Tebi, niti rendez-vous¹⁴⁰⁴ Ti ne morem naznaniti, ker sem, kar se tiče krajcarjev pa tistih belih kron in zeksarjev v popolnej zavisnosti¹⁴⁰⁵ od svojega očeta. Če hočem pisati komursibodi pismo, pa moram očeta svojega prositi: »Atek, dajte mi 10 vinarjev za marko!«

Drugo leto, ako Bog da in sreča junaška, slavna¹⁴⁰⁶ Ti moja srčna Marica, dajma si rendez-vous na glavnej pošti v Trsti, ki je kakor nalašč ustvarjena za take dobre namene. Ali se spominjaš, da je baš ta vtis naredila name pred leti, ko si mi jo pokazala v Trsti, moja draga, moja nepozabna Marica. Glej, jaz Te danes še ravno tako cenim in ljubim kakor nekdanj, pa samo da rada nimam, da bi se kdo smejal nad menoj!

Дружище, но собственно говоря,¹⁴⁰⁷ če je bila moja odkritka¹⁴⁰⁸ »hladna«, kaj hočeš, hm, saj je bila odkritka и все тутъ.¹⁴⁰⁹ A to, da je Tvoje pismo hladno veš, to je pa nekaj druga!? ...

Kar se tiče politike, pa je boljše, da se naredi vprašaj.

Z druge strani pa, res je.

Sestra iz Trsta je sedaj tudi dama z možem in sinom

»Mož je bil trd Slovenec,

dokler je bil še mlad«

— — — — — Saj si brala te dni v Narodu, ne?

1401 Na kantu (pog.): obubožano.

1402 Purgarca (zastar.): meščanka.

1403 Мой управляющий [...] (rus.): moj upravnik dolg.

1404 Rendez-vous (fr.): srečanja; tudi v nadaljevanju.

1405 Zavisnosti (zastar. Zavisnosti): odvisnosti.

1406 Mogoče je ta beseda uporabljena v ruskem pomenu: славная – mila, dobra, prijazna.

1407 Дружище, но [...] (rus.): Prijatelj, ampak milo rečeno.

1408 Odkritka (rus. *открытка*): razglednica.

1409 И все тутъ (rus.): in nič več.

namreč ta verz.

Da, drugo leto se pripeljem v Trst, če na letošnjo zimo spet ne bodo obešali na kant, potem pa на две недѣли въ Дальмацію съ сестрой и мальчиками.¹⁴¹⁰

Я очень, очень желаю видеть Тебя, вѣришь?¹⁴¹¹ Ali kaj pišeš? Nič slovenskega ne berem, preveč pačijo slovenščino. Vrag vedi, kje se je uče. To ni drugega nego переводъ и то дословный переводъ¹⁴¹² blažene nemčine. Fej! Narod moram brati, pa kar rohnim poleg, veš, на nekaterih mestih. Da res naši ljudje, naši pisoči ljudje, nimajo trohice jezikovnega čustva v sebi. Milaja, draga moja Marica, pozdravljam Tvojo semju,¹⁴¹³ Ti pa pojdi sem, da Ti pokaže Tvoja »hladna ruska dama«, kako krepko in zvesto zna ljubiti in poljubljati. Srčne pozdrave!

Tvoja Marica

Piši mnogo! Pričakujem skoro!¹⁴¹⁴

✉ 19

📅 10. 3. 1937

📍 IZ MARIBORA
V LJUBLJANO

V Mariboru, 10. 3. 37. (Dan 40 muč.) Vrazova II.

Moja Ljuba Marica! Tako! Le pripravi se, kajti nalila sem si nalivno pero in vzela črtalnik št. 2. To pa že nekaj obeta, mhm ... Da, čitala sem v Slovincu, da si srečno prinesla svoj križ na Kalvarijo življenja, pravše 7 križev, mahnila sem z roko, češ, mi smo pa še vseeno mladi in pogumni in se ne plašimo tudi 8. in še naslednjih. Saj vse to se ne tiče našega duha, ki stoji nekako stranpota, malomarno zroč na prizadevanja tistih, ki nas hočejo imeti stare in oslabele. Mi pa le naprej, le naprej in vedno višje, kaj ne da? Jaz za svoj del sem za vse take in enake formalnosti nedovzetna, kakor gotovo tudi ti. Bolj ko me pusti svet v miru, bolj sem srečna. Pisala ti pa nisem, ker sem menila, da vse skupaj opraviš za Vel. noč. Hvala ti pa iskrena, da si mi pisala, saj si mi Ti in Tvoja pisma ljub pozdrav moje telesne mladosti, kajti moj duh ni podvržen staranju, kakor sploh drugi nobeden.

1410 На две [...] (rus.): za dva tedna v Dalmacijo s sestro in fantki.

1411 Я очень [...] (rus.): Zelo, zelo si te želim videti, verjameš?

1412 Переводъ и [...] (rus.): prevod, in to dobesedni prevod.

1413 Tvojo semju (rus.): tvojo družino.

1414 Скоро (rus.): kmalu.

Nepopisno se radujem Tvojemu prihodu v Maribor koncem aprila. Boga da ga prinese in Tebe z njim. Lokalov za najine sestanke ne bova iskali, kajti lahko prideš k meni, kedaj hočeš, samo ne zadnji dan, ko že z eno nogo stojiš na ljubljanskem vlaku. Pisati mi moraš, prosim, zaradi tega, da te tiste dni počakam doma, drugače se izgubim z doma na potep, pa ne k ljudem, ampak v naravo, kjer se sprostim kakor vetrček, a potem ga išči v polju ...

Srečna si s svojo družino, jaz pa sem ostala praznih rok. Naj ti sreča rase, draga Marica, želim Ti jo prav iskreno sedaj in na večne čas. Torej Ti mi na vsak način napišeš, kedaj Te naj pričakujem, da se mi moje veselje ne izjalovi.

Ali čutiš tudi Ti, da smo Slovenci čisto »zaligani?« Koliko slovanskih plemen, toliko lig. In kako navdušeno se učimo jezike naših bratov! A ko pridejo ti le k nam na obisk, nas nagovarjajo po nemški. Žalostna nam majka in vsa žlahta! V nedeljo zvečer 7. 3. sem slučajno večerjala v javnem lokalu, ko se je vsula vanj bolgarska »Rodna pesem«. Primanjkovalo je stolov in neki bolgarski brat in večni prijatelj pristopi k naši mizi, kjer so bili odvečni stoli z »Gestatten«, ¹⁴¹⁵ a jaz njemu kako bombomet: »Nič ,gestatten‘, mi smo Slovenci«. Nato on: »Ich bin Ingenieur, habe in Wien die Technik studiert und bin mehr deutsch orientiert.« ¹⁴¹⁶ Tudi dirigent Maksimov je le nemški odgovarjal na našo slovensko besedo.

Ali pa: v Mariboru je bil ruski večer. Pevec Manoševsky, ¹⁴¹⁷ Rus, član zagrebske opere je žel burne aplavze, a nakonec ¹⁴¹⁸ je izven programa dodal ... nemško pesem. Sreča, da ni bilo študentarije in sreča, da jaz nisem bila prisotna, kajti jaz bi bila izzvala buren protest. Marica, morala sem dati duška svojemu razočaranju, a pisati javno nečem, da ne zastрупim še drugim tisto mikroskopično drobtinico idealizma in vere v slovanstvo, ki še kje na tihem životari v srcu kakšnega naivnega rodoljuba z dežele. Ehma! ¹⁴¹⁹ Mali smo, mali! Kdo se bo učil našega jezika! Rajši se orientirajo bolj praktično, kajti znaj nemški in o Tvojih rokah je ključ, ki Ti odpre vhode v vse slovanske dežele. Tako! Sedaj sem prišla tako daleč,

¹⁴¹⁵ Gestatten (nem.): Dovolite.

¹⁴¹⁶ Ich bin ... (nem.): Sem inženir, na Dunaju sem študiral tehniko in sem bolj nemško orientiran.

¹⁴¹⁷ Anatolij Manoševski (1901–1983), operni pevec, emigrant iz Rusije.

¹⁴¹⁸ Nakonec (star.): končno.

¹⁴¹⁹ Ehma (rus.): Oh! (medmet).

da zmerjam sama sebe za svojo glupo sentimentalnost. Pa res moramo biti bolj velikopotezni! Smešno, kaj ne?

Znaj, da se lani nisem kujala jaz, ki nisem mogla priti v Ljubljano, ampak moje finance so odpovedale. Ne bom ti pismeno razlagala svojih tegob, a olajšam si srce ko prideš v Maribor.

Moja družica ga prof. Ervina Ropas¹⁴²⁰ Te prav lepo pozdravlja. Ko je čitala, da se nameravaš z menoj sestati »v kakem lokalu« po zborovanju, je pripomnila, da nama ni treba hoditi po lokalih, ampak ti prideš na sestanek k meni. A če nameravaš ostati dlje časa pri svojem sinu, tedaj se lahko vidiva vsak dan.

Bodi zdrava in krepka, Marica moja, božaj svoje živce, ohrani vedrost in dobro voljo, kajti to je pol zdravja.

Morala bi že nakoncu narediti piko, pa se tako težko ločim od Tebe!

Torej – čeprav iz daljave, toda moraš občutiti moje poljube in pozdrave!

Na svidenje!

Tvoja Marica.

¹⁴²⁰ Ervina Ropas (1890–1962), slovenska pedagoginja in skladateljica.

Dragi prijatelj!

Dolgo sem čakala, pa sem vendar počakala.
Hvala ti za Tvoje pismo! Vročke sem ga dobila, se,
veda šele včeraj (v nedeljo) ob desetih zvečer, ko smo se
vrnili v Bohinjo.

Upam, da ne boš gledal toliko na mojo
slovenščino, kakor na to, kar hočem našteti.
V tej nadi se predramem pisati v Tvojem materinskem
jęziku. Vrag vedi - se na mene bo presla tista Tvoja
ljubezen do tega jęzika. Samoznal, da ga ne znam. Saj
veš, da sem „miška“ imenovana - pa si misli, da
imajo miške svojo posebno slovenščino.

Rekel boš, da Ti pišem same neumnosti. Pa
naj bo. Tako rada, kakor to pismo, pa še dolgo nisem
pisala. Razveselilo me je Tvoje pismo, ker ne verjamem,
da bi bil zmožen, v njem le eno, neresnično besedo (na,
pisati) torej si vendar razvedril po Ljubljani - in
po nas in našemu vrtu - -

Kar se pa tiče drugega dela Tvojega pisma
- Tvoje razočaranje i. t. d. - me je jako žalostilo.
Upam pa, da Tvoja nezadovoljnost ne izvira iz dru,

ADA KRISTAN

Rojena je bila 23. septembra 1873 v Novem mestu kot Adelheid Leopoldina Eleonora Czernich. Njen oče je bil Alois, mati pa Franziska (njen dekliški priimek je bil Verhovec). Družina je bila številna, saj je bilo v njej rojenih devet otrok. Alois Czernich je imel v t. i. Bergmannovi hiši v sedemdesetih letih in v začetku osemdesetih trgovino. Leta 1886 se je družina preselila v Ljubljano. Tam je Ada obiskovala učiteljske, kjer je leta 1891 najprej opravila izpit za vzgojiteljico v vrtcih; viri jo sicer navajajo kot gojenko iz Novega mesta. Leta 1895 se je prijavila kot absolventka učiteljske in kandidatka za učiteljski poklic na mesto podučiteljice v St. Marein (Šmarje) pri Wolfsbergu (Volšperk). Poučevati je začela na začetku šolskega leta 1895/96. Leta 1897 je opravila še izpit za poučevanje v občinah ljudskih šolah z nemškim jezikom, maja 1898 je bila službeno predstavljena v St. Michael, konec leta pa 1899 v St. Leonhard.

Na Koroškem, kjer je imel strankarske nastope, je spoznala Etbina Kristana, s katerim se je leta 1900 civilno poročila v Trstu. Glede na to, da učiteljice niso smele biti poročene, so jo v začetku leta 1901 razrešili. V Trstu, na ulici Valdirivo 12, sta zakonca Kristan živela verjetno do leta 1905, ko sta se preselila v Ljubljano, kjer sta do novembra 1909 stanovala na Cesti na južno železnico 26, nato pa na različnih drugih naslovih. 30. marca 1907 je prispel v Ljubljano Ivan Cankar, ki je bil v tem letu kandidat socialnih demokratov na volitvah. Večino časa je bil nastanjen pri zakoncih Kristan. Ko se je vrnil na Dunaj, si je z Ado Kristan izmenjeval pisma, iz katerih lahko vsaj

do neke mere sklepamo, kako je potekalo njeno življenje v tem obdobju, iz strokovne literature pa lahko razberemo, da je Ada Kristan pred prvo svetovno vojno dejavno sodelovala pri prireditvah v Vzajemnosti, ženski podružnici socialnodemokratske stranke. Še posebno odmeven je bil njen nastop v Narodnem domu 8. marca 1913.

Leto 1914 je bilo v življenju Ade Kristan prelomno ne le zaradi začetka prve svetovne vojne, temveč tudi zato, ker se je takrat Etbin Kristan za daljše obdobje odpravil v Združene države Amerike, kjer je sicer predaval že leta 1912. Kot je mogoče sklepati iz nekrologa, v katerem je zapisano, da je Ada dolgo živela na (avstrijskem) Štajerskem, je verjetno tudi ona kmalu po moževem odhodu zapustila Ljubljano. O medvojnem delovanju Ade Kristan ni bilo mogoče najti podatkov, gotovo pa je vsaj še v začetku leta 1919 živela v avstrijskem Gradcu. Tedaj je sodelovala kot kandidatka socialno demokratske stranke na volitvah v Narodni svet vzhodne Štajerske. Kmalu nato se je vrnila v Ljubljano, saj po novi ureditvi Avstrija v formalnem smislu ni bila več njena domovina. Kljub bolezni je predavala in pisala v strankarske časopise. Reminiscenco na njeno življenje v tem obdobju zasledimo v pismu Zofke Kveder (8. oktober 1924), kjer sporoča Ivanki Anžič, da ji je Ada Kristan pisala, da je bila težko operirana. Ta operacija ji ni prinesla zdravja, saj je pred veliko nočjo leta 1925 odšla na še en poseg v sanatorij Gallspach v Avstriji. Tam je 1. junija 1925 umrla. Ada Kristan je objavila pet leposlovnih besedil, dve izmed njih v nemščini.

PISMA IVANU CANKARJU

Ms 819 (7, 1907–1910)

✉ 1

📅 25. 7. 1907

📍 IZ LJUBLJANE
NA DUNAJDragi prijatelj!¹⁴²¹

Dolgo sem čakala, pa sem vendar dočkala. Hvala Ti za Tvoje pismo! V roke sem ga dobila seveda šele včeraj (v nedeljo) ob desetih zvečer, ko smo se vrnili z Bohinja.

Upam, da ne bodeš gledal toliko na mojo slovenščino, kakor na to, kar hočem na-štotrati. V tej nadi se predrznem pisati v Tvojem materinskem jeziku. Vrag vedi – še na mene je prešla tista Tvoja ljubezen do tega jezika. Samo – žal, da ga ne znam. Saj veš, da sem »miška« imenovana – pa si misli, da imajo miške svojo posebno slovenščino.

Rekel bodeš, da Ti pišem same neumnosti. Pa naj bo. Tako rada, kakor to pismo, pa že dolgo nisem pisala. Razveselilo me je Tvoje pismo, ker ne verjamem, da bi bil zmožen, v njem napisati le eno neresnično besedo. Torej si vendar zavzdihnil po Ljubljani – in po nas in našem vrtu – – Kar se pa tiče drugega dela Tvojega pisma – Tvojega razočaranja i.t.d. – me je jako užalostil.¹⁴²² Upam pa, da Tvoja nezadovoljnost ne izvira iz drugega, nego iz tistih prokletih materialnih skrbi. Treba bo delati – to je menda vse. –

Si dobil rokopise in knjige? Moral bi jih bil 19., ko si mi pisal, že imeti. – Zakaj ni Tvoje sestrične blizu? –

Veš kaj – Isidor¹⁴²³ je pa res imeniten fant. Samo huda sem na njega, ker absolutno ni bil pripravi do tega, da bi šel z nami k Kesslerjevim,¹⁴²⁴ če prav smo mu natančno razložili, da niso »Salonmenschen«¹⁴²⁵ v navadnem smislu. Peljal se je iz Boh. Bistrice naprej na Goriško, ker hoče še do druge nedelje »vandrat«. V ponedeljek nas obišče. Obljubil mi je v tolažbo, da mi prinese »tak velik« (popisal je z roko veliko kolo) »pušcl«. Hodili smo v petek dop. iz Bistrice do jezera 5/4 ure. Tam v gozdu smo imeli »pik-nik«, na katerem bi bil imel še Teddi¹⁴²⁶ svoje veselje. Etbin je

1421 Ohranjenih je osem dopisov Ade Kristan Ivanu Cankarju. Njegovih pisem njej je ohranjenih 15.

1422 Pismo je odgovor na Cankarjevo, poslano z Dunaja 19. julija 1907. V njem je opisal svoje duševno stanje, razočaranje ob vrnitvi na Dunaj in ustvarjalno krizo.

1423 Isidor – Izidor Cankar (1886–1958), teolog, umetnostni zgodovinar, pisatelj, diplomat, bratranec Ivana Cankarja, ki je leta 1926 izstopil iz duhovništva.

1424 Družina Kessler je imela v Ljubljani literarni salon. Tam se je Ivan Cankar zaljubil v Marijo (Mici) Kessler. Njena sestra Ana Kessler (1891–1967), učiteljica, se je pozneje poročila z Otonom Župancičem, Vera Kessler (1895–1971), pesnica in pisateljica, pa s Franom Albrehtom (1889–1963), pesnikom in prevajalcem.

1425 Salonmenschen (nem.): salonski ljudje.

1426 Teddi – morda Etbinov ali Adin nečak, saj ni znano, da bi par imel otroka.

potem Demel-a¹⁴²⁷ bral, kar je bilo Isidorju zelo, zelo všeč. Posebno pesmi soc. vsebine so naredile velik vtis na njega.

(»Prometheus« »Der Märtyrer« »Vierter Klasse« ...) Pa tudi za erotične se ni ravno malo zanimal. Narobe! – Ko smo se še v restavraciji »St. Johann« (vse nemški ljudje – še postrežba!) s pijačo ohladili (Isidor seveda še s sladoledom) vesljali smo na ono stran dolgega jezera (3/4 ure s čolnom!), hodili smo do izvira Savice – deloma strmo – dobro uro. Tam gor je E. po južini na Is. željo zopet malo Demel-a bral. Velik »hec« smo imeli, ko je Isidor mene čez strme skale k vodi dol peljal, kjer smo z neko majhno papirnato vrečico – ki jo je bil dobil s cigaretami – vodo pili, pa od samega smeha dolgo nismo nič mogli. Še več heca pa smo imeli na večer v Bistrici (kamor smo se tudi peš vrnili), ko smo morali vsi trije v eni sobi spati, ker je bila le ena soba s tremi posteljami prosta. Is. je dobil k svoji postelji – kot spanjsko steno – velikansko dilo od nekakšnega Tafelbett-a,¹⁴²⁸ kakor jih imajo po kuhinjah. Legli smo šele ob ¾ 12 – zaspali pa nismo do ene. Dovtipi in smeh brez konca in kraja. Ko smo že po desetkratnem »lahko noč« z vso resnobo hoteli zaspati, oglasil se je še enkrat Is.: »Papa, začnimo se zdaj še o strahovih malo razgovarjat.« Celi ljubi dan smo se toliko smejali, da me je že vse bolelo. Etbin je bil naš Papaček, ampak mi dva sva imela dvetretinsko večino, pa ni mogel nič, če se je glasovalo za to ali ono. Pohvaljena sem pa bila jako, ker sem tako dobro korakala.

Huda sem bila nate, ker nisi bil z nami – da veš!

Na Bledu (soboto pop.) sem bila nekoliko razočarana. Soba je pač pripravljena, a ne zate in ne za O. Zupančiča kakor so Ti pisali, ker so vedeli, da itak ne prideš ... Gor imajo neko bogato Dunajčanko in njenega sina, v tisti pripravljeni sobi pa nekega grofa za Zimerherr-ja.¹⁴²⁹ Sploh pa se ona pogaja z raznimi kupci in kdor ji bo več dal, tistemu hoče prodat, ker ima tam zadaj gor še veliko »Baugrund«-a,¹⁴³⁰ pa si bodo še enkrat zidali. Mislila sem si, če bi ti res z Otonom Z. prišel tja – kaj bi tistega grofa, ki jim toliko plačuje, ven vrgli? Dol so sami; njen brat je bil tudi ravno na več dni tam, in vedno pride kdo iz sorodstva. Mudili

¹⁴²⁷ Richard Dehm (1863–1920) nemški pesnik in pisatelj. Ada Kristan je v pismu njegovo ime zapisala napačno.

¹⁴²⁸ Tafelbett (nem.): improvizirana postelja, denimo v skrinji ali na mizi.

¹⁴²⁹ Zimmerherr (nem.): najemnik sobe.

¹⁴³⁰ Baugrund (nem.): zemljišče.

se nismo dolgo. E. je šel skozi Vintgar v Dobravo na vlak, jaz sem pa v Bledu vstopila. Izstopili smo v Škofji Loki, ter še na soboto večer obiskali Gabra,¹⁴³¹ tam spali, v nedeljo dop. Groharjevo sliko pogledali, pop. peš v Medvode; od tam z vlakom, v katerem smo Šventnerja in gospo dobili in še v Ljubli. v kolodv. restav. do roka z njim na vrtu sedeli.

Zdaj poznaš celo našo turo.

Ali si že poslal »Naši Zapiski«? Kdaj in kje bo natisnen »Širomak Peter«?¹⁴³² Prosim, opozori me na tisto, kadar bo; radovedna sem.

Ali si bral, kaj je Edinost (seveda iz Malovrhovega¹⁴³³ peresa)¹⁴³⁴ zopet prinesla o Tebi – in Narod ponatisnil? – Infamno!

Kako Ti je? Ali že hudo pridno pišeš?

Kaj bo s Tvojim potovanjem v Benetke meseca Augusta? ...

Pozdravi Štefko prav lepo od mene in Etb.!

Lepo Te pozdravlja tista

Fakinka in Etbina.

Kedaj mi bodeš zopet kaj pisal? Zdi se mi – ne, kaj rečem – saj vem tako gotovo – da se mi bode prav kmalu zopet hotelo, Tebi pisati, Rada govorim s Teboj. Ne pusti me pre dolgo čakati – to je potem ravno tako, kakor da bi pozabil name. To pot vso hvalo Tebi! Samo ostani tako dober. Oh, Ti! Ne smela bi Ti na večer pisati. Saj menda veš, kako lahko postanem sentimentalna. Toži se mi po našem otroku. Poznaš ga in veš, kako je bil včasih neubogljiv in nespameten, pa smo ga vendar imeli radi. Zdaj mi je Tivoli in kavarna in koldv. rest. in vrt in vse – verleidet.¹⁴³⁵ Če pa pomislim na Ani in na Mici, bi najraje umrla. Že zopet se jokam. Ne morem nič za to. Zakaj nimam tistega finega Aninega obrazka in tistih živih Micijevih oči? Pomisli – če bi bili te dve združene v meni – – –

Ali če bi imela vsaj moč sugerirati, da je tako – – –

Kaj čenčam ...

1431 Ante Gaber (1883–1954), umetnostni zgodovinar, rojen v Škofji Loki.

1432 Siromak Peter – Jože Munda (1930–2018) v opombah k Cankarjevemu pismu A. Kristan zapiše, da ji je morda »pripovedoval šentflorjansko zgodbo, ki jo je kasneje opisal pod naslovom *Razbojnik Peter*« (Munda 1975: 386).

1433 Miroslav Malovrh (1861–1922) slovenski novinar, prevajalec in pisatelj.

1434 Članek v *Edinosti*, objavljen julija 1907.

1435 Verleidet (nem.): priskuteno.

Piši mi prav kmalu.

Morala bom meseca Augusta vendar v Medvode ali tako kam.

Zopet sem imela migreno. V ponedeljek sem začela to pismo, a morala prenehati. Torek bolna, včeraj smo marširali, da se naprej treniram.

Iskren pozdrav!

25. VII. 07

23. 8. 1907

Iz LJUBLJANE
NA DUNAJ

Dragi prijatelj!¹⁴³⁶

Da si ne delaš nepotrebnih misli, Ti poročim, da mi je veliko boljše in da mirnejše gledam v bodočnost. A vedela bi rada, kako se počutiš in kaj počneš, da ne pišeš.

Obadva nisva računala z mojim naturelom¹⁴³⁷ – to je vse. Elementarno je prišlo čezme ... Zdaj sem najhujše že prestala in upam, da se mi s časom posreči, spraviti moj čut v mirnejši tir. Morebiti Te bom rada imela, kakor mati sina: vse dobro mu hoče – a nič ne zahteva – – –

Prosim Te, piši takoj – karkoli in kamorkoli – da le zvem, kako Ti je in kaj delaš.

Jutri – če vreme pusti – se peljem na Vrhniko.¹⁴³⁸ Etbin tudi.

Drugi teden za dva dni v Zagreb.

Prideš kaj v Dunajsko okolico?

Tebe in Štefko srčno pozdravlja

Ada

Na vrtu, 23. 8. 07

Iz LJUBLJANE
NA DUNAJ

Dragi Ivan! Hvala za razglednici in za prijazne pozdrave! Kedaj mi bodeš zopet pisal? Lepe pozdrave! Ada.

I Löfflerjevim!

¹⁴³⁶ Pismo, ki je bilo odgovor na Cankarjevo pismo z dne 31. 7. 1907, ni ohranjeno, v njem mu je očitno izpovedala svoja čustva.

¹⁴³⁷ Naturelom (fr. naturel): naravo.

¹⁴³⁸ Munda je k temu zapisal: »Naslednjega dne je res bila z družbo na Vrhniki; od tam so poslali Cankarju dva pozdrava (gl. ZD XXVIII, 273). – Cankar pa je še vedno molčal in se 9. septembra opravičeval v pismu Etbinu. Napisal je sicer dve razglednici, ki pa pisma nista mogli nadomestiti.«

✉ 4

📅 22. 10. 1907

📍 Iz LJUBLJANE
NA DUNAJ

Dragi Ivan!

Moram te vprašati, kedaj da prideš k nam. Ne vem, če je Etbin o tem natančneje s Teboj govoril. Meni je rekel, da boš – samoumevno – pri nas einquartiran.¹⁴³⁹ Da se že na Tvoj prihod veselimo, tega nam menda ni treba še posebno naglašati. Saj veš, da si nam vsaki čas dobrodošel. Upam tudi, da ne odkloniš našega vabila.

Vedela pa bi rada, prideš li kmalu ali bogve kdaj pozneje enkrat. Jaz bi namreč morala za nekaj časa odpotovati in sicer na Dunaj. Seveda bi bila rada vsaj ob Tvojem prihodu tukaj – kedaj potem Ljubljani uidem, še nič ne vem. Etbin meni, da se bodem morebiti s Teboj peljala, kadar se vrneš na Dunaj, kar bi mu – in tudi meni, seveda – že zaradi tega bilo ljubo, ker mi na dolgih potovanjih rado slabo prihaja. Gotovega pa seveda še sami ne vemo.

Če bo namreč denarja – potem bo že lahko šlo. Saj veš, kako se projekti včasih nepričakovano hitro uresničijo, drugekrat¹⁴⁴⁰ pa je od projektov do uresničenja še dolga pot. Pri nas ciganih je že tako.

Prosim Te, odgovori takoj, da bom vedela, kdaj Te smemo pričakovati.

Lepe pozdrave Tebi in Löfflerjevim

Ada

V Ljubljani, 22. oktobra 07

✉ 5

📅 20. 4. 1908

📍 Iz LJUBLJANE
NA DUNAJ

Dragi prijatelj!

Razočaranje je veliko! Zakaj ne prideš? – Zadnjič, ko je Dr. Prijatelj dvomil, da prideš že na veliki ponedeljek, sem mu že hotela to zabraniti, a spomnila sem se, kako se človek vedno zaračuna, kadar hoče kakšno delo zgotoviti.¹⁴⁴¹ Tudi sem si mislila, da bo le razočaranje večje, če Te s sigurnostjo pričakujem. – Včeraj sem bila tako jezna name, da bi si bila najraje lase pulila, ker nisem Tebi karto pisala, kakor sem se namenila. Zdi se mi, da nisem več normalna, da me bodo kmalu morali dati »in Beobachtung«¹⁴⁴² – – –

¹⁴³⁹ Einquartiran (nem.): naseljen.

¹⁴⁴⁰ Drugekrat (star.): ob drugih priložnostih.

¹⁴⁴¹ Zgotoviti (star.): dokončati.

¹⁴⁴² In Beobachtung (nem.): na opazovanje.

Etbin je v Zagrebu pri strankarskem shodu. – Včeraj je veter metal dež v šipe, jaz pa sem z migreno ležala in pred vsakim sunkom vetra so se živci – še predno je uho kaj zaslišalo – napeli in krčili, da je bilo grdo in da me je ves život¹⁴⁴³ bolel. – Danes nimam drugega opravka (to se reče: ne morem nič drugega delati in misliti), nego čakati, da se odpro vrata in da vstopiš – – –

Pol ure je že čez 6 – in ni Te! Upanje pa, da prideš ob 9h ali 12h je jako majhno. – Mislila sem zadnjič, da bo veselje še večje, če Te ne pričakujem sigurno – a zdaj zapazim, da sem Te pričakovala in – razočaranje je zdaj veliko!

Če Te tole pismo še na Dunaju najde – prosim Te, telegrafiraj, s katerim vlakom prideš. In prosim, ne pozabi moj manuskript – pusti si ga takoj v kovček dati!

Upam, da se kmalu vidiva in ne samo za malo časa. Imava si menda pač dosti povedati.

Srčen pozdrav Tebi in Löfflerjevim!

Ada

Ljubljana, 20. aprila 1908

✉ 6

📍 IZ LJUBLJANE
NA DUNAJ

Dober dan! Vreme se bo spremenilo ... uh, uh – kako me trga ... Na zdar! Amen in prijazen pozdrav¹⁴⁴⁴

Ada

Ampak vreme se bo spremenilo.

Etbin Kristan

Vdovič

1443 Život (star.): telo.

1444 Poštni pečat: 15. 8. 1908.

✉ 7

📅 20. 9. 1910

📍 IZ VINTGARJA
NA ROŽNIK

Lepe pozdrave iz Vintgarja.¹⁴⁴⁵

Ada

Marija Kessler

Dana Kobler

Vida Kobler

Mici Kessler

Ani Kessler

✉ 8

📅 21. 1. 1912

📍 IZ LJUBLJANE
NA ROŽNIK

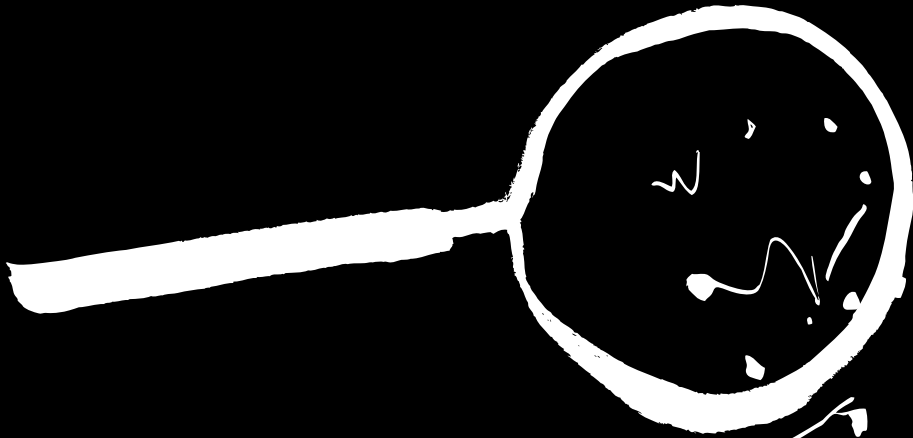
Dragi prijatelj!

Prosim Te, ne pozabi v sredo – h kosilu – in ne prepozno! Povabila sem tudi Isidorja in Jakliča.

Na veselo svidenje in lep pozdrav!

Ada Kristan

¹⁴⁴⁵ Dopisnica, poslana na Rožnik, poštni pečat: 20. 9. 1910.

Razprave

mmmm
mmmm.
maia mmi

Epistolarne intimnosti: razmerja med pisemskim prijateljstvom, ustvarjalno samocenzuro in žensko emancipacijo

O ZGODOVINSKIH IZVORIH EPISTOLARNOSTI IN INTIMNEGA PRIJATELJSTVA

Pisava služi ljudem kot podaljšek telesa in misli, s pomočjo katerega se učimo, spominjamo, komuniciramo, dojemamo in predstavljamo življenjsko okolje. Pisava ni le sredstvo izražanja duševnega sveta, temveč tudi sredstvo ponotranjanja družbenega sveta, s katerim sooblikujemo svoje misli, želje in značaj. To konstitutivno dvojno vlogo pisave je izpostavil Michel Foucault v eseju *Pisava sebstva*, kjer je predstavil antično grško prakso in orodje *hypomnemata*, s katerim človek gradi svoj moralni in čustveni značaj prek samorefleksivnega pisanja dnevnika o pomembnih rečeh.¹⁴⁴⁶ Stari Grki so s *hypomnemato*, s tem intimnim prepletom pisanja, branja in razmišljanja, skrbeli za sebstvo oziroma za identiteto subjekta, ki je prek teh praks premišljeval o svojem življenju, resnici, modrosti in lepoti. *Hypomnemata* je omogočala kontemplacijo o sedanjosti, ki se je spreminjala v preteklost in tako odvrčala od skrbi za prihodnost. Praksa je predpostavljala, da se lahko posameznik približa dobremu življenju prek pisnega samoizpraševanja vesti, razodetja duše in postopnega ponotranjenja širših kulturnih diskurzov.¹⁴⁴⁷

Konstitucijsko-reprezentativna vloga pisave je posebej izrazita v dialoški epistolarne korespondence, v kateri si dve osebi prek izmenjave pisem delita sporočila o svojih življenjih.¹⁴⁴⁸ Če dojemamo dialoškost epistolarne korespondence skozi izvirno perspektivo dialoški Mihaila Bahtina, ki je svojo teoretsko misel razvijal ob branju polifoničnih romanov Fjodorja Dostojevskega, je pismo tudi mesto literarnosti. Čeprav se pismo v odnosu do *hypomnemate* dnevnika dozdevno ne razlikuje preveč, ni namenjeno samo samorefleksiji avtorice, temveč tudi refleksiji bralke, kar obravnava teorije implicitnega avtorstva.¹⁴⁴⁹ Pošiljateljica (avtorica) pisma razvija živo in avtonomno, vendar tudi fiktivno tvorbo svoje introspektivne in k prejemnici (bralke) usmerjene samoreprezentacijske podobe. Epistolarno-literarna samoreprezentacijska podoba prek monološke pripovedovalke po eni strani obstaja samo v avtoričini vsakokratni pripovedi posameznega

¹⁴⁴⁶ Michel Foucault, *Življenje in prakse svobode: izbrani spisi* (Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2007), 227.

¹⁴⁴⁷ Foucault, *Življenje in prakse svobode*, 225–231.

¹⁴⁴⁸ Liz Stanley, »The Epistolarium: On Theorizing Letters and Correspondences«, *Auto/Biography* 12 (2004): 202.

¹⁴⁴⁹ Ivana Zajc, »Implicitni avtor: raba v slovenski literarni vedi, nove opredelitve in problematična mesta«, *Slavistična revija* 65, št. 2 (2017): 127–139, pridobljeno 21. 11. 2022, dostopno na: https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID-63785058.

pisma, v katerem uprizarja svoje sebstvo.¹⁴⁵⁰ Po drugi strani pa v perspektivi dvotirnosti daljše korespondence epistolarno-literarna samoreprezentacija ne more obstajati drugače kot sebstvo, ki nastaja v replikah prejemnice oziroma bralke. V tem smislu lahko epistolarno-literarne samoreprezentacije dojemamo kot tipične dialoške literarne like z nezaključenimi osebnostmi, v katerih zavestih je vendarle ponotranjen ves družbeni svet.¹⁴⁵¹

Izvore retorično-dialoške epistolarnosti lahko torej iščemo v predkrščanski praksi *hypomnemate*, ki je šele v kasnejših zgodovinskih obdobjih prejela »k pomembnemu bralcu usmerjeni« dialoško-verski značaj, o čemer priča nastanek *Svetega pisma*. V starem in srednjem veku je epistolarni žanr predstavljal priljubljeno obliko širjenja krščanske misli, izrekanje resnice o grehu in razkrivanje resnične biti grešnika. Izpraševanje vesti, kesanje in prošnje za odpuščanje¹⁴⁵² so bila pomembna krščanska načela in prakse, ki so se uveljavljale v oralnem, dnevniškem ali epistolarnem verskem dialogu s cerkvenimi avtoritetami.¹⁴⁵³ Pomembno vlogo so imela pri vstopu v versko skupnost, pri utrditvi položaja znotraj verske skupnosti in pri doseganju končnega cilja zveličanja: »S pismom se odpremo pogledu drugih, dopisovalca pa postavimo na mesto notranjega Boga.«¹⁴⁵⁴

Zgodovinsko-subjektivna vloga (samo)preiskovalnih krščanskih praks je bila usmerjena v oblikovanje krščanskega habitusa. Posameznik je v krščanskem kontekstu prek *hypomnemate* ponotranjal in uveljavljal krščansko filozofijo življenja, v kateri je najvišjo obliko prijateljstva predstavljala mistična izkušnja enotnosti z Bogom, ki živi skozi verujočega posameznika: »Krščanstvo je ponudilo novo paradigmo za klasične ideale prijateljstva, ki ga je predstavilo kot utelešeno razmerje med Jezusom in njegovimi podaniki.«¹⁴⁵⁵ Z novim vekom se je praksa dopisovanja (in *hypomnemata* kot njen sestavni del) iz krščanskega življenja sčasoma razširila v posvetno življenje, spremenila pa se je tudi institucija prijateljstva, ki je bila v novo-veški Evropi tesno povezana s pisemsko korespondenco.

¹⁴⁵⁰ Stanley, »The Epistolarium«, 214.

¹⁴⁵¹ Mihail Bahtin, *Problemi poetike Dostojevskega* (Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2007), 58–60.

¹⁴⁵² Michel Foucault, *Zgodovina seksualnosti: priznanja mesa* (Ljubljana: SKUC, 2020), 108.

¹⁴⁵³ Foucault, *Priznanja mesa*, 19–155.

¹⁴⁵⁴ Foucault, *Življenje in prakse svobode*, 235.

¹⁴⁵⁵ Constant J. Mews in Neville Chiavaroli Neville, »The Latin West«, v *Friendship: A History*, ur. Barbara Cain (London; Oakville: Equinox, 2009), 73–110.

Stari Grki so poznali različne klasične vrste prijateljstev, ki so izhajale iz *philia*, (dobrih, prijateljskih) vezi, ki so urejale odnose med sorodniki, državljani, družinami in prijatelji (prijateljstvo vrlin, politično prijateljstvo). Iz grških opredelitev prijateljstva je izhajal Cicero, ki je spisal znani esej o prijateljstvu *Lelji – o prijateljstvu*. *Amicitio* je imenoval za najboljšo in politično obliko prijateljstva, ki temelji na enakomiselnosti ali enakosti filozofskih idealov, s katerimi so se Rimljani usmerjali k »varovanju univerzalne skupnosti [...] in k zagotavljanju optimalnih ukrepov za njihovo blaginjo«. ¹⁴⁵⁶

V srednjeveški Evropi je prevladovala krščanska paradigma prijateljstva, ki se je v samostanski kulturi prav tako utrjevala prek pisemske korespondence. Utemeljil jo je Avguštin. *Caritas* ali nesebično ljubezen je opredelil kot »gibanje duše, ki skuša uživati Boga zaradi Boga samega, in ljubiti sebe in svojega soseda zaradi Boga. Njeno nasprotje je bilo poželenje, gibanje duše, ki skuša ljubiti sebe in svojega soseda zaradi njih in ne zaradi Boga.« ¹⁴⁵⁷ Cicerova interpretacija prijateljstva je bila poživljena v obdobju renesanse, ¹⁴⁵⁸ evropski razsvetljevci pa so, izhajajoč iz idealov kozmopolitstva, filantropije in humanizma, pisali o sekularnem prijateljstvu vrlin, ki temelji na žrtvovanju osebnega interesa za višje ideale. ¹⁴⁵⁹

Ob ločevanju epistolarnih praks od krščanskih kontekstov se je z njimi ločevala tudi institucija prijateljstva, vendar so se krščanske prakse izpraševanja vesti, pokore in razodevanja duše v pisemski korespondenci ohranile. Te dialoške in značajnogradniške prakse so se povezale z idejami o dobrem tuzemskem življenju. V 18. in 19. stoletju se je ob moderni sekularni *amicitii* razvila značilna sentimentalnost, ¹⁴⁶⁰ ki so si jo izobraženci izkazovali v pisemski korespondenci po zgledih iz evropske epistolarne književnosti. Poleg sentimentalnosti je bilo prijateljstvo pogosto tudi erotizirano, čemur se je pogosto pridruževalo izrekanje o krhkem duševnem zdravju. Nova intimna in epistolarna prijateljstva so bila pogosto utemeljena na kultu senzibilnosti, in sentimentalno izrekanje v pisemski korespondenci je bilo lahko potencialno subverzivno, če so ga izrekale ženske, saj sta se sentimen-

¹⁴⁵⁶ Dirk Baltzly in Nick Eliopoulos, »The Classical Ideals of Friendship«, v *Friendship: A History*, ur. Barbara Cain (London; Oakville: Equinox, 2009), 35.

¹⁴⁵⁷ Mews in Chiavaroli, »The Latin West«, 82.

¹⁴⁵⁸ Baltzly in Eliopoulos, »The Classical Ideals of Friendship«, 138–140.

¹⁴⁵⁹ David Garrioch, »From Christian Friendship to Secular Sentimentality: Enlightenment Re-evaluations«, v *Friendship: A History*, ur. Barbara Cain (London; Oakville: Equinox, 2009), 169.

¹⁴⁶⁰ Garrioch, »Enlightenment Re-evaluations«, 165–168.

talni in erotični modus izrekanja običajno povezovala z moško moralno superiornostjo.¹⁴⁶¹ V evropski zgodovini je namreč prevladovala ideja, da je resnično prijateljstvo možno samo med moškimi. Prav proti koncu 19. stoletja je nasprotno dokazala sekularna *amicitia* med ženskimi intelektualkami, pisateljicami in pesnicami, ki so svoje intimne vezi kultivirale prek pisemske korespondence in jih vtkale v politični boj za žensko emancipacijo. Sentimentalna prijateljstva je ob oblikovanju in združevanju evropskih narodov gotovo omogočila tudi ideja kulture Johanna Gottfrieda Herderja, ki jo je obravnaval kot kvintesenco narodne skupnosti ljudi, ki si v istem jeziku deli ideje, vrednote in mite.¹⁴⁶² Fenomen sentimentalnih prijateljstev se je prekrival z narodnozavednimi ali *zamišljenimi* prijateljstvi, v katerem so intimne vezi omogočili izum tiska, nova komunikacijska sredstva, množična reprodukcija narodnih jezikov in poenotenje evropskega časa¹⁴⁶³ oziroma vse to, kar v perspektivi Jürgena Habermasa tvori javno sfero kot prostor publicistike (literarnih revij) ali odprtega političnega foruma (salona), v katerem državljani svobodno, kritično in razumno diskutirajo o delovanju politične oblasti.

Habermas je izpostavil podrobnost, ki jo velja upoštevati pri razumevanju pisemske korespondence: javna sfera se je razvijala tudi na račun izgube družinske intimnosti oziroma zasebnosti: »sorazmerno s tem, ko postaja zasebno življenje javno, dobiva sama javnost oblike intimnosti.«¹⁴⁶⁴ Janet Gurkin Altman v delu *Epistolarnost: pristopi k formi* oblikuje teoretske pristope k preučevanju epistolarne forme, kjer velja pismo zaradi inherentne narave zbliževanja razdalje in oddaljevanja bližine za idealno formo ljubezenske zasnove modernih romanov.¹⁴⁶⁵ Osebe v pisemski korespondenci so v razmerju, ki niha med intimnostjo in odtujenostjo. Čeprav se lahko zdi vsebina pisemske korespondence kot zgodovinskega dokumenta in datiranega komunikacijskega sredstva skromna in vsakdanja, je pisemska korespondenca komunikacijsko polje, kjer so se od razsvetljenske Evrope naprej odsevali procesi modernizacije. Pisemsko korespondenco lahko obravnavamo kot pomembno prizorišče, kjer se je oblikovala nova, posve-tna izkušnja prijateljstva, intimnosti in odnosa do sebe ter širše družbene

1461 Prav tam, 199.

1462 Vicki Spencer, *Herder's Political Thought: A Study of Language, Culture and Community* (Toronto; Buffalo; London: Toronto University Press, 2012), 70.

1463 Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London; New York: Verso, 2006), 37–46.

1464 Jürgen Habermas, *Strukturne spremembe javnosti* (Ljubljana: SKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1989), 176.

1465 Janet Gurkin Altman, *Epistolarity: Approaches to a Form*, (Columbus: Ohio State University Press, 1982), 14.

skupnosti. Demokratizacija razmerij med moškim in ženskim spolom je bila pogoj za oblikovanje razsvetljene in demokratične javne sfere. V tem oziru je Anthony Giddens v delu *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v modernih družbah* izpostavil vlogo ženskih epistolarnih prijateljev pri preoblikovanju intimnosti in nastanku javne sfere ter moderne demokratične evropske države. Giddens je opredelil transformacijo intimnosti v modernih družbah 19. in 20. stoletja kot postopno demokratizacijo na zasebnem in javnem področju, ki poteka komplementarno – kjer je demokracija, tam je intimnost in *vice versa*.¹⁴⁶⁶

Sentimentalna epistolarna prijateljstva med Evropejkami 18. in 19. stoletja so prispevala k bolj demokratičnim odnosom med moškimi in ženskami v tradicionalnem zakonu.¹⁴⁶⁷ Ženske so si v pismih namreč pogosto izmenjevale čustva in razmišljanja o odnosih ter tako postale »strokovnjakinje za srce«.¹⁴⁶⁸ Ko so svoje intelektualne spretnosti pričele kazati tudi v zakonskih odnosih z moškimi, ki teh spretnosti niso posedovali, so jih le-ti pričeli obravnavati kot bolj enakovredne sogovornice, kar je vplivalo na vedenjske norme obeh spolov.¹⁴⁶⁹ Zato lahko ženska epistolarna prijateljstva obravnavamo kot obliko zasebne-javne sfere med ženskami, ki so si v zasebni korespondenci upale izraziti vse, kar je bilo v javnosti nesprejemljivo, da bi lažje javno pridobile podporo glede političnih in pravnih vprašanj njihove postopne emancipacije.¹⁴⁷⁰

V slovenskem družbenozgodovinskem kontekstu in s tem tudi v korespondenci ženskih pisateljic moderne so bile ideje o dobrem tuzemskem življenju povezane z diskurzoma narodnega prebujanja in ženske emancipacije. Ženska pisemska korespondenca je imela vlogo sekularne *hypomnematē* in politične *amicitiē*. Predstavljala je komunikacijski prostor, v katerem so ženske pisateljice gojile pogoje za novo enakopravno politično skupnost, v kateri bi življenjski cilji ženske postali posvetni in ločeni od zatiralnih krščanskih mitov, ki naturalizirajo in sakralizirajo (žensko) trpljenje. Slovenske intelektualke in pisateljice, *pismene ženske in ženske pisem*,¹⁴⁷¹ ki so

1466 Anthony Giddens, *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies* (Stanford: Stanford University Press, 1992), 3.

1467 Garrioch, »Enlightenment Re-evaluations«, 203.

1468 Giddens, *The Transformation of Intimacy*, 44.

1469 Prav tam, 38–47.

1470 Linda Gordon, »Voluntary Motherhood: The Beginnings of Feminist Birth Control Ideas in the United States«, *Feminist Studies* 1, št. ¼ (1973): 6, pridobljeno 21. 11. 2022, dostopno na: <https://www.jstor.org/stable/pdf/1566477.pdf>.

1471 V angleški razsvetljenski tradiciji obstajata izraza *men of letters* in *women of letters*. Z njima se je imenovalo izobražene ljudi, ki so se spoznali na književnost, gojili kritično misel in rafiniranost kulturnega okusa ter se usmerjali v izobraževanje.

se zbirale okrog revije *Slovenka*, so prek pisemske korespondence kultivirale¹⁴⁷² svoje značaje in vzdrževale prijateljske odnose ter jih vtkale v politični boj z žensko emancipacijo, ki je v Sloveniji potekal skupaj z narodnim prebujanjem.¹⁴⁷³

Herderjevo idejo kulture kot notranjega in povezovalnega narodnega bistva smo poleg drugih slovanskih narodov namreč posvojili tudi Slovenci, in vezi med sentimentalnim in zamišljenim prijateljstvom niso značilne samo za književnost slovenskih pisateljic moderne,¹⁴⁷⁴ temveč tudi za dano zbirko pisem. O slovenstvu kot mestu izražanja sentimentalnih čustev in prijateljskega povezovanja priča eden od številnih primerov iz korespondence med Marico Strnad in Marico Nadlišek Bartol: »Ali čutiš tudi Ti, da smo Slovenci čisto ‚Zaligani‘? Koliko slovanskih plemen, toliko lig. In kako navdušeno se učimo jezike naših bratov! A ko pridejo ti le k nam na obisk, nas nagovarjajo po nemški. Žalostna nam majka in vsa žlahta!«¹⁴⁷⁵

V perspektivi osebno-politične prepletenosti med žensko intimnostjo in žensko vlogo v narodnem prebujanju lahko v dani zbirki pisemske korespondence med slovenskimi pisateljicami moderne opazimo pomenljivo razhajanje med izražanjem njihovih političnih stališč, ki so bila praviloma zapisana v latinici, in izražanjem intimnih misli ter čustev, ki so jih mestoma skušale delno prekriti s cirilično pisavo. Opaženi abecedni prehod implicira, da so bila vprašanja intimnosti za ženske pisateljice morda bolj neposredno problematična kot njihovo politično udejstvovanje. Morda abecedni prehod implicira, da se je ženske intimnosti še vedno držal grešno-konfesionalni duh osnovne krščanske formule, v kateri resnica o posameznikovi seksualnosti sovпада s kvintesenčno resnico njegove subjektivnosti.¹⁴⁷⁶ Čeprav se zdijo zapisi v cirilici iz sodobnih perspektiv povsem nesporni in nevpadljivi, pa jih lahko v družbeno-političnem kontekstu ženskega položaja s konca 19. in z začetka 20. stoletja obravnavamo kot oblike ustvarjalne samocenzure.

1472 Poveden primer je dopisovanje med dvajsetletno Zofko Kveder in Marico Nadlišek Bartol, urednico *Slovenke*, ki je spodbujala literarni talent nesamozavestne pisateljice (Ms 703, 1898–1899).

1473 Marta Verginella in Irena Selišnik, »The Desire to be Free: Marica Nadlišek Bartol and the Young Intelligentsia at the Turn of the 20th Century«, *Historijski zbornik LXVI*, št. 1 (2013): 119, pridobljeno 21. 11. 2022, dostopno na: <https://hrcak.srce.hr/134020>.

1474 Kot izpostavljata Verginella in Selišnik, so o intimnih ženskih prijateljstvih pisale Zofka Kveder (*Moja prijateljica*, 1901), Ljudmila Poljanec (*Prijateljci*, 1898), Marica Strnad (*Prijateljci*, 1897), Marica Nadlišek Bartol (*Moja prijateljica*, 1889) in Antonija Grmek (*Prijateljci*, 1916). V teh besedilih se temi ženske zasebnosti in svobodne ljubezni prepletata s temami življenja v tujini, ljubezni do domovine ter javnimi narodnimi odnosi.

1475 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 10. marec 1937, Korespondenca, Marica Strnad (19, 1898 [?]-1937), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 1175), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/929>.

1476 Michel, Foucault, *Zgodovina seksualnosti* (Ljubljana: ŠKUC, 2010), 9–50.

RAZMERJE MED USTVARJALNO (SAMO)CENZURO IN EPISTOLARNO KORESPONDENCO

V tradicionalni in liberalni perspektivi se cenzura pojmuje kot vrsta preprečevalnih, intervencijskih in zatiralnih ukrepov, ki jih izvajajo osebe z avtoriteto, običajno v okviru avtoritarne in totalitarne države in državnih institucij.¹⁴⁷⁷ Vendar tradicionalna obravnava cenzure napačno in optimistično predpostavlja, da cenzura v demokratičnih družbah ne obstaja, saj naj bi le-te temeljile na sporazumnem delovanju avtonomnih in svobodnih posameznikov.¹⁴⁷⁸ Zato so poststrukturalistični kulturni teoretiki za razumevanje raznolikih razsežnosti cenzure predlagali več modelov in razlikovanj, ki segajo onstran tradicionalnega pojmovanja cenzure. Sodobna teoretska pojmovanja cenzure se osredotočajo na nevidne in mehke oblike cenzure kot kompleksnega fenomena: za cenzuro velja že namensko ustvarjanje pogojev komunikacijskega in semantičnega izključevanja, ki onemogoča izvajanje svobode govora, zaradi česar eksplicitne prepovedi ali korekture govora in pisave sploh niso več potrebne.

Medtem ko so tradicionalne obravnave cenzure razmejevale med oblikami komunikacijskih dejanj, ki jih lahko prištevamo k cenzuri, se sodobne teorije cenzure osredotočajo na pogoje in učinke različnih oblik cenzure. Nova teorija cenzure, heterogena množica znanstvenih perspektiv, obravnava cenzuro kot razpršen in razdrobljen pojav, v katerem imajo cenzorski značaj različni osebni in strukturni kulturni pogoji, ki določajo meje sprejemljivega govora.¹⁴⁷⁹ Te perspektive se pomenljivo opirajo na analitični pristop, ki ga je Foucault razvil v delu *Zgodovina seksualnosti*. V genealoški rekonstrukciji razmerja med oblastjo in vednostjo na primeru zahodnega diskurza o seksualnosti je cenzuro obravnaval kot dialektično silo, ki hkrati zavira in spodbuja nastanek diskurza.¹⁴⁸⁰ Čeprav Foucaultovo pojmovanje cenzure domnevno »teži k pojmovanju, da je cenzura preprosto neizogibna značilnost komunikacije«, ¹⁴⁸¹ nam foucaultovski pristop omogoča bolj uravnoteženo in večplastno analizo cenzure.

1477 Matthew Bunn, »Reimagining Repression: New Censorship Theory and After«, *History and Theory* 54, št.1 (2015): 27, Pridobljeno 22. 11. 2022, doi: 10.1111/hith.10739.

1478 Bunn, »Reimagining Repression«, 27.

1479 Prav tam, 27–28.

1480 Foucault, *Zgodovina seksualnosti*, 1–50.

1481 Bunn, »Reimagining Repression«, 41.

V tem oziru je Judith Butler v delu *Vznemirljivi govor: politika performativnega* predlagala, da moramo cenzuro obravnavati kot kontinuum, na katerem se na enem polu soočamo s prikritim izvajanjem konstitutivne (komunikacijske) izključitve, na drugem polu pa z zapiranjem in umori.¹⁴⁸² Lahko bi trdili, da so prikrite oblike cenzure literarnozgodovinsko bolj zanimive in enigmatične, saj kažejo, da je cenzura odvisna od prvinske neenakosti v razmerjih moči, ki ljudem nudi več ali manj možnosti za uveljavljanje svobode govora. Konstitutivne in prekrivne oblike cenzure vzpostavljajo tudi možnost, da se lahko posamezniki, bodisi prostovoljno bodisi prek prisilnega soglasja, sami podreajo zatiralnemu ali cenzorskemu delovanju oblasti. V kritičnih perspektivah nove teorije cenzure se cenzuro torej lahko obravnava tudi kot »obliko družbenega nadzora onkraj zatiranja«. ¹⁴⁸³ Nova teorija cenzure pa predpostavlja tudi njeno implicitnost, kar pomeni, da cenzure ne izvajajo vedno zunanje osebe z avtoriteto:

Prikrita cenzura se nanaša na implicitne operacije moči, ki na neizgovorjene načine izključujejo tisto, kar bo ostalo neizrekljivo. V takšnih primerih ni potreben ekspliciten predpis, v katerem bi bilo mogoče artikulirati to omejitev. Delovanje implicitnega in močnega žarišča cenzure nakazuje, da moč cenzorja ni izčrpana z eksplicitno državno politiko ali regulacijo.¹⁴⁸⁴

Nova teorija cenzure obsega tudi razlikovanje med konstitutivno in regulativno cenzuro, ki ga vzpostavi Sue Curry Jansen v delu *Cenzura: vozle, ki veže oblast in vednost* (*Censorship: the Knot that Binds Power and Knowledge*, 1998). Konstitutivna cenzura zajema tabuje in običaje skupnosti, kulturne predpise in družbene norme, regulativna cenzura pa vključuje različna zatiralna dejanja.¹⁴⁸⁵ Čeprav so že zgodnje psihoanalitične perspektive poudarjale nujnost in plodovitost konstitutivne cenzure v socializacijskem procesu, pa se zdi, da poststrukturalistične perspektive tudi v tej razsežnosti slonijo bolj na foucaultovskih predpostavkah. Foucault v delu *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora* predstavi moderno arhitekturno načelo panoptikona, ki kot potencialno vedno prisotni, vendar opazovanemu nevidni nadzorovalni pogled avtoritete aktivno proizvaja posameznike, ki si s samonadzorovanjem, samodiscipliniranjem in samocenzuriranjem pri-

¹⁴⁸² Judith Butler, *Excitable Speech: A Politics of the Performative* (London; New York: Routledge, 1997), 136.

¹⁴⁸³ Bunn, »Reimagining Repression«, 34.

¹⁴⁸⁴ Curry Jansen, 1998 v Butler, *Excitable Speech*, 130.

¹⁴⁸⁵ Helen Freshwater, »Towards a Redefinition of Censorship«, v: *Censorship and Cultural Regulation in the Modern Age*, ur. Beate Muller (Amsterdam; New York: Rodopi, 2003), 227.

hranijo eksplicitno kaznovanost zunanje avtoritete.¹⁴⁸⁶ Čeprav je Foucault analiziral načelo panoptikona na primeru zaporniške arhitekture, velja poudariti, da je analitična vrednost Foucaultove analize tudi v relacijskem značaju koncepta panoptikona, ki kaže na panoptičen značaj arhitekturno in simbolno (tudi digitalno) raznolikih prostorov modernega sveta. Prav zato lahko s Foucaultom panoptikon obravnavamo kot splošno cenzorsko načelo in sredstvo ponotranjenja norm in vrednot manjših ali večjih skupnosti. Slednje velja v implicitni razsežnosti cenzure, v kateri posameznik postane govoreči ali pišoč subjekt predvsem prek samocenzure: »Postati subjekt, pomeni biti podvržen nizu implicitnih in eksplicitnih norm, ki urejajo način govora, ki bo prepoznan kot primeren govor subjekta.«¹⁴⁸⁷

Implicitna in konstitutivna cenzura izpostavljata, da cenzura poteka v interakciji med posameznikom in družbo, kar pomeni, da vsak človek ustvarjalno sodeluje pri prepovedih in omejitvah lastnega govora in pisave. Treba je poudariti, da je bila v preteklosti »privilegirano« mesto (samo) cenzure pogosto prav pisava. Cenzura kot ustvarjalna sila je vplivala na nastanek ezopskega jezika in novih literarnih oblik,¹⁴⁸⁸ upoštevati pa velja tudi njene manj vidne literarne učinke, kot so ironija, metafora, aluzija in interpretativna mnogoterost.¹⁴⁸⁹ V kontekstu nove teorije cenzure in epistolarnosti lahko o (samo)cenzuri torej razpravljamo kot o ustvarjalnih oblikah prikrivanja družbeno nezaželenih delov vsebine, da bi se izognili škodljivim učinkom. Poleg komunikacijskih in simbolnih praks je (samo) cenzura pisave odvisna tudi od njenih materialnih pogojev. Na tem mestu ne izpostavljamo ekonomskega položaja pisateljev in pisateljic, temveč samo materialnost korespondenčnih praks, ki so v preteklosti temeljile na izmenjavi preprostih papirnatih kuvert.

Kulturnozgodovinske značilnosti epistolarne korespondence zaznamujejo tudi materialne prakse, povezane s protislovnimi in ambivalentnimi značilnostmi ter zgodovinskimi vlogami pisma kot komunikacijskega sredstva. Pisma so posredovala skrivna in pomembna sporočila, ki so premagovala velike geografske razdalje med ljubimci, kralji ali sovražniki. Bila so sredstva vzpostavljanja komunikacije ali zavračanja ustne komunikacije. V

¹⁴⁸⁶ Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of Prison* (New York: Vintage Books, 2012), 201–208.

¹⁴⁸⁷ Butler, *Excitable Speech*, 130.

¹⁴⁸⁸ Lev Loseff, *On the Beneficence of Censorship: Aesopian Language in Modern Russian Literature* (München: Verlag Otto Sagner in Kommission, 1984).

¹⁴⁸⁹ Bunn, »Reimagining Repression«, 26.

epistolarnih tradicijah preteklosti so pošiljatelji prepovedano, zasebno, neprimerno ali zločinsko vsebino pisem prekrili z njihovim prepogibanjem, z uporabo nečitljivih znakov in z rabo pisemskih ovojníc, ki so jih zlepili s stopljenim voskom, v katerega so odtisnili edinstveni pečat. Druge oblike prekrivanja pisemske vsebine so obsegale tudi skrbno izbiro zanesljivih slov, ustni prenos »pisem« ter enostavno izpuščanje škodljivih podrobnosti, ki bi lahko ogrozile pošiljateljevo svobodo ali življenje.¹⁴⁹⁰

V zgodovini epistolarne korespondence so se omenjene prakse uporabljale za zagotavljanje tajnosti in intimnosti vsebine pisem, z industrijsko revolucijo pa so se ob koncu 19. stoletja v Evropi in po svetu pričele množično proizvajati in uporabljati kuverte z lepilom.¹⁴⁹¹ Industrijsko naneseo lepilo je olajšalo zapiranje in odpiranje ovojnic, vendar pa je pismo s tem izgubilo značaj tajnosti in intimnosti. Pri pismih z voščenimi pečati se je ob odpiranju pisma posušeni voščen pečat zlomil, vanj vtisnjeni emblem (morda tudi posebno vrsto kuverte) pa je posedoval samo pošiljatelj pisma. Kdorkoli je odprl kuverto, je pustil jasno sled, da je bilo pismo prebrano. Slednje za industrijsko proizvedene kuverte ni več veljalo. Zato je pismo ob koncu 19. stoletja postalo medij z značajem »javne intimnosti«.¹⁴⁹² Ker množično proizvedene kuverte niso več zagotavljale intimnosti, tajnosti in anonimnosti, lahko domnevamo, da so pošiljatelji našli nove načine prikrivanja pisemske vsebine pred javnostjo.

S perspektive pisma kot javno-zasebnega medija se kaže tudi preplet tradicionalnih in novih perspektiv o cenzuri. Butler je izpostavila dve perspektivi pisateljske (samo)cenzure. V prvi perspektivi se cenzura, podobno kot subjektivnost, odvija pred dejanjem pisanja, ki ga pogojujejo izbire in izključitve različnih možnosti: »Nobeno besedilo ne more ostati besedilo, ostati berljivo, ne da bi bilo prej podvrženo neki obliki cenzure.«¹⁴⁹³ V drugi perspektivi pa nobenega besedila ne gre v celoti cenzurirati, saj vedno obstaja kakovostni pomenski presežek, ki se cenzuri izogne: »Besedilo se vedno izmika dejanju, s katerim je cenzurirano /.../. Cenzura je vedno samo poskusno ali delno dejanje.«¹⁴⁹⁴

1490 Pauline, Allen, »Christian correspondences: The Secrets of letter-Writers and letter-Bearers«, v: *The Art of Veiled Speech: Self-Censorship from Aristophanes to Hobbes*, ur. Han Baltussen in Peter Davis (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2015), 215.

1491 Maynard, H. Benjamin, *The History of Envelopes: 1840–1900* (Združene države Amerike: Envelope Manufacturers Association and EMA Foundation for Paper-Based Communications, 2002), 32–33.

1492 Allen, »Christian correspondences«, 211.

1493 Butler, *Excitable Speech*, 128.

1494 Prav tam.

V nadaljevanju bomo pokazali, da so se slovenske pisateljice moderne v pisemski korespondenci samocenzurirale z izvedbo implicitnega in konstitutivnega jezikovnega oziroma abecednega prehoda iz latinice v cirilico. S tem prehodom so prikriale manjše in večje transgresije kulturnih norm ženskosti, ki so se na prehodu iz 19. v 20. stoletje postopoma spreminjale skupaj z ženskimi identitetami. Abecedni prehod iz latinice v cirilico v njihovi pisemski korespondenci, ta ustvarjalna oblika predhodne in neuspešne samocenzure, predstavlja znamenje teh sprememb.

ŽENSKA SAMOCENZURA: ABECEDNI PREHOD MED LATINICO IN CIRILICO

Roland Barthes je v knjigi *Pisati ničelno točko* predstavil tridelni model jezika, sloga in pisave, ki ga lahko uporabimo za razumevanje tradicije abecednega prehoda med latinico in cirilico kot oblike samocenzure. Jezik in slog sta nespremenljivi entiteti: jezik predstavlja zgodovinsko dogovorjena, skupna in obvezna jezikovna pravila, slog pa odseva značilnosti pisateljave osebnosti ali biografije. Pisava, »morala forme«,¹⁴⁹⁵ je značilnost, na katero vplivajo zgodovinske in družbene okoliščine, opredeljena kot poseben zgodovinski način pisanja.¹⁴⁹⁶ Abecedni prehod med latinico in cirilico predstavlja tovrsten zgodovinski način pisanja v osebni korespondenci Slovencev v 19. in na začetku 20. stoletja, saj deluje kot »uveljavljanje nečesa onkraj jezika, kar je hkrati zgodovina in stališče, ki ga zavzemamo v njej«.¹⁴⁹⁷

Abecedni prehod med latinico in cirilico lahko torej obravnavamo kot del širšega načina pisanja, ki se je uporabljal za delno prikrivanje vsebine pisem, ali kot obliko preventivne samocenzure. Poudariti velja, da (vsaj avtorju tega prispevka) ni znano, koliko Slovencev je ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja znalo brati in pisati v cirilici. Od 16. stoletja naprej, ko sta slovenski jezik in književnost doživljala postopen prepород, so Slovenci cirilico večinoma zavračali, čeprav je bila najbolj razširjena pisava slovanskih narodov.¹⁴⁹⁸ Znano je vsaj to, da so slovenski pisatelji tega obdobja gojili veliko zanimanje za rusko književnost, saj so obvladali cirilico (pisateljice

¹⁴⁹⁵ Roland Barthes, *Writing Degree Zero* (Boston: Beacon Press, 1968), 15.

¹⁴⁹⁶ Barthes, *Writing Degree Zero*, 9–16.

¹⁴⁹⁷ Prav tam, 1.

¹⁴⁹⁸ Janez Rotar, »Slovenski avtorji in cirilica«, *Jezik in slovnost* 33, št. 3 (1987): 51, pridobljeno 21. 11. 2022, dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-JXITM5EH/65bf5f9e-1401-43b4-a817-c3fb-824694eb/PDF>

niso omenjene!).¹⁴⁹⁹ Čeprav se zdi raba abecednega prehoda med latinico in cirilico spolno zaznamovana na analizi zgodovinskih primerov, ki sledijo, v obsegu dane raziskave ne moremo z gotovostjo trditi, da so abecedni prehod uporabljale samo ženske pisateljice oz. pošiljateljice pisem.

Ena od posebnosti abecednega prehoda med latinico in cirilico v osebni korespondenci slovenskih pisateljic moderne je očitna in dvojna nedoslednost pri rabi tega prehoda. Prvič poudarjamo, da vsebina, ki je v nekaterih pismih zapisana v cirilici, nikakor ni intimna, provokativna ali posebna, kot na primer v pismu Marice Nadlišek Bartol Vidi Jeraj¹⁵⁰⁰ in v pismu Zofke Kveder Marici Nadlišek Bartol,¹⁵⁰¹ kjer ni jasno, zakaj je bila uporabljena cirilica. Čeprav lahko o takšnih primerih oblikujemo različne domneve, pa lahko s precejšnjo gotovostjo trdimo, da v teh pismih cirilica označuje predvsem sled predhodne in konstitutivne samocenzure, s katero so pisateljice sporno vsebino iz napisane vsebine že izpušile.¹⁵⁰² Drugi poudarek, ki se povezuje s prvim, pa se nanaša na dejstvo, da so slovenske pisateljice primerjalno enako provokativne in odkrite intimne izjave o zakonu, ljubezni, govoricah in osebni kritiki v številnih drugih pismih zapisale v latinici. V tem smislu nedosledna raba abecednega prehoda med latinico in cirilico po eni strani ustreza (spreminjajočim se) spolnim normam, vrednotam in pravicam, po drugi strani pa te norme izziva in preizprašuje. Slednje moramo gotovo razumeti v okviru širše zgodovinske preobrazbe intimnosti v slovenski družbi na koncu 19. in na začetku 20. stoletja.

Preobrazba intimnosti, ki jo je artikulariral Giddens, namreč zajema postopno demokratizacijo zasebnega in javnega področja, ki zadeva ljubezen, spolnost in spol v modernih družbah.¹⁵⁰³ Prav v obdobju epistolarne korespondence med slovenskimi pisateljicami moderne se je v slovenski javni sferi razmahnil diskurz o ženskosti in družbeni enakosti žensk na področju materinstva, gospodinjstva, zakona, ljubezni in socialnih pravic, kar je v delu *Evine hčere: konstruiranje ženskosti v slovenskem javnem diskurzu 1848–1902* obravnavala Katja Mihurko Poniž.¹⁵⁰⁴ V tem kontekstu nedosledna

1499 Franc Zdravce, »Ivan Prijatelj in ruska literatura«, *Slavistična revija* 53, št. 3 (2005): 363–377, pridobljeno 21. 11. 2022, dostopno na: https://srl.si/ojs/article/view/COBISS_ID-30479714.

1500 Marica Nadlišek Bartol Vidi Jeraj, 30. oktober 1898, III. Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (13, 1896–1929), Zapuščina Vide Jeraj (Ms 1213), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/697>.

1501 Zofka Kveder Marici Nadlišek Bartol, 11. november 1898, VIII. Pisma, Marici Bartol (7, 1898–1922), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/1203>

1502 Butler, *Excitable Speech*, 128.

1503 Giddens, *Transformation of Intimacy*, 3.

1504 Katja Mihurko Poniž, *Evine hčere: konstruiranje ženskosti v slovenskem javnem diskurzu 1848–1902* (Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici, 2009).

raba abecednega prehoda v korespondenci med slovenskimi pisateljicami izraža določeno mero nelagodja v slovenski kulturi pisanja o intimnih zadevah, ki jo je pogojevala družbena, politična in ekonomska odvisnost od moških. Verjetno pa raba cirilične pisave odseva tudi ženske izkušnje z eksplicitno in regulativno cenzuro, ki so jo izvajali moški uredniki slovenskih literarnih revij. V diskurzih ženskosti je namreč prevladovala konservativna in patriarhalna krščanska morala, ki je delovala kot ideološko opravičilo ženske neenakopravnosti in odvisnosti. Ženskam je preprečevala, da bi odkrito razpravljale o svojih družbenih vlogah in identitetah.¹⁵⁰⁵ Raba cirilice v osebni korespondenci slovenskih pisateljic torej podpira perspektivo implicitnih družbenih struktur, kjer cenzuro določajo »kulturne in družbene konvencije /, ki/ postavljajo omejitve glede tega, kaj lahko povemo, bodisi v zasebnih interakcijah (družina, prijatelji, kolegi) bodisi v javni sferi med posamezniki in državo«.¹⁵⁰⁶

USTVARJALNA IMPLICITNA SAMOCENZURA: KRATKA ŠTUDIJA PRIMERA

Abecedni prehod med latinico in cirilico se v korespondenci slovenskih pisateljic moderne pojavlja v naslednjih zbirkah in pismih: med Marico Nadlišek Bartol in Franom Vidicem, med Marico Nadlišek Bartol in Vido Jeraj, med Marico Strnad in Marico Nadlišek Bartol, med Vido Jeraj in Zorano Trojanšek, med Zofko Kveder in Marico Nadlišek Bartol ter med Zofko Kveder in Ivanom Cankarjem.

Temeljna vsebinska poteza prehoda iz cirilice v latinico je tema intimnosti. Pri analitičnem prikazu temeljnih značilnosti abecednega prehoda, ki se pojavljajo v omenjenih pismih danega epistolarija, obravnavamo predvsem korespondenco med Marico Nadlišek Bartol in Franom Vidicem. V njuni korespondenci je vsebina vezana na cirilico, kadar gre za negativno mnenje o moških,¹⁵⁰⁷ osebno mnenje o poroki,¹⁵⁰⁸ izražanje ljubezni in želje do moških,¹⁵⁰⁹ literarno kritiko kolegice¹⁵¹⁰ in fantazijo o prevladujoči literarni

1505 Vesna Leskovšek, *Zavržena tradicija: ženske in ženskost v slovenski zgodovini od 1890 do 1940* (Ljubljana: Založba I/af, 2003).

1506 Han Baltussen in Peter J. Davis, »Parrhesia, Free Speech, and Self-Censorship«, v: *The Art of Veiled Speech: Self-Censorship from Aristophanes to Hobbes*, ur. Han Baltussen in Peter Davis (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2015), 2.

1507 Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 8. december 1898, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/677>.

1508 Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 26. december 1898, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/678>.

1509 Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 27. februar 1899, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/680>.

1510 Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 11. marec 1899, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/682>.

reviji.¹⁵¹¹ Do prehoda iz latinice v cirilico pride tudi, ko Marica Nadlišek Bartol in Marica Strnad razpravljata o spogledovanju z duhovnikom¹⁵¹² in ko je tema korespondence med Vido Jeraj in Zorano Trojanšek dolg, čustven izraz ljubezni.¹⁵¹³ Oglejmo si rabo cirilice (zapisano v poševnem tisku) na naslednjih primerih:

Eno od Maričinih pisem se začne tako: »Bravo, gospod Vidic! *Vemo, da ste plesali z M.*« Drugi del stavka je zapisan v cirilici. Marica Nadlišek Bartol z abecednim prehodom tukaj prekrije, da je Fran Vidic plesal z osebo neznanе identitete, ki je zapisana z začetnico M. Na tem mestu abecedni premik med latinico in cirilico napoveduje intimno vsebino, ki je sodobni bralec morda ne bi opazil, čeprav je ples zgodovinsko povezan z rituali dvorjenja in v tem primeru morda celo prešuštva. Vsebina, zapisana v cirilici, takšno konotacijo namreč prejme v nadaljevanju, kjer Marica Nadlišek Bartol namiguje na kršitev krščanskega in normativnega monogamnega partnerstva: »Rekli ste, da obično ne plešete, ko sem Vas jaz naprosila – ko so izbirale dame – v Mankočevi mali hiši! Ewige Bache! Ali ni bilo Marice tudi na plesu? Kaj ne, da se turškim pašam godi dobro, ko smejo ljubiti več ženskih obenem? Srce je tako veliko, da ena sama skoro ozebe v tako velikem prostoru.«¹⁵¹⁴

To pismo kaže, da je Marica abecedni prehod med latinico in cirilico uporabljala delno in nedosledno. Domnevno sporna vsebina se je namreč delno izognila prvotnemu cenzorskemu vzgibu. Pisava v cirilici je zgolj prekrila skrivnost Frana Vidica, primerljivo sporne in neprimerne ideje o poligamiji pa je Marica Nadlišek Bartol zapisala v latinici. Poleg tega je nato v enakem pismu v latinici podala mnenje o sramotni poeziji Pavline Pajk, ki bi morala biti po mnenju Antona Medveda cenzurirana.

S podobno nedoslednostjo pri rabi abecednega prehoda se soočimo v pismu, kjer je v cirilici zapisana vsebina dozdevno povsem nedolžna. Ker pa pride do prehoda med latinico in cirilico, prejme vsebina šele s prehodom konotacijo prepovedane intimnosti ali manjše kulturne transgresije: »Sedaj

1511 Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, b. d., IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/686>.

1512 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, december, 1898, II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898–1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/936>.

1513 Vida Jeraj Franji Trojanšek, 2. april 1900, II. Pisma, Zorana Trojanšek (9 + 1 priloga, 1899–1931), Zapuščina Vide Jeraj (Ms 1213), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/629>.

1514 Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 21. januar 1898, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/657>.

še Vam. Pisala sem nekaj Göstlu ter vzkliknila s Preširnom O predpust ti čas presneti! Ker ste me vsi pozabili v temu norčavem času. Kako je se šolmaštirijo? Ali ni zum davonlaufen? – Zakaj ste me pozabila tako grdo oba *moja simpatična fanta?*«¹⁵¹⁵

V cirilici je ponovno intimna vsebina, ki je posredno povezana z monogamnim ljubezenskim odnosom, poleg tega pa je v cirilici zapisan njen podpis, kar se v omenjenih pismih pojavlja razmeroma pogosto. Marica Nadlišek Bartol prične pisati v cirilici, ko piše o poroki in skrivaj obrekuje sestrinega moža:

Kaj se Vam zdi o nepopoljšljivem samcu Pepetu, ki se je poboljšal in kaj porečete, če Vam povem, da sem za njim jaz, jaz sama skočila v – jarem! Ali jarem je sladak in jaz sem srčno vesela toda, prosim Vas lepo, molčite še o tem, naj počí kakor bomba v svet pozneje. Kaj ne da ne boste pravili? Jaz se kar veselim na iznenadenje od raznih strani in pa na nekak prah, ki ga napravi moja poroka, ko sem v svoji črtici »Na morji« tako grozno srdila nad moškimi ali tedaj kakor vselej, ko pišem čez moške, sem imela pred očmi *moža moje sestre, o katerem sem Vam pravila in ki se mi kaj rad vsiljuje za tipus tacih mož.*¹⁵¹⁶

Na cirilico preide, ko piše o poroki: »*Takoj po veliki noči skočim v zakonski jarem in obesim dosadno šolo na klin. Moj fant*¹⁵¹⁷ simpatija je že stara«¹⁵¹⁸; ko piše o ljubezni svojega fanta in izraža negativna čustva: »Odpisati mi torej nečete ali ne poveste kaj? Za 5. št. moram pa vendar napraviti in sicer sama. *sama sebe bi nabila pošteno, da sem še lepše obdržala to grozno sitnost toda moj fant pravi nikoli; nikoli več, on, ker me ima rad. Če bi modla [sic!] kar zdaj bi vse poslala v – nič.*

Vaša huda *Marica.*«¹⁵¹⁹

Marica Nadlišek Bartol preide na cirilico tudi, ko kritizira prijateljico Marico Strnad in protekcijo Zofke Kveder pri Antonu Aškercu:

Jaz sem Márici II vedno pravila odkritosrčno kakor prava prijateljica, da njeni leposlovni spisi niso dobri, da so njene pesmi rimana proza,

1515 Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 1898, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/660>.

1516 8. december 1898, Marica Nadlišek Bartol, Ms 1834.

1517 Nečitljivo mesto.

1518 26. december 1898, Marica Nadlišek Bartol, Ms 1834.

1519 27. februar 1899, Marica Nadlišek Bartol, Ms 1834.

ona je te potožila Aš. in! ... Tako se ljudje prevzamejo pa mislijo, da je res Bog ve kaj vredno. Njena pisma ta pač ta so bila imenitna, njeni resni članki non plus ultra ali ta njena novela!? *Jaz bi je ne sprejela.* »Z« to Vam je krasen pripovedni talent, ta le »Zofka« zmeče nas vse v koš ako se loti in lotila se je. Veste, da je v Trstu in da ima upravništvo Edinosti in Slovenke. Imenitna punica povem Vam, talent čudovit, ko bi se le mogel razvijati. Tudi to je Aš. grozno hvalil in povzdigoval ali punica je tudi vredna, vendar se ni prevzela, posebno ko ji je povedal, da je prišla po njegovi protekciji v Zvon!¹⁵²⁰

Na tem mestu je treba opozoriti, da Marica Nadlišek Bartol pri rabi abecednega prehoda ne izstopa, saj identične, enako nedosledne rabe abecednega prehoda najdemo tudi v korespondenci drugih pisateljic. Med tovrstne nedosledne rabe abecednega prehoda se uvršča tudi primer iz pisma, v katerem Franu Vidicu v dolgem in podrobnem odstavku opisuje svoje intimne odnose z izobraženimi in mizoginimi slovenskimi moškimi in, konkretnije, o moškem po imenu K.,¹⁵²¹ ki ji je bil všeč. Vendar je v tem pismu edina beseda, ki je zapisana v cirilici, *ljubezen*.¹⁵²²

Pri omenjenih primerih abecednega prehoda v korespondenci med Marico Nadlišek Bartol in Franom Vidicem lahko glede tematike, ki so skupne večini pisem v cirilici, precej natančno domnevamo o razlogih za prehod iz latinice v cirilico. Tako je tudi v korespondenci med Marico Nadlišek Bartol in Vido Jeraj,¹⁵²³ kjer Marica prehaja v cirilico, ko izraža intimna čustva, in v korespondenci med Marico Nadlišek Bartol in Marico Strnad, ko slednja piše v cirilici o »igranju z ognjem« oziroma o spogledovanju z duhovnikom, ki je zaljubljen vanjo.¹⁵²⁴ Intimnost kot problematična tema implicitne in delne samocenzure izstopa tudi v korespondenci med Vido Jeraj in Zorano Trojanšek. Čeprav njuna korespondenca obsega devet pisem, le eno pismo vsebuje cirilico. V tem pismu, ki ga je Vida poslala Zorani, je sentimentalna vsebina v celoti zapisana v cirilici.¹⁵²⁵

1520 11. marec 1899, Marica Nadlišek Bartol, Ms 1834.

1521 Gre za Janka Kersnika.

1522 B. d., Marica Nadlišek Bartol, Ms 1834.

1523 Marica Nadlišek Bartol Vidi Jeraj, 22. september 1898, III. Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (13, 1896–1929), Zapuščina Vido Jeraj (Ms 1213), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/696>; Marica Nadlišek Bartol Vidi Jeraj, 30. oktober 1898, III. Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (13, 1896–1929), Zapuščina Vido Jeraj (Ms 1213), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/697>.

1524 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 28. september 1898, II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898–1925), Ms 703, Marica Nadlišek - Bartol, NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/935>; december 1898, Marica Strnad, Ms 703.

1525 2. april 1900, Vida Jeraj, Ms 1213.

Vzroki za prehod iz latinice v cirilico le redko ostanejo prikriti, izhajajoč iz družbenozgodovinske perspektive ženske neenakopravnosti in patriarhalne krščanske morale ali celo iz ahistorične perspektive splošnega intimnega in čustvenega govora, vendar pa je v korespondenci slovenskih pisateljic moderne tudi nekaj primerov, ki kažejo, da je imel abecedni prehod kot posebni zgodovinski način pisanja¹⁵²⁶ tudi pragmatične življenjske namene: zagotoviti več anonimnosti, zasebnosti in varnosti. V Pismu Zofke Kveder Marici Nadlišek Bartol se Zofka v cirilici Marici zahvali za sliko in omeni prihodnje srečanje.¹⁵²⁷ Vida Jeraj, podobno, v cirilici na obisk povabi Ivana Cankarja,¹⁵²⁸ v nekaterih primerih pa so se pošiljateljice odločile, da bodo v cirilici zapisale samo svoje ime.

Zelo povedna so tudi pisma Zofke Kveder, ki jih je med letoma 1899 in 1926 poslala Ivanki Anžič Klemenčič. V cirilici je delno ali v celoti zapisala devetindvajset od stopetintridesetih pisem. Zofka Kveder v šestindvajsetih pismih v cirilici izraža intimna prijateljska čustva, poroča o svojem zdravju, osebnih in družinskih zadevah ter študentskem življenju v Švici, v enem pa se obregne ob Frana Klemenčiča in ob tiranske ter preveč pokorne moške,¹⁵²⁹ podobno kot Marica Nadlišek Bartol v pismu Franu Vidicu obrekuje sestrinega moža.¹⁵³⁰ V treh pomenljivih pismih, ki jih je napisala med letoma 1899 in 1901, pa se je Zofka Kveder odločila za rabo abecednega prehoda iz latinice v cirilico, ko je pisala o politični emancipaciji žensk. V prvem pismu v cirilici poroča, da je na zborovanju društva notarskih in odvetniških uradnikov predlagala, da bi društvo medse sprejemalo tudi ženske.¹⁵³¹ V drugem pove, da ne simpatizira z nobeno politično stranko, in Ivanki sporoči, da ji bo poslala avstrijsko feministično revijo *Dokumente der Frauen*,¹⁵³² v tretjem pismu pa ji sporoči, da je napisala članek z naslovom *Emancipacija*.¹⁵³³ Svetuje ji, naj se ne vpleta v politične zadeve, ker

1526 Barthes, *Writing Degree Zero*, 9–16.

1527 Zofka Kveder Marici Nadlišek Bartol, 11. november 1898, VIII. Pisma, Marici Bartol (7, 1898–1922), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/1203>.

1528 Vida Jeraj Ivanu Cankarju, 30. marec 1905, Korespondenca, Vida Jeraj (8, 1905–1914), Zapuščina Ivana Cankarja (Ms 819), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/1204>.

1529 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 13. avgust 1900, VIII. Pisma, Ivanki Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/1205>.

1530 8. december 1898, Marica Nadlišek Bartol, Ms 1834.

1531 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 22. maj 1899, VIII. Pisma, Ivanki Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/818>.

1532 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 1. junij 1899, VIII. Pisma, Ivanki Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/819>.

1533 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 3. januar 1901, VIII. Pisma, Ivanki Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/845>.

ženske na tem področju nimajo dovolj političnega vpliva. Sicer pa se je Zofka Kveder, tako kot ostale pisateljice iz dobe slovenske moderne, neuspešno samocenzurirala, saj tudi ona abecedni prehod iz latinice v cirilico uporablja nedosledno. V omenjenem v cirilici piše o ženskah, ki imajo še *popolnoma vezane roke*, v pismu, ki ga je poslala mesec dni pred omenjenim pismom, pa piše v latinici o *Dokumente der Frauen* in politični agitaciji.¹⁵³⁴ V tem oziru je vozel med latinično in cirilično pisavo, zgodovinsko značilno »moralo forme«,¹⁵³⁵ utemeljen v zgodovinski vzajemnosti med intimnostjo in demokratičnostjo¹⁵³⁶ oziroma v vzajemnosti med osebnim in političnim.

Če so procesi cenzure in samocenzure heterogeni,¹⁵³⁷ pogosto zelo subtilni¹⁵³⁸ in jih moramo analizirati v njihovi »[...] družbeno-zgodovinski specifičnosti«,¹⁵³⁹ potem je abecedni prehod med latinico in cirilico v pismih slovenskih pisateljic moderne mogoče obravnavati kot obliko ustvarjalne, implicitne, konstitutivne, vendar tudi delne oziroma neuspešne samocenzure, ki se ji je uspelo izogniti »dosegu cenzorja«. ¹⁵⁴⁰ Pisateljice so abecedni prehod uporabljale kot orodje anonimizacije in prekrivanja čustvenih ekspresij ter govora o intimnih zadevah. Zaradi njihove nedoslednosti v rabi cirilice lahko sklepamo, da je poleg njene rabe v pragmatičnem smislu že sam obstoj, torej poznavanje cirilične pisave, omogočil, da so se lahko plodovito izognile lastni samocenzuri vsebin, ki so bralcem z znanjem cirilice vendarle dostopne.

Spekulativno lahko sklepamo, da so slovenske pisateljice to pisavo gojile, da bi vsebine prekrile širši populaciji Slovencev bodisi v empiričnem smislu, ki ga poosebljajo neželeni in naključni odpiralci ter bralci pisem iz njihovega zgodovinskega obdobja, bodisi v simbolnem smislu, kjer so Slovenci brez znanja cirilice (in drugi prebivalci Avstro-Ogrske) predstavljali simbolno občestvo, ki so mu pisateljice pripadale. Praksa pisanja v abecednem prehodu je prestopala uveljavljene kulturne norme ženskosti, kar se kaže v prekrivanju tem, ki so pripadale sferi intimnosti (zakon, ljubezen,

1534 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, december 1900, VIII. Pisma, Ivanki Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/775>.

1535 Barthes, *Writing Degree Zero*, 15.

1536 Giddens, *The Transformation of Intimacy*, 3.

1537 Freshwater, »Towards a Redefinition of Censorship«, 241.

1538 Baltussen in Davis, »Parrhesia«, 4.

1539 Freshwater, »Towards a Redefinition of Censorship«, 242.

1540 Butler, *Excitable Speech*, 129.

materinstvo, spolnost in politika emancipacije). Vendar pa so slovenske pisateljice s to prakso, protislovno, šele vzpostavljale »razliko med dovoljenim in nedovoljenim govorom«.¹⁵⁴¹ Prek delne in neuspešne samocenzure, s katero so skušale svojo govorico hkrati izpostaviti in prekriti, so priznavale (ne)veljavnost klerikalnih norm ženskosti v času, ko so se pričele oblikovati razprave o ženskih reproduktivnih, socialnih in političnih pravicah. Če bi bila norma neizobražene, odvisne in v odnosu do moškega normalizirane ženske, katere primarna, »od Boga dana« in »naravna« vloga je bila omejena na gospodinjstva opravila, vzgojo otrok in uslužnost možu, neveljavna in nedelujoča, slovenske pisateljice v korespondenci ne bi imele pravega razloga za rabo abecednega prehoda med latinico in cirilico. Konservativni duh časa, ki je zahteval rabo »šifrirane« abecede, bi obstajal samo na pomenskih mestih, ki zadevajo anonimnost, zasebnost in varnost. Teh mest je v preučevani korespondenci tako malo, da se kažejo kot anomalija. Čeprav se v njihovi korespondenci pojavlja tudi govor o uredniški cenzuri, ki so jo nad ženskimi (in moškimi) revijalnimi prispevki izvajali moški uredniki, je ta govor praviloma zapisan v latinici. V tem kontekstu so si tradicionalni in novejši pogledi na cenzuro komplementarni. Treba je opozoriti, da tudi tradicionalna cenzura oziroma avtoritarno uredniško poseganje v žensko pisavo ni bilo vedno popolno ali uspešno. O tem priča primer Zofke Kveder, ki je leta 1904 v pismu Ivanu Cankarju¹⁵⁴² potarnala, da bo njena zgodba *Eva*, v kateri se po spolnem odnosu s črnim in grdim hlapcem Lahom¹⁵⁴³ pojavi reprezentacija samomorilskega splava, cenzurirana:

Poslala sem eno (»Evo«) v Zvon, pa mi Zbašnik piše, da mora križati, ker bi se vsi vzdignili proti njemu, v prvem redu sam Tavčar! – Moja junakinja je namreč noseča in se umori s tem, da si zasadi handžar – v trebuh! – To Slovenci ne prenesejo a moja Eva stoji in pade s tem! – Prosim Te, kaj imajo Sl. pravico, da mi ostrižejo še tisto malo nadarjenosti, kar jo imam?!

Ni znano, kaj se je zgodilo, ampak zgodba Zofke Kveder je bila istega leta v dozdevno necenzurirani različici objavljena v omenjenem *Ljubljanskem zvonu*:

¹⁵⁴¹ Prav tam, 139.

¹⁵⁴² Zofka Kveder Ivanu Cankarju, 22. september 1904, IX. Korespondenca, Zofka Kveder (19, 1900–1914), Zapuščina Ivana Cankarja (Ms 819), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/1>.

¹⁵⁴³ Zofka Kveder, »Eva«, *Ljubljanski zvon* 24, št. 11 (1904): 644, pridobljeno 21. 11. 2022, dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-HRCHASKX/ef6a86426-25a7-4cae-a473-79698ef0e1bf/PDF>.

Pa je potegnila handžar iz nožnice, stari ostri handžar in zasadila si ga je pod srce z vso silo, da bi poginilo tisto, tisto sovraženo – prej od nje. In padla je na zemljo, pokrila si je obraz s svojimi črnimi lasmi, zatisnila je usta ž njimi, da bi ne zakričala, ne zastokala. – Zapuščena kakor volkulja je umirala, preminila, zaničevana od sanic sobe, kakor pogine ga rjava psica tam za plotom, ni vendar ponosnejša od kraljice na prestolu! ...¹⁵⁴⁴

Abecedni prehod med latinico in cirilico je torej predstavljal zgodovinsko posebno prakso pisanja in obliko implicitne ter ustvarjalne samocenzure, ki so jo uporabljale slovenske pisateljice. Na ravni pisave je po eni strani izražal cenzorske pritiske na položaj slovenskih žensk na prehodu iz 19. v 20. stoletje, ki so presegali zunanje pritiske moških družbenih avtoritet, po drugi strani pa je prav nedosledna raba abecednega prehoda jasno izražala upor proti cenzuri in družbenim pritiskom. Vsekakor je ustvarjalna raba pisave slovenskim pisateljicam omogočala več od golega posredovanja delno prekritih ali skrivnih sporočil. Med učinke pisave v abecednem prehodu kot dela širše prakse sekularne in epistolarne *hypomnematē* se gotovo uvrščajo (pre)oblikovanje kolektivne identitete (nove ženske), kultiviranje zaupnega prijateljstva, intelektualne misli in revije *Slovenka*. Navsezadnje so se slovenske pisateljice prav v tistih intimno-političnih pisemskih izjavah, ki jih niso zapisale v cirilici, urile v pareziji – v pogumnem, resnicoljubnem in javnem političnem govoru, ki je prenikal v njihova literarno-publicistična dela.

¹⁵⁴⁴ Kveder, »Eva«, 648.

»Nucamo vsaj nekaj žensk, ki se zanimajo za poezijo«: samoreprezentacije avtoric iz obdobja moderne v pismih

1 UVOD

Pisateljice so bile v slovenskem prostoru zapostavljene ne glede na to, kako dejavno so sodelovale v literarnem življenju.¹⁵⁴⁵ Ob tem velja izpostaviti, da se pri oblikovanju literarne zgodovine avtoric zastavljajo vprašanja, katera so načela izbire in izključevanja v trenutni literarni zgodovini in v kolikšni meri gre za manifestacije nedvomnih predpostavk o besedilih žensk, literarnozgodovinskih obdobjih in naravi avtorstva.¹⁵⁴⁶ Ženske so se v slovenski literarni zgodovini prvič pričele udejstvovati kot avtorice v 19. in v prvem delu 20. stoletja, ko se je na družbeno-kulturnem področju pojavila t. i. nova ženska, ki je bila v obdobju slovenske moderne med drugim dejavna tudi kot intelektualka, publicistka in literatka. Koncept nove ženske je ustvaril feminizem 19. stoletja kot pozitivno reprezentacijo ženskosti, vendar je v tedanjem prevladujočem novinarskem diskurzu dobil negativne poteze:¹⁵⁴⁷ »/e/konomska osamosvojitve, ki so jo omogočili novi poklici (učiteljica, tajnica, prodajalka), je vplivala tako na drugačno podobo žensk v javnosti kot na njihovo intimno življenje.«¹⁵⁴⁸ To figuro so povezovali tudi z dekadentnim razmerjem do sveta kot idejo »svobodne, nekonvencionalne osebnosti, ki zavrača malomeščansko ozkost.«¹⁵⁴⁹ V pričujoči raziskavi se ukvarjam z reprezentacijami teh »novih žensk«, ki jih najdemo v njihovih pisemskih korespondencah. Gre za t. i. starejše pisne vire, tj. za »polzasebno oziroma poljavno pisanje, saj pri avtorjih obstaja zavedanje o širši pomembnosti vsebine njihovega pisanja in s tem kulturnodediščinski vrednosti dnevnikov.«¹⁵⁵⁰

V prispevku me zanima, kako so avtorice v svojih pismih pisale o sebi, kako so v lastnih korespondencah oblikovale svoje »avtoportrete« v primerih, ko niso bile predmet zapisov drugih avtorjev in njihovih morebitnih apropiacij, ampak so bile subjekt pisanja *same*. Izhodišče tega razmisleka je razlaga Michela Foucaulta, da korespondenca med drugim kaže način, kako posameznik samega sebe konstituira tako pred samim sabo kot tudi pred drugimi.¹⁵⁵¹ Osredotočim se na samorefleksivne dele pisem avtoric, ki vključujejo

1545 Irena Novak Popov, »Slovenske pesnice v literarni vedi in izobraževanju«, v: *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*, ur. Boža Krakar Vogel (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko, 2008), 113–128.

1546 Margaret J. M. Ezell, *Writing Women's Literary History* (Baltimore in London: John Hopkins University Press, 1996), 2.

1547 Katja Mihurko Poniž, *Zapisano z njenim peresom: prelomi zgodnjih slovenskih književnic s paradigmo nacionalne literature* (Nova Gorica: Založba Univerze v Novi Gorici, 2014), 163.

1548 Prav tam, 163.

1549 Prav tam, 170.

1550 Urška Perenič, »Dnevnik kot literarnozgodovinski vir: *Tagebuch* 1844 Louise Crobath«, *Slavistična revija* 67, št. 3 (2019): 425–439.

1551 Michel Foucault, *Ethics, Subjectivity and Truth: Essential Works of Michel Foucault 1954–1984* (London: Penguin Books Ltd, 2019), 445.

njihovo pripovedovanje o samih sebi kot sredstvo samoreprezentacije. Izhodišče raziskave je t. i. emocionalna historiografija v okviru literarne vede. Analiza vključuje korespondence slovenskih avtoric iz obdobja moderne v drugi polovici 19. in v prvem delu 20. stoletja, ki jih hranijo na rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) v Ljubljani, in sicer gre za avtorice: Kristina Šuler, Marica Nadlišek Bartol, Zofka Kveder, Ljudmila Poljanec, Vida Jeraj in Elvira Dolinar. Živele so v Ljubljani in drugih delih slovenskega prostora ter v širšem območju Avstro-Ogrske monarhije: v Trstu, na Dunaju, v Zagrebu in Pragi, ob tem pa so tudi veliko potovale. Bile so intelektualke in so delovale kot pisateljice ter pesnice, literarne kritičarke, učiteljice in urednice, po drugi strani pa so opravljale druge poklice ter gospodinjstva, pa tudi emocionalno delo, kot je npr. skrb za otroke. Na podlagi arhivskega dela, ki smo ga izvedli s skupino raziskovalcev z Raziskovalnega centra za humanistiko Univerze v Novi Gorici, smo na zbranem gradivu izvedli vsebinsko analizo, pri kateri smo pisma obravnavali kot vir (literarno)zgodovinskih informacij ob upoštevanju specifik in funkcij pisemskega žanra. Čeprav samoreprezentacije avtoric niso osrednji cilj obravnavanih pisem kot besedil, pa so v njih pogost fenomen. Eden od razlogov za to je dejstvo, da so bile avtorice pisem ženske, ki so se pričele dejavno vključevati v slovenski literarni sistem, zato so svojo novo identiteto avtorice, urednice, intelektualke itd. ter svoj položaj v družbeno-kulturnem prostoru utrjevale tudi s sredstvom pisma kot medija, ki je imel v tedanjem času pomembno težo.

2 INTIMNI DISKURZ V PISMIH Z VIDIKA EMOCIONALNE LITERARNE ZGODOVINE

Pisma so vir, na podlagi katerega lahko pretekle okoliščine raziskujemo kot »pripovedi, jezik v akciji, produkcijo teksta in konteksta«. ¹⁵⁵² Z raziskovanjem pisem lahko analiziramo subjektivne izkušnje, čustva in misli ljudi iz preteklosti. ¹⁵⁵³ Ta intimni diskurz priča o željah posameznikov, ki jih zatirajo prevladujoči socialni kodi, in o njihovih poskusih, kako v pismih ustvariti svojo lastno podobo. ¹⁵⁵⁴ Pisma so kot oblika »pisanja sebe« (ang. »life

¹⁵⁵² Monica Mastrantonio, »Letters as Portraits of Intimacy in Literature Studies«, *Advances in Literary Study* 9, št. 4 (2021): 231.

¹⁵⁵³ Reetta Eiranen, »The Narrative Self: Letters and Experience in Historical Research«, v: *Private and Public Voices: An Interdisciplinary Approach to Letters and Letter Writing*, ur. Koehler, Karin in McDonal-Miranda, Kathryn (Tampere: University of Tampere, 2015), 82.

¹⁵⁵⁴ Benstock, Shari, »Authorizing the Autobiographical«, v: *The Private Self: Theory and Practice of Women's Autobiographical Writings*, ur. Shari Benstock (Chapel Hill in London: The University of North Carolina Press, 1988), 91–92.

writing«)¹⁵⁵⁵ vir za raziskave, ki se ukvarjajo s subjektivnimi izkušnjami ljudi iz preteklosti,¹⁵⁵⁶ kar je od t. i. emocionalnega obrata v literarni vedi tudi tematika raziskav literarnega sistema.

Čustveni vidiki – ki so bili sicer vselej ključen del literarnega izražanja – so tako vstopili v ospredje literarnovednih raziskav, ki so jih v preteklosti zapostavljale, od novega historicizma dalje pa je sinhroni tekst kulturnega sistema nadomestil diahroni tekst anonimne literarne zgodovine.¹⁵⁵⁷ T. i. emocionalni historicizem izhaja iz prepričanja, da čustva skozi zgodovino z vidika raziskav različnih literarnih poetik niso statična kategorija,¹⁵⁵⁸ ampak se v času na določene načine spreminjajo, poleg tega pa se razlikujejo v različnih kulturnih okoljih.¹⁵⁵⁹ Ob uporabi pisem kot primarnega vira literarne zgodovine me zanimajo subjektivne izkušnje in interpretacije pisateljic. Ker se čustveni odzivi manifestirajo v besedilih v določenem kraju in času ter drugih specifičnih okoliščinah, so bila čustva vselej sestavni del zgodovine.¹⁵⁶⁰ Po drugi strani emocionalni pristop k raziskovanju razkriva splošno subjektivno naravo literarnozgodovinskih podatkov. Emocionalne vidike lahko v literarni vedi raziskujemo npr. v okviru samih literarnih del ali njihove recepcije med bralstvom in v širši družbi, v tem prispevku pa se ukvarjamo s procesom literarne produkcije, tj. s socialnimi vprašanji v povezavi z literarnim avtorstvom v specifičnem kulturnem in zgodovinskem okolju.

V nadaljevanju se osredotočim na intimne samoupodobitve avtoric in njihovo samozavedanje z zornega kota besedilne konstrukcije njihovih identitet. Dokumentiram različne identitete, ki so jih avtorice prevzemale v okviru spreminjajočih se okoliščin in družbenih norm ter razmerij moči.¹⁵⁶¹

1555 Prim. Michel Foucault, »Self Writing«, *Corps écrit* št. 5 (1983): 3–23, pridobljeno 20. 10. 2022, dostopno na: https://foucault.info/documents/foucault_hypomnemata.en/?fbclid=IwAR3p7Daq7The5LxQJWEKKltWB2JYCXR-UPO55SMFHQ7qo434Z8rMBg9kGOY.

1556 Eiranen, »The Narrative Self«, 78.

1557 Louis Montrose, »Professing the Renaissance: The Poetics and Politics of Culture«, v: *Literary theory: an anthology*, ur. Rivkin, Julie in Michael, Ryan (Oxford: Blackwell, 2004), 586.

1558 Prim. Stephanie Downes in Rebecca F. McNamara, »The History of Emotions and Middle English Literature«, *Literature Compass* 13, št. 6 (2016): 445.

1559 Patrick Colm Hogan, *Literature and emotion* (London in New York: Routledge, 2018), 62.

1560 Michael Champion in Andrew Lynch, »Understanding Emotions: „the things they left behind“«, v: *Understanding Emotions in Early Europe*, ur. Champion, Michael in Andrew, Lynch (Turnhout: Brepols, 2015), x.

1561 Mineke Bosch, »Persona and the Performance of Identity. Parallel Developments in the Biographical Historiography of Science and Gender, and the Related Uses of Self Narratives«, *L'Homme* 24, št. 2 (2013): 19.

3 SAMOREPREZENTACIJE AVTORIC V PISMIH: SAMOPRIPOVED IN IZRAŽANJE IDENTITETE

Pisma so oblika življenjskega pisanja (ang. »life writing«), ki vključuje »tako tradicionalno avtobiografsko pisanje kot tudi široko paleto žanrov, ki obsegajo pisanje o sebi in teoretiziranje o samopisanju«. ¹⁵⁶² Ljudje svoje znanje in spoznanja strukturirajo v obliki pripovedi, s čimer se oblikujeta posameznikova identiteta in njegovo mesto v določeni kulturi. ¹⁵⁶³ Pripovedovanje kot univerzalen način razumevanja in refleksije našega sveta ter življenja je tesno povezano tudi s čustvi; struktura zgodb je produkt človeškega čustvenega sistema. ¹⁵⁶⁴ Kot zapiše Martha Nussbaum, ¹⁵⁶⁵ so tudi posameznikova čustva strukturirana v obliki pripovedi. Prav tako se v obliki pripovedi tekstualno vzpostavlja identiteta: tako kot druge zgodbe lahko tudi posameznikova zgodba o samem sebi združuje heterogene elemente, ki so med seboj združljivi ali pa tudi ne. ¹⁵⁶⁶ Identiteta »nastaja v odnosnih in kolektivnih pomenskih sistemih [...] kot nekaj, kar posamezniki ‚počnejo‘ in ne kot nekaj, kar ‚so‘«. ¹⁵⁶⁷

Samoreprezentacije v pismih so med drugim tudi sredstvo za manipulacijo tega, kako avtorje dojemajo bralci. V samopripovedi pisateljic ima individualni subjekt popoln nadzor nad samopredstavitvijo z lastnim glasom, čeprav na pisma vplivajo pravila žanra, pa tudi kulturne in družbene norme časa in kraja njihovega nastanka. Samoreprezentacije v pismih odražajo podobo, ki so jo avtorice želele posredovati naslovnikom pisem. Kot poudarjajo raziskovalci, je razvoj identitete torej kolektivni proces, saj »smo to, kar smo s pomočjo drugih in v očeh drugih«. ¹⁵⁶⁸ Vsako zavestno oblikovanje lastne podobe za določenega bralca je sestavljeno iz vsebinsko-oblikovnih izbir, ki po drugi strani zanesljivo pomenijo tudi, da mora nekatere druge vsebine opustiti. Gre za samopripoved, v kateri je imela posamezna pripovedna subjektka popoln nadzor, ko je o sebi govorila z lastnim glasom. Samoreprezentacije v pismih pričajo o tem, kakšno podobo so o sebi imele avtorice oziroma natančneje: kakšno podobo o sebi so želele posredovati naslovnikom pisem.

¹⁵⁶² Michelle M. Dowd in Julie A. Eckerle A., »Recent studies in early modern english life writings«, *English Literary Renaissance* 40, št. 1 (2010): 132.

¹⁵⁶³ Jerome Bruner, *La educación, puerta de la cultura*, (Madrid: Visor, 1997), 53–55.

¹⁵⁶⁴ Patrick Colm Hogan, *Affective narratology: the emotional structure of stories* (Lincoln: University of Nebraska Press, 2011), 2.

¹⁵⁶⁵ Martha C. Nussbaum, *L'intelligenza delle emozioni*, (Bologna: Il Mulino, 2004), 290–291.

¹⁵⁶⁶ Eirinen, »The Narrative Self«, 80.

¹⁵⁶⁷ Bosch, »Persona and the Performance«, 19.

¹⁵⁶⁸ Bosch, »Persona and the Performance«, 14.

Katja Mihurko Poniž za Zofko Kveder ugotavlja, da se ni ukvarjala z vprašanjem, kakšna naj bi ženska bila, in z iskanjem t. i. bistva ženskosti v smislu idealiziranega iskanja skupnih lastnosti žensk, ampak s tem, kaj pomeni ženskost v obstoječi dejanskosti, torej z opisom stanja.¹⁵⁶⁹ To vključuje tudi negativne reprezentacije ženskosti, ki jih v prispevku prikažemo poleg pozitivnih. Samoreprezentacije so sredstvo za manipuliranje tega, kako naslovniki pisem dojemajo avtorice. To je povezano z avtentičnostjo izražanja v pismih in z vprašanjem, kako pisanje predstavlja ali posreduje identiteto.¹⁵⁷⁰ Ne moremo sicer trditi, da gre za popolnoma avtentične podobe literarnih ustvarjalk, saj je vsaka pisna ubeseditev lastne identitete rezultat tekstualnih izbir, ki so odvisne tudi od naslovnika, in je posredovana prek medija, ki ima svoja lastna pravila in omejitve. Poleg tega je proces oblikovanja identitete s tekstualnimi sredstvi dinamičen in odprt za nenehno reinterpretacijo.¹⁵⁷¹ Kljub temu pisma pričajo o tem, kako so pisateljice razumele same sebe, kaj jim je bilo pomembno in na kakšne ovire so naleteli, ko so se pričenjale udeleževati v slovenskem literarnem sistemu.

Na oblikovanje posameznikove identitete v pismih lahko apliciramo pripovedni model, kar pomeni, da v njih posamezniki sami sebe konstruirajo v obliki pripovedi; tako kot druge zgodbe lahko tudi zgodba posameznika o samem sebi v sebi združuje heterogene elemente, ki se medsebojno skladajo ali pa ne.¹⁵⁷² Jerome Bruner¹⁵⁷³ utemeljuje, da ljudje svoje znanje in ugotovitve strukturiramo v obliki naracije, tako pa se oblikujeta posameznikova identiteta ter njegovo mesto v kulturi. Patrik Colm Hogan razlaga, da so s pripovedovanjem zgodb tesno povezana tudi čustva, saj gre za univerzalni način razumevanja in reflektiranja našega sveta ter življenja. Struktura zgodb je po njegovem mnenju sistematičen produkt človekovega čustvenega sistema.¹⁵⁷⁴ Podobno Martha Nussbaum¹⁵⁷⁵ pojasnjuje, da so tudi posameznikova čustva strukturirana v obliki pripovedi.

1569 Mihurko Poniž, *Drzno drugačna*, 36.

1570 Thomas G. Couser, »Authenticity in Life Writing«, v: *The Encyclopedia of Life Writing*, ur. Jolly, Margaretta (London: Fitzroy Dearborn, 2001), 72.

1571 Eiranen, »The Narrative Self«, 80.

1572 Eiranen, »The Narrative Self«, 80.

1573 Bruner, *La educación*, 53–55.

1574 Patrick Colm Hogan, *Affective narratology: the emotional structure of stories* (Lincoln: University of Nebraska Press, 2011), 2.

1575 Nussbaum, *L'intelligenza delle emozioni*, 290–291.

3.1 Samoreprezentacije v pismih avtoric: nove vloge v družbeno-kulturnem sistemu

Na podlagi analize pisem avtoric predstavljam nekatere ključne vidike njihovih samoreprezentacij, povezanih z njihovimi različnimi vlogami tako v literarnem sistemu kot v družbi. Čeprav so v pismih tudi primeri tradicionalnih vlog, pripisanih ženskam, npr. vlogi matere in gospodinje, se osredotočim na vloge, ki so jih v družbeno-kulturnem sistemu pridobivale na novo.

3.1.1 Pisateljica in/ali pesnica

Obravnavane avtorice so delovale v času, ko se je funkcija pisatelja v družbi spremenila, kot ugotavlja Marjan Dovič, in sicer je postal »estetsko avtonomen ustvarjalec, ki iz globine svoje notranjosti izpoveduje svojo, edinstveno umetniško resnico.«¹⁵⁷⁶ V tem obdobju so avtorice po drugi strani šele dobro vstopale na slovensko literarno polje, svoja dela so večinoma objavljale v literarnih revijah, nekaterim je uspelo izdati knjige: poezijo, kratke zgodbe, romane in drame.

Ženske se v svojih pismih predstavljajo kot pisateljice in/ali pesnice, to identiteto pa utrjujejo z opisi procesov pisanja leposlovja in objavljanja literarnih besedil v periodiki in knjigah. Navdihovali so jih drugi slovenski in tuji pisatelji, na primer Lev Nikolajevič Tolstoj in Henrik Ibsen (o katerih Marica Nadlišek Bartol piše Ljudmili Prunk)¹⁵⁷⁷ ali Fjodor M. Dostojevski (o katerem Zofka Kveder piše Ivanki Anžič Klemenčič).¹⁵⁷⁸ Kot je razvidno iz obravnavanih korespondenc, so uveljavljeni slovenski pesniki in pisatelji avtoricam svetovali glede njihovega ustvarjanja: primer nasprotujočih si nasvetov je razviden iz pisma Vide Jeraj Marici Nadlišek Bartol: Ivan Cankar ji je svetoval, naj bo pri pisanju sentimentalna, saj je pri tem po njegovem mnenju najboljša, Fran Govekar pa po drugi strani njeno ljubezensko poezijo »vsakokrat križa« in pesnico spodbuja, naj namesto te napiše ep.¹⁵⁷⁹ Poleg tega je iz njene korespondence razvidno, da je bila Vida Jeraj pod izrazitim vplivom urednika *Ljubljanskega zvona* Antona Aškercar, ki je v njunem zasebnem dopisovanju redno kritično ocenjeval njena lite-

1576 Marjan Dovič, *Slovenski pisatelj: razvoj literarnega proizvajalca v slovenskem literarnem prostoru* (Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007), 159.

1577 Marica Nadlišek Bartol Ljudmili Prunk, 3. maj 1912, II. Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (4, 1912–13), Zapuščina Ljudmile Prunk (Ms 1906), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/625>.

1578 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 24. april 1901, VIII. Pisma, Ivanki Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/782>.

1579 Vida Jeraj Marici Nadlišek Bartol, 11. januar 1899, II. Korespondenca, Vida Jeraj (29, 1896–1920 in b. d.), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/31>.

rarna dela.¹⁵⁸⁰ Vida Jeraj v pismu Marici Nadlišek Bartol pokaže svoje občudovanje Antona Aškercarja: »Obljubila sem Vam zadnjič kratko pesmico, a pesnik – učitelj – chef – kritik jo je obdržal za ‚Zvon‘. Pozneje sem mu poslala daljšo epično pesem, katere mi pa še ni ocenil.«¹⁵⁸¹

Pisma pisateljic izražajo zavedanje, da so se v času svojega življenja uveljavljale v literarnem sistemu in da gre za proces, ki zaradi nenaklonjenih okoliščin zahteva veliko truda. Ljudmila Poljanec v pismu Ljudmili Prunk 27. junija 1906 reflektira dejstvo, da je v slovenskem prostoru v primerjavi s tujino zelo malo ženskih ustvarjalk: »nucamo vsaj nekaj žensk, ki se zanimajo za poezijo! Pri nas je še mrtvo, mrtvo! Drugi narodi se ponašajo s celimi ženskimi zbirkami.«¹⁵⁸² Poleg tega našteva literarne ustvarjalke iz tujine, ki jo zanimajo, in omeni italijansko pesnico Ado Negri ter rusko avtorico Sapho Lohvickajo, katere pesmi so po njenih besedah »žensko-značilne«.¹⁵⁸³ V pismih najdemo primere, ki pričajo o tem, da je literarna kritika dela avtoric pogosto vrednotila z vidika ustvarjanja literarnih avtorjev: Ljudmila Poljanec piše Ljudmili Prunk, da ji je literarni kritik očital, da je vse »prepisala« od znanih modernističnih pesnikov Otona Zupančiča in Dragotina Ketteja, ob tem pa izpostavlja, da avtor svoje trditve v kritičkem zapisu na nikakršen način ni dokazoval.¹⁵⁸⁴ Avtorica to komentira z besedami: »tudi svoje ženske pesmi sem prepisala od teh dveh! Ne vem kje? Dala bi pač temu gospodu, kakor *Dom in Svetu* odgovor: Slovenski moderni so se razvili z ruskih poetov in tam sem se učila tudi jaz! /poudarek je originalen/.«¹⁵⁸⁵

Med zahtevnimi okoliščinami, ki so vplivale na njihovo ustvarjanje, Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk opiše negotove razmere, in sicer piše, da je v slovenskem kulturnem prostoru težko delovati kot pisatelj in kritik, ker je razklan ter majhen, intelektualci najraje spremljajo literaturo v tujih jezikih, literarne revije pa imajo malo naročnikov.¹⁵⁸⁶ Ljudmila Poljanec je Ljudmili Prunk poročala o pokroviteljskem odnosu urednika revije *Ljubljanski zvon*

1580 Vida Jeraj Marici Nadlišek Bartol, 11. maj 1897, II. Korespondenca, Vida Jeraj (29, 1896–1920 in b. d.), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/23>.

1581 Vida Jeraj Marici Nadlišek Bartol, 24. december 1897, II. Korespondenca, Vida Jeraj (29, 1896–1920 in b. d.), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/28>.

1582 Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk, 27. junij 1906, II. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (16, 1906–16), Zapuščina Ljudmili Prunk (Ms 1906), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/61>.

1583 Prav tam.

1584 Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk, 2. julij 1906, II. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (16, 1906–16), Zapuščina Ljudmili Prunk (Ms 1906), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/63>.

1585 Prav tam.

1586 27. junij, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

Frana Zbašnika, ki je brez njene vednosti in posvetovanja z njo njene pesmi pred tiskom samovoljno spreminjal. O njegovem vzvišenem odnosu priča naslednji citat iz Zbašnikovega pisma, ki sicer ni ohranjeno, a ga je Ljudmila Poljanec navedla v pismu omenjeni prijateljici: »Zastonj gospa, ako imate talent, veselje ... vse badavo, če se Vam tudi posreči kaka lirski pesem, pesem občutja, da ob nji zadržite i druge osame ... v kartelu Vam ni mesta in tudi ne priznanja ...«¹⁵⁸⁷ V pismu Ljudmili Prunk je Ljudmila Poljanec pisala, da urednik Fran Zbašnik spreminja njene pesmi in mu nič ne ugaja: »/v/idite ako ste jasni, odkriti – ni prav; ako odevate svoje misli s tančico slik in pri-spodob, tedaj ste megleni, nejasni in prazni.«¹⁵⁸⁸ V pismo urednici *Slovenke* Marici Nadlišek Bartol je pesnica Vida Jeraj vključila idealizirano refleksijo lastnega pisanja in se predstavila kot izrazito samokritična: kot je navedla, zaradi pesmi ni mogla spati, pisala jo je v postelji, ko je zunaj deževalo, pesem pa bi verjetno jutraj uničila, če je ne bi dokončala ponoči, ker ji ne bi bila več všeč. Dodala je, da po svojem mnenju nima »pripovednega talenta«, zato za revijo *Slovenka* ne pošilja proze.¹⁵⁸⁹ Pisateljice v svojih pismih naštevajo težave, s katerimi se srečujejo pri pisanju, med njimi so nizka motivacija, cenzura urednikov in nenaklonjeni literarni kritiki. Čeprav so si pisati želele, je bilo to zanje zaradi pomanjkanja časa, službenih in družinskih obveznosti težko. Pisma prikazujejo zahteven vsakdan pisateljic, ki so vzporedno s pisanjem hodile v službo, se izobraževale in skrbele za otroke ter gospodinjstvo, pestile pa so jih tudi različne bolezni. V prej omenjenem pismu je Vida Jeraj zapisala tudi, da bi rada urednici poslala veliko dobrih pesmi, a ji jih nikakor ne uspe napisati.¹⁵⁹⁰ Izrazila je željo, da bi pisala pravljice, po drugi strani pa je potožila, da nima časa zaradi službenih obveznosti v vlogi učiteljice, opravi na vrtu in drugih »malenkosti«, ki jim je morala posvetiti čas. Elvira Dolinar v pismu Ivanki Anžič Klemenčič potožila, da ima težave z depresijo in hudim glavobolom, kar jo ovira pri delu, zato je s težavo napisala novo besedilo za *Slovenko*. Izrazila je dvom, da bo uredništvo z njo zadovoljno.¹⁵⁹¹

1587 Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk, 20. julij 1906, II. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (16, 1906–16), Zapuščina Ljudmile Prunk (Ms 1906), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/64>.

1588 Prav tam.

1589 Vida Jeraj Marici Nadlišek Bartol, 31. marec 1897, II. Korespondenca, Vida Jeraj (29, 1896–1920 in b. d.), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/21>.

1590 Prav tam.

1591 Elvira Dolinar Ivanki Anžič Klemenčič, 28. februar 1900, I. Uredniška korespondenca, Dolinar Elvira (14, 1899–1940), Zapuščina Slovenke (Ms 1429), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/549>.

Marica Nadlišek Bartol je o svojem slabem zdravju pisala v različnih pismih, v katerih omenja, da ji je zdravnik priporočal, naj preživi nekaj časa v naravi. Iz njenega sporočila Franu Vidicu lahko razberemo, da ji je zdravnik prepovedal pisanje zaradi neke nesreče.¹⁵⁹² Zofka Kveder v svojih pismih večkrat omenja zdravstvene težave, npr. nespečnost in glavobol, o preprekah, ki jih je čutila pri ustvarjanju, pa je zapisala, da je bila že od rojstva »neizmerno len otrok«,¹⁵⁹³ in dodala: »/k/ako težko se odpravim k pisalni mizi – niti povedati ne morem. – sicer je res, da nimam sto drugih sitnosti in sto drugih pisarij vmes ali faktum je, ker sem lena, neodpušljivo lena.«¹⁵⁹⁴

Avtorice v pismih omenjajo tudi nizke honorarje oz. uredništvom sporočajo zahteve po izplačilu honorarjev.¹⁵⁹⁵ Zofka Kveder je npr. pisala Antonu Aškercu v času njegovega urednikovanja revije *Ljubljanski zvon*, ko je ugotovila, da plačilo revije zanjo ni enako kot za nekatere druge moške pisce, ki jih je imenovala »gospoda profesorji«.¹⁵⁹⁶ Dejala je, da ne bo več dovolila, da bi jo tako izkoriščali, saj potrebuje plačilo bolj kot drugi, ker ni imela redne službe kot oni in je morala »prosjačiti za denar«.¹⁵⁹⁷ Zofka Kveder v pismu Ivanu Cankarju očitno odgovarja na njegovo sporočilo, da ga kot pisatelja slabo plačujejo: »/t/o je vendar grozen škandal, da si v takih skrbah, Ti naš najboljši pisatelj, ki bi morali Slovenci na kolenih boga hvaliti, da Te sploh imamo. [...] Veš, tak narod, ki pusti, da njegovi največji talenti stradajo, tak tudi ni vreden drugega, kakor da ga vrag vzame čim prej.«¹⁵⁹⁸ Zofka Kveder je Ivanki Anžič Klemenčič iz Švice poročala, da ji je urednik *Neue Zürcher Zeitung* nakazal honorar, čeprav si njenih del ni upal natisniti »zaradi publike, ki je ravno tako ali pa še bolj filistrozna, kakor pri nas«.¹⁵⁹⁹ V korespondenci Elvire Dolinar prošnje za izplačilo honorarja, ki jih pošilja urednici *Slovenke* Ivanki Anžič Klemenčič, prerastejo v jezo, in sicer v pismu navaja, da za ta časopis ne bo več pisala, ker ni prejela plačila

1592 Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 9. februar 1897, IV. Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/635>.

1593 Zofka Kveder Franu Zbašniku, 25. julij 1906, Pisma Franu Zbašniku (21, 1902–1908 in b. d.), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1115), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/605>.

1594 Prav tam.

1595 Za honorarje je urednico revije *Domači prijatelj* npr. večkrat prosil tudi pisatelj Ivan Cankar, a mu je pojasnila, da mu honorarja tistega dne še ne more poslati: Zofka Kveder Ivanu Cankarju, 22. september 1904, IX. Korespondenca, Zofka Kveder (19. 1900–1914), Zapuščina Ivana Cankarja (Ms 819), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/1>.

1596 Zofka Kveder Antonu Aškercu, 2. november 1902, Pismo Antonu Aškercu (1, 1902), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1114), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/588>.

1597 Prav tam.

1598 22. september 1904, Zofka Kveder, Ms 819.

1599 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 10. oktober 1899, VIII. Pisma, Ivanki Anžič - Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/740>.

za svoje delo, hkrati pa je vodstvo *Slovenke* obtožila, da z lepimi besedami zavaja svoje avtorje in se iz njih norčuje.¹⁶⁰⁰ Dodaja, da je že v prejšnjem pismu zahtevala plačilo, a ga še vedno ni prejela, kar jo je užalilo, saj sicer do *Slovenke* čuti pripadnost. Zapisala je še, da se počuti izdano, saj jo nasprotniki žalijo zaradi objav v *Slovenki*, ko pa je časopis prosila za pomoč, je naenkrat nihče več ni poznal.¹⁶⁰¹ V poznejšem pismu je Elvira Dolinar urednico Ivanka Anžič Klemenčič ponovno prosila za izplačilo, češ da ima njena družina veliko stroškov.¹⁶⁰²

Iz analiziranih korespondenc je razvidno, da je bilo v tistem času za pisateljice težko izdati knjigo. Ljudmila Poljanec je npr. v več pismih pisala o možnostih knjižne izdaje svojih pesmi in nazadnje leta 1906 izdala pesniško zbirko z naslovom *Poezije* v sodelovanju z urednikom Lavoslavom Schwentnerjem. Z dopisovalkami je razpravljala tudi o možnostih, da bi knjižno izdali dela drugih pisateljic, npr. v pismu Ljudmili Prunk je omenila pesniško zbirko Kristine Šuler, ki jo namerava urediti bodisi Fran Saleški Finžgar bodisi Anton Medved. V enem od naslednjih pisem je ponovno navedla, da avtorica pripravlja pesniško zbirko, v naslednjem pismu pa omenila, da bo njene pesmi uredila sama. Kristina Šuler sicer za časa svojega življenja ni izdala knjige, njeno zbrano delo je izšlo šele leta 2008. Ljudmila Poljanec je v pismu Ljudmili Prunk omenila, da namerava svoje pesmi izdati v knjižni obliki tudi Vida Jeraj. V poznejšem pismu je Ljudmila Poljanec sporočila, da bo izdajo Vide Jeraj uredil Oton Župančič. Vida Jeraj je pesniško zbirko *Pesmi* izdala leta 1908, leta 1921 je izšla njena druga pesniška zbirka pretežno otroških pesmi *Iz Ljubljane čez poljane*. Knjigo je želela izdati tudi pesnica Ljudmila Prunk, Ljudmila Poljanec pa ji je pri tem svetovala, naj izide v Ljubljani,¹⁶⁰³ v pismu pa ji je sporočila tudi, naj poskrbi, da bo za izdajo dobro plačana.¹⁶⁰⁴ Predlagala je še, naj njene pesmi pred objavo prebere literarni kritik, ob tem pa ji zaupala, da je njene pesmi pred objavo pregledal Anton Aškerc. Ni jasno, ali se pismo nanaša na zbirko pesmi za otroke z naslovom *Kraguljčki*, ki jo je Ljudmila Prunk

1600 Elvira Dolinar Ivanki Anžič Klemenčič, 16. april 1901, I. Uredniška korespondenca, Dolinar Elvira (14, 1899–1940), Zapuščina Slovenke (Ms 1429), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/561>.

1601 Prav tam.

1602 Elvira Dolinar Ivanki Anžič Klemenčič, 15. september 1901, I. Uredniška korespondenca, Dolinar Elvira (14, 1899–1940), Zapuščina Slovenke (Ms 1429), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/562>.

1603 Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk, 25. maj 1908, II. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (16, 1906–16), Ms Zapuščina Ljudmile Prunk (Ms 1906), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/71>.

1604 Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk, b. d., II. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (16, 1906–16), Zapuščina Ljudmile Prunk (Ms 1906), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/72>.

objavila v Trstu leta 1915. Ljudmila Poljanec je v dopisovanju omenila še, da Marica Nadlišek Bartol ne namerava objaviti svojih pesmi; avtorica za časa svojega življenja res ni izdala knjige. Ljudmila Poljanec je Ljudmili Prunk poročala tudi o načrtovanem izidu lastne pesniške zbirke, ki jo je želela izdati pri založbi Bamberg, a je dodala, da pisatelj Anton Funtek ni preveč naklonjen njenim verzom, ki so po njegovem mnenju preveč uglajeni. Po drugi strani ji je urednik Fran Zbašnik svetoval, naj jih ne popravlja preveč, saj s tem »izgube pesmi mnogo na radostni svežosti«.¹⁶⁰⁵

3.1.2 Zaposlena ženska

Avtorice obravnavanih pisem se niso preživljale izključno s pisanjem – z izjemo Zofke Kveder, ki se je kot prva slovenska pisateljica preživljala s svojim peresom, delovala pa je tudi kot prevajalka in urednica ter avtorica publicistike in gledališke kritike ter v svoji publicistiki zagovarjala pravice zaposlenih žensk.¹⁶⁰⁶ Izjema je bila tudi Ivanka Anžič Klemenčič, prva slovenska poklicna novinarka. Povečini so bile avtorice pisem sicer zaposlene kot učiteljice, kar je bil eden od novih poklicev za ženske, ki so se pojavili proti koncu 19. stoletja in jim je omogočal, da so postale ekonomsko neodvisne,¹⁶⁰⁷ čeprav so bile tako finančno kot tudi z vidika delovne obremenitve v slabšem položaju od moških kolegov.¹⁶⁰⁸ Da je poučevanje doživljala kot naporno, v več pismih opisuje Marica Nadlišek Bartol, ki je delala na več šolah v okolici Trsta. V pismu Franu Vidicu je zapisala, da je »zgrešila svoj stan« in se v šoli včasih počuti obupano ter težko prenaša, da jo kličejo učiteljica. V pismu dodaja, da ji najhujši sovražnik ne bi mogel naložiti večje pokore, kakor si jo je naložila sama, ko je postala učiteljica: »jaz v razredu gnijem, jezim, belim, zelenim, hiram.«¹⁶⁰⁹ Želela je menjati poklic, ker se ji je zdel prezahteven in ker je imela zdravstvene težave, a se ni pripravila do tega, občudovala pa je kolegico Feodoro, učiteljico, ki se je skušala zaposliti na železnici.¹⁶¹⁰ Iz naslednjega odlomka pisma Vidicu je razvidno, da je Marica Nadlišek Bartol do učiteljic kritična in se v večji

1605 Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk, 5. februar 1909, II. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (16, 1906–16), Zapuščina Ljudmile Prunk (Ms 1906), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/74>.

1606 Mihurko Poniž, *Zapisano z njenim*, 166.

1607 Prav tam, 163.

1608 Katja Mihurko Poniž, *Evine hčere: konstruiranje ženskosti v slovenskem javnem diskurzu 1848–1902* (Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici, 2009), 114.

1609 Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 23. september 1897, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/647>.

1610 Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 29. april 1898, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/666>.

meri identificira kot urednica: »/p/ovem Vam tudi tako *entre nous*, da me je včasih res sram, da moram biti učiteljica.« Avtorica zapiše, da kot urednica dobiva pisma učiteljic, ki so slabo pismene: »Bog moj niti slovnice ne zna-jo! [...] Mene kar vije, ko naletim na kaj tacega in pa drugače tudi kako so nazaj, kako zabite velika večina, no vsaj teh kar jih je okoli nas. Ne morete govoriti ž njimi pametne besede, prej s preprosto kmetico nego s tako našemljeno šolmajštrco.«¹⁶¹¹ Poleg tega v tem pismu poudari, da so Kristina Shuller, Vida Jeraj in Marica Strnad – vse so objavljale v *Slovenki* – s tega vidika izjeme.¹⁶¹² Tudi v drugih korespondencah avtoric je mogoče opaziti, da se s poklicem učiteljice niso identificirale, saj so izpostavljale predvsem svoje literarno udejstvovanje kot delovanje, ki se jim je zdelo najpomembnejše. Primer tega je tudi zgodnejša korespondenca Zofke Kveder iz obdobja, ko je delala v odvetniški pisarni Ivana Šušteršiča v Ljubljani, kjer je prepisovala različne dokumente. Marici Nadlišek Bartol je tedaj pisala, da se tam počuti kot avtomat: »/s/edim sicer vsak dan osem ur v odvetniški pisarni in prepisujem razne tožbe, rekurze, apelacije in kakor se vsem tem pustim stvarjem že pravi. – Ni ravno prijetno delo. Dan na dan vedno isto brez prenehljaja, brez spremembe!«¹⁶¹³

Izmenjava pisem v obravnavanih korespondencah je povezana tudi z urejanjem časopisov oziroma revij, in sicer gre v več primerih za izmenjavo med urednicami oziroma uredniki in literarnimi avtoricami oziroma avtorji, torej je korespondenca tudi ključno sredstvo za opravljanje tega poklica. Tako v pismih najdemo omembe priloženih književnih besedil za prihodnje izdaje in med drugim opravičila uredništvu, da so pisci svoja dela končali pozneje, kot je bilo načrtovano. Avtorji, ki so pisali za periodične publikacije, so se prek pisem dogovarjali o načrtovanih besedilih in objavah, iz uredništev pa so prejeli prošnje, naj pošljejo svoja besedila oziroma naj sporočijo, ali v tistem obdobju pripravljajo kaj za prihodnje številke. V pismih najdemo omembe pisanja za druge publikacije, predloge novih piscev in vsebin, poročila o količini prispevkov za novo številko, zasedenosti tiskarn in opise uredniškega dela, ki je bilo razumljeno kot elitna dejavnost, npr. v pismu urednice Zofke Kveder kolegici Ivanki Anžič Kle-

¹⁶¹¹ Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 6. marec 1898, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/661>.

¹⁶¹² Prav tam.

¹⁶¹³ Zofka Kveder Marici Nadlišek Bartol, 14. februar 1898, II. Korespondenca, Zofka Kveder (9, 1898–1899), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/120>.

menčič.¹⁶¹⁴ Vloga urednice je bila na prelomu iz 19. v 20. stoletje za ženske nova: Marica Nadlišek Bartol je bila prva slovenska urednica časopisa *Slovenka*, katerega prva številka je izšla leta 1897. Leta 1899 je urednikovanje predala Ivanki Anžič Klemenčič, po šestih letih delovanja pa je *Slovenka* konec leta 1902 prenehala izhajati. Vpogled v tedanje uredniško delo nudi korespondenca Marice Nadlišek Bartol, ki v svojih pismih pogosto poroča o prihodnjih izdajah *Slovenke*, pri čemer navaja besedila, ki so za izdajo predvidena, ter ali ima besedil dovolj ali premalo.

Pisma pričajo o tem, da so nekateri vplivni posamezniki izdajanju *Slovenke* tudi nasprotovali: Vida Jeraj Marici Nadlišek Bartol poroča o tem, da pisatelj in kritik Fran Govekar časopisa ne odobrava, ob tem pa Vida Jeraj urednico spodbuja ter o Govekarju zapiše, da je neprijazen.¹⁶¹⁵ V nadaljevanju pisma sicer poroča, da je Govekar uredništvo *Slovenke* nekoliko pohvalil, urednici Marici Nadlišek Bartol pa svetoval, naj začne publikacija izhajati le kot mesečnik, in ji predlagal, naj spremeni svojo uredniško politiko in prične objavljati manj književnih besedil, saj sta za to po njegovem mnenju dovolj že literarna mesečnika *Ljubljanski zvon* ter *Dom in svet*: »/t/udi naj bi gojil list bolj praktične stroke iz ženskih sfer, nego leposlovje [...] To je moje privatno mnenje.«¹⁶¹⁶

3.1.3 Intelektualka

V pismih so se ženske uveljavljale kot intelektualke, in sicer so opozarjale na to, da imajo določeno izobrazbo, da spremljajo kulturno dogajanje v Sloveniji in tujini ter da so same dejavne tako pri ustvarjanju literarnih del kot pri njihovi strokovni recepciji. Iz obravnavanih pisem lahko razberemo, da so se intelektualke, pisateljice, pesnice in urednice medsebojno spremljale in podpirale ter individualna prizadevanja za vključitev v kulturno polje razumele kot del skupnega prizadevanja. Druga drugi so poročale o svojem delu, objavah v periodiki in knjigah, o načrtih za prihodnje objave, pa tudi o kritikah lastnih literarnih besedil. Poleg tega so spremljale delo drugih slovenskih pesnikov in pisateljev ter si o njem medsebojno poročale. Del identitete intelektualke so bile tudi povezave s tujino: avtorice

1614 Zofka Kveder Marici Nadlišek Bartol (konec marca 1900), VIII. Pisma, Ivanki Anžič - Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/754>.

1615 Vida Jeraj Marici Nadlišek Bartol, 9. pismo, b. d., II. Korespondenca, Vida Jeraj (29, 1896–1920 in b. d.), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), Marica Nadlišek - Bartol, NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/26>.

1616 Prav tam.

v pismih izpostavljajo dejstvo, da znajo ali se učijo tujih jezikov, poleg tega omenjajo različna tuja literarna dela, ki so jih brale ali prevajale.

Kot piše Zadravec,¹⁶¹⁷ je bila ruska književnost med slovenskimi pisatelji v obdobju moderne priljubljena, kar je po pismih sodeč veljalo tudi za pisateljice. Tako Zofka Kveder v pismu Marici Nadlišek Bartol pojasni, da je našla staro nemško-rusko slovnico in se »z veliko vnemo« uči cirilice, ruščina pa po njenem mnenju ni težak jezik.¹⁶¹⁸ Podobno piše Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk, da so jo ob obisku Bolgarije tamkajšnji literati »založili s knjigami« in da se poleg ruščine uči tudi bolgarščine.¹⁶¹⁹ Del identitete intelektualke je bilo, kot gre sklepati iz korespondenc, tudi redno branje, obiskovanje gledališč in literarnih salonov ter dopisovanje z drugimi intelektualkami in intelektuali. Marica Nadlišek Bartol se je v pismu Franu Vidicu predstavila kot izobrazena ženska in kot nasprotje sebi orisala manj izobražene ženske, pri tem pa razložila svoj pogled na to, kakšne bralke so. Menila je namreč, da ne znajo brati, ker se preveč vživljajo v romaneskne like in z njimi čutijo, ob tem pa se ne ozirajo na delo samo in pisatelja.¹⁶²⁰ Prepričana je bila torej, da so ženske manj učinkovite pri branju literarnih del kot moški, in predpostavljala, da je razlog za to njihova večja čustvena vpetost v literarna besedila in popolna istovetnost z liki na račun dožemanja drugih prvin literature.

3.1.4 Kritičarka

Pisma so bila prostor za izmenjavo mnenj o literarnih in širših družbeno-kulturnih pojavih, ena od tem, ki se v obravnavanih pismih pogosto pojavlja, je literarna kritika, saj so bile avtorice dejavne na tem področju – npr. Marica Nadlišek Bartol, Zofka Kveder in Ljudmila Poljanec so delovale kot literarne kritičarke –, literarni kritiki pa so pisali tudi o njihovih književnih delih. Poleg splošnih sodb o določenih literarnih ustvarjalcih, ki jih najdemo v obravnavanih pismih (Ljudmila Poljanec v pismu Ljudmili Prunk napiše sodbo o delu Antona Aškerc: »Aškerc piše prehitro – in ne pusti zoreti idejam in obliki in to je menda njegov največji greh!«¹⁶²¹) in

¹⁶¹⁷ Franc Zadravec, »Ivan Prijatelj in ruska literatura«, *Slavistična revija* 53, št. 3 (2005): 363–377.

¹⁶¹⁸ 14. februar 1898, Zofka Kveder, Ms 703.

¹⁶¹⁹ Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk, 25. september 1906, II. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (16, 1906–16), Zapuščina Ljudmile Prunk (Ms 1906), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/65>.

¹⁶²⁰ Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 5. april 1897, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidca (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/637>.

¹⁶²¹ Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk, 14. marec 1907, II. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (16, 1906–16), Zapuščina Ljudmile Prunk (Ms 1906), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/66>.

gledaliških predstavah (Marica Nadlišek Bartol v pismu iz leta 1912 Ljudmili Prunk opiše dogajanje v zadnji sezoni slovenskega gledališča v Trstu, današnjega Slovenskega stalnega gledališča),¹⁶²² avtorice pišejo o lastnih kritičkih zapisih in njihovi recepciji, kritikah njihovih del ali o kritikah drugih avtorjev, ki so jih prebrale v tedanji publicistiki. Marica Nadlišek Bartol je kot urednica *Slovenke* literarne kritike urejala tudi za objavo – tako je npr. Frana Vidica prosila, naj ji pošlje oceno knjige.¹⁶²³

V korespondenci Ljudmile Poljanec lahko spremljamo, kako se spreminja njen odnos do kritike. V pismu iz leta 1906, ko je izšla njena prva pesniška zbirka *Poezije*, Ljudmili Prunk zapiše: »Vi mi čestitate le izdajo pesmi, ne vem še, kaj poreče kritika!«¹⁶²⁴ V naslednjem pismu, ko je že prebrala nekaj literarnih kritik, komentira, da je negativni odzivi ne ganejo: »sicer pa Vam odkrito povem, da sem tako topa in hladna poleg teh kritik – da se kar sama sebi čudim«,¹⁶²⁵ v naslednjem pismu pa navaja še, da je glede kritik popolnoma ravnodušna.¹⁶²⁶ Omeni tudi vpliv negativnih ocen na ustvarjanje pesnice Kristine Schuller, češ da je zaradi tega izgubila pogum, da bi izdala pesniško zbirko. Ljudmila Poljanec prijateljici Ljudmili Prunk svetuje, naj ji kritika ne pride do živega, in zapiše, da nje ne uži nje več, na področju kritike pa opaža, da se prijatelji hvalijo med seboj.¹⁶²⁷ Kot primer navaja kritiko urednika kamniškega glasila *Naš list*, čigar delo je v isti publikaciji njegov prijatelj izjemno pohvalil: »Slabo za poeta, ki piše le za kritike. Piše lahko najslabše – najame si koga, ki ga hvali in slaven lahko postane čez noč.«¹⁶²⁸ V poznejšem pismu navaja, da so tedanje kritike črno-bele: ali izrazito uničujoče ali izrazito pohvalne, avtorici pa svetuje, naj si ne enih ne drugih ne jemlje k srcu. Prav zaradi stanja literarne kritike Ljudmila Poljanec meni, da je za Slovence književnost in znotraj te pesništvo še posebej zahtevno. Navaja, da gre za Kalvarijo in Sinaj obenem,¹⁶²⁹ s čimer želi poudariti trpljenje literarnih ustvarjalcev.

¹⁶²² 27. junij, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

¹⁶²³ Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 6. januar 1898, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/655>.

¹⁶²⁴ Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk, 12. november 1906, II. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (16, 1906–16), Zapuščina Ljudmile Prunk (Ms 1906), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/62>.

¹⁶²⁵ 2. julij, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

¹⁶²⁶ 20. julij 1906, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

¹⁶²⁷ Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk, 24. marec 1908, II. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (16, 1906–16), Ms 1906, Ljudmila Prunk, NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/70>.

¹⁶²⁸ 20. julij 1906, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

¹⁶²⁹ 5. februar 1909, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

Ljudmila Poljanec piše Ljudmili Prunk o članku Ivana Prijatelja z naslovom *Literatur der Slovenen*, ki je v nemščini izšel v reviji Österreichische Rundschau leta 1905. Gre za enega od pregledov zgodovine slovenske književnosti, ki jih je v tem obdobju Prijatelj napisal v tujih jezikih. Natančen pregled objav njegovih literarnozgodovinskih spisov je napravil Zoltan Jan, ki pravi, da je krajša različica pregleda, objavljena v slovenskem tisku, požela mnoge očitke zaradi kritičnega stališča do Antona Aškercarja.¹⁶³⁰ Ljudmila Poljanec v pismu Ljudmili Prunk zapiše, da je Prijatelj v članku o slovenski literaturi marsikomu naredil krivico¹⁶³¹ in da je naklonjen le Otonu Zupančiču, Zofki Kveder ter Ivanu Cankarju, drugim pa očita, da niso izvirni in posnemajo bolj znane avtorje: »/d/a je naposled prezrl vse pesnike, razen Zupančiča – in žensk sploh no omenja ne, tudi ni nič posebnega, – nič novega.«¹⁶³²

Podoben odnos do literarne kritike najdemo v korespondenci Elvire Dolinar, ki Ivanki Anžič Klemenčič piše, da je smešno, kako daleč so prišli na Kranjskem s po njenem mnenju neprimerno hvalo neakovostnih literarnih del samo zato, ker so slovenska. Po drugi strani opaža, da so drugačna mnenja utišana in jih skušajo zatreti, namesto da bi spodbujali k premišljevanju. Del pisma zaključí z retoričnim vprašanjem, v katerem se sprašuje, ali je to pot do napredka.¹⁶³³ Elvira Dolinar v pismu Ivanki Anžič Klemenčič komentira nenaklonjenost t. i. svobodomiselnih literarnih kritikov, ki ženske pisateljice ob vsaki priložnosti okrcajo: »/i/n vendar bi morali, ako so res svobodomiselni, kakor se imenujejo, bi morali stati na naši strani.«¹⁶³⁴ Zofka Kveder v pismu Ivanu Cankarju piše o nenaklonjeni kritiki njegovega dela v *Slovenskem narodu* in pravi, da se je ob branju kar smejala, češ da je to tako žalostno, da je že smešno, ob tem pa Cankarja prosi, naj se na kritiko ostro odzove, saj bi to veselilo tudi njegove oboževalce.¹⁶³⁵

1630 Zoltan Jan, »Najstarejša zgodovina slovenske književnosti«, *Zadarska revija: časopis za kulturo i društvena pitanja* 1, št. 2 (1976): 129–147.

1631 27. junij, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

1632 2. julij, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

1633 13. januar 1900, I. Uredniška korespondenca, Elvira Dolinar (14, 1899–1940), Zapuščina Slovenke (Ms 1429), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/552>.

1634 28. februar 1900, Elvira Dolinar, Ms 1429.

1635 Zofka Kveder Ivanu Cankarju, Pismo 3, b. d., Zofka Kveder (12, 1904–1914), Zapuščina Ivana Cankarja (Ms 819), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/3>.

3.1.5 Družabna ženska

Proces vključevanja pisateljic v slovenski literarni sistem je pomenil tudi postopen vstop žensk iz zasebnega v javni prostor, in sicer so se avtorice obravnavanih pisem udeleževale različnih družabnih dogodkov, npr. salon-skih druženj. V procesu uveljavljanja na književnem polju so avtorice vzpostavljale povezave z vplivnimi posamezniki, v pismih opisujejo intelektualne pogovore in dogodke, na katerih so se družile s pomembnimi imeni tistega časa, svoje družabne povezave in poznanstva ter srečanja z določenimi osebami, poleg tega pa pisma omenjajo pretekla medsebojna srečanja ali srečanja drugih ljudi ter prejemnike vabijo na obisk. V tovrstne opise v pismih so vključevale tudi informacije o tem, o katerih temah so ob teh priložnostih govorile v družbi drugih pomembnih oseb.

V družabnem življenju so bili ključni literarni saloni, kjer so se ustvarjalci medsebojno srečevali. V pismu Mariji Reisner je Vida Jeraj opisala dogajanje v svojem salonu in predstavila svojo identiteto družabne gostiteljice. Pismo izpostavlja znane moške literate, ki so se udeležili druženja v njenem salonu in tja prišli skupaj. V besedilu predstavi veselo razpoloženje ob druženju in na kratko opiše dogajanje, ko jo je obiskala skupina umetnikov: »/t/aka puščava in zapuščenost, kakoršne sem navajena, pa kar na hip tole! [...] Zupančič je pestoval ‚Vovka‘, Prij. se je pa lovil z Vido! Potem smo pa peli ‚narodne‘ in ‚Lepo Vido‘ so mi vsilili. Eh, krasno je bilo!«¹⁶³⁶

Povezave z intelektualci so avtorice gojile tudi prek korespondence, Ljudmila Poljanec v pismu Ljudmili Prunk npr. poudari, da ima obširno mrežo dopisovalcev, tudi v tujini: »Rusija! Tam imam znanca, ki me zalaga z ruskimi poezijami, beletristični revijami ter me navdušuje za učenje ruščine. Zdi se mi, da sem obogatela na duši, ko sem se vsaj nekoliko naučila tega prekrasnega jezika.«¹⁶³⁷ Poznanstvo z ljudmi v tujini in znanje tujih jezikov sta pomenila tudi olajšan dostop do znanja s pridobivanjem tedaj težje dostopnih knjig, s tem pa večjo intelektualno širino.

¹⁶³⁶ Vida Jeraj Mariji Reisner, Pismo 1, b. d., II. Pisma, Marija Reisner (1, b. d.), Zapuščina Vide Jeraj (Ms 1213), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/52>.

¹⁶³⁷ 12. november 1906, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

3.1.6 Prijateljica

Kot piše Irena Selišnik,¹⁶³⁸ z vidika t. i. zgodovine čustev 19. stoletje zaznamuje romantična družbena konstrukcija čustvovanja. Poleg formalnih povezovanj so se avtorice medsebojno povezovala tudi neformalno, kar odraža obravnavana zbirka pisem, ki priča o tem, da so se med njimi vzpostavile prijateljske vezi, medsebojno podporo pa so si izražale tudi v primerih, ko se – kot je razvidno iz njihove korespondence – osebno sploh niso srečevale. Zofka Kveder, Marica Nadlišek Bartol, Ljudmila Poljanec, Marica Strnad, Vida Jeraj so vsaj eno umetniško delo posvetile prijateljici.¹⁶³⁹ Tedanja prijateljstva med mladimi ženskami so bila strastna, ekskluzivna in obsesivna, zapiše Irena Selišnik.¹⁶⁴⁰ Izpovedi naklonjenosti med prijateljicami pa večinoma niso pomenila, da so dekleta sanjala o spolni intimnosti. Izražanje ljubezni in želja po fizičnem stiku sta sestavna dela mnogih prijateljskih vezi v 19. stoletju.¹⁶⁴¹ Prijateljski odnosi med ženskami se v obravnavanih pismih kažejo tudi na ravni izbire besedišča, ki kaže uporabo ekspresivnega jezika pri opisovanju čustev.

Marica Strnad je na primer v svojih pismih prijateljici Marici Nadlišek Bartol namenila ljubkovalne izraze, kot so: »golubčik«, »zlato moje«, »sorodna duša«, »srčkano moje dekle«. Z urednico časopisa *Slovenka* sta se le redko videvali, a je bila nanjo, kot lahko razberemo iz njenih pisem, zelo navezana, pisala ji je, da si jo želi božati, ji pošiljala poljube in izražala ljubosumje na njene druge prijateljice in moške, s katerimi se je družila. V pismu Marici Nadlišek Bartol je Marica Strnad s prijateljico delila intimne misli o minevanju časa: »Oh, Marica, Marica, samo povej mi, kedaj bom stara? Moji lasje so kakor gozd jeseni [...] Lice moje je kakor stara spominska plošča, a v srci mi pa klokočeta vulkana dva.«¹⁶⁴² Marici Nadlišek Bartol so se ti čustveni izrazi, tako lahko sklepamo iz pisemskega odgovora njene prijateljice, zdeli neprimerni. Iz tega pisma, kjer najdemo tudi štiri vrstice neberljivega prečrtanega besedila, je Marica Strnad svoji prijateljici pojasnila, da po njenem mnenju izkazovanje ljubezni ni nekaj slabega:

1638 Irena Selišnik, »Ljubezen in prijateljstvo v drugi polovici 19. stoletja: Ljubezen je burja življenja, a prijateljstvo njega pokoj«, v: *Nečakov zbornik: Procesi, teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja*, Ur. Kornelija Ajlec et al (Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2018), 57–67.

1639 Prav tam, 70.

1640 Prav tam, 72.

1641 Prim. Marc Brodie in Barbara Caine, *Class, Sex and Friendship: The Long Nineteenth Century* (New York: Routledge, 2014), 23.

1642 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 18. julij 1913, Korespondenca, Marica Strnad (19, 1898[?]-1937), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 1175), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/928>.

»spoznavši dražestno, ljubeznivo in neodoljivo luščino tvojega biser-duha, oklenila sem se Te še bolj. In to naj bi bilo greh? Zakaj me strašiš z grehom? Jaz greha po cerkvenih pravilih ne priznavam, meni je morala mnogo večja opora nego vera. Tudi ti nisi tesnosrčna, da bi vsled tega obsojala moje oboževanja Tvoje osebe za greh.«¹⁶⁴³ V nadaljevanju pisma Marica Strnad ugiba, ali Marica Nadlišek Bartol njeno oboževanje razume kot »produkt deformirane ženske ljubezni«, ¹⁶⁴⁴ torej kot znak istospolne ljubezenske privlačnosti.

3.1.7 Emocionalna ženska

Obravnavana pisma vsebujejo tudi različne izpovedi čustev, čeprav ima sentimentalnost v njih pogosto negativno konotacijo, npr. v zapisu Vida Jeraj Mariji Reisner: »/n/ič ni bolj smešnega na svetu, kot sentimentalna duša s tisoč željami.«¹⁶⁴⁵ Ob tem so razvidne družbene konvencije, povezane s čustvovanjem in primernim izražanjem čustev, npr. s pisanjem poezije. Emocije so v pismih lahko tudi posredno izražene s poezijo, npr. v pismu Ivanu Prijatelju Vida Jeraj pošilja pesem, ki je nastala ob žalovanju po smrti Ivana Cankarja.¹⁶⁴⁶

Izpovedi različnih čustev najdemo v delih pisateljice Zofke Kveder, pa tudi v njeni korespondenci z različnimi naslovniki. Avtoričina zgodba *Eva* je primer podobe ženskosti pri tej pisateljici, ki jih družba ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja še ni bila pripravljena sprejeti, saj je prinesla predstave o ženskah, ki jih pred njenimi deli v slovenski literaturi ni bilo.¹⁶⁴⁷ V zgodbi je predstavljena emancipirana posameznica, ki je zelo iskrena in strastna, zaradi te sle pa ob koncu zgodbe ob neželjeni nosečnosti napravi samomor. V pismu Franu Zbašniku, ki je Zofki Kveder sporočil, da zgodbe zaradi kontroverznosti ne more objaviti, avtorica pojasni, da je vedno občudovala velika čustva, tudi ko je šlo za jezo kot v zgodbi *Eva*. Po drugi strani navaja, da Slovenci menijo, da je zgodba moralno sprijena, saj ne prenašajo »prave strasti«.¹⁶⁴⁸ Urednikov poskus cenzure je avtorica očitno premostila:

1643 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 31. avgust 1898, II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898–1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/933>.

1644 Prav tam.

1645 Vida Jeraj Mariji Reisner, 3. julij 1905, Korespondenca, Vida Jeraj (2, 1905), Zapuščina Marije Reisner (Ms 1161), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/54>.

1646 Vida Jeraj Ivanu Prijatelju, 8. januar 1919, Vida Jeraj (5, 1914?–1921?), Zapuščina Ivana Prijatelja (Ms 895), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/16>.

1647 Mihurko Poniž, *Drzno drugačna*, 9.

1648 Zofka Kveder Franu Zbašniku, 9. september 1904, Pisma Franu Zbašniku (21, 1902–1908 in b. d.), Zofka Kveder (Ms 1115), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/602>.

leta 1904 je bila povest objavljena v *Ljubljanskem zvonu* vključno s spornimi deli besedila. O čustveni strasti piše Zofka Kveder tudi v pismu Ivanki Anžič Klemenčič, kjer odgovarja na njeno trditev, da gre za »največje gorje človeštva«, in sicer se s tem ne strinja popolnoma: »/t/udi strast ima nekaj občudovanja vrednega n. pr. ljubezen, jeza, žalost, obup. Meni so bolj všeč ljudje, ki so zmožni taci duševnih revolucij, orkanov, ali kako bi jim človek dejal, kakor pa tiste mirne narave, ki niso zmožne najmanjšega vzhita svojih čustev.«¹⁶⁴⁹ V istem pismu Zofka Kveder o sebi zapiše, da je »zelo vročega, strastnega temperamenta«, zaradi težkega otroštva pa si je iz jeze v mladosti »razgrizla dostikrat roke do krvi«.¹⁶⁵⁰ O težkem obdobju mladosti Zofka Kveder poroča že pri svojih dvajsetih, ko Marici Nadlišek Bartol piše, da ni srečna in da so njeno življenje zaznamovali dogodki, na katere ni imela vpliva, a so ji »vse zagrenili«.¹⁶⁵¹ Kot je razvidno iz naslednjega odlomka pisma isti naslovnici, je Zofka Kveder čutila, da je drugačna od drugih:

/s/aj sem Vam že pisala, da sem čudno dekle. Da bi se klanjala, sem preponosna, prijaznosti pa tudi težko verjem, ker mislim, da težko prihaja iz srca, zato sem sama povsod in tuja najbližjim. – Kolikor se mi da, toliko vračam, ne silim se nikomur in raje nimam nič, kakor da bi sprejela nekaj, kjer hočem imeti vse. – Nesrečo imam pa že od nekdaj, da mi nikdo ne da vsega, in tako mi ostane le bori – nič. – Nič sem, nič nimam, a vendar nosim glavo po koncu in hladno gledam v oko gospodom s cilindri in damam, ki razširjajo krog sebe neznosni parfem svoje prevzetnosti, ter pravim sama sebi: Jaz sem nič a vi ste tudi nič.¹⁶⁵²

Zofka Kveder v pismu urednici *Slovenke* piše, da je bilo v zadnjem obdobju njeno duševno stanje »uprav grozno«, da ni mogla niti delati niti misliti, ker jo je popolnoma prevzela melanholija.¹⁶⁵³ Melanholija je v pismih diskurzivni objekt z latentno logiko, kjer je »zamenjava med subjektom in izgubljenim objektom izid ponotranjenja neke abstraktne izgube«, ¹⁶⁵⁴ ki prevlada v različnih obdobjih modernosti in je tudi v literaturi obdobja moderne pogost pojav.

1649 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 23. junij 1899, VIII. Pisma, Ivanki Anžič - Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/726>.

1650 Prav tam.

1651 14. februar 1898, Zofka Kveder, Ms 703.

1652 31. avgust, Zofka Kveder, Ms 703.

1653 Zofka Kveder Marici Nadlišek Bartol, b. d., II. Korespondenca, Zofka Kveder (9, 1898–1899), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/81>.

1654 Primož Mlačnik, *Poročilo o melanholiji: primer Kafka* (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, 2020), 21.

Avtorica v svojih pismih ne opisuje le odpora do druženja z ljudmi,¹⁶⁵⁵ ampak tudi prijetne čustvene izkušnje, npr. samozavest in veselje, ko v pismu Ivanu Cankarju opiše prijeten dan, ki ga je preživela, zato se ji zdi vse »lepo in dragoceno in vredno, da bi se človek nad vsem posebno razveselil«. Opisuje, kako zvečer dolgo sanjari, si skuha črno kavo in kadi cigarete: »/t/ako sem vesela in imenitno se mi zdi, da sem tako sam za se vesela. In smejam se, pa si mislim, da nekje strašno plešem. Ciganska muzika je in jaz strašno plešem.«¹⁶⁵⁶ Ivanu Cankarju in Ivanki Anžič Klemenčič Zofka Kveder opisuje ambivalentnost občutkov sreče in občutek nenehnega nemira. Cankarju piše, da se počuti, kot da ima nekaj odveč v srcu in ponuja naokoli, pa tega nihče noče, ter da se počuti nemirno in jo vedno nekaj tišči v duši, kot da tam ni dovolj prostora.¹⁶⁵⁷ Ivanki Anžič Klemenčič sporoči, da ne ve, kaj si želi, saj je včasih čudovito srečna, da se v njej vse trese in vse vpije, da bi na mestu kar umrla. Po drugi strani pa navaja, da ne more doseči stanja tihe, mirne sreče, ker je v njej nekaj nemirnega, hudobnega in grdega, kar jo sili v uničevanje in trpljenje.¹⁶⁵⁸ Neznana pisava je ta odlomek besedila naknadno podčrtala in zraven zapisala: »Resnica! Zato je bilo prijateljstvo z njo tako težko.«¹⁶⁵⁹

Čustvena stanja v pismih avtorice posredujejo tudi v povezavi s svojim fizičnim stanjem. Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu opiše, da ima vsak večer glavobole, da zaradi izčrpanosti veliko spi in da ji je zdravnik dal novo zdravilo za živce. Navaja, da nima poguma in energije ter da je ena tistih, ki ima sicer veliko načrtov, a se boji iti že nekaj korakov od doma.¹⁶⁶⁰ Poleg tega so korespondence prostor, kjer avtorice kljub drugačnemu videzu zaupno razodevajo iskrena čustva: v pismu, ki je z namenom, da bo njegovo branje za nepovabljene oteženo, v celoti napisano v cirilici, Vida Jeraj Zorani Trojanšek opiše svoje čustveno stanje. Domneva, da je Zorani Trojanšek morda kdo o njej poročal, da je dobre volje, a zatrdi, da je to le videz. Zapiše, da na zunaj kaže kaos in delirij, v notranjosti čuti letargijo in smrt ter da se počuti odsotno kot v pijanosti ali spanju.¹⁶⁶¹

1655 Zofka Kveder Elviri Dolinar, 6. marec 1924, IX. Korespondenca, Elviri Dolinar (3, 1924 in 1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/1045>.

1656 3 b. d., Zofka Kveder, Ms 819.

1657 Prav tam.

1658 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 1. pol. okt. 1900, VIII. Pisma, Ivanki Anžič - Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/766>.

1659 Prav tam.

1660 29. april 1898, Marica Nadlišek Bartol, Ms 1834.

1661 Vida Jeraj Franji Trojanšek, 2. april 1900, II. Pisma, Zorana Trojanšek (9 + 1 priloga, 1899–1931), Zapuščina Vide Jeraj (Ms 1213), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/629>.

3.1.9 Zaljubljena ženska

V 19. stoletju je imela v primerjavi z drugimi čustvi pomembno vlogo ljubezen, ugotavlja Irena Selišnik, ki zapiše, da gre za »ključno čustvo stoletja«: »/r/omantična ljubezen, ki prisega na vznesena čustva, zahteva žrtvovanje in končno doseže stalno ljubezen (poroko).«¹⁶⁶² Kot ugotavlja Katja Mihurko Poniž, postaneta v 19. stoletju zakon iz ljubezni in zakonska ljubezen enovito načelo, ki izpopolnjujeta človeka.¹⁶⁶³ V obravnavanih pismih je ljubezen pogosto tematizirana z vidika restrikcij na eni strani in njenega svobodnega izražanja na drugi.

Med omembami ljubezni v obravnavanih pismih se pojavlja tematika svobodne ljubezni, npr. Vida Jeraj je v pismu Mariji Reisner kot zgled opisala svobodno izražanje ljubezni neke »Bosjanke«: »/p/rav je imela, če je poljubila gospoda, ki ji je bil všeč! Tako je tudi treba! Vrag, kdo more kaj, če kdo hoče« /poudarek je originalen/.¹⁶⁶⁴ O ljubezni v okviru zakonske zveze je v članku *Svobodna ljubezen in zakon* (1900), objavljenem v *Slovenki*, pisala Elvira Dolinar. V prispevku opozarja na krizo zakona in zagovarja odgovoren zakon, ki upošteva tudi možnost ločitve kot izhoda iz stiske.¹⁶⁶⁵ Če je članek v slovenskem prostoru dvignil veliko prahu, pa je avtorica v pismu omenila, da ji je organizatorka ženskega družbenega gibanja na Moravskem Stana Steyskalova (1862–1928) sporočila, da češki prevod njenega članka tamkajšnjih bralcev ni niti malo vznemiril: »/a/ pri nas bi naju bili skoro kamnali. Res, lepo slobodo uživamo Slovenci, zlasti pa Slovenke.«¹⁶⁶⁶

Izražanje ljubezni v pismih pogosto prekinjajo samokritični komentarji, uperjeni v neprimernost te tematike, ki jim sledi sprememba teme pisanja, npr. Marica Nadlišek Bartol v pismu Franu Vidicu piše o svojem novem partnerju in razlaga, da do njega čuti strast in da jo je ta odnos spremenil, zatem pa svojo pripoved nenadno prekine in zapiše, da noče biti sentimentalna in da bo prešla na novo tematiko, ter pismo nadaljuje z vprašanjem, kako se je naslovnik imel na Dunaju.¹⁶⁶⁷ V drugem pismu avtorica istemu

¹⁶⁶² Selišnik, »Ljubezen in prijateljstvo«, 68.

¹⁶⁶³ Katja Mihurko Poniž, *Labirinti ljubezni v slovenski književnosti od romantike do II. svetovne vojne* (Ljubljana: Založba Sophia, 2008), 190–191.

¹⁶⁶⁴ Pismo (1, b. d.), Vida Jeraj, Ms 1213.

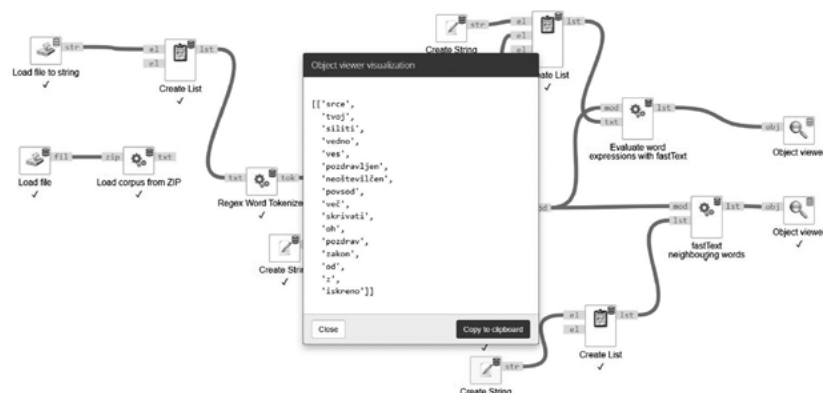
¹⁶⁶⁵ Sabina Žnidaršič Žagar, *Ženski so pa vzrasle svetlejšie dolžnosti nego kuhati in prati ...: Podoba in pojavnost žensk na Slovenskem: Slovenke, od sredine 19. stoletja do 2. svetovne vojne: univerzitetni učbenik* (Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2009), 115, pridobljeno 20. 10. 2022, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-KG4OE81Q/bb02369f-2012-4500-8915-c0e417dcbaee/PDF>.

¹⁶⁶⁶ Elvira Dolinar Ivanki Anžič Klemenčič, 1, b. d., I. Uredniška korespondenca, Elvira Dolinar (14, 1899–1940), Zapuščina Slovenke (Ms 1429), NUK, <https://pisma-rch.ung.si/pismo/549>.

¹⁶⁶⁷ Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 11. marec 1899, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK, <https://pisma-rch.ung.si/pismo/682>.

naslovniku zaupa, da težko najde moškega, s katerim bi lahko bila v zvezi, zatem pa to komentira z besedami, da ji bo najbrž naslednji dan žal, da mu je v pismu to zaupala, in da upa, da njena pisma uničuje ali pa vsaj skriva.¹⁶⁶⁸ Vida Jeraj Marici Nadlišek Bartol opiše svoja ljubezenska čustva do moškega, ki ga pogreša, ker je šel na Dunaj, ob tem pa se spominja njegovih lepih oči; misel v pismu avtorica prekine z navedbo, da so ženske otročje, zatem pa menja temo pisanja.¹⁶⁶⁹

Poleg kvalitativne analize smo uporabili tudi tehniko oddaljenega branja in za te namene iz obravnavanih pisem oblikovali korpus, pri tem pa uporabili digitalno orodje ClowdFlows, ki so ga razvili na Oddelku za tehnologije znanja na Inštitutu Jožef Stefan. Orodje omogoča, da besedila analiziramo s semantičnega vidika, in sicer nas je zanimal vidik ljubezni kot pomembnega, a v tistem obdobju kontroverznega čustva. Izbrali smo besedi »ljubezen« in »srce« in preverili, s katerimi drugimi besedami sta v pismih povezani. Izkazalo se je, da se beseda »ljubezen« povezuje z besedo »skrivnost«, beseda »srce« pa se povezuje z glagolom »skrivati« (prim. Slika 1). Gre za znak, da se vsebine, povezane s pomenskim poljem ljubezni, povezujejo s semantičnim poljem skrivanja oz. skrivnosti.

Slika 1: Analiza semantičnih povezav besede »srce« z orodjem ClowdFlows

V pismih najdemo tudi tematizacijo *intenzivnega* ljubezenskega čustvo-
vanja, ki, kot ugotavlja Irena Selišnik,¹⁶⁷⁰ večji del 19. stoletja še ni bilo

1668 Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, b. d., IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/686>.

1669 Vida Jeraj Marici Nadlišek Bartol, 1. januar 1929, II. Korespondenca, Vida Jeraj (29, 1896–1920 in b. d.), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/42>.

1670 Selišnik, »Ljubezen in prijateljstvo«, 64.

domena žensk. Zofka Kveder v pismu navaja svoje občutke ob spolni združitvi: »/č/isto čutim, kako se mi oči svetijo, kako kakor da letim na divjem arabskem konju v krasnem solnčnem žaru, a jaz letim, letim«,¹⁶⁷¹ pa tudi svoje telesne reakcije: »še ko mi vsaka žila vibrira.«¹⁶⁷² Opisuje medsebojno privlačnost, ki jo čutita z možem Vladimirjem Jelovškom, hrvaškim modernističnim pesnikom in zdravnikom: »/m/idva sva grozno razposajena. Tako se tepeva včasih! In čisto gola sva vedno. Kadar sem lepa, pa vidim, kako sem mu všeč, se repenčim in postavljam, da je kaj. – ... – Ah, kaj vse počnem. Grozno ga včasih dražim«,¹⁶⁷³ pa tudi svoje zapeljevanje: »/v/eš, krog vratu si zavežem rdeč trak, napravim imenitno pentljo, malo zavrtim z glavo. Da se mi lasje prav zapeljivo razkuštrajo, pa ga poljubljam, poljubljam, da niti dihati ne more, oči, usta, obraz in prsa – tako je krasen, tako je krasen!«, ljubezenske občutke: »/v/eš, kadar ga vidim tako golega, lepega, mladega, svežega, krasnega mi postane naenkrat tako divno v duši, tako sveto! Če je pa tako lep! Čisto pobožno mi je.«¹⁶⁷⁴ V seksualnem odnosu ni le pasivna, marveč svojo vlogo razume kot dejavno: »/a/li znaš, kadar sem divja, kadar mi moja ciganska kri zavre, potem ga poljubljam, uh! Vsega zagrnem v svojo vročo ljubav. – A on je tako nežen, tako fin.«¹⁶⁷⁵ Zofka Kveder o ljubezenskem odnosu piše tudi z vidika moškega: »/i/n z Vladom se imava tako strašno rada. Čisto je neumen«,¹⁶⁷⁶ zapiše Ivanki Anžič Klemenčič v pismu, kjer opisuje svoj ljubezensko-erotični odnos z Jelovškom. Kot Zofka Kveder piše Ivanu Cankarju, se je odnos s partnerjem Vladom ohladil in nista več stanovala skupaj, kar je po njenem mnenju pozitivno, saj če partnerja živita skupaj, postane vse, kot meni, »nekako vsakdanje, malenkosti zamore ves cvet – če ni to preneroden izraz – ljubezni.«¹⁶⁷⁷ Dodaja, da z možem ni popolnoma zadovoljna in da on nasprotuje njenemu sanjarjenju, ona pa potrebuje svobodo. O ambivalentnem odnosu do moža Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič piše v pismu, kjer opisuje, kako ga po eni strani ljubi, po drugi pa ga sovraži in bi mu lahko naredila tudi kaj hudega.¹⁶⁷⁸

1671 Prav tam.

1672 Prav tam.

1673 Prav tam.

1674 Prav tam.

1675 Prav tam.

1676 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, okt.–nov. 1900, VIII. Pisma, Ivanki Anžič - Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/700>.

1677 Pismo 3, b. d. Zofka Kveder, Ms 819.

1678 1. pol. okt. 1900, Zofka Kveder, Ms 1113.

V korespondenci Zofke Kveder s Franom Zbašnikom najdemo tematizacijo seksualnosti z vidika morale, ko pisateljica razpravlja o že omenjeni zgodbi *Eva*, in sicer navaja, da je po njenem mnenju lik Eve bolj moralen od žensk, ki se spogledujejo z več moškimi in se pretvarjajo. Ljubljana pa da je bolj hinavska kakor moralna, meni.¹⁶⁷⁹ Poleg tega navaja tudi besede Frana Govekarja, češ da izobraženci v Ljubljani ženske ocenjujejo glede na to, ali bi z njimi spali, pri tem pa želijo dajati videz nedolžnosti. Zofka Kveder ob tem zapiše: »zde se mi, kakor impotentni Lebemännerji, ki imajo v svojih mizicah pornografične fotografije, a če se ženijo, zahtevajo, da bi njihova nevesta še v štorke verjela – ne zaradi morale – ampak zaradi svoje lastne duševne umazanosti. Fuj!«¹⁶⁸⁰

3.1.10 Popotnica

V več pismih avtorice utrjujejo identiteto popotnice in razlagajo o svojih potovanjih ali o potovanjih znancev, in sicer o tem pišejo z navdušenjem, potovanja ter oddihi v drugih krajih imajo v pismih pozitiven predznak. Pošiljanje pisem v času potovanja je bilo, kot razberemo v določenih korespondencah, v družbi pričakovano: če namreč kdo dolgo časa ni odpisal ali se ni javil s potovanja, je lahko pri dopisovalcih povzročil razočaranje. Avtorice v pismih opisujejo lastna potovanja in potovanja drugih ter izražajo navdušenje nad obiski tujine, navajajo svoje namere o prihodnjih potovanjih itd. Zofka Kveder je v pismu Ivanu Prijatelju omenila tritedensko potovanje, med katerim je obiskala Berlin, Hamburg, Bremen, Amsterdam, Rotterdam, Antwerpen, Bruselj, Currier, Koeln, Düsseldorf, Essen, Frankfurt, Nürnberg in Prago.¹⁶⁸¹ Ljudmila Poljanec je v svojih pismih omenjala, da bo verjetno potovala v Toskano, Firence¹⁶⁸² in v Gornjo Avstrijo,¹⁶⁸³ želela si je v Neapelj.¹⁶⁸⁴ Opisala je svoje potovanje v Sofijo in Carigrad, ki jo je še posebej navdušil,¹⁶⁸⁵ dopisovalki je opisala njegove lepote, vendar je mesto, kot je opazila, po drugi strani tudi precej umazano. Opisala je sončni zahod, med katerim se »bleste okna in strehe v zlatu«,¹⁶⁸⁶

¹⁶⁷⁹ 9. september 1904, Zofka Kveder, Ms 1115.

¹⁶⁸⁰ Prav tam.

¹⁶⁸¹ Zofka Kveder Ivanu Prijatelju, 18. junij 1906, Zofka Kveder - Jelovšek (18. 6. 1906), Zapuščina Ivana Prijatelja (Ms 895), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/585>.

¹⁶⁸² Ljudmila Poljanec Antonu Aškercu, 18. september 1903, V. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (3, 1903), Zapuščina Antona Aškerc (Ms 972), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/60>.

¹⁶⁸³ 2. julij, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

¹⁶⁸⁴ 25. september 1906, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

¹⁶⁸⁵ Obisk Carigrada je spodbudil nastanek pesmi v ciklu *Carigradske vizije*, ki so bile leta 1908 objavljene v *Ljubljanskem zvonu*.

¹⁶⁸⁶ Prav tam.

omeni mošejo Hagio Sofijo in druge, carski grad in vrt, turški muzej. V tujini je opazila več kulturnih razlik, manjšo enakovrednost med moškimi in ženskami in drugačno vero, ki je v njej zbudila odpor, npr.: »Videla sem tudi derviše, tuleče in plesoče! Ako človek gleda in pogleda te ljudi, misli na prvi hip, da ima blaznike pred sabo! Ne vem, da tega turška vlada – ki se mi zdi dokaj moderna, – take budalosti ... Marsikaj mi je ugajalo tam doli; no vera, Bog se usmili takih ceremonij!«¹⁶⁸⁷ Opozorila je še, da so imeli kot popotniki med potovanjem težave z jezikom, saj se niso mogli sporazumevati z domačini, na vlakih in železniških postajah so vselej stražili vojaki, redno so morali kazati tudi svoje potne liste.¹⁶⁸⁸

Podeželje pisma pogosto tematizirajo kot kraj, kjer imajo avtorice v nasprotju z mestom mir, kot piše Zofka Kveder Franu Zbašniku: »Po Božiču grem na kmete. Rada bi zopet pisala kaj boljšega a tu se razbijam v same feljtone. Človek nima miru.«¹⁶⁸⁹ Vida Jeraj v pismu Juli Vovk opiše svoj oddih v Šentrupertu z naslednjimi besedami: »/i/n na Dolenjskem sem samo zato, da imam od vseh strani ‚gmah‘ in da se v miru redim. Kopljemo se v Bistrici, lovimo libele zraven pijemo cviček in jemo, kar se da!«¹⁶⁹⁰ V pismu Mariji Reisner je Vida Jeraj zapisala, da prijateljici zavida drsanje, sneg in mraz ter »kmetiško življenje« v Idriji.¹⁶⁹¹ V pismih je kot kraj oddiha omenjen tudi Bled, od koder npr. Ljudmila Poljanec piše Antonu Aškercu: »Počutim se kar prav dobro, imam prelepo stanovanje na gradu. Družbe ravno nimam pa je tudi ne pogrešam Bled je dovolj lep in slikovit, človeku ni dolg čas samemu, če ima le količkaj fantazije.« Aškerc je ni obiskal, ker je imel raje potovanja v bolj oddaljene kraje, npr. Rusijo, Krim in Norveško.¹⁶⁹²

S tujino je bil povezan tudi študij: tako Ljudmila Poljanec na dopisnici in v dveh pismih Ljudmili Prunk poroča o tem, da se je vpisala na filozofsko fakulteto dunajske univerze in posluša predavanja iz psihologije, filozofije in nemške literature, čeprav je bilo to zanjo precej zahtevno, saj je bila v

¹⁶⁸⁷ Prav tam.

¹⁶⁸⁸ Prav tam.

¹⁶⁸⁹ Zofka Kveder Franu Zbašniku, 12. december 1908, Pisma Franu Zbašniku (21, 1902–1908 in b. d.), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1115), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/609>.

¹⁶⁹⁰ Vida Jeraj Juli Vovk, 13. junij 1907, I. Korespondenca, Vida Jeraj (8, 1907–1911), Zapuščina Jule Vovk (Ms 1633), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/88>.

¹⁶⁹¹ Vida Jeraj Mariji Reisner, pred 2. marcem 1905, Korespondenca, Vida Jeraj (2, 1905), Zapuščina Marije Reisner (Ms 1161), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/53>.

¹⁶⁹² Ljudmila Poljanec Antonu Aškercu, 5. avgust 1903, V. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (3, 1903), Zapuščina Antona Aškerc (Ms 972), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/872>.

tem času v službi odsotna in je morala sama plačevati učiteljico, ki jo je nadomeščala, zato je študij po prekinitvi dopusta opustila.¹⁶⁹³ Zofka Kveder je Marici Nadlišek Bartol pisala iz Švice, kjer je želela študirati: »Prav lepo je tu. Poguma imam še ravno toliko, kakor sem ga prinesla seboj iz Avstrije in to ni malo. Prav trdno sem uverjena, da si vstvarim tu svojo eksistenco«,¹⁶⁹⁴ vendar s študijem zaradi pomanjkanja sredstev ni nadaljevala.

3.1.11 Emancipirana ženska

Pisma avtoric moderne, ki jih obravnavamo, so nastajala v času, ko so se v slovenskem prostoru začela pojavljati prizadevanja za emancipacijo žensk, kar je tema, ki se v pismih pojavlja večkrat, saj so si avtorice na različne načine dejavno prizadevale za ženske pravice v družbi. Gre za reprezentacije svobodne ženske, ki ne upošteva tradicionalnih predstav o tem, kaj lahko ženska v družbi počne. Obravnavane avtorice so objavljale publicistična besedila o teh tematikah, podobne ideje pa se odražajo tudi v njihovih korespondencah. V posameznih pismih najdemo primere samoreprezentacij žensk, ki merijo na to, da so svobodne in neodvisne, kar pomeni tudi, da ne upoštevajo družbeno določenih spolnih hierarhij in tedanjih restriktivnih konvencij obnašanja za žensko. V članku z naslovom *O tem in onem* (1900) Zofka Kveder izpostavi, da ženske, ki se ne obnašajo po pričakovanjih, v družbi niso dobro sprejete. Med drugim omeni, da je za žensko problematično, če se na ulici pogovarja z neznanci, ob tem pa poudari, da ima vsaka ženska pravico, da svobodno izbira, kako bo ravnala. Podobno Zofka Kveder v pisemskih zapisih o svojem svobodnem življenju ustvarja podobo emancipirane ženske, ob tem pa opiše ravnanja, ki jih navaja tudi v omenjenem članku. Njeno dojemanje svobode, ki ga najdemo v pismu Ivanu Cankarju, se povezuje s prostim gibanjem in druženjem: opisuje, kako je vesela, kako pleše in se druži z neznanci na ulici in v barih, kjer rada pripoveduje zgodbe, zaradi česar jo ljudje občudujejo.¹⁶⁹⁵ V opisu kopanja v Vltavi poudari svobodo, ki jo občuti med gibanjem: »Bila sem skoro uro v vodi. Ali sem skakala. To je tako fino, kadar se človek lahko giblje, kolikor more.«¹⁶⁹⁶ Zofka Kveder v enem svojih pisem opisuje svoje

¹⁶⁹³ Ljudmila Poljanec Ljudmili Prunk, 10. november 1908, II. Korespondenca, Ljudmila Poljanec (16, 1906–16), Zapuščina Ljudmile Prunk (Ms 1906), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/73>.

¹⁶⁹⁴ Zofka Kveder Marici Nadlišek Bartol, 19. oktober 1899, II. Korespondenca, Zofka Kveder (3, 1899–1917), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 1175), Marica Nadlišek - Bartol, NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/1206>.

¹⁶⁹⁵ Pismo 3, b. d. Zofka Kveder, Ms 819.

¹⁶⁹⁶ Prav tam.

nenačrtovane nočne sprehode z neznanci in pripoveduje, kako se v Pragi iz kluba domov vrača pozno ter kako med sprehodi po mestu nagovarja neznance, s katerimi se potem dolgo sprehaja in pogovarja. Pri tem pa jo, kot opisuje, presenetijo ljudje, ki na prvi pogled delujejo grobo: »/e/nkrat me je nagovoril neki delavec prav surovo, potem je šel z menoj in videla sem da je dober človek. Govorila sva vso pot in ko sem prišla pred mojo hišo se mi je lepo zahvalil, prosil me je, naj mu oprostim.«¹⁶⁹⁷ Gre torej za samoreprezentacijo, v kateri avtorica izpostavi, da kot ženska ne upošteva družbenih norm, ampak se prosto giblje in družijo z ljudmi. V pismu Ivanki Anžič Klemenčič Zofka Kveder avtorico prosi, če pripravi članek na temo emancipirane ženske, pri tem pa pojasni svoj pogled na to tematiko, in sicer izpostavi, da so ljudje prepričani, da emancipirana ženska ne more biti hkrati tudi soproga in mati: »/p/ri nas je namreč celo mej inteligentnimi sloji mnogo taci, ki menijo, da ženska ne more biti emancipirana, če se omoži in da se emancipirana ženska nikako ne more in ne sme močiti, če se noče izneveriti vsem svojim idealom.«¹⁶⁹⁸ Ljudmila Poljanec pohvali soproga Ljudmile Prunk, ki ji je pisala o tem, kako jo podpira: »Meni je tak mož simpatičen, ki ne išče v svoji ženi le zveste, poslušne služkinje, temveč sebi enako družico! Ko bi bili vsi možje taki, ki kmalu ponehala tista ogromna masa neizobraženega ženstva ki posvečuje toaletnim skrbem toliko pozornosti, a pozablja, da je življenje vseeno nekaj višjega, lepšega ...«¹⁶⁹⁹

Elvira Dolinar v pismu, ki se nanaša na recepcijo njenega že omenjenega članka *Svobodna ljubezen in zakon*, zapiše, da dopisnik časopisa *Slovenski narod* ob njenem prispevku »vzdihuje patetično« in kot slab zgled emancipiranih slovenskih žensk navaja sodelavke časopisa *Slovenka* Ivanko Anžič Klemenčič, Zofko Kveder in Danico Dolinar: »O Ivanka, Zofka, Danica, ve ste pač jasen dokaz, da dajo slov. možje še veliko preveč svobode svojim ženskam!«¹⁷⁰⁰ Zaradi tega stanja Danica Dolinar v pismu izrazi jezo:

/v/časih me res prime taka jeza, da bi kar počila vse v stran. Saj vsi skupaj niso vredni, da bi človek za-nje svojo kožo dal. In Slovenke naj že spančkajo v miru svoje letargično spanje, med tem ko podrugod že zdavnaj žari baklja spoznanja. Toda narod brez probujenega ženstva

¹⁶⁹⁷ Prav tam.

¹⁶⁹⁸ Prav tam.

¹⁶⁹⁹ 12. november 1906, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

¹⁷⁰⁰ 1, b. d., Elvira Dolinar, Ms 1429.

nima dandanes več obstanka. Časi ženskega suženjstva so minili in nikoli se ne povrnejo več. A predno bojo prišli Slovenci do spoznanja, bo jih požrla nemška požrešnost.¹⁷⁰¹

Elvira Dolinar v pismu Ivanki Anžič Klemenčič odgovarja na povabilo k sodelovanju pri nastajanju ženskega društva, ob tem pa predlaga, da bi Zofka Kveder oblikovala pravila društva in da vpis v društvo ne bi bil predrag, sedež društva pa naj bi bil v Ljubljani. Opozarja na to, da morajo biti ženske pri teh prizadevanjih dejavne, sicer ne bodo obrodila sadov. Omeni tudi predlog Zofke Kveder, da bi ustanovili žensko čitalnico, neke vrste ženski klub, kjer bi se ženske sestajale in prihajale v stik s sodobno publicistiko na temo ženskega vprašanja.¹⁷⁰²

Izpostavila je, da ženske po njenem mnenju potrebujejo predvsem spodbudo in seznanjanje s temi možnostmi ter izobraževanje. Ženske vseh slojev bi se morale po njenem mnenju zbuditi iz apatije, ki ne prinaša rezultatov. Poleg tega opozarja na primer društva »Allgem. öster. Frauenverein« z Dunaja, ki ga pristojno ministrstvo ni dovolilo, saj je ocenilo, da ima politično tendenco, kar je bilo tedaj v Avstro-Ogrski monarhiji nezakonito, saj se ženske niso smele udeleževati političnih društev.¹⁷⁰³ Svoje ideje naslovnici pisma opiše takole: »Delovala bodem vedno z vnemo za enakopravnost obeh spolov, za probujo in prosveto ženstva, posebno slovenskega ženstva, ki je – žal – še tako daleko zaostalo za obče svetnim napredkom. In ne samo ženstvo, ampak slovensko občinstvo sploh!«¹⁷⁰⁴ Iz vsebine poznejšega pisma je mogoče sklepati, da se žensko društvo ni sestalo na shodu, kot je bilo načrtovano, saj Elvira Dolinar dopisovalko poziva, naj ga organizirajo ob veliki noči, in ji sporoča, da je pripravila pravila društva.¹⁷⁰⁵

Tema emancipacije žensk se v nekaterih pismih osvetli tudi ob stiku z drugo kulturo, v kateri imajo ženske še manj pravic: Ljudmila Poljanec v pismu, v katerem Ljudmili Prunk pripoveduje o potovanju v Carigrad, med drugim opiše tudi življenje tamkajšnjih žensk, in sicer opazi, da »imajo Turki ženske za manjvredna bitja [...] Nekaj otožno sanjavega leži v nji-

1701 Prav tam.

1702 Elvira Dolinar Ivanki Anžič Klemenčič, 1. december 1899, I. Uredniška korespondenca, Dolinar Elvira (14, 1899–1940), Zapuščina Slovenke (Ms 1429), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/551>.

1703 Prav tam.

1704 1. b. d., Elvira Dolinar, Ms 1429.

1705 Elvira Dolinar Ivanki Anžič Klemenčič, 11. december 1900, I. Uredniška korespondenca, Dolinar Elvira (14, 1899–1940), Zapuščina Slovenke (Ms 1429), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/557>.

hovih očeh, vidi se jim na prvi pogled, da so sužnje.«¹⁷⁰⁶ Zapiše, da žensk na sprehodu ali med vožnjo v kočijah nikoli ne spremlja mož, ampak kvečjemu evnuh.¹⁷⁰⁷ V pesmi s cikla *Carigradske vizije* z istoimenskim naslovom, ki združuje vtise s potovanja v Carigrad in je leta 1908 izšla v *Ljubljanskem zvonu*, je Ljudmila Poljanec vključila tudi temo podrejenih žensk v teh krajih, in sicer v pesmi vabi Jezusa Kristusa, naj tamkajšnjim ženskam »odklene harema ječo«, da bodo srečnejše.

Vtisi Ljudmile Poljanec s Sofije, prestolnice Bolgarije, so drugačni, saj pravi, da gre za sodobno mesto, kjer dajo veliko na izobraževanje žensk in kjer imajo štiri ženske gimnazije, zato je bilo Slovence skoraj sram, ko so jih Bolgari vprašali, koliko ženskih gimnazij imajo.¹⁷⁰⁸ S tem tematizira izobraževanje žensk, ki je bilo pomemben del emancipatornih prizadevanj obdobja, ko so se pojavila prizadevanja za gimnazijsko in posledično tudi univerzitetno izobraževanje žensk.¹⁷⁰⁹ Kot zapiše Katja Mihurko Poniž,¹⁷¹⁰ je v Avstro-Ogrski monarhiji v 19. stoletju »ideal še vedno predstavljala ženska, ki je bila sicer do določene mere razgledana, a hkrati ne dovolj, da bi si začela postavljati vprašanja o svojih resničnih interesih in željah«. V obravnavanih pismih so težnje po pridobivanju znanja in izobrazbe povezane s tujino in znanjem tujih jezikov, pa tudi z ustanavljanjem ženskih društev, ki naj bi nekoliko zapolnila to vrzel. Da ženske potrebujejo spodbudo, znanje in izobrazbo, je Elvira Dolinar napisala Ivanki Anžič Klemenčič¹⁷¹¹ in utemeljevala, da je to mogoče doseči z ženskim društvom: »Naloga splošnega ženskega društva je vzbujati ženstvo vseh slojev k zavednosti, zdramiti je iz neplodne apatije.«¹⁷¹²

SKLEP

V prispevku sem pokazala različne vidike, ki so vplivali na delovanje avtoric pisem, in razčlenila nekaj ključnih funkcij, ki so jih prevzemale ter tako postopoma oblikovale nova pravila o tem, kaj pomeni biti pisateljica, kritičarka, urednica itd. Obravnavane korespondence pričajo o času, ko so ženske postajale vse pomembnejša intelektualna sila, saj so študirale,

¹⁷⁰⁶ 25. september 1906, Ljudmila Poljanec, Ms 1906.

¹⁷⁰⁷ Prav tam.

¹⁷⁰⁸ Prav tam.

¹⁷⁰⁹ Prim. Mihurko Poniž, *Evine hčere*, STRAN.

¹⁷¹⁰ Prav tam, 89.

¹⁷¹¹ 1. december 1899, Elvira Dolinar, Ms 1429.

¹⁷¹² Prav tam.

pripravljale intelektualna srečanja v salonih, objavljale svoja literarna in publicistična dela v revijah ter časopisih in se vzpostavljale kot urednice. Avtorice so oblikovale ženski intelektualni krog in se ob tem vsaka na svoj način uveljavile na literarnem področju. Z analizo subjektivnih pogledov pesnic in pisateljic na njihove lastne družbeno-kulturne vloge, ki so razvidni iz njihovih pisem, sem raziskala literarnozgodovinski kontekst, v katerem so se uveljavljale.

Avtorice v svojih korespondencah izpostavljajo svojo identiteto pisateljice oziroma pesnice tako, da tematizirajo pisanje bodisi kot idealiziran ustvarjalni proces izražanja lastne notranjosti bodisi kot zahtevno delo, ki ga ob svojih drugih obveznostih težko opravljajo. Iz pisem je mogoče razbrati, da so jim o pisanju svetovali uveljavljeni moški pesniki in pisatelji ter literarni kritiki, ki so bili do njihovega dela pogosto kritični. Kot kažejo pisma, je ustvarjanje avtoric potekalo v zahtevnih okoliščinah zaradi nenaklonjenih urednikov literarnih revij, pomanjkanja časa in motivacije, bolezni, nizkih honorarjev itd., težko pa je bilo tudi izdati knjigo. Z izjemo Zofke Kveder, ki je poklicno delovala kot pisateljica in urednica, ter Ivanke Anžič Klemenčič, ki je bila prva slovenska poklicna novinarka, so obravnavane avtorice največkrat delovale kot učiteljice, to delo pa je povečini prikazano negativno. Pisma so bila tudi sredstvo za udejanjanje uredniškega poklica, saj je prek njih potekala komunikacija, povezana z urejanjem literarnih publikacij, kar je prikazano v pozitivni luči. Vlogo intelektualke so avtorice uveljavljale s tem, ko so v pismih izpostavljale svojo izobraženost in poznavanje literarnega ustvarjanja in širše kulture tako v slovenskem prostoru kot tudi v tujini. Vloga intelektualke je v pismih povezana z znanjem tujih jezikov in poznanstvi v tujini, branjem ter obiskovanjem literarnih salonov. Del tedanje sodobne ženske identitete so bila – sodeč po obravnavanih pismih – tudi potovanja v tujino, ki so širila njihovo kulturno obzorje in znanje, ter oddihi na podeželju, ki so pomenili predvsem umik od vsakdanjih obveznosti in priložnost za umiritev. Korespondence so bile prostor kritične refleksije lastnih in tujih literarnih del ter razprav o literarnih kritikah, ki so jih nekatere od avtoric tudi pisale. V pismih zaznamo čustvene odzive na izrazito negativne literarne kritike del avtoric, zaradi česar so v nekaterih primerih celo nehale objavljati. Avtorice so s pismi gojile medsebojna prijateljstva in si v skladu s tedanjimi navadami izmenjevale ljubkovalne

izraze. Te vezi so bile izrazite in strastne, medtem ko je bilo sicer izražanje čustev, predvsem ljubezenskih, v pismih pogosto zatrto ali označeno kot negativno. Kot kontrast tem težnjam v pismih najdemo tematiko svobodne ljubezni, ki jo je družba dojemala kot nekonvencionalno. Odnosi z moškimi, ki jih opisujejo pisma, so pogosto ambivalentni, saj njihovi opisi nihajo med navdušenjem in dvomom. Tematika seksualnosti, ki se v pismih sicer pojavlja redko, je pogosto zaznamovana z vprašanji morale. Ker so pisma nastajala v času, ko so se v slovenskem prostoru prebujala prizadevanja za večjo enakovrednost žensk v družbi, med samoreprezentacijami v pismih najdemo tudi emancipirano žensko, ki je svobodna in se ne ozira na tradicionalne konvencije o tem, kako naj bi živela.

Samoreprezentacije pisateljic izražajo različne ravni intimnosti: od bolj formalnih odnosov med uredniki oziroma urednicami in avtoricami do intimnih prijateljsko zaupnih odnosov. S pismi so ženske opravljale tudi čustveno delo medsebojne podpore, svetovanja in zaupanja. Obravnavane korespondence kažejo, da so slovenske pisateljice v obdobju moderne oblikovale skupnost: pogosto omenjajo dela druga druge in si sporočajo novice o svojih načrtovanih literarnih objavah, pa tudi o podobnih načrtih drugih avtoric. Poleg tega si izmenjujejo komentarje o delih drugih avtorjev in avtoric. Pisma so nudila retorični prostor, ki so ga ustvarjale izmenjave med sogovorniki in kjer se je oblikovala skupnost. Njihova dopisovanja so jim omogočala, da so o sebi govorile z lastnim glasom in oblikovale svojo podobo v družbi. Njihove individualne samoreprezentacije so bile intimne in hkrati vpete v literarni sistem ter njegove institucije, pa tudi v širši družbeno-kulturni sistem, družabne kroge in odnose med dopisovalci. Skozi pisma so delile svoje izkušnje z drugimi in s tem gradile skupno dožemanje realnosti in medsebojno razumevanje.¹⁷¹³ Številni odlomki iz pisem avtoric kažejo, da so čutile, da so kot skupina marginalizirane, izključene iz slovenskega literarnega sistema. Kritizirali so jih uveljavljeni uredniki in literarni kritiki, ki so se do njih obnašali pokroviteljsko, zato so svoja dela objavljale s težavo. Študije primerov intervencij moških urednikov literarnih revij so zgledi avtoritete in nadzora, ki sta tradicionalno vplivala na ustvarjalni proces pisateljic, po drugi strani pa gre tudi za primere odpora in emancipatornega prepričanja o lastni nadarjenosti.

¹⁷¹³ Eiranen, »The Narrative Self«, 81.

Kot je razvidno iz obravnavanih pisem, je bila slovenska moderna obdobje sprememb, ko so se vloge avtoric v literarnem sistemu na novo definirale. Čeprav so ženske v obdobju moderne tradicionalno še vedno povezovali z zasebnim prostorom doma, je raziskava pokazala, da so bile obravnavane pisateljice dejavne tudi v javni sferi. Tako v pismih pogosto izražajo napetost med svojim javnim in zasebnim delovanjem, in sicer izpostavljajo predvsem, da zaradi obveznosti v zasebni sferi nimajo časa za literarno ustvarjanje. Če so zgodnje ženske korespondence izpostavljale ženski altruizem, odpovedovanje samoizpolnitvi in odrekanje ambicioznim ciljem, da bi ohranile diskriminatorne hierarhije moških,¹⁷¹⁴ pa so bile vloge avtoric v analiziranih pismih tudi progresivne in so izkazovale izrazite ambicije na literarnem in širše kulturnem področju. Epistolarno pisanje je bilo torej prostor intimne preobrazbe pisateljic v slovenski literarni zgodovini, ko so bile te še manjšinske članice literarnega sistema. Rezultati analize kažejo, da samoreprezentacije v okviru njihovega epistolarnega diskurza na eni strani izražajo opolnomočenje, na drugi strani pa ranljivost in občutljivost.

¹⁷¹⁴ Lynn Y. Celdran, »Letters as self-portraits: epistolary fictions by women writers in Spain (1986–2002)«, *Theses and Dissertations--Hispanic Studies* 17 (2013), pridobljeno 20. 10. 2022, dostopno na: https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1016&context=hisp_etds.

»Ljubim pisma kakor nekaj živega«: pisemsko omrežje Zofke Kveder

UVOD

V prelomnem delu s področja študij ženskih omrežij, v monografiji *Zlati kabli simpatije* [*Golden Cables of Sympathy*, 1999], je Margaret MacFadden pokazala, kako pomembni so bili stiki med ameriškimi in severnoevropskimi feministkami. Emancipatorne ideje iz Novega sveta so zaradi osebnih in pisemskih stikov močno odmevale na starem kontinentu in vplivale na ženska gibanja v različnih deželah, ki so v 19. stoletju dobila tudi značaj t. i. ženskih organizacij. Margaret MacFadden je z analizo omrežja, v katerega so bile vključene feministke na obeh straneh Atlantika, pokazala, kako lahko ideje potujejo in se oplajajo preko različnih vezi, med katerimi so bili pomembni tudi pisemski stiki.¹⁷¹⁵

Svojevrstno omrežje se je izoblikovalo tudi okrog Zofke Kveder, kakor nam razkrivajo ohranjena pisma, ki sicer niso edini vir informacij, a so glede na številčnost in bogastvo podatkov izhodišče in osnova za pričujočo raziskavo. Naš namen ni le predstaviti, katere ideje so krožile v omrežju Zofke Kveder, temveč tudi pokazati, kako je zaradi intimnih prijateljstev, ki jih je stkala z različnimi intelektualkami in intelektualci, osebno postajala vedno bolj emancipirana in feministično naravnana ženska in avtorica.

Zaradi velikega števila ohranjenih pisem bi zato lahko to korespondenco imenovali epistolarij. Tovrstno razumevanje korespondence v članku *The Epistolarium: On Theorizing Letters and Correspondences* utemelji Liz Stanley. Njeno raziskovalno izhodišče so naslednja vprašanja: ali so pisma literarna zvrst, katere strategije in strukture so značilne za zbirko pisem in kakšno mesto zavzemajo pisma v skupini »dokumentov življenja«.¹⁷¹⁶ Ob tem izpostavlja dialoškost, perspektivnost (strukture in vsebina pisem se spreminjata glede na prejemnika oz. prejemnico) in raznolike načine, na katere se širijo. Pri slednjem opozarja, da pojavnost, struktura in vsebina pisem ne sledijo raziskovalnim vprašanjem, temveč so v korespondenco vpisani zanimanja, konvencije in epistolarna etika, vse to pa se v določenih korespondencah lahko skozi čas tudi spreminja.¹⁷¹⁷

Liz Stanley razume epistolarij (ang. *epistolarium*) kot celoto dopisovanja neke osebe, pri čemer opozarja, da danes epistolarij beremo kot celoto,

¹⁷¹⁵ Prim. Anna, Maerker Serrano Elena and Werrett Simon (ur.), »Enlightened Female Networks: Gendered Ways of Producing Knowledge (1720–1830)«, <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rsnr.2021.0072>. Pridobljeno 22. 2. 2023.

¹⁷¹⁶ Liz Stanley, »The Epistolarium: On Theorizing Letters and Correspondences«, *Auto/Biography* 12, št. 3 (2004): 201–235.

¹⁷¹⁷ Stanley, »The Epistolarium«, 203–204.

vendar se moramo zavedati, da so bila pisma namenjena samo enemu naslovniku. Prav tako je pomembno, da ne pozabimo, da skoraj nikoli nimamo na voljo celotnega epistolarija, temveč preprosto to, kar je ostalo.

Zapiše tudi, da čeravno imamo v arhivu oz. arhivih na razpolago celoten epistolarij, je malo verjetno, da bi njegove razsežnosti v celoti poznala tista oz. tisti, čigar epistolarij raziskujemo, še posebej pa ne posamezni korespondenti in korespondentke. A vendar, medtem ko sta za pisanje pisem značilni razdrobljenost in razpršenost, je za razumevanje ohranjenih pisem vseeno potreben nekakšen pregled; in to predstavlja – čeprav začasen – poskus razumevanja celote, ki nikoli ni dejansko obstajala v obliki »celote« ali »zbirke«.¹⁷¹⁸

Epistolarij Zofke Kveder je dokaj obsežen, saj šteje več kot tisoč enot, ki so shranjene v različnih arhivih v Republiki Sloveniji, Republiki Hrvaški in Republiki Češki.¹⁷¹⁹ Glede na to, da nas zanimajo osebe, s katerimi je bila Zofka Kveder v prijateljskih razmerjih, smo iz raziskave izločili vsa pisma oseb, ki so bile z njo v drugačnih razmerjih.

Socialno in pisemsko omrežje Zofke Kveder so sestavljali intelektualke in intelektualci različnih družbenih razredov (delavskega in meščanskega), političnih prepričanj in nacionalnosti. Slednja je pomembna glede na prostor, v katerem je živela in ustvarjala Zofka Kveder – to je prostor multietnične habsburške monarhije, za katero je bil značilen specifičen razvoj ženskih gibanj. Ta razvoj se je odvijal med središči intelektualnega in kulturnega življenja – Dunajem, Budimpešto in Prago, pri čemer je za slovanski prostor slednja predstavljala neke vrste prestolnico. Raziskavo epistolarija smo zastavili tako, da ga obravnavamo glede na vrsto intimnega razmerja med Zofko Kveder in dopisovalkami oziroma dopisovalci.

ZGODNJA KORESPONDENCA: ISKANJE OPORE, POTRDTIVE IN PRVIH FEMINISTIČNIH PREMISLEKOV

Najzgodnejša korespondenca Zofke Kveder, ki je pomembno vplivala na njen osebni razvoj, je izgubljena in o njej vemo le tisto, kar je o njej zapisala pisateljica sama v avtobiografskih tekstih *Pisma* (1904) in *Moja pisma* (1926). Naslovnica teh pisem je bila z zgodovinskega vidika nepomembna

¹⁷¹⁸ Stanley, »The Epistolarium«, 203.

¹⁷¹⁹ Pisma hranijo po doslej zbranih podatkih naslednje ustanove: Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, Univerzitetna knjižnica v Mariboru, Literarni arhiv v Pragi in Arhiv Inštituta za hrvaško književnost društva pisateljev Hrvaške akademije znanosti in umetnosti.

meščanska gospa **M. Zero** (18??–19??) iz Opave,¹⁷²⁰ majhnega vzhodnočeškega kraja, ki je bil v 19. stoletju del Avstro-Ogrske monarhije. Med počitnicami v domačem kraju štirinajstletna Zofka Kveder (leta 1892) odgovori na oglas, ki ga prebere v dunajskem časopisu *Neue Freie Presse*, da gospod iz Šlezije išče damo za dopisovanje. Kmalu dobi odgovor in korespondenca steče. »Gospodu« zaupa vse svoje stiske in željo po svobodi, je prva oseba, ki ji zaradi prostorske oddaljenosti lahko pove vse, in korespondenca poteka več let. Konča jo Kveder leta 1901, saj v omenjenem članku piše tudi o tem, da je svoje zadnje pismo v Opavo poslala po poroki. V zadnjem pismu ji dopisovalec sporoča, da si je dopisovala pravzaprav s staro gospo, ki se je skrila za moško ime; Kveder v omenjenem besedilu navede stavke iz njenega pisma: »In zdaj prosim, ne bodite preveč razočarani, če postane iz starega, pozabljenega strica stara žena, ki se je za Vašo usodo – verjemite mi – vselej bolj živo zanimala, nego bi bilo kakšnemu stricu kdaj mogoče. Je pač tako! Svojemu spolu imamo tako malo povedati – tako mislimo – in človek se skriva pod šifro, da bi si dalje ohranil zanimanje!«¹⁷²¹

V avtobiografskem literarnem besedilu, iz katerega je navedeni odlomek, pisateljica piše tudi o tem, kaj so ji ta pisma pomenila v času, ko je v popolni provinci hrepenela po odhodu v svet: »Rada sem imela ta pisma, in bila sem ponosna nanja, pomenila so mi takrat toliko v moji samoti. In vendar sem se upirala proti tem pismom, ki me niso hotela tako razumeti, kakor sem si želela.«¹⁷²² V obdobju, ko Zofka Kveder v svojem okolju nima nikogar, ki bi jo razumel, ji ta korespondenca pomeni dialog, premislek o lastnih željah in tudi soočenje z drugačnim pogledom na svet, ki je, kot se izkaže kasneje, pogled starejše meščanske ženske, ki najbrž ni nikoli prestopila začrtanih mej. V korespondenci z njo se Kveder izpoveduje in premišljuje: »Mučila sem takrat s svojimi osnovami vse ljudi, ki so me hoteli poslušati, a osobito v Tropavo sem pošiljala dolge izjave svojega srca. Včasih me je malo veselilo, postrašiti svojega dobrega strica s posebno pogumnimi in pustolovskimi načrti.«¹⁷²³

Druga zgodnja dopisovalka, ki je pomembno zaznamovala tudi poklicno pot Zofke Kveder, je bila **Marica Nadlišek Bartol** (1867–1940), pi-

1720 Ali gre za pravo ime, ni bilo mogoče več odkriti, prav tako tudi ne drugih podatkov o njej.

1721 Zofka Kveder, *Zbrano delo*, 3. knjiga, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2014, 26.

1722 Kveder, *Zbrano delo*, 16.

1723 Kveder, *Zbrano delo*, 20.

sateljica in urednica prve slovenske ženske revije *Slovenka*.¹⁷²⁴ Iz tega obdobja so se ohranila samo pisma Z. Kveder. Na urednico se je mlada avtorica obrnila s svojimi prvimi literarnimi poskusi, a je hkrati že v prvem pismu razložila tudi svojo življenjsko zgodbo. Starejšo vzornico je prosila za nasvete, kaj naj bere, in ji v nadaljnjih pismih sporočala, kako živi, kako hrepeni po odhodu v svet in kako težka je služba v administraciji odvetniške pisarne.¹⁷²⁵ Njena pisma razkrivajo vsakodnevni boj mlade emancipirane za obstanek, izkoriščevalski odnos nadrejenega in stroge omejitve osebne svobode – kot sporoča Marici Nadlišek, ji šef ni dovolil objavljati literarnih besedil pod pravim imenom, zato je uporabljala psevdonim. V pismih bodoča feministka razmišlja tudi o tem, da bi se revija *Slovenka* morala razviti v vodilno revijo, v kateri bodo objavljale samo ženske – »lepe pesmi, tehtno dovršene romane, zanimive kratke zgodbe in temeljite kritike«.¹⁷²⁶ Nadlišek poroča tudi o neuspešni agitaciji za naročnino na *Slovenko* in upa, da se bo slovensko ženstvo prebudilo iz letargije. *Slovenkina* urednica v tej korespondenci očitno deluje tudi kot spodbujevalka pisateljčine ustvarjalnosti, saj se ji Kveder zahvaljuje za hrabrilne besede, ki so ji vrnille veselje do dela: »Draga gospodična, ne morete si misliti, kako sem vam vdana, kako vas spoštujem in ljubim.«¹⁷²⁷ Podobno ji piše tudi v drugem pismu: »Po vašem zadnjem pismu sem bila čisto prerajena. Dragi gospodična, vedno mislim na vas.«¹⁷²⁸ Ta korespondenca je bila najbolj intenzivna v letu 1898, ko Zofka Kveder še ni imela prijateljice, sorodne duše, ki bi se ji zaupala. Marica Nadlišek Bartol je bila od nje starejša devet let in ji je predstavljala vzornico, saj si je v slovenskem tržaškem kulturnem prostoru ustvarila ugled s svojimi intelektualnimi sposobnostmi. Nadlišek je prva dopisovalka, s katero je Kveder lahko razpravljala tudi o aktualnem položaju slovenskih žensk, s čimer se je začela oblikovati njena feministična zavest.

1724 Gl. tudi: Irena Selišnik in Marta Verginella, »The Desire to be Free: Marica Nadlišek Bartol and the young intelligentsia at the turn of the 20th century«, *Historijski zbornik* 66, št. 1 (2016), 101–120.

1725 Zofka Kveder Marici Nadlišek Bartol, 14. februar 1898, Zofka Kveder (7, 1898–1922), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1726 Zofka Kveder Marici Nadlišek Bartol, 31. marec 1898, Zofka Kveder (7, 1898–1922), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1727 Zofka Kveder Marici Nadlišek Bartol, 5. oktober 1898, Zofka Kveder (7, 1898–1922), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1728 Zofka Kveder Marici Nadlišek Bartol nedatirano, konec leta 1898, Zofka Kveder (7, 1898–1922), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

SORODNE DUŠE

Želja po pravi prijateljici se ji je uresničila, ko se je leta seznanila z **Ivanko Anžič Klemenčič** (1876–1960).¹⁷²⁹ Njuna korespondenca je izredno bogata in priča tudi o izjemni medsebojni naklonjenosti, tako da jo lahko brez zadržkov uvrstimo v tradicijo korespondenc ženskih prijateljstev 19. stoletja. To lahko povežemo z raziskavo Lilian Faderman, ki ugotavlja, da je »pravzaprav nemogoče raziskovati korespondenco katerekoli ženske 19. stoletja, ne le v Ameriki, temveč tudi v Angliji, Franciji in Nemčiji, ne da bi v določenih trenutkih njenega življenja odkrili tudi strastne zavezanosti do žensk.«¹⁷³⁰ V nadaljevanju to ugotovitev podkrepi z razlago, da so v drugi polovici 19. stoletja, ko so ženske začenjale vstopati v moški svet, medsebojne vezi postajale še pomembnejše. Še posebej tedaj, ko so se lotile reform, so bile razlike med njimi in moškim svetom še večje, saj so se čutile duhovno višje od moških, čustveno bolj prefinjene, in kar zadeva moralna spoznanja, subtilnejše. Faderman ugotavlja za Ameriko, kar je prenosljivo še na marsikateri drug konec sveta, kjer se v 19. stoletju pojavijo ženska emancipacijska gibanja, da so namreč vezi med ženskami bistvenega pomena, saj predstavljajo izhod za čustva posameznice, pa tudi glavno oporo za družbene in osebne izboljšave v za ženske omadeževanem in neobčutljivem svetu: »Ambiciozne ženske so iskale sorodne duše, ki bi jih občudovale in hkrati sočustvovala ob hladu, s katerim je svet pozdravljal njihove uspehe. Ta razmerja so bila izjemnega pomena, saj so predstavljala nadomestilo v sovražni ali, v najboljšem primeru, nezainteresirani družbi. Prevečala so jih toplina, žar, strast, ki so preraščala zgolj prijateljstvo.«¹⁷³¹

Tudi za Zofko Kveder so bila ženska prijateljstva izjemnega pomena. V kratki zgodbi *Sentimentalnosti* (1911) je v uvodu zapisala, da hrepeni po prijateljici, vendar so vse njene prave prijateljice daleč proč. V nadaljevanju napiše, da je vselej imela prijateljice, s katerimi so jo povezovala dolga, zvesta prijateljstva, dve sta se končali zaradi smrti prijateljic, dve je uničilo življenje, tri ali štiri pa še vedno obstajajo, kakor zapiše v omenjenem besedilu:

Pravim tri ali štiri, pa bi morala reči eno ali štiri. Naše srce je čudna stvar, samosvoje in težko obvladljivo. Naša čustva, naše simpatije so

1729 Prim. Irena Selišnik, »Ivanka Anžič Klemenčič«, v: *Osebnosti slovenskega novinarstva*, ur. Mateja Ratej, 9–22, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2021.

1730 Lillian Faderman, *Več kot ljubezen moških: romantično prijateljstvo in ljubezen med ženskami od renesanse do sodobnosti*, Ljubljana: Škuc, 2002, 16.

1731 Faderman, *Več kot ljubezen moških*, 189.

stopnjevita, različnih odtenkov, kot zelenje v gozdu. Gozd je zelen, toda kako različnih odtenkov je ta zelena barva. Tudi ljudje smo takšni, da naš smeh in jok ni nikoli enak in naša ljubezen, naša prijateljstva tudi ne. Kot inštrument z mnogimi strunami je naše srce. Vedno zveni druga podoba iz naše duše. Srce izbira ne da bi se tega zavedali. Še celo mati ne more imeti vseh otrok enako rada. Jaz imam idealno prijateljico in še dve, tri, moram reči, če sem čisto iskrena. Toda one so daleč stran, dnevi potovanja so med nami. Ljubezen ali prijateljstvo pa nočejo oddaljenosti, potrebujejo medsebojno bližino za pogled in pogovor. Leta ločitve nas odtujijo.¹⁷³²

Prva sorodna duša, s katero je Zofko Kveder vezalo nekajletno prijateljstvo, ki se je nato za dolgo časa prekinilo, je bila že omenjena Ivanka Anžič.¹⁷³³ Spoznali sta se v Ljubljani leta 1898, korespondenco je začela Ivanka Anžič, ki je februarja 1899 pisala Zofki Kveder v Trst, Kveder pa ji je odgovorila 24. februarja 1899. Bolj kot se je njuno prijateljstvo poglobljalo, več sta si zaupali, Kveder ji je poročala o študiju v Švici, o dvomesečnem postanku v Münchnu in ji celo opisala svoj (spolni) odnos z Jelovškom. Njene besede so dragocena izpoved mlade feministke, saj potrjujejo, da se »nova ženska«¹⁷³⁴ ni ozirala na meščansko pojmovanje ženske aseksualnosti.

Moji lasje so že precej dolgi 15 do 20 cm in vsi zviti, nosim jih preko ušes. Ah, kaj vse počnem. Grozno ga včasih dražim. Veš, krog vratu si zavežem rdeč trak, napravim imenitno pentljo, malo zavrtim z glavo. Da se mi lasje prav zapeljivo razkuštrajo, pa ga poljubljam, poljubljam, da niti dihati ne more, oči, usta, obraz in prsa – tako je krasen, tako je krasen! Veš, kadar ga vidim tako golega, lepega, mladega, svežega, krasnega mi postane naenkrat tako divno v duši, tako sveto! Če je pa tako lep! Čisto pobožno mi je. 'Moj Kristus! Moj Kristus!' se mi zdi in naenkrat postane tiha in nežna in samo gledam ga. Ali znaš, kadar sem divja, kadar mi moja ciganska kri zavre, potem ga poljubljam, uh! Vsega zagrnem v svojo vročo ljubav. – A on je tako nežen, tako fin. Prosi in berači z onimi svojimi očmi, a jaz sem lepo nevedna in

1732 Zofka Kveder, »Sentimentalitäten«, *Agrarier Tagblatt* 26. 92 (1911): 2.

1733 Gl. tudi prispevek Darka Ilina v pričujoči knjigi »Piši mi, prav srčkano mi piši! Intimnost v korespondenci Zofke Kveder in Ivanke Anžič Klemenčič«.

1734 O konceptu »nove ženske« gl. tudi Katja Mihurko Poniž, *Zapisano z njenim peresom: prelomi zgodnjih slovenskih književnic s paradigmo nacionalne literature*, Nova Gorica: Založba Univerze, 2014.

nič ne vidim. Čakaj dečko! In še ko mi vsaka žila vibrira. Čisto čutim, kako se mi oči svetijo, kako kakor da letim na divjem arabskem konju v krasnem solnčnem žaru, a jaz letim, letim. V daljavi se sveti morje, veš razburjeno, jezno, ah! – Tako mi je, kakor imam Vlada rada. In naposled se mu vržem v naročje. Duš, uzmi me, uzmi me! Ah, tako je krasno! – Veš, on nikdar ne reče, niti ne pravi, kamo z očmi. A jaz se tako rada kopljem v njegovih prosečih pogledih.¹⁷³⁵

Tako neposredne izpovedi v opisovanju spolnega razmerja, kakor je v tem pismu, ne najdemo v nobenem drugem pismu, vendar je iz spominov njenih prijateljic očitno, da jim je zaupala številne intimnosti. Tako je **Martha Tausk (1881–1957)**,¹⁷³⁶ ena izmed prijateljic, ki so ji stale ob strani tudi v najtežjih trenutkih, vse do zadnjih dni, v spominskem zapisu napisala, da sta na Dunaju, kjer je Zofka večkrat obiskala Marto na poti iz Prage v Zagreb, preživeli skupaj številne trenutke zaupnosti:

Ob pol devetih zvečer sem šele prišla z dela. Potem sem večkrat morala še svojega mlajšega fantka uspavati in ob pol desetih se je začel najin dan. Najprej sva se razgovarjali pri mizi in povžili nešteto skodelic čaja in koščkov z maslom pomazanega kruha (kake druge večerje skozi par let sploh nismo imeli), toda to naju ni motilo. Potem sva legli in še, ko sva luč že ugasnili, govorili naprej in naprej, včasih skozi solze in ob nežno tolažilnem božanju, dokler se ni začelo daniti – daniti pa se je začelo pozno, ker je bila zima. Takrat mi je Zofka pripovedovala o svojem življenju.¹⁷³⁷

Z Martho Tausk se je Zofka Kveder seznanila v Mostarju leta 1903, ko je potovala po Bosni. Korespondenca z njo je pomembna, saj nam ponazori praška leta Zofke Kveder in njeno tedanje miselno in čustveno obzorje. Že v prvih pismih Marthi izraža svojo naklonjenost. Ob fotografiji, ki ji jo Martha pošlje, zapiše, da jo je dolgo opazovala, ker ima nekaj tako ljubeznivega v potezah obraza, še posebno okrog oči.¹⁷³⁸ Marthi svetuje

1735 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 1900, Zofka Kveder (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1736 Martha Tausk se je rodila na Dunaju, njena mama je bila v predsedstvu Splošnega avstrijskega ženskega društva, privatni pouk je imela pri Auguste Fickert, pionirki avstrijskega ženskega gibanja. Po poroki z Viktorjem Tauskom je nekaj časa živela v Sarajevu in Mostarju, leta 1905 se je vrnila na Dunaj in se 1908 ločila od Tauska. V zakonu sta se jima rodila dva sinova. Še pred prvo svetovno vojno se je pridružila socialdemokratski stranki in postala prva ženska v parlamentu dežele Štajerska. Leta 1928 se je preselila v Švico, tam je leta 1930 izšla tudi njena zbirka novel *Fernambuk und Anderes*; v prvi noveli je opisala svoje prijateljstvo z Zofko Kveder. Gl. tudi: Brigitte Dorfer, *Die Lebensreise der Martha Tausk: Sozialdemokratie und Frauenrechte im Brennpunkt*. Innsbruck, Wien, Bozen: StudienVerlag, 2007.

1737 Martha Tausk, »Zofka Kveder, Spomini na najino prijateljstvo«, *Delavska politika*, 10. 99 (1936): 2.

1738 Zofka Kveder Marthi Tausk, 20. september 1904, Zofka Kveder (104, 1904–1926 b. d.), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

pri njenih zakonskih težavah (»Victor je človek, ki potrebuje bič. Brcni ga in bo odkril novo strast do tebe«),¹⁷³⁹ blizu ji je tudi zato, ker imata obe materinsko izkušnjo, in tako v pismih sledimo tudi razmišljanjem o materinstvu, ki za mlado intelektualko in pisateljico ni vedno osrečujoče. Prijateljici piše, da zakon ni za nobeno od njiju. Zanj je zakon nesreča, ker je njen mož v svojih čustvih tako konservativen, kot je le mogoče; on se ji zdi ustvarjen za družinsko srečo, ona se sama sebi ne zdi, vendar ostaja pri njem, kajti če bo šla, bo hčerka ostala pri njem, in četudi ni vzorna mati, bi jo v svojem življenju pogrešala.¹⁷⁴⁰

Pisma razkrivajo tudi vsakodnevni boj za preživetje in iskanje drugačnih možnosti zaslužka, kot je pisateljevanje. Kveder med drugim piše, kako se je poleti 1905 vpisala v babiški tečaj, da bi si s tem zagotovila varnejšo eksistenco, kot je pisateljska, še posebej, ker je bil takrat njen zakon v globoki krizi in je razmišljala o selitvi na Dunaj, kjer bi delala kot pomočnica pri kakšnem zdravniku.¹⁷⁴¹ Za Martho je prijateljstvo s Kveder pomembno tudi, ko leta 1907 na Dunaju izide »roman à clef« *Glas (Die Stimme)* Grete Meisel-Hess (1879–1922), prodorne avstrijske pisateljice in feministke, ki je bila krajše obdobje ljubica Viktorja Tauska in je to razmerje opisala v omenjeni knjigi. V njej je upodobljena tudi Martha, ki se takrat zaupa prijateljici. Sporoča ji, da je Grete Meisel-Hess v romanu upodobila celotno Tauskovo dunajsko družbo.¹⁷⁴² Zofka ji odgovarja, da knjige ne bo prebrala in da se ji zdi nizkotno, da se ljudje na tak način maščujejo.¹⁷⁴³

Iz pisem Zofke Kveder Marthi Tausk lahko razberemo tudi, kako globok je prepad med »novo žensko«, ki si želi zrelega in odgovornega moškega, in hedonističnimi, lahkoživimi in lahkomiselnimi moškimi njene dobe, ki jih denimo utelešajo liki avstrijskega pisatelja Arthurga Schnitzlerja in jo obkrožajo tudi v Zagrebu: »Moški so mi vsi preveč frivolni, frivolnih moških pa ne maram. Tudi Plavšić mi ni več všeč – čeprav sem bila lani skoraj malo zaljubljena vanj – odkar je trdil, da je Schnitzlerjev ‚Reigen‘

1739 Zofka Kveder Marthi Tausk, 3. oktober 1907, Zofka Kveder (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1740 Zofka Kveder Marthi Tausk, 4. oktober 1905, Zofka Kveder (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1741 Zofka Kveder Marthi Tausk, 4. oktober 1905, Zofka Kveder (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1742 Martha Tausk Zofki Kveder, 10. marec 1907, Martha Tausk (72, 1903–1926 b. d.), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1743 Zofka Kveder Marthi Tausk, 31. marec–1. april 1907, Zofka Kveder (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

Prim. Grete Meisel Hess, *Die Stimme*, Hamburg: Verlag Gebrüder Enoch, 1919), 115–116; 120, pridobljeno 10. 2. 2023, <http://www.literature.at/viewer.alo?Objid=25356&viewmode=fullscreen&rotate=8&scale=3.33&page=1>

Prim. tudi: Brigitte Dorfer, *Die Lebensreise*, 29–38. O romanu *Die Stimme* gl. tudi: Helga Thorson, »Regarding the Voices of Viennese Literary Modernism: Grete Meisel-Hess's »Die Stimme: Roman in Blättern«, *Modern Austrian Literature* 44, 3/4 (2011): 1–18.

najbolj genialno delo stoletja.«¹⁷⁴⁴ Odklonilen odnos do dela, ki prikazuje meščansko dvojno moralo, je na prvi pogled presenetljiv, saj je Kveder tako v svojih delih kot tudi v pismih Marthi Tausk sproščeno razpravljala o spolnosti, vendar je bila zanjo spolnost očitno združljiva samo z globokimi čustvi in v njej ni videla, kot Schnitzlerjeve literarne osebe, zgolj zadovoljitve spolne sle.

Še preden je Zofka Kveder spoznala Martho Tausk, je sorodno dušo spoznala v pisateljici, prevajalki in novinarki **Zdenki Háskovi (1878–1946)**. Hásková piše o Zofki Kveder v posvetilu, s katerim začne svojo zbirko *Cestou* (*Na poti*, 1920), in v članku *Jugoslovansko prijateljstvo* (*Jihoslovanské přátelství*, 1923). V posvetilu, ki je zapisano v pesemski obliki, lirski subjekt (Hásková) izpoveduje njuno prvo srečanje in fascinacijo nad Zofko Kveder. Hásková se spominja, kako je – v njenih očeh tedaj že pomembno – pisateljico obiskala na domu, da bi jo povabila na literarni večer. V *Jugoslovanskem prijateljstvu* so v ospredju njene značajske posebnosti: sončna energija, otroška domačnost, globoka modrost, iskrenost in naravni človeški ponos. O temnejših potezah prijateljčinega značaja Hásková zapiše, da je videla tudi manj laskave lastnosti, a so bile takšne, da jih kultura lahko odstrani oziroma jih je mogoče najti povsod med ljudmi in v sebi samem.

Ohranjena korespondenca obsega obdobje med letoma 1910 in 1926, zgodnejše dopisovanje se ni ohranilo, čeprav se je gotovo odvijalo.¹⁷⁴⁵ Ohranila so se pisma Zofke Kveder, ki dajejo dober vpogled v njeno življenje in čustvovanje, ko se je začelo njeno razmerje z drugim možem Jurajem Demetrovičem. To obdobje zaznamuje tudi odraščanje najstarejše hčerke Vladoše (1901–1920), s katero ima Kveder zelo konflikten odnos in o vsem tem odkrito poroča Zdenki Háskovi. Pisma razkrivajo njena duševna nihanja, trenutke sreče in evforije, pa tudi globoke depresije, ki jih povzroča vsakodnevni boj za obstanek, še posebno med prvo svetovno vojno, ko je povsem odvisna od svojih prihodkov, saj je Jelovšek na fronti, Demetrovič pa v zaporu. Prijateljici zaupa tudi svoja čustva do srbskega socialnega demokrata Dimitrija Tucovića (1881–1914), ki zanjo predstavlja ideal moškega, in pobitost ob njegovi smrti na fronti konec leta 1914. V številnih pismih se Kveder zahvaljuje Háskovi za topla pisma, ki ji vlivajo veselje do

1744 Zofka Kveder Marthi Tausk, 29. maj 1907, Zofka Kveder (135, 1899–1926), Zapisčina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1745 Prim. tudi Alenka Jensterle Doležal, *Avtor, tekst, kontekst, komunikacija. Poglavlja iz slovenske moderne*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2014. 134–143.

življenja, velikokrat jo tudi prosi, naj ji večkrat piše, ker potrebuje njeno podporo. Ker je bila Háskova prevajalka njenih del v češčino in literarna kritičarka, se pasaje, ki opisujejo dogodke iz intimnega življenja, izmenjujejo z izjavami o literarnih načrtih, poročilih o tem, kaj je napisala. Po prvi svetovni vojni v pismih vse pogosteje piše tudi o zdravstvenih težavah, o številnih ginekoloških posegih in ugotavlja, da ni lepo biti ženska. Zdravstvene težave se poglobijo, ko v Pragi na svoj devetnajsti rojstni dan umre Vladoša, s katero se je razšla v konfliktu, zato se ji hči iz češke prestolnice ni javljala. V teh težkih trenutkih večkrat piše Zdenki in ji zaupa svojo žalost in bolečino.

Iz pisem Háskovi je razvidno tudi, kako Zofka Kveder finančno vse bolj postaja odvisna od Demetrovića. Konec leta 1920 še piše, da se ji zdi lepo, da jo prvič življenju vzdržuje mož, a ko se on od nje vse bolj odtuja in želi ločitev, spozna, kakšna težka prihodnost jo čaka. Zato ni presenetljivo, da nekdanja emancipiranka in feministka kot zapuščena, od bolezni in drugih življenjskih udarcev strta ženska prijateljici ob poroki z Viktorjem Dykom¹⁷⁴⁶ zapiše, da je zelo vesela, da sta skupaj, in da bo Zdenka videla, da se bo izkazal za dobrega moža. Piše ji, da mora biti mož močnejši od žene, njegova roka jo mora obraniti pred vrtincem življenja. Napoveduje ji, da bo videla, kako sladko je biti žena, soproga, in ji pravi, da si je zaslužila to srečo.¹⁷⁴⁷ Zadnje pismo, ki ga je Kveder napisala Zdenki enajst dni pred smrtjo, je vrnitev v srečna leta mladosti, piše ji o tem, da je vesela zanjo, da je dobro, da še hodi po praškem gradu in ob reki Vltavi, kjer sama ne bo več. Piše ji o tem, da je podpisala ločitvene dokumente, in svoje pismo zaključi z besedami: »Umreti neljubljena je strašna usoda. Otrokom ne morem biti nič.«¹⁷⁴⁸

O polomu svojega zakona je pisala tudi **Elviri Dolinar (1870–1961)**, ki je prav tako sodila v krog njenih sorodnih duš, vendar je ohranjenih zelo malo pisem, saj sta po selitvi Kveder v Zagreb živeli blizu in se veliko obiskovali. Tudi Elviri Dolinar življenje ni prizanašalo, vendar je bila po značaju drugačna, zato ji ljubezen moškega ni toliko pomenila. Ko ji je Kveder

¹⁷⁴⁶ Viktor Dyk (1877–1931) je bil češki pesnik in politik, na prelomu stoletja je pisal dekadentno literaturo.

¹⁷⁴⁷ Zofka Kveder Zdenki Háskovi, 15. december 1925 (63, 1910–1926), Arhiv Inštituta za hrvško književnost društva pisateljev Hrvatske akademije znanosti in umetnosti.

¹⁷⁴⁸ Zofka Kveder Zdenki Háskovi, 15. november 1926 (63, 1910–1926), Arhiv Inštituta za hrvško književnost društva pisateljev Hrvatske akademije znanosti in umetnosti.

zaupala, da jo Demetrović zapušča, ji je napisala pismo, iz katerega je razvidno, da je tudi po vseh življenjskih preizkušnjah ohranila feministično stališče: »Kaj pa je navsezadnje mož? Tujec, ki je stopil v naš življenjski krog. Ako me ne ljubi več, pa hodi z bogom, ne вредиš, da bi spustila zbog tebe eno samo solzo.«¹⁷⁴⁹ Podobno jo je tolažila Ivanka Anžič:

Samo obupati nikar! Pomisli, da nas je na milijone, ki trpimo isto, kar Ti. Trpimo, morda s svojim trpljenjem bodočim ženskim rodovom zaslužno srečo, ki nam ni bila dana? Posebno pa Ti ne smeš obupavati, ki nisi živela samo za ozki domačinski krog, marveč si delala za splošnost, in toliko let pogumno stala v javnosti. Tega nihče ne more izbri-
sati, s tega Tvojega mesta v naši kulturni zgodovini Te nihče ne more odstaviti. In to je končno vendarle več nego nagnjenje moškega srca, ki je, kakor se kaže, vsekdar tako borno in plitko in sebično.¹⁷⁵⁰

Iz pisem Zofke Kveder sorodnim dušam je razvidno, da jih je tudi povezovala. Tako je bila posrednica pri prijateljstvu med Martho Tausk in Elviro Dolinar, spodbudila pa je tudi srečanje med Zdenko in Martho, saj je v pismu slednji o tem zapisala: »Zdenka mi ravno piše, kako ji ugajaš. Med drugim piše: ‚Ona (ti) je takšen filozof!‘ Morala sem se smejeti, a me vendar zelo veseli, da sta si postali tako ljubi.«¹⁷⁵¹

FEMINISTIČNA MREŽA SOTRUDNIC IN PODPORNIC

V praškem obdobju se je Kveder spoznala in povezala tudi s češkimi feministkami. Korespondenca iz obdobja, ko v Pragi ni več živela, dokazuje, da so se med njimi spletle trdne vezi in da si je v češkem prostoru Kveder ustvarila dobro ime. Leta 1908 jo je Karla Máchová (1853–1920), urednica glasila socialnih demokratinj *Ženský list* (*Ženski list*), povabila, da napiše za revijo zbirko zgodb ali roman iz življenja mlade ženske, višino honorarja pa naj predlaga kar sama. Z urednico revije *Ženský obzor* (*Žensko obzorje*) Anno Marie Ziegloserovo (1883–1942) je imela Kveder globlji odnos kot z Machovo, saj sta si zaupali tudi zakonske težave. Kveder ji je pisala o razpadu prvega zakona, ona pa ji je odgovarjala, da je večkrat prebrala njeno pismo in doumela, da je Kveder plamen, ona pa plamenček. Zaupala se ji je, da je resignirala, da se je vselej razdajala, ko pa je sama nekaj hotela, tega

1749 Elvira Dolinar Zofki Kveder, 2. avgust 1926, Elvira Dolinar (16, 1906–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1750 Pismo (14. 6. 1926), VIII. Pisma, Ivanki Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Ms 1113, Zofka Kveder, NUK.

1751 Zofka Kveder Marthi Tausk, 30. april 1909, Zofka Kveder (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

ni dobila nazaj.¹⁷⁵² Iz korespondence z Zorko Hovorkovo, urednico revije *Žensky svet*, pa je razvidno, da sta si pošiljali izvode revij, ki sta jih urejali.¹⁷⁵³

Zofka Kveder je bila povezana tudi z dunajskimi feministkami. Že na prelomu stoletja je objavila članek v osrednji avstro-ogrski feministični reviji *Dokumente der Frauen* (*Dokumenti žensk*), v katerem je pod psevdonimom Slovenka poročala o reviji *Slovenka*, nekaj mesecev kasneje je v reviji izšlo tudi nekaj prevodov črtic iz zbirke *Misterij žene* (1900). V korespondenci Z. Kveder je ohranjeno tudi pismo Marie Lang, ene izmed vodilnih dunajskih feministk tega časa. Marie Lang je bila tudi ena izmed urednic *Dokumente der Frauen*, po prenehanju izhajanja te revije je bila nekaj časa v uredništvu dnevnika *Die Zeit* (*Čas*), kar je razvidno iz pisma, ki ga je napisala Zofki Kveder 22. maja 1906. V njem jo prosi, da bi v Zagrebu propagirala šolo za učiteljice, ki bodo poučevale na gospodinjskih šolah,¹⁷⁵⁴ in ji vrača članek, ki ji ga je Kveder očitno poslala z namenom, da bi ga Lang objavila v *Die Zeit* (marca istega leta je namreč v ženski prilogi tega časopisa izšlo njeno daljše literarno besedilo *Auf der Klinik*). M. Lang ji v pismu, ki se začne z nagovorom Ljuba! (Liebe!), sporoča, da s časopisom ne sodeluje več, ji pa svetuje, da se obrne na urednika Millerja in se pri tem sklicuje na svoje dolgoletno sodelovanje pri časopisu pod njenim uredništvom. Na koncu pisma ji še zapiše, da se z velikim veseljem spominja njunega zadnjega srečanja, in pošilja pozdrave tudi hčerki in možu Z. Kveder. Edino ohranjeno pismo Marie Lang dokazuje vez Zofke Kveder z dunajskim feminističnim krogom in hkrati priča o medsebojni podpori, ki sta si jo Kveder in Lang nudili in je bila za obe pomembna. V tem odnosu je mlada avtorica dobila podpornico za objave v pomembnem dunajskem časopisu, ugledna urednica pa zagnano feministko, ki je začejala novo življenjsko obdobje v Zagrebu, v katerem je bilo feministično gibanje šele v povojih.

Pisateljica **Vera B. Tanazević** (?–1936),¹⁷⁵⁵ ki je svoja literarna besedila objavljala tudi v Ženskem svijetu, je Zofki Kveder v pismu razkrila svojo slabo vest, da na kongresu Jugoslovank ni vstala in se ji zahvalila za vse tisto, kar je v vojnem času naredila za ženske interese. Piše ji tudi, da občutek

1752 Ana Zieglerosová Zofki Kveder, 5. maj 1913, Ana Zieglerosová (4, 1913–1919), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1753 Z. Kveder je bila v tem obdobju urednica ženske priloge dnevnika *Agrarier Tagblatt*.

1754 O ženskem izobraževanju v avstro-ogrski monarhiji gl. *Die Unterrichtsanstalten für die weibliche Bevölkerung der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Dunaj: Bund österreichischen Frauenvereine, 1908. Pridobljeno 10. 2. 2023. <http://www.literature.at/alo?objid=1026>.

1755 Letnice rojstva ni bilo mogoče ugotoviti.

sestrstva, ki ga je Zofka Kveder začutila v odnosu do Američanke Rosalie S. Morton, čuti ona do nje. Imenuje jo veliko sestro,¹⁷⁵⁶ ji vliva pogum v trenutkih obupa in jo, podobno kot njene slovenske prijateljice, spominja na velike dosežke. Piše ji, da verjame, da je to, kar je doživela, težko, vendar da sama ni odvisna od zakona, moža ali družbe, zato naj se spomni, kaj vse je bila, preden je zbolela, kaj vse je mislila, govorila in pisala, in potem bo videla, da lahko visoko dvigne glavo in z višine gleda na življenje in svoj položaj. Sporoča ji, da ni sama, da naj jo hrabri ljubezen hčerke in prijateljev, in jo prosi, da ji čim prej piše, saj jo skrbi zanjo. Imenuje jo sestrice.¹⁷⁵⁷

Aktivistka, urednica in pisateljica **Zorka Janković (1870–1933)** ji je pisala, da je ona, Zofka Kveder, prispevala k ideji, da ženska postane človek, več kot ona in da lahko samo skupaj napravita še več. Zato naj ne kloni, naj se ozre okrog sebe. Tudi ona ji piše, kakor Ivanka Anžič Klemenčič, da ni edina ženska, ki trpi, zato morajo spremeniti družbo, da bo tudi ženska v njej človek.¹⁷⁵⁸

Za raziskavo prijateljstev v zadnjem življenjskem obdobju je posebno dragocena korespondenca z **Rosalie Slaughter Morton**. Z Zofko Kveder je navezala stik med svojim bivanjem v Jugoslaviji leta 1919, najverjetneje v Beogradu, kjer je bila večkrat po prvi svetovni vojni, v kateri je bila bolničarka na solunski fronti. Ko se je vrnila v Ameriko, ji je napisala pismo, datirano s 25. 9. 1919, edino ohranjeno pismo Zofke Kveder pa je bilo v Ameriko poslano 28. marca 1922. Junija se je Slaughter Morton zahvalila za pošiljko jugoslovanskih knjig, ki jo je Kveder dala na pot svoji kolegici v Ameriko. Med njimi je bila tudi ena izmed dram Zofke Kveder, in v naslednjem pismu ji Slaughter Morton sporoča, da bo poskrbela za prevod in predstavitev knjige na srečanju American Pen Women's League in da bo jugoslovanskim gimnazijam poslala nekaj ameriških knjig. Pismo zaključuje z naslednjimi stavki:

Vem, da si eden največjih umov današnjega sveta in da bo tvoja knjiga imela velik vpliv. Čeprav najine ustnice ne govorijo istega jezika, sem prepričana, da najini um, duša in srce govorijo jezik velikih prizadevanj in iskrenih namenov ter velike pripravljenosti za izboljšanje

1756 Vera B. Tanazević Zofki Kveder, 3. februar 1920 (15, 1917–1926 in b. d.), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1757 Vera B. Tanazević Zofki Kveder, 12. maj 1926 (15, 1917–1926 in b. d.), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1758 Zorka Janković Zofki Kveder, 24. januar 1918, Zorka Janković (5, 1918–1922), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

razmer v današnjem času. Pogosto mislim nate in kadarkoli se počutiš osamljeno in depresivno, želim, da se zavedaš, da ti moj duh s sočutjem in razumevanjem ter popolnim tovarištvom seže v roke; in kadar se počutiš osamljeno, si želim, da bi mi pisala. [...] Tudi sama sem včasih osamljena in prejem tvojih pisem mi bo v pravo tolažbo, zadovoljstvo in navdih, saj sem Tvoja ljubeča sestra Rosalie S. Morton.¹⁷⁵⁹

Tudi drugih šest ohranjenih pisem izraža podporo in zanimanje za delo in osebno življenje Zofke Kveder: prosi jo za njene knjige in revijo *Jugoslavenska žena*, sporoča ji, da je New York Penwomen's League predstavila njeno delo in da so precej navdušeni nad tem, da bi sklenili mednarodno prijateljstvo z njo,¹⁷⁶⁰ vabi jo v svoj dom v Ameriki in ji pošilja denar, da bi sebi ali hčerkama kupila kaj lepega za božič. Za Zofko Kveder so bile njene besede gotovo zelo pomembne, o čemer priča tudi prevod enega izmed njenih pisem v hrvaščino, ki ga najdemo v njeni zapuščini in je bil najbrž namenjen za objavo (ali ga je tudi objavila, nismo uspeli ugotoviti). Iz ohranjenih pisem Zofke Kveder pa je razvidno, da je ameriški prijateljici zaupala tudi intimnosti. V pismu, ki ga je napisala v angleščini 28. marca 1922, ji sporoča, da je bila veliko bolna, da so njeni živci uničeni in da hrepeni po miru ter da njeno delo ne daje rezultatov, kakršnih bi si želela. Tudi ona njo imenuje sestra. V drugem in tretjem pismu opisuje situacijo v povojni Jugoslaviji.¹⁷⁶¹

PRIJATELJA MENTORJA

Zofka Kveder je zaradi svoje odprtosti, atraktivne zunanosti in interesa za življenja drugih ljudi brez težav navezovala tudi stike z moškimi. V Trstu je z mladimi literati opazovala življenje žensk v tržaškem pristanišču. Med njimi je bil tudi socialni demokrat Etbin Kristan (1867–1953), ki ji je ob ideji, da odide na študij v Švico, posredoval kontakt svojega političnega somišljenika, socialnega demokrata **Bruna Marquardta** (1864–?).¹⁷⁶² Kot je razvidno iz Marquardtovih pisem (pisma Zofke Kveder se niso ohranila), ki jih je pisal med majem 1899 in novembrom istega leta, ga je najprej

¹⁷⁵⁹ Rosalie S. Morton Kveder, 21. avgust 1922, Rosalie S. Morton (6, 1919–1925), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

¹⁷⁶⁰ Rosalie S. Morton Kveder, 22. junij 1922, Rosalie S. Morton (6, 1919–1925), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

¹⁷⁶¹ Kopije pisem Zofke Kveder hrani Herbert Hoover Presidential Library-Museum.

¹⁷⁶² Bruno Marquardt je bil socialdemokrat in ustanovitelj švicarske podružnice jezikovne šole Berlitz. Iz korespondence s Kveder je razvidno, da je prišel v Švico leta 1894 in da jo je videl le kot postajo na svoji življenjski poti. V enem izmed pisem piše o svoji pomerjanski robotosti, zato je verjetno, da gre za Bruna Roberta Marquardta, rojenega leta 1864 (<http://westpreussen.de/pages/forschungsergebnisse/einwohnerdatenbank/einwohner.php>), letnice smrti pa ni bilo mogoče ugotoviti.

spraševala o življenju v Švici, kasneje tudi o drugih temah. Marquardt ji je že v prvem pismu napisal, da je za njenimi besedami odkril osebo s prekipavajočim srcem, zanj je že s prvim pismom postala ljubezniva znanka. Povedal ji je svoje mnenje o možnostih objavljanja v švicarskih časopisih in tudi glede študentk: zdele so se mu bolj čistunske od starih tet in babic in menil je, da bo v tem pogledu razočarana. Primerjal jo je z metuljem, ki bi se lahko vrnil domov zlomljenih kril.¹⁷⁶³ Prav tako je Zofka Kveder v dopisovanju z njim dobila tudi prvi odziv glede svojih nemških tekstov: Marquardt je pohvalil drznost snovi, a jo opozoril, da mora mnogo več pozornosti posvetiti stilu, v tem smislu izpiliti svoja dela in se izogibati avstrijskih besed, ki so za nemškega bralca zelo moteče.¹⁷⁶⁴

Iz pisem se nam razkrije tudi Marquardtov pesimistični značaj, večkrat ji piše v težkih trenutkih, ko se po lastnih besedah bori z obupom in je na robu blaznosti. Tudi Kveder se mu zaupa: razkrije mu dilemo iz osebne- ga življenja: naj sledi ljubljenu moškemu v Prago ali naj prej odide na študij v Švico? On ji odgovori, da naj gre najprej v svet, in če bo še vedno prepričana, da se želi poročiti, potem bo zakon zgrajen na solidnih temeljih. Piše ji tudi o tem, da je za zakon potrebno dopolnjevanje značajev, ljubezen sama ni dovolj.¹⁷⁶⁵ Očitno je Kveder poslušala njegov nasvet, saj se je k zaročencu v Prago odpravila šele po bivanju v Švici in Münchnu. V Marquardtovih pismih je mlada feministka lahko prebrala tudi misli starejšega socialdemokrata, ki žensko emancipacijo vidi kot del večjega problema: razlaga ji, da sta sodelovanje pri dvigu kulture in vzgoja k svobodi pola, okoli katerih se vse vrti. Po njegovem mnenju Kveder v tem boju sodi med bojevnike v prvi vrsti. Piše ji, da za žensko emancipacijo ne zadošča nositi hlače in se voziti s kolesom, najprej je treba doseči ekonomsko neodvisnost od moških. Opozarja jo, da žensko delo v gospodinjstvu ni cenjeno. Za žensko predstavlja po njegovem mnenju ljubezen do moškega to, da je sužnja moškega egoizma. Sprašuje jo, ali mu lahko pove, kakšna je razlika med prostitutko, ki se prodaja za denar, in dekletom, ki si zagotovi finančno varnost z zakonom.¹⁷⁶⁶ Takšne poglede odkrivamo tudi v pisateljčini zgodnji prozi (*Misterij žene*), zato je mogoče, da jih je prevzela od njega.

¹⁷⁶³ Bruno Marquardt Zofki Kveder, 29. maj 1899, B. Maquardt (6, 1899), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

¹⁷⁶⁴ Bruno Marquardt Zofki Kveder, 1. oktober 1899, B. Maquardt (6, 1899), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

¹⁷⁶⁵ Bruno Marquardt Zofki Kveder, 29. junij 1899, B. Maquardt (6, 1899), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

¹⁷⁶⁶ Prav tam.

Čeprav je ohranjenih le šest Marquardtovih pisem, se zdi pravilna domneva, da je ta korespondenca vplivala na odločitev Zofke Kveder za odhod v Švico, predvsem pa ji je dala potrditev v smislu, da je treba prečkati tako geografske meje kot omejitve, ki jih družba postavlja ženskam. Ker v tržaškem okolju ni imela takšnih zgledov (Marica Nadlišek Bartol je denimo zaradi poroke prenehala urejati *Slovenko*), so bila Marquardtova pisma zanj gotovo pomembna spodbuda za samostojno pot v svet. Glede na osebnoizpovedne pasaže v njegovih pismih je nedvomno tudi Kveder zanj predstavljala novo žensko: samostojno, razgledano in empatično osebo, ki ji je lahko zaupal svoje osebne stiske.

Iz korespondence Zofke Kveder z moškimi dopisovalci je razvidno, da je v pismih ustvarila podobo emancipirane ženske, ki pa vseeno želi moškemu ugajati na več ravneh: ne le s svojim intelektom, temveč tudi s svojo ženstvenostjo hoče fascinirati moške. Pri tem se vživlja v različne vloge: pri starejših in že uveljavljenih pisateljih (Oskarju Wienerju in Josefu Svetopluku Macharju) išče potrditev svojih umetniških ambicij, odkrito jima izreka občudovanje, onadva pa nanjo gledata kot na očarljivo mlajšo kolegico, ki jo očetovsko podpirata (Wiener v pismih, Machar pa celo v članku, ki ga objavi v časopisu). Iz Macharjevega nedatiranega pisma, ki je nastalo v letu 1905, je razvidno, da se mu je Kveder zaupala glede krize v osebnem življenju, ki je povzročila tudi umetniško krizo. Njegov zapis je bil objavljen v češki reviji *Čas*. V njem je pisateljico imenoval »eno najčistejših in najlepših duš, na katero sploh sije sonce na tem svetu«, delavno in optimistično osebo, ki jo je vedoželjnost pripeljala v Prago, kjer ni bila sprejeta z odprtimi rokami, temveč z malomeščansko ozkostjo in snobizmom. V zaključku jo je imenoval slovensko golobičko z zlatim, dobrim srcem.¹⁷⁶⁷ Tudi **Wiener** ji je odgovoril prijateljsko spodbudno, zapisal je besede, ki jih je mlada umetnica takrat najbolj potrebovala:

Zadnje čase veliko razmišljam o Vas in mislim, da razumem vse, kar Vas boli – toda zakaj imate tako velik talent? [...] Morali bi pisati! [...] Vi ste duhovnica, zato Vas hvalimo! – Včeraj smo pri [nečitljivo] brali vašo čudovito globoko novelo. Na nas je naredila močan vtis! Čez nekaj mesecev lahko postanete slavni, tam v nemškem rajhu. Vaša

¹⁷⁶⁷ Josef Svatoopluk Machar, »Připad pani Žofky«, *Čas* 18. 3 (1905): 44–45.

dežela je premajhna za Vas. Zakaj ne izdate nemške knjige? Ljudje bodo zaradi tega postali pozorni na Vas. Prisegam. Vendar boste morali imeti tudi nekaj sreče. Ampak bo – vem! Pišete dobro nemško in ste tako nenavadni, tako posebni in izvirni pri obravnavi snovi. Čudež bi bil, če ne bi našli založnika v Berlinu, Stuttgartu ali Leipzigu. In takrat boste rešeni – takrat boste spet našli veselje do svojega dela. Pisali boste in boste srečni. Pisanje je tudi življenje: Živim samo kot umetnik. – In vaša umetnost je bolj živa kot moja.¹⁷⁶⁸

Zofka Kveder pri iskanju prijateljstev, v katerih je v medsebojni komunikaciji v ospredju njeno delo, ne izbira glede na spol. Osebe, ki jim zaupa v branje svoja dela, so razgledani posamezniki, ki lahko sprejmejo žensko kot umetnico. Seveda lahko spekuliramo, da sta pomembna dejavnika pri tem njena mladost in neuveljavljenost na literarnem področju, ki omogočata pokroviteljski in ne povsem enakopraven odnos. A ne glede na to je prijateljstvo z Wienerjem in Macharjem zanjo produktivno v umetniškem smislu, saj dobi potrditev od uveljavljenih avtorjev, hkrati pa ji druženje z njima daje tudi občutek vključenosti v njun (ugledni) literarni krog.

GENERACIJSKA PRIJATELJSTVA

Zaradi nastopa »novih žensk« se je tudi na prostoru Avstro-Ogrske monarhije začel odnos med moškim in žensko spreminjati, pri številnih avtorjih moderne, ki so v svojem ustvarjalnem procesu žensko lahko sprejemali le kot muzo, se je pojavil strah pred samostojnimi ženskami, ki so tudi na polju kreativnosti moškemu predstavljale konkurenco. Po drugi strani pa so ženske, ki so prestopale meje, v moških budile radovednost in včasih celo občudovanje.

Precej drugačna od dopisovanja z Marquardom in Wienerjem je bila korespondenca z **Ivanom Cankarjem (1876–1918)**, psihoanalitikom **Viktorjem Tauskom (1879–1919)**, študentom in sodelavcem Sigmunda Fre-

¹⁷⁶⁸ »Ich habe viel über Sie nachgedacht in letzter Zeit und glaube alles zu begreifen was Sie schmerzt – aber wozu besitzen Sie dann Ihr grosses Talent? /.../ Sie sollen dichten! /.../ Sie sind eine Priesterin: predigen Sie also! – Wir haben gestern Ihre wunderbare tiefe Novelle bei [?]/ gelesen. Die Sache hat mächtig auf uns gewirkt! Sie können in ein paar Monaten berühmt sein, druben im Deutschen Reich. Ihr Land ist zu klein für Sie. Geben Sie doch ein deutsches Buch heraus. Es wird Aufschau machen. Ich schwore es. Allerdings ein bisschen Glück muss Ihnen auch dabei zu Hilfe kommen. Aber es wird – ich weiss! Sie schreiben solch ein tüchtiges Deutsch und dabei sind Sie so seltsam, so eigenartig und urschauenlich in der Behandlung Ihrer Stoffe. Es wäre ein Wunder wenn sie keinen Verleger finden sollten zu Berlin, Stuttgart oder Leipzig. Und dann sind sie gerettet – dann werden Sie wieder Freude an der Arbeit finden. Werden dichten und glücklich sein. Dichten ist auch Leben: Ich lebe nur durch meine Kunst. – Und Ihre Kunst ist lebendiger wie die meine. Oskar Wiener Zofki Kveder, brez datuma, verjetno leto 1905, Oskar Wiener, Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

uda, in **Petkom Conevim**.¹⁷⁶⁹ Vsi trije pripadajo isti generaciji, rojeni v sedemdesetih letih 19. stoletja. V odnosu do njih je Zofka Kveder samozavestnejša, razpravlja o literaturi (Tausku med drugim zapiše, da se je Petra Altenberga, enega izmed osrednjih predstavnikov dunajske moderne, preobjedla),¹⁷⁷⁰ hkrati pa jim zaupa tudi zelo intimne zadeve.

Tausku natančno popiše svojo izvenzakonsko ljubezensko afero, z njim razpravlja tudi o njegovih stiskah, in sicer kot starejša in izkušena ženska. Leta 1906 (1. aprila) se srečata v Berlinu, in Tausk piše Marthi, da se je pogovoril z Zofko, da je pogovor zadeval njega in Martho in da je razrešil uganko svojega življenja, zato se sam sebi ne zdi več tako tragičen in se spet počuti sposobnega za življenje.¹⁷⁷¹ Tudi Zofka Kveder se obrne nanj po nasvet, ko pride v zakon z Jelovškom do krize, ki pelje v ločitev – piše mu, kot sporoča Marthi, ker je zdravnik. Hkrati se Kveder stilizira v tipično findsièclovsko žensko, ki prestopa meje meščanske ženskosti, kar je razvidno iz pisma Tausku, kjer piše o tem, kako se brez spremstva moža odpravi v klub in v kadilnico, kjer ji dajo cigarete in črno kavo, nato pa vsakemu pove nekaj prijetnega, se smeji in je sploh odličnega razpoloženja. Zaradi nje se kadilnica kmalu napolni tako z moškimi in ženskami in vsi jo občudujejo, kadar je navdušena, in nihče ne pomisli, da ji morda v življenju ni vedno lahko. Včasih tudi sredi vsega vrveža izgine in se sama odpravi domov. Ker stanuje daleč, se ji dogajajo zabavne reči. Poroča mu o tem, da ji je nekoč ponudil spremstvo oficir in ona ga je predrzno pogledala v oči (kar je bilo na začetku 20. stoletja za meščansko žensko nesposodobno in neprimerno) in ga spravila v zadrego. A potem sta se vso pot pogovarjala o njegovih tovariših, o njeni hčerkici, o knjigah in svetovnem nazoru, čeprav je bila ura že skoraj dve ponoči.¹⁷⁷²

Podobno je **pismo Cankarju**, poslano 22. septembra 1904, a napisano že poleti istega leta. V njem opisuje, kako preživlja dneve in noči v Pragi, in razkriva, da v Cankarju vidi osebo, ki ji lahko zaupa, ker razume njeno drugačnost in njeno nasprotovanje dvojni morali tedanje družbe. Piše mu, da mu o vsem tem poroča, ker nima nikogar, ki bi mu lahko zaupala, a

1769 Pisma Zofke Kveder Petku Conevu so, kot kaže, izgubljena, vendar je iz njegovih pisem razvidno, da sta si dopisovala.

1770 Zofka Kveder Viktorju Tausku, 17. januar 1904, Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1771 Pismo je objavljeno v: Marius Tausk, »Wer war Viktor Tausk? Ein biographischer Versuch von seinem Sohn«, v: *Victor Tausk. Gesammelte psychoanalytische und literarische Schriften*, ur. Hans Joachim Metzger, Wien; Berlin: Medusa, 1983), 511. Gl. tudi: Snel, Guido. »Three Forsaken Poets: Significant Absences in Balkan Modernism«. *Slavonica* 21. 1–2 (2016): 1–15. DOI: 10.1080/13617427.2016.1270621.

1772 Zofka Kveder Viktorju Tausku, 20. junij 1904, Viktor Tausk (2, b. d.), Zapuščina Erne Muser (Ms 1432), NUK.

hkrati podobno pismo, in prav tako dolgo, napiše, kot smo pokazali, tudi Viktorju Tausku.

Cankarju se je zaupala tudi v času globoke zakonske krize, a on njene stiske očitno ni najbolje razumel. O tem priča pismo, ki ga je napisal 29. septembra 1905. Najprej ji pove, da ji pošilja nekaj za revijo *Domači prijatelj*, nato se mimogrede obregne še ob njeno situacijo: »Kaj počneš? In kaj ti je prišlo na misel z babičevanjem? Koliko je resnice na Tvoji potrnosti in koliko le hipnega razpoloženja?«¹⁷⁷³

Pismo nam razkriva tudi, da slovenska moderna ni bila le moška zadeva, temveč se je komunikacija o literaturi odvijala med obema spoloma, saj Cankar piše: »Z Vido sva občudovala Tvoje pripovedovanje o Vladoši in sva bila obadva tega mnenja, so to Tvoje najboljše stvari in da bi bilo dobro, če bi jih izdala v posebni knjigi. ‚Ein Kinderbuch für Erwachsene‘.« Nenazadnje nam Cankarjeve besede razkrivajo tudi to, da sta tako Vida Jeraj kot Ivan Cankar v prikazovanju dogodkov iz življenja inteligentne deklice videla pomembno literarno snov. Konec pisma priča o večnem Cankarjevem boju za honorarje, v katerem je znal iztržiti, kar mu je pripadalo, in se zaključí z željo, da bi ji znal dati tolažbo v težkih trenutkih, četudi se – kot večina njegovih pisem – tudi to konča tako, da piše o svojih težavah: »Pijem šnops! Če še to ne bo pomagalo, potem sploh ni pomoči. Amen!«¹⁷⁷⁴

15. januarja 1906 Cankar Zofki Kveder pošlje pismo, ki mu, če sledimo objavam v *Zbranem delu*, naslednje sledi šele čez osem let. Pismo je poslano po selu na naslov Marthe Tausk, kjer biva Zofka Kveder med obiskom na Dunaju, zato je precej verjetno, da to ni bil zadnji stik med njima, preden se je vrnila v Prago, temveč sta se med 15. januarjem in 1. februarjem, ko je Zofka Kveder spet v češki prestolnici in piše pismo Marthi Tausk, še srečala. Se morda pisma med 15. januarjem in 7. junijem 1908, ko mu ona pošlje razglednico z lepimi pozdravi, niso izgubila, temveč jih sploh ni bilo, ker nobeden od njiju ni vedel, kaj naj napiše, saj se je morda zgodilo nekaj, kar bi oba raje pozabila? Danes lahko o tem, kaj se je zgodilo, le domnevamo, a če iz varnega zavetja znanstvenega raziskovanja odplujemo proti odprtim morjem domišljije, lahko morda odgovor najdemo v besedah Josipa Mar-

1773 Ivan Cankar Zofki Kveder, 29. september 1905, Ivan Cankar (19, 1900–1914), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

1774 Gl. prejšnjo opombo.

na, mladostnega prijatelja Zofke Kveder, ki je Eleonori Kernc, sourednici *Izbranega dela Zofke Kveder*, povedal, da je »Cankar klečal pred njo, jokal in prosil ljubezni«. ¹⁷⁷⁵ Četudi gre za izjavo »iz druge roke«, lahko zapišemo, da vse drugo, kar je Marn povedal Eleonori Kernc, potrjujejo dokumentirani viri, zato je precej verjetno, da je Cankar v nekem trenutku prestopil mejo običajne komunikacije med njima. O tem, ali je to storil tako dramatično, kot pravi Marn, morda samo navajajoč njene besede, seveda lahko upravičeno podvomimo. A če dodamo, da je Zofka Kveder Marthi Tausk v pismu po vrnitvi z Dunaja napisala, da je razrvana in da je v tem obdobju preživljala globoko zakonsko krizo, si je mogoče predstavljati, da jo je morebitna Cankarjeva ljubezenska izpoved presenetila in nanjo delovala odbijajoče, še posebno, če se je vse skupaj zgodilo pod vplivom alkohola. Zofka Kveder je namreč alkoholizem zaradi očetove odvisnosti ostro obsojala. Vsekakor je do razdora moralo priti, saj po letu 1906 mnenje drug o drugem močno spremenita. Zofka Kveder piše Marthi Tausk, ko ji leta 1907 poroča o obisku svojega moža pri Vidi Jeraj, da Jelovšek o Cankarju ne more povedati nič dobrega in tudi ona meni, da je Cankar vedno bolj neužiten, in da mora, ko bere njegova čudovita dela, odmisлити človeka, ki jih je napisal. ¹⁷⁷⁶

V zapuščini Erne Muser v zbirki Zofka Kveder je ohranjen spominski zapis, ki je nastal ob pripovedovanju Petka Coneva o prijateljstvu z Zofko Kveder. ¹⁷⁷⁷ Conev je povedal, da sta se spoznala v nekem penzionu v Zürichu, in sicer je bil to penzion gospe Fürst za tuje študente in študentke (v tem se začetek njunega prijateljstva razlikuje od tega, kar beremo v *Žalostnih pismih*). V penzionu je njena zunanost, kratko pristriženi lasje in očala (cviker), zbudila veliko pozornosti. Po kosilu se je gostom predstavila z naslednjimi besedami: »Meni je ime Zofka Kveder, sem Slovenka, pisateljica.« ¹⁷⁷⁸ S Petkov Conevom sta se hitro zblížala, večkrat obedovala pri isti mizi, kjer je sedela tudi bodoča bolgarska feministka Dimitrana Ivanova (1881–1960), skupaj sta hodila v gledališče in si ogledovala Zürich. Conev se spominja, da ji je nekoč podaril zlato verižico, ki jo je dobil od matere. Njuno prijateljstvo je kmalu preraslo v ljubezen, in Zofka je na-

¹⁷⁷⁵ Zbirka Zofka Kveder. Zapuščina Erne Muser (Ms 1432), NUK.

¹⁷⁷⁶ Zofka Kveder Marthi Tausk, 31. marec.–1. april 1907, Zofka Kveder (104, 1903–1926 in b. d.), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

¹⁷⁷⁷ Zapis v slovenščini je shranjen v zapuščini Erne Muser (Ms 1432) na Rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani v zbirki Zofka Kveder, mapa 88. Ali je avtorica zapisa Erna Muser, ni mogoče z gotovostjo trditi.

¹⁷⁷⁸ Gl. opombo zgoraj.

redila prvi korak, vendar Conev, kakor je sam zapisal, ni odreagiral tako odločno, kot je pričakovala, saj je bil reven študent, ki je vedel, da se še dolgo ne bo mogel poročiti. Morda je ob tej priložnosti nastalo Conevovo pismo z dne 25. oktobra 1899, ki je shranjeno v zapuščini Zofke Kveder.¹⁷⁷⁹ V njem jo nagovarja z »ljubezniva prijateljica Zofka« in izraža presenečenje nad njenim zapisom, v katerem odkriva zapletene misli, in domneva, da je bilo napisano v stanju vznemirjenosti. Razlaga ji, da so bili razlogi za njegovo nelagodje prejšnji dan zelo nedoločni in da ji o tem ne more ničesar povedati, lahko pa ji z vso iskrenostjo zapiše, da je njena prisotnost v njegovi bližini prinesla srečne trenutke in da čuti do nje simpatijo.

Skupni trenutki so se ohranjali v njunih spominih in tudi v pismih. O njuni korespondenci je zapustil svoje pričevanje tudi Conev, ki je v že omenjenem pogovoru povedal, da mu je ves čas pisala in on ji je na vsa pisma odgovarjal. Opisoval ji je svoje življenje, posebno ko je bil na fronti kot vojak, in pozneje je našel ta in oni odlomek v njenih črticah. Dopisovala sta si tudi med prvo svetovno vojno. Ves čas mu je tudi pošiljala fotografije svojih otrok in mu popisovala svoje doživljanje, naenkrat pa so njena pisma prenehala prihajati in več let o njej ni slišal ničesar. Leta 1933 se je na potovanju iz Nemčije želel ustaviti v Beogradu, zato je poklical Demetroviča in v pogovoru izvedel, da je prijateljica umrla.

»PAPAČEK« ETBIN KRISTAN

Socialni demokrat, feminist, pisatelj, dramatik in kulturni delavec, ki ga je z Zofko Kveder družila usoda preživljanja s pisanjem, upiranje okostnelim in krivičnim družbenim razmeram ter izseljenska izkušnja bivanja in ustvarjanja v tujejezičnih kulturnih prostorih, je bil dobro desetletje starejši. Seznanila sta se leta 1899 v Trstu, kjer je Kristan urejal časopis *Rdeči prapor*. V svojih spominih je zapisal, da je nekega dne prišla v uredništvo tega lista in tako se je začelo njuno prijateljstvo. Kristan jo je gotovo seznanil z idejami avstrijske socialne demokracije, ki jih je od leta 1897 širil tudi kot vodja Jugoslovanske socialnodemokratske stranke. Skupaj sta hodila ponoči v tržaško pristanišče, konec julija 1899 sta se skupaj odpravila za tri dni v Benetke, kjer sta na račun tega, da se je Kristan »izdajal« za njenega očeta, dobila popust na vozovnico, njega pa se je oprijel vzdevek »papa-

¹⁷⁷⁹ Petko Conev Zofki Kveder, 25. oktober 1899, Petko Conev (5, 1899–1916), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.

ček«. Njegova naklonjenost odmeva tudi v kratkem proznem izpovednem besedilu *Sreče tirjaš*, ki je podnaslovljeno Zofki in je odgovor na njeno črtico *Sreče*.¹⁷⁸⁰ Njune življenjske poti so se potem le redko prekrizale, a sta ohranjala pisemske stike. Edino daljše ohranjeno pismo, ki je nastalo junija 1900, razkriva, da je bil Kristan tudi podpornik njene literarne ustvarjalnosti, saj ji je sporočil, da je napisal kritiko *Misterija žene* (iz katerega je kasneje prevedel v nemščino nekaj črtic, ki so bile objavljene v dunajski reviji *Dokumente der Frauen*). Njegova osebna naklonjenost je razvidna iz kramljajočega tona, s katerim se je odzval na novico o prihajajočem materinstvu in na poročila o dogajanju v Ljubljani. Nevsiljivo je poročal tudi o sebi, o svoji izčrpanosti in izrazil nezadovoljstvo z urednikovanjem *Slovenke*, kakor ga je zastavila Ivanka Anžič Klemenčič. Iz pisem Zofke Kveder drugim naslovnicam in naslovnikom je razvidno, da sta se kasneje še srečevala, da ga je cenila in da ji je posebno prijateljstvo, ki ga je gojila z njim, veliko pomenilo. O Kristanu je lepo mnenje kljub nekdanjim nesoglasjem ohranila tudi Ivanka Anžič Klemenčič, ki je v pismu Zofki Kveder zapisala: »Jaz mnogokrat mislim nanj in ga hvalim nasproti vsakomur, če nanese pogovor nanj. Bil je vendarle blaga, mehka duša.«¹⁷⁸¹

ZAKLJUČEK

Za Zofko Kveder so bila prvi stik s svetom, priložnost za razpravljanje o ženski identiteti in družbenih vlogah pisma starejši ženski. V njih je izrazila željo, da bi se iztrgala družbenim konvencijam. Kot priložnost za feministični dialog se pisma Zofke Kveder prvič pojavijo v korespondenci z Marico Nadlišek Bartol in Ivanko Anžič Klemenčič. Njena pisma slednji razkrivajo tudi bolj osebne zadeve, na primer uživanje v spolnosti, s čimer izpodbija dojemanje meščanske ženske kot bitja, ki naj ji bo govor o spolnosti tabu. Kasnejše zakonske težave in poskuse združevanja podobe svobodomiselnih žensk z vlogo poročene žene in matere razkrivajo pisma Marthi Tausk in Zdenki Háskovi. Češka intelektualka in avtorica je tudi njena najpomembnejša sogovornica o literarnih vprašanjih. Dopisovanje z uveljavljenimi starejšimi pisci razkriva iskanje mentorske podpore, z mlajšimi pa poskuse samoreprezentacije »nove ženske«. Zofka Kveder si je kot uveljavljena feministka izmenjala številna pisma s podobno mislečimi

¹⁷⁸⁰ Črtica *Sreče* je bila objavljena 11. 3. 1899 v reviji *Slovenka*, črtica *Sreče tirjaš* pa 22. aprila 1899 prav tako v *Slovenki*.

¹⁷⁸¹ Ivanka Anžič Zofki Kveder, 5. 10. 1924, Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113).

ženskami in tako zgradila mrežo odnosov, ki ji je pomagala kot urednici feministične revije *Ženski svijet/Jugoslavenska žena*.

Analiza korespondence Zofke Kveder razkriva, kako je potekal njen osebni in poklicni razvoj v »novo žensko«, in tako prispeva k razumevanju oblikovanja različnih predstav o ženskosti ob koncu 19. in v prvih treh desetletjih 20. stoletja.

»Piši mi, prav srčkano mi piši!«:
intimnost v korespondenci Zofke Kveder
in Ivanke Anžič Klemenčič

*Joj, toda kadar poštar potrka in prispe pismo, se vedno zdi,
da je ponovljen čudež – narejen poskus govora.*

*Pisma so časti vredna, neskončno pogumna, zapuščena
in izgubljena. Življenje bi razpadlo na kose brez njih.*

– Virginia Woolf, *Jakobova soba*

DISKURZ INTIMNOSTI V POŠTNEM NABIRALNIKU

Ob pobudi Ljudmile Poljanec o stopanju slovenskih pisateljev in pisateljic v tesnejši stik je bilo v *Slovenki* objavljeno »prijateljsko pismo« njeni urednici. Avtorica ali avtor pisma, ki se je podpisal le z inicialko »D.«, je rešitev za fizično oddaljenost in nezmožnost osebnega srečanja videl v ustanovitvi dopisovalne družbe »slovenskega razumništva, posebej slovenskih pisateljev in pisateljic«, ki naj bi delovala tako, »da se vsak društvenik zaveže, odgovoriti na vsako pismo, ki mu dojde iz kroga društvenikov [...] ima tudi udobnost, da lahko piše vsakemu členu društva in da mu je tudi isti prav tako dolžen odgovoriti«. ¹⁷⁸² V tem odseva osrednja funkcija pisem, in sicer komunikacijska funkcija, ki ima kot svoj smoter premagovanje razdalj v izpolnjevanju potrebe po izmenjavi (in hkrati ustvarjanju, oblikovanju) idej, misli in čustev. Kaže pa se tudi značilna dvojnost med intimnim oziroma zasebnim in javnim značajem pisma kot žanra, ki ohranja in hkrati ukinja omenjeno razliko. Zato pismo, ta mejni žanr, omogoča izjemno zanimivo in istočasno izzivalno polje raziskovanja diskurza v različnih komunikacijskih, afektivnih, javnih in intimnih kontekstih.

O pomenu pisem kot fizičnih predmetov oziroma artefaktov in pisemskega diskurza za humanistično misel ni dvomiti, saj je v zgodnjem novem veku, ko je bil obseg tiska še izjemno majhen, gotovo celotna znanstvena komunikacija potekala v obliki pisem, ki so kolobarila v akademskih krogih. ¹⁷⁸³ Osredotočenost na pisemsko korespondenco je bila izvirno lastnost zgodovinopisja in zgodovinske metode, ki je v času pozitivistične usmerjenosti humanistike in družboslovja močno vplivala na razvoj ostalih humanističnih in družboslovnih disciplin. Miriam Dobson pravi, da so v praksi pisanja politične in intelektualne zgodovine strokovnjaki preučeva-

¹⁷⁸² D, »Prijateljska pisma urednici Slovenke«, *Slovenka* 3, št. 3 (1899): 60. Pridobljeno 15. 12. 2022, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-SA-XI8EKE>.

¹⁷⁸³ Maureen A. Mathison, »Scientific Letters and Commentaries in Their Social and Historical Contexts«, v: *The Routledge Handbook of Scientific Communication*, ur. Cristina Hanganu-Bresch et al. (New York: Routledge, 2021), 224–235.

nje zasebnih korespondenc dojemali kot pomemben vir tako za sledenje razvoju idej in ideologij kot tudi za odstiranje osebnih lastnosti znanih in važnih zgodovinskih osebnosti, a je v 20. stoletju prišlo do obrata od zgodovine »eminentnih mož« proti zgodovini navadnih ljudi.¹⁷⁸⁴ Tako z razvojem (nove) kulturne zgodovine, nove družbene zgodovine in študijev vsakdanjega življenja, postaja akademski diskurz zgodovinopisja naravnani tudi k »majhnim« zgodbam.

Če o pismih govorimo bodisi kot o literarnem žanru bodisi kot o diskurzivnem modusu izjavljanja, se zdi, da razumemo določene grobe poteze, ki determinirajo meje pisemskega ali epistolarnega. Gre načeloma za besedilo, ki ima pošiljatelja ali pošiljateljico, sprejemnico ali sprejemnika, včasih celo več, ter je načeloma datirano. Ostali dejavniki, kot so ustaljeni uvodi in zaključki, ter dejstvo, da so bili kadarkoli fizično poslani, so gotovo popolnoma poljubni.¹⁷⁸⁵ V tem smislu so indikativne trditve M. Jolly in L. Stanley, da zaradi svoje narave, ki je domnevno preveč izmuzljiva, zelo neurejena, pretirano običajna in čez mero raznolika – kakršnakoli pač že –, pisma niso bila deležna niti resne akademske obravnave niti niso imela tako močnega vpliva na popularno sfero.¹⁷⁸⁶ Z drugimi besedami, pisma so bila, kljub svoji razširjenosti, razmeroma malo raziskan žanr v primerjavi s poezijo ali romanom, po drugi strani pa je bilo zelo malo pozornosti namenjeno pismom kot objektom v primerjavi s sodobnim zanimanjem za materialne lastnosti knjige kot take.¹⁷⁸⁷

Glede na to, da sta v epistolarnem diskurzu praktična in estetska kategorija neločljivi, saj so pisma vendarle pogosto skrbno pisani in premišljeni besedni produkti, so bila rahlo povezana tudi z literarnim poljem. Epistolarni dokumenti so bili tradicionalno umeščeni na obrobje literarnega ustvarjalstva in so bili pogosto razumljeni kot nekakšen dodatek h »glavnim delom« pisatelja ali pisateljice, se pravi kot svojevrstna stranska diskurzivna praksa ali nekakšno efemerno pisanje.¹⁷⁸⁸ Sicer so bila pisma tudi kot taka

1784 Miriam Dobson, »Letters«, v: *Reading Primary Sources. The Interpretation of Texts from Nineteenth and Twentieth Century History*, ur. Miriam Dobson in Benjamin Ziemann (London: Routledge, 2009), 59.

1785 Za poglobljeno študijo o žanru pisma več v: Florie Krasniqi, »La carta literaria: historia y formas« (doktorska disertacija, Universidad de Granada, 2014), pridobljeno 12. 11. 2022, <http://hdl.handle.net/10481/34162>; in v: Stefania Skwarczyńska, *Teoria listu* (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2006).

1786 Margaretta Jolly in Liz Stanley, »Letters as / not a genre«, *Life Writing* 2, št. 2, (2005): 92, pridobljeno 12. 12. 2022, doi: 10.1080/10408340308518291.

1787 David Barton in Nigel Hall, »Introduction«, v: *Letter Writing as a Social Practice*, ur. David Barton in Nigel Hall. (Philadelphia; Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2000), 2, pridobljeno 10. 12. 2022, <https://doi.org/10.1075/swll.9>.

1788 Ana Gallego Cuiñas, »Hacia una teoría de la escritura epistolar«, *Bulletin hispanique* 118, št. 2 (2016): 575, pridobljeno 11. 12. 2022, <https://doi.org/10.4000/bulletinhispanique.4568>.

deležna znanstvene in javne pozornosti, saj so bila pogosto objavljena v okviru zbranih del avtoric in pogostejše avtorjev. Večinsko ukvarjanje s korespondenco moških avtorjev v slovenski akademski polpreteklosti odseva manjšinsko ukvarjanje z žensko korespondenco. Dovolj se je samo ozreti na znamenito zbirko *Korespondence pomembnih Slovencev*, v okviru katere so, med drugim, izšle Zoisova, Čopova, Govekarjeva, Levčeva, Trubarjeva in Ramovševa korespondenca, medtem ko so ženske korespondence ostale večinoma v rokopisnih zapuščinah z izjemo maloštevilnih znanstvenih člankov¹⁷⁸⁹ in diplomskih nalog. V obeh primerih gre za odsev procesa kanonizacije ali njegovega primanjkljaja. Marjan Dovič ob primerjanju kanonizacije svetnikov in kanonizacije umetnikov poudarja ukvarjanje z relikti in njihovo prezervacijo kot konstantno skrb varuhov kanonizacije; k sekundarnim reliktom šteje materialna umetniška zapuščina avtorjev.¹⁷⁹⁰ V tovrstnih pismih so literarni zgodovinarji velikokrat iskali genealogijo literarnih del, idej, motivov; pisma kot ego dokumenti so tako zagotavljala vpogled v avtorjevo ali avtoričino berilo, na podlagi katerega je bilo moč doumeti kompleksno polje literarnih vplivov, zlasti pri komparativističnem literarnem raziskovanju. Pisma so nasploh imela pomembno vlogo v pozitivističnem literarnem raziskovanju, ko so prispevala osvetliti figuro avtorja ali avtorice in tako razložiti njegovo ali njeno delo.¹⁷⁹¹ Pisma so bila torej pogosto pomožno sredstvo pri literarnem raziskovanju, ne pa namen, cilj in smoter analize.

Četudi so pisma pomemben del življenjepisa, ki se jih pogosto širše dojema kot eden izmed žanrov avtobiografskega diskurza,¹⁷⁹² je pomembno, da jih ne dojemamo kot izbruhe pristnega sebstva. Že Andrej Praprotnik, avtor enega prvih priročnikov za pisanje pisem, v uvodu navaja: »List je namesto ustnega pogovora. Akoravno pa je list namesto ustnega pogovora, mora pri spisovanju lista na to pa uno bolje paziti, kakor pri ustnem pogovoru, zakaj

1789 Pričujoča raziskava pisem Zofke Kveder se navezuje med drugim na že opravljene raziskave, in sicer: Helena Sablič Tomić, »Izazov korespondencije Zofke Kveder«, *Dani Hvarškoga kazališta* 33, št. 1 (2007): 420–431, pridobljeno 28. 11. 2022, <https://hrcaak.srce.hr/72998>; Katja Mihurko Poniž, »Ne bodi samo literat, ampak tudi prijatelj: ženski in moški svetovi moderne v pismih, srečanjih in literaturi Ivana Cankarja in Zofke Kveder«, v: *Tržaški Cankar in naše branje*, ur. Marija Kostnapfel (Trst: Mladika, Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm, 2020), 155–171, in Vlada Tucović, »Zagreb, Ljubljana, Praga: Korespondencija Zofke Kveder in njene hčere Vladimire Jelovšek«, *Dve domovini* 3, (2006): 77–99.

1790 Marjan Dovič, »Model kanonizacije evropskih kulturnih svetnikov«, *Primerjalna književnost* 35, št. 3 (2012): 76, pridobljeno 10. 12. 2022, https://ojs-grzrc-sazu.si/primerjalna_knjizevnost/article/view/6201.

1791 Prim. Zbigniew Przybyła, »List w metodologii pozytywistycznego literaturoznawstwa«, v: *Sztuka pisanja. O liście polskim w wieku XIX*, ur. Jolanta Sztachelska in Elżbieta Dąbrowicz (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2000), 265–282.

1792 Prim. Alenka Koron in Andrej Leben, »Uvod«, v: *Avtobiografski diskurz*, ur. Alenka Koron in Leben Andrej, (Ljubljana: Založba ZRC, 2011), 7–19, pridobljeno 8. 12. 2022, <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-QOTEZE9S>.

kar je pisano, ostane.«¹⁷⁹³ To pomeni, da je v same temelje prakse pisanja pisem položen določen artificialni moment, ki naznanja potrebo po skrbnem izbiranju besed in pošiljanju dokončnih, preverjenih ter kontroliranih besedilnih izdelkov. Ob tem je treba upoštevati performativni vidik epistolarnega diskurza kot prakse pisanja o sebi, diskurzivne samoreprezentacije, zato je možno govoriti tudi o pojmu epistolarnega jaza, zavestno ali nezavestno ustvarjene pisemske avtoreprezentacije.¹⁷⁹⁴ Ta vidik je še posebej poudarjen v primeru pisem literatov in literatk, kar v diskusijo takoj vpelje mimetično teorijo in zamegljeno mejo med dejstvom in fikcijo ter med resnico in literarno strategijo, saj je večina izobraženih avtorjev in avtoric seznanjena z razširjeno prakso objavljanja pisemskih korespondenc, s katero bi lahko računali.¹⁷⁹⁵ V avtobiografskem polju »epistolarnosti« je torej težko razrešiti mejo med fikcijo in nefikcijo, in pomembno se je zavedati »strategij samoreprezentacije«, ki zaznamujejo in določajo vsako zgodbo o sebi.¹⁷⁹⁶ Še bolj kot drugi žanri pisma predstavljajo teater za konstrukcijo sebe, v katerem časovna in prostorska distanca ter odsotnost neposrednega stika bolj omogočajo in ne preprečujejo komunikacije med sogovorniki.¹⁷⁹⁷ Prav naravnost h komunikaciji in dialogu v pisemskih korespondencah ustvarja vzdušje, ki omogoča nenehno konstrukcijo sebe pri pošiljateljici ali pošiljatelju in hkrati zagotavlja vpogled v spreminjajoče se samoreprezentacije pri avtorjih. Iz tega razloga lahko pisma odprejo povsem nov arhiv za ljubitelje življenjepisa in s tem tudi zastavijo vprašanja reprezentativnosti, odnosa posameznikov do družbenega konteksta, problematike narativnosti identitete, razmerja med individualnim in kolektivnim časom ter spominom.¹⁷⁹⁸

Za temo tega prispevka je bistveno poudariti, da je kulturna praksa pisanja pisem spolno opredeljena/zaznamovana (*gendered*), saj je pisanje intimnih in zasebnih pisem najpogosteje razumljeno kot feminina praksa, v kateri

1793 Andrej Praprotnik, *Slovenski spisovnik*, (Celovec: Družba sv. Mohora v Celovcu, 1879): 9, pridobljeno 11. 11. 2022, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-YUXKSAAI>.

1794 Prim. Rebecca Earle, »Introduction: letters, writers and the historian«, v: *Epistolary Selves: Letters and Letter-Writers, 1600–1945*, ur. Rebecca Earle, (London: Routledge, 1999), 1–12, pridobljeno 21. 12. 2022, <https://doi.org/10.4324/9781315256184>.

1795 Praksa objavljanja knjig, ki vsebujejo pisemske korespondence avtorjev in avtoric, je bila v času 18. in 19. stoletja zelo razširjena. Če omenimo samo nekatere najbolj znane avtorice: pisma Madame de Sévigné, objavljena leta 1725; pisma Jane Austina, objavljena leta 1884; pisma George Eliot, objavljena leta 1885; potopisna pisma Mary Wollstonecraft iz leta 1796 ter potopisna pisma Mary Wortley Montagu iz leta 1763. Sklepamo lahko, da je bila izobražena ženska, kot je bila Zofka Kveder, ki se je spoznala na literarno tradicijo, seznanjena z omenjeno prakso in je zaradi tega še dodatno skrb namenjala pisanju pisem in negovanju epistolarne kulture.

1796 Gallego Cuiñas, »Hacia una teoría«, 577.

1797 Liz Stanley, »The Epistolarium: On Theorizing Letters and Correspondences«, *Auto/Biography* 12, št. 3 (2004): 208.

1798 Jolly in Stanley, »Letters«, 92.

ženske prevladujejo.¹⁷⁹⁹ Pisma so bila namreč skupaj z dnevniki opredeljena kot feminini žanri, večinoma zato, ker so bila, tako kot ženske, povezovana z zasebno, domačo in družinsko sfero.¹⁸⁰⁰ Jelena Jovicic skuša orisati teorijo epistolarne intimnosti in ugotavlja, da je pismo prav v 19. stoletju postalo privilegirano mesto intimnosti po zaslugi novega pojmovanja posameznika in privatizacije epistolarnega dejanja.¹⁸⁰¹ Prav v dojemanju pisem žensk kot predvsem intimnih in zasebnih se skriva binarna opozicija med javnim in zasebnim, ki predstavlja posebno problematiko in vendarle ostaja globoko zasidrana v splošni zavesti. Intimno pisanje je v tem času doživelo razcvet tudi z vidika založnikov, ki so tovrstna dela začeli množično izdajati,¹⁸⁰² kar govori v prid dejstvu, da 19. stoletje res lahko razumemo kot stoletje intime.¹⁸⁰³

Medtem ko se intuitivno zdi, da je intimnost dokaj jasen pojem, se ob proučevanju le-te pojavljajo številni izzivi. Intimnost ni že utemeljen predmet, enostaven in stabilen objekt, ki se ga da nemudoma razumeti,¹⁸⁰⁴ in zato predstavlja raziskovanje intimnosti metodološki izziv, saj je predmet raziskovanja, četudi nekoliko konkreten, vendarle izjemno fluiden in močno odvisen od specifičnega medčloveškega konteksta ter raziskovalčevega opazovanja. Cilj pričujočega prispevka je torej raziskati, kako se utemelji, razvija in na koncu upada intimnost v pismih dveh kulturnih osebnosti, ki sta zaznamovali prelom 19. v 20. stoletje na Slovenskem. Predmet raziskave so pisma, ki jih je Zofka Kveder pošiljala Ivanki Anžič Klemenčič v času njunega sodelovanja in prijateljstva. Prvi del analitičnega segmenta je posvečen linearni, razvojni razsežnosti diskurza intimnosti Zofke Kveder v pismih Ivanki Anžič. Cilj tega dela je orisati transformacije, do katerih je prišlo v njunem odnosu, nato pa bomo posebno pozornost namenili posameznim vidikom epistolarnega diskurza intimnosti.

1799 Prim. Ana L. Baquero Escudero, *La voz femenina en la narrativa epistolar* (Cádiz: Universidad de Cádiz, 2003): 16.

1800 Cynthia Huff, »Women's Letters«, v: *Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms. Volume 2*, ur Margaretta Jolly (Chicago: Fitzroy Dearborn, 2001), 952.

1801 Jelena Jovicic, *L'intime Épistolaire (1850-1900): Genre et Pratique Culturelle* (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2010), 4.

1802 To ne pomeni, da knjižne izdaje pisemskih korespondenc niso bile uveljavljene že prej (prim. Janet Gurkin Altman, »The Letter Book as a Literary Institution 1539-1789: Toward a Cultural History of Published Correspondences in France« *Yale French Studies* 71, (1986): 17–62, pridobljeno 4. 12. 2022, <https://doi.org/10.2307/2930021>, 1986).

1803 Brigitte Diaz in José-Luis Diaz, »Le siècle de l'intime«, *Itinéraires* 2009, št. 4, (2009), pridobljeno 8. 12. 2022, <https://doi.org/10.4000/itineraires.1052>.

1804 Dauphin, »Ecriture«, 68.

PO BRANJU ZAŽGI ALI RAZVOJ EPISTOLARNE INTIMNOSTI ZOFKE KVEDER IN IVANKE ANŽIČ

Pisemska korespondenca med Zofko Kveder in Ivanko Anžič Klemenčič je potekala aktivno od februarja 1899 do decembra 1901 oziroma slaba tri leta. Nato sta epistolarni stik obnovili leta 1923 in ga, sicer ne tako skrbno, vzdrževali vse do smrti Zofke Kveder. Kot je že omenjeno, ožji raziskovalni fokus predstavlja pisemski material (pisma, razglednice, dopisnice), ki ga je Zofka Kveder pošiljala Ivanki Anžič Klemenčič v prvem obdobju njunega dopisovanja. Metodološki izziv te raziskave se skriva v enostransko sti analizirane pisemske korespondence, saj intimnost dveh oseb skušamo razumeti le na podlagi pisem Zofke Kveder. Zato se zdi, da analitični del prispevka velja natančneje razumeti kot raziskavo transformacij epistolarnega diskurza intimnosti Zofke Kveder na podlagi pisem, ki jih je pošiljala Ivanki Anžič Klemenčič. Četudi korespondenca med avtoricama ni potekala izven izjemno pomembnega širšega konteksta uveljavljanja ženskega/feminističnega delovanja na Slovenskem, odpiranja socialnih, ideoloških in nacionalnih vprašanj ter tržaškega kulturnega okolja, se na tem mestu osredinjamo na mikro raven, na interpersonalni kontekst, ki nastaja in se transformira v pisemskem diskurzu.

Začetek korespondence Ivanke Anžič in Zofke Kveder lahko postavimo v februar leta 1899, in že prvo pismo nakazuje, da sta se verjetno pred tem srečali v živo, saj se Kveder navezuje na njuno srečanje. Razvoju epistolarnе intimnosti lahko sledimo od Zofkine pobude: »Drugič ne bodite tako formalni, saj smo – koleginje.«¹⁸⁰⁵ Na tem mestu je videti odprtost ne le za ustvarjanje profesionalnega odnosa, ampak tudi za navezovanje zasebnih stikov, ki se v naslednjih pismih stopnjuje. Sklepamo lahko, da je vmes Ivanka Anžič vzdrževala določeno mero razdalje, zato pa je Zofka Kveder še močnejše ponovila prejšnjo misel: »Prosim ne pridite mi zopet z ,cenjenimi gospicami‘ in z tisto vljudnostjo. Pišite mi brez nepotrebne balasta raznih vdvorljivih fraz! – Če Vam je prav me tikajte!«¹⁸⁰⁶ Stopanje čez mejo formalnega nagovarjanja predstavlja seveda še en korak k diskurzivni intimnosti, kar pa zagotavlja možnost varnejše in bolj sproščene komunikacije.

1805 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 24. februar 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/711>.

1806 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 23. marec 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/714>.

Epistolarna intimnost ostaja ločen in pogosto samozadosten prostor, dokler se ga ne začne prepletati s dejanskim intimnim svetom, kar skuša Zofka Kveder narediti že na začetku njunega pisemskega odnosa: »Te dni je bil moj Vlado tu. – Morda veš kedo je to?«¹⁸⁰⁷ Avtorica si na ta način prizadeva združiti ta dva svetova, iz česar je razvidna želja po poglobitvi pisemskega odnosa z Ivanko Anžič. Z drugimi besedami, v pismih utemeljeno prijateljstvo potrebuje še diskurzivno in dejansko povezavo z realnim svetom, kar pisemski odnos validira in mu doda vrednost ter realni referenčni okvir. Njun odnos se stopnjuje, ko Zofka Kveder naslednje pismo začne z: »O Ti neumnica, neumnica!«,¹⁸⁰⁸ kar lahko pomeni, da se sedaj čuti dovolj pogumna, da Ivanko Anžič ogovori celo na grob način. Odkriva pa ta korak stadij odnosa, v katerem ji lahko pove tudi resnico, ki ni preveč prijetna, oziroma odkriva epistolarni prostor iskrenosti in možnosti nasprotovanja v prijateljskem odnosu, kar je označevalec naraščajoče intimnosti. V kontekstu proučevanja korespondence Zofke Kveder in Ivanke Anžič Klemenčič je pomembno omeniti, da je pismo žanr, ki temelji na odsotnosti, saj je njegova pragmatična naloga pravzaprav premostiti razdaljo med dopisovalci ali dopisovalkami. Za mnoge od njih je ta odsotnost kreativna, odpira diskurzivni prostor, v katerem so želje in subjektivnosti, ki sicer ne bi mogle biti artikulirane, lahko predmet raziskovanja in otipavanja.¹⁸⁰⁹ S tem v zvezi sta odsotnost in Zofkin splošni občutek osamljenosti, o katerem govori v številnih pismih, predstavljala idealni poligon za oblikovanje diskurza želje v odnosu do Ivanke Anžič:

Ali bi Ti prišla v Trst? – Tako namreč za vedno ali saj za delj časa. Odgovori mi na to takoj. In pri dr. Pretnerju dobilo bi se mesto za te. – Fini Slovenec nadušen narodnjak. Takoj bi imela 40 gl, pozneje več, posebno, če se naučiš stenografije. – Ali bi ne bilo to imenitno, da bi skupaj stanovale? Ah, kako bi se delalo, kako bi se fabricirale črtice in novele in vse! Oh ti! – Pridi, piši! – Moj Bog, saj malo je dobro, da prideš iz Ljubljane. – Daj, daj, piši pa hitro! – Poglej, potem bi skupaj šle v svet, na Češko in na Rusko, v Moskvo, Petrograd! ... Tako sča-

1807 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 28. marec 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/715>.

1808 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 7. april 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/716>.

1809 Esther Milne, *Letters, Postcards, Email: Technologies of Presence* (New York: Routledge: 2010), 52.

soma seveda. Ah, Ti, jaz sem čisto brez uma, če le pomislim, kako bi bilo to krasno! Skupaj bi se sprehajale, skupaj snovale nakupe, skupaj delale ...! Oh, Ti ali bi ne bilo nebeško?!¹⁸¹⁰

Ekstatično stanje glede možnega prihoda Ivanke Anžič in dokončnega premagovanja prostorske distance, ki bi mimogrede izničila potrebo po pisemski komunikaciji, predstavlja pomemben korak v razvoju njunega odnosa. Domnevne skupne dejavnosti od sprehajanja, nakupovanja do vseslovanskega potovanja predstavljajo željo po pospeševanju aktivnosti iz zasebne sfere, po skupnem preživljanju časa in skupnih doživetjih. Tukaj kot pomembnejši vidik izpostavljam željo po prepletanju intimnega in javnega, kajti Zofka Kveder meni, da bi njuno zasebno skupno življenje dobro vplivalo na njuno javno delovanje, predvsem pisanje. Na tem mestu je prvič v tej korespondenci razvidna želja po močnem prepletanju omenjenih sfer, ki naj bi druga drugo pospeševali.

Do tovrstnega sodelovanja intimne in javne ravni v odnosu dveh avtoric sicer na tak način ne bo prišlo, kar pa bo pri Zofki Kveder še bolj poudarilo diskurz osamljenosti: »Ne veš kako zelo sem žalostna. Nič ni, pomisli nič! In jaz sem se že tako veselila, da prideš! Dr. Pretner je vzel necega družega in zdaj je konec mojih sanj! Tako srčno rada bi imela kako prijateljico tukaj!«¹⁸¹¹ Zdi se, da je takrat Zofka Kveder opustila željo po skupnem življenju z Ivanko Anžič, kar pa ni zajezilo njene potrebe po srečevanju, obiskih in potovanju ter preživljanju prostega časa. Za ponazoritev takšne diskurzivne transformacije je značilen naslednji primer: »Kaj ne, da prideš na Sv. Petra? Pomisli, prenočevala boš pri meni, pa bomo klepetale celo noč. In potem se peljemo po morju v Piran ali Devin, kjer je tako krasno in divno in govorile bomo o vsem.«¹⁸¹² Poudarjanje toposa govorjenja, klepetanja na tem mestu priča tudi o pomembni razliki med epistolarno komunikacijo in neposrednim (po)govorom, ki se konstituira kot uživanje.

Vsi omenjeni fragmenti pričajo o razvoju intimnosti med Zofko Kveder in Ivanko Anžič ter do tega trenutka nakazujejo zblíževanje med avtoricama. Vendarle pa so med njima, kot je razvidno tudi iz pisem, obstajale

1810 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 19. april 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/717>.

1811 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 29. april 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/719>.

1812 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 6. maj 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/721>.

tudi pomembne ideološke, kulturološke in politične razlike, ki bi lahko predstavljale oviro za njuno nadaljnje prijateljevanje. »[Č]e imam malo drugačne nazore in misli, kakor ti! Vidiš mene to čisto nič ne moti, prav čisto nič! – Kaj ne, da tudi Tebe ne, da me imaš ravno tako rada, prav čisto nič manj! – To bi me jako bolelo, če bi radi tega moralo najino prijateljstvo kaj trpeti.«¹⁸¹³ Kot ob branju pisem prve generacije javno angažiranih Slovenk ugotavlja Marta Verginella, »se v njihovem pisanju prepletata zasebno in javno življenje. [...] Odzivanje na aktualnosti in vsakdanjosti so mnoge med njimi pospremile z opisi intimnega počutja.«¹⁸¹⁴ V primeru Zofke Kveder in Ivanke Anžič je prav to odzivanje na aktualnosti prispevalo k rahljanju njunega odnosa, saj se je izkazalo, da z ideološkega vidika nimata tako veliko skupnega, kot je Kveder pričakovala. Zaradi tega nastaja v njuni korespondenci vse močnejše ločevanje med intimnim in javnim, ki se pogosto ne ujemata. Iz pisma izvemo tudi, da je bila Zofka Kveder močno proti temu, da bi Ivanka Anžič stopila v razmerje in nato v zakon s Franom Klemenčičem.¹⁸¹⁵ Nesoglasje med njima izhaja namreč ne le iz javnega in političnega, ampak nastaja tudi na polju intimnega življenja, saj nestrinjanje glede izbire partnerja lahko predstavlja pomembno oviro pri poglobitvi prijateljskega odnosa zaradi potencialnega spopada dveh sfer intimnosti Ivanke Anžič, prijateljske z Zofko Kveder in ljubezenske s Klemenčičem.

Še intenzivnejša sprememba nastane, ko Ivanka Anžič postane urednica časopisa *Slovenka*, v katerem je Zofka Kveder v tem trenutku že redna sodelavka. Ta dogodek bistveno spremeni hierarhijo med njima v poslovnem smislu, kajti Ivanka Anžič ima sedaj sposobnost močno vplivati na pisanje Zofke Kveder, objavljanje njenih del in njeno kariero nasploh. Tovrstna strukturna sprememba odnosov moči nakazuje domnevno asimetrijo njunega razmerja in tako krepi možnost vdora poslovnega in javnega v privatno ter intimno. Medtem ko so pisma iz tega obdobja izjemno koristna za pridobivanje informacij o kulturnozgodovinskem prizorišču preloma 19. in 20. stoletja, nato pa še za genealoške raziskave del Zofke Kveder, saj vsebujejo veliko podatkov o nastanku določenih literarnih del, pa so gle-

1813 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 9. junij 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/723>.

1814 Marta Verginella, »Zgodovinska raba avtobiografskih virov in značilnosti ženskega avtobiografskega pisanja«, v: *Avtobiografski diskurz*, ur. Alenka Koron in Andrej Leben (Ljubljana: Založba ZRC, 2011), 103, pridobljeno 15. 11. 2022, <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-QOTEZE9S>.

1815 Zofka Kveder Ivanki Anžič, 19.–26. avgust 1899, III. Razno, Glavna razprava pred c. kr. deželno kakor porotno sodnijo v Ljubljani (1, priložena 3 pisma Zofke Kveder Ivanki Anžič - Klemenčič iz 1899–1901, obračun Zofke Kveder za sodelovanje v Sloveniji in odrezek pošte nakaznice), Klemenčič Franjo in Ivanka (Ms 1116), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/736>.

de raziskovanja intimnosti dokaj zaprta. To seveda veliko pove o njunem epistolarnem odnosu, ki se zdi izredno obremenjen z delom, pisanjem, objavljanjem in s prošnjami za izplačilo honorarjev. Z drugimi besedami, vozišče epistolarnega kroženja se premakne v poslovno oziroma javno sfero.

Po več kot enomesečnem molku napiše Zofka Kveder pismo, ki se začne: »Draga Ivanka! – Kako smo postali gosposki, – ni duha ni sluha, – čisto po uredniški! – To me v istini jezi. Kaj vraga ne pišeš!«¹⁸¹⁶ S sklicevanjem na delovno mesto Ivanke Anžič zastavi Zofka Kveder jasno in trdno mejo med dvema delokrogoma, intimnim in poslovnim, ter nakazuje, da je Ivanka Anžič izstopila iz sfere prijateljskega in da jo obravnava le kot eno izmed sodelavk *Slovenke*. Zofka Kveder v enem naslednjih pisem to tudi izrecno napiše: »Da ni bilo to prijateljsko pismo prijateljici moraš priznati. Pri vseh mojih napadih je bilo v vsakem mojem listu še vedno toliko da si lahko spoznala, da sem Ti dobra, da te smatram prijateljico. Ti prva si začela danes govoriti o bivšem prijateljstvu.«¹⁸¹⁷ Ne glede na to, da bosta takratni nesporazum razrešili, se zdi, da predstavlja ta situacija vsaj uvod ali napoved smeri, v kateri se bo počasi začel premikati njun odnos. Razmejitve intimnega in javnega se v pismih proti koncu njunega prijateljstva in hkrati sodelovanja samo stopnjuje, vzdušje pa postaja vse bolj napadalno in hladno. »Jaz mislim, da si mi vendar že, kakor urednica sotrudnici dolžna odgovor.«¹⁸¹⁸ Eno zadnjih pisem prvega in edinega aktivnega obdobja njunega sodelovanja prinaša konec prijateljskega odnosa in skrajno transformacijo intimnosti v pisemskem diskurzu: »Pošiljam Ti priloženo pojasnilo kakor urednici »Sl.« [...] – Privatno Ti imam samo to reči, da človeka le resnica boli – vsaj mene tvoje pismo ni najmanj razburi- lo, – vsaj kar se mene same tiče ne. [...] Ne boj se! To je moj zadnji list na Ivanko Anžič, gospej Klemenčič ne bom na potu.«¹⁸¹⁹ Kot smo že omenili, je do konca prijateljstva in celo razdora med avtoricama prišlo na podlagi prepleta nesoglasij tako na intimnem kot tudi na javnem nivoju. Njuna korespondenca se je nadaljevala šele po več kot dvajsetih letih, ko lahko

1816 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, konec marca 1900, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/754>.

1817 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 27. april 1900, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/757>.

1818 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 22. oktober 1900, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/790>.

1819 Zofka Kveder Ivanki Anžič, 15. november 1901, III. Razno, Glavna razprava pred c. kr. deželno kakor porotno sodnijo v Ljubljani (1, priložena 3 pisma Zofke Kveder Ivanki Anžič - Klemenčič iz 1899–1901, obračun Zofke Kveder za sodelovanje v Slovenki in odrezek poštne nakaznice), Klemenčič Franjo in Ivanka (Ms 1116), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/792>.

govorimo o dveh čisto drugačnih osebah, ženskah, ki so ju zaznamovale različne življenjske izkušnje in stiske. Zaradi tega omenjeni segment njunega dopisovanja od leta 1926 do smrti Zofke Kveder zahteva drugačno obravnavo, medtem ko smo tukaj poskusili podati oris nastajanja, razvoja, transformiranja in vpada epistolarne intimnosti Zofke Kveder in Ivanke Anžič v njunih mladostnih pismih.

OVOJNICA PRENESE VSE ALI O RAZLIČNIH VIDIKIH INTIMNOSTI V PISEMSKEM MATERIALU

Naslednji segment prispevka bomo posvetili posameznim vidikom ustvarjanja in transformiranja intimnosti v pisemskem diskurzu Zofke Kveder. Prva stvar, ki jo moramo izpostaviti, je posebnost v pogledu pisave, in sicer je ta korespondenca sestavljena iz epistolarnih besedil v slovenskem jeziku, medtem ko so nekateri segmenti pisem sicer v slovenskem jeziku, vendar zapisani v cirilici. To je povsem nenavadna situacija, ki z uporabo drugačne pisave skuša določene stvari narediti nenavadne in jih skriti. Od 115 pisemskih pošilk, kolikor obsega (ohranjeni) obravnavani del njune korespondence, je celih 30 napisanih v cirilici, kar je malo več kot četrtnina celotnega korpusa ohranjenih pisem iz prvega obdobja njunega dopisovanja. Dejstvo, ki ob vpogledu v pisma, napisana v cirilici, močno izstopa, je, da gre v vseh primerih za razglednice, katerih najpomembnejša lastnost je, da se jih ne pošilja v ovojnici, temveč odprte. Razglednico lahko razumemo kot samostojen medij, ki s pismom deli epistolarnost ter komunikativnost kot bistveni lastnosti, ampak se od njega tudi razlikuje. Za korespondente je konec 19. stoletja z uveljavitvijo razglednic prinesel pomembno novost, saj so razglednice uvedle nov sistem poštnega pisanja in s tem predstavljale izziv tradicionalnim epistolarnim vrednotam in protokolom: ljudje so se začeli bati, da bodo poštni uslužbenci prebirali razglednice, s katerimi pridejo v stik.¹⁸²⁰ Sklepamo lahko, da je tovrstna praksa predstavljala realno možnost in da se je Zofka Kveder zaradi tega odločila za izpisovanje drugačne kriptografije intimnosti v svojih razglednicah, kar je ena omembe vrednih prvin obravnavane korespondence.

Znotraj žanra, ki je opredeljen s pojmom odsotnosti, je prijateljsko pismo dejavnik ustvarjanja scene epistolarne intimnosti s pomočjo kopičenja ma-

¹⁸²⁰ Milne, *Letters*, 112.

terialnih artefaktov prisotnosti, ki dovolijo pismom, da izničijo razdaljo med pišočimi.¹⁸²¹ Zaradi tega je materialni aspekt pisma izjemno pomemben, ker le-to predstavlja svojevrstni podaljšek pošiljateljice, še posebej, če ga spremlja določen vizualni material; Zofka Kveder in Ivanka Anžič sta namreč poleg pisemskih pošilk druga drugi pošiljali tudi fotografije: »Prisrčna hvala za sliko! V svojem pismu se revanžiram.«¹⁸²² Poleg tega, da priča o zanimivi praksi pošiljanja fotografij na prelomu stoletij, to govori tudi o transformaciji diskurza intimnosti v pismih; pisemska pošiljka postaja intermedialna sicer že od začetka obtoka razglednic, s prilaganjem zasebnih fotografij pa se lahko vizualni vidik pisem prilagodi priložnosti, razpoloženju pošiljatelja ali njegovemu performativnemu cilju: »Vidiš, tu moja fotografija. Tako sedaj poleti na ulici izgledam. Kaj ne, kako se modno držim?«¹⁸²³ Fotografija predstavlja vizualni podaljšek korespondentov in lahko sproži tudi izredno zanimive reakcije pri sprejemniku: »Tvojo fotografijo sem dobila, ah ti, Ti kako smo fletni! Zum Küssen! Tako sem razposajena! Ah Ti tako le en fletkan Zwickbusser! Ti bi pa res rada dala. Veš nekaj časa pa moram biti z Teboj skupaj!«¹⁸²⁴ Sicer je Zofka Kveder v svojih pismih dopisnicam pogosto izražala tovrstno naklonjenost, jim vseskozi pošiljala poljube, »puserle« in srčkane pozdrave. Zaradi tega je možno izbruh diskurza želje ob prejeti fotografiji interpretirati kot *queer* element Zofkine epistolarne intimnosti z Ivanko Anžič, kar pa nakazuje vsaj možnost (diskurzivne) želje po fizični intimnosti.

Kot pomemben dejavnik epistolarne intimnosti lahko omenimo diskurz recipročnosti, ki je prisoten v celotnem obravnavanem pisemskem gradivu. Močna želja Zofke Kveder po reciprociteti pisemskih pošilk se kot ena izmed stalnic v njuni korespondenci pojavi zgodaj in je nakazana že v drugem pismu: »Pišite mi kaj.«¹⁸²⁵ Sprva gre za jedrnata vabila k pisanju in opravičila za pozne odgovore, ki pa se nato stopnjujejo: »Ali si kaj huda na-me, da Ti ne odpišem takoj na tvoja srčkana pismena?«,¹⁸²⁶ do tega, da

1821 Whitney Sperrazza, »Intimate Correspondence: Negotiating the Materials of Female Friendship in Margaret Cavendish's *Sociable Letters*», *Women's Writing* 26, št. 4 (2017): 2, pridobljeno 11. 12. 2022, doi:10.1080/09699082.2017.1395725.

1822 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 20. marec 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/713>.

1823 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 11. julij 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/728>.

1824 9. junij 1899, Zofka Kveder, Ms 1113.

1825 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 2. marec 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/712>.

1826 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 10. junij 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/820>. Pismo je napisano v cirilici: Али си kaj худа на-ме, да ти не одпишем такој на твоја срчкана писмена?

postajajo merilo intimnosti in prijateljske bližine: »Danes sem dobila celo kopo pisem. Veš to Ti je tako krasno, taka-le dobra zlata pisma, od katerih vseh vem, da so bila pisana z veseljem, da se je vsak smejal, ko jih je pisal. Vidiš a Tebi odgovarjam najprej.«¹⁸²⁷ Izražanje užitka ob prejemu pisem je še en način približevanja polju epistolarne intimnosti,¹⁸²⁸ po drugi strani, ko pisma izostanejo, pa je to razumljeno kot izstopanje iz polja intimnosti: »Kaj je vendar s Teboj, da mi nič ne pišeš. Niti glasu ni od tebe. – Kaj si huda? – No ne jezi se na me! – Jaz te imam tako zelo rada!«¹⁸²⁹ S tem lahko sklepamo, da ima epistolarna intimnost recipročno in celo fatično naravo, kajti celotna korespondenca je prežeta z Zofkinimi vprašanji glede komunikacijskega stika, njegove pravilnosti in njegove nadaljnje usode.

Omeniti je treba še rabo ljubkovalnih imen, s katerimi Zofka Kveder nagovarja svojo prijateljico. Poleg dokaj običajnih imen, kot so »zlatuška«, »srček« in »dušica«, velja izpostaviti še pojav moških ljubkovalnih imen, ki zagotavljajo posebno raven intimnosti. Gre za naslednje primere: »Ali si hud Ti Ivankuš? Ne smeš biti hud, tega ne!«,¹⁸³⁰ »Ali si kaj hud, duško?«,¹⁸³¹ »Nisi hud, kaj ne dragec?«¹⁸³² Vsi trije navedeni primeri imajo nekaj skupnega, in sicer ton vprašanja, ali je Ivanka Anžič jezna na Zofko, kar ima spet fatično funkcijo, se pravi, da se nagovarjanje z ljubkovalnimi imeni moškega spola v tem primeru uporablja, da bi se dodatno zmeščal učinek neprijetnega vprašanja.

Za našo raziskavo je pomembno omeniti še, da je intimna komunikacija, kot pravi L. Berlant, način občevanja z maloštevilnimi znaki in gestami, saj intimnost korenini v kratkosti, elokventnosti in jedrnatosti.¹⁸³³ To lastnost je implicitno opaziti tudi v pričujoči korespondenci, saj obstajajo pisma, ki so spisana tako jedrnato, da lahko popolni pomen pisma razume le sprejemnica. Po drugi strani lahko v pismih najdemo tudi ekspliciten dokaz za takšno trditev: »Če bi bila danes pri tebi, objela bi Ti glavo in dolgo, dolgo

1827 9. junij 1899, Zofka Kveder, Ms 1113.

1828 Cécile Dauphin, »Ecriture de l'intime dans une correspondance familiale du XIXe siècle«, *Le Divan familial* 11, št. 2, (2003): 68, pridobljeno 14. 12. 2022, DOI:10.3917/difa.011.0063.

1829 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 27. julij 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/732>.

1830 9. junij 1899, Zofka Kveder, Ms 1113.

1831 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 18.–24. marec 1900, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/751>.

1832 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 9. maj 1900, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/759>.

1833 Lauren Berlant, »Intimacy: A Special Issue«, *Critical Inquiry* 24, št. 2 (1998): 281, pridobljeno 11. 12. 2022, <http://www.jstor.org/stable/1344169.281>.

gledala v tvoje oči. Ti bi ne vedela, kaj Ti hočem povedati, vse bi čutila, kaj se mi godi v dnu duše, vse bi me razumela, kaj Ti pišem. Ti hočem povedati in če tudi bi usta molčala. Ti, ti! Kako bi bilo lepo, kaj ne?»¹⁸³⁴ Poleg diskurza želje po fizičnem zbliževanju epistolarnih teles je v tem segmentu najti povzdigovanje leksikalne skrčenosti kot lastnost, ki nakazuje na večjo intimnost. Z drugimi besedami, intimnost je obratno sorazmerna količini besed, uporabljeni za diskurzivno izražanje vsebine njunega odnosa.

Dogodki, ki močno zadevajo intimno sfero ženske izkušnje, predstavljajo tudi v primeru obravnavane korespondence vozlišča epistolarne cirkulacije. Kot tako pomembno vozlišče lahko poudarimo izkušnjo rojstva otroka, ki je imela v epistolarnem prostoru Zofke Kveder poseben odmev:

Moji pisavi oprosti, pišem v postelji a niti sedeti še ne smem. – leže pisati pa je jako težko! To si mi kumica – nič ne piše! A moja punčka je tako fletkana, – samo, da jo vidiš, – 21! smo jo krstili – Vladimira Zofija se zove, zdrava je in jaka, da je vesolje. – Moje oči ima – žali bog – in temne lase, in babica pravi, da bode imela vedno lase! – Pomisli, morali so klicati doktorja. Lega deteta je bila slaba, pa bi se bilo moglo celo zadušiti. [...] V ponedeljek na večer ob 7. sem čutila prve boleti, a šla sem še na Vinogradi na kolodvor. Ob 10. bilo mi je že jako zlo. Krčevi so se ponavljali že vsake 3 minute. Ob 11. sem šla v posteljo in prav 2. v jutri je bila mala že na svetu. – jaz sem dobila Dammriss – pa mi je moral doktor še potem ob 8. v jutro šivati. – No za 3 dni smem še malo iz postelje. – Samo to je grozno, ker sem morala ležati 7 dni (še danes in jutri) vedno na hrbtu in popolnoma mirno.¹⁸³⁵

EksPLICITNO govorjenje o porodu in z njim povezanimi telesnimi podrobnostmi ponazarja stopnjo intimnosti, ki jo je morala Zofka Kveder čutiti do Ivanke Anžič Klemenčič. Telesni in celo fiziološki vidik poroda, ki ga avtorica podaja v pismu, predstavlja primer diskurzivnega oblikovanja ženske izkušnje, in prav taksativno navajanje telesnih sprememb v času priča o nepotrebnosti širokega razlaganja ter s tem potrjuje tezo o jedrnatosti intimnosti. Zofka Kveder torej čuti potrebo, da natančno in razločno navede, kaj se ji je med porodom dogajalo, ampak iz tega ne naredi nazornega poročila, temveč informacije podaja

1834 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 23. junij 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/726>.

1835 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 24. februar 1901, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/779>.

brez premora, ki bi služil za poglobljanje v lastna čustva ob tako prelomnem življenjskem dogodku. Čustva bodo namreč prišla v enem naslednjih pisem:

Oh, tako krasno je na svetu. In midva, uh! Tako je fino. In naša mala! Kake oči ima sedaj ta otrok! Vsaki dan jo imam raje. In kako je dobra, vedno dobre volje. In strašno rada ima, če se ji človek malo prilizuje! – To me še najbolj veseli, da ni nič bolna. Zdrava ko ribica! Samo kiha včasih – in kako strašno je smešna takrat! – Kaj pa Marica, ne gre nič med ljudi? – Meni se smili, da ji je fantek tako hitro umrl. Sirota! – Jaz se grozno bojim za našo malo! Pomisli, če bi umrla! Meni bi bilo strašno! – Ali zdrava je, zdrava! Tako rudeča lička ima in tako krasne, sijajne oči, modre kakor pravica in tako se koprca in premetava in smeja in vriska od zadovoljstva. Kakšni nohteki in oni mali prstek na nogi tako smešno majčken in srčkan, srčkan! – No, samo o njej klepečem!¹⁸³⁶

Deljenje lastnih čustev glede svojega novorojenega otroka in omenjanje resnih skrbi prispevata k vzdušju intimnosti in s tem vpeljujeta tudi eksplikacijo Zofkinega odnosa do svoje vloge matere ter navsezadnje odnosa do hčerke. Avtorica se zaveda svoje »opsesije« in to celo poudari na samem koncu, kar je, glede na medij pisma, še bolj razvidno, saj ima sama avtorica po napisanem odstavku pred očmi lastno delo, ki ga lahko modificira, mu nekaj doda ali celo odvzame. Prav to ponazarja protejsko naravo pisemskega diskurza, kajti Zofka Kveder bi, če bi ne bila zadovoljna z napisanim, lahko kakšen del izbrisala. Tega pa ni naredila, kar je povedno v pogledu samoreprezentacije v novi intimni (in javni) vlogi matere. Zaradi tega govorimo o epistolarni intimnosti kot o konstruktivnem in performativnem, ki pa kljub svoji konstruirani naravi zagotavlja izredno zanimiv vpogled v žensko sfero, mejo med javnim in zasebnim ter navsezadnje oriše razvoj in transformacijo diskurza prijateljske intimnosti dveh znamenitih slovenskih kulturnic.

SKLEPNE MISLI

Pismo kot žanr in diskurzivni modus presega meje med zasebnim in javnim oziroma sodi hkrati v obe sferi uporabe, kajti zasebno pismo je vedno tudi javno, kot je razvidno iz pisem Zofke Kveder in Ivanke Anžič. Po drugi strani prehod pisma v javno sfero nikoli ni dokončen in le-to ostaja

¹⁸³⁶ Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 5. julij 1901, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK.
<https://pisma-rch.ung.si/pismo/786>.

vedno do določene mere neoprijemljivo, nedokončano, se pravi, da nekateri deli pisem ostajajo vedno v območju intimnega, saj pismo poleg teksta vsebuje tudi kontekst. Ta pa ni eksplicitno prisoten v pismu, zlasti v epistolarnih odnosih, ki imajo tudi vis-à-vis segment kot v primeru pisemske komunikacije Zofke Kveder in Ivanke Anžič Klemenčič. Če bi bil njun odnos zasnovan le na pisemski korespondenci, bi obstajala večja možnost rekonstruiranja njunega epistolarija in posledično tudi njune intimnosti.

Skozi posamezne vidike pisanja o intimnih temah, kot so porod, telesnost, spolnost, pa tudi skozi posebne diskurzivne in vizualne označevalce ter celo označevalce na ravni izbora pisave se v pismih Zofke Kveder Ivanki Anžič izrisuje intimna zgodovina ženskega prijateljstva na prelomu stoletij. Glede na to, da pisma ne predstavljajo spontaniziranih izbruhov intimnosti, temveč do določene mere premišljeno samoreprezentacijo, se prav v različnih epistolarnih cirkulacijah da razbrati obrise reprezentacij ženskosti, intimnosti in družbene identitete. Zaradi performativne narave pisemskega diskurza in različnih strategij samoreprezentacije je v pismih Zofke Kveder opaziti tendenco, da si epistolarni jaz v procesu diskurzivne transformacije nadene določeno vlogo, ki je v tem trenutku ustrezna. Zdi se, da se je tudi sama Zofka Kveder zavedala posebnosti potenciala epistolarnega diskurza za ustvarjanje, oblikovanje in transformiranje intimnosti. V enem začetnih pisem glede razmerja z Vladimirjem Jelovškom izrecno napiše: »Spoznala sem se ž njim z dopisovanjem pred 2 leti v oktobru. Spočetka sva si pisala jako pridno o ženskem vprašanju o literaturi, pozneje pa je korespondenca dobivala vedno intimnejši značaj. [...] Piše mi še od lanskega septembra – vsak dan a jaz mu odgovarjam vsak teden.«¹⁸³⁷ Ko pa ni zadovoljna s prehitrim zbliževanjem Ivanke Anžič in njenega bodočega moža, ji pripomni: »Ne vdaj se prehitro! Poglej midva z Jelovškom sva si od oktobra in do velike noči dopisovala tisto hladno in formalno pod ‚cenjeni gospod‘ in ‚cijenjena gospodjice‘ in še je potem trajalo celo leto predno sva si priznala, da sva si dobra.«¹⁸³⁸ Sama avtorica ima torej že čisto določene subjektivne pojme intimnega in javnega, med katerimi postavlja izrecno mejo. Do intimnosti – vsaj v primeru ljubezenskega odnosa do Jelovška in načina, kako to predstavi Zofka Kveder – prihaja skozi dopisovanje, ki zadeva jav-

1837 Zofka Kveder Ivanki Anžič Klemenčič, 7. april 1899, Ivanka Anžič Klemenčič (135, 1899–1926), Zapuščina Zofke Kveder (Ms 1113), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/716>.

1838 19.–26. avgust 1899, Zofka Kveder, Ms 1116.

no sfero. Z drugimi besedami, javna sfera, konvencije vljudnosti in čas so dejavniki, ki zagotavljajo nujne pogoje za razvoj intimnosti.

Intimnost se tudi v korespondenci med Zofko Kveder in Ivanka Anžič utemelji preko javne sfere, saj sta se spoznali kot sodelavki časopisa *Slovenka*. Njuno epistolarno prijateljstvo se je na koncu reduciralo na javno in poslovno sfero, kar je razvidno iz zadnjih pisem. Med dvema javnima poloma njunega dopisovanja se nahaja jedro, v katerem je razvidna močna želja po združitvi javne in intimne sfere njunega prijateljstva. Gre po eni strani za hrepenenje po javni afirmaciji njunega odnosa v kontekstu ustvarjanja in vzdrževanja zgodnjih ženskih in feminističnih mrež na Slovenskem. Epistolarna intimnost Zofke Kveder in Ivanke Anžič je torej neločljivo povezana za njunim javnim delovanjem; v njunem dopisovanju je vseskozi prisotna potreba po naslavljanju elementov javnega kulturnega življenja, kar njunemu intimnemu dopisovanju doda tudi širši kulturnozgodovinski značaj, saj gre navsezadnje za dopisovanje dveh pomembnih žensk, ki sta odločilno zaznamovali začetke ženskega gibanja na Slovenskem.

»... med tem časom sem strašno dvignila slavo
slovenskega dekleta«: »ruska« pisma
Marice Strnad Cizerlj

UVOD

Slovenska pisateljica, pesnica, publicistka, učiteljica in popotnica M. Strnad Cizerlj je napisala številna pisma. Ne gre le za »intimna« pisma, namenjena enemu naslovniku, marveč tudi za pisma kot literarno zvrst, namenjena za objavo. Ta del opusa M. Strnad je bil že delno obdelan, zato se bomo v prispevku osredinili na zasebna pisma. Osrednja tema prispevka je specifična medsebojna povezava dveh načel: intimnega in družbenega, ki sta prisotni v tej privatni korespondenci, pri čemer se bomo poglobili v oblike dopisovanja (razglednica, pismo – tako zasebno kot literarna zvrst) in njihove funkcije na javni in osebni ravni. Razpravljali bomo o problemih avtorstva na primeru potopisa Marice Nadlišek Bartol *V megli* (1898), ki so ga literarni zgodovinarji do današnjega dne šteli za besedilo Marice Strnad Cizerlj. Preučili bomo tudi nekatere biografske podatke o M. Strnad, predvsem njeno življenje v Rusiji, kakor je odmevalo v delih *Pismo iz Rusije* (1899–1900) in *Maršikaj iz Rusije* (1900) in kakor se je zrcalilo v dopisovanju med prijateljicama. Analiziramo nekatere jezikovne značilnosti zasebnih pisem M. Strnad, predvsem večjezičnost in posebno funkcijo ruščine tako na družbeni kot na intimni ravni. Pozornost je posvečena tudi fenomenu romantičnega prijateljstva in njegovih meja, primerjamo ubeseditev te problematike v pismih in v literarnem delu M. Strnad, v krajši pripovedi *Prijateljici* (1897).

PISMA MED ZASEBNIM IN JAVNIM

Korespondenca M. Strnad in nekatera druga njena literarna dela problematizirajo meje intimnosti, zato sodijo v avtobiografski žanr oz. življenjsko pisanje (*life writing*), ki je na meji med leposlovjem in dokumentarno literaturo. Roman v pismih oz. pisemski roman, ki je priljubljena zvrst evropske književnosti od 18. stoletja naprej, ustvarja iluzijo intimnosti, v resnici pa je naslovljen na veliko bralcev, intimna pisma pa imajo največkrat le enega naslovnika in običajno ne kršijo meja zasebnosti, saj niso namenjena objavi. V primeru pisem Marice Strnad Cizerlj Marici Nadlišek Bartol je očitna intenca ostati v sferi zasebnega. V enem od teh pisem Marica Strnad izraža zaskrbljenost zaradi morebitnega kršenja zasebnosti:

...надѣюсь Тебѣ когда нибудь все устно рассказать. Смотри, кто никто незванный не получит въ свой коготь нашу переписку. Это былъ бы ужасъ. Прежде обѣ Марицы самыя лучшия враждебницы мужчинъ, а теперь! Господи помилуй!...¹⁸³⁹

Pri preučevanju korespondence je treba upoštevati posebnosti odnosa med pošiljateljem/pošiljateljico in naslovnikom/naslovljenko, ki je največkrat edini bralec/bralica zasebnega pisma. Kot je znano, je bralec »tretji element komunikacijske triade«¹⁸⁴⁰ (pošiljatelj – sporočilo – naslovnik),¹⁸⁴¹ in brez njega je besedilo nemogoče »uresničiti«. V našem primeru je taka naslovljenka slovenska pisateljica, urednica in prevajalka Marica Nadlišek Bartol, ki je zagovarjala slovensko narodno idejo in pravice žensk. Znala je več tujih jezikov, tudi ruščino. Do leta 1919 je živela v Trstu, po prehodu mesta pod italijansko oblast pa ga je bila prisiljena zapustiti in se je preselila v Ljubljano.¹⁸⁴² Njena prijateljica Marica Strnad Cizerlj, ki je približno 15 let živela v Ruskem imperiju, je bila mnogo bolj mobilna. V naslovu tega članka je uporabljen izraz »ruska pisma«, ki se nanaša tako na pisma o Rusiji kot na pisma iz Rusije. »Ruska« ali širše slovanska linija ne prevladuje le v tej prijateljski korespondenci, ampak nasploh v biografiji in delu te pisateljice. Vsa pisma, naslovljena na Marico Nadlišek Bartol, niso bila poslana iz Rusije, vendar je v večini prisotna »ruska sled«. Tako Marica Strnad uporablja ruščino ali piše v slovenščini z rusko cirilico. Lahko rečemo, da ruski jezik postane svojevrstna koda za njena sporočila.

RITEM DOPISOVANJA

O fenomenu pošte razmišlja Jacques Derrida:

Poštno načelo je kot relejna naprava, ki redno ovira, zamuja s prenosom teze, ne daje počitka in neskončno poziva k begu, vodi do dna ali preusmerja špekulativno gibanje.¹⁸⁴³

1839 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 6./19. marec 1900, II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898–1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/965>. Tu in v nadaljevanju citiramo pisma v izvirniku, brez uredniških popravkov.

»... upam, da ti bom vse to kdaj v živo povedala. Pazi, da ne bi kak nepravilno dobil to pismo v roke. Bilo bi grozno. Prej, obe Marici – predani sovražnici moških, kaj pa sedaj! Bog pomagaj! ...«

1840 Magdalena Medarić, »Avtobiografija / avtobiografizm«, v: *Avtointerpretacija*, ur. Askold B. Muratov in Ljudmila A. Jezuitova (Sankt Peterburg: Založba Univerze v Peterburgu, 1998), 7.

1841 Več o tem: Jurij M. Lotman, »Vnutri misljalščih mirov«, v: Jurij M. Lotman, *Semiosfera* (Sankt Peterburg: Iskustvo – SPb, 2000), 150–390.

1842 O literarnem ustvarjanju te pisateljice gl.: Silvija Borovnik, »Marica Nadlišek Bartol in njeno literarno delo«, *Slavia Centralis* 4, št. 2 (2011): 94–102.

1843 Jacques Derrida, *O počtovej otkrytie ot Sokrata do Frejda i ne toljko*, prev. G. A. Mihalkovič (Minsk: Sovremennyy literator, 1999), poglavje 91, pridobljeno 31. 12. 2022, http://yanko.lib.ru/books/philosoph/derrida/derrida-pochta.htm#_Toc346530347.

Bernhard Siegert pa razpravlja o razmerju med literaturo in pošto ter poudarja dve njuni osnovni funkciji, ki sta značilni za medije: »shranjevanje in prenos«. ¹⁸⁴⁴ Na žalost nismo imeli na voljo odgovorov Marice Nadlišek Bartol Marici Strnad Cizerlj, prav tako niso ohranjena vsa pisma M. Strnad, zato naša študija temelji na pismih (in nekaterih drugih besedilih) ene udeleženke v komunikacijskem procesu. Zaradi tega ni mogoče podrobneje raziskati pogostosti dopisovanja (ne vemo, kako pogosto je M. Nadlišek Bartol odgovarjala drugi Marici). Prvo ohranjeno pismo je iz leta 1889, zadnje iz leta 1937. Nemogoče je sklepati, v katerih letih je bila korespondenca pogostejša, iz katerih razlogov je bila prekinjena, ker ni znano, ali so ohranjena vsa sporočila.

Iz posameznih izjav v teh pismih lahko rekonstruiramo nekatere podrobnosti korespondence. Znano je, da sta si prijateljici izmenjevali tako pisma kot razglednice. ¹⁸⁴⁵ M. Strnad piše na primer: »Вотъ, какая я! Лишь сегодня 28.VII 02 (10 VIII 02) понесу открытку на почту!« ¹⁸⁴⁶ Vprašamo se lahko, zakaj se Marica Strnad odloči za takšno ali drugačno obliko sporočila (razglednico ali pismo), kakšen cilj želi doseči. Filozofi in literarni teoretiki razmišljajo o fenomenu razglednice in njenem razlikovanju od pisma. O posebnostih razglednice in njenem neke vrste paradoksu na primer razpravlja Derrida:

Od kod ta želja po pisanju na razglednice? Najprej seveda zaradi kakovosti: karton je bolj trden, dobro ohranja napisano, ... poleg tega nas razglednice tako rekoč omejujejo z robovi, zgledajo pomanjkljivost teme, nepomembnost ... Toliko ti hočem povedati in vse to bo moral prenašati samo kliše razglednice ... Toliko ti povem, vse in nič, več kot vse in manj kot nič ... ¹⁸⁴⁷

Omeniti velja, da se razglednica kljub podobnosti s pismom od nje razlikuje ne le po obliki, ampak tudi po funkciji. Razglednica nima ene glavnih značilnosti pisma – intimnosti. Kot meni B. Siegert:

1844 Bernhard Siegert, *Relais. Geschichte der Literatur als Epoche der Post 1751–1913* (Berlin: Brinkmann & Bose: 1993), 16.

1845 Zunaj naše raziskave bosta ostala vizualen ter intermedialen aspekt razglednice.

1846 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 23. junij 1902, II. Korespondenca, Marica Strnad (19, 1898[?]-1937), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 1175), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/916>. Prevod: »No, kakšna pa sem! Komaj danes 28. VII 02 (10. VIII. 02) nesem razglednico na pošto.«

1847 Jacques Derrida, *O počtovoj odkrytke ot Sokrata do Frejda i ne toljko*, prev. G. A. Mihalkovič (Minsk: Sovremennyyj literator, 1999), poglavje 37, pridobljeno 31. 12. 2022, http://yanko.lib.ru/books/philosoph/derrida/derrida-pochta.htm#_Toc346530347.

Razglednica tematizira pismo tako, da ga naredi disfunkcionalnega: nosi ga vsepovsod. Tajnost, ki je notranje bistvo pisem, je namenjena javnosti prav zato, ker se izogiba tajnosti pisem. Znaki, ki jih nosi razglednica, ne vzbujajo glasu intimnosti kot njihov izvor, temveč razglednica funkcionira kot tiskovina.«¹⁸⁴⁸

Razglednica je za razliko od pisma manj sposobna prenašati skrivnosti in je v večji meri povezana z javno kot pa intimno sfero. Rečemo lahko, da »za intimnost prikrajšana« razglednica v razmerju dveh Maric postane svojevrsten signal, ki sporoča, da je s prijateljico vse v redu. Če ni časa za pisanje pisma, je treba poslati vsaj razglednico. Očitna je želja prijateljic, da kljub ogromnim razdaljam ostaneta v stiku, da skrbita druga za drugo, pri čemer jima je zagotovo pomagala pošta. Tako Marica Strnad Cizerlj v pismu iz leta 1905 izraža zaskrbljenost zaradi zdravstvenega stanja matere Marice Nadlišek Bartol in jo prosi, naj ji pošlje vsaj razglednico: »Милька писала, что Твоя маменька больна. Пиши хоть открытку, письма вообще не ожидаю, потому что Ты навѣрное хочешь наказать меня...«¹⁸⁴⁹ Sodeč po tej pisateljici izjavi, je pismo zanjo bolj zaželeno, razglednica ga ne more nadomestiti, a postane nekakšen nujen kompromis.

Včasih M. Strnad začne pisati pismo v enem mestu (na primer v Harkovu), konča pa ga v drugem: »Draga moja Marica! Takrat ko sem v Harkovu prekinula to pismo (tam, kjer stoje 3 križi) pač nisem mislila, da bi je nadaljevala že ... doma. Da, tukaj sem, Ti srčkano moje dekle ...«¹⁸⁵⁰

Omeniti velja, da je Marica Strnad v celoti izkoristila vse dosežke »poštne dobe«.¹⁸⁵¹ V 20. stoletju se je ženska počutila samozavestno na področju intimnega dopisovanja, tj. prav v tem segmentu kulture je našla ženska svoje mesto. Meščanska ženska je bila »dodeljena prostoru intime in opredeljena kot naravno bitje«, bila je torej upravičena predvsem do »zasebno kodiranih žanrov, kot so pisma in epistolarni romani«, ki zahtevajo na videz naraven način izražanja.¹⁸⁵² Pismo velja pravzaprav za »Entree-Billet« (vstopnico)

1848 Siegert, *Relais*, 159.

1849 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 2. marec 1905, II. Korespondenca, Marica Strnad (19, 1898[?]-1937), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 1175), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/921>. Prevod: »Milka mi je pisala, da je tvoja mamica bolna. Pošlji mi vsaj razglednico, pisma sploh ne pričakujem, ker me verjetno želiš kaznovati ...«

1850 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 6. marec 1900, II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898-1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/965>.

1851 Glej študijo: Siegert, *Relais*, 9.

1852 Franziska Schöfler, *Einführung in die Gender Studies* (Berlin, Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2022), 65.

v literaturo,¹⁸⁵³ in ni naključje, da se dela Marice Strnad, namenjena širši javnosti, imenujejo pisma (*Pisma iz Rusije, Prijateljska pisma uredništvu Slovenke*). Lahko se strinjamo z Magdaleno Koch, ki pravi, da je pisateljice pritegnil prav sinkretizem žanra pisma, tj. »možnost obstoja ‚na meji‘ in ‚vmes‘«. ¹⁸⁵⁴ Žanr pisma je postal svojevrsten »prostor svobode«¹⁸⁵⁵ za ženske.

Pri preučevanju del pisateljic, ki niso bile vključene v kanon nacionalne literature, lahko naletimo na vrzeli v biografskih podatkih, na težave pri določanju avtorstva. Kot smo ugotovili, so prav pisma lahko pomemben vir informacij, ki nam pomagajo zapolniti te vrzeli. V raziskovani korespondenci smo odkrili dragoceno informacijo o literarnem avtorstvu.

PROBLEM AVTORSTVA

O življenju in delu Marice Strnad Cizerlj najdemo v literarnozgodovinskih delih nasprotujoče si izjave. V knjigi *Pozabljena polovica* Ivanka Zajc - Cizelj o Marici Strnad piše: »Motive za pesmi in prozo je tudi tokrat (ko je bila v Rusiji – A. B.) jemala iz domovine; o svojem delu in življenju v Rusiji ni pisala.«¹⁸⁵⁶ Toda v *Slovenskem biografskem leksikonu* (1971)¹⁸⁵⁷ najdemo v članku Franceta Koblarja drugačne informacije: »Leta 1898–1904 je pisala listke za SN, od njih so omembe vredni: novelistični potopis V megli (SN 1898, št. 83–9),¹⁸⁵⁸ Pismo iz Rusije (ib. 1899, št. 268–70; ib. 1900, št. 276),¹⁸⁵⁹ Marsikaj iz Rusije (ib., št. 197–202).«¹⁸⁶⁰ To neskladje lahko pojasni dejstvo, da je, kot priča Koblar, M. Strnad objavljala svoja dela pod psevdonimi: A-a, Marica II, Alenka, Šmarska, Karandaš in drugi. Tako je v *Pismu iz Rusije* avtorska pripadnost označena na naslednji način: »Spisal Karandaš«, pod besedilom *Marsikaj iz Rusije* pa se je podpisala kot Marica II.

1853 Silvia Bovenschen, *Die imaginierte Weiblichkeit. Exemplarische Untersuchungen zu kulturgeschichtlichen und literarischen Präsentationsformen des Weiblichen* (Frankfurt a. M. Suhrkamp, 1979), 212.

1854 Magdalena Koch, *Kada sazremo kao kultura: stvaralaštvo srpskih spisateljica na početku XX. veka: (kanon – žanr – rod)* (Beograd: Službeni glasnik, 2012), 162.

1855 Za ta izraz se zahvaljujemo Katji Mihurko Poniž, ki ga uporablja v članku »Odkrivanje in osvajanje prostorov svobode v delih zgodnjih slovenskih literarnih ustvarjalke«, *Slavistična revija* 61, št. 4 (2013): 575.

1856 Zajc - Cizelj, »Marica Strnad«, 132.

1857 France Koblar, »Strnad, Marica (1872–1953)«, *Slovenska biografija* (Ljubljana: SAZU, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013), pridobljeno 19. 1. 2023, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi622914/#slovenski-biografski-leksikon>.

1858 Marica Nadlišek Bartol (po starih podatkih Marica Strnad), V megli, *Slovenski narod* 31, št. 83–89 (1898).

1859 Marica Strnad, Pismo iz Rusije. Spomini s potovanja, *Slovenski narod*, št. 268–270 (1899), št. 276 (1900).

1860 Marica Strnad, Marsikaj iz Rusije, *Slovenski narod*, št. 197–202 (1900).

Do nedavnega smo mislili, da je avtorica potopisa *V megli* Marica Strnad, ker je bilo tako navedeno v članku F. Koblarja. To delo o potovanju z ladjo iz Trsta v Benetke je bilo objavljeno v časopisu *Slovenski narod* leta 1898. Pod besedilom je podpis Marica (ne Marica II!). Potopis tematizira neizpolnjena pričakovanja: zaradi goste megle ladja dolgo ni mogla odpluti, potem pa več ur ni mogla pristati. Avtorica opisuje dolgo pričakovanje, ki je postalo mučno, opazuje člane ekipe, pripoveduje zgodbe, ki jih je povedal kapitan (kako se je poročil, kako mladoporočenci prenašajo morsko bolezen). V pripovedi je poudarek na samem potovanju, dogajanju na ladji na poti v Benetke in pogovorih na vlaku na poti domov, le bežno je opisan obisk gledališča v Benetkah. Pri preučevanju pisem pa smo ugotovili, da prav to izkušnjo potovanja v Benetke v pismu Franu Vidicu opisuje Marica Nadlišek Bartol:

16 ½ ur smo stali na morji, ker kapetan ni vedel kako in kam bi obrnil v gosti megli. Tako sem v Benetkah bila le v gledališči – nov svet zame – ona nerazumna gola aristokracija, ki si je ohranila Fenice od slavnih časov le zase. Bila sem tako izmučena in zaspana, da sem med opero – spala! Ni nič ne vem – zdi se mi le sen.«¹⁸⁶¹

Zdaj lahko torej brez dvomov trdimo, da je ta potopis napisala Marica Nadlišek Bartol, ne pa Marica Strnad Cizerlj, ki se je pod svojimi deli podpisovala kot Marica II. Očitno je, da zasebna pisma lahko razrešijo negotovosti pri določanju avtorstva literarnih besedil, ki so bila objavljena pod psevdonimi, pri tem pa zasebna korespondenca nedvomno ostane bogat vir biografskih podatkov.

NEKAJ BIOGRAFSKIH DEJSTEV IN NJIHOVE SLEDI V PISMIH

Marica Strnad se je rodila na Štajerskem (Šmarje pri Jelšah) v družini notarskega uradnika. Delala je kot učiteljica. Objavljala ni samo pesmi, pač pa tudi polemične prispevke, posvečene položaju žensk, predvsem učiteljic. Ivanka Zajc - Cizelj jo opisuje kot »narodno zavedno, nemirno in odločno«.¹⁸⁶² Kot pravi raziskovalka, je Marica v članku *Svoji k svojim* »nastopila proti na-

1861 Marica Nadlišek Bartol Franu Vidicu, 21. januar 1898, IV Korespondenca, Marica Nadlišek - Bartol (53, 1896–1937 in b. d.), Zapuščina Frana Vidica (Ms 1834), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/657>.

1862 Ivanka Zajc - Cizelj, »Marica Strnad-Cizerlj«, v: *Pozabljena polovica: Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*, ur. A. Šelih, (Ljubljana: Tuma, 2012), 129.

rodnostno mešanim zakonom in zastopala stališče slovenskih zakonov – torej Slovenke naj bi se ženile s Slovenci in obratno».¹⁸⁶³

Leta 1897 je Marica spoznala kaplana Alojzija Cizerlja in ta dogodek je v pisateljičinem življenju povzročil velike spremembe. V pismu Marici Nadlišek iz leta 1898 je kaplan že omenjen:

Наш Каплан се Ћ цело изпременил. [...] Фант се ми смили! Всадан смо ин морамо бити скупай, кар досеже Капланчек с помочѣ квартаня ин годбе. Како ме срчкано гледа! Како галантен Ћ! [...] Любезнйива ста оба з жупником, друг скуша прекашати друзега, а хвала Богу, залюбити се не морем в нобенега.¹⁸⁶⁴

Življenjska pot M. Strnad je leta 1899 spremenila svojo smer – »pred moralnim zgražanjem in zavračanjem okolice sta se učiteljica-pesnica in kaplan-asket umaknila preko Pariza v Rusijo, kjer sta prestopila v pravoslavno vero in se poročila.«¹⁸⁶⁵ Domnevamo lahko, da v spodaj navedenem besedilu razglednice piše Marica o svojem odhodu v Ruski imperij: »Злато декле! Дела ин скрби раз главо. Околи среде октобра одринева. Преј севеда ше долго писмо! Твоя Марица«¹⁸⁶⁶ V pismu iz 1900 Marica pripoveduje o svojih verskih izkušnjah, odnosu do pravoslavja, domneva, da ji je Bog pomagal opraviti izpit: »Eh, poganski nazori! Bog mi je pomagal in Marišče ubogo je znalo. Da, Bog, Bog! Marica, jaz sem iz dna duše pobožna, odkar sem pravoslavna. Tako nepopisno srečna sem, kar se tega tiče.«¹⁸⁶⁷

Sodeč po pismu, je M. Strnad naredila izpit v Harkovu, pozneje pa sta z možem Alojzijem Cizerljem delala na nemški gimnaziji v Kišinjevu. Rodil se jima je sin Nikolaj, a njun zakon ni bil srečen. Maričin mož je zapustil Rusijo leta 1905, ona pa šele leta 1920. V Rusiji ni le izboljšala znanja ruskega jezika, kot je razvidno iz njenih pisem, v katerih je vse manj napak, ampak se je tudi naučila francosko, angleško in romunsko, preživela je tri revoluci-

1863 Zajc - Cizelj, »Marica Strnad«, 130.

1864 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 28. september 1898, II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898–1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/935>. Prepis v latinico: »Naš Kaplan se je celo izpremenil. [...] Fant se mi smilil! Vsadan smo in moramo biti skupaj, kar doseže Kaplanček s pomočjo kvartanja in godbe. Kako me srčkano gleda! Kako gалантен je! [...] Ljubeznjiva sta oba z župnikom, drug skuša prekašati družega, a hvala Bogu, zaljubiti se ne morem v nobenega.« Kot vidimo, je ta fragment napisan v slovenskem jeziku, vendar v cirilici. Več o tem glej dalje v tem članku.

1865 Zajc - Cizelj, »Marica Strnad«, 132.

1866 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 19. september 1899, II. Korespondenca, Marica Strnad (19, 1898[?]–1937), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 1175), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/914>. Prepis v latinico: »Злато декле! Дела ин скрби раз главо. Околи среде октобра одринева. Преј севеда ше долго писмо! Твоя Марица«

1867 6. marec 1900, Marica Strnad, Ms 703.

je. Po vrnitvi v domovino se je zaposlila kot učiteljica na osnovni šoli v Sv. Barbari v Halozah in se po treh letih upokojila.

PISMA IZ RUSKEGA IMPERIJA

Potopisa *Pismo iz Rusije* (1899–1900) in *Marsikaj iz Rusije* (1900) M. Strnad lahko štejemo za prva potopisa o Rusiji,¹⁸⁶⁸ ki ju je napisala Slovenka, dragocen vir za razumevanje življenja Slovenke v Rusiji pa so tudi njena zasebna pisma. Potovanje v Rusijo je imelo pomembno vlogo v njenem življenju, ker je tam lahko nadaljevala učiteljsko kariero. V pismu Marici Nadlišek Bartol pripoveduje o uspešno opravljenem izpitu, ki ji je omogočil, da postane učiteljica na gimnaziji:

... ne huduj se radi mojega molka, kajti med tem časom sem strašno dvignila slavo slovenskega dekleta, kajti premagala sem mnogoglavega zmaja in okončila ekzamen na učiteljico nemškega jezika v ženskih gimnazijah in v manjših moških gimnazijah ako ni moške učne moči, a za ženske gimnazije sem usposobljena za vseh osem razredov. Jutri grem po diplomi, a jeseni lahko stopim v rusko štatno službo. Sami univerzitetni profesori so me ekzamenovali. Sedaj končno, ako pomislim nazaj, se mi kar zvrtil v glavi in jaz ne vem, ali sem tako modra punica, ali sem tako neumna, da sem vsled tega imela srečo!¹⁸⁶⁹

V tem primeru ter v drugih delih in v biografiji Marice Strnad opazimo prepletanje dveh aspektov: družbenega spola in naroda¹⁸⁷⁰ oz. ženske samostojnosti in nacionalne samozavesti, saj so bili procesi emancipacije slovenskih žensk tesno povezani z bojem za narodno osvoboditev, kar bi lahko postala tema za posebno znanstveno raziskavo. Tukaj lahko poudarimo, da M. Strnad pogosto obžaluje vpliv Nemcev na kulturno in družbeno življenje Slovencev in širše Slovanov. Omembe vredna je opozicija, ki je predstavljena v njenih besedilih: »Rusi – Nemci«, »ruski jezik – nemški jezik«. Zanimanje

1868 Potovanja Slovencev v Rusijo imajo dolgo tradicijo. Že v prvi polovici 16. stoletja je Žiga Herberstein (1486–1566) dvakrat (leta 1517 in 1526) z diplomatsko misijo obiskal Moskvo v imenu cesarja Svetega rimskega cesarstva Maksimilijana I. Habsburškega. Leta 1549 je v latinščini izšla Herbersteinova knjiga *Rerum Moscoviticarum Commentarii* (slovensko *Moskovski zapiski*), leta 1557 pa je bil objavljen nemški prevod. To delo spada med prve dokumente o Rusiji, ki so jih ustvarili tujci. Omembe so vredni tudi poznejši potopisi, na primer Matije Murka *V provinciji na Ruskem; potni spomini in vtiski* (1889), Ljudevita Stiasnega *V Petrogradu. Potopisne črtice* (1898). Na začetku 20. stoletja zanimanje Slovencev za Rusijo ne pojenja. Slovenski popotniki so si predstavljali Rusijo kot deželo, kjer živi slovanski narod, ki ima svojo državnost.

1869 6. marec 1900, Marica Strnad, Ms 703.

1870 Teoretična utemeljitev presečišča teh konstruktov je bila narejena v drugi polovici 20. stoletja, ko so nastala dela o rasi, razredu in družbenem spolu, pa tudi študije, posvečene interseksionalnosti – soodnosu različnih vrst diskriminacije v kulturi pod vplivom različnih dejavnikov (rasa, razred, družbeni spol itd.). Glej na primer: Nira Yuval Davis, *Nation and Gender* (London: SAGE Publications, 1997); Kimberle Crenshaw, »Mapping the margins: intersectionality, identity politics, and violence against women of color«, v: *Identities: race, class, gender, and nationality*, ur. L.M. Alcoff & E. Mendietta (Malden, MA: Blackwell, 2003), 175–200.

slovenske popotnice za nemško tematiko ni naključno, z rastjo slovenske nacionalne samozvesti se namreč vse nemško pogosto povezuje z zatiralci. M. Strnad govori na primer o naivni gostoljubnosti Rusov do Nemcev: »... Nemec je vendar povsod Nemec in matuška Rusija bo prej ali slej obžalovala svojo slavjansko gostoljubnost, da ne rečem ... brezbržnost.«¹⁸⁷¹

Tudi v pismu Marici Nadlišek pisateljica omenja to temo, trdi, da ji je žal Rusije, da jo žali tak odnos do te države ter navaja besede, s katerimi Rusi strašijo otroke:

Знаешь, что меня обижают в Россіи? Ни одинъ человекъ – кромѣ выше образованных не понимаетъ, что мы Славяне, нетъ: мы Нѣмцы. И что значить Нѣмецъ здесь? Няни пугаютъ дѣтей Нѣмцемъ. Дѣти издѣваются надъ Нѣмцами: Нѣмецъ перецъ колбаса – купил коня безъ хвоста и. пр. и пр, А всетаки – благодаря великой славянской небрежности - успѣваетъ нѣмецкій интересъ в многихъ случаяхъ вреда туземцемъ. Ахъ! Жаль Тебя, великая Русь! /.../ И та богатый русскій языкъ! Надо ли такому великану выражений какъ: масштабъ, ландшафтъ, остъ-Индія, лагерь...¹⁸⁷²

Opozoriti moramo na paradoksalnost protinemške pozicije M. Strnad – navsezadnje je na gimnaziji poučevala prav nemški jezik. Razmišljanja o problemih jezika kot o nacionalnem vprašanju zavzemajo številne strani Maričinih pism. Tako v poznejšem pismu iz leta 1937 razpravlja na temo slovanstva in potoži, da ostaja nemščina sporazumevalni jezik med Slovani. Marica Strnad Cizerlj se je zanimala za različna družbena in politična vprašanja, zlasti za probleme slovanske vzajemnosti, o katerih razpravlja tudi v zasebnih pismih, pri tem pogosto prestopa na raven osebne izkušnje in intimnosti ter sporoča prijateljici tudi o vsakdanjih težavah.

DRUŽBENO VERSUS OSEBNO V PISMIH MARICE STRNAD CIZERLJ: OD REŠITELJICE SLOVANOV DO SLABE GOSPODINJE

Raziskovalka Gayatri C. Spivak opozarja na razliko med »repzentacijo v okviru države in politične ekonomije po eni strani ter repzentacijo v

1871 Strnad, Marsikaj iz Rusije, *Slovenski narod*, št. 197 (1900): 1.

1872 6. marec 1900, Marica Strnad, Ms 703. Prevod: »Veš kaj me res žali v Rusiji? Nihče – razen visoko izobraženih, ne razume, da smo Slovani, ne: mi smo za njih Nemci. Kaj pa pomeni biti Nemec? Varuške otroke strašijo z Nemci, otroci pa se znašajo nad Nemci: Nemec, tepec, reva – konja ima brez repa ipd. ... Moram pa dodati, da zaradi slovanske nemarnosti pogosto zmaga nemški interes na škodo domačinov. Ah, smiliš se mi mogočna Rusija! /.../ Kaj pa bogati ruski jezik! Ali res ta velikan potrebuje take izraze kot: масштаб [merilo], ландшафт [pokrajina], ост-Индия, лагерь ...«

okvitu teorije subjekta po drugi¹⁸⁷³ (»Vertretung« in »Darstellung«, oba termina je ta feministična znanstvenica prevzela iz dela Karla Marxa). Zdi se res produktivno razlikovati med dvema funkcijama »jaza« v avtobiografskih besedilih: zastopniško in samoreprezentativno, družbeno in individualno. Lahko rečemo, da tudi v privatni korespondenci obstajata tako kolektivna raven (vertreten) kot individualna raven (darstellen), da se manifestirata dva glasova.

Če se v literarnem potopisu *Pismo iz Rusije* Marica Strnad spremeni v Karandaša, ki kot misijonar potuje po barbarski Rusiji, potem se v besedilu ene od razglednic Marici Nadlišek Bartol preobrazi v rešiteljico Slovanov: »Вотъ Тебѣ открытка съ словенскимъ адресом. А теперь ура! Я спасла этимъ Славянство... Наступаетъ Славянскій вѣкъ!«¹⁸⁷⁴

Besedilo razglednice je fragmentarno, zato ostaja nejasno, kaj je v tem primeru »rešitev Slovanov«. Vsekakor je ideja slovanske vzajemnosti za Marico Strnad zelo pomembna. Tako v enem od pisem šaljivo očita Marici Nadlišek Bartol, da ni šla v Moskvo, ampak v Rim: »Kako se kaj imaš, dušče? Zdrava? Soprog? Oh, ti Slavjanka, Slavjanka! Pa le potuješ v Rim! Pridi rajši v Moskau! ...«¹⁸⁷⁵ Vemo, da je Marica Strnad obiskala Italijo, saj to potovanje omenja v pisemih Marici Nadlišek Bartol: »Друго лет в почитницах, се пелѣмо он, надучитель ин яз в Трст, Бенетке, Загреб, на Плитвичка љзера ин в Пешту.«¹⁸⁷⁶

Marica Strnad Cizerlj pogosto prestopa med ravnema »Vertretung« in »Darstellung«. Bodisi je rešiteljica Slovanov in domoljubka bodisi navedna ženska, ki se sooča na primer z vsakodnevnimi težavami. Tako v pismu Marici Nadlišek Bartol prizna, da slabo kuha: »Знаешь, я такая жалкая в кухнѣ, такая беспомощная, что просто бѣда. А самое страшное то, что у меня никогда не выходит то, чего требуется.«¹⁸⁷⁷

1873 Gayatri Chakravorty Spivak, »Can the subaltern speak?«, v: *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader*, ur. Patrick Williams in Laura Chrisman (London, New York: Routledge, 2013), 70.

1874 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 19. junij 1906, II. Korespondenca, Marica Strnad (19, 1898[?]-1937), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 1175), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/924>. Prevod: »Tu imaš razglednico s slovanskim naslovom. Zdaj pa – hura! Rešila sem slovanstvo ... Prihaja slovanski vek!«

1875 6. marec 1900, Marica Strnad, Ms 703.

1876 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, december 1898, II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898-1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/936>. Prepis v latinico: »Друго лето в почитницах, се пелјемо он, надучителј ин јаз в Трст, Бенетке, Загреб, на Плитвичка језера ин в Пешту.«

1877 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 11. b. d., II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898-1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/941>. Prevod: »Veš, jaz sem tako obupna v kuhinji, da je prava groza. Najhuje pa je to, da mi nikoli ne uspe tisto, kar bi moralo.«

Prepletanje družbenega ter osebnega in celo intimnega srečamo v zgodbi o Poljaku – Don Juanu, ki jo Marica Strnad Cizerlj pripoveduje v enem od pisem. Prijateljici piše o Poljaku, ki se je pojavil v Št. Jakobu, kjer je delala kot učiteljica.

»Kakor lani, imamo i letos v Št. Jakobu [maperje], a letos je samo jeden častnik, a ta zato Slovan – Poljak, панславист, kar je redkokedaj pri vojakihi.«¹⁸⁷⁸ Nadalje pisateljica opozarja na boleče probleme slovanske vzajemnosti, podrobno opisuje odnos tega Poljaka, ki »razume vse slovanske jezike«, do Rusov in Nemcev:

Ali o Rusih ne sme slišati, mené, da panslavist ne bi smel biti nobeden rusofil, kajti Rusija je bila kriva na deljenju Poljske ter je Poljake prepustila na milost in nemilost Nemcem. In kako Poljake zatira še danes, da še z večjo nestrpnostjo kakor Germani. /.../ Poljak sovraži Rusa, Nemca pa zaničuje. Ako hoče Poljak n. pr. grajati obnašanje svojega rojaka, pravi, da se vede kakor Nemec ...¹⁸⁷⁹

Zanimivo, da panslavizem postane olajševalna okoliščina v očeh Marice Strnad, ki odpusti Poljaku njegovo donhuanstvo: »Spravil je v našo družbo jako zanimivo življenje, le grozen Don Juan je, to mi ne ugaja, a zanj kakor Slovana se pa navdušujem.«¹⁸⁸⁰ V tem primeru se intimno (zasebno življenje Poljaka) prepleta z družbenim (panslavizem).

Še bolj nenavaden in zanimiv primer prepletanja družbenega in intimnega postane način uporabe ruskega jezika v korespondenci M. Strnad.

RUŠČINA IN DRUGI TUJI JEZIKI V PISMIH MARICE STRNAD CIZERLJ

Uporaba ruskega jezika je pogosto odražala slovanofilske svetovne nazore avtoric in avtorjev teh časov ter je v primeru M. Strnad povezana z biografskim dejstvom – bivanjem v Ruskem imperiju. Vendar način uporabe ruščine v pismih M. Strnad ni povsem običajen. V pismih je že na prvi pogled opazna zelo nenavadna mešanica ruščine in slovenščine, kar poraja vprašanje, zakaj M. Strnad piše tako, kakšen učinek želi doseči.

1878 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 7, b. d., II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898–1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK.
<https://pisma-rch.ung.si/pismo/937>. Prepis v latinico: »panslavist«.

1879 Prav tam.

1880 Prav tam.

Po eni strani imamo opravka s spontanym pisanjem. Besedilo ni lektorirano, ker ni namenjeno objavi, zato so včasih besede zapisane v dveh abecedah. Očitne so sledi malomarnosti, ko se na primer v eni besedi mešata cirilica in latinica. Tudi v ruskem jeziku so prisotne številne napake, posebno v zgodnjih pismih, kar je razumljivo, saj se Marica šele uči tega jezika. Iz pisma iz leta 1898 izvemo, da se poleg francoščine uči tudi ruščine, zanima pa se tudi za hrvaščino: »Poleg študiram in čitam francoski, prvega naročim si pa rusko slovnico. Tudi moja kolega spravila sem tako daleč, da čitata hrvatski.«¹⁸⁸¹ V istem pismu Marica omenja župnika, ki se ukvarja z ruščino: »Sedaj imamo novega župnika in ta se peča z ruskim jezikom. Tudi on ima mnogo knjig. V kratkem bom potrkala pri njem.«¹⁸⁸²

Po drugi strani v tem dopisovanju Marica Strnad uporablja ruščino kot skrivno pisavo, s katero kodira svoja sporočila. Včasih prav zaradi varnosti šifrira svoje sporočilo in piše slovenske besede v cirilici. Tako pri opisovanju svojih občutkov pogosto zamenja pisavi, na primer:

Marica moja, bodi uverjena,¹⁸⁸³ da Ti nihče pod soncem ... ne želi iz vsega srca toliko neskajljene sreče, kakor jaz. Kako rada bi Te osrečila, čim intenzivneša je ta želja, tem bolj čutim svojo nezmožnost in v nemi onemoglosti se mi krči srcé. Боди без скрби, то остане моя тайна. Чуй! Али ни имел туди з оной Журжевичкой некай? Яз сицер нисем видела много, а ше то малце ми ъ възбуяло сум!¹⁸⁸⁴

Iz tega odlomka je razvidno, da Marica piše v cirilici ne le o svojih skrivnostih, ampak tudi o skrivnostih drugih. V cirilici piše tudi o svojih odnosih s kaplanom, in to v več pismih. Tako se trudi večkrat prepričati svojo prijateljico, da kaplana ne ljubi: »Мени утая ин смил се ми! А любим га не! Ин га не бом. З огнѣм па се рада играм же од негдай.«¹⁸⁸⁵

Marica v svoja pisma vnaša besede in besedne zveze v nemščini. Jeziki za njo ne postanejo le koda, ampak tudi sredstvo za igro. Na primer, v besedni

1881 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 21. april 1898, II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898–1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/931>.

1882 Prav tam.

1883 Uverjena (zastar.): prepričana.

1884 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 31. avgust 1898, II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898–1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/933>. Prepis v latinico: »Bodi brez skrbi, to ostane moja tajna. Čuj! Ali ni imel tudi z onoj Žurževičkoj nekaj? Jaz sicer nisem videla mnogo, a še to malce mi je vzbujalo sum!«

1885 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 6. b. d., II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898–1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/936>. Prepis v latinico: »Meni ugaja in smili se mi! A ljubim ga ne! In ga ne bom. Z ognjem pa se rada igram že od nekdaj.«

zvezi »Verstandez-vous? Dá?«¹⁸⁸⁶ se mešajo trije jeziki (nemščina, francoščina in slovenščina).

Pri branju dobimo občutek, da prav igra s tujimi jeziki postane za pisateljico prostor užitka (»jouissance« po Lacanu). Marica Strnad, ki piše v mešanici različnih jezikov, se včasih igra, včasih se hvali s svojim znanjem, predvsem ruskega jezika. Ta je v pismih M. Strnad postal svojevrsten most, ki združuje javno in zasebno, intimno in ga v tem primeru lahko razumemo kot instrument družbene ideologije in kot jezik skrivnosti in intimnosti.

ROMANTIČNO PRIJATELJSTVO?¹⁸⁸⁷

Ob branju pisem se nam poraja vprašanje o specifičnosti odnosa med dopisovalkama. Marica Nadlišek Bartol je bila neke vrste zaupnica Marice Strnad, ki je prek nje ohranjala stik z domovino. V pismu iz 1905 M. Strnad pripoveduje M. Nadlišek Bartol o svojih bojaznih in jo prosi, naj o tem ne govori njeni sestri:

Vidiš, kako daleč je prišlo! Ne boj se, jaz Te ne bodem več nadlegovala. Vidi se mi, da sploh ne bodem nikdar več videla domovine. ... Draga moja nezabvena Marica, le to Te prosim: če Ti n. pr. do Vel. noči nič ne pišem, obrni se z dopisom v Odesu k avstrijskoorgskemu konsulstvu,¹⁸⁸⁸ kaj je s Koko – Bodeš? Prosim! Sestri moji ne govori o tem!

Domnevamo lahko, da je prav leta 1905 mož M. Strnad zapustil Rusijo, ona pa je tam ostala sama s sinom Nikolajem, ki ga v pismih ljubkovalno imenuje Koka.

Kot menita Tamara Fokina in Tatjana Černjajeva, je pomembno nenehno vzdrževati dopisovanje na določeni ravni čustvenosti: »najti je treba skupni čutni val in priti v čustveno resonanco – brez tega dopisovanje postane enostavnejše«, formalizirano in sčasoma »usahne«.¹⁸⁸⁹

1886 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 23. maj 1898, II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898–1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/932>.

1887 V našem prispevku se ukvarjamo samo z nekaterimi elementi tega kompleksnega problema. Več o fenomenu romantičnega prijateljstva glej na primer: Mía Hočevár, »Fenomen romantičnega prijateljstva v korespondencah in leposlovju slovenskega prostora 19. stoletja« (magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, 2021); Igor S. Kon, Družba (Sankt Peterburg: Piter, 2005).

1888 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 28. november–14. december 1905, II. Korespondenca, Marica Strnad (19, 1898[?]-1937), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 1175), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/923>. Prevod: »konzularna služba Avstro-Ogrske«.

1889 Tamara Fokina in Tatjana Černjajeva, »Perepiska: sledy naših dorog«, International Journal of Cultural Research 19, št. 2 (2015): 23.

Visoko stopnjo čustvenosti brezdvomno vzdržujejo številni vzkliki in različna imena, s katerimi M. Strnad nagovarja svojo prijateljico. Navajamo jih le nekaj: »Злато декле!«, »Drago dekle!«, »Milo moje Marišče!«, »Золото мое (Zlato moje)!«, »Obersrček! Голубушка (v prevodu draga moja)!«, »Русалочка (morska deklica)«, »Моя, моя!«, »Марица, моя люблица!«, »Marica, moja ljubica!«, »Жизнь моей жизни, милая моя Марица! (Življenje mojega življenja, moja mila Marica)!«, »Цаца ты! Дѣвочка! (Ena afna si! Deklica)!«, »Moja Ljuba Marica!« S takim nagovarjanjem, s prvo besedo v pismu, želi Marica Strnad doseči čustveni odziv prijateljice, še več, skoraj v vsakem pismu ji izpove svojo ljubezen, piše o svoji vdanosti, na primer: »...си ти мой бисер! Полюбя те ин срчка преискрено вса твоя Марица Ведно боль те имам рада! Тако се ми ше ни годило! Моя звезда, моѣ все!¹⁸⁹⁰ ali: »Привѣт всѣм, а Тебѣ ... будь моя, цѣлует Тебя твоя Марица.«¹⁸⁹¹

Tudi brez običajnih izpovedi ljubezni M. Strnad najde poseben način, da spomni prijateljico na svojo ljubezen:

Золото мое! Если бы я не знала, что весь мой трудъ напрасен, я бы Тебѣ начала признаваться в любви какъ прежде когда то въ старинѣ давной, но такъ какъ мнѣ хорошо извѣстно, что ты для меня потерянна, не хочу губить времени и бумаги, потому что это письмо общаетъ сдѣлаться очень длиннымъ. Хорошо?¹⁸⁹²

Že v enem najzgodnejših pisem najdemo sledi ljubosumja na drugo žensko: »V svojem pismu praviš, da se mi ni bati Milke, češ, ona ima drugih dovolj! Kaj pa drugače? Glej, moj strah je vendar opravičen, punče¹⁸⁹³ moje!¹⁸⁹⁴

Poudarimo, da M. Strnad piše o svoji ljubezni kot o kultu:

1890 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 2. b. d., II. Korespondenca, Marica Strnad (19, 1898[?]-1937), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 1175), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/912>. Prepis v latinico: »si Ti moj biser! Poljubljaj te in srčka preiskreno vsa tvoja Marica Vedno bolj te imam rada! Tako se mi še ni godilo! Moja zvezda, moje vse!«

1891 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 20. december 1925, II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898-1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/940>. Prevod: »Vse pozdravljam, ti pa ... bodi moja, poljubljaj tvoja Marica.«

1892 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 6. marec 1900, II. Korespondenca, Marica Strnad (13, 1898-1925), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 703), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/965>. Prevod: »Zlato moje! Če ne bi vedela, da je ves moj trud zaman, bi ti začela izpovedovati ljubezen kot nekoč davno nazaj, ampak ker dobro vem, da si ti zame izgubljena, ne bom izgubljala časa in papirja, ker kaže, da bo to pismo dolgo. Dobro?«

1893 Punče (ekspr.): dekle.

1894 21. april, Marica Strnad, Ms 703.

Mislím, sanjam in sem vedno pri Tebi. In ti meniš, da pretiravam? Boga mi, da ne! Prav iz vsega srca sem ti udana, zakaj? – Uzroka ne znam. Kakor hitro se ga pa zavem, neha biti moja ljubezen kult.«¹⁸⁹⁵

Prav v čustvu do M. Nadlišek najde M. Strnad oporo, ta navezanost jo rešuje drugih ljubezenskih pretresov: »Zbudila si me iz moje duševne onemoglosti, rešila me one opasne ljubezni, katera je brez sledu izginila iz mojega srca, kjer kraljuješ sedaj Ti v največjem absolutizmu. Iskreno te poljublja vsa tvoja Marica«¹⁸⁹⁶

Žal nimamo na voljo odgovorov Marice Nadlišek Bartol na ta pisma, očitno pa je, da je ne zavrača, saj se tako dopisovanje nadaljuje. V pismu iz Kišinjeva iz leta 1905 se Marica Strnad Cizerlj celo zahvaljuje za ljubezen: »Спасибо что любишь!«¹⁸⁹⁷

Domnevamo lahko, da je M. Nadlišek Bartol to razmerje cenila in ga zato vzdrževala. Z M. Strnad je bila precej odkrita – tako sklepamo iz izraza »odkar vem tvojo tajnost«.¹⁸⁹⁸ V istem pismu najdemo tudi sledi ljubosumja na Gregorja Bartola: »Čeprav Te še sedaj, odkar vem tvojo tajnost, ljubim še bolj, še bolj, vendar ne maram Tvojih »toplih« poljubčkov v imenu Bartola in pa ker bi imeli preveč okusa po njem! ...«¹⁸⁹⁹ Hkrati pa še naprej želi srečo svoji prijateljici z Bartolom: »Bog živi Tebe in njega in čuvaj Vajino srečo! Vsa Tvoja Marica«¹⁹⁰⁰

Marica Strnad je romantično prijateljstvo med ženskama opisala tudi v pripovedni prozi *Prijateljici* (1897), zato bomo primerjali ubeseditve v literarnem delu in v pismih. V glavnih literarnih osebah Veri in Stani bi lahko prepoznali obe Marici. V tej zgodbi najdemo njune ideološke naravnosti, obe prijateljici, na začetku zgodbe mladi dekleti, sta goreči domoljubki. V tem besedilu je prisotna ideja »Svoji k svojim«, ki smo jo omenili prej. Stana obsoja slovenske rodoljube, ki se poročajo s tujkami: »Naši najslovitejši rodoljubi imajo tujke za žene, katere jim potem vzgajajo deco v tujem duhu.«¹⁹⁰¹ Vera popolnoma deli po-

1895 31. avgust, Marica Strnad, Ms 703.

1896 7. b. d., Marica Strnad, Ms 703.

1897 Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 29. april–12. maj 1905, II. Korespondenca, Marica Strnad (19, 1898[?–1937], Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 1175), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/922>. Prevod: »Hvala, ker me ljubiš!«

1898 December 1898, Marica Strnad, Ms 703.

1899 Prav tam.

1900 Prav tam.

1901 Marica Strnad, *Prijateljici*, *Slovenka* 1, št. 8 (1887): 3.

glede svoje prijateljice, razlog je po Verinem mnenju v preračunljivosti in pohlepnosti: »on bi žrtvoval denarju svojo narodnost«. ¹⁹⁰² Vendar pa ta zgodba ne pripoveduje le o nacionalizmu, temveč odpira tudi temo ženskega prijateljstva in njegovih meja. Na koncu pripovedi izvemo, da se prijateljici nekaj časa nista videli, ko pa se srečata, Vera pove, da je srečno poročena, da sta z možem dobila otroka, ki ga želita vzgojiti v »narodnjaka-poštenjaka«, in vpraša Stano o njenem življenju: »ali še res nisi našla nobenega, ki bi bil vreden tvojega zaupanja?« ¹⁹⁰³

Na to vprašanje ni dobila pravega odgovora in zgodba se konča s tem stavkom: »Drugikrat o tem, moja Verica, da si le srečna! ...« ¹⁹⁰⁴

Za primerjavo navajamo odlomek iz pisma Marici Nadlišek Bartol iz leta 1937: »Srečna si s svojo družino, jaz pa sem ostala praznih rok. Naj ti sreča rase, draga Marica, želim Ti jo prav iskreno sedaj in na večne čase.« ¹⁹⁰⁵

Črtica *Prijateljici* se dotika tudi teme ženskih zvez, ki so jih imenovali »bostonska poroka«, čeprav tega izraza Marica Strnad najbrž ni poznala. To je bil za tiste čase novi tip zveze, ki je združevala ženske, ki so si prizadevale za finančno neodvisnost in karierno rast. Čeprav bostonska poroka ni bila neposredno povezana z nobeno vrsto romantičnega razmerja, je bila priljubljena tudi zaradi možnosti za prikrivanje lezbičnih odnosov, ki so takrat veljali za nesprejemljive. ¹⁹⁰⁶

V mladosti prijateljici in idealistki preživita veliko časa skupaj in delata načrte za prihodnje življenje. Tako reče Vera svoji prijateljici:

Da, prav praviš, Stana, popolnoma podpisujem tvoje nazore, več ponosna sem na svojo prijateljico! Če se ne omoži nobena od naji, na starost bova pa živeli skupaj. Nekaj dote bom že imela, ti pa svojo pokojnino, o veš, to bo idilično, mirno življenje! ¹⁹⁰⁷

Zanimivo je, da ta načrti, ki je bil opisan leta 1887 v delu *Prijateljici*, M. Strnad uresniči v svoji biografiji. Znano je, da je pisateljica po upokojitvi živela skupaj s kolegico, slovensko pedagoginjo in skladateljico Ervino Ropas. Preselili sta se v Maribor,

¹⁹⁰² Prav tam.

¹⁹⁰³ Prav tam.

¹⁹⁰⁴ Prav tam.

¹⁹⁰⁵ Marica Strnad Marici Nadlišek Bartol, 10. marec 1937, II. Korespondenca, Marica Strnad (19, 1898[?]-1937), Zapuščina Marice Nadlišek Bartol (Ms 1175), NUK. <https://pisma-rch.ung.si/pismo/929>.

¹⁹⁰⁶ Marilyn Yalom in Theresa D. Brown, *The Social Sex. A History of Female Friendship* (New York: Harper Collins Publishers, 2015), 160-166.

¹⁹⁰⁷ Strnad, »Prijateljici«, 3.

kjer sta živeli v skupnem gospodinjstvu, po nemški okupaciji Maribora ob izbruhu druge svetovne vojne pa se je preselila k sinu na posestvo v Haloze. Leta 1945 se je ponovno pridružila Ervini Ropas, tokrat v Novo mesto, kjer je po sinovi smrti leta 1949 začela slabeti in je tam 30. decembra 1953 tudi umrla.¹⁹⁰⁸

Ervina Ropas je omenjena tudi v pismu Marici Nadlišek Bartol iz leta 1937: »... Moja družica ga prof. Ervina Ropas Te prav lepo pozdravlja. Ko je čitala, da se nameravaš z menoj sestati ‚v kakem lokalu‘ po zborovanju, je pripomnila, da nama ni treba hoditi po lokalih, ampak ti prideš na sestanek k meni.«¹⁹⁰⁹

V drugem pismu iz leta 1925 Marica omenja neko Jelico, o kateri žal ne vemo ničesar, lahko pa domnevamo, da sta živeli skupaj: »Za Božič bom šla Koki domov, Jelica pa je povabljen v Kamnik. /.../ Danes je nedelja, Jelčica riše sliko na platno, zelo lepa zimska pokrajina, jaz sedim pa ti pišmo pišem.«¹⁹¹⁰

Na podlagi gradiva, ki nam je na voljo, žal ne moremo jasno opredeliti romantične ali spolne usmerjenosti Marice Strnad Cizerlj niti natančno določiti posebnosti razmerja med Maricama. Ne vemo, ali gre za stilizacijo v tradiciji romantičnega prijateljstva 19. stoletja, ali za skrivno ljubezensko razmerje ali za potlačeno spolnost. Vsekakor je v raziskovanem primeru navzoča vrzel med pojavom in njegovim poimenovanjem oz. nepoimenovanjem, kar povzroči diskurzivno nedoločenost. Marjorie Garber, ki se ukvarja s problemi spolne identitete, piše, da je samoidentifikacija odvisna od politične situacije, kulturnega konteksta, življenjskih pogojev, osebnih značilnosti itd.¹⁹¹¹ Navaja številne primere »neujemanja«¹⁹¹² samoidentifikacije in vedenjske prakse. Prištevanje osebe h katerikoli identiteti družba pogojuje z zgodovinsko, socialno, kulturno situacijo in s socialnim statusom posameznika. Po mnenju raziskovalke Elise Heinrich je zelo produktivno uporabljati pojem »intimnega«, namesto da bi se zanašali na retrospektivne in težko utemeljitvene definicije odnosov kot »prijateljskih«, »romantičnih« ali »spolno« usmerjenih. Še posebej pomembno je, da upoštevamo

1908 Vir: Obrazi slovenskih pokrajin, <https://www.obrazislovenskipokrajin.si/oseba/strnad-cizerlj-marica-2/>.

1909 10. marec 1937, Marica Strnad, Ms 1175.

1910 28. november–14. december, Marica Strnad, Ms 1175.

1911 Marjorie Garber, *Die Vielfalt des Begehrens. Bisexualität von Sappho bis Madonna* (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuchverlag, 2000), 52–58.

1912 Med drugim piše o ženskah, ki živijo z moškimi, sebe pa iz političnih razlogov imenujejo lezbijke (Garber, *Die Vielfalt*, 53).

kulturne kode, ki se uporabljajo v pismih, in tudi to, kar se lahko ali česar se ne sme povedati v pismih.¹⁹¹³

V raziskavo specifičnosti teh kulturnih kodov je treba vključiti obsežen korpus besedil, ki presega prostorske in vsebinske omejitve tega prispevka. Vsekakor je pred nami bogato gradivo, ki problematizira meje ne le ženske intimnosti, temveč tudi družbene angažiranosti. Naslednji stavek verjetno najbolj točno ponazarja odnos Marice Strnad Cizerlj do Marice Nadlišek Bartol v zrelih letih in izkazuje svojevrsten rezultat tega skoraj 40-letnega dopisovanja: »Hvala ti pa iskrena, da si mi pisala, saj si mi Ti in Tvoja pisma ljub pozdrav moje telesne mladosti, kajti moj duh ni podvržen staranju, kakor sploh drugi nobeden.«¹⁹¹⁴

SKLEPNE MISLI

Preučevanje korespondence ne bogati le našega znanja o literarnozgodovinskem procesu ter razjasnjuje biografska dejstva, temveč tudi spreminja pogled na avtorstvo; v raziskavi smo med drugim ugotovili, da avtorica potopisa *V megli* ni bila Marica Strnad Cizerlj, temveč Marica Nadlišek Bartol. Pri analizi arhivskih podatkov, v našem primeru korespondence M. Strnad, je smiselno nameniti določeno pozornost obliki sporočil in njeni funkciji. Ugotovili smo, da razglednica za razliko od pisma težko prenaša skrivnosti in vsebuje manj intimnega ter ima drugačno funkcijo, služi predvsem kot signal, ki pomaga pri vzdrževanju intimnih odnosov na daljavo. V pismih M. Strnad se prepletata družbena in osebna problematika. Najbolj nenavaden primer takšnega prepletanja je uporaba ruskega jezika – ta po eni strani postane instrument družbene ideologije, ki je povezana s slovanofilstvom, po drugi strani pa postane skrivna koda intimnosti. Tema intimnosti oz. romantičnega prijateljstva in njegovih meja se pojavlja tako v pismih M. Strnad kot v njenih literarnih delih in zaradi svoje kompleksnosti zahteva posebno raziskavo.

1913 Elisa Heinrich, »(Gegen-)Hegemoniale Praktiken und Positionierungen. Entwürfe von Intimität und Beziehung«, v: *Käthe Schirmacher: Agitation und autobiografische Praxis zwischen radikaler Frauenbewegung und völkischer Politik*, ur. Johanna Gehmacher et al. (Wien; Köln; Weimar: Böhlau Verlag, 2018), 194.

1914 10. marec 1937, Marica Strnad, Ms 1175.

VIRI IN LITERATURA
ARHIVSKI VIRI IZ NARODNE IN UNIVERZITETNE KNJIŽNICE (NUK)

- Bartol - Nadlišek, Marica. II. Korespondenca. Marica Nadlišek - Bartol (4, 1912–13). Zapuščina Ljudmile Prunk. Ms 1906. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Bartol - Nadlišek, Marica. IV Korespondenca. Marica Nadlišek Bartol (53, 1896–1937 in b. d.). Zapuščina Frana Vidica. Ms 1834. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Cankar, Ivan. Pisma Zofki Kveder. (19. 1900–1914). Ms 1113. Kveder, Zofka. NUK.
- Conev, Petko. Pisma Zofki Kveder (5, 1899–1916). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1113. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Dolinar, Elvira. Pisma Zofki Kveder. (16, 1906–1926). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1113. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Dolinar, Elvira. I. Uredniška korespondenca. Dolinar Elvira (14, 1899–1940). Zapuščina Slovenke. Ms 1429. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Janković, Zorka. Pisma Zofki Kveder. (5, 1918–1922). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1113. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Jeraj, Vida. II. Korespondenca. Vida Jeraj (29, 1896–1920 in b. d.). Zapuščina Marice Bartol Nadlišek. Ms 703. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Jeraj, Vida. Vida Jeraj (5, 1914?–1921?). Zapuščina Ivana Prijatelja. Ms 895. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Jeraj, Vida. II. Pisma. Marija Reisner (1, b. d.). Zapuščina Vide Jeraj. Ms 1213. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Jeraj, Vida. Korespondenca. Vida Jeraj (2, 1905). Zapuščina Marije Reisner. Ms 1161. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Jeraj, Vida. II. Pisma. Zorana Trojanšek (9+1 priloga, 1899–1931). Zapuščina Vide Jeraj. Ms 1213. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Jeraj, Vida. I. Korespondenca. Vida Jeraj (8, 1907–1911). Zapuščina Jule Vovk. Ms 1633. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Jeraj, Vida. Korespondenca. Vida Jeraj (8, 1905–1914). Zapuščina Ivana Cankarja. Ms 819. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. Glavna razprava pred c. kr. deželno kakor porotno sodnijo v Ljubljani (1, priložena 3 pisma Zofke Kveder Ivanki Anžič - Klemenčič iz 1899–1901, obračun Zofke Kveder za sodelovanje v Slovenki in odrezek poštne nakaznice). Klemenčič Franjo in Ivanka. Ms 1116. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. Pisma Franu Zbašniku (21, 1902–1908 in b. d.). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1115. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. Pismo Antonu Aškercu (1, 1902). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1114. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. Zofka Kveder (12, 1904–1914). Zapuščina Ivana Cankarja. Ms 819. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. IX. Korespondenca. Zofka Kveder (19, 1900–1914). Zapuščina Ivana Cankarja. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. II. Korespondenca. Zofka Kveder (9, 1898–1899). Zapuščina Marice Bartol Nadlišek. Ms 703. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. Zofka Kveder – Jelovšek (4, 1906–1920). Zapuščina Ivana Prijatelja. Ms 895. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. IX: Korespondenca. Elviri Dolinar (3, 1924 in 1926). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1113. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. II. Korespondenca. Zofka Kveder (3, 1899–1917). Zapuščina Marice Bartol Nadlišek. Ms 1175. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. VIII. Pisma. Marici Bartol (7, 1898–1922). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1113. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.

- Kveder, Zofka. Pisma Ivanki Anžič Klemenčič (135, 1899–1926). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1113. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. Pisma Marthi Tausk (104, 1904–1926 b. d.). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1113. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. Pisma Viktorju Tausku (6, 1903–1906). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1113. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Kveder, Zofka. Pisma Zdenki Háskovi, 15. december 1925 (63, 1910–1926), Arhiv Inštituta za hrvaško književnost društva pisateljev Hrvatske akademije znanosti in umetnosti..
- Maquardt, B. Pisma Zofki Kveder. (6, 1899). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1113. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Morton, Rosalie S. Pisma Zofki Kveder. (6, 1919–1925). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1113. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Poljanec, Ljudmila. V. Korespondenca. Ljudmila Poljanec (3, 1903). Zapuščina Antona Aškerc. Ms 972. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Poljanec, Ljudmila. II. Korespondenca. Ljudmila Poljanec (16, 1906–16). Zapuščina Ljudmile Prunk. Ms 1906. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Strnad, Marica. II. Korespondenca. Marica Strnad (13, 1898–1925). Zapuščina Marice Nadlišek Bartol. Ms 703. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Strnad, Marica. II. Korespondenca. Marica Strnad (19, 1898[?]-1937). Zapuščina Marice Nadlišek Bartol. Ms 1175. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Zieglersová, Ana. Pisma Zofki Kveder. (4, 1913–1919). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1113. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.
- Wiener, Oskar. Pisma Zofki Kveder. (2, 1907 in b. d.). Zapuščina Zofke Kveder. Ms 1113. Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice Ljubljana.

MONOGRAFIJE IN ČLANKI

- Allen, Pauline. »Christian correspondences: The Secrets of letter-Writers and letter-Bearers«. V: *The Art of Veiled Speech: Self-Censorship from Aristophanes to Hobbes*. Ur. Han Baltussen in Peter Davis, 209–232. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2015.
- Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London; New York: Verso, 2016.
- Bahtin, Mihail. *Problemi poetike Dostojevskega*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2007.
- Baltussen, Han in Davis, J. Peter. »Parrhesia, Free Speech, and Self-Censorship«. V: *The Art of Veiled Speech: Self-Censorship from Aristophanes to Hobbes*. Ur. Han Baltussen in Peter Davis, 1–17. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2015.
- Baltzly, Dirk in Eliopoulos, Nick. »The Classical Ideals of Friendship«. V: *Friendship: A History*. Ur. Barbara Cain, 1–65. London; Oakville: Equinox, 2009.
- Barthes, Roland. *Writing Degree Zero*. Boston: Beacon Press, 1968.
- Barton, David in Nigel Hall. »Introduction«. *Letter Writing as a Social Practice* (Philadelphia/Amsterdam John Benjamins Publishing: 2000), pridobljeno 10. 12. 2022. <https://doi.org/10.1075/swll.9>.
- Baquero Escudero, L. Ana. *La voz femenina en la narrativa epistolar*. Cádiz: Universidad de Cádiz, 2003.
- Benjamin, H. Maynard. *The History of Envelopes: 1840–1900*. United States of America: Envelope Manufacturers Association and EMA Foundation for Paper-Based Communications, 2002.
- Benstock, Shari. »Authorizing the Autobiographical«. V: *The Private Self: Theory and Practice of Women's Autobiographical Writings*. Ur. Shari Benstock. Chapel Hill in London: The University of North Carolina Press, 1988, 10–33.
- Berlant, Lauren. »Intimacy: A Special Issue«. *Critical Inquiry* 24, št. 2 (1998): 281–88. Pridobljeno 11. 12. 2022. <http://www.jstor.org/stable/1344169>.
- Borovnik, Silvija. »Marica Nadlišek Bartol in njeno literarno delo«. *Slavia Centralis* 4, št. 2 (2011): 94–102.
- Bosch, Mineke. »Persona and the Performance of Identity. Parallel Developments in the Biographical History of Science and Gender, and the Related Uses of Self Narrative«. *L'Homme* 24, št. 2 (2013): 11–22.

- Bovenschen, Silvia. *Die imaginierte Weiblichkeit. Exemplarische Untersuchungen zu kulturgeschichtlichen und literarischen Präsentationsformen des Weiblichen*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1979.
- Brodie, Marc in Caine, Barbara. *Class, Sex and Friendship: The Long Nineteenth Century*. New York: Routledge, 2014.
- Bruner, Jerome. *La educación, puerta de la cultura*. Madrid: Visor, 1997.
- Bunn, Matthew. »Reimagining Repression: New Censorship Theory and After«. *History and Theory* 54, št.1 (2015): 25–44. Pridobljeno 22. 11. 2022. doi: 10.1111/hith.10739.
- Butler, Judith. *Excitable Speech: A Politics of the Performative*. London; New York: Routledge, 1997.
- Champion, Michael in Lynch, Andrew. »Understanding Emotions: the things they left behind«. V: *Understanding Emotions in Early Europe*. Ur. Champion, Michael in Lynch, Andrew, ix–xxiv. Turnhout: Brepols, 2015.
- Celdran, Lynn Y. »Letters as self-portraits: epistolary fictions by women writers in Spain (1986–2002)«. *Theses and Dissertations: Hispanic Studies* 17 (2013). UKnowledge: University of Kentucky. Pridobljeno 20. 10. 2022. https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1016&context=hispanic_etds.
- Crenshaw, Kimberle. »Mapping the margins: intersectionality, identity politics, and violence against women of color«. V: *Identities: race, class, gender, and nationality*. Ur. L. M. Alcoff & E. Mendieta, 175–200. Malden, MA: Blackwell, 2003.
- Couser, Thomas G. »Authenticity in Life Writing«. V: *The Encyclopedia of Life Writing*. Ur. Jolly, Margaretta, 72–73. London: Fitzroy Dearborn, 2001.
- D. »Priateljska pisma urednici Slovenke«. *Slovenka* 3, št. 3 (1899): 60–62. Pridobljeno 15. 12. 2022. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-SAXI8EKE>.
- Dauphin, Cécile. »Ecriture de l'intime dans une correspondance familiale du XIXe siècle«. *Le Divan familial* 11, št. 2 (2003): 63–73. Pridobljeno 14. 12. 2022. doi:10.3917/difa.011.0063.
- Derrida, Jacques. O poštovoj odkritje ot Sokrata do Frejda i ne toljko. Prev. G. A. Mihalkovič. Minsk: Sovremennyy literator, 1999. Pridobljeno 31. 12. 2022. http://yanko.lib.ru/books/philosoph/derrida/derrida-pochta.htm#_Toc346530347 (La carte postale: De Socrate à Freud et au-delà).
- Diaz, Brigitte in José-Luis Diaz. »Le siècle de l'intime«. *Itinéraires* 2009, št. 4 (2009): 117–146. Pridobljeno 8. 12. 2022. <https://doi.org/10.4000/itineraires.1052>.
- Die Unterrichtsanstalten für die weibliche Bevölkerung der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Dunaj: Bund österreichischen Frauenvereine, 1908. Pridobljeno 10. 2. 2023. <http://www.literature.at/alo?objid=1026>.
- Dobson, Miriam. »Letters«. V: *Reading Primary Sources. The Interpretation of Texts from Nineteenth and Twentieth Century History*. Ur. Miriam Dobson in Benjamin Ziemann, 57–73. London: Routledge, 2009.
- Dorfer, Brigitte. *Die Lebensreise der Martha Tausk: Sozialdemokratie und Frauenrechte im Brennpunkt*. Innsbruck, Dunaj, Bolzano: StudienVerlag, 2007.
- Dovič, Marijan. *Slovenski pisatelji: razvoj literarnega proizvodjalca v slovenskem literarnem prostoru*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2007.
- Dovič, Marijan. »Model kanonizacije evropskih kulturnih svetnikov«. *Primerjalna književnost* 35, št. 3 (2012): 71–85. Pridobljeno 10. 12. 2022. https://ojs-gr.zrc-sazu.si/primerjalna_knjizevnost/article/view/6201.
- Dowd, M. Michelle in Eckerle A., Julie. »Recent studies in early modern English life writing«. *English Literary Renaissance* 40, št. 1 (2010): 132–162.
- Downes, Stephanie in McNamara, Rebecca F. »The History of Emotions and Middle English Literature«. *Literature Compass* 13, št. 6 (2016): 444–456.
- Earle, Rebecca. »Introduction: letters, writers and the historian«. V: *Epistolary Selves: Letters and Letter-Writers, 1600–1945*. Ur. Rebecca Earle. London: Routledge, 1999. Pridobljeno 21. 12. 2022. <https://doi.org/10.4324/9781315256184>.
- Eirinen, Reetta. »The Narrative Self: Letters and Experience in Historical Research«. V: *Private and Public Voices: An Interdisciplinary Approach to Letters and Letter Writing*. Ur. Koehler, Karin in McDonal-Miranda, Kathryn, 77–99. Tampere: University of Tampere, 2015.
- Ezell, Margaret J. M. *Writing Women's Literary History*. Baltimore in London: John Hopkins University Press, 1996.
- Faderman, Lillian. *Več kot ljubezen moških: romantično prijateljstvo in ljubezen med ženskami od renesanse do sodobnosti*. Ljubljana: Škuc, 2002.

- Familienforschung in Westpreußen. Pridobljeno novembra 2022. <http://westpreussen.de/pages/forschungsergebnisse/einwohnerdatenbank/einwohner.ph>.
- Fokina, Tamara in Černjajeva, Tatjana. »Perepiska: sledy naših dorog«. *International Journal of Cultural Research* 19, št. 2 (2015): 20–35.
- Foucault, Michel. »Self Writing«. *Corps écrit* št. 5 (1983): 3–23. Pridobljeno 20. 10. 2022. <https://foucault.info/documents/foucault.hypomnemata.en/?fbclid=IwAR3p7Daq7Ihe5LxQJWEKKltWB2JYCXRUPO55SMFHQ7qo434Z8rMBg9kGOY>.
- Foucault, Michel. *Življenje in prakse svobode: izbrani spisi*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2007.
- Foucault, Michel. *Zgodovina seksualnosti*. Ljubljana: ŠKUC, 2010.
- Foucault, Michel. *Discipline and Punish: The Birth of Prison*. New York: Vintage Books, 2012.
- Foucault, Michel. *Ethics, Subjectivity and Truth: Essential Works of Michel Foucault 1954–1984*. London: Penguin Books Ltd, 2019.
- Foucault, Michel. *Zgodovina seksualnosti: priznanja mesa*. Ljubljana: ŠKUC, 2020.
- Freshwater, Helen (2003). »Towards a Redefinition of Censorship«. V: *Censorship and Cultural Regulation in the Modern Age*. Ur. Beate, Muller, 225–246. Amsterdam; New York: Rodopi, 2004.
- Gallego Cuiñas, Ana. »Hacia una teoría de la escritura epistolar«. *Bulletin hispanique* 118, št. 2 (2016): 573–590. Pridobljeno 11. 12. 2022. <https://doi.org/10.4000/bulletinhispanique.4568>.
- Garber, Marjorie. *Die Vielfalt des Begehrens. Bisexualität von Sappho bis Madonna*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuchverlag, 2000.
- Garrioch, David. »From Christian Friendship to Secular Sentimentality: Enlightenment Re-evaluations«. V: *Friendship: A History*. Ur. Barbara Cain, 165–214. London; Oakville: Equinox, 2009.
- Giddens, Anthony. *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Stanford: Stanford University Press, 1992.
- Gordon, Linda. »Voluntary Motherhood: The Beginnings of Feminist Birth Control Ideas in the United States«. *Feminist Studies* 1, št. ¾ (1973): 5–22. Pridobljeno 21. 11. 2022. <https://www.jstor.org/stable/pdf/1566477.pdf>.
- Gurkin Altman, Jane. *Epistolarity: Approaches to a Form*. Columbus: Ohio State University Press, 1982.
- Hásková, Zdenka. »Jihoslovenské přátelství.« *Československa republika* 244, št. 332 (1923), 1–2.
- Heinrich, Elisa. »(Gegen-)Hegemoniale Praktiken und Positionierungen. Entwürfe von Intimität und Beziehung«. V: *Käthe Schirmacher: Agitation und autobiografische Praxis zwischen radikaler Frauenbewegung und völkischer Politik*. Ur. Johanna Gehmacher, Elisa Heinrich in Corinna Oesch, 194–259. Wien; Köln; Weimar: Böhlau Verlag, 2018.
- Hočvar, Mia. »Fenomen romantičnega prijateljstva v korespondencah in leposlovju slovenskega prostora 19. stoletja«. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, 2021.
- Hogan, Colm Patrick. *Affective narratology: the emotional structure of stories*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2011.
- Hogan Colm, Patrick. *Literature and emotion*. London in New York: Routledge, 2018.
- Huff, Cynthia. »Women's Letters«. V: *Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms*. Volume 2. Ur. Margaretta Jolly, 952–954. Chicago: Fitzroy Dearborn, 2001.
- Jensterle Doležal, Alenka. *Avtor, tekst, kontekst, komunikacija. Poglavja iz slovenske moderne*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2014.
- Jolly, Margaretta in Liz Stanley. »Letters as / not a genre«. *Life Writing* 2, št. 2 (2005): 91–118. Pridobljeno 12. 12. 2022. doi: 10.1080/10408340308518291.
- Jovicic, Jelena. *L'intime Épistolaire (1850-1900): Genre et Pratique Culturelle*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2010. Pridobljeno 20. 11. 2022. <http://books.google.com/books?id=MOtQAQAIAAJ>.
- Koblar, France. »Strnad, Marica (1872–1953)«. *Slovenska biografija*. Ljubljana: SAZU, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Pridobljeno 19. 01.2023. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi622914/#slovenski-biografski-leksikon>. Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 11. zv. Stelč - Švikaršič. Alfonz Gspan et al. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1971.
- Koch, Magdalena. *Kada sazremo kao kultura: stvaralaštvo srpskih spisateljica na početku XX. veka: (kanon – žanr – rod)*. Beograd: Službeni glasnik, 2012.

- Kon, Igor S. *Družba*. Sankt Peterburg: Piter, 2005.
- Koron, Alenka in Andrej Leben. »Uvod«. V: *Avtobiografski diskurz*. Ur. Alenka Koron in Leben Andrej, 7–19. Ljubljana: Založba ZRC, 2011. Pridobljeno 8. 12. 2022. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-QOTEZE9S>.
- Kveder, Zofka. »Eva«. *Ljubljanski zvon* 24, št. 11 (1904): 642–648. Pridobljeno 21. 11. 2022. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-HRCHASKX/e6a86426-25a7-4cae-a473-79698ef0e1bf/PDF>.
- Kveder, Zofka. »Sentimentalitäten«. *Agrarier Tagblatt* 26. 92 (1911): 2.
- Kveder, Zofka. *Zbrano delo*, 3. knjiga, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2014, 26.
- Leskovšek, Vesna. *Zavržena tradicija: ženske in ženskost v slovenski zgodovini od 1890 do 1940*. Ljubljana: Založba I*cf, 2003.
- Loeff, Lev. *On the Beneficence of Censorship: Aesopian Language in Modern Russian Literature*. München: Verlag Otto Sagner in Kommission, 1984.
- Lotman, Jurij M. »Vnutri mislajočih mirov«. V: Lotman, Jurij M. *Semiosfera*, 150–390. Sankt Peterburg: Iskusstvo - SPb, 2000.
- Machar, Josef Svatopluk. »Případ pani Žofky«, *Čas* 18, št. 3 (1905): 44–45.
- Maerker Anna, Serrano Elena in Werrett Simon, ur. *Enlightened Female Networks: Gendered Ways of Producing Knowledge (1720–1830)*. Pridobljeno novembra 2022. <http://doi.org/10.1098/rsnr.2021.0072>.
- Mastrantonio, Monica. »Letters as Portraits of Intimacy in Literature Studies«. *Advances in Literary Study* 9, št. 4 (2021): 230–238.
- Mathison, Maureen »Scientific Letters and Commentaries in Their Social and Historical Contexts«, V: *The Routledge Handbook of Scientific Communication*. Ur. Cristina Hanganu-Bresch, Michael J. Zerbe, Gabriel Cutrufello in Stefania M. Maci, 224–235. New York: Routledge, 2021.
- Medarić, Magdalena. »Avtobiografija/avtobiografizem«. V: *Autointerpretacija*. Ur. Askold B. Muratov in Ljudmila A. Iezuitova, 5–32. Sankt Peterburg: Založba Univerze v Peterburgu, 1998.
- Meisel, Hess Grete. *Die Stimme*. Hamburg: Verlag Gebrüder Enoch, 1919. Pridobljeno 10. 2. 2023. <http://www.literature.at/viewer.alo?Objid=25356&viewmode=fullscreen&rotate=&scale=3.33&page=1>.
- Melonas, Desiree R. »"Hey Mama"; "Dear Sister"; "Sister Love": Black Women's Healing and Radical Self-Care through Epistolary Work«. *Journal of Women, Politics & Policy* 42, št. 1 (2020): 38–57.
- Mews, J. Constatnt in Neville, Chiavaroli. »The Latin West«. V: *Friendship: A History*. Ur. Barbara Cain, 73–110. London; Oakville: Equinox, 2009.
- Mihurko Poniž, Katja. *Drzno drugačna: Zofka Kveder in podobe ženskosti*. Ljubljana: Delta, 2003.
- Mihurko Poniž, Katja. *Labirinti ljubezni v slovenski književnosti od romantike do II. svetovne vojne*. Ljubljana: Založba Sophia, 2008.
- Mihurko Poniž, Katja. *Evine hčere: konstriranje ženskosti v slovenskem javnem diskurzu 1848–1902*. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici, 2009.
- Mihurko Poniž, Katja. »Odkrivanje in osvajanje prostorov svobode v delih zgodnjih slovenskih literarnih ustvarjalcev«. *Slavistična revija* 61, št. 4 (2013): 575–589.
- Mihurko Poniž, Katja. *Zapisano z njenim peresom: prelomi zgodnjih slovenskih književnic s paradigmo nacionalne literature*. Nova Gorica: Založba Univerze, 2014.
- Milne, Esther. *Letters, Postcards, Email: Technologies of Presence*. New York: Routledge, 2010.
- Mlačnik, Primož. *Poročilo o melanholiji: primer Kafka*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, 2020.
- Montrose, Louis. »Professing the Renaissance: The Poetics and Politics of Culture«. V: *Literary theory: an anthology*. Ur. Rivkin, Julie in Ryan, Michael, 584–591. Oxford: Blackwell, 2004.
- Nussbaum, Martha C. *L'intelligenza delle emozioni*. Bologna: Il Mulino, 2004.
- Popov, Novak Irena. »Slovenske pesnice v literarni vedi in izobraževanju«. V: *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. Ljubljana. Ur. Krakar Vogel, Boža, 13–128. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko, 2008.
- Praprotnik, Andrej. *Slovenski spisovnik*. Celovec: Družba sv. Mohora v Celovcu, 1879. Pridobljeno 11. 11. 2022. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-YUXKSAAL>.

- Przybyła, Zbigniew. »List w metodologii pozytywistycznego literaturoznawstwa«. V: *Sztuka pisanja. O liście polskim w wieku XIX*. Ur. Jolanta Sztachelska in Elżbieta Dąbrowicz, 265–282. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2000.
- Rotar, Janez. »Slovenski avtorji in cirilica«. *Jezik in slovstvo* 33, št. 3 (1987): 51–57. Pridobljeno 21. 11. 2022. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-JXITM5EH/65bf5f9e-1401-43b4-a817-c3fb824694eb/PDF>
- Said, Edward. *Orientalism: Western Representations of the Orient*. London: Pantheon Books, 1978.
- Schöfler, Franziska. *Einführung in die Gender Studies*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2022.
- Selišnik, Irena. »Ivanka Anžič Klemenčič«. V: *Osebnosti slovenskega novinarstva*. Ur. Mateja Ratej, 9–22. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2021.
- Selišnik, Irena in Marta Verginella. »The Desire to be Free: Marica Nadlišek Bartol and the young intelligentsia at the turn of the 20th century.« *Historijski zbornik* 66, št. 1 (2016): 101–120.
- Selišnik, Irena. »Ljubezen in prijateljstvo v drugi polovici 19. stoletja: Ljubezen je burja življenja, a prijateljstvo njega pokoj«. V: Nečakov zbornik: Procesi, teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja. Ur. Kornelija Ajlec, Bojan Balkovec in Božo Repe, 57–67. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2018.
- Siegert, Bernhard. *Relais. Geschichte der Literatur als Epoche der Post 1751–191*. Berlin: Brinkmann & Bose, 1993.
- Snel, Guido. »Three Forsaken Poets: Significant Absences in Balkan Modernism«. *Slavonica* 21, št. 1–2 (2016): 1–15. DOI: 10.1080/13617427.2016.1270621.
- Spencer, A. Vicki. *Herder's Political Thought: A Study of Language, Culture and Community*. Toronto; Buffalo; London: Toronto University Press, 2012.
- Sperrazza, Whitney. »Intimate Correspondence: Negotiating the Materials of Female Friendship in Margaret Cavendish's Sociable Letters«. *Women's Writing* 26, št. 4 (2017): 1–17. Pridobljeno 11. 12. 2022. doi:10.1080/09699082.2017.1395725.
- Spivak, Gayatri Chakravorty. »Can the subaltern speak?«. V: *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader*. Ur. Patrick Williams in Laura Chrisman, 66–111. London, New York: Routledge, 2013.
- Stanley, Liz. »The Epistolarium: On Theorizing Letters and Correspondences«. *Auto/Biography* 12, št. 3 (2004): 201–235.
- Strnad, Marica. »Marsikaj iz Rusije«. *Slovenski narod*, 28. 8. 1900. Pridobljeno 5. 2. 2023. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-VG9EYJAo/01d3e6e4-5543-40e6-b2be-7b3e561a7dcf/PDF>.
- Strnad, Marica. »Pismo iz Rusije. Spomini s potovanja«. *Slovenski narod*, 22. 11. 1899. Pridobljeno 5. 2. 2023. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-HWG7WIFQ/48045820-9511-42f5-974b-724689ba2214/PDF>.
- Strnad, Marica. »Pismo iz Rusije. Spomini s potovanja«. *Slovenski narod*, 24. 11. 1899. Pridobljeno 5. 2. 2023. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-MSGKBCHC/6baf9e5e-b946-4c91-ad6d-62ed68e-6a3b4/PDF>.
- Strnad, Marica. »Prijateljci«. *Slovenka* 1, št. 8 (1897): 1–4. Pridobljeno 5. 2. 2023. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-DU27Q92N/e9737697-8e5f-4770-9f95-5eda1280eaa/PDF>.
- Strnad, Marica. »Prijateljska pisma uredništvu »Slovenke«. *Slovenka* 2, št. 23 (1898): 533–536. Pridobljeno 5. 2. 2023. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-BCSL67MP/co2fedag-8819-40d6-a11d-ad27b769a2fo/PDF>.
- Strnad, Marica (Nadlišek Bartol, Marica). »V megli«. *Slovenski narod*, 21. 4. 1898. Pridobljeno 5. 2. 2023. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-SPSJW8RI/b91455bo-9fi5-43dc-bd92-cob0814918bf/PDF>.
- Studdert, David, Walkerdine, Valerie. *Rethinking community research*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2016.
- Tausk, Marius. »Wer war Viktor Tausk? Ein biographischer Versuch von seinem Sohn«. V: *Victor Tausk. Gesammelte psychoanalytische und literarische Schriften*. Ur. Hans Joachim Metzger, STRANI. Wien, Berlin: Medusa, 1983.
- Tausk, Martha. »Zofka Kveder, Spomini na najino prijateljstvo«. *Delavska politika*, 10, št. 99 (1936): 2.
- Thorson, Helga. »Regarding the Voices of Viennese Literary Modernism: Grete Meisel-Hess's »Die Stimme: Roman in Blättern««. *Modern Austrian Literature* 44, št. 3/4 (2011): 1–18.
- Verginella, Marta in Irena, Selišnik. »The Desire to be Free: Marica Nadlišek Bartol and the Young Intelligentsia at the Turn of the 20th Century«. *Historijski zbornik* LXVI, št. 1 (2013): 101–119. Pridobljeno 21. 11. 2022. <https://hrcak.srce.hr/134020>.

- Verginella, Marta. »Zgodovinopisna raba avtobiografskih virov in značilnosti ženskega avtobiografskega pisanja«. V: *Autobiografski diskurz*. Ur. Alenka Koron in Andrej Leben, 95–108. Ljubljana: Založba ZRC, 2011. Pridobljeno 15. 11. 2022. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-QOTEZE9S>.
- Würzbach, Natascha. *Raumerfahrung in der klassischen Moderne. Großstadt, Reisen, Wahrnehmungssinnlichkeit und Geschlecht in englischen Erzähltexten*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag, 2006.
- Yalom, Marilyn in Brown, Theresa D. *The Social Sex. A History of Female Friendship*. New York: Harper Collins Publishers, 2015.
- Yuval-Davis, Nira. *Nation and Gender*. London: SAGE Publications, 1997.
- Zadavec, Franc. »Ivan Prijatelj in ruska literatura«. *Slavistična revija* 53, št. 3 (2005): 363–377.
- Zajc, Ivana. »Implicitni avtor: raba v slovenski literarni vedi, nove opredelitve in problematična mesta«. *Slavistična revija* 65, št. 1 (2017): 127–139. Pridobljeno 21. 11. 2022. https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID-63785058.
- Zajc - Cizelj, Ivanka. »Marica Strnad - Cizerlj«. V: *Pozabljeni polovica: Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ur. Alenka Šelih, 129–133. Ljubljana: Tuma, 2012.
- Zoltan, Jan. »Najstarejša zgodovina slovenske književnosti«. *Zadarska revija: časopis za kulturo i društvena pitanja* 1, št. 2 (1976): 129–147.
- Žnidaršič Žagar, Sabina. Ženski so pa včasle svetlejše dolžnosti nego kuhati in prati ...: Podoba in pojavnost žensk na Slovenskem: Slovenke, od sredine 19. stoletja do 2. svetovne vojne: univerzitetni učbenik. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2009. Pridobljeno 20. 10. 2022. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-KG4OE81Q/bbo2369f-2012-4500-8915-coe417dcbaee/PDF>.

LEGENDA KLASIFIKACIJ IZ ROKOPISNIH ZBIRK NUK IN UKM

Z izjemo pisem Ljudmile Poljanec Franu Zbašniku iz zapuščine Ljudmile Poljanec (Ms 236), ki je arhivirana v Univerzitetni knjižnici Maribor (UKM), so pisma iz dela Ljubim lepa pisma: dopisovanja avtoric slovenske moderne shranjena v Rokopisni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK):

- Ms 236 – Zapuščina Ljudmile Poljanec
- Ms 703 – Zapuščina Marice Nadlišek Bartol
- Ms 819 – Zapuščina Ivana Cankarja
- Ms 895 – Zapuščina Ivana Prijatelja
- Ms 972 – Zapuščina Antona Aškerca
- Ms 1113 – Zapuščina Zofke Kveder
- Ms 1114 – Zapuščina Zofke Kveder
- Ms 1115 – Zapuščina Zofke Kveder
- Ms 1161 – Zapuščina Marije Reisner
- Ms 1175 – Zapuščina Marice Nadlišek - Bartol
- Ms 1213 – Zapuščina Vide Jeraj
- Ms 1409 – Zapuščina Frana Levca
- Ms 1429 – Zapuščina časopisa *Slovenka*
- Ms 1431 – Zapuščina Janka Šlebingerja
- Ms 1432 – Zapuščina Erne Muser
- Ms 1451 – Zapuščina Frana Zbašnika
- Ms 1633 – Zapuščina Jule Vovk
- Ms 1834 – Zapuščina Frana Vidica
- Ms 1906 – Zapuščina Ljudmile Prunk

O AVTORICAH IN AVTORJIH

Dr. Anna Bodrova je 2007 doktorirala na temo Avtobiografska proza Iva-
na Cankarja, od 2004 do 2022 je na Univerzi v Sankt Peterburgu predavala
slovenščino in srbsčino, teorijo in prakso prevajanja, slovensko in druge
južnoslovanske književnosti, poučevala je o temah, povezanih s študijami
spolov. V ospredju njenega znanstvenega zanimanja je slovenska in primer-
jalna književnost, feministična teorija, avtobiografija in avtofikcija, poto-
pis, problemi nacionalne in spolne identitete. Kot štipendistka Fundacije
Alexander von Humboldt (2019–2020; 2022–2023) je delala na projektu,
posvečenem mobilnosti jugoslovanskih avtoric iz prve polovice 20. stoletja.

Mag. Darko Ilin je asistent na Fakulteti za humanistiko in raziskovalec v
Raziskovalnem centru za humanistiko Univerze v Novi Gorici. V svojem
raziskovalnem delu se osredinja na študije spolov in zlasti kritične študije
moških in moškosti v kontekstu literarne vede. Slovensko in južnoslovanske
literature preučuje z vidika spola, queera, medkulturnih stikov, priseljske
pisave in ideologije.

Dr. Katja Mihurko je redna profesorica na Fakulteti za humanistiko in
vodja raziskovalnega centra na Univerzi v Novi Gorici. Raziskuje repre-
zentacije ženskosti in moškosti na področju književnosti in literarne vede s
poudarkom na slovenski književnosti. Objavlja članke o ženskem gibanju
pred drugo svetovno vojno in v literarne vede vključuje pristope digital-
ne humanistike. Poučuje predmete o pisateljicah in slovenski književnosti
ter o temah, povezanih s študijami spolov in feministično teorijo. Je tudi
avtorica šestih znanstvenih monografij in urednica petih zvezkov znan-
stvenokritične izdaje Zbranih del Zofke Kveder ter urednica spletišča in
elektronske zbirke Pisma.

Dr. Primož Mlačnik je docent, raziskovalec in pedagog na Fakulteti za hu-
manistiko Univerze v Novi Gorici. Ukvarja se s kritično teorijo in kultur-
nimi študijami književnosti. Posebej se posveča dekonstrukciji sodobnih
slovenskih kriminalnih romanov v odnosu do družbenih ideologij. Izdal
je znanstveno monografijo z naslovom *Primer Kafka: poročilo o melanholiji*
(2020), objavil pa je tudi številne znanstvene članke s področja moderni-
stične, manjšinske in popularne literature.

Dr. Ivana Zajc je doktorirala s področja literarnih ved na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, raziskovalno in pedagoško pa deluje na Raziskovalnem centru za humanistiko in Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici. Njene znanstvene objave se nanašajo na različne literarne vrste in zvrsti slovenske književnosti ter na področja ustvarjalnosti avtoric, intimnosti, literarne teorije in digitalne humanistike. Izsledke sodobne literarne vede aplicira tudi na književno didaktiko, izdala je znanstveno monografijo z naslovom *Kaj je literarna zmožnost in kako jo preverjamo z maturitetnim esejem* (2023).

RECENZIJ

Pričujoča monografija *Ljubim lepa pisma: dopisovanje avtoric slovenske moderne* urednic in urednika Katje Mihurko, Primoža Mlačnika in Ivane Zajc je razdeljena na dva dela, v prvem delu prinaša izbor pisem, ki so nastala izpod peresa ključnih avtoric obdobja slovenske moderne. To so bile pesnice, pisateljice in publicistke, ki so vstopile v javno sfero in vzpostavile prvo revijo pod uredništvom žensk, kjer se je oblikovalo in spodbujalo žensko literarno, pa tudi publicistično udejstvovanje. V drugem delu monografije so objavljene znanstvene razprave, ki tematizirajo različne vidike teh pisemskih virov in preko sodobnih znanstvenih pristopov ponujajo nove uvide.

V prvem delu knjige so tako objavljena pisma, ki so bila transkribirana v okviru projekta Transformacije intimnosti v literarnem diskurzu slovenske moderne in so tudi javno dostopna v elektronski zbirki pisem (www.pisma.org). Gre za pisma, ki so se nahajala v Rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) in so bila težje dostopna, z elektronskimi prepisi in njihovo objavo v pričujoči monografiji pa je dostop do njih zelo olajšan. Arhivirana osebna pisemska korespondenca med slovenskimi ženskimi pisateljicami istega literarno-zgodovinskega obdobja tako predstavlja unikaten vir za več področij zgodovinskih raziskav: iz področja zgodovine spolov, zgodovine vsakdanjega življenja, literarne zgodovine, zgodovine čustev, socialne in kulturne zgodovine. Pred nami se razodevajo intimni svetovi in intelektualna zgodovina sveta na prelomu v 20. stoletje, želje intelektualke, njihovi strahovi in podporne mreže, skrbi in radosti. Iz predstavljenih pisem, katerih številka sega čez štiristo in ki so zbrana iz različnih fondov, tako lahko sledimo življenjskim zgodbam umetnic, ki so bile razpete med poklicnim delom, gospodinjenjem in materinjenjem ter umetniškimi in profesionalnimi ambicijami. Monografija tako predstavlja zanimivo branje tudi za širšo publiko, saj s svojo poljudnostjo nagovarja vse, ki jih zanimajo preteklost in usode žensk, ki so oblikovale intelektualne vsebine na prelomu stoletja.

V drugem delu monografije si sledijo izvirne znanstvene razprave, ki temeljijo na pisemskih virih, ki so bili predstavljeni v prvem delu monografije. Prvi izmed petih razprav je tekst Primoža Mlačnika z

naslovom *Epistolarne intimnosti: razmerja med pisemskim prijateljstvom, ustvarjalno samocenzuro in žensko emancipacijo*, ki obravnava korespondenco v kontekstu razumevanja javnega in zasebnega. Teoretske predpostavke definiranja zasebnega, intimnega, javnega tako proučuje na primeru transformacije zapisov pisem, ki prehajajo iz cirilice v latinico in v obratno smer. V tem kontekstu ga zanimajo zlasti epistolarne prakse in z njimi povezana cenzura oz. samocenzura. Ivana Zajc v svojem prispevku »*Nucamo vsaj nekaj žensk, ki se zanimajo za poezijo*«: *samoreprezentacije avtoric iz obdobja moderne v pismih* raziskuje nekatere ključne vidike samoreprezentacij žensk v pismih, in sicer njihovo percepcijo vloge literarne ustvarjalke, zaposlene ženske, intelektualke, kritičarke, ustvarjalke družabnosti, prijateljice, izpovedovalke čustev, zaljubljene ženske, popotnice, emancipiranke. Prispevek nakazuje, da so se vloge prepletale, ženske pa so v svojih tudi strokovnih vlogah razvijale intenzivna prijateljstva. Katja Mihurko v svoji razpravi »*Ljubim pisma kakor nekaj živega*«: *Pisemsko omrežje Zofke Kveder* proučuje pisma Zofke Kveder in socialne mreže, ki so se izoblikovale okrog nje in so segale preko celotne Avstro-Ogrske in še dlje v Evropo. V njenih pismih najdemo tematizacije nekaterih ključnih tem, o katerih so pisale avtorice, ki so se ukvarjale z zgodovino žensk oz. zgodovino spolov kot npr. prijateljstvo, sestrstvo, mentorstvo in moško-ženska prijateljstva, ki pri nas še niso bila dovolj tematizirana. V razpravi so ti koncepti preko študij primerov lepo umeščeni v širši kontekst podpornih mrež, ki se izogibajo strogim moralnim normam tedanje družbe. V svojem članku »*Piši mi, prav srčkano mi piši!*«: *Intimnost v korespondenci Zofke Kveder in Ivanke Anžič Klemenčič* Darko Ilin tematizira zapleten profesionalni in prijateljski odnos med dvema znanima publicistkama, ki se je skozi njuno življenje zelo spreminjal in doživljal vrhunce in padce. Raziskuje, kako si epistolarni jaz v procesu diskurzivne transformacije nadene določeno vlogo, ki mu v danem trenutku ustreza. V zadnji razpravi avtorica Anna Bodrova »... *med tem časom sem strašno dvignila slavo slovenskega dekleta*«: »*ruska*« *pisma Marice Strnad Cizerlj* preko pisem osvetli življenje Marice Strnad Cizerlj in njeno življenjsko pot, predstavi povsem nova biografska dejstva ter raziskuje njeno delovanje v kontekstu slovanske vzajemnosti in fenomena romantičnega prijateljstva.

Monografija, ki je pred nami, tako predstavlja akterke in akterje slovenske moderne z več vidikov, spoznamo jih skozi zgodovinske vire in skozi znanstvene razprave, ki opozorijo na koncepte, ki so trenutno aktualni v zgodovini spola in socialni zgodovini. Pričujoča monografija tako skozi prepisana pisma daje odlična izhodišča za nadaljnjo refleksijo in zgodovinsko-literarno preučevanje, razprave v drugem delu pa predstavljajo dolgoletno delo strokovnjakinj in strokovnjakov na tematiziranem področju, ki skozi nove koncepte raziskujejo arhivske vire in tako ponujajo novo razumevanje tedanjega časa.

doc. dr. Irena Selišnik

Znanstvenokritična izdaja dopisovanja avtoric slovenske moderne obsega pisma naslednjih avtoric: Marice Nadlišek Bartol, Zofke Kveder, Ivanke Anžič Klemenčič, Vide Jeraj, Kristine Šuler, Elvire Dolinar, Ljudmile Poljanec in Marice Strnad. Zbrana pisma podajajo odlično sliko omrežja avtoric, ki so bile sodobnice kanoniziranih pesnikov in pisateljev, vendar njihova pisma doslej še niso bila prepisana, urejena in opremljena s komentarji. Pričujoča izdaja je zato pionirsko delo, ki s številnimi opombami osvetljuje doslej premalo ali v številnih primerih povsem neznane medsebojne povezave ne le med avtoricami, temveč tudi med avtorji in drugimi pomembnimi osebnostmi iz obdobja moderne. Pri nekaterih avtoricah so dodana tudi pisma iz nekoliko kasnejšega obdobja, vendar le tista, ki se navezujejo na dobo moderne oziroma pomenijo smiselno nadaljevanje neke korespondence.

Pisma avtoric moderne razkrivajo njihovo intelektualno in čustveno obzorje, iz njih lahko razberemo, kako so si medsebojno pomagale, se podpirale in osebno razvijale. Njihova dopisovanja dopolnjujejo pisma sodobnikov, ki so jih literarni zgodovinarji že uredili in komentirali predvsem v zbirki Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev in v drugih izdajah (na primer v izdaji pisem Frana Govekarja). Razlage slovenske moderne so dolgo izhajale predvsem iz del in ego dokumentov avtorjev, šele v zadnjih dveh desetletjih je več pozornosti namenjene tudi avtoricam, vendar so bila njihova pisma doslej v senci njihovega literarnega ustvarjanja, četudi so izjemno zanimiva tudi kot kulturnozgodovinski viri.

Vsako korespondenco uvaja kratka predstavitev avtorice pisem, ki omogoča boljše razumevanje zapisanega v pismih. Vse avtorice v knjigi so obravnavane tudi v izvirnih znanstvenih razpravah, ki so zbrane na koncu monografije. Prispevek Primoža Mlačnika pisemsko korespondenco analizira z vidika ženske emancipacije in prikaže študije primerov (samo)cenzure intimnih tematik, ki so bile v tedanjem času za ženske sporne, tako v literarnih delih kot tudi v pismih. Ivana Zajc v svojem prispevku razčleni nekaj osrednjih družbeno-kulturnih vlog, ki so jih različne slovenske pisateljice iz obdobja moderne prevzemale na novo in ki se odražajo v njihovih korespondencah. Prispevek z vidika emocionalne historiografije pokaže, da so se avtorice, ki so v tem obdobju prvič vstopale v literarni sistem, dojemale kot marginalna skupina in bile pogosto izključene iz kulturnih krogov. Katja Mihurko se v svoji študiji posveča epistolariju Zofke Kveder in z zornega kota ženskih socialnih omrežij osvetli razvoj avtorice, ki je bila prva slovenska poklicna pisateljica, pa tudi urednica, publicistka in feministka. Prek razčlenjevanja tematik, povezanih s tedanjo vlogo ženske v družbi, v pismih prepozna različne funkcije posameznic in posameznikov, ki so del njene mreže, s tem pa pogloblja razumevanje sprememb na področju emancipacije žensk v tem obdobju z intimnega vidika. Darko Ilin se v svoji študiji ukvarja z dvema obdobjema pisemske korespondence med Zofko Kveder in urednico *Slovenke* Ivanko Anžič Klemenčič ter z diahrono perspektive prikaže spremembe v njenem intimnem in profesionalnem odnosu, ki se odražajo v pismih. Anna Bodrova se v svojem prispevku posveča pismom Marice Strnad Cizerl, ki jih je iz Rusije pisala prijateljici, urednici *Slovenke* in pisateljici Marici Nadlišek Bartol. Prek tematike jezika avtorica preide na področje slovanofilstva, ki se odraža v pismih, in področja ženskega prijateljstva, korespondenco pa neposredno poveže tudi z literarno-publicističnim ustvarjanjem obeh avtoric.

Knjiga *Ljubim lepa pisma: dopisovanja avtoric slovenske moderne* je pomemben prispevek k slovenski literarni vedi, kulturni zgodovini in študijam spolov.

Prof. dr. Milena Mileva Blažič

VIRI FOTOGRAFIJ AVTORIC PISEM:

Marica Nadlišek Bartol: Digitalna knjižnica Slovenije.

Kristina Šuler: Digitalna knjižnica Slovenije.

Ljudmila Poljanec: Univerzitetna knjižnica Maribor,
enota za domoznanstvo in posebne zbirke.

Vida Jeraj: Digitalna knjižnica Slovenije.

Ivanka Anžič Klemenčič: Digitalna knjižnica Slovenije.

Zofka Kveder: Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana.

Elvira Dolinar: Digitalna knjižnica Slovenije.

Marica Strnad Cizerlj: Knjižnica Mirana Jarca, posebne zbirke Boga
Komelja.

Ilustracija Ade Kristan: Mojca Janželj Tomažič

Pisma, ki smo jih uporabili pri oblikovanju predstavitev avtoric, hrani
Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

Zaradi velikih težav pri iskanju lastnikov avtorskih pravic nekaterih
pisem naprošamo vse lastnike teh pravic, da se ob njihovem morebitnem
spregledu obrnejo na založbo Univerze v Novi Gorici.

IMENSKO KAZALO

A

Abtidus, Glej Prepeluh, Albin.
Aleš, Mikoláš, 289
Alighieri, Dante, 419
Altenberg, Peter, 383, 384, 385, 391
Andersen, Hans Christian, 198
Anžič, Ivana (roj. Beck), 231
Anžič, Mihael, 231
Arbes, Jakub, 290
Aškerc, Anton, 17, 21, 32, 52, 54, 69, 80, 85, 88, 93, 96, 104, 106, 116, 127, 141, 145, 148, 153, 154, 163, 166, 178, 181, 187, 191, 192, 193, 195, 199, 202, 278, 279, 289, 296, 306, 383, 384, 438, 447, 465, 473

B

Baebler, Baltazar, 203, 212
Balzac, Honoré de, 419
Bamberg, Otmar, 132, 148, 149, 155, 157, 160, 161, 165, 166
Bartel, Anton, 302
Bartol, Gregor, 280, 476
Bartoli, Matteo, 24
Batjuška, Glej Murn, Josip.
Benkovič, Ivo, 47, 48, 49
Berneker, Franc, 213
Bertič, Živko, 74
Bežek, Viktor, 17, 21, 25, 26, 30, 35, 38, 40, 41, 43, 46, 50, 52, 55, 57, 86, 96, 103, 107, 193, 276
Bleška, Radica, Glej Jeraj, Vida.
Bošnjak, Ilija, 382
Božičković, Julka, 422, 424
Branko, Glej Trinko Zamejski, Ivan.
Bukovac, Vlaho, 141
Buonarroti, Michelangelo, 345, 419

C

Cankar, Ivan, 21, 121, 122, 134, 136, 138, 142, 145, 150, 154, 173, 176, 177, 180, 184, 197, 203, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 222, 224, 226, 228, 229, 252, 253, 254, 298, 300, 301, 307, 311, 313, 318, 319, 322, 329, 355, 363, 384, 392, 393, 398, 422, 506, 508, 509
Cankar, Izidor, 252, 506, 507, 512
Cecconi Huch, Ricarda, 450
Ciampoli, Domenico, 89

Coloma, Luis, 137
Conev, Petko, 265, 354
Costaperaria Dev, Mira, 66
Cotič, Makso, 100, 104, 107, 374, 381, 395

D

Danica, Glej Dolinar, Elvira.
D'Annunzio, Gabrielle, 89
Daudet, Alphonse, 100, 477
Demetrovič, Juraj, 255, 323, 420, 422, 428
Derganc, Franc, 21, 189
Dermota, Anton, 306, 307, 317, 377, 378
Dodel-Port, Arnold, 452
Doksov, T., Glej Jesenko, Dragotin.
Dolenc, Viktor, 30, 31, 109
Dolinar, Elvira, 22, 250
Dolinar, Miha, 431
Dolinar, Ratko, 429, 454
Dostal Lutinov, Karel, 290
Dostojevski, Fjodor Mihajlovič, 65
Drofenik, Rok, 392
Drole, Klementina, 418
Dumas, Alexander, 57, 414

E

Eleonora, č. s., 234, 409, 410, 411, 412
Engländer, Richard, Glej Altenberg, Peter.
Erjavec, Fran, 252
Eržen, Viktor, 110

F

Fajdiga, Ivan, 33
Fatur, Lea, 257
Fedora, Glej Pertot-Komac, Karla.
Ferfolja Očka, Josip, 396
Fogazzaro, Antonio, 57
Funtek, Anton, 66, 85, 87, 132, 148, 149, 156, 157, 158, 159, 160, 163, 214

G

Gabršček, Andrej, 59, 95, 276, 330, 332, 345, 353, 358, 359, 360, 368, 380, 408, 440
Gangl, Engelbert, 117
Garibaldi, Giuseppe, 428
Gaspari, Maksim, 213

Glaser, Karol, 109
 Glonar, Joža, 235
 Godnik, Fran 354, 402
 Goestl, Fran, 30, 31, 35, 37, 38, 39, 43, 45, 48, 50, 52, 53, 56, 57, 84, 86, 93, 96, 101, 104, 106, 107, 108, 109
 Goethe, Johann Wolfgang von, 237, 419, 447
 Golar, Cvetko, 170
 Gorjup, Ivan, 368
 Gorup, Josip, 160, 397
 Göstl, Fran, Glej Goestl, Fran.
 Govekar (roj. Vasič), Minka, 137, 143, 145
 Govekar, Fran, 19, 21, 24, 25, 29, 30, 31, 34, 36, 37, 58, 74, 78, 80, 81, 136, 180, 189, 190, 192, 196, 197, 198, 202, 252, 276, 295, 298, 305, 306, 336, 356, 357, 372, 388, 407, 426, 434, 436, 437, 438, 439, 453, 481
 Gregorčič, Simon, 32, 59, 69, 78, 90, 95, 109, 178, 328
 Gregorič, Vinko, 85, 383
 Gregorič-Stepančič, Marica, 198
 Gregorin, Gustav, 54, 105, 356, 366, 368, 371, 373, 375, 377, 385, 395, 454, 455
 Grešnik, Glej Vidic, Fran.
 Grigorjevič, Marica, 392
 Grivec, Franc, 48
 Grom, Maša, 346, 381
 Grošelj, Marija, 307

H

Hásková, Zdenka, 41, 313, 382, 400
 Hauptmann, Gerhart, 67
 Häusler, Franz, 291
 Heine, Heinrich, 192, 197, 311, 318
 Heyduk, Adolf, 290
 Hilty, C(K)arl, 249
 Hlača, Rainer, 72
 Hočevár, Pavla, 246, 257
 Holz, Vatroslav, 100
 Hostnik, Davorin, 44, 94, 481, 482
 Hostnik, M. M., Glej Hostnik, Davorin.
 Hrast, Glej Ksaver Meško, Franc.
 Hribar, Dragotin, 146, 170, 171, 172, 287
 Hubad, Matej, 201
 Hudeček, Antonín, 289

I

Ibsen, Henrik, 67, 292, 380
 Ilešič, Fran, 136, 145, 159, 180, 319, 320, 376
 Iličič, Desanka, 66
 Iličič, Ljubiša, 66, 72
 Ipavec, Benjamin, 142
 Ivanovna, Mara, Glej Tavčar, Mara.

J

Jaklič, Fran, 137, 512
 Javor, Fr. V., Glej Vidic, Fran.
 Jelovšek, Vladimir, 178, 232, 279, 280, 282, 283, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 303, 311, 314, 315, 316, 317, 320, 327, 329, 330, 335, 341, 342, 343, 346, 347, 348, 349, 359, 365, 367, 368, 369, 371, 372, 373, 374, 379, 380, 384, 385, 386, 387, 389, 390, 391, 393, 396, 397, 398, 399, 402, 403, 404, 408, 453, 457
 Jelovšek, Zofka, Glej Kveder, Zofka.
 Jenko Groyer, Eleonora, 78, 79, 82, 193, 196, 200, 202, 355, 422
 Jenko, Ivan, 257, 259
 Jeraj, Karel, 196, 205
 Jeraj, Vida, 40, 120, 190, 192, 194, 219
 Jesenko, Dragotin, 117
 Jurčič, Josip, 33, 53, 381

K

Kalister, Franc, 395
 Kalvoda, Alois, 291
 Karamzina, Milka, 57
 Kelemina, Jakob, 227
 Kersnik, Janko, 29, 31, 33, 34, 54, 60, 381
 Kessler, Mici, 224
 Kette, Dragotin, 137, 160, 176
 Key, Ellen Karolina, Sofia, 402
 Kidrič, France, 127
 Kleinmajer, Glej Kleinmayr, Ferdinand.
 Kleinmayr, Ferdinand, 299, 307
 Klemenčič, Fran, 73, 233, 331, 336, 339, 341, 343, 346, 347, 357, 359, 364, 365, 366, 376, 380, 381, 383, 384, 385, 396, 398, 406
 Klemenčič, Ivanka, 63
 Kmet, Kristina, 285
 Kmet, Marija, 66, 285
 Kmetamarija, Glej Kmet, Marija.
 Knoop, Sonja, 163

Knopp, Sophie von, Glej Knoop, Sonja.
 Kos, Franc, 91
 Kosec, Glej Govekar, Fran.
 Kraigher, Alojz, 122, 302
 Kraigher, Vika (Viktorija), 255
 Kraigherjevi, 211, 259
 Kralj, Mara, 209
 Kralj, Tone, 208, 209
 Kranjčević, Silvije Strahimir, 310, 375
 Kristan, Ada, 318, 400, 408
 Kristan, Erbin, 248, 250, 307, 312, 318, 331, 332, 336, 343, 346, 348, 349, 353, 354, 356, 357, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 371, 372, 373, 375, 402, 404, 419, 445, 511
 Ksaver Meško, Franc, 25, 31, 104
 Kveder, Alojzij, 350, 403
 Kveder, Zofka, 54, 178, 226, 442, 453

L

Lachser, Glej Sackser, Fran.
 Lah, Ivan, 234
 Laichter, Jan, 294
 Lajovic, Anton, 211, 218, 223
 Lampe, Evgen, 105, 136
 Lamurski, M. A., Glej Terovec, Matej Andrejevič.
 Langen, Albert, 351
 Lavrič, Lina, 399
 Lenau, Nikolaus, 234
 Lermontov, Mihail J., 197, 199
 Levec, Fran, 33, 34, 54, 107, 161, 166
 Levstik, Vladimir, 139, 177, 178, 412
 Ljudmila, Glej Nadlišek Bartol, Marica.
 Löffler, Steffi, 213, 216, 217, 220
 Löfflerjevi, 216, 509, 510, 511
 Lohvickaja, Marija Mirra, 143
 Lohvickaja, Sapho, Glej Lohvickaja, Marija Mirra.
 Lojz, Glej Kveder, Alojzij.
 Lončar, Dragotin, 307, 312, 318, 378, 381, 392, 393, 396
 Loti, Pierro, 89
 Lotrič, Lenard, 69
 Lovrenčič, Franka, 412

M

Machar, Josef Svatopluk 312, 377
 Magiera, Jan Fr., 295

Mahar, Glej Machar, Josef Svatopluk.
 Mahnič, Anton, 95
 Majaron, Anton, 94, 98, 100, 103
 Mankoč, Milka, 19, 66, 68, 75, 86, 91, 95, 96, 102, 195.
 Marholm, Laura, 56, 96
 Marica II, Glej Strnad, Marica.
 Marquardt, Bruno, 332, 346, 391
 Masaryk, Tomáš Garrigue, 294, 396
 Matajec, Karol, 117
 Medved, Anton, 37, 61, 82, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 129, 141, 146, 196, 199, 202, 203, 415
 Menciger, Janez, Glej Mencinger, Janez.
 Mencinger, Janez, 94
 Merhar, Alojzij, 149, 157
 Merhar, Ivan, 148, 307
 Metličič, Stefan, 287
 Mihačlis, Karin, 218
 Mihelangelo, Glej Buonarroti, Michelangelo.
 Miklavčič, Janja, 37
 Milčinović, Adela, 370
 Milčinović, Andrija, 384
 Mitrović, Andrija, 397
 Munih, Andrej, 401
 Murko, Matija, 46
 Murn Aleksandrov, Josip, 137, 146, 160, 176, 196, 205, 207, 208, 251
 Murnik, Rado, 24, 46, 55, 56, 104

N

Nadlišek Bartol, Marica, 17, 20-1, 152, 300, 325, 345, 363, 367, 371, 384, 392, 400, 403, 407, 465
 Nadson, Semyon, 178
 Nataša, Glej Poljanec, Ljudmila.
 Negri, Ada, 21, 143, 438, 471
 Neubauer, Franjo, 415
 Nowopacký, Jan, 289

O

Orlik, Emil, 289
 Osten, Jan, 290

P

Pahar, Adolf, 56, 57, 60
 Pajk, Pavlina, 33, 35, 37, 46, 85, 108, 235, 252
 Papež, Franc, 325, 333, 334, 366

Pavić, Nikola, 323
 Perničič, Karel, 68
 Pertot-Komac, Karla, 44, 189
 Pesjak, Luiza, 46, 252
 Petkovšek, Jožef, 228
 Petrarca, Francesco, 137, 419
 Petrarka, Glej Petrarca, Francesco.
 Pirnat, Maks, 392
 Plaper, Milka, 32, 34
 Ploj, Miroslav, 145
 Podgornik, Fran, 94
 Podsalpinski, Glej Munih, Andrej.
 Ponikvar, Karla, 108
 Potočan, Glej Baebler, Baltazar.
 Potočnik (por. Schuller), Hedvika, 113
 Preissová, Gabriela, 301, 381, 399, 401
 Prelog, Milan, 372, 374, 380, 396
 Prepeluh, Albin, 307, 399
 Prešeren, France, 38, 131, 137, 159, 168, 170, 190, 209, 212, 282, 381, 391, 392, 451
 Pretner, Matej, 330, 331
 Prijatelj, Ivan, 134, 136, 213, 226, 251, 307, 322, 510
 Prunk, Ksenija, 143
 Prunk, Ljudmila, 181
 Pukl, Jakob, 213
 Pustoslemšek, Rasto, 286
 Puškin, Aleksander S., 479

R

Radica, Glej Jeraj, Vida.
 Radič, Kazimir, Glej Derganc, Franc.
 Rakovec, Alojzija, 350, 354
 Regali, Josip, 146, 170, 307
 Regally, Glej Regali, Josip.
 Reinicke, Rene, 291
 Reisner, Josip, 211
 Resman, Ivan, 29
 Ribarič, Josip, 323
 Robida, Ivan, 137, 138, 178, 289, 300, 302, 307, 388, 389, 391
 Roblek, Ljudmila, 88, 471
 Rosseger, Peter, 137
 Rybář, Otokar, 394
 Rybař, Terezina, 68

S

Sackser, Fran, 297
 Saleški Finžgar, Fran, 115, 137, 141
 Sand, George, 438
 Sanjar, Milan, Glej Pahar, Adolf.
 Sardenko, Silvan, Glej Merhar, Alojzij.
 Schiller, Friedrich, 137, 450, 488
 Schuller, Kristina, Glej Šuler, Kristina.
 Schwentner, Lavoslav, 144, 145, 146, 148, 165, 167, 170, 171, 172, 181, 216, 284, 301, 330, 396, 402, 508
 Sekanina, František, 290
 Sekovanič, Franc, 224
 Semenovič, Semen, Glej Prijatelj, Ivan.
 Shakespeare, William, 137
 Sittig, Theodor, 431
 Skrinjar, Marija, 118, 356,
 Slavik Lavrenčič, Antonija, 244, 368, 377
 Slavik, Edvard, 368
 Smrekar, Hinko, 213, 218
 Spindler, Glej Špindler, Vekoslav.
 Steyskalova, Stana (Marta), 447
 Stritar, Josip, 37, 95, 96, 323
 Strnad, Marica, 22, 28, 34, 38, 40, 45, 47, 49, 50, 54, 61, 79, 81, 106, 110, 119, 178, 192, 196, 285, 202, 280, 346, 363, 473, 483
 Sudermann, Hermann, 67, 466, 467, 468
 Suttner, Bertha Sophia Felicita von, 452
 Svetec, Luka, 99

Š

Šanda, Dragan, 213
 Šekspir, Glej Shakespeare, William.
 Škapin, Karel, 307
 Škrinjar, Marija, Glej Skrinjar, Marija.
 Škrjanec, Ivan, 104, 105
 Šorli, Ivo, 300, 301, 492
 Špindler, Vekoslav, 146
 Štebijeve, 216
 Štefančič, 45, 50
 Štefka, Glej Löffler, Steffi.
 Šuler, Antonija, 118
 Šuler, Kristina, 40, 62, 82, 137, 138, 141, 144, 147, 148, 174, 195, 196, 199, 202, 285, 300, 363
 Šumi, Marica, 70

Šušteršič, Ivan, 70, 271, 365
Švabinský, Max, 291
Šventner, Glej Schwentner, Lavoslav.

T

Talerca, Glej Thaler, Terezija.
Tausk, Martha, 261, 311, 459
Tavčar, Franja, 243
Tavčar, Ivan 35, 40, 51, 57, 221, 305, 312
Tavčar, Mara, 223
Terovec, Matej Andrejevič, 57
Thaler, Terezija, 66, 72
Theuriet, André, 57
Tolstoj, Aleksej Lvovič, 340
Tolstoj, Lev Nikolajevič, 65, 67,
Tominšek, Josip, 134, 166, 174
Trinko Zamejski, Ivan, 59, 82, 88, 93, 99, 198, 203,
433
Trstenjak, Davorin Martin, 97
Trstenjak, Davorin, 109
Trtnik (Tertnik), Fran, 80, 201
Turgenjev, Ivan S., 25, 90
Turk, Edvard, 395

U

Utva, Glej Prunk, Ljudmila.

V

Valenčič, Fran, 139
Valenčič, Jožef, 441, 446
Vasič, Minka, Glej Govekar, Minka.
Vdovič, Mila, 300, 318, 393, 511
Veber, Vilma, 425
Verga, Giovanni, 89
Vesel, Ferdo, 213
Vidic, Fran, 95, 98, 101, 106, 179, 210, 213, 432, 471
Vintrova, Glej Wintrova, Ana.
Viola, Glej Jeraj, Vida.
Volkner, Leopold, 91
Vovk, France, 187
Vovk, Franciška (Franica), Glej Jeraj, Vida.
Vovk, Julia, 218
Vovk, Neža, 187
Vrchlický, Jaroslav, 290
Výdra, František, 290, 291, 311, 313, 323

W

Weber, Friedrich Wilhelm, 253
Wintrová, Ana, 66
Wolzogen, Ernst von, 448, 449

Z

Zacconi, Ermete, 42
Zajc, Anton, 189
Zanier, Ana (roj. Janič), 30, 36
Zanier, Norbert, 34
Zbašnik, Fran, 40, 134, 138, 139, 149, 289, 305, 312
Zola, Emile, 30, 41, 89, 372, 480, 481
Župančič, Glej Župančič, Oton.

Ž

Župančič, Oton, 121, 134, 136, 137, 138, 144, 147, 148,
149, 157, 175, 176, 184, 197, 211, 213, 214, 215,
219, 220, 221, 222, 224, 226, 307, 328, 355, 363,
506, 507

Avtorice obdobja slovenske literarne moderne (1899–1918) so prve slovenske ustvarjalke, ki se dojemajo kot medsebojno povezana skupina, generacija in omrežje. Nekatere bolj, druge manj glasno, a vse odločno izražajo zahteve po priznanju lastnega avtorskega položaja v literarnem sistemu svoje dobe. V pismih, ki so prvič zbrana in objavljena v tej knjigi, se vzpostavljajo kot »nove ženske«, saj samozavestno, a tudi preizprašujoče, pišejo o literarnem ustvarjanju ter kritično pretresajo družbene in umetniške pojave.

A branje njihovih dopisovanj ni le sledenje zgodbam o uspehu, temveč tudi podoživljanje stisk in temačnih trenutkov, spoznavanje ovir, s katerimi so se soočale kot intelektualke in umetnice, kot hčerke, matere, prijateljice, žene, ljubimke, muze in mentorice. Na skoraj vsaki strani spoznavamo, kako oster in naporen boj so bile tako za uresničenje svojih intelektualnih sposobnosti, kakor vsega, kar je povezano s telesnim užitkom – od spolnosti in svobodne ljubezni do prostosti gibanja, še posebno na kolesu in v naravi.

Dopisovanja avtoric slovenske moderne so več kot le dokument o tem, kako postati in biti slovenska pisateljica, saj pred nas postavljajo moderne, napredne in svobodne ženske, ki so drzno prestopale vidne in nevidne meje, a so kljub temu bile predolgo v senci svojih sodobnikov.